

**ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΕΙΑΣ
ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ
ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ**

1

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ Α΄

**ΕΙΣΑΓΩΓΗ
ΚΕΙΜΕΝΟΝ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΙΣ - ΣΧΟΛΙΑ**

**Ὑπό
ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ
Καθηγητοῦ Πανεπιστημίου**

Ἐπόπται

ΠΑΝ. Κ. ΧΡΗΣΤΟΥ & ΣΤΕΡ. Ν. ΣΑΚΚΟΣ
Καθηγηταὶ Πανεπιστημίου

Ἐπιμεληταὶ

ΒΑΣ. Σ. ΨΕΥΤΟΓΚΑΣ & ΘΕΟΔ. Ν. ΖΗΣΗΣ
Διδάκτορες τῆς Θεολογίας

Ε Π Ε

ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ο ΜΕΓΑΣ

1

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ Α΄

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

«Δίδου σοφῶ ἀφορμὴν καὶ σοφώτερος ἔσται», εἶπεν ἡ θεο-
όπνευστος γλῶσσα τοῦ ποιητοῦ τῶν Παροιμιῶν. Αὐτὸ ἴσχυσε
διὰ τοὺς πατέρας καὶ διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας. Ὑπῆρξαν
σοφοί, καὶ μόνον διότι ἀφήκαν τὸν κόσμον καὶ τὴν ματαιότητά
του, καὶ κατετάγησαν ὡς ὀπλῖται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Ἰησοῦ
Χριστοῦ, ἐπώλησαν τὰ ὑπάρχοντά των καὶ ἠγόρασαν τὸν πο-
λύτιμον μαργαρίτην. Ἀλλὰ τὸ κήρυγμα τῆς χριστιανικῆς πί-
στεως, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπίστευσαν, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ ὁποῖ-
ον ἔλαβον ἀπὸ τὴν πυρκαϊάν τῆς Πεντηκοστῆς, τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν
τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς, μὲ τὸ ὁποῖον ἐποτίσθησαν καὶ ἐμέ-
θυσαν, ἡ ἀπαστρέπτουσα ἀγιότης τοῦ βίου των, ὑπῆρξαν οἱ
λόγοι ποὺ τοὺς ὤθησαν εἰς μίαν ἀσυγκρίτως πλατυτέραν σο-
φίαν καὶ τοὺς κατέστησαν ἀστέρας πολυφώτους εἰς τὸν κόσμον,
πάγχρυστα στόματα τοῦ Λόγου, παιδαγωγοὺς καὶ καθηγητὰς
τῆς ἀνθρωπότητος. Οἱ πατέρες εἰς τὴν ἐποχὴν των ἀπήντησαν
εἰς ὅλα τὰ φλέγοντα προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου. Ἐχοντες τα-
μεῖον καὶ ὄπλοστάσιον τὴν θείαν Βίβλον, ἐξήγησαν, διεσά-
φησαν, ὠδήγησαν, ἱκανοποίησαν πληρέστατα ὅλας τὰς πνευ-
ματικὰς ἀναζητήσεις καὶ ἀνάγκας τῆς κοινωνίας ἐντὸς τῆς ὁ-
ποίας ἀνεστράφησαν. Ἀλλὰ καὶ σήμερον καὶ πάντοτε ἐξακο-
λουθοῦν νὰ παίζουν τὸν ἴδιον ρόλον μὲ τὴν ἰδίαν ἐπιτυχίαν,
ἀρκεῖ ἡ ἀνθρωπότης καὶ μάλιστα ἡ χριστιανικὴ νὰ θέλῃ νὰ μα-
θητεύσῃ παρά τοὺς πόδας τῶν μεγάλων αὐτῶν διδασκάλων τῆς
οἰκουμένης. Καὶ ναὶ μὲν συνεχῶς ὁ ἀνθρώπος ἐξελίσσεται καὶ
προοδεύει εἰς ὅλα τὰ ἄλλα, πάντοτε ὁμοῦς μένει ὁ ἴδιος ὡς πνευ-
ματικὴ φύσις· καὶ πάντοτε ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ τὴν ἰδίαν πνευμα-
τικὴν ἀγωγὴν, καὶ τοῦ χρειάζονται οἱ ἴδιοι πνευματικοὶ χει-
ραγωγοί. Αὐτὴν τὴν ἀγωγὴν καὶ πλήρωσιν τῶν βαθυτάτων πνευ-

ματικῶν τοῦ ἀνθρώπου ἀναζητήσεων ἐπαγγέλλονται ἀξιοχρέως μόνον οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας.

Μεγίστην διὰ τοῦτο ἀγαλλίασιν καὶ εὐφροσύνην μοῦ ἐνεποίησεν ἡ εὐγενῆς προσπάθεια τῶν προσφιλῶν μου πνευματικῶν τέκνων καὶ ἐκλεκτῶν ἐν Κυρίῳ συνεργῶν εἰς τὴν διακονίαν τῆς Ἐκκλησίας κ.κ. Παναγιώτου Χρήστου καὶ Στεργίου Σάκκου, καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου μας, ὅπως μετὰ τοῦ ἀριστα κατηρτισμένου ἐπιστημονικοῦ ἐπιτελείου αὐτῶν ἐκδώσουν καὶ μεταφράσουν τοὺς σεπτοὺς πατέρας τῆς Ἐκκλησίας, ἀποβλέποντες εἰς τὸ νὰ καταστήσουν κοινὸν κτῆμα τοῦ χριστεπώνυμου λαοῦ τοὺς θησαυροὺς τῆς σοφίας ἐκείνων. Ὡς ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἐντεταλμένος ποιμὴν τῆς θεοσώστου μητροπόλεως Θεσσαλονίκης εὐλογῶ τὴν προσπάθειάν των, θέτω αὐτὴν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς μητροπόλεως, καὶ τάσσομαι προστατῆς καὶ ἐν παντὶ ἀρωγὸς τοῦ θεαρέστου τούτου ἔργου.

† Ὁ Θεσσαλονίκης Λεωνίδας.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Ο ΜΕΓΑΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ

ΒΙΟΣ

Ὁ Βασίλειος ἀνῆκεν εἰς μίαν ἀπὸ τὰς εὐγενεῖς ἐκεῖνας οἰκογενείας τῆς Καππαδοκίας, αἱ ὅποια προσέφεραν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν πλειάδα ἐπιφανῶν θεολόγων καὶ ἡγετῶν. Ὁ πατέρας του, καλούμενος καὶ αὐτὸς Βασίλειος, ἦτο πολίτης τῆς Νεοκαισαρείας τοῦ Πόντου, ὅπου ἀσχοῦσε τὸ ἔργον τοῦ διδασκάλου τῶν ἐγκυκλίων μαθημάτων καὶ τῆς ρητορικῆς. Ἡ δὲ μάμμη του Μακρίνα, μητέρα τοῦ πατρὸς Βασιλείου, τῆς ὁποίας ἡ ἀρετὴ καὶ ἡ εὐσέβεια ἐθαυμάζοντο ἀπὸ ὄλους, ἦτο μαθήτρια τοῦ μεγάλου ἱεροποστόλου τοῦ Πόντου Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ. Αὐτὴ καὶ ὁ σύζυγός της κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Μαξιμίνου παρέμειναν ἐπὶ ἔτη εἰς τὰ δάση τοῦ Πόντου, τρεφόμενοι μὲ κυνήγι ἐλάφων¹.

Ἡ μητέρα του Ἐμμελία κατήγετο ἀπὸ ἐπίσης εὐσεβῆ οἰκογένειαν τῆς Καισαρείας τῆς Καππαδοκίας, ὅχι ἀσημοτέραν τῆς πατρικῆς. Ὁ πατέρας της εἶχεν ἀναδειχθῆ εἰς μάρτυρα κατὰ τοὺς τελευταίους ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν διωγμούς, ἐνῶ ὁ ἀδελφός της Γρηγόριος ἔγινεν ἀργότερα ἐπίσκοπος εἰς πόλιν τῆς Καππαδοκίας.

Ὅλα τὰ ἄρρενα τέκνα τῆς οἰκογενείας, Βασίλειος, Γρηγόριος, Ναυκράτιος, Πέτρος, ἀφωσιώθησαν εἰς τὴν διακονίαν τῆς Ἐκκλησίας, οἱ μὲν τρεῖς ὡς ἐπίσκοποι, ὁ δὲ Ναυκράτιος ὡς μοναχός, ὁμοίως δὲ ἐκ τῶν πέντε θηλέων τέκνων ἡ Μακρίνα, ἡ λεγομένη νεωτέρα.

1. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 43 Ἐπιτάφιος εἰς Βασίλειον 5 ἐε.

Ὁ Βασίλειος ἐγεννήθη εἰς μίαν ἀπὸ τὰς δύο ὡς ἄνω πόλεις, πιθανώτερον εἰς τὴν Νεοκαισάρειαν ὅπου εἰργάζετο ὁ πατέρας², γύρω εἰς τὸ 330. Ἦτο ἐξ ἀρχῆς λεπτοφυῆς εἰς τὴν κατασκευὴν καὶ ἡ ἀσθενικότης τῆς κράσεως τὸν παρακολουθοῦσεν εἰς ὄλον τὸν βίον του. Διὰ τοῦτο ἐπανειλημμένως παραπονεῖται εἰς τὰς ἐπιστολάς του διὰ τὴν κακὴν ὑγίαν του καὶ διὰ τὸ ἀνυπόφορον τῶν δριμυτάτων χειμῶνων τῆς Καππαδοκίας³.

Εἶναι εὐκόλον ν' ἀντιληφθῶμεν ποίαν ἀνατροφὴν ἔλαβεν ὁ νέος αὐτὸς εἰς τοιοῦτον οἰκογενειακὸν περιβάλλον, μὲ τὰς στοργικὰς φροντίδας τόσοσ τῆς Ἐμμελίας ὅσον καὶ τῆς πρεσβυτέρας Μακρίνης. Τοῦτο βεβαίως μαρτυρεῖται καὶ ἀπὸ τὸν λαμπρὸν χαρακτῆρα πού κατεῖχαν ὅλα τὰ τέκνα τῆς οἰκογενείας. Μέρος τῆς παιδικῆς του ἡλικίας διήλθεν εἰς τὸ οἰκογενειακὸν των κτῆμα εἰς τὸν Πόντον, δίπλα εἰς τὸν ποταμὸν Ἰριν.

Τῆς πρώτης παιδείας του ἐπεμελήθη ὁ πατέρας του πού ἀπέθανε τὸ 345. Ἐκτοτε οὗτος μετέβη διὰ σπουδὰς εἰς τὴν Καισάρειαν Καππαδοκίας, ὅπου διέμεναν στενοὶ συγγενεῖς του καὶ ὅπου ἴσως μετεκόμισεν ὅλη ἡ οἰκογένεια δι' ἓνα χρονικὸν διάστημα. Ἐγνωρίσθη τότε ἐκεῖ μὲ τὸν ἐξ Ἀριανζοῦ Γρηγόριον, τὸν μετέπειτα ὀνομασθέντα Θεολόγον, καὶ μὲ τὸν εἰς ὑπερορίαν εὐρισκόμενον εἰς τὴν Καισάρειαν νεαρὸν ἐξάδελφον τῶν αὐτοκρατόρων Ἰουλιανόν.

Ὅπως συνήθιζαν οἱ πλούσιοι νέοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἠθέλησε καὶ ὁ Βασίλειος ν' ἀκούσῃ κατὰ τὸ δυνατόν περισσοτέρους διδασκάλους, ἐπισκεπτόμενος ἀκμάζοντα κέντρα πνευματικῆς καλλιέργειας. Οὕτω, μεταβάς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐμαθήτευσε πιθανῶς πλησίον τοῦ διασήμου καθηγητοῦ τῆς ρητορικῆς Λιβανίου, διδάσκοντος κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἐκεῖ. Ἀκολούθως ἐπισκέφθη τὰς Ἀθήνας, ὅπου ἐνωρίτερα εἶχε μεταβῆ καὶ ὁ Γρηγόριος ἀπὸ τὴν Ἀριανζόν⁴. Ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τοῦ 4ου αἰῶνος, ἐπει-

2. Γρηγορίου Νύσσης, Εἰς βίον Μακρίνης, PG 46, 281.

3. Ἐπιστολαὶ 27, 30, 48, 237, κ.ἄ.

4. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 43 Ἐπιτάφιος εἰς Βασίλειον 14 ἐέ.

τα ἀπὸ μακρὰν κατάπτωσιν, ἡ πνευματικὴ κίνησις εἰς τὴν ἐστίαν αὐτὴν τοῦ ἑλληνισμοῦ εἶχε καταστῆ ζωηροτάτη. Ἡ προγονικὴ αἵγλη, ἡ ἀνάμνησις τῶν μεγάλων προσωπικοτήτων τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἡ ὠραιότης τῆς πόλεως, μὲ τὰ λαμπρὰ μνημεῖα, τὰ καλλιτεχνήματα, τὰς πλατείας, τὰς λεωφόρους, τοὺς κήπους, δὲν ἦσαν ἀσθενῆ κίνητρα διὰ τὴν προσέλκυσιν νεαρῶν φοιτητῶν. Πέντε περίπου δεκαετίας ἀργότερα ὁ Συνέσιος εὗρεν ἐκεῖ ἀξιολόγους μόνον τοὺς μελισσοτρόφους.

Ὁ Γρηγόριος ἐπερίμενε ἀνυπομόνως τὸν συμπατριώτην του, ὅταν δὲ αὐτὸς ἔφθασε τὸ 352, τὸν ἀπήλλαξεν ἀπὸ τὰς συνήθεις δοκιμασίας εἰς τὰς ὁποίας ὑπέβαλλαν οἱ παλαιοὶ φοιτηταὶ τοὺς νεωτέρους. Οἱ δύο νέοι δὲν ἀπεχωρίσθησαν ἀλλήλων κατὰ τὸν χρόνον τῶν σπουδῶν των εἰς τὰς Ἀθήνας. Διέμειναν εἰς τὸ ἴδιον οἶκημα, ἔτρωγαν μαζὶ καὶ εἶχαν κοινὰ ἰδεώδη· σχεδὸν εἶχαν μίαν ψυχὴν εἰς δύο σώματα :

«Τὰ πάντα δὴ κοινὰ καὶ ψυχὴ μία
 δυοῖν δέουσα σωμάτων διάστασιν»⁵.

Εἰς τὸ πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, ἀποτελούμενον τότε ἀπὸ πολυαρίθμους αὐτοτελεῖς σχολὰς μὲ χαλαρὸν μεταξὺ των σύνδεσμον, παρείχετο ἐγκυκλοπαιδικὴ μᾶλλον παρά εἰδικὴ μόρφωσις, ἀλλ' ὅμως ἦτο καὶ αὐτὴ ὑψηλῆς στάθμης. Ἐδιδάσκοντο κυρίως ἡ φιλολογία, ἡ ρητορικὴ (πανηγυρικὴ καὶ δικανικὴ) καὶ ἡ φιλοσοφία (ἠθικὴ, φυσικὴ καὶ μεταφυσικὴ). Ὁ Βασίλειος παρηκολούθησε τοὺς τρεῖς τούτους κλάδους τῆς ἐπιστήμης ὑπὸ τοὺς μικρασιάτας καθηγητὰς Προαιρέσιον καὶ Ἰμέριον, χάριν δὲ τῆς ὑγείας του φαίνεται ὅτι ἐνδιεφέρθη νὰ προσλάβῃ καὶ ὠρισμένας ἰατρικὰς γνώσεις.

Οἱ φοιτηταὶ τῶν Ἀθηνῶν τότε, ὅπως καὶ πάντοτε, ἐνδιεφέροντο καὶ δι' ἄλλα πλὴν τῶν μαθημάτων πράγματα, τὰς ἑορτάς, τὰς πανηγύρεις, τὰ θεάτρα· ἀλλ' οἱ δυὸ φίλοι ἄφηναν τὴν μὲ αὐ-

5. Γρηγορίου Θεολόγου, Περὶ τὸν ἑαυτοῦ βίον 229 ἐξ.

τὰ ἐνασχόλησιν εἰς τοὺς ἄλλους, αὐτοὶ δὲ ἐλαφρὰς μόνον παραχωρήσεις ἔκαμαν εἰς τὰς ἀθώας τέρψεις. Ἀπετέλεσαν φιλικὸν κύκλον, εἰς τὸν ὁποῖον συνεκεντρώθησαν καὶ ἄλλοι σῶφρονες συμφοιτηταί, συμπήξαντες τὸν πρῶτον γνωστὸν εἰς τὴν ἱστορίαν χριστιανικὸν φοιτητικὸν σύλλογον. Μολονότι ἦσαν ἀκόμη κατηχούμενοι, δύο μόνον δρόμους ἐγνώριζαν τὸν ὀδηγοῦντα εἰς τὴν σχολὴν καὶ τὸν ὀδηγοῦντα εἰς τὸν χριστιανικὸν ναόν, τὸν πολιτιμότερον.

Τὸ θέρος τοῦ 355 ἔφθασεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὁ Ἰουλιανός. Εὐρισκόμενος οὗτος εἰς τὸ στάδιον τῶν ἀναζητήσεων καὶ τῶν ἀμφιβολιῶν, φαίνεται ὅτι ἐπέισθη ἐκεῖ ὀριστικῶς νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐπαναφορὰν τῆς ἐθνικῆς θρησκείας. Βεβαίως θὰ συνητηθή ἐκεῖ πάλιν μὲ τὸν Βασίλειον.

Μετὰ τὸ τέλος τῶν σπουδῶν του (356) ὁ Βασίλειος ἀπεφάσισε ν' ἀναχωρήσῃ εἰς τὴν πατρίδα του, ἐνῶ ὁ Γρηγόριος παρὰ τὴν συμφωνίαν των νὰ φύγουν μαζὶ παρέμεινεν εἰς τὰς Ἀθήνας ὡς καθηγητῆς δι' ὀλίγον χρόνον. Ἐπιστρέψας εἰς τὴν Καισάρειαν, δὲν ἐλησμόνησεν ἀμέσως τὴν κλασικὴν του ἀγωγὴν, ἀλλ' ἤξιποίησε τὰς σπουδὰς του, ἐπαγγελθεὶς τὸν ρητοροδιδάσκαλον μὲ τόσῃν εὐδοκίμησιν, ὥστε οἱ συμπατριῶταί του Νεοκαισαρεῖς ἐπεχείρησαν νὰ τὸν μετακαλέσουν ὑποσχόμενοι ἀδρὰν ἀμοιβήν⁶.

Ἀπὸ τότε ἦλθεν ἔκ νέου εἰς στενὴν ἐπαφὴν μὲ τὴν οἰκογένειάν του, πού εἶχε πλέον ἀποσυρθῆ εἰς τὸ κτῆμά της τοῦ Πόντου, καλούμενον Ἄνησοι⁷. Ἡ Ἐμμελία καὶ ἡ Μακρίνα εἶχαν συστήσει ἐκεῖ μοναστικὴν ἀδελφότητα εἰς τὴν ὁποίαν μετεῖχαν καὶ ἄλλαι γυναῖκες, ἐνῶ πλησίον εἰς τὸ κοινόβιον αὐτὸ ἤσκητευσεν μαζὶ μὲ ἄλλους καὶ ὁ ἀδελφός του Ναυκράτιος, πού ἀπέθανεν ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγον καιρὸν εἰς ἡλικίαν 27 ἐτῶν, σπαραχθεὶς εἰς τὸ κυνήγι ἀπὸ θηράματα⁸.

Μετὰ τὴν νέαν αὐτὴν συναναστροφὴν καὶ τὴν ἀκολουθήσασαν

6. Ρουφίνου, *Historia Ecclesiastica* 2, 9. Βασιλείου, Ἐπιστολὴ 210,1.

7. Βασιλείου, Ἐπιστολὴ 223, 2.

8. Γρηγορίου Νύσσης, *Εἰς Βίον Μακρίνης*, PG 46, 965 — 968.

βάπτισίν του ὁ Βασίλειος ἐπεδόθη εἰς τὴν μελέτην χριστιανικῶν βιβλίων, εἰς τὰ ὅποια συνήνητησεν ἄλλο φῶς, διάφορον ἀπὸ τὴν λάμπιν τῶν ἐθνικῶν συγγραμμάτων. Ἀπεφάσισε τότε νὰ συνεχίσῃ τὰς σπουδὰς του εἰς ἄλλο πεδῖον καὶ πρὸς ἄλλην κατεύθυνσιν διὰ νὰ γνωρίσῃ τὸν Χριστιανισμόν γενικῶς καὶ ἰδιαιτέρως τὸν μοναχικὸν βίον. Περιῆλθε τὴν Συρίαν, Μεσοποταμίαν, Παλαιστίνην καὶ Αἴγυπτον⁹, ἐγνώρισε δὲ πιθανῶς τότε τὸν ἐξόριστον εἰς τὴν ἔρημον Ἀθανάσιον καὶ τὸν Εὐστάθιον Σεβαστείας.

Μὲ τὸν Ἀθανάσιον εἶχεν ἀργότερα ἐνδιαφέρουσαν, ἀλλὰ ἄκαρπον ἀλληλογραφίαν σχετικῶς μὲ τὴν σύμπηξιν ἀρραγοῦς μετώπου τῆς Ὀρθοδοξίας, ἐνῶ μὲ τὸν Εὐστάθιον αἱ σχέσεις του εἶχαν παράδοξον τροπὴν. Ὁργανωτῆς τοῦ μοναχικοῦ βίου εἰς τὴν βόρειον Μικρὰν Ἀσίαν, εἶχε συστήσει ὁμάδας μοναχῶν ἄκρως αὐστηράς, οἱ ὅποιοι διέβαλλαν τὸν γάμον καὶ ἐπεδίωκαν τὴν ἐξίσωσιν ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν, ἐπιβάλλοντες εἰς τὰς γυναῖκας ἀνδρικὴν ἐνδυμασίαν καὶ κουρὰν τῆς κόμης. Αἱ ἀκρότητες αὐταὶ κατεδικάσθησαν ἀπὸ τὴν σύνοδον τῆς Γάγγρας (343). Κατὰ τὰ ἄλλα βεβαίως αἱ μοναχικαὶ ἀπόψεις τοῦ Εὐσταθίου ἐπηρέασαν τὴν γραμμὴν τοῦ Βασιλείου. Ἄλλ' ἀργότερα (τὸ 373) οἱ δύο ἄνδρες διεφώνησαν ἐπὶ τοῦ θεολογικοῦ προβλήματος καὶ ὁ Βασίλειος ὑπέφερε πολὺ ἀπὸ τὰς διαβολὰς τοῦ Εὐσταθίου.

Ὅταν ὁ Βασίλειος ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Καισάρειαν, ἐχειροτονήθη διάκονος καὶ ἀκολούθως μετέσχεν ὡς παρατηρητῆς εἰς τὴν σύνοδον τῆς Κωνσταντινουπόλεως (360). Δὲν παρέμεινεν ὁμως ἔπειτα εἰς τὴν Καισάρειαν, ἀλλὰ, λόγῳ δυσανεκείας του ἀπὸ τὴν εἰς τοὺς Ἀρειανοὺς προσχώρησιν τοῦ ἐπισκόπου τῆς Διανίου, ἔφυγεν εἰς τὴν ἔρημίαν, ἀφοῦ διεμοίρασεν εἰς τοὺς πτωχοὺς τὸ μέγιστον μέρος τῆς ἀναλογούσης εἰς αὐτὸν πατρικῆς περιουσίας. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἠσχέτευσεν δι' ὀλίγον εἰς τὸ κτῆμα τοῦ Γρηγορίου εἰς τὴν Τιβερίνην, ἔπειτα δὲ ἐγκατεστάθη εἰς τὸν Πόντον. Τοῦτο συνέβη προφανῶς τὸ 360 καὶ ὄχι ἐνωρίτερον, ὅπως συνήθως πιστεῦεται. Ἐκεῖ τὸν ἐπεσκέφθη ὁ φίλος του Γρηγόριος καὶ παρέ-

9. Βασιλείου, Ἐπιστολὴ 223, 2.

μεινε πλησίον του ἐνάμισυ ἔτος περίπου. Εἰς τοποθεσίαν κατάφυτον καὶ κατάρρυτον ἐμελέτησαν μαζί τὴν θεολογίαν, βάσει κυρίως τῶν συγγραμμάτων τοῦ Ὁριγένους, ἀπὸ τὰ ὁποῖα συνέταξαν ἀνθολογίαν, τὴν Φιλοκαλίαν. Ἐπίσης εἰργάσθησαν ἐκεῖ διὰ τὴν θεμελίωσιν τῆς ὀργανώσεως τοῦ μοναχικοῦ βίου.

Τὸ 362 ὁ Βασίλειος ἐπεσκέφθη τὴν Καισάρειαν, διὰ νὰ παρασταθῇ εἰς τὸν ἐπίσκοπον Διάνιον ποῦ εὕρισκετο εἰς τὰς τελευταίας του ἡμέρας. Εἶναι πιθανὸν ὅτι περέμεινεν ἐκεῖ μέχρι τῆς ἐκλογῆς τοῦ διαδόχου τούτου Εὐσεβίου, ἀλλὰ προφανῶς ἐπέστρεψεν ἔπειτα εἰς τὸν Πόντον, διότι τὸν συναντῶμεν ἐκεῖ εἰς τὰς ἀρχάς τοῦ 363 νὰ ὑποδέχεται τὸν Γρηγόριον, καθὼς ἔφευγεν αὐτὸς τὰ βάρη τῆς ἱερωσύνης. Τὸν προέτρεψε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν του, εἰς τὴν Ναζιανζόν, καὶ εἶναι φανερόν ὅτι δὲν θὰ ἤμποροῦσεν ὁ ἴδιος ν' ἀρνήται διαπαντὸς παρομοίαν ὑπηρεσίαν. Αἱ μοναστικά του ἀντιλήψεις δὲν ἦσαν ἐρημιτικά καὶ ἄλλωστε εἶχεν ἤδη ἀναφανῆ ὁ κίνδυνος ποῦ προήρχετο ἀπὸ τὰς ἐνεργείας τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ, τὸν ὁποῖον ἔπρεπε ν' ἀντιμετωπίσουν δεόντως ὅλοι οἱ δυνάμενοι. Ὅπως ἔπραξαν ὅλοι σχεδὸν οἱ μεγάλοι θεολόγοι τοῦ 4ου καὶ τοῦ 5ου αἰῶνος εἰς τὰς ἀρχάς τῆς σταδιοδρομίας των, συνέταξε καὶ αὐτὸς ἀπολογητικὰ ἔργα, ἀλλὰ χωρὶς πολεμικὴν τάσιν.

Ὁ ἐπίσκοπος τῆς καππαδοκιῆς Καισαρείας Εὐσέβιος, ἐνῶ τὸν προσέλαβεν ὡς πρεσβύτερον βοηθόν, δυσηρεστήθη ἀπὸ αὐτὸν πολὺ ἐνωρίς, «παθὼν τι πρὸς ἐκεῖνον ἀνθρώπινον»¹⁰, ὅπως λέγει ὁ Γρηγόριος. Δὲν γνωρίζομεν, ἂν ἡ δυσἀρέσκεια ὀφείλεται εἰς ἀντιζηλίαν διὰ τὴν ἐξαιρετὸν ἐπίδοσιν τοῦ δραστηρίου πρεσβυτέρου, ποῦ προσεῖλκυε βαθεῖαν τὴν ἐκτίμησιν τοῦ λαοῦ, ἢ εἰς παρεξήγησιν εἴτε διὰ τὴν ἐνασχόλησιν μὲ τὸν μοναχικὸν βίον εἴτε διὰ τὴν ἀγάπην του πρὸς τὴν ἑλληνικὴν σοφίαν. Ὁ Βασίλειος ἠναγκάσθη ν' ἀπομονωθῇ ἐκ νέου ἐπ' ὀλίγον χρόνον εἰς τὸν Πόντον.

Ἐπὶ τὸ 365, ἀφοῦ τὸν ὀρθόδοξον αὐτοκράτορα Ἰοβιανὸν

10. Λόγος 43 Ἐπιτάφιος εἰς Βασίλειον 28.

διεδέχθη εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὁ ἀρειανὸς Οὐάλης, ὁ κίνδυνος διὰ τὴν Ὀρθοδοξίαν ἀνενεώθη. Ὁ Οὐάλης, περιοδεύων μίαν πρὸς μίαν τὰς ἐπαρχίας, ἔφθασε καὶ εἰς τὴν Καισάρειαν¹¹, τότε δὲ ὁ Βασίλειος συνεφιλιώθη μὲ τὸν ἐπίσκοπόν του κατόπιν μεσολαβήσεως τοῦ φίλου του Γρηγορίου καὶ ἐγκαταλείψας τὸν Πόντον ἦλθε πλησίον τοῦ Εὐσεβίου¹². Οὕτως ἤρχισε περίοδος ἀπροσκόπτου συνεργασίας μεταξὺ τῶν δύο ἀνδρῶν. Εἰς τὸ ἐξῆς δὲ ὁ Βασίλειος ἠσχολήθη μὲ τὰ κυριώτερα ζητήματα τῆς ἐπαρχίας, ἐφρόντισε διὰ τὴν ἀνακούφισιν τῶν ἐνδεῶν καὶ ἰδιαιτέρως διὰ τὴν περίθαλψιν τῶν πληγέντων ἀπὸ τὸν λιμὸν τοῦ 368, διαθέτων ἀπὸ τὸ ὑπόλοιπον τῆς περιουσίας του καὶ ἀπὸ δωρεάς, ἐπεδόθη δὲ κυρίως εἰς τὴν διδασχὴν.

Ὅταν ἀπέθανεν ὁ Εὐσέβιος, οἱ Ὀρθόδοξοι τῆς Καππαδοκίας ἀπέβλεψαν διὰ τὴν διαδοχὴν εἰς τὸν Βασίλειον, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐπιβληθῆ πλέον εἰς τὴν συνειδησιν τοῦ πληρώματος ὡς διδάσκαλος, θεολόγος καὶ διαχειριστῆς τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων. Παρουσιάσθησαν βεβαίως καὶ ἀντιρρήσεις ἐκ μέρους μερικῶν προεστώτων καὶ «πονηρῶν» κατοίκων¹³, αἱ ὁποῖαι τελικὰ κατεσιγάσθησαν μὲ τὴν μεσολάβησιν τοῦ ἐπισκόπου Ναζιανζοῦ Γρηγορίου, πατρὸς τοῦ Θεολόγου. Εἶναι ἐπιτρεπτόν νὰ εἰκάσωμεν ὅτι κυρία αἰτία τῶν ἀντιδράσεων ἦτο ἡ ἀντίθεσις τῶν φιλαρειανῶν ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος καὶ τῶν μοναρχιανιζόντων ἀπὸ τὸ ἄλλο πρὸς τὰ ὀρθόδοξα φρονήματα τοῦ ἀνδρός.

Οὕτω λοιπὸν ὁ Βασίλειος ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος (370). Ἦρχισε δὲ τὸ πολὺπλευρον ἔργον του μὲ μίαν νίκην κατὰ τῶν ἐπεμβάσεων τῆς κρατικῆς ἐξουσίας. Ὁ Οὐάλης εἶχεν ἤδη λάβει μέτρα ἐναντίον ἄλλων ἐπισκόπων, πρὸ ὀλίγου δὲ εἶχεν ἀποστείλει εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Ἀσίας τὸν ὑπαρχον τῶν πραιτωριανῶν Μόδεστον, διὰ νὰ ἐξαναγκάσῃ τοὺς ἐπισκόπους νὰ προσαρμοσθοῦν πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν πολιτικὴν του. Ὁ ὑπαρχος μετέβη

11. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 43 Ἐπιτάφιος εἰς Βασίλειον 30.

12. Σωζομενοῦ, Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία 6, 15.

13. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 43 Ἐπιτάφιος εἰς Βασίλειον 37.

εἰς τὴν Καισάρειαν τὸν χειμῶνα τοῦ 371, ἀλλ' ὁ Βασίλειος δὲν ἦτο εὐκόλον νὰ καμφθῇ. Ἀντιθέτως πρὸς μερικοὺς ἄλλους ἐκκλησιαστικοὺς ἄνδρας ποὺ προέβαλλαν τοὺς αὐτοκράτορας ὡς ἓνα εἶδος ὑπερπεισκόπου, αὐτὸς διέκρινεν αὐστηρῶς μεταξύ τῶν δύο κόσμων καὶ ὡς ἐκ τούτου εἰς τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν ἐδίδε θέσιν ἀνάλογον πρὸς τὸ πρόσκαιρον τοῦ κόσμου τούτου. Λόγω τῶν ἀπόψεών του τούτων ἠρνήθη νὰ δεχθῇ τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ Μόδεστου, ὁ ὁποῖος ἠκολούθησε τὴν τακτικὴν τῶν παλαιῶν διωκτῶν, ἄλλοτε ἀπειλῶν καὶ ἄλλοτε ὑποσχόμενος. Ὁ ἐπίσκοπος Καισαρείας ἐδήλωσε θαρραλέως ὅτι δὲν τὸν ἐφόβιζεν ἡ δήμευσις, ἐφ' ὅσον μάλιστα δὲν εἶχε πλέον τίποτε ἄλλο πέραν ἑνὸς τριχίνου ἐνδύματος καὶ μερικῶν βιβλίων, οὔτε ἡ ἐξορία, ἀφοῦ ὅλη ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς εἶναι τοῦ Θεοῦ, οὔτε αἱ βάσανοι, διότι τὸ κουρασμένον σαρκίον του δὲν θ' ἀντεῖχεν εἰς αὐτάς καὶ θὰ συνετριβετο μὲ τὸ πρῶτον κτύπημα, οὔτε ὁ θάνατος, ὁ ὁποῖος θὰ τὸν ἔφερε ταχύτερα πλησίον τοῦ Θεοῦ· ἄλλωστε σωματικῶς εἶχε σχεδὸν ἀποθάνει ἤδη· «Ἄκουέτω ταῦτα καὶ βασιλεύς», προσέθεσε. Δὲν εἶχε ποτὲ ἀκούσει τοιοῦτους λόγους ἀπὸ ἐπίσκοπον ὁ Μόδεστος, ὅταν δὲ ἐδήλωσε τοῦτο, ὁ Βασίλειος παρετήρησεν ὅτι προφανῶς δὲν θὰ εἶχε συναντήσει ποτὲ ἕως τότε «ἐπίσκοπον»¹⁴. Ὁ Μόδεστος ἄγνός κατὰ βάσιν ἄνθρωπος, ἐγένετο ἔκτοτε φίλος τοῦ Βασιλείου.

Ὁ Βασίλειος ἀντεμετώπισε τότε καὶ τὸν οἰκονόμον τοῦ παλατιοῦ Δημοσθένην, τὸν ὁποῖον περιέπαιξε διὰ τὸ ἐνδοξον ὄνομά του· «ἐθεασάμεθα καὶ Δημοσθένη ἀγράμματον!». Ὁ Δημοσθένης αὐτὸς γενόμενος βραδύτερον βικάριος Πόντου κατῴρθωσε νὰ ἐκδικηθῇ τὸν ἐπίσκοπον. Παραλλήλως διάφοροι παράγοντες ὑπεξέκαιαν τὸν θυμὸν τοῦ βασιλέως καὶ οὕτω τὸ διάταγμα ἐξορίας τοῦ Βασιλείου ἦτο ἔτοιμον πρὸς ὑπογραφήν· ἀλλ' ὁ βασιλεύς, καθὼς ἐπρόκειτο νὰ ὑπογράψῃ, εἶδε τὴν χεῖρά του τρέμουσαν νὰ τὸν συγκρατῇ ἀπὸ τὸ ἀδίκημα. Ἐπεσκέφθη ὁ ἴδιος τὴν Καισάρειαν, ἐθαύμασε τὸ ἔργον τοῦ ἐπισκόπου, ἐντυπωσιάσθη ἀπὸ τὴν

14. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 43 Ἐπιτάφιος εἰς Βασίλειον 48, 51.

προσωπικότητά του, καὶ ἀντὶ ἐξορίας τοῦ ἐχορήγησεν οἰκονομικὴν ἐνίσχυσιν διὰ τὰ φιλανθρωπικά του ἰδρύματα.

Πάντως εἶχεν ἤδη εὖρει ἄλλο μέσον μειώσεως τοῦ ὀρθοδόξου ἱεράρχου ὁ φιλαρειανὸς αὐτοκράτωρ, ἄγνωστον ἂν προοριζόμενον δι' αὐτὸν ἐξ ἀρχῆς. Ἐχώρισεν εἰς δύο τὴν εὐρυτάτην πράγματι ἐπαρχίαν Καππαδοκίας, δημιουργήσας «δευτέραν» Καππαδοκίαν μὲ ἔδραν τὴν πολίχνην Ποδανδὸν καὶ ἔπειτα τὴν πόλιν Τύανα. Ὁ ἐπίσκοπος τῆς πόλεως ταύτης Ἄνθιμος παρουσιάσθη ἤδη μὲ ἀξιώσεις μητροπολιτικάς, καὶ μάλιστα ἔλαβε μέτρα πρακτικὰ ἐφαρμογῆς τῶν ἀξιώσεων, παρεμποδίσας τὴν μεταφορὰν προϊόντων τῆς μητροπόλεως Καισαρείας. Ἀργότερα οἱ δύο ἐπίσκοποι συνενοήθησαν καὶ συνειργάσθησαν μὲ κατανόησιν.

Ἄλλὰ βεβαίως ὁ Βασίλειος ἐν τῷ μεταξὺ ἀντέδρασε διὰ τῆς δημιουργίας ἐπισκοπῶν εἰς διαφόρους πολίχνας καὶ κωμοπόλεις μὲ προϊσταμένους ἀνθρώπους ἀφωσιωμένους εἰς αὐτόν, εἰς τρόπον ὥστε νὰ διατηρήσῃ μέρος τῆς ἐπαρχίας μακρὰν τῆς ἐπιρροῆς τοῦ Ἄνθιμου καὶ τῆς αἰρετικῆς ἐξουσίας. Ἐτοποθέτησε τὸν ἀδελφόν του Γρηγόριον εἰς τὴν Νύσσαν καὶ τὸν φίλον του Γρηγόριον εἰς τὰ Σάσιμα.

Ὁ δεῦτερος αὐτὸς Γρηγόριος, ὁ φίλος, ἦτο πάντοτε ἀφωσιωμένος εἰς αὐτόν καὶ ἤκουε τὰς συμβουλὰς του. Εἶχεν ἀναγνωρίσει εἰς τὸν Βασίλειον πρωτοβουλίας εἰς τὰ θέματα φιλίας καὶ θεολογίας, ἂν καὶ νεώτερον κατὰ ἓνα ἔτος ἢ δύο. Ἄλλ' ἐπρόκειτο νὰ τὸν ἀπογοητεύσῃ αὐτὴν τὴν φορὰν. Τὰ Σάσιμα ἦσαν ἀσήμαντον χωρίον, εὐρισκόμενον ἐπὶ τῆς κεντρικῆς λεωφόρου Καππαδοκίας, σχιζομένης κατὰ τὸ σημεῖον τοῦτο εἰς τρεῖς ὁδοὺς, πολυθόρυβον ὅπως αἱ μεγαλουπόλεις, καὶ ἀνυδρον ὅπως ἡ ἔρημος. Ὁ Βασίλειος ἐγνώριζε τοῦτο, ἀλλ' ἐνόμιζεν ὅτι ἀνὴρ τοῦ ἀναστήματος τοῦ Γρηγορίου ἤμποροῦσε νὰ σεμνύνῃ ὅποιονδήποτε μικρὸν τόπον. Ὁ Γρηγόριος, χειροτονηθεὶς παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις του ἀπὸ τὸν Βασίλειον καὶ τὸν πατέρα του Γρηγόριον, ἐπεσκέφθη τὸ χωρίον, ἀλλὰ οὔτε ἐλειτούργησεν οὔτε ἐγκατεστάθη ἐκεῖ. Ἀπέφυγε τοῦτο καὶ διὰ τὸν πρόσθετον λόγον ὅτι ὁ Ἄνθιμος Τυάνων ἐπιθυμοῦσε νὰ τὸν χρησιμοποίησῃ ὡς μεσάζοντα πρὸς συμφιλίωσιν μὲ τὸν Βασίλειον,

ἐνῶ αὐτὸς δὲν ἤθελε ν' ἀναμιχθῆ εἰς τὴν διένεξιν οὔτε ὡς διαιτητής, ἂν καὶ ἡμποροῦσε νὰ προσφέρῃ καλὰς ὑπηρεσίας εἰς τὴν ὑπόθεσιν. Ἡ στάσις αὐτὴ ἀπεγοήτευσε τὸν Βασίλειον, ὁ δὲ Γρηγόριος κατέφυγεν εἰς τὴν ἔρημίαν. Ἡ ψυχρότης των βεβαίως ὑπῆρξε πρόσκαιρος.

Ὁ Βασίλειος ἐπρόκειτο ν' ἀπογοητευθῆ πολὺ περισσότερον ἀπὸ τὸν παλαιὸν του φίλον Εὐστάθιον Σεβαστείας. Ἐνῶ οἱ περισσότεροι Ὀρθόδοξοι τὸν ὑπωπτεύοντο, ὁ Βασίλειος ἐξακολουθοῦσε νὰ τὸν ἐκτιμᾷ καὶ νὰ τὸν σέβεται. Τὸ 373 τὸν ἔπεισε νὰ ὑπογράψῃ ὀρθόδοξον σύμβολον, διὰ νὰ πεισθοῦν οἱ κατήγοροι περὶ τῆς δογματικῆς του ἀκριβείας, ἀλλ' αὐτός, κλίνων πάντοτε πρὸς τοὺς μετριοπαθεῖς ἀρειανούς καὶ φοβούμενος μήπως ἐκτεθῆ ἀπέναντι τοῦ ἀρειανοῦ αὐτοκράτορος, κατηγόρησε τὸν Βασίλειον ὡς ὑποκλέψαντα τὴν ὑπογραφήν του καὶ ὡς τείνοντα πρὸς τὸν μοναρχιανισμόν καὶ τὸν ἀπολιναρισμόν. Ἡ πρώτη κατηγορία, διὰ μοναρχιανισμόν, ἦτο συνήθης κατὰ τῶν Ὀρθοδόξων, ἡ δὲ δευτέρα ἐστηρίζετο εἰς παλαιὰν γνωριμίαν τοῦ ἱεράρχου μὲ τὸν Ἀπολιναρίον. Ὁ Βασίλειος ἀπήντησεν ὅτι μόνον μίαν φοράν εἶχε γράψῃ εἰς τὸν Ἀπολιναρίον, καὶ μάλιστα πρὸ εἴκοσι καὶ πλέον ἐτῶν, ὅταν καὶ οἱ δύο ἦσαν ἀκόμη λαϊκοί¹⁵. Πάντως ἡ συζήτησις αὐτὴ ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὸν Βασίλειον νὰ προσέξῃ τὰς τότε μόλις ἐκδηλουμένας ἀπόψεις τοῦ Ἀπολιναρίου, ὅποτε τὰς εὔρε ν' ἀποκλίνουν πράγματι τῆς ὀρθοδόξου παραδόσεως, καὶ ἐνῶ ἕως τότε αὐτός, ὅπως καὶ οἱ λοιποὶ Καππαδόκαι θεολόγοι καὶ ὁ Ἀθανάσιος, εἶχεν ἀγαθὴν ἰδέαν δι' ἐκεῖνον, δὲν ἐδίστασε τώρα νὰ ζητήσῃ τὴν καταδίκην του ἀπὸ τοὺς ἀνατολικούς καὶ τοὺς δυτικούς ἐπισκόπους.

Διὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς Ὀρθοδοξίας εἰργάσθη ὄχι μόνον μὲ τὴν προσωπικὴν ἀντίστασιν καὶ τὴν συγγραφὴν, ἀλλὰ καὶ μὲ τὰς ἐνεργείας του πρὸς διαφύλαξιν τῆς ἐνότητος τῆς Ἐκκλησίας. Ἐπεδίωξε νὰ συνασπίσῃ ὅλους τοὺς ὀρθοδόξους ἐπισκόπους Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως εἰς κοινὸν μέτωπον κατὰ τῆς αἱρέσεως, πρᾶγμα δυσκολώτατον ὑπὸ τὰς ἐπικρατούσας συνθήκας. Ὅπως εἶναι

15. Ἐπιστολαὶ 99, 125, 130 κ.ά.

γνωστόν, τὸ μεταξύ τῶν ὀρθοδόξων μερίδων σχίσμα τῆς Ἀντιοχείας εἶχε σκανδαλίσει τοὺς πιστοὺς καὶ εἶχεν ἐπιφέρει σύγχυσιν θεσμῶν καὶ διαστροφήν ἡθῶν. Οἱ Δυτικοὶ δὲν ἀνεγνώριζαν τὸν Μελέτιον Ἀντιοχείας καὶ αὐτοὶ κατ' οὐσίαν εἶχαν προκαλέσει τὸ σχίσμα διὰ τῆς χειροτονίας τοῦ Παυλίνου ὡς ἀντιεπισκόπου ὑπὸ τοῦ ζηλωτοῦ Λουκίφερος, ἐπισκόπου Καλάρεως. Ὁ Βασίλειος ὠργάνωσεν ἀποστολὰς εἰς τὴν Δύσιν καὶ ἔγραψεν ἐπανειλημμένως εἰς ἐπισκόπους καὶ εἰς τὸν πάπαν Δάμασον, πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως, ἀλλὰ χωρὶς ἀποτέλεσμα¹⁶. Οἱ δυτικοὶ ἐπίσκοποι διεκρίνοντο διὰ τὴν ὁμοφρόσυνην των, πλὴν ὀλίγων ἐξαιρέσεων, ἀλλ' ἦσαν ἀδιάφοροι διὰ τὰ γενικὰ ζητήματα τῆς Ἐκκλησίας, ἰδίως τὰ δογματικά, καὶ ἀνένδοτοι εἰς τὴν τακτικὴν των· κατείχοντο ἀπὸ ἓνα εἶδος ὑπεροψίας, ὃ δὲ Βασίλειος κατηγορεῖ τὴν «δυτικὴν ὀφρύν». Κατάρθωσε πάντως αὐτὸς νὰ συνενώσῃ τοὺς περισσότερους ἀπὸ τοὺς ἐπισκόπους τῆς Ἀνατολῆς καὶ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀθανασίου ν' ἀναδειχθῆ εἰς ἡγέτην τῆς Ὀρθοδοξίας. Ἡ δευτέρα οἰκουμενικὴ σύνοδος (381), ἂν καὶ συνεκροτήθη μετὰ τὸν θάνατόν του, ὑπῆρξεν ἀποτέλεσμα τῶν ἐνεργειῶν του.

Ἡ δραστηριότης τοῦ Βασιλείου ἐπεξετάθη ἐπίσης εἰς τὴν διαρρύθμισιν τῆς λατρείας, τὴν ὀργάνωσιν τοῦ μοναχικοῦ βίου καὶ τὴν συστηματοποίησιν τοῦ κοινωνικοῦ ἔργου. Ἐφήρμοσεν ἐμπράκτως τὰς ἀντιλήψεις του περὶ κοινωνικότητος τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ὅταν προσῆλθεν εἰς τὸν μοναχικὸν βίον διεμοίρασε τὸ πλεῖστον τῆς πατρικῆς περιουσίας, ἀργότερα διέθεσε χάριν τῶν ἀπόρων καὶ μέρος τῆς μητρικῆς περιουσίας, τὰ δὲ ὑπόλοιπα διέθεσεν ὡς ἐπίσκοπος εἰς τὴν μερικὴν χρηματοδότησιν τοῦ συγκροτήματος φιλανθρωπικῶν ἰδρυμάτων, ἤτοι πτωχοτροφείου, ὀρφανοτροφείου, γηροκομείου, ξενοδοχείου, νοσοκομείου¹⁷. Τὸ συγκρότημα κατελάμβανε σειρὰν κτιρίων ἔξω καὶ πλησίον τῆς Καισαρείας, πόλιν σχεδόν, καὶ μὲ τὴν λειτουργίαν του ἦσαν ἐπιφορτισμένοι

16. Ἐπιστολὴ 239 ἐέ.

17. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 43 Ἐπιτάφιος εἰς Βασίλειον 63. Σωζομενοῦ, Ἐκκλ. Ἱστορία 6, 34.

μοναχοὶ καὶ λαϊκοί. Τὸ φιλανθρωπικὸν συγκρότημα ὠνομάσθη ἀργότερα Βασιλείας. Καὶ σήμερα ἀκόμη εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ ὀρθοδόξου λαοῦ ὁ Βασίλειος παραμένει προστάτης τῶν πτωχῶν καὶ τῶν παιδιῶν.

Αἱ βαρεῖαι κοινωνικαὶ καὶ ἐκκλησιαστικαὶ φροντίδες ἦσαν δυσβάστακτοι διὰ τὸν ἀσκητικὸν καὶ ἀσθενικὸν ἱεράρχην. Ἡ ὑποβόσκουσα ἀσθενικότης, μὲ τὰς πολυαριθμοὺς κρίσεις τῆς, ἐξεδηλώθη τέλος ὡς ὀξεῖα νόσος τῶν νεφρῶν, τῆς ὁποίας τὴν πορείαν παρακολουθοῦσεν ὀλόκληρος ἡ πόλις. Ἀπέθανεν εἰς τὰ τέλη Δεκεμβρίου τοῦ 378 εἰς ἡλικίαν 48 μόλις ἔτῶν, πρῶφρων τὰς λέξεις, «εἰς χεῖράς σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμά μου», καὶ ἐκηδέυθη τὴν 1 Ἰανουαρίου τοῦ ἐπομένου ἔτους. Ἡ προκληθεῖσα ἐκ τοῦ θανάτου του θλιψίς ἀπεκορυφώθη κατὰ τὴν κηδείαν του, ὅποτε ἀπὸ τὸν συνωστισμὸν καὶ τὴν συγκίνησιν τῶν ἀφωσιωμένων συμπολιτῶν του ἐσημειώθησαν λυποθυμίαι καὶ θάνατοι. Ὁ παλαιὸς καὶ πάντοτε πιστὸς φίλος του, ἀπομακρυνόμενος τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ 381, ἐπέρασεν ἀπὸ τὴν Καισάρειαν καὶ ἐξεφώνησεν εἰς μνήμην του ἐκτενεστάτον ἐπιτάφιον¹⁸.

Μεταξὺ τῶν συγχρόνων του ἀπήλαυε τόσης τιμῆς, ὥστε νὰ ὀνομασθῇ ἐν ζωῇ ἀκόμη «μέγας»¹⁹, οἱ δὲ θαυμασταὶ του νὰ μιμοῦνται καὶ αὐτὰ τὰ σωματικὰ του ἐλαττώματα²⁰. Ἡ μνήμη του τελεῖται τὴν 1 Ἰανουαρίου, ἐπέτειον τῆς κηδείας του. Εἰς τὰ τροπάρια τῆς ἀκολουθίας του ὑμνοῦνται οἱ ἀγῶνες καὶ τὰ θεολογικά του ἐπιτεύγματα, καὶ ἀποκαλεῖται μύστης τοῦ Δεσπότη καὶ οὐρανοφάντωρ. Τὸν 11ον αἰῶνα διεξήχθησαν ἔντονοι συζητήσεις διὰ τὴν ἀξιολόγησιν τῆς προσωπικότητος τῶν τριῶν μεγάλων οἰκουμενικῶν διδασκάλων, δηλαδὴ τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, τοῦ Γρηγορίου Θεολόγου καὶ τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου, καὶ καθωρίσθη κοινὴ καὶ τῶν τριῶν ἑορτὴ τὴν 30ὴν Ἰανουαρίου, κατὰ τὴν ὁποίαν τιμῶνται γενικῶς τὰ χριστιανικὰ γράμματα.

18. Τὸν ὡς ἄνω Λόγον 43.

19. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 1, 16.

20. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 43 Ἐπιτάφιος εἰς Βασίλειον 77.

Εἰς τὴν Ἀνατολὴν θεωρεῖται οἰκουμενικὸς διδάσκαλος τῆς Ἐκκλησίας, εἰς δὲ τὴν Δύσιν τὸ 1568 ἀνεκηρύχθη Doctor Ecclesiae.

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑΤΑ

Ὁ Βασίλειος παρὰ τὸν πλούσιον φιλολογικὸν καὶ ἐπιστημονικὸν καταρτισμὸν του δὲν ἀφέθη νὰ δουλωθῆ ἀπὸ ἄκρατον λογοκρατίαν, καὶ τοῦτο διότι συνεδύαζεν ἄρμονικὰ πρακτικὸν νοῦν, φιλοσοφικὴν σκέψιν καὶ θεολογικὴν ἀκρίβειαν. Ἀποδεικνύεται τοῦτο καὶ ἀπὸ τὴν ὀργανωτικὴν δραστηριότητα καὶ ἀπὸ τὴν συγγραφικὴν του παραγωγὴν. Εἰς τὰ συγγράμματά του ἀκολουθεῖ συστηματικὴν μέθοδον καὶ διατηρεῖ τὴν ἐπίδρασιν τῆς κλασικῆς παιδείας. Δὲν εἶναι βεβαίως ἀττικιστής, πρᾶγμα ἄλλωστε ἀδύνατον διὰ συγγραφέα πού χρησιμοποιοεῖ τὴν Γραφὴν ὡς βίβλον περιέχουσαν τὴν ἀπόλυτον ἀλήθειαν, ἀλλ' ἔχει γλῶσσαν καθαρὰν καὶ χαρίεσσαν.

Ἡμποροῦμεν νὰ τὰ διακρίνωμεν εἰς ἀπολογητικά, ἐρμηνευτικά, δογματικά, ὁμιλίαις, λειτουργικά, ἀσκητικά καὶ ἐπιστολάς. Τὰ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ συνετάχθησαν κατὰ τὴν περίοδον τῆς διακονίας του ὡς πρεσβυτέρου.

Ἀπολογητικά. Πρῶτον ἀπὸ αὐτὰ εἶναι τὸ Πρὸς τοὺς νέους ἔργον²¹. Εἶναι μία διάλεξις — ἢ ἴσως δύο — πού ἔγινε πρὸς τοὺς χριστιανούς σπουδαστάς τῆς Καισαρείας. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουλιανὸς εἶχεν ἀπαγορεύσει μὲ διάταγμα νὰ παραδίδουν οἱ χριστιανοὶ διδάσκαλοι μαθήματα φιλολογίας, ρητορικῆς καὶ φιλοσοφίας²². Οἱ Χριστιανοὶ ἀντέδρασαν μὲ ποικίλους τρόπους· οἱ δύο Ἀπολιναριοὶ, πατέρας καὶ υἱὸς, συνέταξαν ἔπη, δράματα καὶ διαλόγους, μὲ θέματα βιβλικὰ καὶ κλασικὰ ποιητικὰ μέτρα, ὁ δὲ Γρηγόριος Θεολόγος συνέθεσε ποιήματα μὲ ὅμοια μέτρα. Ὁ

21. Πρὸς τοὺς νέους, ὅπως ἂν ἐξ ἑλληνικῶν ὠφελοῖντο λόγων.

22. Codex Theodosianus 12, 35. Ἰουλιανού, Ἐπιστολὴ 61.

Βασίλειος ἀνεγνώρισε τὴν ἀνάγκην νὰ μεταβαίνουν οἱ νέοι τῶν χριστιανικῶν οἰκογενειῶν εἰς τοὺς ἐθνικοὺς διδασκάλους, ἀλλὰ τοὺς καθιστᾷ προσεκτικούς. Εἰς τὴν πραγματείαν αὐτὴν εὕρσκει χρήσιμον τὴν μελέτην τῆς κλασικῆς φιλολογίας, ἀλλὰ μέχρις ἐνὸς ὁρίου. Ὑπάρχουν δύο καταστάσεις βίου, ἡ παροῦσα καὶ ἡ μέλλουσα. Διὰ τὴν μέλλουσαν διδάσκει ἡ Γραφὴ καὶ ἡ χριστιανικὴ θεολογία, ἀλλ' οἱ νέοι δυσκολεύονται νὰ κατανοήσουν τὰ διδασκόμενα. Ἐπομένως οἱ μαθηταὶ πρέπει νὰ ἐπιδοθοῦν κυρίως εἰς τὴν μελέτην τῆς κλασικῆς φιλολογίας, λαμβάνοντες ἀπὸ αὐτὴν ὅ,τι εἶναι καλόν, ὅπως πράττουν αἱ μέλισσαι ἀπὸ τὰ ρόδα, ἐκλέγοντες δηλαδὴ κείμενα ποὺ ἀποσκοποῦν εἰς τὴν ἠθικὴν διαπαιδαγώγησιν. Οὕτως ὁ ἱεράρχης κρίνει ὅτι καὶ ἡ ἑλληνικὴ γραμματεία προσφέρει τὴν ἰδικὴν τῆς μαρτυρίαν ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ.

Ἡ γνώμη ὅτι ἡ πραγματεία αὐτὴ ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς ἀνεψιούς του, διὰ τὸν λόγον ὅτι ἐπικαλεῖται φυσικὴν συγγένειαν πρὸς τοὺς ἀκροατὰς ἢ ἀναγνώστας, δὲν φαίνεται νὰ εὐσταθῇ, ἐφ' ὅσον συγγενεῖς πνευματικῶς καὶ ἐκ τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων εἶναι ὅλοι οἱ Χριστιανοὶ μεταξὺ των. Ἐπίσης δὲν εἶναι ὀρθόν ὅτι συνετάχθη πρὸς τὸ τέλος τοῦ βίου του, ἔστω καὶ ἂν ἀναφέρεται εἰς τὸ προκεχωρημένον τῆς ἡλικίας του. Ὁ Βασίλειος δὲν ἔφθασε ποτὲ εἰς γεροντικὴν ἡλικίαν, ἐνῶ καὶ τριακονταετῆς ἀκόμη νὰ ἦτο ἤμποροῦσε νὰ ἐπικαλεσθῇ μακρὰν πείραν καὶ ἡλικίαν, καθὼς ὠμιλοῦσε πρὸς παιδιὰ δεκαπέντε ἐτῶν. Ἡ πραγματεία συνετάχθη εὐθὺς μετὰ τὴν ἐκδοσιν τοῦ διατάγματος τοῦ Ἰουλιανοῦ καὶ ἐξ ἀφορμῆς αὐτοῦ, τὸ 363 ἢ τὸ 364. Ἀπὸ μίαν ἄποψιν ἀποτελεῖ καὶ προσωπικὴν ἀπολογία διὰ τὴν κλασικὴν ἀγωγήν ποὺ εἶχεν ἀκολουθήσει ὁ ἴδιος. Ἡ πραγματεία ἐπηρέασε πολὺ τὴν στάσιν τῆς Ἐκκλησίας ἀπέναντι τῆς κλασικῆς παιδείας, ἰδιαιτέρως δὲ ἐξετιμᾶτο εἰς τὴν Δύσιν κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἀναγεννήσεως καὶ εἰς τὴν Ἀνατολὴν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας. Εἶναι τὸ συχνότερα ἐκδιδόμενον καὶ ἀναγινωσκόμενον ἔργον τοῦ Βασιλείου.

Δεύτερον ἔργον τῆς κατηγορίας αὐτῆς εἶναι αἱ Ὁμιλῖαι εἰς τὴν Ἐξαήμερον. Μὲ βάσιν τὴν διήγησιν τῆς Γενέσεως (1, 1 — 26)

καὶ μὲ τὴν συνήθειαν τῶν γνώσεων φυσικῆς ποῦ εἶχεν ἀποκτήσει κατὰ τὰς σπουδὰς του περιγράφει τὰ περιστατικὰ τῆς δημιουργίας εἰς σειράν ἑννέα ὀμιλιῶν, ἢ διαλέξεων, ὅπως θὰ ἐλέγαμεν ἐπιτυχέστερα. Ἀποκρούει τὰς κοσμολογικὰς θεωρίας τῶν παλαιῶν φιλοσόφων περὶ αἰωνιότητος καὶ αὐθυπαρξίας τοῦ κόσμου, πράγματα ποῦ ἀποτελοῦν προϋπόθεσιν τῆς δυαρχίας, καὶ ἀντιθέτως τονίζει τὸ πεπερασμένον καὶ τὴν διὰ δημιουργικῆς δυνάμεως παραγωγὴν αὐτοῦ. Χρησιμοποιεῖ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, ὅπως οἱ παλαιοὶ φυσιολόγοι, ἀλλ' ὀμιλεῖ περὶ τῆς συνθέσεως αὐτῶν ἀνὰ δύο. Ἀκολούθως ἐξετάζει τὰ ἐπὶ μέρους δημιουργήματα λεπτομερῶς. Τὸ ὑλικὸν ποῦ περιέχεται εἰς τὰ σχετικὰ ἔργα τοῦ Αἰλιανοῦ καὶ τοῦ Πλινίου συμπλέκεται μὲ τὰ γραφικὰ χωρία, καὶ μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν δίδεται μιὰ θαυμασία σύνθεσις βιβλικὴ καὶ ἐπιστημονικὴ συγχρόνως.

Αἱ ὀμιλίας ἐξεφωνήθησαν εἰς περίοδον νηστείας καὶ ἐντὸς μιᾶς ἑβδομάδος, πρᾶγμα ποῦ σημαίνει ὅτι ἐνίστε ἐξεφωνοῦντο μία τὸ πρωτὶ καὶ μία τὸ βράδυ. Παρὰ τὸ ὑψηλὸν τῆς στάθμης διαπραγματεύσεως παρηκολουθοῦντο ἐπωφελῶς ἀπὸ πολλὰ πλήθη, εἰς τὰ ὁποῖα περιελαμβάνοντο τεχνῖται, ἐργάται καὶ γυναῖκες τοῦ λαοῦ. Ἄν καὶ δὲν ἦσαν καταγεγραμμένοι ἀπὸ πρῖν, ἦσαν καλῶς σχεδιασμένοι, μετὰ δὲ τὴν καταγραφὴν ἀπὸ ταχυγράφους ὑπεβλήθησαν προφανῶς εἰς διόρθωσιν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως. Εἰς τὴν τελευταίαν ὀμιλίαν ὁ Βασίλειος ὑπέσχετο ὅτι εἰς ἄλλην εὐκαιρίαν θὰ ὠμιλοῦσε περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ δὲν ἐτήρησε τὴν ὑπόσχεσιν. Αἱ σωζόμεναι δύο ὀμιλίας μὲ τίτλον Περὶ κατασκευῆς τοῦ ἀνθρώπου, καθὼς καὶ μία Περὶ παραδείσου, ἀποδιδόμεναι εἰς τὰ χειρόγραφα ἄλλοτε εἰς τὸν Βασίλειον καὶ ἄλλοτε εἰς τὸν Γρηγόριον Νύσσης, εἶναι ἄλλου συγγραφέως. Πάντως ὁ Γρηγόριος αὐτός, ἐκπληρώνων ἀδελφικὸν χρέος, συνέταξεν ἄλλην ὀμιλίαν μὲ τὸν τίτλον αὐτόν.

Ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τοῦ Βασιλείου νὰ τηρήσῃ τὴν ἀνωτέρω ὑπόσχεσιν εἰκάζεται ἀπὸ τοὺς πατρολόγους ὅτι αἱ ὀμιλίας αὐταὶ συνετάχθησαν κατὰ τὰ τέλη τοῦ βίου του. Ἡ ἀδυναμία ὁμως αὐτῆ ἐρμηνεύεται καὶ ἀπὸ ἀπλῆν διακοπὴν τῆς εἰς τὴν Καισάρειαν διαμονῆς ἢ ἀπὸ ἄλλην σημαντικὴν μεταβολὴν εἰς τὴν σταδιοδρο-

μίαν του. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἐκτὸς τοῦ ὅτι τοιοῦτου εἴδους διαλέξεις δίδονται μᾶλλον ἀπὸ ἱερεῖς παρὰ ἀπὸ ἐπισκόπους, τὸ περιεχόμενον καὶ τὸ ὕφος των, πού μαρτυροῦν πρόσφατον ἀποφοίτησιν ἀπὸ πανεπιστημιακὰς σχολὰς, τὰς τοποθετοῦν εἰς πρῶτον συγγραφικὸν στάδιον.

Ὁ Ἀμβρόσιος, πού ἀκολουθεῖ γενικῶς τὴν ἐρμηνευτικὴν μέθοδον τοῦ Βασιλείου, ἐγνώριζε τὰς ἑννέα αὐτὰς ὀμιλίας καὶ τὰς ἀπεμιμήθη εἰς τὸ ἀντίστοιχον ἔργον του. Γύρω εἰς τὸ 400 αὐταὶ μετεφράσθησαν εἰς τὴν λατινικὴν ἀπὸ κάποιον Εὐστάθιον, ζῶντα εἰς τὴν Ρώμην.

Ἐρμηνευτικά. Βεβαίως αἱ ὀμιλίας εἰς τὴν Ἑξαήμερον ἤμποροῦν νὰ περιληφθοῦν καὶ εἰς τὴν παροῦσαν συγγραφικὴν ὀμάδα, ἂν καὶ ὁ χαρακτήρ των εἶναι ἀπολογητικός. Καθ' αὐτὸ ἐρμηνευτικαὶ εἶναι ἄλλαι ὀμιλίας, καὶ πρῶται αἱ Ὀμιλίας εἰς τοὺς Ψαλμοὺς, πού φαίνεται ὅτι συνετάχθησαν ἐπίσης ὅταν ὁ συγγραφεὺς των ἦτο πρεσβύτερος. Ἀπὸ αὐτὰς σώζονται 13 μὲν γνήσiai, 5 δὲ ἀμφιβαλλόμεναι²³. Ὁ Βασίλειος εἰς τὴν πρώτην ὀμιλίαν προβαίνει εἰς γενικὴν τοποθέτησιν τῆς ψαλμικῆς ποιήσεως, εἰς δὲ τὴν ἐρμηνείαν τῶν ἐπὶ μέρους ψαλμῶν ἀσχολεῖται μὲ ποικίλα φιλολογικὰ ζητήματα, τὰς ἐπιγραφὰς, τὰς διαφορὰς γραφῶν, κυρίως δὲ ἀναπτύσσει τὰς θρησκευτικὰς καὶ ἠθικὰς ἐννοίας. Ἐμφανίζει σχετικὴν ἐπίδρασιν ἀπὸ τὰς ἀντιστοίχους ἐρμηνείας τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας.

Εἶναι δύσκολος ἡ ἀπόφανσις περὶ τῆς γνησιότητος τῆς ἐκτενεστάτης ἐρμηνείας Εἰς Ἡσαταν (κεφ. 1 — 16). Ἡ ἀκολουθουμένη ἐδῶ μέθοδος ἐρμηνείας πλησιάζει πρὸς τὴν ἀλληγορικὴν τοῦ Ὀριγένους καὶ τὸ ἔργον εἰς μερικὰ σημεῖα παρουσιάζει ἀπόλυτον ἐξάρτησιν ἀπὸ τὸ ἀντίστοιχον ἔργον τοῦ Εὐσεβίου Καισαρείας. Πάντως πρέπει νὰ ἔχη συνταχθῆ ἀπὸ Καππαδόκην συγγραφέα (κεφ. 10) καὶ πρέπει νὰ προέρχεται ἀπὸ τὸν 4ον αἰῶνα, διότι ὀμιλεῖ περὶ

23. Γνήσiai αἱ εἰς τοὺς ψαλμοὺς 1, 7, 14, 28, 29, 32, 33, 44, 45, 48, 59, 61, 114, εἰς PG 29, 209 — 493. Ἀμφιβαλλόμεναι αἱ ἐκδιδόμεναι εἰς PG 30, 72 — 117.

τῶν Ἀνομοίων ὡς συγχρόνων μὲ τὸν συγγραφέα (κεφ. 2). Βέβαια ὁ Βασίλειος κατακρίνει τὴν ἀλληγόρησιν ὡς κανόνα ἐρμηνευτικῆς, ἀλλ' ἡ μέθοδος τοῦ εἰς ὄλα τὰ ἐρμηνευτικὰ κείμενά του δὲν εἶναι ἀπηλλαγμένη τῆς τυπολογήσεως. Ἐξ ἄλλου τὸ ἔργον τοῦ Εὐσεβίου διατηρεῖται ὑπὸ διαφόρους μορφὰς καὶ εἶναι δυσχερῆς ὁ καθορισμὸς τῆς ἐξ αὐτῶν γνησίας. Δὲν εἶναι ὡς ἐκ τούτου ἀπίθανον, λόγῳ τῆς ἀρειανικῆς παρεκκλίσεως αὐτοῦ, νὰ παρενεβλήθησαν τὰ ὅμοια χωρία, καιρίας θεολογικῆς σημασίας, εἰς τὸ κείμενον αὐτοῦ ὑπὸ μεταγενεστέρων ἀπὸ τὸ ἔργον τοῦ Βασιλείου. Ἀλλὰ περὶ τούτου δὲν ἡμπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ βεβαιότης.

Μερικαὶ ἀπὸ τὰς σωζομένας ὁμιλίας τοῦ Βασιλείου ἀποτελοῦν ἐρμηνείας γραφικῶν χωρίων.

Δογματικά. Τὸ κύριον δογματικὸν ἔργον τοῦ Βασιλείου εἶναι ἀντιρρητικῆς μορφῆς, ὁ Ἀνατρεπτικὸς τοῦ Ἀπολογητικοῦ τοῦ Εὐνομίου. Διάκονος ἀκόμη ὁ Βασίλειος, τὸ 360, εἶχε παρακολουθήσει τὰς συζητήσεις τῆς συνόδου Κωνσταντινουπόλεως ὡς παρατηρητής. Εἶχαν ἤδη διαδοθῆ τὰ περὶ τῆς μορφώσεως καὶ τῆς ρητορικῆς του δεινότητος, πιθανῶς δὲ ὅλοι ἀνέμεναν ν' ἀναμιχθῆ ἐνεργῶς εἰς τὰς συζητήσεις, ἀλλ' αὐτὸς τοὺς ἀπεγοήτευσε. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴν ἐξετίμησε τὴν μετριοπάθειαν τοῦ ὁμοιουσιανοῦ Βασιλείου Ἀγκύρας, ἀλλὰ φυσικὰ ἐθεώρησεν ἀπαραδέκτους τὰς ἄκρας δοξασίας τοῦ συμπατριώτου του Εὐνομίου, ἀρχηγοῦ τῶν Ἀνομοίων. Ὁ Εὐνόμιος, καταδικασθεὶς ἀπὸ τὴν σύνοδον αὐτὴν εἰς τὴν ὁποίαν ἐπεκράτησαν οἱ Ὅμοιοι, τὸ ἐπόμενον ἔτος συνέταξε τὴν Ἀπολογίαν του, εἰς τὴν ὁποίαν, ἐκκινῶν ἀπὸ τὰς ἀριστοτελικὰς ἀντιλήψεις περὶ καταληπτοῦ τῆς οὐσίας ὄλων τῶν ὄντων, κατέληγεν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ θεία οὐσία ταυτίζεται μὲ τὴν ἀγεννησίαν καὶ ὅτι ἡ οὐσία τοῦ γεννητοῦ Υἱοῦ εἶναι καθ' ὄλα διάφορος καὶ ἀνόμιος ἀπὸ τὴν τοῦ Πατρὸς. Μετὰ τριετίαν (364) ὁ Βασίλειος συνέγραψε τὸ ἀνωτέρω ἔργον του, διὰ ν' ἀνασκευάσῃ τὰς ἀπόψεις τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ἀνομοίων. Εἰς τρία βιβλία ὁμιλεῖ περὶ τοῦ Πατρὸς, τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος, ἐπικρίνων ὄχι μόνον τὰ συμπεράσματα ἀλλὰ καὶ τὰς προϋποθέσεις τῆς διδασκαλίας τοῦ Εὐνομίου, δηλαδὴ τὴν πεποίθησιν

εἰς τὴν ἰκανότητα τῆς λειτουργίας τοῦ ἀνθρώπου νὰ εἰσδύσῃ εἰς τὴν ἀκατάληπτον οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. Τὰ συνεκδιδόμενα βιβλία τέταρτον καὶ πέμπτον εἶναι πρόσθετα καὶ πιθανῶς ἀνήκουν εἰς ἔργον τοῦ Διδύμου Τυφλοῦ.

Τέσσαρες ἐπιστολαὶ τοῦ Βασιλείου πρὸς τὸν Ἀμφιλόχιον Ἰκονίου, (ὑπ' ἀριθμὸν 233—236), ἀναφέρονται εἰς συγγενῆ προβλήματα, τὰ περὶ πίστεως καὶ γνώσεως τοῦ Θεοῦ, τὰ ὅποια ἐξετάζουσι μὲ ἰδιαιτέραν σαφήνειαν καὶ βαθύτητα.

Δεκατέσσαρα ἔτη μετὰ τὴν ἀναίρεσιν ταύτην ὁ Εὐνόμιος ἐπανῆλθε διὰ τῆς πραγματείας Ἀπολογία ὑπὲρ Ἀπολογίας, ἔργον εἰς τὸ ὁποῖον καθήπετο γενικώτερον τῆς ὑπολήψεως τοῦ Βασιλείου. Ἐπειδὴ ὁ ἱεράρχης, εὐρισκόμενος εἰς τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς ζωῆς του, δὲν ἤμπόρεσε ν' ἀπαντήσῃ, τὴν ἀνασκευὴν τούτου ἀνέλαβεν ἔπειτα ὡς ἱερὸν χρέος ὁ ἀδελφὸς του Γρηγόριος Νύσσης.

Τὸ Περὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος ἔργον εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ ἀξιολογώτερα δογματικὰ συγγράμματα τῆς πατερικῆς ἐποχῆς. Ὁ Βασίλειος εἶχεν ἐξαγάγει τὸν δοξολογικὸν τύπον «δόξα τῷ Θεῷ μετὰ τοῦ Υἱοῦ σὺν τῷ Ἀγίῳ Πνεύματι», ἀντὶ τοῦ καθιερωμένου τότε «δόξα τῷ Θεῷ διὰ τοῦ Υἱοῦ ἐν τῷ Ἀγίῳ Πνεύματι». Ὁ νεωτερισμὸς αὐτὸς ἐξένισε πολλοὺς καὶ προεκάλεσεν ἀντιρρήσεις, ὁ δὲ φίλος του Ἀμφιλόχιος Ἰκονίου ἐζήτησε διασαφήσεις περὶ αὐτοῦ. Οὕτως ὁ ἱεράρχης τοῦ ἀπηύθυνε τὸ παρὸν ἔργον τὸ 375. Ἀποδεικνύει εἰς αὐτὸ ὅτι τὸ Πνεῦμα εἶναι ὁμότιμον πρὸς τὸν Πατέρα καὶ διασαφεῖ ὅτι ὁ ἰδικὸς του τύπος στηρίζεται εἰς τὰς Γραφὰς καὶ τὴν παράδοσιν ἐξ Ἰσοῦ μὲ τὸν ἰσχύοντα, συμβιβάζεται δὲ καλύτερον πρὸς τὸ δόγμα τῆς Νικαίας, καθ' ὅσον καθορίζει ἀφ' ἑνὸς μὲν τὸ ἰδιαιτέρον τῶν τριῶν ὑποστάσεων, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸ ἀχώριστον τῆς κοινωνίας αὐτῶν. Ἐκεῖνο ὁμῶς ποῦ ἔχει δι' ἡμᾶς σημασίαν σήμερα εἶναι ὅτι ἐπισημαίνει τὴν ἁγιαστικὴν καὶ τελειωτικὴν ἐνέργειαν τοῦ Πνεύματος.

Ὁμιλία. Ἡ ρητορεία τοῦ Βασιλείου διακρίνεται διὰ τὸ ἐπαγωγὸν ὕφος καὶ μαρτυρεῖ τὴν ὀξεῖαν παρατηρητικὴν καὶ τὴν ἀρίστην κατανόησιν τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων. Ἀπὸ

τάς αὐτοτελεῖς ὀμιλίας του θεωροῦνται γνήσιαι περίπου 25. Τὸν κύριον ὄγκον των συνιστοῦν αἱ ἠθικοῦ περιεχομένου (πρὸς πλουτοῦντας, κατὰ ὀριζομένων, περὶ φθόνου, περὶ ταπεινοφροσύνης, κατὰ μεθούντων, ἐν λιμῶ καὶ αὐχμῶ, περὶ νηστείας, περὶ βαπτίσματος κ.ἄ.), αἱ ὁποῖαι τοποθετοῦν τὴν διαγωγὴν τῶν Χριστιανῶν μὲ ἀκριβειαν ἐντὸς τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ συνόλου. Ἰδιαιτέρως ἀξιόσημείωτος εἶναι ἡ Εἰς τὸ Πρόσεχε σεαυτῶ, ἡ ὁποία στηρίζει τὴν διαγωγὴν τοῦ ἀνθρώπου εἰς ἐλληνίζουσαν ἀνθρωπολογίαν καὶ τονίζει τὴν ἀνάγκην συμμορφώσεως πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ ὀδεύσεως πρὸς αὐτόν. Ἀφοῦ ἀρχίζει μὲ τρόπον ποῦ ἐνθυμίζει τ' ἀξιώματα τοῦ Σωκράτους, ζητεῖ νὰ μὴ προσέχωμεν τόσον εἰς τὰ γύρω ἀπὸ ἡμᾶς ἢ εἰς τὰ ἀνήκοντα εἰς ἡμᾶς, ἀλλὰ εἰς ἡμᾶς τοὺς ἰδίους. Προσέχοντες εἰς ἡμᾶς τοὺς ἰδίους, θὰ προσέχωμεν εἰς τὸν Θεόν. Ἀπὸ τὸν ἐσωτερικόν μας κόσμον ὀδηγοῦμεθα εἰς τὸν Δημιουργόν.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὰς ὀμιλίας ποῦ ἀποτελοῦν μεγάλας ἐρμηνευτικὰς συνθέσεις, διὰ τὰς ὁποίας ἔγινε λόγος, ὑπάρχουν καὶ ὀλίγαι αὐτοτελεῖς ἐρμηνευτικαὶ ποῦ ἐξηγοῦν γραφικὰ χωρία καὶ συνδυάζουν ἀκριβῆ ἀνάλυσιν μὲ πρακτικὴν διδασχὴν.

Ἀπὸ τὰς δογματικὰς ὀμιλίας ἀξιόλογος εἶναι ἡ ὑπὸ τὸν τίτλον "Οτι οὐκ ἔστιν αἷτιος τοῦ κακοῦ ὁ Θεός, εἰς τὴν ὁποίαν λέγεται ὅτι τὸ κακὸν ὄντολογικῶς εἶναι ἀνύπαρκτον καὶ βεβαιώνεται ὅτι ἡ ἠθικὴ τελείωσις εἶναι κατ' ἀρχὴν ἔργον τοῦ ἰδίου τοῦ ἀνθρώπου, φυσικὰ μὲ τὴν βοήθειαν τῆς θείας χάριτος. Ἄλλαι ὀμιλίας τῆς κατηγορίας αὐτῆς ἀναπτύσσουν θέματα σχετικὰ μὲ τὰ ζωτικὰ τότε δογματικὰ προβλήματα, ὅπως ἡ Περὶ πίστεως καὶ ἡ Κατὰ Σαβελλίου καὶ Ἀρείου καὶ Ἀνομοίων.

Ἰδιαιτέρως προσελκύουν τὸ ἐνδιαφέρον αἱ ἐγκωμιαστικαὶ ὀμιλίας εἰς ἀγίους (Εἰς Ἰουλίτταν, Βαρλαάμ, Γόρδιον, Τεσσαράκοντα μάρτυρας, Μάμαντα). Ἡ Καππαδοκία ὑπῆρξε σημαντικὴ ἐστία ἀναπτύξεως τῆς τιμῆς εἰς τοὺς ἀγίους, ὁ δὲ Βασίλειος πρῶτος μαζί μὲ τὸν Γρηγόριον Θεολόγον μετέφερε τὸ ἐγκωμιαστικὸν ὕφος τῶν πανηγυρικῶν λόγων τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸ χριστιανικὸν ἔδαφος. Μετὰ δύο δεκαετίας τοὺς ἐμιμήθη ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος.

Πέντε ἢ ἕξ ὁμιλίας δογματικοῦ καὶ ἀσκητικοῦ περιεχομένου περιελήφθησαν εἰς τὴν συλλογὴν τῶν ἀσκητικῶν ἔργων, διὰ τὴν ὁποίαν θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω.

Λειτουργικά. Ὁ Γρηγόριος Θεολόγος²⁴ βεβαιώνει ὅτι ὁ Βασίλειος συνέταξε καὶ «εὐχῶν διατάξεις». Νομίζομεν ὅτι ἡ ἔκφρασις αὐτὴ δὲν ἀναφέρεται εἰς σύνταξιν λειτουργίας, ὅπως δέχονται πολλοὶ ἐρευνηταί, ἀλλ' εἰς διαρρυθμίσιν τῶν κατὰ εἰκοσιτετράωρον περιόδων προσευχῆς. Τοιαύτας διατάξεις εὐρίσκομεν πραγματικὰ κατεσπαρμένας εἰς τὰ ἀσκητικά του ἔργα.

Λειτουργία, ἣ ὁποία φέρει τ' ὄνομα τοῦ Βασιλείου, τελεῖται δέκα φορές τὸ ἔτος, ἦτοι τὰς πέντε πρώτας Κυριακὰς τῆς Τεσσαρακοστῆς, τὴν Μ. Πέμπτην, τὸ Μ. Σάββατον, τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων, τὴν πρώτην τοῦ ἔτους (ἡμέραν ἑορτῆς του) καὶ τὴν παραμονὴν τῶν Θεοφανείων. Ἡ Πενθέκτη Σύνοδος μαρτυρεῖ περὶ ἐγγράφως παραδοθείσης «μυστικῆς λειτουργίας» αὐτοῦ²⁵, ὃ δὲ Λόγος, ποῦ ἀποδίδεται μὲν εἰς τὸν Πρόκλον Κωνσταντινουπόλεως ἀνήκει δὲ εἰς μεταγενέστερον συντάκτην, δηλώνει ὅτι ὁ Βασίλειος συνέταμε τὴν πρὸ αὐτοῦ ἐν χρήσει ἕκτενῆ λειτουργίαν. Βεβαίως ἡ τελευταία πληροφορία εἶναι ἀσύστατος, καθ' ὅσον αἱ λειτουργίαι ἀπὸ ἀπόψεως ἐκτάσεως ἠκολούθησαν τὴν ἀντίστροφον ὁδόν, ἦτοι ἀπὸ σύντομον πυρῆνα βαθμιαίως διεπλατύνθησαν. Πράγματι δὲ αἱ λειτουργίαι δὲν ἔχουν ἀτομικοὺς συγγραφεῖς, ἀλλ' εἶναι ἔργα τῆς χριστιανικῆς κοινότητος, ἣ ὁποία κατὰ καιροὺς προσθέτει εἰς αὐτὰς ἢ καὶ ἀφαιρεῖ εὐχὰς, ὕμνους καὶ ἄλλα στοιχεῖα. Οὕτω καὶ τοῦ Βασιλείου ἡ λειτουργία καὶ προϋπῆρχεν αὐτοῦ καὶ ὑπέστη διασκευὴν καὶ ἀλλοιώσεις μετ' αὐτόν. Προφανῶς ὁμοῦς ὄρισμέναι ἀπὸ τὰς εὐχὰς τῆς ἀνήκουσιν εἰς αὐτὸν τὸν ἴδιον.

Ἀσκητικά. Περιώνυμα κατέστησαν τὰ ἀσκητικὰ συγγράμματα τοῦ Βασιλείου, ποῦ ἀποτελοῦν σήμερα συλλογὴν, εἰς τὴν ὁποίαν περιλαμβάνονται τὰ ἐξῆς 13 βιβλία:

- 1) Ἀσκητικὴ προδιατύπωσις. 2) Λόγος ἀσκητικός. 3) Λό-

24. Λόγος 43 Ἐπιτάφιος εἰς Βασίλειον 34.

25. Mansi, Acta Conciliorum 11, 957.

γος περί ἀσκήσεως. 4) Περὶ κρίματος Θεοῦ. 5) Περὶ πίστεως. 6) Ἠθικοὶ Ὅροι. 7) Ἀσκητικὸς λόγος Α΄. 8) Ἀσκητικὸς λόγος Β΄. 9) Ὅροι κατὰ πλάτος. 10) Ὅροι κατ' ἐπιτομήν. 11) Ἐπιτίμια 60 εἰς μοναχοὺς. 12) Ἐπιτίμια 9 εἰς μοναχάς. 13) Ἀσκητικαὶ διατάξεις. Τῆς ὅλης συλλογῆς ὑπάρχουν μεταφράσεις εἰς τὴν ἀρμενικὴν, γεωργιανὴν, ἀραβικὴν καὶ σλαβονικὴν γλῶσσαν.

Ἀπὸ τὰ βιβλία αὐτὰ μόνον τρία ἀποτελοῦσαν τὴν ἀρχικὴν συλλογὴν, μερικὰ ἀνήκουν εἰς μεταγενεστέρους συγγραφεῖς, ἄλλα δὲ προέρχονται ἀπὸ τὸν κάλαμον τοῦ Βασιλείου, ἀλλὰ δὲν ἦσαν ἀρχικῶς τμήματα τῆς συλλογῆς αὐτῆς.

Πρῶτον ἀσκητικὸν σύγγραμμα τοῦ Βασιλείου φαίνεται ὅτι εἶναι οἱ Ἠθικοὶ ὅροι, ποὺ συνίστανται εἰς 80 παραγγέλματα παρμένα ἀπὸ τὴν Γραφὴν καὶ ἀναφερόμενα εἰς τὸν πνευματικὸν καὶ ἠθικὸν βίον τῶν Χριστιανῶν. Θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι πρόκειται περὶ ξηρᾶς περιλήψεως τῆς διδασκαλίας τῆς Κ. Διαθήκης, ποὺ ἔγινεν ἀπὸ κάποιον ἀρχάριον μελετητὴν, ἂν δὲν ἦσαν τόσον ἀριστοτεχνικὰ διαλεγμένα τὰ θέματα καὶ ἂν δὲν ἐκάλυπταν τόσον πλήρως τὸν βίον τῶν ἀνθρώπων. Ἐν πάσῃ περιπτώσει μὲ τὴν συλλογὴν αὐτὴν, τῆς ὁποίας τὸ περιεχόμενον ἀναφέρεται εἰς τὴν διαγωγὴν ὅλων τῶν Χριστιανῶν καὶ ὄχι μόνον τῶν ἀσκητῶν, ἐπετεύχθη ἡ ἀγιογραφικὴ θεμελίωσις τοῦ μοναχικοῦ βίου.

Τὰ σπουδαιότερα βιβλία τῆς συλλογῆς εἶναι τὰ περιλαμβανόμενα τοὺς «ὄρους», δηλαδὴ κανόνας, ὑπὸ μορφήν ἐρωταποκρίσεων. Οἱ Ὅροι κατὰ πλάτος, εἰς 55 κεφάλαια, πραγματεύονται περὶ τῶν κυριωτέρων προϋποθέσεων καὶ ἐνεργειῶν τοῦ ἀσκητισμοῦ, τῆς ἀγάπης, τῆς ὑποταγῆς, τῆς ἐγκρατείας καὶ τῶν ὁμοίων. Ὡς θεμέλιον τοῦ μοναχικοῦ βίου τοποθετεῖ ὁ Βασίλειος τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον. Ἐκ φύσεως ὁ ἄνθρωπος ἀγαπᾷ τὸ καλόν, δὲν ὑπάρχει δὲ τίποτε χαριέστερον τοῦ θείου κάλλους καὶ θαυμασιώτερον τῆς θείας μεγαλοπρεπείας. Ὅσοι λοιπὸν ἐπιθυμοῦν ν' ἀσκήσουν ὀλοκληρωτικῶς τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ἀρετὴν, πρέπει ν' ἀποταγοῦν τοῦ κόσμου καὶ ν' ἀφοσιωθοῦν εἰς τὸν Θεόν.

Ἐνῶ τὸ βιβλίον τοῦτο καθορίζει τὰς γενικὰς ἀρχὰς τοῦ κοι-

ωνικοῦ βίου τῶν μοναχῶν, οἱ 313 "Οροι κατ' ἐπιτομὴν προβαίνουσι εἰς ἐφαρμογὴν τούτων εἰς τὸν καθημερινὸν βίον, δίδοντες ἀπάντησιν εἰς ἐρωτήματα διὰ κάθε μερικὸν καὶ εἰδικὸν ζήτημα.

Οἱ πρῶτοι 23 ἀπὸ τοὺς ἔκτενεῖς ὄρους καὶ πολλοὶ ἀπὸ τοὺς βραχεῖς εἶχαν συνταχθῆ ἄρχικῶς εἰς τὸν Πόντον, ὁ δὲ Γρηγόριος, λέγων ὅτι ἐκεῖ ἠσχολήθησαν μαζὶ εἰς τὴν διατύπωσιν ἀσκητικῶν διατάξεων, ἐννοεῖ τὴν κατ' ἀρχὴν σύνταξιν τῶν ὄρων τούτων. Ἀποτελοῦσαν τότε ἐνιαῖον βιβλίον, ὑπὸ τὴν μορφήν δὲ ταύτην μετεφράσθησαν εἰς τὴν λατινικὴν ὑπὸ τοῦ Ρουφίνου μὲ τὸν τίτλον *Instituta monachorum* (203 ἐρωταποκρίσεις) καὶ εἰς τὴν συριακὴν.

Βραδύτερον ὁ Βασίλειος ἐφιλοτέχνησε δευτέραν ἔκδοσιν τῶν ὄρων, συμπληρωμένην καὶ ἔχουσαν εἰς παράρτημα τὰ Ἐπιτίμια εἰς μοναχοὺς καὶ Ἐπιτίμια εἰς κανονικὰς (μοναχὰς). Τέλος ἐβελτίωσε τὴν συλλογὴν μὲ τὴν προσθήκην τῶν Ἠθικῶν ὄρων, οὕτω δὲ ἀπέστειλεν αὐτὴν εἰς τοὺς μοναχοὺς του εἰς τὸν Πόντον.

Ὁ Σωζομενὸς διατηρεῖ τὴν φήμην ὅτι τ'ἀσκητικὰ ἔργα τοῦ Βασιλείου εἶχαν γραφῆ ἀπὸ τὸν Εὐστάθιον Σεβαστείας²⁶, τοιαύτη δὲ ἐντύπωσις ἐμορφώθη πιθανῶς ἀπὸ τὸ γεγονὸς ὅτι ἀπόψεις τούτου ἐλήφθησαν ὑπ' ὄψιν κατὰ τὴν πρώτην σύνθεσιν αὐτῶν, ἐνῶ εἰς τὰ μεταγενέστερα στάδια ὁ Βασίλειος, ὠριμος πλέον εἰς τὴν ἀσκητικὴν, εἰργάσθη αὐτοτελῶς.

Κατὰ τὸν ἕκτον αἰῶνα προσετέθησαν αἱ διάφοροι μικραὶ πραγματεῖαι²⁷, ἀπὸ τὰς ὁποίας αἱ *Περὶ κρίματος* καὶ *Περὶ πίστεως*, γνωσταὶ εἰς τὸν Φώτιον²⁸, ἀνήκουν εἰς τὸν Βασίλειον, αἱ δὲ ἄλλαι ἀνήκουν εἴτε εἰς αὐτὸν εἴτε εἰς μαθητὰς του εἴτε καὶ εἰς ξένους συγγραφεῖς. Περισσότερον ἐπισταμένη ἔρευνα κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τείνει ν' ἀποδείξῃ τὴν βασιλειανὴν προέλευσιν μερικῶν ἀπὸ αὐτὰς. Ἀργότερα προσηρτήθη εἰς τὴν συλλογὴν τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον Ἀσκητικαὶ διατάξεις βιβλίον, τὸ ὁποῖον προφανῶς δὲν ἀνήκει εἰς τὸν Βασίλειον.

26. Ἐκκλ. Ἱστορία 3, 14.

27. Δηλαδὴ τὰ προοίμια καὶ τὰ βιβλία 1, 2, 3, 4, 5, 7, 8.

28. Βιβλιοθήκη 191.

Ἡ ἀσκητικὴ αὐτὴ συλλογὴ ἤσκησε σοβαρωτάτην ἐπίδρασιν εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν μοναχικῶν θεσμῶν.

Μία ἀξιόλογος πραγματεία Περὶ παρθενίας, ἃν καὶ φέρεται ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Βασιλείου Καισαρείας, φαίνεται ὅτι προέρχεται ἀπὸ τὸν Βασίλειον Ἀγκύρας. Πολλαὶ ἐπιστολαὶ τοῦ Βασιλείου, ὅπως αἱ ὑπ' ἀριθμὸν 2, 42, 45, 46, 223 κ.ἄ. πραγματεύονται ζητήματα τοῦ ἀσκητικοῦ βίου.

Ἐπιστολαί. Ἡ συλλογὴ ἐπιστολῶν τοῦ Βασιλείου ἀξιίζει ὅσον καὶ ὅποιονδήποτε ἄλλο ἀπὸ τὰ σπουδαῖα συγγράμματά του. Ὁ Γρηγόριος Θεολόγος²⁹ εἶχε καταρτίσει μικρὰν συλλογὴν ἀπὸ αὐτὰς καὶ μαζί με ἄλλην συλλογὴν ἰδικῶν τοῦ ἐπιστολῶν τὴν ἀπήνυθε πρὸς τὸν ἀνεψιὸν του Νικόβουλον. Ἐπίσης μία ἀνθολογία ἀπὸ αὐτὰς διετηρήθη εἰς πάπυρον τοῦ 5ου αἰῶνος. Ἡ σημερινὴ συλλογὴ περιλαμβάνει 366 ἐπιστολάς, ἀπὸ τὰς ὁποίας ὀλίγαι ἀπευθύνονται πρὸς τὸν Βασίλειον ἀπὸ ἄλλα πρόσωπα.

Αἱ ἐπιστολαὶ 39, 40, 41, 60, πού συνιστοῦν ἀλληλογραφίαν μετὰ τὸν αὐτοκράτορα Ἰουλιανόν, φαίνεται ὅτι εἶναι μεταγενέστερα κατασκευάσματα. Ἡ γνησιότης τῆς ἀλληλογραφίας μετὰ τὸν Λιβανιον, πρὸς τὸν ὁποῖον ὁ Βασίλειος παρουσιάζεται νὰ στέλλη μαθητάς, μετὰ τὴν φράσιν «Ἴδού σοι καὶ ἕτερος ἦκει Καππαδόκης» πού ἔγινε παροιμιώδης, δὲν εἶναι ἐπαρκῶς καταχωρωμένη. Ἀπὸ τὸ σύνολον (ἐπιστολαὶ 335 — 359) ἴσως εἶναι γνήσiai αἱ 335 — 346 καὶ 358. Δύο ἐπιστολαὶ τοῦ Λιβανίου πάντως, περιεχόμεναι καὶ εἰς τὴν συλλογὴν τῶν ἐπιστολῶν τούτου (ὑπ' ἀριθμὸν 501 καὶ 647), εἶναι γνήσiai. Ἡ ἀλληλογραφία μετὰ τὸν Ἀπολινάριον Λαοδικείας (ὑπ' ἀριθμὸν 361—364) ἐπίσης ἀμφισβητεῖται. Κατὰ τὴν συζήτησιν μετὰ τὸν Εὐστάθιον Σεβαστείας ὁ Βασίλειος ἐβεβαίωσεν ὅτι εἶχε γράψει εἰς τὸν Ἀπολινάριον μόνον μίαν φορὰν, καὶ μάλιστα πρὸ πολλῶν ἐτῶν, δὲν εἶναι δὲ δυνατὸν νὰ δεχθῶμεν οὔτε ὅτι ἐψεύσθη ὁ ἱεράρχης οὔτε ὅτι ἐλησμόνησεν. Ἐπομένως αὐταὶ αἱ ἐπιστολαὶ ἢ εἶναι νόθοι ἢ ἀνήκουν εἰς ἄλλο πρόσωπον πού ὠνομάζετο ἐπίσης Βασίλειος.

29. Γρηγορίου Θεολόγου, Ἐπιστολὴ 53.

Ἡ ἔκτενεστάτη ἐπιστολή 8, πού ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς μοναχοὺς τῆς Καππαδοκίας καὶ κατακρίνει τοὺς Ἀρειανούς, εἶναι ἔργον τοῦ Εὐαγρίου Ποντικοῦ, ἢ 16 Κατὰ Εὐνομίου εἶναι ἀπλοῦν ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ σχετικὸν ἔργον τοῦ Γρηγορίου Νύσσης, ἢ 189 πρὸς Εὐστάθιον εἶναι ἐπίσης τοῦ Νύσσης, αἱ 50 καὶ 81 πρὸς Ἰννοκέντιον Ρώμης εἶναι τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου, ξέναί δὲ εἶναι ἐπίσης αἱ 38, 44, καὶ 366.

Ἀπομένουν βεβαίως περισσότεραι ἀπὸ 300 γνήσiai ἐπιστολαί, πού δεικνύουν τὴν πνευματικὴν καλλιέργειαν τοῦ συντάκτου, τὴν λεπτότητα αἰσθημάτων, τὴν εὐγένειαν χαρακτῆρος, τὴν πολυμάθειαν καὶ τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὰ κοινωνικὰ ζητήματα, ἀποτελοῦν δὲ ἀξιολόγους πηγὰς διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἡ ἀξία τῶν ἐπιστολῶν ποικίλλει τόσον πολὺ ἀπὸ τὴν μίαν εἰς τὴν ἄλλην, ὅσον ποικίλλουν καὶ τὰ εἶδη των, διότι πραγματικὰ μεταξὺ των περιλαμβάνονται τεμάχια ἀπὸ ἀπλοῦν συστατικὸν γράμμα δι' ἐνίσχυσιν κάποιου πτωχοῦ μέχρι θεολογικῆς πραγματείας. Τὰ πολυάριθμα συστατικοῦ χαρακτῆρος γράμματα δὲν εἶναι εὐκαταφρόνητα, διότι περικλείουν ὅλην τὴν καλωσύνην ἑνὸς ἀνθρώπου, πού ἐμοχθοῦσε διὰ τὴν μὲ κάθε τρόπον βελτίωσιν τῶν ὄρων διαβιώσεως τῶν συνανθρώπων. Αἱ φιλικαὶ ἐπιστολαὶ δεικνύουν ὅτι ἡ ἄσκησις καὶ ἡ διακονία δὲν ἀπαιτοῦν περιφρόνησιν τῶν δεσμῶν μὲ συνανθρώπους. Αἱ ἀσκητικαὶ ἀκολουθοῦν τὴν γραμμὴν τῶν ἀσκητικῶν συγγραμμάτων. Μέγαν ὄγκον καταλαμβάνουν αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὴν ἐπίλυσιν φλεγόντων ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων. Τρεῖς ἐπιστολαὶ περὶ μετανοίας (ὑπ' ἀριθμὸν 188, 199, 217), ἀναγνωρισθεῖσαι ὡς κανονικαί, διηρέθησαν εἰς κανόνας συνοδικοῦ κύρους. Μεταξὺ τῶν δογματικῶν ἐπιστολῶν ἀξιόλογοι εἶναι αἱ ὑπ' ἀριθμὸν 233—236 πρὸς τὸν πάντοτε ἐρωτῶντα Ἀμφιλόχιον Ἰκονίου, πού πραγματεύονται τὰ θέματα περὶ γνώσεως καὶ πίστεως, ὅπως εἶδαμεν.

ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ

Τὸ περὶ γνώσεως τοῦ Θεοῦ πρόβλημα ἐξήτασεν ὁ Βασίλειος

εἰς συνάρτησιν μὲ τὴν ἀπόκρουσιν τῶν γνωσιολογικῶν προϋποθέσεων τοῦ Εὐνομίου, ὅπως ἐπίσης ὁ Γρηγόριος Θεολόγος, ὁ Γρηγόριος Νύσσης καὶ ὁ Ἰωάννης Χρυσόστομος. Διδάσκει ὅτι αἱ «κοιναὶ ἔννοιαι» φανερόνουν τὴν εἰς τὰ δημιουργήματα ἐκφανομένην δύναμιν καὶ σοφίαν καὶ τέχνην τοῦ Θεοῦ· φανερόνουν τὴν πραγματικότητα τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ, ἀλλὰ δὲν ἤμποροῦν νὰ φανερόνουν τί εἶναι ἡ οὐσία αὐτοῦ. Εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀγεννήτου Θεοῦ πού προεβάλλετο ὑπὸ τοῦ Εὐνομίου δὲν φθάνομεν διὰ τῆς γνώσεως διὰ μέσου τῆς οὐσίας αὐτοῦ, πᾶντα πού εἶναι ἀνέφικτον, ἀλλ' ἀπὸ τὴν σύγκρισιν μὲ τ' ἄλλα ὄντα, διὰ τῆς ὁποίας παρατηροῦμεν ὅτι αὐτὸς εἶναι διάφορος καὶ ἀνώτερος ἀπὸ αὐτούς· συνεπῶς τὸ ἀγέννητον δὲν ἤμπορεῖ νὰ ταυτισθῇ μὲ τὴν οὐσίαν, διότι δηλώνει ἀπλῶς τρόπον ὑπάρξεως³⁰.

Ἐσάκις ὁ νοῦς ἐνεργεῖ μέσα εἰς τὰ ἐπιτρεπόμενα ὄρια, προχωρεῖ εἰς ἐπαρκῆ κατανόησιν τοῦ Θεοῦ³¹. Ἡ θρησκευτικὴ γνῶσις, ἡ πίστις καὶ ἡ λατρεία εἶναι τρεῖς λειτουργίαι πού συνδέονται στενὰ μετὰ τῶν καὶ ἀλληλοβοηθοῦνται· ἀπὸ τὴν πίστιν ἀγόμεθα εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν γνῶσιν αὐτὴν ἀγόμεθα εἰς τὴν πίστιν· γνῶσις καὶ πίστις εἶναι δύο ὄψεις τοῦ ἰδίου πράγματος, πού προέρχονται ἀπὸ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ, τὴν ἐν δυνάμει παρουσίαν του εἰς τὸν κόσμον³². Ἐνα τρίτον στάδιον συνιστᾷ ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ.

Ὡς πρὸς τὰ δογματικὰ ζητήματα ὁ Βασίλειος, ἀναθρεμμένος ὅπως ἦτο εἰς τὸ εὐσεβόφρον περιβάλλον τῆς μάμμης του Μακρίνης, ἀρχικῶς ἐδείκνυεν εὐρυτάτην ἀνοχήν καὶ εὐκαμψίαν· ἐσέβετο τὴν ἀρετὴν τῶν ἀνδρῶν, χωρὶς νὰ ἐνοχλῆται ἀπὸ τὰς δογματικὰς τῶν διαφοροποιήσεις, ὅσάκις αὐταὶ δὲν ἦσαν τόσον ἐμφανεῖς. Διὰ τοῦτο ἐθαύμαζε τὸν Ἀθανάσιον, ἀλλ' ἐξετίμα καὶ μετριοπαθεῖς ἀντιπάλους αὐτοῦ, ὅπως ὁ Βασίλειος Ἀγκύρας, καὶ ἄλλους περιπλανωμένους θεολόγους, ὅπως ὁ Ἀπολινάριος Λαοδικείας.

30. Ἀνατρεπτικὸς Ἀπολογητικῶς Εὐνομίου 1, 12, 15, 32.

31. Ἐπιστολὴ 233.

32. Ἐπιστολὴ 233.

Ἀργότερα ἔγινε καὶ ὁ ἴδιος ἀκριβολόγος, χωρὶς νὰ στερηθῇ τῆς εὐρύτητος ἀντιλήψεων, καὶ ἐνῶ ἐμιμεῖτο τὸν Ἀθανάσιον εἰς τὸν ἡρωϊσμόν, διέφερεν αὐτοῦ εἰς διπλωματικότητα. Εἰς τὸ τριαδικὸν πρόβλημα ἀνέλαβεν ἐνωρὶς πρωτοβουλίαν, ἡ ὁποία συνετέλεσε σπουδαίως εἰς τὴν ἐπικράτησιν τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἐδέχετο τὸν ὄρον τῆς Νικαίας, κατὰ τὸν ὅποιον ὁ Υἱὸς ἔχει τὴν ἰδίαν οὐσίαν μὲ τὸν Πατέρα, εἶναι «ὁμοούσιος», ἀλλὰ δὲν τὸν ἐνεφάνιζε προκλητικῶς, ἀντιθέτως πρὸς τοὺς αὐστηροὺς. Πράγματι μετὰ τὴν Νικαίαν οἱ Ὁρθόδοξοι, ἐπηρεασμένοι ἀπὸ τὴν πτωχείαν τῆς λατινικῆς γλώσσης, τῆς ὁποίας ἡ λέξις substantia ἐσήμαινε συγχρόνως οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν, ἐτριαδολογοῦσαν μὲ βάσιν τὸν τύπον «μία οὐσία καὶ ὑπόστασις, τρία πρόσωπα». Ἐπειδὴ ὁμοίως εἰς τὴν ἑλληνικὴν αἱ λέξεις οὐσία καὶ ὑπόστασις δὲν εἶχαν ἀκριβῶς τὴν ἰδίαν ἔννοιαν, ἡ δὲ λέξις πρόσωπα ἐνίοτε ἐξελαμβάνετο ἀκόμη ὑπὸ τὴν ἔννοιαν τοῦ προσωπείου, ὁ τριαδικὸς ἐκεῖνος τύπος εἰς πολλοὺς ἠχοῦσε σαβελλιανικῶς, δηλαδὴ μοναρχιακῶς. Τοῦτο ἀντελήφθησαν τέλος καὶ οἱ μεγάλοι ἡγέται τῆς Ὁρθοδοξίας, ἐξ οὗ καὶ ἐσχέφθησαν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν παλαιὰν ὠριγενιστικὴν ὀρολογίαν «μία οὐσία καὶ τρεῖς ὑποστάσεις».

Δὲν εἶναι γνωστὸν ποῖος ἐξετέλεσε πρῶτος τὸ βῆμα τῆς στροφῆς, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι αὐτὴ ἐπραγματοποιήθη ταυτοχρόνως εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν Ἀντιόχειαν, ἐκυριάρχησε δὲ εἰς τὰς σκέψεις τῶν μελῶν τῆς συνόδου Ἀλεξανδρείας τοῦ 362. Πάντως ὁ πρῶτος πού ἐχρησιμοποίησεν ἀπεριφράστως τὴν νέαν ὀρολογίαν εἶναι ὁ Βασίλειος, ὁ ὅποιος μάλιστα ἔθεσε καὶ τὰς φιλοσοφικὰς καὶ θεολογικὰς βάσεις διὰ τὴν ἀποδοχὴν τοῦ νέου τύπου. Κατ' αὐτὸν οὐσία εἶναι τὸ κοινὸν στοιχεῖον εἰς ὅλα τὰ ἄτομα ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ εἴδους, ὑπόστασις εἶναι τὸ συγκεκριμένον ὄν πού περιλαμβάνει τὴν οὐσίαν. «Οὐσία καὶ ὑπόστασις ἔχουν μεταξύ των τὴν διαφορὰν πού ἔχει τὸ κοινὸν πρὸς τὸ καθ' ἕκαστον πού ἔχει παραδείγματος χάριν τὸ ζῶον ἄνθρωπος πρὸς τὸν συγκεκριμένον δεῖνα ἄνθρωπον. Διὰ τοῦτο λοιπὸν εἰς τὴν περίπτωσιν τῆς θεότητος δεχόμεθα οὐσίαν μὲν μίαν, ὥστε ὁ λόγος τῆς ὑπάρξεως νὰ μὴ ἀποδίδεται διαφοροτρόπως, ὑποστάσεις δὲ δεχόμεθα ἰδιαιτέρας,

ὥστε ἡ ἔννοια τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος νὰ ὑπάρχη μέσα μας ἀσύγχυτος καὶ καθαρὰ»³³. Τὰ τριαδικὰ πρόσωπα ἔχουν τὴν ἴδιαν οὐσίαν, ἔχουν ὅμως καὶ ἰδιαιτέρας ὑποστασιακὰς ἰδιότητες· ὁ Πατὴρ τὴν πατρότητα, ὁ Υἱὸς τὴν υἰότητα, τὸ Πνεῦμα τὴν ἀγιότητα³⁴. Ἡ ἐπιστροφή εἰς τὴν ὀρολογίαν αὐτὴν, μὲ τὸ ν' ἀποφεύγη διαφορουμένης σαβελλιανίζουσας ἐκφράσεις, ἐπέτρεψε τὴν προσχώρησιν τῶν Ὁμοιουσιανῶν, δηλαδὴ τῶν μετριοπαθῶν Ἀρειανῶν, εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν.

Ἀπέμενεν ὅμως μία μερὶς Ὁμοιουσιανῶν, ποῦ δὲν ἐδέχετο ὑποχώρησιν εἰς τὸ ζήτημα τοῦ Πνεύματος, καὶ αὐτὴ κατέληξεν εἰς τὴν ἀίρεσιν τῶν Πνευματομάχων. Ὁ Βασίλειος ὁμιλεῖ περὶ «τοῦ θείου τῆς φύσεως» καὶ περὶ «θεότητος» τοῦ Πνεύματος³⁵, ἀλλὰ πρὸς ἀποφυγὴν νέων περιπετειῶν δὲν ἐχρησιμοποιοῦσεν ὡς πρὸς αὐτὸ τὸν ὄρον «ὁμοούσιον», προτιμῶν τὸν ὄρον «ὁμότιμον». Κατηγορεῖτο διὰ τοῦτο ὑπὸ μερικῶν Ὁρθοδόξων ὡς κρυπτοπνευματομάχος, ἀπελογηθῆ δὲ ὑπὲρ αὐτοῦ ὁ φίλος του Γρηγόριος Θεολόγος, ἰσχυριζόμενος ὅτι ἡ ἐν προκειμένῳ στάσις αὐτοῦ ὠφέλιμο εἰς σύνεσιν καὶ εἰς ἐπιθυμίαν ἀποφυγῆς νέων προκλήσεων κατὰ τῶν Ἀρειανῶν³⁶. Βέβαια ἡ οὐσία δὲν ἐγκεῖται εἰς τὰς λέξεις, ἀλλ' εἰς τὰ πράγματα³⁷, τὰ ὁποῖα ἀποδίδονται ἐπιτυχῶς καὶ μὲ τὴν ὀρολογίαν ποῦ ἐχρησιμοποιοῦσεν ὁ Βασίλειος. Τὴν τακτικὴν δὲ αὐτὴν ἐνέκρινεν ὁλόκληρος ἡ Ἐκκλησία εἰς τὸ τέλος, διὸ καὶ εἰς τὸ σύμβολον Κωνσταντινουπόλεως δὲν ἐπεξετάθη ὁ ὄρος «ὁμοούσιος» εἰς τὸ Πνεῦμα.

Ἡ ἀνθρωπολογία τοῦ Βασιλείου εἶναι κατὰ βάσιν ἑλληνικὴ, ἀλλ' ἐκχριστιανισμένη. Εἰς τὸν ἀνθρώπον ὁ ἱεράρχης διακρίνει πρῶτον ἑαυτὸν, δηλαδὴ τὴν προσωπικότητα, ποῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν ἀθάνατον ψυχὴν καὶ τὸν νοῦν, δεῦτερον τὰ ἑαυτοῦ, δηλαδὴ

33. Ἐπιστολὴ 236,6.

34. Ἐπιστολὴ 214,4.

35. Ἀνατρεπτικὸς Ἀπολογητικοῦ Εὐνομίου 3,4. 3,5.

36. Γρηγορίου Θεολόγου, Ἐπιστολὴ 48.

37. Γρηγορίου Θεολόγου, Λόγος 43 Ἐπιτάφιος εἰς Βασίλειον 68.

τὴν κτῆσίν του συνισταμένην εἰς τὸ θνητὸν σῶμα, τρίτον τὰ περὶ αὐτόν, δηλαδὴ τὴν περιουσίαν του καὶ τὰ ὅμοια³⁸. Ἐκ φύσεως ὁ ἄνθρωπος ἐπιθυμεῖ τὰ καλὰ, ὅπως θὰ ἔλεγε καὶ ὁ Σωκράτης· κυρίως δὲ ἀγαθὸν εἶναι ὁ Θεός. Ἐφ' ὅσον δὲ ὅλοι ποθοῦν τὰ ἀγαθὰ, ἄρα ὅλοι ποθοῦν τὸν Θεόν³⁹. Τὸ κακὸν εἶναι ἀνύπαρκτον· δὲν εἶναι οὔτε ὄν οὔτε ἐνυπόστατος οὐσία, ἀλλὰ στέρησις τοῦ ἀγαθοῦ, ἤτοι στέρησις τοῦ Θεοῦ⁴⁰.

Ἐνῶ κατ' ἀρχὴν ὁ ἄνθρωπος ποθεῖ τὸν Θεόν, παρεμβάλλονται ἔπειτα τὰ ἐγκόσμια, διὰ νὰ ἐπισκιάσουν τὸν φυσικὸν ροῦν. Δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ στηριχθῇ οὗτος εἰς τὰ θνητὰ ὡσὰν νὰ εἶναι αἰώνια καὶ νὰ καταφρονήσῃ τὰ αἰώνια ὡσὰν νὰ εἶναι πρόσκαιρα — σύγχυσις εὐκολος εἰς τοὺς ἀπροσέκτους. Πρέπει νὰ γνωρίσῃ τὴν ἀξίαν καὶ τὴν ἀναξιότητά του· ἂν ἀντιληφθῇ τὴν ἀξίαν του, θὰ θεωρήσῃ ἀσήμαντα τὴν πτωχείαν, τὴν ἀγενῆ καταγωγὴν, τὴν ἀσθενικότητα· ἂν ἀντιληφθῇ τὴν ἀναξιότητά του, θὰ θεωρήσῃ ἀσήμαντα τὰ πλούτη τοῦ κόσμου τούτου.

Ἡ ἠθικὴ διδασκαλίᾳ τοῦ Βασιλείου εἶναι ἐξόχως κοινωνικὴ. Ὁ ἱεράρχης φρονεῖ ὅτι, ἂν δὲν ὑπῆρχε τὸ ἕτερον, ὁ ἄνθρωπος δὲν θὰ ἤμποροῦσε νὰ γνωρίσῃ ἑαυτόν⁴¹. Αὐτὸς εἶναι κοινωνικὸν ὄν. «Ἡμερον καὶ κοινωνικὸν ζῶον ὁ ἄνθρωπος, ἀλλ' οὐχὶ μοναστικὸν οὐδὲ ἄγριον»⁴². Θεμέλιον τῶν κοινωνικῶν σχέσεων εἶναι ἡ «φιλανθρωπία», ὁ ἀνθρωπισμός, ὁ σεβασμὸς τῆς ἀξιοπρεπειᾶς τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ πηγάζει ἀπὸ τὴν μεγάλην ἀρετὴν τῆς ἀγάπης.

Βέβαια τὰ ὕλικά ἀγαθὰ δὲν ἔχουν ἀπόλυτον ἀξίαν, ἀλλ' ἔχουν κάποιαν ἀξίαν ὅπωςδὴποτε, διὰ τοῦτο δὲ ἡ χρῆσις των πρέπει νὰ εἶναι προσεκτικὴ. Τοῦ πλούτου ὁ σκοπὸς εἶναι κοινωνικὸς καὶ πρέπει οὗτος νὰ κατανέμεται εἰς ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἀνάγκην, ἀντὶ νὰ σπαταλᾶται εἰς πολυτελείας. Ὁ πλούσιος δὲν εἶναι ἰδι-

38. Εἰς τὸ Πρόσεχε σεαυτῶ.

39. Ὅροι κατὰ πλάτος 21.

40. Ὅτι οὐκ ἔστιν αἷτιος τοῦ κακοῦ ὁ Θεός.

41. Ὅμιλία εἰς Ψαλμ. 14, 6.

42. Ὅροι κατὰ πλάτος 3, 1.

οκτήτης τῶν ἀγαθῶν πού κατέχει, ἀλλ' ἀπλοῦς οἰκονόμος, διαχειριστής τοῦ κτήτορος τῶν πάντων Θεοῦ⁴³. Ἡ ἐργασία εἶναι εὐλογημένη, ἀλλ' ἡ ἐκμετάλλευσίς τοῦ κόπου τοῦ ἄλλου εἶναι ἀνεπίτρεπτος. Κανείς δὲν εἶναι δούλος ἐκ φύσεως⁴⁴.

Ἀκολουθῶν τὴν παλαιὰν χριστιανικὴν ἄποψιν, ὁ Βασίλειος διέκρινε δύο κόσμους, ὅπως εἶδαμεν, ἀναλόγου πρὸς τὸν χαρακτῆρά των ἀξίας· τὸν πρόσκαιρον καὶ τὸν αἰώνιον. Ἡ ἐπὶ τῶν Χριστιανῶν ἐπιβολὴ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας, ὄργανου τοῦ προσκαιροῦ κόσμου, ἔστω καὶ ἐκ Θεοῦ προερχομένης⁴⁵, γίνεται ἀνεκτὴ μόνον, ἐφ' ὅσον δὲν παραβιάπτει τὴν πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν τάξιν.

Οἱ Χριστιανοὶ ἔχουν οὐράνιον πολίτευμα, τὴν μετὰ τῶν ἀγγέλων χορείαν⁴⁶. Εἰς τὴν παροῦσαν πραγματικότητα προφυλακὴ τοῦ αἰωνίου κόσμου εἶναι ἡ Ἐκκλησία. Αὕτη ἀποτελεῖ σύστημα τοπικῶν παροικιῶν πού ἔχουν ὡς ἀρχηγούς τοὺς ἐπισκόπους, οἱ ὁποῖοι εἶναι μεταξύ των ὅλοι ἴσοι. Ἡ ἀναγνώρισις τῆς ἡγεμονίας δὲν προέρχεται ἀπὸ τὴν θέσιν, ἀλλ' ἀπὸ τὴν δραστηριότητα καὶ τὴν ἀξίαν κάθε ἐπισκόπου· οὕτω δὲ ὁ ἐπίσκοπος Καισαρείας ἠμποροῦσε νὰ εἶναι ἰσχυρότερος τοῦ ἐπισκόπου Ἀντιοχείας, ὅπως ἦτο πραγματικὰ ὁ Βασίλειος. Ὁμοίως καὶ τῆς Ρώμης ἡ θέσις εἶναι ἀνάλογος μετὰ τὴν ἀξίαν τοῦ ἐκάστοτε πάπα· διὰ τοῦτο ὁ Βασίλειος ἀπηθύνετο πρὸς τὸ σύνολον τῶν ἐπισκόπων τῆς Δύσεως ὡς πρὸς ἴσους καὶ μόνον χάριν διευκολύνσεως τῆς ἐπικοινωνίας ἀπηθύνετο ἐνίοτε ἰδιαιτέρως καὶ πρὸς τὸν Ρώμης.

Ὁ μοναχικὸς βίος κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα ἔτεινε ν' ἀποτελέσῃ μίαν ἐξωεκκλησιαστικὴν κατάστασιν, εὕρισκομένην ὑπεράνω τῆς Ἐκκλησίας καὶ πλησιέστερον πρὸς τὸν οὐράνιον κόσμον, ἀλλὰ βαθμιαίως ὑπετάγη εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱεραρχίαν. Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ αἰῶνος αὐτοῦ ἐπέρασεν ἀπὸ διάφορα στάδια·

43. Περὶ φθόνου 5. Εἰς τὸ καθελῶ μου 2.

44. Περὶ Ἁγίου Πνεύματος 2, 57.

45. Ἐπιστολὴ 76.

46. Περὶ Ἁγίου Πνεύματος 9, 21.

ἀπὸ τὸν ἐρημιτισμὸν τοῦ Ἀντωνίου εἰς τὴν λαύραν τοῦ Ἀμμωνίου καὶ τοῦ Μακαρίου, καὶ ἀπὸ τὴν λαύραν εἰς τὸ κοινόβιον τοῦ Παχωμίου. Ἦσκειτο ὅμως πάντοτε εἰς τὴν ἐρημίαν καὶ ἐξέφευγεν ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν.

Ὁ Βασίλειος, ἂν καὶ ἐξεκίνησεν ὁ ἴδιος ἀπὸ τὴν ἐρημίαν τοῦ Πόντου, ἀπέκλειεν ὀλοτελῶς σχεδὸν τὸν ἐρημιτισμὸν, βάσει τῆς ἀρχῆς ἐκείνης, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἄνθρωπος εἶναι «ἡμερον καὶ κοινωνικὸν ζῶον»⁴⁷. Ὅταν δὲν ἔχη κανεὶς σύντροφον, πῶς θ' ἀσκήσῃ τὴν ταπεινοφροσύνην, τὴν εὐσπλαγχνίαν, τὴν μακροθυμίαν καὶ τὰς ἄλλας ἀρετάς; Ἐπροχώρησε δὲ καὶ πέραν ἀπὸ αὐτό. Μετέφερε τὸν μοναχικὸν βίον ἀπὸ τὴν ἐρημίαν εἰς τὰς πόλεις, τοῦ ἔδωσε θεμέλια ἀγιογραφικὰ καὶ δογματικά, τὸν ἔθεσεν ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν καὶ τοῦ καθώρισε καθήκοντα φιλανθρωπικά. Τὸ προσωπικὸν τῶν ἰδρυμάτων τῆς Βασιλειάδος ἀπετελεῖτο, ὅπως ἐλέχθη ἀνωτέρω, ἀπὸ μοναχούς. Θεωρεῖται πιθανὸν ὅτι πρὸς τὰ τέλη τοῦ βίου του ὁ Βασίλειος ἠνέχθη τοὺς ἐρημίτας ἀσκητὰς ὡς ἐξαιρέσιν.

Μεταγενέστεροι μοναστικοὶ ὄργανωταί, ὅπως ὁ Βενέδικτος εἰς τὴν Δύσιν καὶ ὁ Θεόδωρος Στουδίτης εἰς τὴν Ἀνατολήν, ἐπωφελήθησαν τῶν κανονισμῶν αὐτοῦ. Κατὰ τοὺς νεωτέρους ὅμως χρόνους ὁ μοναχικὸς βίος τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας ἐξέφυγεν ἀπὸ τὴν γραμμὴν ποῦ τοῦ εἶχε χαράξει αὐτός.

ΑΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Ἡ ἐπιστολογραφία κατέλαβεν ἀπὸ τὴν πρώτην στιγμὴν σημαντικὴν θέσιν μέσα εἰς τὰ πλαίσια τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. Ὡς γνωστὸν, τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης, δηλαδὴ τὰ 21 ἀπὸ τὰ 27, εἶναι ἐπιστολαί. Ἀλλὰ ποτὲ δὲν ἔλαβε τόσην ἔκτασιν, ὅσην κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα.

Φυσικὰ δὲν ὑστεροῦν εἰς ἐπίδοσιν ἐπιστολογραφικὴν καὶ οἱ

47. Ὅροι κατὰ πλάτος 3, 1.

ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας λόγιοι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ἀλλὰ δι' αὐτοὺς αὕτη ἦτο λογοτεχνικὸν εἶδος καὶ πολὺ συχνὰ λογοτεχνικὸν παιγνίδι, ἐνῶ διὰ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ἄνδρας ἦτο μέσον προωθήσεως τοῦ ἔργου των. Μὲ τὰς ἐπιστολάς ἐπέλυαν οἱ τελευταῖοι σπουδαῖα προβλήματα τῆς θεολογίας, διεμόρφωναν τὴν ὀργάνωσιν τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ βίου, καθωδηγοῦσαν τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς λειτουργοὺς εἰς τὰ καθήκοντά των, ἀνεκούφιζαν τοὺς δυστυχεῖς, ἀνεκοίνωναν εἰς τοὺς φίλους των τὴν χαρὰν καὶ τὴν λύπην των.

Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Καισαρείας Βασίλειος (330 — 378), ὅπως ἦτο εἰς ὅλα μέγας, ἦτο ἐπίσης καὶ μέγας ἐπιστολογράφος. Εἰς χειρογράφους συλλογὰς τῶν ἔργων του σώζονται 368 ἐπιστολαί, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ μὲν 20 ἀπευθύνονται εἰς αὐτὸν ἀπὸ ἄλλους, αἱ δὲ ὑπόλοιποι φέρουν αὐτὸν ὡς ἀποστολέα, ἃν καὶ μερικαὶ ἀπὸ αὐτὰς ἀποδεδειγμένως τοῦ ἀπεδόθησαν ἀπὸ σύγχυσιν τῆς χειρογράφου παραδόσεως. Μὲ ἀσφάλειαν ἡμποροῦμεν νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι περίπου 315 ἐπιστολαὶ προέρχονται ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἴδιον. Φυσικὰ δὲ εἶναι πολλαί· ἀποτελοῦν ἀπλῶς σπαράγματα ἀπὸ τὴν ὄλην ἀλληλογραφίαν του, ὅπως εἶναι εὐκόλον ν' ἀντιληφθῶμεν ἀπὸ πληροφορίας πού περιέχονται εἰς αὐτὴν τὴν ἰδίαν ἀλληλογραφίαν.

Πρῶτος συλλογεὺς ἐπιστολῶν τοῦ Βασιλείου ὑπῆρξεν ὁ φίλος του Γρηγόριος Θεολόγος⁴⁸, ὁ ὁποῖος συνέθεσε μίαν περιωρισμένης πιθανῶς ἐκτάσεως συλλογὴν πρὸς ἱκανοποίησιν αἰτήματος τοῦ ἀνεψιοῦ του Νικοβούλου. Ἐνῶ δὲ εἶναι φυσικὸν αἱ περισσώτεραι ἀπὸ τὰς ἐπιστολάς αὐτὰς νὰ ἀπηυθύνοντο πρὸς τὸν ἴδιον τὸν συλλογέα, εἰς τὴν σωθεῖσαν ἀλληλογραφίαν ἐλάχιστα μόνον ἐπιστολαὶ πρὸς τὸν Γρηγόριον διετηρήθησαν. Καθίσταται ἀπὸ αὐτὸ φανερόν ὅτι ἡ συλλογὴ αὕτη ἐχάθη ἀργότερα. Βέβαια ἠκολούθησαν ἄλλαι συλλογαὶ ἔπειτα. Ἦτο δὲ εὐκόλος τότε ἡ διατήρησις ἐπιστολῶν προερχομένων ἀπὸ μεγάλης προσωπικότητος, διότι οἱ παραληπτὰι συνήθιζαν νὰ κρατοῦν βιβλίον ἀλληλογραφίας, εἰς τὸ ὁποῖον ἀντέγραφαν τὸσον τὰς ἰδικὰς των ἐπιστολάς ὅσον

48. Βλέπε ἐπιστολὴν τούτου ὑπ' ἀριθμὸν 53.

καὶ ἐκεῖνας ποὺ ἐλάμβαναν ἀπὸ ἄλλους. Μάλιστα εἰς περιπτώσεις ἐπιστολῶν ἰδιαιτέρου ἐνδιαφέροντος ἢ μεγάλης σπουδαιότητος ἐφιλοτεχνοῦσαν χωριστὰ ἀντίγραφα πρὸς κυκλοφόρησιν των εἰς φίλους καὶ γνωστούς. Ἀλλὰ βέβαια αἱ ἱστορικαὶ περιπέτειαι ἐξηφάνισαν μαζί με τόσα ἄλλα καὶ τὸ μεγαλύτερον μέρος ἀπὸ τὰ βιβλία αὐτά.

Αἱ πρῶται ἐπιστολαὶ τοῦ Βασιλείου προέρχονται ἀπὸ τὴν εὐθὺς μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τῶν σπουδῶν του εἰς τὰς Ἀθήνας περίοδον. Κατὰ τὸ στάδιον τῆς ἀσκήσεως τοῦ ἔργου τοῦ καθηγητοῦ τῆς ρητορικῆς εἰς τὴν Καισάρειαν (356—358) εἶναι πολὺ ἀραιαί, πυκνώνονται κάπως κατὰ τὸ μοναχικόν του στάδιον (358—364) καὶ ἀκόμη περισσότερον κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς διακονίας του ὡς πρεσβυτέρου (364—370) καὶ ἀφθονοῦν κατὰ τὸ ἀρχιερατικόν του στάδιον (370—378). Τοῦτο βέβαια δὲν σημαίνει ὅτι παλαιότερα ἔγραφεν ὀλιγότερα· σημαίνει ἀπλῶς ὅτι ὅσον ἡ προσωπικότης του ἐπεβάλλετο τόσον ἐπιμελέστερον διετηροῦντο δι' ἀντιγραφῆς αἱ ἐπιστολαὶ του. Κατὰ τὰ ἄλλα εἶναι πολὺ φυσικὸν ὅτι θὰ ἔγραφε περισσότερα ὅταν ἐμόναζεν εἰς τὸν Πόντον, εὐρίσκων μετὰ τὴν ἐπικοινωνίαν αὐτοῦ τοῦ εἶδους τρόπον διεξόδου ἀπὸ τὴν ἀπομόνωσίν του, ἢ ὅποια μάλιστα δὲν ἐταίριαζε τόσον πολὺ μετὰ τὴν πληθωρικὴν του προσωπικότητα, παρ' ὅσον ἔγραφε κατὰ τὰς ἐπιμόχθους ἡμέρας τῆς διοικήσεως τῆς Ἐκκλησίας τῆς Καππαδοκίας, κατὰ τὰς ὁποίας ἐπνίγετο εἰς τὰς μικρὰς καὶ μεγάλας ὑποθέσεις τοῦ λειτουργήματός του, ἠγωνίζετο κατὰ τῶν παρεμβαλλομένων ἀπὸ κάθε πλευρὰν ἐμποδίων καὶ ἐπὶ πλέον ἐπάλαιε μετὰ τὴν δυσβάστακτον ἀσθενειάν του. Ἐννοεῖται ὅτι τοῦτο δὲν ἰσχύει διὰ τὰ ἀφθονα συστατικὰ σημειώματα.

Εἰς τὰς ἐπιστολάς αὐτάς παρακολουθοῦμεν σὰν εἰς καθρέπτῃν ὄλον τὸν βίον τοῦ μεγάλου ἱεράρχου καὶ πατρὸς τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἐπίσης καὶ τὰς κυρίας γραμμάς τῆς ἱστορίας ὀλοκλήρου τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην. Βλέπομεν εἰς αὐτάς, πῶς ἓνας διανοούμενος τοῦ 4ου αἰῶνος ἀρχίζει ἀμέσως μετὰ τὰς φιλολογικὰς καὶ ρητορικὰς σπουδὰς του νὰ ἐξέρχεται ἀπὸ τὴν ἀφάνειαν, νὰ ἐπιδεικνύῃ ἐνδιαφέρον διὰ τὰ μεγάλα προβλήματα τοῦ

Χριστιανισμοῦ ἀπὸ τὴν νεαράν του ἡλικίαν καὶ ν' ἀναδεικνύεται εἰς πραγματικὸν ἡγέτην τῆς Ὁρθοδοξίας.

Ἄλλ' ἡ ἐξέλιξις του αὐτῆ δὲν ἦτο τόσο εὐκόλος. Ὁ ἀρειανισμός, ἡ θεολογικὴ δηλαδὴ κίνησις ἡ ὁποία ἐμείωνε τὴν προσωπικότητα τοῦ Χριστοῦ δι' ὑποβιάσεώς του ἀπὸ τὴν θέσιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν θέσιν ἐνὸς ἐναρέτου ἀνθρώπου, ποῦ δὲν εἶχεν οὔτε στιγμὴν σχεδὸν χάσει τὴν ὑποστήριξιν τῆς Βυζαντινῆς πολιτείας ἀπὸ τὸ 335 ἕως τοὺς χρόνους τοῦ Βασιλείου, εἶχεν ἀποκτήσει τώρα ἀποτελεσματικὸν παραστάτην, τὸν αὐτοκράτορα Οὐάλεντα, ἕνα δυνατὸν καὶ ἰσχυρογνώμονα στρατιωτικόν. Τὰ μέτρα ποῦ ἔλαβεν ἐναντίον τῶν ὀρθοδόξων ἡγετῶν, καὶ πρὸ πάντων ἡ ἐξορία, ἀπέβλεπαν εἰς τὴν διάσπασιν τοῦ ὀρθοδόξου μετώπου καὶ τὴν ἐκτροπὴν τοῦ ἀκαθοδηγήτου λαοῦ ἀπὸ τὴν γραμμὴν του. Ἄν καὶ δὲν ἐτόλμησε νὰ θίξῃ τὸν Βασίλειον ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο, διότι ἐφοβεῖτο τὴν ἐκ μέρους τοῦ καππαδοκικοῦ λαοῦ ἀντίδρασιν, πάντως ἡ ὄλη αὐτὴ κατάστασις προέβαλλε μεγάλας δυσκολίας εἰς τὴν ἄσκησιν τοῦ ἡγετικοῦ του ἔργου.

Μολονότι ἡ αὐτοκρατορία ἀποτελοῦσεν ἀκόμη ἐνιαῖον κράτος μὲ διαρκικὴν ἐξουσίαν, τὰ ἐσωτερικὰ θέματα κάθε περιοχῆς, Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως, ἀνῆκαν εἰς τὴν ἀποκλειστικὴν ἐξουσίαν τοῦ οἰκείου ἄρχοντος. Διὰ τοῦτο ἡ ἐποπτεία ἐπὶ τῶν θρησκευτικῶν θεμάτων τοῦ κράτους τῆς Δύσεως δὲν ἀνῆκεν εἰς τὸν Οὐάλεντα. Συνέβη δὲ ἐκεῖ νὰ κυβερνοῦν ὀρθόδοξοι αὐτοκράτορες, καθ' ὅλον τὸν χρόνον ἀπὸ τὸ 337 μέχρι τῆς ἐποχῆς τοῦ Βασιλείου, μ' ἐξαιρέσιν τὴν δεκαετῆ περίπου μονοκρατορίαν τοῦ Κωνσταντίνου καὶ τὴν σύντομον βασιλείαν τοῦ Ἰουλιανοῦ. Βεβαίως πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι οἱ αὐτοκράτορες ἐρρῦθμιζαν συνήθως τὴν στάσιν των εἰς τὰ θέματα αὐτὰ βάσει τοῦ θρησκευτικοῦ φρονήματος τῶν ὑπὸ τὴν διοίκησιν των πληθυσμῶν, καὶ κυρίως τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἡγετῶν, ἀλλ' ἐνίοτε ἐλάμβαναν ὑπ' ὄψιν γενικώτερα συμφέροντα τῆς αὐτοκρατορίας, ὅπως φυσικὰ τὰ ἀντελαμβάνοντο ἢ ὅπως τοὺς τὰ παρουσίαζαν οἱ σύμβουλοι των.

Εἰς τὴν Δύσιν λοιπὸν ὁ λαὸς καὶ ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἡγεσία του ἦσαν κατὰ παμφηφίαν σχεδὸν ὀρθόδοξοι, καὶ ὡς ἐκ τούτου

σπανίως ἐδημιουργήθησαν ἐκεῖ προβλήματα λόγω τῆς ἀρειανικῆς κινήσεως· ἐπομένως οἱ αὐτοκράτορες δὲν παρενέβαιναν εἰς τὰ ἐκκλησιαστικά ζητήματα καὶ ἀκολουθοῦσαν τὸ φρόνημα τοῦ λαοῦ, ὅπως τώρα ὁ Οὐάλεντινιανὸς Β΄ καὶ ὁ Γρατιανός. Εἰς τὴν Ἀνατολὴν ὁ Οὐάλης εὔρε τὸν λαὸν διηρημένον καὶ παρασυρόμενος ἀπὸ ὠρισμένους συμβούλους, εἴτε κρατικούς λειτουργοὺς εἴτε ἐπισκόπους, ἐνόμισεν ὅτι οὗτος, ὁ λαός, ἦτο κατὰ πλειονότητα φιλαρειανικός. Διὰ τοῦτο ἠθέλησε νὰ ἐπιβάλη τὸν ἀρειανισμόν καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν, καὶ μάλιστα εἰς τὴν ἀκραίαν μορφήν του.

Δευτέρα πηγὴ δυσκολιῶν διὰ τὸν Βασίλειον ἦτο ἡ δραστηριότης τῶν κατὰ τόπους ἡγετῶν τοῦ ἀρειανισμοῦ, ἡ ὁποία μὲ μεθοδικότητα καὶ προγραμματισμὸν κατελάμβανε τὴν μίαν κατόπιν τῆς ἄλλης τὰς ἐπισκοπὰς τῆς Ἀνατολῆς, ὅσαι ἔμεναν κεναὶ λόγω ἐξορίας ἢ θανάτου τῶν κανονικῶν κατόχων αὐτῶν.

Τρίτη δὲ πηγὴ ἦτο ἡ διάσπασις τοῦ ὀρθοδόξου μετώπου λόγω ἐσωτερικῶν διαιρέσεων, αἱ ὁποῖαι προήρχοντο ἀπὸ δύο πλευρὰς. Καὶ ἡ μὲν προσχώρησις πολλῶν Χριστιανῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἰς τὴν διδασκαλίαν τοῦ Μαρκέλλου Ἀγκύρας ἦτο ἐπιζημία, ἀλλὰ πάντως ἡδύνατο νὰ συκρατηθῇ εὐκολα, διότι ἡ διδασκαλία αὐτὴ εἶχε καταντήσει αἰρετική. Ὁ Μάρκελλος, ἐνῶ εἶχε παίξει ἄλλοτε καλὸν ρόλον εἰς τὸ θέμα τῆς ἐπιβολῆς τοῦ ὄρου τοῦ ὁμοουσίου τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα, πού εἶχε θεσπίσει ἡ Α' Οἰκουμενικὴ σύνοδος Νικαίας (325), ὠλίσθησεν ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγον εἰς τὸν ἀντιτριαδικὸν σαβελλιανισμόν, δηλαδὴ εἰς τὸ σύστημα ἐκεῖνο πού, ἀπὸ προσπάθειαν νὰ διαφυλάξῃ τὴν μοναρχίαν τοῦ Θεοῦ, ἐκήρυσσεν ὅτι ὁ Υἱὸς δὲν εἶναι ξεχωριστὸν πρόσωπον, ἀλλὰ ταυτίζεται μὲ τὸν Πατέρα.

Πολὺ δυσκολώτερα ζητήματα ἐδημιουργοῦσε τὸ ἀτυχὲς σχίσμα τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας, τὸ ὁποῖον ἐχώρισε τοὺς αὐστηροὺς Ὀρθοδόξους ἀπὸ τοὺς μετριοπαθεῖς Ὀρθοδόξους. Θὰ γίνῃ δι' αὐτὸ λόγος εἰς τὴν θέσιν του. Χρειάζεται ὅμως νὰ λεχθῇ καὶ ἐδῶ ὅτι ἡ διχόνοια αὐτὴ, ὅχι μόνον διηυκόλυνε τὴν δραστηριότητα τῶν Ἀρειανῶν, ἀλλὰ καὶ ἐδικαιολογοῦσε τὴν παρέμβασιν τῆς πολιτείας. Παρατηρεῖτο δὲ τότε εἰς τὴν Ἀντιόχειαν τοῦτο

τὸ φαινόμενον· ὅτι οἱ μὲν ζηλωταὶ Ὁρθόδοξοι, οἱ ὅποιοι δὲν ἤθελαν ν' ἀκούσουν τίποτε περὶ ἐπαφῆς καὶ μὲ αὐτοὺς τοὺς ἡπίους ἡμιαρειανούς ἀκόμη, ἔμειναν ἄθικτοι ἀπὸ τὴν ἀρειανικὴν πολιτείαν, ἐνῶ οἱ μετριοπαθεῖς Ὁρθόδοξοι, οἱ ὅποιοι ἐπεδίωκαν νὰ ἐλκύσουν τοὺς ἡμιαρειανούς μὲ τὸ μέρος των καὶ μέχρις ἐνὸς βαθμοῦ τὸ ἐπετύγχαναν, ἐδιώκοντο ἀπὸ τὴν ἀρειανικὴν πολιτείαν. Τὸ ἐκ πρώτης ὄψεως παράδοξον φαινόμενον ἔχει βέβαια τὴν ἐξήγησίν του, ἡ ὁποία εἶναι αὐτὴ· ὅτι ὁ ἀρειανισμὸς ἐκινδύνευεν ἀπὸ τοὺς μετριοπαθεῖς, πού ἀποτελοῦσαν τὸν κύριον ὄγκον τῶν Ὁρθοδόξων, καὶ ὄχι ἀπὸ τὴν ἀσήμαντον μερίδα τῶν ζηλωτῶν.

Ἡ δυτικὴ Ἐκκλησία ἐνώπιον αὐτῆς τῆς καταστάσεως, παρ' ὅλας τὰς ἐκκλήσεις τῶν σωφρόνων ἀνδρῶν, ὅπως ὁ Βασίλειος, ἔμεινεν ἀσυγκίνητος καὶ διηύρυνε μάλιστα τὸ χάσμα μὲ τὴν ἀφρονα ὑποστήριξίν της πρὸς τὴν μερίδα τῶν ἄκρων. Ἐνας ἄλλος λοιπὸν λόγος διὰ τὸ ὅτι οἱ ἀρειανοὶ ἄρχοντες δὲν ἔθιγαν τοὺς ἄκρους ἦτο ὅτι δὲν ἤθελαν νὰ δυσαρεστήσουν τοὺς δυτικούς, διὰ νὰ μὴ προκαλέσουν τυχὸν ἀντίδρασίν των.

Εἰς τὸ μέσον ὄλων αὐτῶν τῶν προβλημάτων ὁ μόνος ἡγέτης πού ἠδυνήθη νὰ ὑψώσῃ τὸ ἀνάστημά του ἦτο ὁ Βασίλειος. Οἱ ἄλλοι, εἴτε ἐξουδετερώθησαν διὰ τοῦ διωγμοῦ εἴτε ἐσιώπησαν λόγῳ ἡλικίας καὶ ἀδυναμίας εἴτε ἐκάμφθησαν. Ἐπρεπε λοιπὸν αὐτός, σχεδὸν μόνος, ν' ἀνασυγκροτήσῃ τὸ μέτωπον τῶν Ὁρθοδόξων καὶ κατόπιν γιγαντιαίου ἀγῶνος τὸ ἐπέτυχε. Μὲ τὴν ἀδάμαστον ψυχὴν του παρελάμβανε τὸ διαρκῶς ἀρρωστημένον σαρκίον του καὶ ὠργωνεν ὅλον τὸν χῶρον ἀπὸ τῆς Μεσογείου μέχρι τοῦ Εὐξείνου καὶ ἀπὸ τῆς μικρασιατικῆς Γαλατίας μέχρι τῆς Μεσοποταμίας.

Ἡ δὲ προετοιμασία τῶν συναντήσεων καὶ τῶν ἀποστολῶν ἐγένετο μὲ τὰς ἐπιστολάς, αἱ ὁποῖαι καὶ τὰς ἀντικαθιστοῦσαν, ὡσάκις αὐταὶ ἦσαν ἀνέφικτοι. Ἐγραφεν ἀκατάπαυστα πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις, ἐνεθάρρυνε τοὺς ἐξορίστους ἢ ὑπὸ πίεσιν ἐπισκόπους, καθωδηγοῦσε τὰς ἀπωρφανισμένας παροικίας των, ἐσυγκαλοῦσε συνόδους καὶ διασκέψεις, ἐπετιμοῦσεν, ὅπου ἀπῆρτεῖτο καὶ τοῦτο.

Ἐπὶ πλέον δὲ εἶχε καὶ ἡ κοινωνία τὰς ἀπαιτήσεις της. Κατὰ τὸν 4ον αἰῶνα τὸ μόνον συστηματικὸν φιλανθρωπικὸν ἔργον εἰς ὅλον τὸν κόσμον ἦτο τὸ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὸ καλύτερα ὀργανωμένον ἦτο τὸ τῆς Καισαρείας. Ὀλόκληρον πόλιν εἶχεν ἰδρύσει γύρω ἀπὸ τὸν καθεδρικὸν ναὸν καὶ τὸ ἐπισκοπικὸν μέγαρον χάριν τῶν ταξιδευτῶν, τῶν ἀσθενῶν, τῶν πτωχῶν, τῶν δυστυχισμένων. Ἄλλ' αὐτὴ ἡ πρόνοια δὲν ἦτο ἀρκετὴ, διότι δὲν ἤμποροῦσε νὰ καλύψῃ ὅλας τὰς ἀνάγκας. Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῶν ἀκαταπαύστων πολέμων, τῶν ἐπιθέσεων καὶ τῶν εἰσβολῶν ἐκ μέρους τῶν βαρβάρων λαῶν, κυρίως τῶν Γόθων ἀπὸ τὸν βορρᾶν καὶ τῶν Περσῶν ἀπὸ τὴν ἀνατολήν, ἀμέτρητοι ἦσαν οἱ ἄνθρωποι ποὺ ἔμεναν χωρὶς ἄρτον καὶ χωρὶς στέγην. Ἦσαν δὲ ἐπίσης πολλοὶ καὶ ἐκεῖνοι ποὺ συνετρίβοντο ἀπὸ τὸ βάρος τῆς φορολογίας. Ὅλα αὐτὰ ἐδημιουργοῦσαν ἀνάγκας, τὰς ὁποίας βλέπομεν ἀναγλύφους ἀνάμεσα εἰς τὰς σειρὰς τῶν γραμμάτων καὶ σημειωμάτων τοῦ Βασιλείου πρὸς τοὺς ἄρχοντας, τοὺς κρατικοὺς λειτουργοὺς, τοὺς φίλους.

Εἰς μίαν ἄλλην κατηγορίαν ἐπιστολῶν θὰ ἴδωμεν τὸν πλοῦτον τῶν αἰσθημάτων του νὰ ἐκχύνεται πρὸς τοὺς φίλους. Οἱ Πατέρες τῆς Καππαδοκίας γενικῶς ἐκαλλιεργοῦσαν μὲ ζῆλον τὰς εὐγενεῖς φιλικὰς σχέσεις, καὶ πρῶτος μεταξὺ των ὁ Βασίλειος.

Εἶναι ἄξιον θαυμασμοῦ τὸ πῶς εὔρισκεν ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς τὴν διάθεσιν καὶ τὴν δύναμιν ν' ἀντεπεξέρχεται εἰς ὅλας τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ ἔργου του, ἐνῶ τὸ σῶμά του ἦτο συντετριμμένον ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν, ἡ ὁποία κάθε χρόνον τὸν προσέβαλεν ἔντονα ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ χειμῶνος ἰδίως ἕως τὰ μέσα τῆς ἀνοιξέως. Ἡ στέρησις καὶ ἡ νηστεία τοῦ εἶχαν προκαλέσει ἀνεπανορθώτους βλάβας, ἀλλὰ παρ' ὅλον τοῦτο δὲν ἄφηνε τίποτε ἔξω ἀπὸ τὰ ἐνδιαφέροντα του· ἤθελε νὰ τὰ καλύψῃ ὅλα. Ἴσως δὲν θὰ ἠδύνατο καμμίᾳ περιγραφή νὰ δώσῃ καλυτέραν εἰκόνα περὶ τῆς δραστηριότητός του ἀπὸ μίαν σύντομον ἐπιστολὴν πρὸς κάποιον νεαρὸν γνώριμόν του, τὸν Οὐαλεριανόν. Ὁ Βασίλειος εἶχε περιοδεύσει τὴν Ἀρμενίαν καὶ τὸν Πόντον μὲ σκοπὸν νὰ συγκροτήσῃ σύνοδον εἰς δύο σημεῖα. Ἀπέτυχεν εἰς τοῦτο, διὰ λόγους τοὺς ὁποίους δὲν γνωρίζομεν, ἴσως λόγῳ ἀντιδράσεως τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν καὶ φοβίας τῶν

ἐπισκόπων. Καὶ ἀνάμεσα εἰς ὄλους τοὺς κόπους καὶ ὄλην τὴν ἀγωνίαν του ἐνεθυμεῖτο ὅτι κάπου ἐκεῖ κοντὰ διέμενον ὁ Οὐαλεριανός, ὁ ὁποῖος εἶχε κάποιαν μικροδιαφορὰν μὲ ἀνθρώπους εἰς τὴν Καισάρειαν. Ἀφοῦ ματαίως ἐπέδιώξε νὰ τὸν συναντήσῃ ἐκεῖ, τοῦ ἔγραψε τέλος προσκαλῶν αὐτὸν νὰ τὸν ἐπισκεφθῇ εἰς τὴν Καισάρειαν διὰ νὰ δεχθῇ τὰς καλὰς του ὑπηρεσίας εἰς τὴν ἐπίλυσιν τῆς διαφορᾶς ⁴⁹.

Καὶ δὲν ἔχανε ποτὲ τὴν διάθεσίν του, παρὰ τὰς θλίψεις καὶ τὰς πιέσεις. Τὸ εὐφυολόγον πνεῦμά του τοῦ ἐπέτρεπε νὰ γράφῃ εἰς τὸν φίλον του Εὐσέβιον, ἐπίσκοπον Σαμοσάτων, εἰς καιρὸν βαρυτάτης ἀσθενείας, ὅτι παρουσιάσθη καὶ κάτι λεπτότερον ἀπὸ τὸν Βασίλειον, αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Βασίλειος.

Αἱ περισσότεραι ἐπιστολαὶ τοῦ Βασιλείου ἐπέδιωκαν τὴν ἐπίλυσιν συγκεκριμένων καὶ τρεχόντων προβλημάτων. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖναι ποὺ ἀπευθύνονται εἰς ὀλόκληρον τὴν Ἐκκλησίαν ἢ εἰς κάποιαν ἐπαρχίαν, καθὼς καὶ ἐκεῖναι ποὺ ἀναφέρονται εἰς γενικώτερα προβλήματα, ἔχουν ἔντονον τὸ προσωπικὸν στοιχεῖον. Εἶναι λοιπὸν φανερὸν ὅτι δὲν ἐγράφησαν διὰ νὰ δημοσιευθοῦν, δὲν ἔχουν τίποτε τὸ ἐξεζητημένον, καὶ δὲν εἶναι βέβαια λογοτεχνικὰ κατασκευάσματα. Παρὰ ταῦτα περικλείουν πολλὴν λογοτεχνικὴν χάριν καὶ ἐνίοτε εἶναι φορτωμένοι μὲ ὄλα τὰ σχήματα ποὺ ἀπαιτοῦσαν οἱ ρητορικοὶ καὶ σοφιστικοὶ κανόνες τῆς ἐποχῆς, τοὺς ὁποῖους εἶχε διδαχθῆ ὁ Βασίλειος ἐπὶ τόσα χρόνια εἰς τὰ πανεπιστήμια τῆς Καισαρείας, τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν Ἀθηνῶν. Διὰ τοῦτο διαβάζονται μὲ πολλὴν εὐχαρίστησιν. Ἄλλωστε μερικαὶ ἀπὸ αὐτὰς δίδουν τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἐγράφησαν σήμερα.

Σπανίως ἔγραφε τὰς ἐπιστολάς του ἰδιοχείρως, φαίνεται ὅτι ἐχρειάζετο πολὺν χρόνον διὰ νὰ καλλιγραφήσῃ ὁ ἴδιος τὸ κείμενον ἐπάνω εἰς τὸν πάπυρον ἢ τὴν μεμβράνην, καὶ ἴσως τὸ χέρι του ἦτο πολὺ ἀδύνατον διὰ νὰ κάμῃ τὸ ἔργον τοῦτο. Ζητεῖ κάποτε συγγνώμην ἀπὸ τὸν παραλήπτην τῆς ἐπιστολῆς του ποὺ δὲν εἶχεν ἐκείνην τὴν ἐποχὴν εἰς τὴν διάθεσίν του κανένα γραφέα καὶ ἡναγκά-

ζετο νά γράψῃ μόνος του. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι συνήθως τὰς ἐπιστολάς του κατέγραφαν ἄλλοι καθ' ὑπαγόρευσίν του. Θὰ ἴδωμεν δὲ μερικὰς ἐπιστολάς του, μὲ τὰς ὁποίας δίδει ὁδηγίας δι' ἐπιμελημένην καλλιγράφῃσιν πρὸς ὠρισμένους γραφεῖς, μὲ πολὺ μάλιστα χιουμόρ. Τοῦ ἦσαν δὲ πολὺ ἀπαραίτητοι οἱ γραφεῖς, ὄχι μόνον διὰ τὴν ἐκτεταμένην ἀλληλογραφίαν του, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἀντιγραφὴν συγγραμμάτων, ἰδικῶν του καὶ ξένων, ἐκκλησιαστικῶν κανονισμῶν καὶ λειτουργικῶν κειμένων. Οἱ γραφεῖς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἐπιτελοῦσαν τὸ ἔργον τυπογράφων.

Τὸ κείμενον, ἐφ' ὅσον κατεγράφετο ἀπὸ τοὺς ἀντιγραφεῖς καθ' ὑπαγόρευσιν, εἶναι κάπως ἀφρόντιστον, ὅπως κάθε προφορικὸς λόγος. Διὰ τοῦτο εἰς μερικὰς ἐπιστολάς παρατηροῦνται, ἂν καὶ βέβαια πολὺ σπάνια, χάσματα, ἐνῶ δὲν παρατηροῦνται ποτὲ εἰς τὰ ἐξόχως ἐπιμελημένα συγγράμματά του. Φυσικὰ εἶναι ἐνδεχόμενον τὰ χάσματα νὰ ὀφείλωνται εἰς κακὴν ἀντιγραφὴν κατὰ τὴν μετέπειτα χειρόγραφον παράδοσιν.

Αὐτὸς ὁ λόγος ὄχι μόνον δὲν ἀφαιρεῖ τίποτε ἀπὸ τὴν ἀξίαν τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Βασιλείου, ἀλλὰ μᾶλλον προσθέτει, διότι τὰς καθιστᾷ περισσότερον ζωντανάς.

Εἰς δύο τόμους θὰ δημοσιεύσωμεν τὸ κείμενον καὶ τὴν μετάφρασιν τῶν περισσοτέρων ἐπιστολῶν τοῦ Βασιλείου. Διατηροῦμεν τὸν καθιερωμένον αὐξοῦντα ἀριθμὸν των, ἀλλὰ τὰς διατάσσομεν κατὰ ὁμάδας ἀναλόγως μὲ τὰ ἀντικείμενα αὐτῶν καὶ τὰ πρόσωπα τῶν παραληπτῶν.

Τὸ κείμενον τοῦ Yves Courtonne εἰς τὴν σειρὰν τῶν Les Belles Lettres, εἰς τρεῖς τόμους, Παρίσιοι 1957, 1961, 1966, εἶναι πολὺ καλὸν καὶ ἑλαφρὰν μόνον βελτίωσιν ἐπιδέχεται.

Α'

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΝ ΘΕΟΛΟΓΟΝ

Δέν εἶναι δυνατὸν παρὰ νὰ τοποθετήσωμεν πρώτας τὰς ἐπιστολάς πού ἔστειλεν ὁ Βασίλειος πρὸς τὸν Γρηγόριον Θεολόγον (328 — 390). Οἱ δύο αὐτοὶ διάσημοι ἄνδρες δὲν ἦσαν ἀπλῶς φίλοι. Εἶχαν συνδεθῆ ἴσως στενὰ κατὰ τὸν χρόνον τῶν σπουδῶν των εἰς τὰς Ἀθήνας, ὥστε ὁ Γρηγόριος εἰς ἓνα ποίημά του ἔλεγεν, ὅτι

«ὄλα τὰ εἶχαμε κοινά,
ἀκόμη καὶ ψυχὴ μιὰ
εἶχαμε σὲ δύο σώματα».

Αὐτὸς ὁ Γρηγόριος ἦτο ἐπίσης Καππαδόκης, ἀπὸ τὴν Ἀριανζόν, υἱὸς τοῦ ἐπισκόπου Ναζιανζοῦ Γρηγορίου καὶ τῆς Νόννας. Μετὰ τὰς σπουδὰς του εἰς τὴν Καισάρειαν, τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὰς Ἀθήνας, ἐδίδαξεν ὀλίγον καιρὸν ρητορικὴν εἰς τὴν τελευταίαν αὐτὴν πόλιν, ἔπειτα δὲ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν πατρίδα του. Ἐξῆσεν ἀσκητικὰ εἰς ὅλην τὴν ζωὴν του καὶ μὲ δυσκολίαν ἐδέχθη τὸ ἀξίωμα τοῦ πρεσβυτέρου πού τοῦ ὑπεβλήθη ἀπὸ τὸν πατέρα του. Μὲ περισσοτέραν δὲ δυσκολίαν ἐδέχθη τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπισκόπου, ὅπως θὰ ἴδωμεν.

Ὁ Βασίλειος, διὰ ν' ἀντιδράσῃ εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ ἀρειανοῦ αὐτοκράτορος Οὐάλεντος, διώρισεν ἰδικούς του ἐπισκόπους εἰς κωμοπόλεις πλησίον τῶν συνόρων τῶν δύο ἐπαρχιῶν, εἰς τὰς ὁποίας εἶχε διαιρέσει τὴν ἐνιαίαν Καππαδοκίαν ὁ αὐτοκράτωρ. Διὰ τὴν θέσιν τῶν Σασίμων ἐξέλεξε τὸν Γρηγόριον καὶ τὸν ἐχειροτόνησεν ἄκοντα κατόπιν πείσεως. Αὐτὸ ὅμως τὸν δυσηρέστησε τόσο πολύ, ὥστε δὲν ἔμεινε εἰς τὴν ἔδραν του. Ἀλλὰ φυσικὰ

καὶ ὁ Βασίλειος ἦτο στενοχωρημένος ἀπὸ τὴν ἐπιμονὴν τοῦ φίλου του νὰ μὴ δέχεται νὰ ὑπηρετήσῃ ἐνεργῶς τὴν Ἐκκλησίαν. Αὐτὸς ἦτο πράγματι ἰδιόρρυθμος χαρακτήρ, φερόμενος ἀπὸ δύο ἀντιθέτους ροπὰς· τῆς ὠθήσεως πρὸς τὰς εὐθύναις τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς ἀπωθήσεως ἀπὸ αὐτάς. Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος ἡ μόρφωσις του, τὸ ἐνδιαφέρον του διὰ τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα καὶ τὸ περιβάλλον του τὸν ὠθοῦσαν πρὸς τὰς εὐθύναις, ἀλλ' ἡ διάθεσις του πρὸς μόνωσιν καὶ τὸ φιλάσθενον τὸν ἀπωθοῦσαν.

Ἄλλ' ἦλθε καιρὸς ποῦ, ἔστω δι' ὀλίγον πάλιν διάστημα, προσέφερεν ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μὲ τὴν δραστηριότητά του, εἰς τὴν ὁποίαν ἐχρησιμοποίησεν ὅλα τὰ ἀνυπέβλητα προσόντα του, τὴν μεγάλην μόρφωσιν, τὴν θεολογικὴν βαθύτητα, τὴν ἔξοχον ρητορείαν, τὴν ἀρετὴν. Αὐτὸ συνέβη, ὅταν προσεκλήθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὡς ἀρχιεπίσκοπος (379 — 381). Τὴν ἐξήγησιν αὐτῆς τῆς ἀποτόμου ἀλλαγῆς εἰς τὴν τακτικὴν του εἶναι δυνατὸν νὰ εὐρωμεν εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι τὴν ἀπέκτησε συνείδησιν ἡγέτου. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ φίλου του Βασιλείου ἀντελήφθη τὸν κίνδυνον καὶ ἡσθάνθη τὴν ἀνάγκην ν' ἀναλάβῃ τὸ βᾶρος τῶν ἡγετικῶν καθηκόντων ἐκείνου.

Ἡ κατάστασις τῶν Ὀρθοδόξων εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἦτο δεινὴ, ἀφοῦ αὐτοὶ δὲν διέθεταν πλέον ἐκεῖ οὔτε ἓνα ναὸν λόγῳ τῆς ἐπικρατήσεως τῶν Ἀρειανῶν. Σύντομα μ' ἐνεργείας του κατεσκευάσθη ὁ ναὸς τῆς Ἀναστασίας, ὅπου ἤστραψεν ἡ σκέψις του καὶ ἐβρόντησεν ἡ φωνὴ του. Ὅταν πλέον ἐστερεώθη ἡ Ὀρθοδοξία, ἀπεχώρησε καὶ ἀπὸ τὴν θέσιν αὐτὴν, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν τῆς Β' οἰκουμενικῆς συνόδου (381). Μεταβαίνων εἰς τὴν πατρίδα του διῆλθεν ἀπὸ τὴν Καισάρειαν, ὅπου ἐξεφώνησε τὸν Ἐπιτάφιον εἰς τὸν Βασίλειον, εἰς τὸν ὁποῖον μὲ ἀγάπην καὶ συγκίνησιν διηγεῖται τὰ κυριώτερα ἐπεισόδια τοῦ βίου τοῦ φίλου του. Ἐξῆσεν ἔκτοτε ὡς ἐρημίτης, ἀν καὶ ἀπὸ καιρὸν εἰς καιρὸν ἠναγκάζετο ν' ἀσχολῆται μὲ τὰς ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις.

Οἱ λόγοι τοῦ Γρηγορίου, ἀπὸ τοὺς ὁποίους σώζονται 45, εἶναι τέλειοι εἰς τὴν τεχνικὴν καὶ ἐντυπωσιακοὶ μὲ τὸ πάθος καὶ

τὴν ζωηρότητά των. Μεταξὺ αὐτῶν διακρίνονται οἱ Πέντε θεολογικοὶ λόγοι ποὺ ἀποτελοῦν εἶδος πραγματείας περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς θεότητος καὶ τοῦ ἐχάρισαν τὸ ἐπώνυμον «θεολόγος». Ἐξ ἄλλου τὰ πολυάριθμα ποιήματά του, ἂν καὶ χρησιμοποιοῦν κλασικὴν γλῶσσαν καὶ ἀρχαϊκὰ μέτρα, φανερώνουν ὅτι ἐσκέπτετο πάντοτε ἀρμονικῶς καὶ ρυθμικῶς. Αἱ ἐπιστολαὶ του δὲ εἶναι πραγματικὰ διαμάντια τῆς παγκοσμίου ἐπιστολογραφίας.

Εἶναι παράδοξον ὅτι ἐλάχισται ἐπιστολαὶ τοῦ Βασιλείου πρὸς τὸν Γρηγόριον σώζονται, ἂν καὶ ὁ τελευταῖος εἶναι αὐτὸς ποὺ ἐτοίμασε τὴν πρώτην συλλογὴν των. Πιθανῶς λόγῳ τῶν πολλῶν του μετακινήσεων αἱ περισσότεραι ἀπὸ αὐτὰς ἐχάθησαν πολὺ ἔνωρίς.

Ἀπὸ τὰς δημοσιευομένας ἐδῶ ἐπιστολάς τῆς ομάδος αὐτῆς αἱ δύο πρῶται (14 καὶ 2) ἀναφέρονται εἰς τὰς προετοιμασίας τῶν δύο φίλων νὰ ἐπιδοθοῦν εἰς τὸν μοναχικὸν βίον. Πρὶν τελειώσουν τὰς σπουδὰς των εἰς τὰς Ἀθήνας, εἶχαν συμφωνήσει μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν των εἰς τὴν πατρίδα των, νὰ ἐπιδοθοῦν εἰς τὴν ἄσκησιν, καὶ μάλιστα μαζί. Ἄλλ' ἐδράδυναν νὰ πραγματοποιήσουν τὴν ἀπόφασίν των. Ὁ Γρηγόριος, πιεζόμενος ἀπὸ τοὺς φοιτητὰς τῶν Ἀθηνῶν, μετὰ τὴν ἀποφοίτησίν του ἐδέχθη καθηγητικὴν ἔδραν καὶ ὁ Βασίλειος ἀνέλαβε παρομοίαν ἔδραν εἰς τὴν Καισάρειαν. Ὅταν μετὰ ἓνα ἢ δύο ἔτη ἐπέστρεψε καὶ ὁ πρῶτος εἰς τὴν Καππαδοκίαν, αἱ ἀνάγκαι τῆς γηροκομίας τὸν ἐκράτησαν πλησίον τῶν γονέων του. Παρὰ ταῦτα ὁ πόθος τῆς μονάσεως τοὺς κατέτρωγε πάντοτε. Ἀφοῦ ἐμελέτησαν εἰς ἓνα προκαταρκτικὸν στάδιον τὴν χριστιανικὴν θεολογίαν, ἔθεσαν εἰς ἐφαρμογὴν τὸ παλαιὸν σχέδιόν των. Κατόπιν νέων συνεννοήσεων ἐπεκράτησεν ἡ ἀποφίσις τοῦ Γρηγορίου νὰ μονάσουν εἰς τὸ κτῆμά του, τὴν Τιβερίνην, πλησίον τῆς Ναζιανζοῦ, ἀλλ' ὁ Βασίλειος κατὰ μίαν ἐπίσκεψίν του ἐπὶ τόπου ἀπεγοητεύθη ἀπὸ τὴν ξηρότητά της, τὴν εὔρεν ἀφιλόξενον καὶ τὴν ὠνόμασεν εἰρωνικῶς «βάραθρον τῆς οἰκουμένης». Ἐξ ἄλλου ὅπως γράφει ἐπίσης εἰς τὴν ἐπιστολὴν 14 ἡ περιοχὴ ἐκείνη ἦτο γεμάτη ἀπὸ ἀγέλας ἄρκτων καὶ λύκων. Διὰ τοῦτο ἔφυγε

καὶ ἐπέλεξε μίαν τοποθεσίαν εἰς τὸ ἰδικόν του κτῆμα, εἰς τὸν Πόντον. Ἦτο δὲ δίπλα εἰς τὸν ποταμὸν Ἰριν καὶ ὀνομάζετο Ἄννησοι. Εἶχε προσκαλέσει ἐκεῖ καὶ τὸν φίλον Γρηγόριον καὶ τὸν ἀδελφὸν Γρηγόριον, ἀλλ' ἐπειδὴ αὐτοὶ παρὰ τὴν ὑπόσχεσιν των δὲν ἐνεφανίζοντο, ἐξεκίνησε μόνος του καὶ ἐγκατεστάθη ἐκεῖ. Εἰς μίαν ἄλλην πλευρὰν τοῦ λοφώδους συγκροτήματος ἐζοῦσεν ἡ μητέρα του Ἐμμελία καὶ ἡ ἀδελφή του Μακρίνα μαζί με ἄλλας ἀσκητρίας, φίλας, συγγενεῖς καὶ πρώην ὑπηρετρίας.

Ὁ Βασίλειος ἠσθάνετο ἰδιαιτέρον δεσμὸν πρὸς τὸν τόπον αὐτὸν καὶ διὰ λόγους ἀφοσιώσεως πρὸς τὴν οἰκογενειακὴν παράδοσιν. Ἐξῆντα ἔτη ἐνωρίτερα, κατὰ τὸν διωγμὸν τοῦ Διοκλητιανοῦ, ἡ μάμμη του Μακρίνα καὶ ὁ πάππος του εἶχαν καταφύγει καὶ διέμειναν ἐπὶ πολὺν χρόνον κρυπτόμενοι εἰς τὸ κτῆμα αὐτό.

Εἰς τὴν ἐπιστολὴν 14 περιγράφει μὲ λογοτεχνικὴν δεινότητα τὰς φυσικὰς καλλονὰς καὶ τὴν ἐρημικότητα τοῦ τόπου ἐκείνου, διὰ νὰ προσελκύσῃ τὸν φίλον του, ὁ ὁποῖος ἀπήντησε μὲ τὴν ἰδικὴν του ὑπ' ἀριθμὸν 4 ἐπιστολὴν. Ἐπειτα ἀπὸ ἀνταλλαγῆν καὶ ἄλλων ἐπιστολῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἡ ὑπ' ἀριθμὸν 2 κατέχει ἀξιόλογον θέσιν, ὁ Γρηγόριος μετέβη ἐκεῖ καὶ ἔμεινε μαζί του πιθανῶς ἐπὶ δύο ἔτη.

Εἰς τὴν ἐπιστολὴν 71 βλέπομεν τὰ παράπονα τοῦ Βασιλείου ἀπὸ τὴν ἄρνησιν τοῦ Γρηγορίου νὰ τὸν βοηθήσῃ ὡς ἐπίσκοπος ἢ ὡς ἄμεσος συνεργάτης του, ἀλλ' ἐπίσης καὶ ὠρισμένης κατηγορίας, τὰς ὁποίας οἱ ἀδίστακτοι ἐχθροὶ του ἔρριπταν εἰς βᾶρος τῆς ἀκεραιότητος τῆς πίστεώς του.

Εἰς τὸ τέλος παραθέτομεν τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Βασιλείου πρὸς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Γρηγορίου Καισάριον, ὁ ὁποῖος ὑπηρετοῦσεν ὡς ἰατρὸς εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐπὶ τῇ διασώσει του ἀπὸ ἓνα τρομερὸν σεισμόν.

Μετὰ τὸν πρόωρον θάνατον τοῦ Καισαρίου ὁ Γρηγόριος εὐρέθη εἰς δυσχερείας ὡς ἐκτελεστῆς τῆς διαθήκης του, διότι παρουσιάσθησαν πολλοὶ δῆθεν δανεισταὶ μὲ ἀπαιτήσεις ἐπὶ τῆς μικρᾶς του περιουσίας, ἡ ὁποία δὲν ἐπαρκοῦσεν εἰς κάλυψιν τῶν ἀπαιτή-

σεων. Τότε ὁ Βασίλειος ἔγραψεν ἐπιστολάς πρὸς τοὺς φίλους του μάγιστρον Σωφρόνιον καὶ στρατηγὸν Ἀβούργιον, μετὴν παράκλησιν νὰ παρέμβουν, ὥστε ὁ Γρηγόριος ν' ἀπαλλαγῇ τῆς ἀσχολίας μετὰ οἰκονομικὰ θέματα. Αὐταὶ αἱ ἐπιστολαὶ ὁμοίως δημοσιεύονται ἄλλοῦ.

14. ΓΡΗΓΟΡΙΩ ΕΤΑΙΡΩ

1. Ἐγὼ τοῦ ἀδελφοῦ μοι ἐπιστείλαντος Γρηγορίου πάλαι βούλεσθαι ἡμῖν συντυχεῖν, προσθέντος δὲ ὅτι καὶ σοὶ αὐτὸ τοῦτο δεδογμένον ἐστί, τὸ μὲν τι καὶ διὰ τὸ πολλάκις ἀπατηθῆναι ὀκηροτέρως ἔχων πρὸς τὸ πιστεύειν, τὸ δέ τι καὶ ὑπὸ ἀσχολιῶν περισπώμενος, ἐπιμεῖναι οὐκ ἠδυνήθην. Δεῖ γάρ με ἤδη ἀπελαύνειν ἐπὶ τὸν Πόντον, ἐν ᾧ τάχα ποτέ, τοῦ Θεοῦ βουληθέντος, τῆς πλάνης λήξομεν. Μόλις γάρ ἀπογνοὺς τῶν ματαίων ἐλπίδων ἅς ἐπὶ σοὶ εἶχόν ποτε, μᾶλλον δὲ τῶν ὀνείρων, εἰ δεῖ ἀληθέστερον εἰπεῖν (ἐπαινώ γάρ τὸν εἰπόντα τὰς ἐλπίδας εἶναι γρηγορούντων ἐνόπνια), κατὰ βίου ζήτησιν ἐπὶ τὸν Πόντον ἀπῆλθον. Ἐνθα δὴ μοι ὁ Θεὸς χωρίον ὑπέδειξεν ἀκριβῶς συμβαῖνον τῷ ἐμῷ τρόπῳ, ὥστε, οἷον πολλάκις εἰώθειμεν ἀργοῦντες ἅμα καὶ παίζοντες τῇ διανοίᾳ συμπλάττειν, τοιοῦτον ἐπὶ τῆς ἀληθείας καθορᾶν.

2. Ὅρος γάρ ἐστιν ὑψηλὸν βαθεῖα ὄλη κεκαλυμμένον, ψυχροῖς ὕδασι καὶ διαφανέσιν εἰς τὸ κατ' ἄρκτον κατάρρυντον. Τοῦτου ταῖς ὑπωρεῖαις πεδῖον ὑπτιον ὑπεστόρεσται, ταῖς ἐκ τοῦ ὄρους νοτίσι διηνεκῶς παινόμενον. Ὑλῃ δὲ τούτῳ αὐτομάτῳ περιφνεῖσα ποικίλων καὶ παντοδαπῶν δένδρων μικροῦ δεῖν ἀντί

Ἐπιστολὴ 14. Ἐγράφη τὸ 360, ὅταν ὁ Βασίλειος εἶχεν ἤδη χειροτονηθῆ διάκονος ἀπὸ τὸν ἀρχιεπίσκοπον Καισαρείας Διάνιον. Λόγω τοῦ ὅτι ὁ Διάνιος ὑπέγραψε φιλαρειανικὸν σύμβολον, ἔφυγεν ἀπὸ κοντά του, διὰ νὰ ἀφοσιωθῆ πλέον εἰς τὴν ἀσκησιν. Τὰ σχετικὰ μὲ τὰς προϋποθέσεις τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς ἀνεφέρθησαν εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τῆς παρούσης συλλογῆς.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 14 ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΦΙΛΟΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΝ

1. Μολονότι ὁ ἀδελφός μου Γρηγόριος μ' ἐπληροφόρησε δι' ἐπιστολῆς ὅτι ἀπὸ πολὺν καιρὸν ἤθελε νὰ μᾶς ἐπισκεφθῆ, προσθέτων ὅτι καὶ σὺ εἶχες ἀποφασίσει τὸ ἴδιον, ἐγὼ δὲν ἠμπόρεσα νὰ καθυστερήσω, διότι μὲ δυσκολίαν σᾶς ἐπίστευσα, διὰ τὸν λόγον ὅτι ἐπανειλημμένως ἐξηπατήθην καὶ διότι εἶμαι πνιγμένος ἀπὸ ἀσχολίας. Διότι ἔπρεπεν ἐπὶ τέλους ν' ἀναχωρήσω εἰς τὸν Πόντον, ὅπου κάποτε ἴσως τερματίσω τὴν περιπλάνησιν ¹, Θεοῦ θέλοντος. Διότι, ἀφοῦ μὲ λύπην ἀπέβαλα τὰς ματαίας ἐλπίδας ποὺ ἐστήριζα κάποτε εἰς σέ, μᾶλλον δέ, διὰ ν' ἀκριβολογήσω περισσότερο, τὰ ὄνειρα (διότι ἐπαινῶ ἐκεῖνον ποὺ ἐχαρακτήρισε τὰς ἐλπίδας ὄνειρα τῶν ξυπνητῶν), ἀπῆλθα εἰς τὸν Πόντον πρὸς ἀναζήτησιν τόπου διαβιώσεως. Ἐκεῖ δὲ ὁ Θεὸς μοῦ ὑπέδειξε μίαν τοποθεσίαν ἣ ὁποία ταιριάζει εἰς τὰς προτιμήσεις μου, ὥστε νὰ βλέπωμεν εἰς τὴν πραγματικότητα ἔμπρὸς μας ὅ,τι συχνὰ συνηθίζομεν νὰ πλάττωμεν μὲ τὴν σκέψιν μας παίζοντες εἰς ὦραν σχολῆς.

2. Διότι ὑπάρχει ἓνα ὑψηλὸν ὄρος σκεπασμένον μὲ πυκνὸν δάσος, πλημμυρισμένον ἀπὸ δροσερὰ καὶ καθαρὰ νερὰ πρὸς τὸ βόρειον μέρος. Εἰς τὰς ὑπωρείας του ἐκτείνεται μία ὁμαλὴ πεδιάς, ἣ ὁποία ποτίζεται συνεχῶς ἀπὸ τὰ νερὰ τοῦ ὄρους. Ἐνα δάσος ἀπὸ ποικίλα καὶ πολυειδῆ δένδρα, ἀναπτυσχθέν

1. Ἐννοεῖ τὴν περιπλάνησιν διὰ τὰς σπουδὰς του, τὴν περιοδεῖαν του εἰς τὰ μεγάλα ἐκκλησιαστικὰ κέντρα τῆς Ἀνατολῆς, τὴν συμμετοχὴν του εἰς θεολογικὰς συσκέψεις.

ἐρχοὺς αὐτῶ γίνεται, ὡς μικρὰν εἶναι πρὸς τοῦτο καὶ τὴν Καλυψοῦς νῆσον, ἣν δὴ πασῶν πλέον Ὅμηρος εἰς κάλλος θαυμάσας φαίνεται. Καὶ γὰρ οὐδὲ πολὺ ἀποδεί τοῦ νῆσος εἶναι, ἔνεκά γε τοῦ πανταχόθεν ἐρύμασι περιελογεσθαι. Φάραγγες μὲν γὰρ αὐτῶ βαθεῖαι κατὰ δύο μέρη περιερωγάσι· κατὰ πλευρᾶν δὲ ἀπὸ κρημνοῦ ὁ ποταμὸς ὑπορρέων τεῖχος ἐστὶ καὶ αὐτὸς διηνεκὲς καὶ δυσέμβατον· ἐκ δὲ τοῦ ἐπὶ θάτερα τεταμένον τὸ ὄρος, δι' ἀγκώων μνηροειδῶν ταῖς φάραγγιν ἐπιζευγνύμενον, τὰ βάσιμα τῆς ὑπωρείας ἀποτεριχίζει. Μία δὲ τις εἴσοδος ἐπ' αὐτῆς, ἣς ἡμεῖς ἐσμεν κύριοι. Τὴν γε μὴν οἴκησιν αὐχὴν τις ἕτερος ὑποδέχεται, ὑψηλὸν τινα ἐπὶ τῆς ἄκρας ἀνέχων τένοντα, ὥστε τὸ πεδίον τοῦτο ὑψηλῶσθαι ταῖς ὄψεσι καὶ ἐκ τοῦ μετεώρου ἐξεῖναι καὶ τὸν ποταμὸν περιρρέοντα καθορᾶν, οὐκ ἐλάττονα τέρψιν, ἔμοιγε δοκεῖν, παρεχόμενον ἢ τοῖς ἐκ τῆς Ἀμφιπόλεως τὸν Στρυμόνα καταμανθάνουσιν. Ὁ μὲν γὰρ σχολαίῳ τῶ ῥεύματι περιλιμνάζων, μικροῦ δεῖν καὶ τὸ ποταμὸς εἶναι ὑπὸ τῆς ἡσυχίας ἀφήρηται· ὁ δὲ ὀξύτατα ὧν ἐγὼ οἶδα ποταμῶν ῥέων, βραχὺ τι τῇ γείτονι πέτρῳ περιτραχύνεται, ὅφ' ἣς ἀναχεόμενος εἰς δίνην βαθεῖαν περιελεῖται· ὄψιν τε ἠδίστην ἐμοὶ καὶ παντὶ θεατῆ παρεχόμενος καὶ χρεῖαν τοῖς ἐπιχωρίοις ἀταρκεστάτην, ἰχθύων τε πλῆθος ἀμύθητον ταῖς δίναις ἐντρέφων. Τί δεῖ λέγειν τὰς ἐκ τῆς γῆς ἀναπνοᾶς ἢ τὰς ἐκ τοῦ ποταμοῦ αὔρας; Τό γε μὴν τῶν ἀνθῶν πλῆθος ἢ τῶν ὄφιδων ὄρνιθων ἄλλος μὲν ἂν τις θαυμάσειεν, ἐμοὶ δὲ οὐ σχολή

2. Φυσικὰ τοῦτο εἶναι τρόπος τοῦ λέγειν, ἀφοῦ ἡ ὅλη περιγραφὴ φανερώσει πόσον ἀπήλαυεν ὁ Βασίλειος τῆς ὠραιότητος τῆς φύσεως.

αὐτοφυῶς, γύρω ἀπὸ αὐτὴν, ὁμοιάζει σχεδὸν μὲ φράκτιν, ὥστε καὶ τῆς Καλυψοῦς ἢ νῆσος, τὴν ὁποῖαν ὁ Ὅμηρος φαίνεται νὰ θαυμάζη περισσότερο ἀπὸ ὅλας τὰς ἄλλας διὰ τὰς καλλονὰς τῆς, νὰ εἶναι ἀσήμαντος, ἐν συγκρίσει μὲ αὐτὴν. Ἄλλωστε δὲν χρειάζεται καὶ πολὺ διὰ νὰ γίνῃ νῆσος, ἀφοῦ ἀπὸ παντοῦ περιβάλλεται μὲ σύνορα· διότι ἀπὸ μὲν τὰς δύο πλευρὰς τῆς ἀνοίγονται βαθεῖαι φάραγγες, εἰς τὴν τρίτην δὲ πλευρὰν ὁ ποταμὸς γίνεται καὶ αὐτὸς τεῖχος συνεχές καὶ δυσκολοδιάβατον, καθὼς ρεεῖ εἰς τὸ βάθος τοῦ κρημνοῦ· τὸ δὲ ὄρος, καθὼς ἐκτείνεται κατὰ μῆκος τῆς τετάρτης πλευρᾶς καὶ ἐνώνεται πρὸς τὰς φάραγγας μὲ κυκλοειδεῖς ἀγκῶνας, ἀποτειχίζει τὰς διαβάσεις τῆς ὑπωρείας. Μία δὲ μόνον εἴσοδος ὑπάρχει εἰς αὐτὴν, τῆς ὁποίας εἴμεθα ἡμεῖς κύριοι. Ἐξ ἄλλου συνεχόμενος μὲ τὴν κατοικίαν μας πρὸς τὰ ὀπίσω εἶναι ἓνας ἄλλος λαιμὸς ποῦ εἰς τὴν κορυφὴν του στηρίζει ὑψηλὴν ράχιν, ἀπὸ ὅπου ἀπλώνεται ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια ἡ πεδιάς, καὶ ἀπὸ τὸ ὕψωμα εἶναι δυνατὸν νὰ βλέπη κανεὶς καὶ τὸν ποταμὸν ρέοντα, πρᾶγμα ποῦ ὅπως νομίζω δὲν δίδει ὀλιγωτέραν τέρψιν ἀπὸ ὅσην δοκιμάζουν οἱ παρατηροῦντες τὸν Στρυμόνα ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολιν. Διότι, ἐνῶ ὁ τελευταῖος μὲ τὸ σιγανὸν ρεῦμά του περιλιμνάζει, εἰς σημεῖον ὥστε λόγῳ τῆς ἡρεμίας του νὰ χάνη καὶ τὴν ιδιότητα τοῦ ποταμοῦ, ὁ ἰδικὸς μας, ρέων ὀρμητικώτερον παντὸς ἄλλου ποταμοῦ ἀπὸ ὅσους γνωρίζω ἐγώ, γίνεται κάπως ἄγριος ἕξ αἰτίας τοῦ βράχου ποῦ τὸν περιβάλλει ἐπὶ μικρὸν διάστημα. Καθὼς δὲ κρημνίζεται ἀπὸ τὸν βράχον, περιελίσσεται εἰς βαθεῖαν δίνην, παρέχων ἐξαιρετικῶς εὐχάριστον θέαν εἰς ἐμὲ καὶ εἰς κάθε ἄλλον θεατὴν, καὶ προμηθεύει ἐπαρκεστάτην τροφήν εἰς τοὺς ἐντοπίους μὲ τὸ ἄφθονον πλῆθος τῶν ἰχθύων ποῦ τρέφει εἰς τὰς δίνας του.

Τί χρειάζεται δὲ νὰ μνημονεύσω τὰς ἀπὸ τὴν γῆν εὐωδίας ἢ τὰς ἀπὸ τὸν ποταμὸν αὔρας; Ὅποιοσδήποτε ἄλλος βέβαια ἠμπορεῖ νὰ θαυμάσῃ τὸ πλῆθος τῶν ἀνθέων καὶ τῶν ὠδικῶν πτηνῶν, ἀλλ' ἐγὼ δὲν εὐκαιρῶ νὰ στρέψω τὴν σκέψιν μου εἰς αὐτά². Τὸ δὲ μεγαλύτερον προσὸν ποῦ ἀποδίδομεν εἰς τὸν τό-

τούτοις προσέχειν τὸν νοῦν. Ὁ δὲ μέγιστον ἔχομεν εἰπεῖν τοῦ χωρίου, ὅτι, πρὸς πᾶσαν ὑπάρχον καρπῶν φορὰν ἐπιτήδειον δι' εὐκαιρίαν τῆς θέσεως, ἥδιστον ἐμοὶ πάντων καρπῶν τὴν ἡσυχίαν τρέφει, οὐ μόνον ὅτι τῶν ἀστικῶν θορύβων ἀπήλλακται, ἀλλ' ὅτι οὐδὲ ὀδίτην τιὰ παραπέμπει πλὴν τῶν κατὰ θήραν ἐπιμιγνυμένων ἡμῖν. Πρὸς γὰρ τοῖς ἄλλοις καὶ θηροτρόφος ἐστίν, οὐχὶ ἀρκτων ἢ λύκων τῶν ὑμετέρων, μὴ γένοιτο, ἀλλ' ἐλάφων ἀγέλας καὶ αἰγῶν ἀγρίων καὶ λαγωῦς βόσκει καὶ εἴ τι τούτοις ὅμοιον. Ἄρα οὖν οὐκ ἐνθυμῆ παρ' ὅσον ἦλθον κινδύνου, ὁ μάταιος ἐγώ, τοῦ τοιούτου χωρίου τὴν Τιβερίνην, τῆς οἰκουμένης τὸ βάραθρον, φιλονεικῶν ἀνταλλάξασθαι; Πρὸς ὅπερ νῦν ἐπειγομένῳ συγγνώσει. Πάντως γὰρ οὐδὲ Ἀλκμαίων, τὰς Ἐχινάδας εὐρών, ἔτι τῆς πλάνης ἠνέσχετο.

2

2. ΓΡΗΓΟΡΙΩ ΕΤΑΙΡΩ

1. Ἐπέγγων σου τὴν ἐπιστολήν, ὥσπερ οἱ τοὺς τῶν φίλων παῖδας ἐκ τῆς ἐπιφαινομένης αὐτοῖς ὁμοιότητος πρὸς τοὺς τέκοντας ἐπιγινώσκουσι. Τὸ γὰρ μὴ μέγα εἶναι φῆσαι τὴν τοῦ τόπου κατασκευὴν πρὸς τὸ ἐμποιεῖσαι ὁρμὴν τινα τῇ ψυχῇ σου εἰς

3. Προφανῶς ὁ Βασίλειος καὶ οἱ σύντροφοί του ἡσχολοῦντο μὲ τὸ κυνήγι, ὅπως πρὸ ἐτῶν οἱ πάπποι του. Ὁ ἀδελφός του Ναυκράτιος, μοναχός, εἶχεν ἀποθάνει ἐκεῖ κερατισθεὶς ὑπὸ ἐλάφου εἰς κυνηγητικὴν ἐκδρομὴν.

4. Ὁ Ἀλκμαίων, υἱὸς τοῦ Ἀμφιάρω καὶ τῆς Ἐριφύλης, περιεπλανᾶτο κυνηγημένος ἀπὸ τὰς Ἐρινύας, διότι εἶχε φονεύσει τὴν μητέρα του καθ' ὑπόδειξιν τοῦ πατρὸς του.

Ἐπιστολή 2. Ἐγράφη ὀλίγον μετὰ τὴν ἐπιστολήν 14 τὸ 360 ἢ 361. Ὁ Γρηγόριος εἶχεν ἀπαντήσει εἰς ἐκείνην τὴν ἐπιστολήν, ὅτι αἱ φυσικαὶ καλλοναὶ τῆς τοποθεσίας, τὴν ὁποῖαν ὁ Βασίλειος εἶχεν ἐπιλέξει εἰς τὸ κτῆ-

πον αὐτὸν εἶναι ὅτι, ἐνῶ λόγῳ θέσεως εἶναι κατάλληλος νὰ παράγη παντὸς εἴδους καρπούς, δι' ἐμὲ γλυκύτερον καρπὸν τρέφει τὴν ἡσυχίαν, ὅχι διότι ἀπλῶς εἶναι ἀπηλλαγμένος ἀπὸ τοὺς ἀστικούς θορύβους, ἀλλὰ καὶ διότι δὲν ἐλκύει οὔτε ἓνα ὀδοιπόρον, ἐκτὸς ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἔρχονται νὰ μᾶς συντροφεύσουν εἰς τὸ κυνήγι. Διότι πλὴν τῶν ἄλλων εἶναι καὶ θηροτρόφος· τρέφει ὅχι ἀγέλας τῶν ἰδικῶν σας ἄρκτων καὶ λύκων, μὴ γένοιτο, ἀλλὰ ἐλάφων καὶ ἀγρίων αἰγῶν, καθὼς καὶ λαγούς καὶ τὰ παρόμοια³.

Δὲν καταλαβαίνεις λοιπὸν τώρα, ποῖον κίνδυνον διέτρεξα ἐγὼ ὁ ἀνόητος μὲ τὸ νὰ ἐπιδιώκω ν' ἀνταλλάξω τέτοιαν τοποθεσίαν μὲ τὴν Τιβερίνην, τὸ βάραθρον τῆς οἰκουμένης; Θὰ μὲ συγχωρήσης, ἐλπίζω, ποὺ βιάζομαι τώρα νὰ μεταβῶ ἐκεῖ. Διότι ἀσφαλῶς οὔτε ὁ Ἄλκμαίων, ὅταν εὔρε τὰς Ἐχινάδας νήσους, συνέχισε πλεον τὰς περιπλανήσεις του⁴.

2

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 2 ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΦΙΛΟΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΝ

1. Ἀνεγνώρισα τὴν ἐπιστολὴν σου, σὰν ἐκεῖνοι ποὺ ἀναγνωρίζουν τὰ παιδιὰ τῶν φίλων των ἀπὸ τὴν ὁμοίότητα ποὺ ἐμφανίζουν πρὸς τοὺς γονεῖς των. Διότι τὸ νὰ λέγῃς ὅτι ἡ διαμόρφωσις τοῦ τοπίου δὲν ἀποτελεῖ σπουδαῖον κίνητρον διὰ νὰ προκαλέσῃ εἰς τὴν ψυχὴν σου κάποιαν διάθεσιν νὰ ζή-

μα τοῦ Πόντου, δὲν τὸν ἐνθουσιάζουν τόσο πολύ, καὶ ὅτι ἐκεῖνο ποὺ τὸν ἐνδιαφέρει εἶναι νὰ μάθῃ, ποῖος εἶναι ὁ τρόπος βίου τοῦ Βασιλείου, καὶ τῶν συνασκητῶν του.

Εἰς ἀπάντησιν ὁ Βασιλεῖος τοῦ στέλλει τὴν μακρὰν αὐτὴν ἐπιστολὴν, ἡ ὁποία ὅπως φαίνεται εἶχε συνταχθῆ ὡς ὁδηγὸς εἰς τὸν βίον τοῦ μικροῦ ἐρημιτικοῦ κοινοβίου. Αἱ ἀρχαὶ ποὺ διέπουν τὰς ἀσκητικὰς ἀντιλήψεις τοῦ

τὸν μεθ' ἡμῶν βίον, πρὶν ἂν περὶ τοῦ τρόπου τι μάθοις καὶ τῆς διαγωγῆς, σὸν ἦν ὄντως τὸ διανόημα καὶ τῆς σῆς ψυχῆς, τῆς πάντα τὰ τῆδε μηδὲν τιθεμένης πρὸς τὴν ἐν ἐπαγγελίαις ἀποκειμένην ἡμῖν μακαριότητα. Ἐγὼ δὲ ἃ μὲν ποιῶ αὐτὸς ἐπὶ τῆς ἐσχατιᾶς ταύτης νυκτὸς καὶ ἡμέρας γράφειν αἰσχύνομαι. Κατέλιπον μὲν γὰρ τὰς ἐν ἄστει διατριβάς ὡς μυρίων κακῶν ἀφορμᾶς, ἑμαυτὸν δὲ οὐπω ἀπολιπεῖν ἠδυνήθην. Ἄλλ' ὁμοίός εἰμι τοῖς ἐν θαλάσῃ ὑπὸ τῆς κατὰ τὸν πλοῦν ἀπειρίας ἀπολλυμένοις καὶ ναυτιῶσιν· οἱ τῷ μεγέθει τοῦ πλοίου δυσχεραίνουσιν, ὡς πολὺν τὸν σᾶλον παρεχομένῳ, κἀκεῖθεν ἐπὶ τὸν λέμβον ἢ τὸ ἀκάτιον μεταβαίνοντες πανταχοῦ ναυτιῶσι καὶ ἀποροῦνται, συμμετέρχεται γὰρ αὐτοῖς ἡ ἀηδία καὶ ἡ χολή. Τοιοῦτον οὖν τι καὶ τὸ ἡμέτερον. Τὰ γὰρ ἔνοικα πάθη συμπεριφέροντες πανταχοῦ μετὰ τῶν ὁμοίων θορόβων ἐσμέν, ὥστε οὐδὲν μέγα τῆς ἐρημίας ἀπονάμεθα ταύτης. Ἄ μὲντοι ποιεῖν ἔδει καὶ ὄθεν ὑπῆρξεν ἂν ἡμῖν τῶν ἰχνῶν ἔχεσθαι τοῦ πρὸς σωτηρίαν καθηγησαμένου, «Εἴ τις γάρ, φησί, θέλει ὀπίσω μου ἔλθεῖν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἄρατω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖτω μου», ταῦτά ἐστιν.

2. Ἐν ἡσυχίᾳ τὸν νοῦν ἔχειν πειραῖσθαι προσήκει. Ὡς γὰρ ὀφθαλμὸν περιαγόμενον συνεχῶς καὶ νῦν μὲν ἐπὶ τὰ πλάγια περιφερόμενον, νῦν δὲ πρὸς τὰ ἄνω καὶ κάτω πυκνὰ μεταστρεφόμενον, ἰδεῖν ἐναργῶς τὸ ὑποκείμενον οὐχ οἷόν τε, ἀλλὰ χρὴ προσερεῖ-

Βασιλείου εἶναι τώρα αὐστηρόταται. Νέος ἀκόμη, ἦτο συνεπαρμένος ἀπὸ τὸ Ἰδεῶδες τῆς ἀσκήσεως εἰς τὴν ἐρημίαν. Ἀργότερα μετέβαλεν ἀντιλήψεις. Μετέφερεν ἀπὸ τῆς ἐρημίας εἰς τὴν πόλιν τὸ κοινόβιον καὶ τὸ κατέστησε φιλανθρωπικόν, συγχρόνως δὲ ἐμετρίασε κάπως τὴν αὐστηρότητα.

Κατόπιεν τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς ὁ Γρηγόριος τὸν ἐπεσκέφθη εἰς τὸν Πόντον καὶ παρέμεινε μαζί του ἐπὶ ἀρκετὸν χρόνον. Ἐμελέτησαν μαζί τὴν χριστιανικὴν θεολογίαν, συνέταξαν ἀνθολογίαν ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Ὁριγένους καὶ κατέστρωσαν μοναχικοὺς κανονισμοὺς.

σης μαζί μας, πρὶν μάθης κάτι περὶ τοῦ τρόπου καὶ τῆς μορφῆς τοῦ βίου μας, αὐτὸ εἶναι πραγματικὰ ἰδικόν σου διανόημα, ἄξιον μάλιστα τῆς ψυχῆς σου, ἢ ὁποῖα λογαριάζει ὅλα τὰ ἐπίγεια ὡς μηδὲν ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν μακαριότητα ποῦ μᾶς ἀναμένει συμφώνως πρὸς τὰς ἐπαγγελίας.

Ἐγὼ δέ, ὅσα πράττω ὁ ἴδιος εἰς αὐτὴν τὴν ἐρημίαν νύκτα καὶ ἡμέραν, ἐντρέπομαι νὰ τὰ περιγράψω. Διότι ἐγκατέλειψα μὲν τὴν ζωὴν τοῦ ἄστεως, ὡς πρόξενον μυρίων κακῶν, ἀλλὰ δὲν κατώρθωσα νὰ ἐγκαταλείψω τὸν ἑαυτὸν μου. Ἐπιθέτως εἶμαι ὁμοῖος μ' ἐκείνους ποῦ πηγαίνουν εἰς τὴν θάλασσαν καὶ λόγῳ τῆς ἀπειρίας εἰς τὴν θαλασσοπλοῖαν εἶναι ἀνήσυχοι καὶ καταλαμβάνονται ἀπὸ ναυτίαν· στενοχωροῦνται ἀπὸ τὸν ὄγκον τοῦ πλοίου, διότι ἐξ αἰτίας του ταλαντεύεται πολὺ, καὶ ὅταν ἀπὸ ἐκεῖ μεταβοῦν εἰς τὴν λέμβον ἢ τὸ ἀκάτιον πάλιν ναυτιοῦν καὶ ζαλίζονται· διότι ἡ ναυτία καὶ ἡ χολὴ τοὺς ἀκολουθεῖ παντοῦ. Κάτι τέτοιο λοιπὸν συμβαίνει καὶ μὲ ἡμᾶς. Ἐφ' ὅσον φέρομεν μαζί μας τὰ ἔνοικα πάθη, εἴμεθα παντοῦ εἰς ὁμοίους θορύβους, ὥστε τίποτε σπουδαῖον ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐρημίαν δὲν ἐκερδίσαμεν¹.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὅσα ἔπρεπε νὰ κάμωμεν καὶ ὅσα θὰ μᾶς καθιστοῦσαν ἱκανοὺς ν' ἀκολουθήσωμεν τὰ ἴχνη ἐκείνου ὁ ὁποῖος μᾶς ὑπέδειξε τὸν δρόμον τῆς σωτηρίας, μὲ τοὺς λόγους «εἰ τις θέλει ὀπίσω μου ἔλθειν, ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθείτω μοι» (Ματθ. 16, 24), εἶναι τὰ ἀκόλουθα.

2. Πρέπει νὰ προσπαθῶμεν νὰ κρατῶμεν τὸν νοῦν εἰς κατάστασιν ἡσυχίας. Διότι αὐτὸς εἶναι σὰν ὀφθαλμὸς, ὁ ὁποῖος μὲ τὴν συνεχῆ μετακίνησίν του, ἄλλοτε μὲν περιφερόμενος πρὸς τὰ πλάγια, ἄλλοτε δὲ στρεφόμενος μὲ συχνότητα ἄνω καὶ κάτω, δὲν ἠμπορεῖ νὰ ἴδῃ καθαρὰ ὅ,τι εὕρσκεται ἐμπρὸς του, ἀλλὰ τὸ

1. Ὁ Βασίλειος ὀμιλεῖ μὲ αὐτὴν τὴν γλῶσσαν πρὸς τὸν φίλον του ὁχι μόνον διὰ λόγους ταπεινοφροσύνης, ἀλλὰ καὶ χάριν τῆς συνηθισμένης μεταξὺ οἰκείων εἰρωνείας.

σθῆναι τὴν ὄψιν τῷ ὄρατῷ, εἰ μέλλοι ἐναργῆ ποιεῖσθαι τὴν θέαν· οὕτω καὶ νοῦν ἀνθρώπου, ὑπὸ μυρίων τῶν κατὰ τὸν κόσμον φροντίδων περιελκόμενον, ἀμήχανον ἐναργῶς ἐνατενίσαι τῇ ἀληθείᾳ. Ἄλλὰ τὸν μὲν οὐπω τοῖς δεσμοῖς τοῦ γάμου κατεξενγμένον λυσσώδεις ἐπιθυμῖαι καὶ ὄρμαι δυσκάθεκτοι καὶ ἔρωτές τινες δυσέρωτες ἐκταράσσουσι, τὸν δὲ ἤδη συγκατειργμένον ὁμοζύγῳ ἕτερος θόρυβος τῶν φροντίδων ἐκδέχεται· ἐν ἀπαιδίᾳ, παίδων ἐπιθυμία· ἐν τῇ κτήσει τῶν παίδων, παιδοτροφίας μέριμνα, γυναικὸς φυλακὴ, οἴκου ἐπιμέλεια, οἰκετῶν προστασίαι, αἱ κατὰ τὰ συμβόλαια βλάβαι, οἱ πρὸς τοὺς γείτονας διαπληκτισμοί, αἱ ἐν τοῖς δικαστηρίοις συμπλοκαί, τῆς ἐμπορίας οἱ κίνδυνοι, αἱ τῆς γεωργίας διαπονήσεις. Πᾶσα ἡμέρα ἰδίαν ἤκει φέρουσα τῆς ψυχῆς ἐπισκότησιν, καὶ αἱ νύκτες, τὰς μεθημερινὰς φροντίδας παραλαμβάνουσαι, ἐν ταῖς αὐταῖς φαντασίαις ἐξαπατῶσι τὸν νοῦν. Τούτων δὲ φυγὴ μία, ὁ χωρισμὸς ἀπὸ τοῦ κόσμου παντός. Κόσμου δὲ ἀναχώρησις οὐ τὸ ἔξω αὐτοῦ γενέσθαι σωματικῶς, ἀλλὰ τῆς πρὸς τὸ σῶμα συμπαθείας τὴν ψυχὴν ἀπορρηξαι καὶ γενέσθαι ἄπολιν, ἄοικον, ἀνίδιον, ἀφιλέταιρον, ἀκτῆμονα, ἄβιον, ἀπράγμονα, ἀσυνάλλακτον, ἀμαθῆ τῶν ἀνθρωπίνων διδαγμάτων, ἔτοιμον ὑποδέξασθαι τῇ καρδίᾳ τὰς ἐκ τῆς θείας διδασκαλίας ἐγγινομένας τυπώσεις. Ἐτοιμασία δὲ καρδίας ἢ ἀπομάθησις τῶν ἐκ πονηρᾶς συνηθείας προκατασχόντων αὐτὴν διδαγμάτων. Οὔτε γὰρ ἐν κηρῷ γράφαι δυνατόν μὴ προκαταλεάναντα τοὺς ἐναποκειμένους χαρακτῆρας, οὔτε ψυχῇ δόγματα θεῖα παραθέσθαι μὴ τὰς ἐκ τοῦ ἔθους προλήψεις αὐτῆς ἐξελόντα. Πρὸς δὴ τοῦτο μέγιστον ὄφελος

βλέμμα του πρέπει νά στηριχθῆ σταθερὰ εἰς τὸ βλεπόμενον ἀντικείμενον, ἔάν πρόκηται νά καταστήσῃ καθαρὰν τὴν θέαν αὐτοῦ· οὕτω καὶ ὁ νοῦς τοῦ ἀνθρώπου, ὅταν περισπᾶται ἀπὸ μυρίας κοσμικὰς φροντίδας, εἶναι ἀνίκανος νά ἀτενίσῃ τὴν ἀλήθειαν. Ἐκεῖνον, παραδείγματος χάριν, ποῦ δὲν ἔχει περιβληθῆ τὰ δεσμὰ τοῦ γάμου τὸν συνταράσσουν λυσώδεις ἐπιθυμίαι καὶ ἀκατασίγαστοι ὄρμαί καὶ ἀπελπιστικοὶ ἔρωτες· ἐκεῖνον δὲ ποῦ εἶναι ἤδη δεσμευμένος μὲ σύζυγον, τὸν κατέχει ἄλλο εἶδος ἀγωνίας, ὅπως εἶναι, εἰς περίπτωσιν ἀτεκνίας, ἢ ἐπιθυμία παιδιῶν, εἰς περίπτωσιν ποῦ ἔχει παιδιὰ, ἢ μέριμνα τῆς παιδοτροφίας, ἢ προφύλαξις τῆς συζύγου, ἢ ἐπιμέλεια τοῦ οἴκου, ἢ προστασία τῶν ὑπηρετῶν, ἢ ζημία ἀπὸ τὰ συμβόλαια, οἱ διαπληκτισμοὶ πρὸς τοὺς γείτονας, αἱ ἀντιδικίαι εἰς τὰ δικαστήρια, οἱ κίνδυνοι ἀπὸ τὸ ἐμπόριον, οἱ κόποι τῆς καλλιέργειας ἀγρῶν. Κάθε ἡμέρα ποῦ ἔρχεται φέρει μαζί τὴν ἰδικὴν τῆς ἐπισκότησιν τῆς ψυχῆς. Καὶ αἱ νύκτες, παραλαμβάνουσαι τὰς φροντίδας τῆς ἡμέρας, πλανεύουν τὸν νοῦν μὲ τὰς ἰδικὰς τῶν φαντασίας.

Τούτων δὲ μία μόνον διαφυγὴ ὑπάρχει, ὁ χωρισμὸς ἀπὸ ὀλόκληρον τὸν κόσμον. Ἀναχώρησις δὲ ἀπὸ τὸν κόσμον δὲν σημαίνει ἀπλῶς σωματικὴν μετακίνησιν ἀπὸ αὐτόν, ἀλλὰ ἀπόσπασιν τῆς ψυχῆς ἀπὸ τὴν συμπάθειαν πρὸς τὸ σῶμα, τόσον ὥστε νά γίνῃ κανεὶς ἄπολις, ἄοικος, ἄφιλος, ἀκτῆμων, χωρὶς προσωπικὴν περιουσίαν, χωρὶς μέσα συντηρήσεως, χωρὶς ἐπιχειρήσεις, χωρὶς κοινωνικὰς συναναστροφὰς, ἀμαθῆς κατὰ τὰ ἀνθρώπινα διδάγματα, ἔτοιμος νά δεχθῆ εἰς τὴν καρδίαν ἐντυπώσεις, αἱ ὁποῖαι γεννῶνται ἀπὸ τὴν θεῖαν διδασκαλίαν. Ἐτοιμασία δὲ τῆς καρδίας πρὸς τοῦτο εἶναι ἡ ἀπομάθησις τῶν ἐκ τῆς πονηρᾶς συνηθείας διδαγμάτων, τὰ ὁποῖα τὴν κατέχουν ἤδη. Διότι οὔτε εἰς τὴν κηρόπλακα εἶναι δυνατὸν νά γράψῃ κανεὶς, ἂν δὲν ἰσοπεδώσῃ πρῶτα τὰ γράμματα ποῦ εἶναι ἀπὸ πρὶν γραμμένα εἰς αὐτήν, οὔτε τὴν ψυχὴν εἶναι δυνατὸν νά ἐφοδιάσῃ μὲ θεῖα δόγματα, ἂν δὲν ἐξαγάγῃ τὰς ἀπὸ τὴν συνήθειαν προκαταλήψεις τῆς. Λοιπὸν πρὸς τὸν σκοπὸν

ἡμῖν ἢ ἐρημία παρέχεται, κατευνάζουσα ἡμῶν τὰ πάθη καὶ σχολὴν διδοῦσα τῷ λόγῳ παντελῶς αὐτὰ τῆς ψυχῆς ἐκτεμεῖν. Ὡς γὰρ τὰ θηρία εὐκαταγωνιστὰ ἐστὶ καταψηχθέντα, οὕτως ἐπιθυμῖαι καὶ ὄργαι καὶ φόβοι καὶ λύπαι, τὰ ἰοβόλα τῆς ψυχῆς κακὰ, κατευνασθέντα διὰ τῆς ἡσυχίας καὶ μὴ ἐξαργιαινόμενα τῷ συνεχεῖ ἐρεθισμῷ, εὐκαταγωνιστότερα τῇ δυνάμει τοῦ λόγου γίνεται. Ἔστω τοίνυν τὸ χωρίον τοιοῦτον οἷον πέρ ἐστι καὶ τὸ ἡμέτερον, ἐπιμιξίας ἀνθρώπων ἀπηλλαγμένον, ὡς ὑπὸ μηδενὸς τῶν ἔξωθεν τὸ συνεχές τῆς ἀσκήσεως διακόπτεσθαι. Ἀσκησις δὲ εὐσεβείας τὴν ψυχὴν τρέφει τοῖς θείοις διανοήμασι. Τί οὖν μακαριώτερον τοῦ τὴν ἀγγέλων χορείαν ἐν γῆ μιμεῖσθαι· εὐθὺς μὲν ἀρχομένης ἡμέρας εἰς εὐχὰς ὁρμῶντα ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς γεραίρειν τὸν κτίσαντα, εἶτα ἡλίου καθαρῶς λάμπαντος ἐπ' ἔργα τρεπόμενον, πανταχοῦ αὐτῷ τῆς εὐχῆς συμπαρούσης, καὶ τῶν ὕμνων ὡσπερ ἅλατι παραρτύειν τὰς ἐργασίας; Τὸ γὰρ ἰλαρὸν καὶ ἄλυπον τῆς ψυχῆς κατάστημα αἱ τῶν ὕμνων παρηγορίαι χαρίζονται. Ἡσυχία οὖν ἀρχὴ καθάρσεως τῇ ψυχῇ, μήτε γλώττης λαλούσης τὰ τῶν ἀνθρώπων, μήτε ὀφθαλμῶν εὐχροίας σωμάτων καὶ συμμετρίας περισκοπούντων, μήτε ἀκοῆς τὸν τόνον τῆς ψυχῆς ἐκκλούσης ἐν ἀκροάμασι μελῶν πρὸς ἡδονὴν πεποιημένων, μήτε ἐν ῥήμασιν εὐτραπέλων καὶ γελοιαστῶν ἀνθρώπων, δὲ μάλιστα λύειν τῆς ψυχῆς τὸν τόνον πέφυκε. Νοῦς μὲν γὰρ μὴ σκεδανθόμενος ἐπὶ τὰ ἔξω, μηδὲ ὑπὸ τῶν αἰσθητηρίων ἐπὶ τὸν κόσμον διαχεόμενος, ἐπάνεισι μὲν πρὸς ἑαυτόν, δι' ἑαυτοῦ δὲ πρὸς τὴν περὶ Θεοῦ ἔννοιαν ἀναβαίνει· κἀκείνῳ τῷ κάλλει περιλαμπόμενός τε καὶ ἐλλαμπόμενος καὶ αὐτῆς τῆς φύσεως λήθην λαμβάνει, μήτε πρὸς τροφῆς φροντίδα, μήτε πρὸς περιβολαίων μέριμναν τὴν ψυχὴν καθελκόμενος, ἀλλὰ, σχολὴν ἀπὸ τῶν γηίνων φροντίδων ἄγων, τὴν πᾶσαν ἑαυτοῦ σπουδὴν ἐπὶ τὴν κτῆσιν τῶν αἰώνιων ἀγαθῶν μετατίθησι· πῶς μὲν κατορθωθῆ

αὐτὸν ἢ ἔρημία μᾶς παρέχει μέγιστον ὄφελος, κατευνάζουσα τὰ πάθη μας καὶ δίδουσα εἰς τὸ λογικὸν τὴν ἄνεσιν νὰ τὰ ξεριζώσῃ τελείως ἀπὸ τὴν ψυχὴν. Διότι, ὅπως τὰ θηρία εἶναι εὐκατάβλητα ὅταν ἡμερωθοῦν, οὕτω καὶ αἱ ἐπιθυμίαι, αἱ ὀργαὶ καὶ αἱ λύπαι, τὰ ἰοβόλα κακὰ τῆς ψυχῆς, ὅταν διὰ τῆς ἡσυχίας κατευνασθοῦν καὶ παύσονται νὰ ἐξαγριώνωνται μετὰ τὸν συνεχεῖ ἔρεθισμόν, γίνονται εὐκαταγώνιστα διὰ τῆς δυνάμεως τῆς λογικῆς. Ἐπομένως ὁ τόπος πρέπει νὰ εἶναι ἀκριβῶς σὰν τὸν ἰδικόν μας, ἀπηλλαγμένος ἀπὸ τὴν ἐπικοινωνίαν μετὰ ἀνθρώπων, ὥστε ἡ συνοχὴ τῆς ἀσκήσεως νὰ μὴ διακόπτεται ἀπὸ κανένα ἐξωτερικόν περισπασμόν.

Ἡ δὲ ἀσκησις τῆς εὐσεβείας τρέφει τὴν ψυχὴν μετὰ θεῖα διανοήματα. Τί εἶναι λοιπὸν μακαριώτερον ἀπὸ τὸ νὰ μιμῆται κανεὶς ἐπὶ τῆς γῆς τὴν χορείαν τῶν ἀγγέλων; Εὐθύς μετὰ τὴν αὐγὴν τῆς ἡμέρας νὰ ὀρμᾷ εἰς προσευχὴν, διὰ νὰ αἰνέσῃ τὸν κτίστην μετὰ ὕμνους καὶ ᾠδὰς; Ἐπειτα, ἀφοῦ ὁ ἥλιος λάμψῃ καθαρά, νὰ στρέφεται εἰς τὰ ἔργα, ἐνῶ ἡ προσευχὴ τὸν ἀκολουθεῖ πάντοτε, ὥστε νὰ ἀρτύῃ τὰς ἐργασίας του μετὰ ὕμνους σὰν μετὰ ἄλλας; Διότι τὴν ψυχικὴν κατάστασιν εἰς τὴν ὁποίαν ἐπικρατεῖ χαρὰ καὶ ὄχι λύπη χαρίζουν αἱ παρηγορίαι τῶν ὕμνων.

Ἄρχὴ καθάρσεως τῆς ψυχῆς λοιπὸν εἶναι ἡ ἡσυχία, κατὰ τὴν ὁποίαν οὔτε ἡ γλῶσσα συζητεῖ τὰς ἀνθρωπίνους ὑποθέσεις οὔτε οἱ ὀφθαλμοὶ κυττάζουν τὰ ροδαλά καὶ ἀρμονικὰ σώματα οὔτε ἡ ἀκοὴ προσελκύει τὴν προσοχὴν τῆς ψυχῆς εἰς ἀκρόασιν μελωδιῶν ποῦ εἶναι συντεθειμέναι χάριν ἡδονῆς ἢ εἰς λόγους εὐτραπέλων καὶ ἀστείων ἀνθρώπων, κάτι ποῦ ἔχει κατ' ἐξοχὴν τὴν δύναμιν νὰ παραλύῃ τὴν προσήλωσιν τῆς ψυχῆς. Διότι ὁ νοῦς, ὅταν δὲν διασκορπίζεται πρὸς τὰ ἔξω καὶ δὲν διαχέεται διὰ τῶν αἰσθητηρίων πρὸς τὸν κόσμον, ἐπιστρέφει πρὸς τὸν ἑαυτὸν του καὶ ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του ἀναβαίνει πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ. Καθὼς δὲ περιουγάζεται καὶ φωτίζεται ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ κάλλος, λησμονεῖ καὶ τὴν ἰδικὴν του φύσιν ἀκόμη· δὲν ἐλκύει τὴν ψυχὴν εἰς φροντίδα διὰ τὴν τροφὴν οὔτε εἰς μέριμναν διὰ τὴν ἐνδυμασίαν, ἀλλὰ, ἐλεύθερος ἀπὸ γηίνης φροντίδας,

αὐτῷ ἢ σωφροσύνη καὶ ἡ ἀνδρεία, πῶς δὲ ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ φρόνησις καὶ αἱ λοιπαὶ ἀρεταὶ ὄσαι, ταῖς γενικάις ταύταις ὑποδιαρούμεναι, καθηκόντως ἕκαστον ἐπιτελεῖν τῶν κατὰ τὸν βίον ὑποβάλλουσι τῷ σπουδαίῳ;

3. Μεγίστη δὲ ὁδὸς πρὸς τὴν τοῦ καθήκοντος εὕρεσιν ἡ μελέτη τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν. Ἐν ταύταις γὰρ καὶ αἱ τῶν πράξεων ὑποθῆκαι εὕρισκονται, καὶ οἱ βίοι τῶν μακαρίων ἀνδρῶν ἀνάγραπτοι παραδεδομένοι, ὅλον εἰκόνες τινὲς ἔμψυχοι τῆς κατὰ Θεὸν πολιτείας, τῷ μιμήματι τῶν ἀγαθῶν ἔργων, πρόκεινται. Καὶ τοίνυν περὶ ὅπερ ἂν ἕκαστος ἐνδεῶς ἔχοντας ἑαυτοῦ αἰσθάνηται, ἐκείνῳ προσδιατρίβων, ὅλον ἀπὸ τινος κοινοῦ ἰατροῦ, τὸ πρόσφορον εὕρισκει τῷ ἀρρωστήματι φάρμακον. Καὶ ὁ μὲν ἔραστῆς τῆς σωφροσύνης τὴν περὶ τοῦ Ἰωσήφ ἱστορίαν συνεχῶς ἀνελλίσσει καὶ παρ' αὐτοῦ τὰς σωφρονικὰς ἐκδιδάσκειται πράξεις, εὕρισκων αὐτὸν οὐ μόνον ἐγκρατῶς πρὸς ἡδονὰς ἔχοντα, ἀλλὰ καὶ ἐκτικῶς πρὸς ἀρετὴν διακείμενον. Ἀνδρείαν δὲ παιδεύεται παρὰ τοῦ Ἰώβ, ὃς οὐ μόνον, πρὸς τὰ ἐναντία τοῦ βίου μεταπεσόντος αὐτῷ πένης ἐκ πλουσίου καὶ ἄπαις ἀπὸ καλλίπαιδος ἐν μιᾷ καιροῦ ὄρηθῃ γενόμενος, διέμενεν ὁ αὐτὸς ἀταπεινῶτον πανταχοῦ τὸ τῆς ψυχῆς φρόνημα διάσῶζων, ἀλλ' οὔτε τῶν φίλων εἰς παραμυθίαν ἠκόντων ἐπεμβαινόντων αὐτῷ καὶ συνεπιτεινόντων τὰ ἀλγεῖνὰ παρωξύνθη. Πάλιν σκοπῶν τις πῶς ἂν πρῶτος ἐν τῷ αὐτῷ καὶ μεγαλόθυμος γένοιτο, ὥστε τῷ μὲν θυμῷ κατὰ τῆς ἁμαρτίας κεχρηῆσθαι, τῇ δὲ πραότητι πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, εὐρήσει τὸν Δαβὶδ γενναῖον μὲν ἐν τοῖς κατὰ πόλεμον ἀνδραγαθήμασι, πρῶτον δὲ καὶ ἀκίνητον ἐν ταῖς τῶν ἐχθρῶν ἀντιδόσεσι. Τοιοῦτος καὶ Μωσῆς, μεγάλῳ μὲν τῷ θυμῷ κατὰ τῶν εἰς Θεὸν ἐξαμαρτανόντων

2. Αἱ ἀρεταὶ αὗται ἀποτελοῦν τὴν τετρακτὺν τῆς ἠθικῆς τῶν Ἑλλήνων τῆς κλασικῆς ἀρχαιότητος.

ὄλην του τὴν προσοχὴν μεταθέτει εἰς τὴν ἀπόκτησιν τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν, ἤτοι εἰς τὸ πῶς θὰ ἐπιτύχη τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν ἀνδρείαν, τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν φρόνησιν², καθὼς καὶ ὅσας ἄλλας ἀρετὰς ποὺ ὑπάγονται εἰς τὰς ἀνωτέρω γενικὰς, αἱ ὁποῖαι ἱκανῶνουν τὸν ἀγαθὸν ἄνδρα νὰ ἐπιτελῇ ὅλα τὰ καθήκοντα τῆς ζωῆς.

3. Σπουδαιοτάτη δὲ ὁδὸς πρὸς εὗρεσιν τοῦ καθήκοντος εἶναι καὶ ἡ μελέτη τῶν θεοπνεύστων Γραφῶν· διότι εἰς αὐτὰς καὶ αἱ ἐντολαὶ περὶ τῶν πράξεων περιέχονται καὶ οἱ βίοι τῶν μακαρίων ἀνδρῶν, παραδιδόμενοι ἐγγράφως σὰν ἔμψυχοι εἰκόνες τῆς κατὰ Θεὸν διαγωγῆς, πρόκεινται ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων πρὸς μίμησιν τῶν ἀγαθῶν τῶν ἔργων. Οὕτω λοιπὸν κάθε ἄνθρωπος εἰς ὃ,τι αἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸν του ἑλλιπῆ, εὕρισκει τὸ πρόσφορον εἰς τὸ ἄρρώστημα φάρμακον σὰν ἀπὸ κάποιου κοινὸν ἰατρεῖον, ἐὰν ἀφοσιωθῇ εἰς τὸ ἀνάλογον μίμημα.

Καὶ ὁ μὲν φίλος τῆς σωφροσύνης ἀνοίγει συνεχῶς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰωσήφ καὶ διδάσκειται ἀπὸ αὐτὸν τὰς σώφρονας πράξεις, εὕρισκων αὐτὸν ὄχι μόνον ἀπλῶς ἐγκράτῃ ἔναντι τῶν ἡδονῶν, ἀλλὰ καὶ σταθερῶς κλίνοντάς πρὸς τὴν ἀρετὴν. Τὴν δὲ ἀνδρείαν μανθάνει ἀπὸ τὸν Ἰώβ, ὁ ὁποῖος ὄχι μόνον ὅταν ὁ βίος του μετέπεσεν εἰς ἀντίξοον κατάστασιν, ὁπότε ἔγινε εἰς μίαν στιγμὴν ἀπὸ πλουσίου πτωχὸς καὶ ἀπὸ καλλιτέκνου ἄτεκνος, παρέμεινεν ἀμετακίνητος, διατηρῶν πάντοτε ἀταπείνωτον τὸ φρόνημα τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ καὶ δὲν κατελήφθη ἀπὸ ὀργῆν οὔτε ὅταν οἱ φίλοι ποὺ ἤλθαν νὰ τὸν παρηγορήσουν ἐπενέβησαν καὶ ηὔξησαν τὰ δεινὰ του. Πάλιν, ἐὰν σκέπτεται κανεὶς, πῶς θὰ ἠδύνατο νὰ γίνῃ ταυτοχρόνως πρᾶος καὶ μεγαλόθυμος, ὥστε τὸν μὲν θυμὸν νὰ χρησιμοποιοῖ κατὰ τῆς ἀμαρτίας τὴν δὲ πραότητα πρὸς τοὺς ἀνθρώπους, θὰ εὕρῃ τὸν Δαβὶδ γενναῖον μὲν εἰς τὰ πολεμικὰ ἀνδραγαθήματα, πρᾶον δὲ καὶ ἀκίνητον εἰς τὴν κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἐκδίκησιν. Τοιοῦτος ἦτο καὶ ὁ Μωϋσῆς, ὁ ὁποῖος ὕψωνε μὲ θυμὸν τὸ ἀνάστημά του ἔναντι ὄσων ἡμάρταναν ἔναντι τοῦ Θεοῦ, τὰς δὲ κατ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου δια-

διανιστάμενος, πράξις δὲ τῆ ψυχῆ τὰς καθ' ἑαυτοῦ διαβολὰς ὑποφέρων. Καὶ πανταχοῦ, ὡσπερ οἱ ζωγράφοι, ὅταν ἀπὸ εἰκόνας εἰκόνα γράφουσι, πυκνὰ πρὸς τὸ παράδειγμα ἀποβλέποντες τὸν ἐκεῖθεν χαρακτῆρα πρὸς τὸ ἑαυτῶν σπουδάζουσι μεταθεῖναι φιλοτέχνημα, οὕτω δεῖ καὶ τῶν ἐσπουδακότα ἑαυτὸν πᾶσι τοῖς μέρεσι τῆς ἀρετῆς ἀπεργάσασθαι τέλειον, οἷονεὶ πρὸς ἀγάματά τινα κινούμενα καὶ ἔμπρακτα, τοὺς βίους τῶν ἀγίων ἀποβλέπειν καὶ τὸ ἐκείνων ἀγαθὸν οἰκτεῖον ποιεῖσθαι διὰ μιμήσεως.

4. Εὐχαὶ πάλιν τὰς ἀναγνώσεις διαδεχόμεναι νεαρωτέραν τὴν ψυχὴν καὶ ἀκμαιότεραν τῷ πρὸς Θεὸν πόθῳ κεκινημένην παραλαμβάνουσιν. Εὐχὴ δὲ καλὴ ἢ ἐναργῆ ἐμποιοῦσα τοῦ Θεοῦ ἔννοιαν τῆ ψυχῆ. Καὶ τοῦτό ἐστι τοῦ Θεοῦ ἐνοίκησις, τὸ διὰ τῆς μνήμης ἐνιδρυμένον ἔχειν ἐν ἑαυτῷ τὸν Θεόν. Οὕτω γινόμεθα ναὸς Θεοῦ, ὅταν μὴ φροντίσι γηίναις τὸ συνεχὲς τῆς μνήμης διακόπτηται, ὅταν μὴ τοῖς ἀπροσοδοκῆτοις πάθεισιν ὁ νοῦς ἐκταρατῆται, ἀλλὰ πάντα ἀποφυγῶν ὁ φιλόθεος ἐπὶ Θεὸν ἀναχωρῆ καί, ἐξελαύνων τὰ προσκαλούμενα ἡμᾶς εἰς κακίαν, τοῖς πρὸς ἀρετὴν ἄγουσιν ἐπιτηδεύμασιν ἐνδιατριβῆ.

5. Καὶ πρῶτόν γε πάντων σπουδάζειν προσήκει περὶ τὴν τοῦ λόγου χρῆσιν μὴ ἀμαθῶς ἔχειν, ἀλλ' ἐρωτᾶν μὲν ἀφιλονείκως, ἀποκρίνεσθαι δὲ ἀφιλοτίμως, μὴ διακόπτοντα τὸν προσδιαλεγόμενον ὅταν τι χρήσιμον λέγῃ, μηδὲ ἐπιθυμοῦντα τὸν ἑαυτοῦ λόγον ἐπιδεικτικῶς παρεμβάλλειν, μέτρα ὀρίζοντα λόγῳ καὶ ἀκοῇ, μαθάνειν δὲ ἀνεπαισχύντως καὶ διδάσκειν ἀνεπιφθόνως, καί, εἴ τι παρ' ἐτέρου δεδίδακται, μὴ ἐπικρούπτειν ὡσπερ αἱ φαῦλαι τῶν γυναικῶν, αἱ τὰ νόθα ὑποβαλλόμεναι, ἀλλὰ κηρῦσσειν εὐγνωμόως τὸν πατέρα τοῦ λόγον. Τόνος δὲ φωνῆς ὁ μέσος προτιμητέος ὡς μήτε διαφεύγειν τὴν ἀκοὴν ὑπὸ σμικρότητος, μήτε φορτικὸν εἶναι τῷ μεγέθει τῆς διατάσεως. Προξετάσαντα δὲ ἐν ἑαυτῷ

βολὰς ὑπέφερε μὲ πραότητα ψυχῆς. Καί γενικῶς, ὅπως οἱ ζωγράφοι, ὅταν ζωγραφίζουσιν εἰκόνας ἀπὸ πρότυπα ἀποβλέποντες σταθερὰ εἰς τὸ παράδειγμα, προσπαθοῦν νὰ μεταφέρουν τὸν χαρακτήρα τοῦ προτύπου εἰς τὸ καλλιτέχνημά των, οὕτω καὶ ὁποῖος προσπαθεῖ νὰ καταστήσῃ τὸν ἑαυτὸν τοῦ τέλειον εἰς κάθε εἶδος ἀρετῆς, πρέπει νὰ προσβλέπῃ εἰς τοὺς βίους τῶν ἀγίων, σὰν ἀγάλματα κινούμενα καὶ δρῶντα, καὶ νὰ οικειοποιηθῆται τὴν ἀγαθότητα ἐκείνων διὰ τῆς μιμήσεως.

4. Εὐχαὶ δὲ πάλιν, διαδεχόμεναι τὴν ἀνάγνωσιν, εὐρίσκουν τὴν ψυχὴν νεαρωτέραν καὶ ἀκμαιοτέραν, καθὼς κινεῖται ἀπὸ τὸν πόθον πρὸς τὸν Θεόν. Καλὴ δὲ εὐχὴ εἶναι ἐκείνη ποῦ ἐμφυτεύει εἰς τὴν ψυχὴν καθαρὰν τὴν ἔνοιαν τοῦ Θεοῦ. Ἐνοίκησις δὲ τοῦ Θεοῦ εἶναι τοῦτο, τὸ νὰ ἔχη κανεὶς τὸν Θεὸν ἰδρυμένον μέσα του διὰ τῆς μνήμης. Τότε δὲ γινόμεθα ναοὶ τοῦ Θεοῦ, ὅταν ἡ συνοχὴ τῆς μνήμης δὲν διακόπτεται ἀπὸ γηίνας φροντίδας καὶ ὁ νοῦς δὲν διαταράσσεται ἀπὸ ἀπροσδόκητα πάθη. Ὁ φιλόθεος ἀναχωρεῖ εἰς Θεόν, ἀποφεύγων ὅλα τὰ ἀνωτέρω καὶ ἐκδιώκων τὰ πάθη ποῦ τὸν προσκαλοῦν εἰς ἀκράτειαν, καὶ ἐνδιατρίβει εἰς τὰς ἀσχολίας ποῦ ὀδηγοῦν εἰς ἀρετὴν.

5. Καὶ πρῶτα ἀπὸ ὅλα πρέπει νὰ φροντίζῃ νὰ μὴ φέρεται ἀμαθῶς εἰς τὰς συζητήσεις, ἀλλὰ νὰ ἐρωτᾷ μὲν χωρὶς ἐριστικότητα, νὰ ἀπαντᾷ δὲ χωρὶς ὑπεροψίαν, νὰ μὴ διακόπτῃ τὸν συνομιλητὴν του ὅταν λέγῃ κάτι χρήσιμον οὔτε νὰ ἐπιθυμῇ νὰ παρεμβάλλῃ ἐπιδεικτικῶς τὸν ἰδικὸν του λόγον, τηρῶν ἰσοζύγιον λόγου καὶ ἀκοῆς· νὰ μαυθάνῃ δὲ χωρὶς ἐντροπὴν καὶ νὰ διδάσκῃ χωρὶς φθόνον· καί, ἂν ἔχη διδαχθῆ ἀπὸ ἄλλον, νὰ μὴ τὸ κρύπτῃ σὰν αἱ φαῦλαι γυναῖκες ποῦ παρουσιάζουν νόθα τέκνα ὡς ἰδικὰ των, ἀλλὰ νὰ φανερώνουν μ' εὐγνωμοσύνην τὸν πατέρα τῶν σκέψεων των. Τόνος δὲ φωνῆς νὰ προτιμᾶται ὁ μέτριος, ὥστε οὔτε νὰ διαφεύγῃ τὴν ἀκοὴν λόγῳ τῆς χαμηλότητός του οὔτε φορτικὸς νὰ εἶναι λόγῳ τῆς μεγάλης ἐντάσεώς του. Νὰ ἐξωτερικεῖ τὸν λόγον, ἀφοῦ πρῶτα ἐξετάσῃ μέσα του τί πρόκειται νὰ εἴπῃ. Νὰ εἶναι εὐπροσήγορος εἰς τὰς

τὸ ῥηθησόμενον, οὕτω δημοσιεύειν τὸν λόγον. Ἐδπροσήγορον ἐν ταῖς ἐντεύξεσι, γλυκὴν ἐν ταῖς ὀμιλίαις· οὐ διὰ τῆς εὐτραπείας τὸ ἡδὺ θηρώμενον, ἀλλὰ διὰ τῆς εὐμενοῦς παρακλήσεως τὸ προσηνὲς ἔχοντα· πανταχοῦ τὸ τραχὺ, κὰν ἐπιτιμῆσαι δέη, ἀπωθούμενον. Προκαταβαλὼν γὰρ ἑαυτὸν διὰ ταπεινοφροσύνης, οὕτως εὐπαράδεκτος ἔση τῷ δεομένῳ τῆς θεραπείας. Πολλάκις δὲ χρήσιμος ἡμῖν καὶ ὁ τοῦ προφήτου τρόπος τῆς ἐπιπλήξεως, ὃς τῷ Δαβὶδ ἁμαρτόντι οὐ παρ' ἑαυτοῦ ἐπήγαγε τὸν ὄρον τῆς καταδίκης, ἀλλ' ὑποβολῇ προσώπου χρησάμενος αὐτὸν ἐκεῖνον ἐκάθισε τοῦ ἰδίου κριτὴν ἁμαρτήματος, ὥστε, αὐτὸν καθ' ἑαυτοῦ προεξευεγκόντα τὴν κρίσιν, μηδὲν ἔτι μέμφεσθαι τὸν ἐλέγξαντα.

6. Ἔπεται δὲ τῷ ταπεινῷ καὶ καταβεβλημένῳ φρονήματι ὄμμα στυγρὸν καὶ εἰς γῆν νενευκός, σχῆμα ἡμελημένον, κόμη ἀχμηρά, ἐσθῆς ῥυπῶσα· ὥστε ἂ ποιούσιν οἱ πενθοῦντες κατ' ἐπιτήδευσιν, ταῦτα ἐκ ταυτομάτου ἡμῖν ἐπιφαίνεσθαι. Χιτῶν διὰ ζώνης προσεσταλμένος τῷ σώματι· τὸ μέντοι ζῶσμα μήτε ἄνω τῶν λαγόνων, γυναικῶδες γάρ, μήτε χαῦνον, ὥστε διαρρεῖν τὸν χιτῶνα, βλακικὸν γάρ· καὶ τὸ βάδισμα μήτε νωθρόν, ὡς ἔκλυσιν τῆς ψυχῆς κατηγορεῖν, μηδ' αὖ σφοδρὸν καὶ σεσοβημένον, ὡς ἐμπλήκτους αὐτῆς τὰς ὁρμὰς ὑποφαίνειν. Σκοπὸς ἐσθῆτος εἶς, κάλυμμα εἶναι σαρκὸς πρὸς χειμῶνα καὶ θέρος αὐταρκές. Μήτε δὲ ἐν χρώματι τὸ ἀνθηρὸν διωκέσθω, μήτε ἐν τῇ κατασκευῇ τὸ λεπτὸν καὶ μαλακόν. Τὸ γὰρ τὰς ἐν ἐσθῆτι εὐχροίας περισκοπεῖν ἴσον ἐστὶ γυναικείῳ καλλωπισμῷ, ὃν ἐκεῖναι ἐπιτηδεύουσιν ἀλλοτρίῳ ἄνθει παρειᾶς καὶ τρίχας ἑαυτῶν καταβάπτονσαι. Ἄλλὰ μὴν καὶ παχύτης οὕτως ἔχειν ὃ χιτῶν ὀφείλει, ὡς μὴ δεῖσθαι κοινωνοῦ πρὸς τὸ θάλπειν τὸν ἐνδύμενον. Ὑπόδημα τὸ εὐτελὲς μὲν κατὰ τὴν ἀξίαν, ἀνευδῶς δὲ τὴν χρεῖαν ἀποπληροῦν. Καὶ ἀπαξιαπλῶς ὡς ἐν τῷ ἐνδύματι ἡγεῖσθαι προσήκει τὸ χρεῖῶδες, οὕτω καὶ ἐν

συζητήσεις και γλυκὺς εἰς τὰς ὀμιλίαις, νὰ μὴ ἐπιδιώκῃ τὸ εὐχάριστον διὰ τῆς εὐτραπελίας, ἀλλὰ νὰ κρατῇ τὴν χάριν διὰ τῆς εὐγενοῦς παραινέσεως. Ν' ἀποβάλλῃς τὴν τραχύτητα πάντοτε, ἀκόμη καὶ ὅταν εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἐπιτιμήσῃς. Διότι, ἂν πρῶτα δείξῃς μετριοφροσύνην καὶ ταπεινοφροσύνην, θὰ γίνῃς εὐπρόσδεκτος ἀπὸ τὸν ἔχοντα ἀνάγκην θεραπείας. Πολλάκις δὲ εἶναι εἰς ἡμᾶς χρήσιμος καὶ ὁ τρόπος ἐπιπλήξεως τοῦ προφήτου, ὁ ὁποῖος εἰς τὸν Δαβίδ, ὅταν ἡμάρτησε, δὲν ἐξέφερεν ἰδικὴν του ἀπόφασιν καταδίκης, ἀλλὰ χρησιμοποίησας φανταστικὸν πρόσωπον, κατέστησε δικαστὴν τοῦ ἀμαρτήματός του αὐτὸν τὸν ἴδιον· ὥστε ἀφοῦ αὐτὸς ὁ ἴδιος προεξήγγειλε τὴν κρίσιν ἐναντίον του, νὰ μὴ ἡμπορῇ πλέον νὰ κατηγορήσῃ τὸν ἐλέγξαντα.

6. Εἰς τὸ ταπεινὸν καὶ καταβεβλημένον φρόνημα συνακολουθεῖ βλέμμα θλιμμένον καὶ χαμηλόν, ἐμφάνισις ἀτημέλητος, κόμη ἀπεριποίητος, ἐνδυμασία ἀκάθαρτος· ὥστε ὅσα οἱ πενθοῦντες πράττουν μὲ ἐπιτήδευσιν, αὐτὰ εἰς ἡμᾶς νὰ παρουσιάζωνται αὐτομάτως. Χιτῶν σφιγμένος μὲ ζώνην εἰς τὸ σῶμα· τὸ δὲ ζώσιμον νὰ μὴ εἶναι ἐπάνω εἰς τὰς λαγόναις, πρᾶγμα ποῦ εἶναι γυναικῶδες, οὔτε χαλαρὸν ὥστε ὁ χιτῶν νὰ κυματίζῃ, πρᾶγμα ποῦ εἶναι βλακικόν. Καὶ τὸ βάδισμα νὰ μὴ εἶναι οὔτε νωθρόν, σὰν νὰ μαρτυρῇ παράλυσιν τῆς ψυχῆς, οὔτε πάλιν ζωηρόν καὶ πομπῶδες, ὥστε νὰ ὑποδηλώνη ἰσχυρὰς τὰς ὀρμάς της. Ἐνας εἶναι ὁ προορισμὸς τοῦ ἐνδύματος, τὸ ν' ἀποτελῇ κάλυμμα τῆς σαρκὸς ἐπαρκές διὰ τὸν χειμῶνα καὶ τὸ θέρος· νὰ μὴ ἐπιδιώκεται δὲ οὔτε ὡς πρὸς τὸ χρῶμα τὸ λαμπρὸν οὔτε ὡς πρὸς τὴν κατασκευὴν τὸ λεπτὸν καὶ τὸ μαλακόν· διότι τὸ νὰ ἐπιζητῇ κανεὶς ἀναικτὰ χρώματα εἰς τὴν ἐνδυμασίαν ἐξισοῦται μὲ γυναικεῖον καλλωπισμὸν, τὸν ὁποῖον ἐκεῖναι ἐφαρμόζουν, βάπτουσαι τὰ μάγουλα καὶ τὰ μαλλιά των μὲ τεχνητὰ χρώματα. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ πάχος ὁ χιτῶν πρέπει νὰ εἶναι τόσος, ὥστε νὰ μὴ χρειάζεται βοθητικὸν ἔνδυμα, διὰ νὰ θερμαίνῃ τὸν φέροντα αὐτόν. Τὸ δὲ ὑπόδημα νὰ εἶναι φθηνὸν μὲν κατὰ τὴν ἀξίαν, ἀλλὰ νὰ καλύπτῃ τὴν ἀνάγκην ἐπαρκῶς.

τροφῆ ἄρτος ἐκπληρώσει τὴν χρεῖαν καὶ ὕδωρ θεραπεύσει τὴν δίψαν τῷ ὑγιαίνοντι, καὶ ὅσα ἐκ σπερμάτων παροφήματα πρὸς τὰς ἀναγκαίας χρεῖας τὴν ἰσχὺν τῷ σώματι δύναται διασῶσαι. Ἐσθίειν δὲ μὴ λυσσωδῆ γαστριμαργίαν ἐμφαίνοντα, ἀλλὰ πανταχοῦ τὸ εὐσταθὲς καὶ πρᾶον καὶ περὶ τὰς ἡδονὰς ἐγκρατὲς διασώζοντα· μηδὲ τότε τὸν νοῦν ἀργὸν ἐν τῇ περὶ Θεοῦ ἐννοίᾳ ἔχοντα, ἀλλ' αὐτὴν τῶν βρωμάτων τὴν φύσιν καὶ τὴν τοῦ ὑποδεχομένου σώματος κατασκευὴν ἀφορμὴν ποιεῖσθαι δοξολογίας· πῶς ποικίλα εἶδη τροφῶν τῇ ιδιότητι τῶν σωμάτων ἀρμόζοντα παρὰ τοῦ πάντα οἰκονομοῦντος ἐπινοήθη. Εὐχαὶ πρὸ τροφῆς ἀξιόους γενέσθαι τῶν τοῦ Θεοῦ παροχῶν, ὧν τε νῦν δίδωσι καὶ ὧν πρὸς τὸ μέλλον ἐταμιεύσατο. Εὐχαὶ μετὰ τροφὴν εὐχαριστίαν τῶν δεδομένων ἔχουσαι καὶ αἰτησιν τῶν ἐπηγγελμένων. Ὡρα μία τροφῆς ἀποτεταγμένη, ἣ αὐτὴ κατὰ περίοδον ἀπαντῶσα, ὡς ἐκ τῶν εἴκοσι τεσσάρων ὥρῶν τοῦ ἡμερονυκτίου μίαν εἶναι ταύτην προσαναλισκομένην τῷ σώματι, τὰς δὲ λοιπὰς ἐν τῇ κατὰ νοῦν ἐργασίᾳ ἀπασχολεῖσθαι τὸν ἀσκητὴν. Ὑπνοι κοῦφοι καὶ εὐαπάλλακτοι, φυσικῶς ἀκολουθοῦντες τῷ συμμέτρῳ τῆς διαίτης, κατ' ἐπιτήδενσιν δὲ ταῖς περὶ τῶν μεγάλων μερίμναις διακοπτόμενοι. Τὸ γὰρ βαθεῖ κάρφω κατακρατεῖσθαι λυομένων αὐτοῦ τῶν μελῶν, ὥστε σχολὴν ἀτόποις φαντασίαις παρέχειν, εἶναι ἐν καθημερινῷ θανάτῳ ποιεῖ τοὺς οὕτω καθεύδοντας. Ἄλλ' ὅπερ τοῖς ἄλλοις ὁ ὀρθρὸς ἐστί, τοῦτο τοῖς ἀσκηταῖς τῆς εὐσεβείας τὸ μεσονύκτιον, μάλιστα σχολὴν τῇ ψυχῇ τῆς νυκτερινῆς ἡσυχίας χαριζομένης, οὔτε ὀφθαλμῶν οὔτε ὠτῶν βλαβεράς ἀκοὰς ἢ θέας ἐπὶ καρδίαν παραπεμπόντων, ἀλλὰ μόνου καθ' ἑαυτὸν τοῦ νοῦ τῷ Θεῷ συν-

Διὰ νὰ συντομεύωμεν δέ ὅπως εἰς τὴν ἐνδυμασίαν ἀρμόζει νὰ ἐπιδιώκη κανεὶς τὸ χρειῶδες, οὕτω καὶ εἰς τὴν τροφήν ὁ ἄρτος πρέπει νὰ ἱκανοποιῇ τὴν ἀνάγκην εἰς τὸν ὑγιῆ καὶ τὸ ὕδωρ νὰ θεραπεύῃ τὴν δίψαν, καθὼς ἐπίσης καὶ τὰ φυτικά προϊόντα ποὺ βοηθοῦν νὰ διατηρηθῇ ἡ ἰσχὺς τοῦ σώματος εἰς τὰς ἀπαραιτήτους ἀνάγκας. Νὰ τρώγῃ δὲ χωρὶς νὰ ἐπιδεικνύῃ λυσσώδη λαιμαργίαν, ἀλλὰ διατηρῶν παντοῦ τὴν σταθερότητα καὶ πραότητα καὶ ἐγκράτειαν ἔναντι τῶν ἡδονῶν. Οὔτε τότε δὲ νὰ ἔχη τὸν νοῦν ἀργόν εἰς τὴν σκέψιν περὶ τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ νὰ λαμβάνῃ ἀφορμὴν εἰς δοξολογίαν ἀπὸ τὴν φύσιν τῶν τροφῶν καὶ τὴν κατασκευὴν τοῦ σώματος ποὺ τὰς ὑποδέχεται, πῶς δηλαδὴ ἔχουν ἐπινοηθῆ ὑπὸ τοῦ οἰκονομοῦντος τὰ πάντα ποικίλα εἶδη τροφῶν, κατάλληλα εἰς τὰς ἰδιορρυθμίας τῶν σωμάτων. Πρὶν ἀπὸ τὸ γεῦμα νὰ τελοῦνται προσευχαὶ ἀρμόζουσαι εἰς τὰς παροχὰς τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐκείνας τὰς ὁποίας δίδει τώρα καὶ ἐκείνας τὰς ὁποίας ἔχει ἀποταμιεύσει διὰ τὸ μέλλον. Ἐπίσης δὲ καὶ εὐχαὶ μετὰ τὸ γεῦμα, περιλαμβάνουσαι εὐχαριστίαν διὰ τὰ δοθέντα καὶ παράκλησιν διὰ τὰ ὑποσχεθέντα. Νὰ ὀρισθῇ μία καθωρισμένη ὥρα διὰ τὸ γεῦμα, ἡ ἴδια καθημερινῶς· οὕτως ὥστε ἀπὸ τὰς εἰκοσιτέσσαρας ὥρας τοῦ ἡμερονυκτίου μόνον αὕτῃ ν' ἀφιερώνεται εἰς τὸ σῶμα, κατὰ τὰς ἄλλας δὲ ὁ ἀσκητὴς ν' ἀπασχολῆται εἰς τὰς ἐνεργείας τοῦ νοῦ.

Ὁ δὲ ὕπνος νὰ εἶναι ἐλαφρὸς καὶ εὐκόλος, ἀκολουθῶν φυσικῶς τὸ μέτριον τῆς τροφῆς, νὰ διακόπτεται δὲ ἐπίτηδες δι' ἐμμελέτησιν τῶν σπουδαίων προβλημάτων. Διότι ἡ παράδοσις εἰς βαρὺν ὕπνον, ποὺ μὲ τὴν παράλυσιν τῶν μελῶν παρέχει εὐκαιρίαν εἰς ἀλόγους φαντασίας, φέρει τοὺς κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον κοιμωμένους εἰς καθημερινὸν θάνατον. Ἄλλ' ὅ,τι εἶναι διὰ τοὺς ἄλλους ὁ ὀρθρος, τοῦτο εἶναι διὰ τοὺς ἀσκητὰς τῆς εὐσεβείας τὸ μεσονύκτιον, ὅποτε ἡ νυκτερινὴ ἡσυχία χαρίζει εἰς τὴν ψυχὴν ἀνεσιν, διότι τότε οὔτε οἱ ὀφθαλμοὶ οὔτε τὰ ὦτα μεταδίδουν εἰς τὴν καρδίαν βλαβερὰ ἀκροάματα καὶ θεάματα, ἀλλ' ὁ νοῦς μόνος καθ' ἑαυτὸν ἐπικοινωνεῖ μὲ τὸν Θεόν, καὶ διορ-

όντος καὶ διορθουμένου μὲν ἑαυτὸν τῇ μνήμῃ τῶν ἡμαρτημένων, ὄρους δὲ ἑαυτῷ τιθέντος πρὸς τὴν ἐκκλίσιν τοῦ κακοῦ, καὶ τὴν παρὰ Θεοῦ συνεργίαν εἰς τὴν τελείωσιν τῶν σπουδαζομένων ἐπιζητοῦντος.

3

19. ΓΡΗΓΟΡΙΩ ΕΤΑΙΡΩ

Γράμμα ἤλθέ μοι πρώην παρὰ σοῦ, ἀκριβῶς σόν, οὐ τοσοῦτον τῷ χαρακτήρι τῆς χειρὸς ὅσον τῷ τῆς ἐπιστολῆς ἰδιώματι. Ὅλιγα γὰρ ἦν τὰ ῥήματα, πολλὴν διάνοιαν παριστῶντα. Πρὸς δὲ εὐθὺς μὲν οὐκ ἀπεκρινάμεθα, διότι αὐτοὶ μὲν ἀπεδημοῦμεν, ὁ δὲ γραμματηφόρος ἐν τῶν ἐπιτηδείων ἡμῖν ἐπιδοῦς τὴν ἐπιστολὴν ἀπιὼν ὤχετο. Ἀλλὰ νῦν διὰ Πέτρου προσφθεγγόμεθά σε, ὁμοῦ μὲν ἀποτινόντες τῆς προσηγορίας τὸ χρέος, ὁμοῦ δὲ ἀφορμὴν δευτέρων γραμμάτων παρέχοντες. Πάντως δὲ οὐδεὶς πόνος λακωνικῆς ἐπιστολῆς, ὅποιαί εἰσιν αἱ παρὰ σοῦ ἐκάστοτε πρὸς ἡμᾶς ἀφικνούμεναι.

Ἐπιστολὴ 19. Ὁ Βασίλειος μὲ εὐγενῆ εἰρωνεῖαν ἐκφράζει παράπτωνα ὅτι ὁ Γρηγόριος περιορίζεται εἰς σύντομα γράμματα. Τὸ γράμμα, γραφὴν ἴσως περὶ τὸ 365, ἐστάλη διὰ χειρὸς τοῦ Πέτρου, ἀδελφοῦ τοῦ Βασιλείου,

θώνει μὲν ἑαυτὸν διὰ τῆς ἀναμνήσεως τῶν ἁμαρτημάτων, θέτει δὲ ὄρους εἰς ἑαυτὸν διὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τοῦ κακοῦ καὶ ζητεῖ τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ συνεργίαν πρὸς τελείωσιν τῶν ἐπιδιωκομένων.

3

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 19
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΦΙΛΟΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΝ

Προχθὲς μοῦ ἦλθε γράμμα σου, τὸ ὁποῖον ἦτο κυριολεκτικῶς ἰδικόν σου, ὄχι τόσον κατὰ τὸν γραφικὸν χαρακτήρα, ὅσον κατὰ τὸ ἐπιστολικὸν ὕφος. Διότι ἦσαν μὲν τὰ λόγια ὀλίγα, ἀλλ' ἀντεπροσώπευαν πολλὴν σκέψιν. Εἰς αὐτὸ τὸ γράμμα δὲν ἀπηντήσαμεν ἀμέσως, διότι ἡμεθα ἀπόντες, ὁ δὲ γραμματοκομιστής, ἐπιδώσας τὴν ἐπιστολὴν εἰς ἓνα ἀπὸ τοὺς φίλους μου, ἀπεμακρύνθη δρομαίως. Ἀλλὰ τώρα σὲ χαιρετίζομεν διὰ μέσου τοῦ Πέτρου, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκπληρώνοντες τὸ χρέος τοῦ ἀσπασμοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ δίδοντες ἀφορμὴν καὶ δευτέρου γράμματος. Ἀσφαλῶς αἱ λακωνικαὶ ἐπιστολαί, ὅπως εἶναι αὐταὶ πού μᾶς ἔρχονται κάθε φοράν ἀπὸ σέ, δὲν προκαλοῦν κανένα κόπτον.

ἀργότερα ἐπισκόπου Σεβαστείας τῆς Ἀρμενίας. Ὁ Βασίλειος ἦτο τότε πρεσβύτερος εἰς τὴν Καισάρειαν.

71. ΓΡΗΓΟΡΙΩ ΝΑΖΙΑΝΖΗΝΩ

1. Ἐδεξάμην τὰ γράμματα τῆς εὐλαβείας σου διὰ τοῦ αἰδεσιμωτάτου ἀδελφοῦ Ἑλληνίου, καὶ ὅσα ἐνέφηνας ἡμῖν αὐτός, ταῦτα γυμνῶς διηγησαμένου ἀκούσαντες, ὅπως μὲν διετέθημεν οὐκ ἀμφιβάλλεις πάντως. Πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ ἐκρίναμεν πάσης λύπης ἀνωτέραν ποιεῖσθαι τὴν πρὸς σέ ἀγάπην, ἐδεξάμεθα καὶ ταῦτα ὡς ἦν προσῆκον, καὶ εὐχόμεθα τῷ ἀγίῳ Θεῷ τὰς λειπομένας ἡμέρας ἢ ὥρας οὕτω διαφυλαχθῆναι ἐν τῇ περὶ σέ διαθέσει ὡς καὶ ἐν τῷ κατόπιν χρόνῳ, ἐν ᾧ οὐδὲν ἡμῖν αὐτοῖς οὔτε μικρὸν οὔτε μεῖζον ἐλλειποῖσι συνέγνωμεν. Εἰ δὲ ὁ δεῖνα ἄρτι παρακύψαι φιλοτιμούμενος πρὸς τὸν βίον τῶν χριστιανῶν, εἶτα οἰόμενος αὐτῷ σεμνότητά τινα φέρειν τὸ ἡμῖν συνανατρίβεσθαι, ἃ τε οὐκ ἤκουσε κατασκευάζει καὶ ἃ μὴ ἐνόησεν ἐξηγεῖται, θαυμαστὸν οὐδέν. Ἀλλ' ἐκεῖνο θαυμαστὸν καὶ παράδοξον, ὅτι τούτων ἀκροατὰς ἔχει τοὺς γνησιωτάτους μοι τῶν παρ' ὑμῖν ἀδελφῶν, καὶ οὐκ ἀκροατὰς μόνον, ἀλλὰ καὶ μαθητὰς, ὡς ἔοικεν. Εἰ γὰρ καὶ ἄλλως ἦν παράδοξον τοιοῦτον μὲν εἶναι τὸν διδάσκοντα, τοιοῦτους δὲ τοὺς ἀνεχομένους, ἐμὲ δὲ τὸν διασυρόμενον, ἀλλ' οὖν τῶν καιρῶν ἢ καταστροφή ἑπαίδευσεν ἡμᾶς πρὸς μηδὲν δυσκολαίνειν. Πάλαι

Ἐπιστολή 71. Ἐγράφη τὸ 371, ἓνα ἔτος μετὰ τὴν εἰς ἀρχιεπίσκοπον Καισαρείας χειροτονίαν τοῦ Βασιλείου. Σύννεφα ἐμφανίζονται πλέον ἐπ' αὐτῷ ἀπὸ τὴν φιλίαν τοῦ Βασιλείου καὶ τοῦ Γρηγορίου. Ὁ τελευταῖος, ἀποφεύγων τὰς εὐθύναις τῆς ἐξουσίας, ἐβοήθησε μὲν τὸν Βασίλειον ἐμμέσως νὰ καταλάβῃ τὴν ἐπισκοπικὴν ἔδραν τῆς Καισαρείας, ἀλλ' ἠρνήθη πρόσκλησιν ν' ἀναλάβῃ ἀξίωμα ὡς βοηθός του ἐπίσκοπος. Φοβούμενος δὲ βίαιαν χειροτονίαν, δὲν ἤθελε κἄν νὰ τὸν ἐπισκεφθῆ. Τώρα τοῦ ἔγραψε δι' ὠρισμένης κατηγορίας, τὰς ὁποίας ἐχθροὶ τοῦ Βασιλείου διέδιδαν εἰς βᾶρος τῆς ἀκεραιότητος τῆς πίστεώς του καὶ τὰς ὁποίας ἦσαν ἔτοιμοι νὰ δεχθοῦν ὠρι-

4

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 71
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΦΙΛΟΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΝ

Ἔλαβα τὸ γράμμα τῆς εὐλαβείας σου διὰ τοῦ αἰδεσιμωτάτου ἀδελφοῦ Ἑλληνίου, ὁ ὁποῖος μάλιστα μοῦ διηγήθη προφορικῶς μέ εἰλικρίνειαν, ὅσα μᾶς διεμύνησες ἐσύ. Ἀσφαλῶς δὲν ἀμφιβάλλεις περὶ τῆς διαθέσεως, ἣ ὅποια μᾶς κατέλαβε μετὰ τὸ ἄκουσμα. Ἐπειδὴ ὁμως τὴν ἀγάπην πρὸς σέ ἐθεωρήσαμεν ἄνωτέραν ἀπὸ κάθε λύπην, ἐδέχθημεν καὶ αὐτὰ κατὰ τὸν τρόπον πού ἤρμοζε καὶ εὐχόμεθα εἰς τὸν ἅγιον Θεόν, τὰς ἡμέρας ἢ ὥρας πού μᾶς ὑπολείπονται νὰ μείνωμεν μετὰ τὴν ἰδίαν πρὸς σέ διάθεσιν πού εἶχαμεν καὶ εἰς τὸ παρελθόν, ὅποτε εἶχαμεν τὴν συνείδησιν ὅτι δὲν παρελείψαμεν καμμίαν μικρὰν ἢ μεγάλην ὑποχρέωσιν ἀπέναντί σου.

Ἐὰν δὲ ὁ δεῖνα¹, ὁ ὁποῖος ὑπερηφανεύεται ὅτι προσφάτως ἤρχισε νὰ παρατηρῇ τὸν βίον τῶν Χριστιανῶν καὶ νομίζει ὅτι τὸ ν' ἀσχολῆται μαζί μου θὰ τοῦ φέρῃ κάποιαν δόξαν, κατασκευάζῃ πράγματα πού δὲν ἤκουσε καὶ ἐρμηνεύῃ πράγματα πού δὲν ἔκατάλαβε, τοῦτο δὲν εἶναι ἀξιοθαύμαστον. Ἀντιθέτως θαυμαστὸν καὶ παράδοξον εἶναι ἐκεῖνο, ὅτι δηλαδὴ ἔχει ἀκροατὰς περὶ τούτων τοὺς γνωστοτάτους ἐκ τῶν πλησίον σας ἀδελφῶν μου καί, ὅπως φαίνεται, ὄχι μόνον ἀκροατὰς, ἀλλὰ καὶ μαθητὰς. Ἄν γενικώτερα εἶναι παράδοξον τὸ νὰ εἶναι διδάσκαλος τοιοῦτος ἄνθρωπος, τέτοιοι δὲ φίλοι οἱ ἀνεχόμενοι αὐτὸν καὶ θῆμα τοῦ διασυρμοῦ ἐγώ, πάντως οἱ ταραχώδεις

σμένοι γνωστοὶ του εἰς τὴν Ναζιανζόν. Ἐζητοῦσε δὲ ὁ Γρηγόριος συνάντησιν μαζί του, διὰ νὰ εὑρουν τρόπον ν' ἀναιρέσουν τὰς κατηγορίας. Ὁ Βασίλειος, πικραμένος ἀπὸ τὴν ἀρνητικὴν στάσιν τοῦ φίλου του, δηλώνει ὅτι δὲν ἔχει ν' ἀπαντήσῃ τίποτε εἰς τοὺς κατηγοροῦς, ἀλλ' ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ συναντηθῇ μαζί του, διὰ νὰ εὑρουν τρόπον ὀργανώσεως τῆς ὀρθοδόξου ἀντιστάσεως κατὰ τῆς ἀρειανῆς ἐπιθέσεως.

1. Δὲν ἀναφέρει ὄνομαστί τὸν κύριον συκοφάντην.

ἰα τὰ τούτων ἀτιμότερα συνήθη ἡμῖν γέγονε διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν. Ἐγὼ τοίνυν, εἰ μὲν οὐδέπω τοῖς αὐτοῦ ἀδελφοῖς δέδωκα πείραν τῆς ἐμαντοῦ περὶ τὸν Θεὸν προαιρέσεως, οὐδὲ νῦν ἔχω τι ἀποκρίνασθαι. Οὐς γὰρ οὐκ ἔπεισεν ὁ μακρὸς χρόνος, πῶς συμπείσει ἐπιστολὴ βραχεῖα; Εἰ δὲ ἐκεῖνα αὐτάρκη, λῆροι νομιζέσθωσαν τὰ παρὰ τῶν διαβαλλόντων. Πλήν γε ὅτι, εἴαν ἐπιτρέψωμεν στόμασιν ἀχαλινώτοις καὶ καρδίαις ἀπαιδεύτοις λαλεῖν περὶ ὧν ἂν ἐθέλωσι καὶ ἔτοιμα ἔχωμεν πρὸς ὑποδοχὴν τὰ ὦτα, οὐ μόνον ἡμεῖς τὰ τῶν ἄλλων παραδεξόμεθα, ἀλλὰ καὶ ἕτεροι τὰ ἡμέτερα.

2. Τούτων δὲ αἴτιον ἐκεῖνο, ὃ πάλαι μὲν παρεκάλουν μὴ γίνεσθαι, νῦν δὲ ἀπαγορεύσας σιωπῶ, τὸ μὴ συντυγχάνειν ἡμᾶς ἀλλήλοις. Εἰ γὰρ κατὰ τε τὰς ἀρχαίας συνθήκας καὶ κατὰ τὴν ὀφειλομένην νῦν ταῖς Ἐκκλησίαις παρ' ἡμῶν ἐπιμέλειαν τὰ πολλὰ τοῦ ἐμαντοῦ μετ' ἀλλήλων διήγομεν, οὐκ ἂν ἐδώκαμεν πάροδον τοῖς διαβάλλουσι. Σὺ δέ, εἰ δοκεῖ, τούτους μὲν εἶα χαίρειν, αὐτοὺς δὲ παρακλήθητι συγκαμεῖν ἡμῖν εἰς τὸν προκείμενον ἡμῖν ἀγῶνα καὶ συντυχεῖν μεθ' ἡμῶν τῷ καθ' ἡμῶν στρατευομένῳ. Ἡ γὰρ ὀφθεις μόνον ἐφέξεις αὐτοῦ τὴν ὁρμὴν, ἣ τοὺς συγκροτούμενους ἐπὶ τῷ καταστρέψασθαι τὰ τῆς πατρίδος πράγματα διαλύσεις γνώριμον αὐτοῖς καταστήσας ὅτι αὐτός, τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, τοῦ καθ' ἡμᾶς συλλόγου κατάρξεις, καὶ φράξεις πᾶν ἄδικον στόμα τῶν λαλούντων κατὰ τοῦ Θεοῦ ἀνομίαν. Κἂν ταῦτα γένηται, αὐτὰ τὰ πράγματα δείξει τίς μὲν ὁ κατακολουθῶν σοι ἐπὶ τὰ καλά, τίς δὲ ὁ μετοκλάζων καὶ προδιδούς δειλίᾳ τὸν λόγον τῆς ἀλη-

2. Ἐννοεῖ ὅτι, ἐφ' ὅσον παρ' ὅλα τὰ συγγράμματά του καὶ τοὺς ἀγῶνάς του, οἱ ἐχθροὶ του δὲν ἀντελήφθησαν τὸ ὀρθόδοξον τοῦ φρονήματός του, εἶναι περιττὸν ν' ἀσχοληθῇ πλέον με' αὐτούς.

καιροὶ ποὺ διερχόμεθα μᾶς ἐδίδαξαν νὰ ὑπομένωμεν τὰ πάντα. Ἐκ τῶν πολλῶν καιρῶν ἐσυνηθίσαμεν εἰς διαβολὰς χειροτέρας ἀπὸ αὐτὰς, διὰ τὰς ἀμαρτίας μας. Ἐγὼ λοιπόν, ἐφ' ὅσον ποτὲ ἕως τῶρα δὲν ἔδωσα ἀπόδειξιν τῶν ἀντιλήψεών μου περὶ Θεοῦ,² οὔτε τῶρα δὲν ἔχω ν' ἀποκριθῶ τίποτε. Διότι αὐτοὺς ποὺ δὲν ἔπεισεν ἡ μακροχρόνιος διαγωγὴ μου, πῶς θὰ πείσῃ μία σύντομος ἐπιστολὴ; Ἐὰν δὲ ἐκείνη, ἡ διαγωγὴ μου, εἶναι αὐτάρκης, τὰ λεγόμενα ἀπὸ τοὺς συκοφάντας πρέπει νὰ θεωρηθοῦν φλυαρία. Ἀλλὰ πάντως, ἐὰν ἐπιτρέπωμεν εἰς ἀχαλίνωτα στόματα καὶ ἀπαιδεύτους καρδίας νὰ λέγουν ὅ,τι θέλουν καὶ ἔχωμεν ἔτοιμα τὰ αὐτιά μας νὰ τὰ ἀκούουν, ὅχι μόνον ἡμεῖς θὰ παραδεχθῶμεν τὰ εἰς βάρος τῶν ἄλλων, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι τὰ εἰς βάρος ἡμῶν³.

2. Αἴτιον δὲ τῆς καταστάσεως αὐτῆς εἶναι ἐκεῖνο, διὰ τὸ ὅποῖον σ' ἐπαρακαλοῦσα πολὺν καιρὸν νὰ μὴ συμβῆ, τῶρα δὲ ἀπογοητευθεὶς τὸ ἀποσιωπῶ· αἴτιον εἶναι τὸ ὅτι δὲν συναντῶμεθα. Διότι, ἐὰν κατὰ τὴν παλαιὰν συμφωνίαν μας καὶ συνεπεῖς πρὸς τὴν εὐθύνην ποὺ ἀνελάβαμεν ἔναντι τῶν Ἐκκλησιῶν, ἔπερνούσαμεν τὸν περισσότερον χρόνον μαζί, δὲν θὰ ἐδίδαμεν ἔδαφος εἰς τοὺς διαβολεῖς. Σὺ δέ, ἐὰν τὸ ἐγκρίνης, αὐτοὺς μὲν ἄφησέ τους εἰς τὸ καλόν, κάμε μας δὲ τὴν χάριν νὰ συνεργασθῆς μαζί μας εἰς τὸν προκείμενον ἀγῶνα ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ, ὁ ὁποῖος ἐξεστράτευσεν ἐναντίον μας. Καὶ μόνον μὲ τὸ νὰ φανῆς ἐδῶ θὰ σταματήσῃς τὴν ὀρμὴν του καὶ θὰ διαλύσῃς ὅσους συγκροτοῦν δυνάμεις, διὰ νὰ καταστρέψουν τὰ πράγματα τῆς πατρίδος διότι θὰ καταστήσῃς εἰς αὐτοὺς γνωστὸν ὅτι μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἡγέτης τῶν ἰδικῶν μας δυνάμεων εἶσαι σὺ καὶ οὕτω θὰ φράξῃς κάθε ἄδικον στόμα τὸ ὅποῖον προφέρει ἀνομίαν κατὰ τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν γίνῃ αὐτό, τὰ ἴδια τὰ πράγματα θὰ δείξουν ποῖος σὲ ἀκολουθεῖ εἰς τὰς καλὰς προσπάθειάς καὶ ποῖος διστάζει καὶ προδίδει ἀπὸ δειλίαν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας.

3. Θέλει νὰ εἴπῃ ὅτι θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρξουν καὶ ἔναντι τοῦ Γρηγορίου κατηγορίαί, τὰς ὁποίας θὰ εὕρισκοντο μερικοὶ διὰ νὰ πιστεύσουν.

θείας. Ἐὰν δὲ τὰ τῆς Ἐκκλησίας προδιδόμενα ἦ, ὀλίγος μοι λόγος διὰ ῥημάτων πείθειν τοὺς τοσοῦτου με τιθεμένους ἄξιον ὅσου ἂν τιμήσωνται ἄνθρωποι οὐπω ἑαυτοὺς μετρεῖν δεδιδαγμένοι. Μετ' οὐδὲ πολὺ γάρ, τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, ἢ διὰ τῶν ἔργων ἀπόδειξις τὰς συκοφαντίας ἐλέγξει, διότι προσδοκῶμεν ὑπὲρ τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας τάχα μὲν τι καὶ μείζον πείσεσθαι· εἰ δὲ μή, πάντως γε τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τῶν πατρίδων ἀπελαθήσεσθαι. Ἐὰν δὲ καὶ μηδὲν τῶν ἐπιζομένων γένηται, οὐ μακρὰν ἔστι τὸ Χριστοῦ δικαστήριον. Ὡστε, τὴν συντυχίαν εἰ μὲν διὰ τὰς Ἐκκλησίας ἐπιζητεῖς, ἔτοιμος συνδραμεῖν ὅπουπερ ἂν προκαλῆ· εἰ δὲ ἵνα τὰς συκοφαντίας διαλύσω, οὐ σχολή μοι νῦν ἀποκρίνασθαι περὶ τούτων.

5

26. ΚΑΙΣΑΡΙΩ ΤΩ ΑΔΕΛΦΩ ΓΡΗΓΟΡΙΩ

Χάρις τῷ Θεῷ, τῷ τὰ ἑαυτοῦ θαυμάσια καὶ σοὶ ἐπιδεικνυμένῳ καὶ ἐκ τοσοῦτου θανάτου διασώσαντί σε τῇ τε πατρίδι καὶ ἡμῖν τοῖς προσήκουσι. Λείπεται δὴ οὖν μὴ ἀχαρίστους ἡμᾶς ὀφθῆναι μηδ' ἀναξίους τῆς τοσαύτης εὐεργεσίας, ἀλλὰ κατὰ δύναμιν

4. Ἐννοεῖ τὰς ἀπειλὰς ἐκ μέρους τοῦ αὐτοκράτορος Οὐάλεντος, αἱ ὁποῖαι εἶχαν ἤδη ἀρχίσει νὰ γνωστοποιοῦνται. Ὁ Βασίλειος ἀνέμενε νὰ μαρτύριον ἢ ἔξοριαν. Ἄλλ' ὅπως εἶναι γνωστόν, ὁ αὐτοκράτωρ δὲν ἐτόλμησε νὰ πραγματοποιήσῃ τὰς ἀπειλὰς του καὶ ἀντιθέτως τὸν ἐσεβάσθη καὶ φαινομενικῶς τὸν ἐνίσχυσεν, ἔστω καὶ ἂν πάντοτε ἐζητοῦσεν εὐκαιρίαν νὰ

Ἐάν δέ τὰ συμφέροντα τῆς Ἐκκλησίας προδίδωνται, ὀλίγον μὲν ἐνδιαφέρει νὰ πείσω μὲ λόγους ἀνθρώπους οἱ ὅποιοι μὲ ἐκτιμοῦν τόσον ὅσον ἤμποροῦν νὰ ἐκτιμήσουν ὅσοι δὲν ἔμαθαν ποτέ νὰ μετροῦν τοὺς ἑαυτοὺς των. Ἄλλωστε μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἐντὸς ὀλίγου τὰς συκοφαντίας θὰ διαλύσῃ ἢ ἀπόδειξις διὰ τῶν ἔργων, διότι περιμένομεν νὰ ὑποφέρωμεν ἴσως κάτι πολὺ σοβαρώτερον ὑπὲρ τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας· ἐάν δὲ ὄχι αὐτό, πάντως τοῦλάχιστον ὅπως δὴποτε νὰ ἀπελαθῶμεν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν πατρίδα μας⁴. Ἐάν ὁμως δὲν συμβῆ τίποτε ἀπὸ αὐτὰ τὰ ὅποια ἐλπίζομεν, τὸ δικαστήριον τοῦ Χριστοῦ δὲν εἶναι μακρὰν.

Ὡστε, ἐάν μὲν τὴν συνάντησιν ζητῆς διὰ τὸ καλὸν τῶν Ἐκκλησιῶν, εἶμαι ἕτοιμος νὰ προσέλθω ὅπου μὲ καλέσης, ἐάν δὲ τὴν ζητῆς διὰ νὰ διαλύσω τὰς συκοφαντίας, δὲν ἔχω καιρὸν ν' ἀπαντῶ εἰς αὐτάς.

5

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 26

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΔΕΛΦΟΝ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΚΑΙΣΑΡΙΟΝ

Εὐχαριστίαι ὀφείλονται εἰς τὸν Θεόν, ὁ ὅποιος ἔδειξε τὰ θαύματά του καὶ εἰς σέ, ἀφοῦ σέ διέσωσεν ἀπὸ τοιοῦτον θάνατον, πρὸς χάριν καὶ τῆς πατρίδος καὶ ἡμῶν τῶν ἰδικῶν σου. Ἐπομένως ἐκεῖνο ποῦ ὑπολείπεται εἰς ἡμᾶς εἶναι νὰ μὴ φανῶμεν ἀχάριστοι καὶ ἀνάξιοι τῆς σπουδαιοτάτης αὐτῆς εὐεργεσίας. Ἀντιθέτως μάλιστα πρέπει κατὰ τὴν δύναμίν μας νὰ ἐξαγγέλ-

ὑποσκάψῃ τὸ ἔργον του, τὸ ὅποιον ἔβλεπεν ὡς ἐμπόδιον εἰς τὴν ἐπιβολὴν τοῦ ἀρειανισμοῦ.

⁴Ἐπιστολή 26. Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Γρηγορίου Θεολόγου Καισάρης, ἱατρὸς εἰς τὴν βασιλικὴν αὐλήν, μόλις διέφυγε τὸν θάνατον κατὰ τὴν διάρκειαν σεισμοῦ, τὴν 10 Ὀκτωβρίου 368. Ὀλίγον μετὰ τὴν λήψιν τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς ὁ Καισάρης ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὰ ἐγκόσμια, ἀλλ' ἀπέθανεν ἐνῶ μετέβαινε εἰς τὴν Καππαδοκίαν.

τὴν ἡμετέραν διαγγέλλει τοῦ Θεοῦ τὰ παράδοξα καί, ἥς ἔργω πεπειράμεθα φιλανθρωπίας, ταύτην ἀνυμνεῖν, καὶ μὴ λόγῳ μόνον ἀποδιδόναι τὴν χάριν, ἀλλὰ καὶ ἔργῳ τοιοῦτον γενέσθαι οἶον καὶ νῦν εἶναι πειθόμεθα, τεκμαιρόμενοι τοῖς περὶ σὲ θαύμασι. Καὶ ἔτι μειζόνως τῷ Θεῷ δουλεύειν παρακαλοῦμεν, προσθήκας ἀεὶ τὸν φόβον συναύξοντα καὶ εἰς τὸ τέλειον προκόπτοντα, ἵνα φρόνιμοι οἰκονόμοι τῆς ζωῆς ἡμῶν ἀποδειχθῶμεν, εἰς ἣν ἡμᾶς ἡ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ ἐταμιεύσατο. Εἰ γὰρ καὶ πᾶσιν ἡμῖν πρόσταγμα ἔστι παραστήσαι ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ ὥσει ἐκ νεκρῶν ζῶντας, πῶς οὐχὶ μᾶλλον τοῖς ὑψωθεῖσιν ἐκ τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου; Τοῦτο δ' ἂν μάλιστα, ὡς ἑμαυτὸν πείθω, κατορθωθείη, εἰ βουληθείημεν ἀεὶ τὴν αὐτὴν ἔχειν διάνοιαν, ἣν εἶχομεν ἐπὶ τοῦ καιροῦ τῶν κινδύνων. Πάντως γὰρ που εἰσῆει ἡμᾶς τοῦ βίου τὸ μάταιον καὶ ὡς οὐδὲν πιστὸν τῶν ἀνθρωπίνων οὔτε πάγιον, οὕτω ῥαδίας ἐχόντων τὰς μεταπτώσεις. Καὶ πού τις μεταμέλεια μὲν ἐκ γε τῶν εἰκότων ἐνεγίνετο ἡμῖν ἐπὶ τοῖς φθάσασιν, ὑποσχέσεις δὲ περὶ τῶν ἐφεξῆς, εἰ περισωθείημεν, Θεῷ δουλεύειν καὶ ἑαυτῶν ἐπιμέλεισθαι κατὰ πᾶσαν ἀκρίβειαν. Εἰ γὰρ τίνα ἡμῖν ἔνοιαν ὁ τοῦ θανάτου κίνδυνος ἐπικείμενος ἐνεδίδου, οἴμαί σε ἢ ταῦτα ἢ ἐγγύτατα τούτων ἀναλογίζεσθαι τηνικαῦτα. Ὡστε ἀναγκαίου ὀφλήματος ἐκτίσει ὑπεύθυνοι καθεστήκαμεν. Ταῦτα, ὁμοῦ μὲν περιχαρῆς ὢν τῇ τοῦ Θεοῦ δωρεᾷ, ὁμοῦ δὲ καὶ φροντίδα ἔχων ὑπὲρ τῶν μελλόντων, ἀπεθάρσυνα ὑπομῆσαι τὴν τελειότητά σου. Σὸν δὲ ἔστιν εὐμενῶς καὶ ἡμέρως προσέσθαι ἡμῶν τοὺς λόγους, ὡς καὶ ἐν ταῖς κατ' ὀφθαλμοῦς ὀμιλίαις σοὶ σύνηθες.

1. Ρωμ. 6, 13.

2. Τὴν περιγράφει εἰς τὴν ὑπ' ἀριθμὸν 30 ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Εὐσέβιον Σαμοσατών, γραφείσαν ὀλίγους μῆνας ἐνωρίτερον.

λωμεν τὰ παράδοξα τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ ἀνυμνοῦμεν τὴν φιλανθρωπίαν τῆς ὁποίας ἐλάβαμεν ἔμπρακτον πείραν, καὶ νὰ μὴ ἐκφράζωμεν μόνον μὲ λόγους τὴν εὐγνωμοσύνην, ἀλλὰ ὁ καθένας ἀπὸ ἡμᾶς νὰ γίνεται τέτοιος, ὁποῖος εἶσαι τώρα ἐσύ, ὅπως πιστεύομεν κρίνοντες ἀπὸ τὰ θαύματα ποῦ ἐπραγματοποιήθησαν εἰς σέ.

Παρακαλοῦμεν δὲ νὰ ὑπηρετῆς τὸν Θεὸν ἀκόμη πιστότερα, αὐξάνων συνεχῶς τὸν σεβασμὸν πρὸς αὐτὸν καὶ προκόπτων εἰς τελειότητα, οὕτως ὥστε ν' ἀποδειχθῶμεν φρόνιμοι οἰκονόμοι τῆς ζωῆς ἡμῶν, τὴν ὁποίαν μᾶς ἐνεπιστεύθη ἡ ἀγαθότης τοῦ Θεοῦ. Διότι, ἂν εἰς ὅλους μας ἔξη δοθῆ τὸ πρόσταγμα νὰ παραστήσωμεν τοὺς ἑαυτοὺς μας ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ σάν ζωντανοὺς ἐκ νεκρῶν ¹, πόσον μᾶλλον ἔχει δοθῆ εἰς αὐτούς, οἱ ὁποῖοι ἐσηκώθησαν ἀπὸ τὰς πύλας τοῦ θανάτου; Τοῦτο δὲ τὸ πρόσταγμα ἠμπορεῖ νὰ ἐκτελεσθῆ, ὅπως πιστεύω, ἐὰν ἀποφασίσωμεν νὰ ἔχωμεν πάντοτε τὸ ἴδιον φρόνημα ποῦ εἶχαμεν κατὰ τὸν καιρὸν τῶν κινδύνων.

Διότι βεβαίως κάποτε εἰς παρομοίαν περίστασιν ² ἐπέισθημεν καὶ ἡμεῖς περὶ τῆς ματαιότητος τοῦ ἀνθρωπίνου βίου καὶ περὶ τοῦ ὅτι τίποτε ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα δὲν εἶναι σταθερὸν ἢ πάγιον, ἐφ' ὅσον αὐτὰ ὑπόκεινται τόσον εὐκολα εἰς μεταπτώσεις. Χωρὶς ἀμφιβολίαν μέσα μας προεκλήθη κάποια μετάνοια διὰ τὰ παρελθόντα καὶ ἐδόθη ὑπόσχεσις διὰ τὰ μέλλοντα, ὅτι, ἂν διασωθῶμεν, θὰ ὑπηρετῶμεν τὸν Θεὸν καὶ θὰ ἐπιμελούμεθα μὲ κάθε προσοχὴν τὸν ἑαυτὸν μας. Ἄν πράγματι ὁ ἐπικείμενος κίνδυνος τοῦ θανάτου μᾶς ἔδωσεν ἀφορμὴν ἐμμελέτης, νομίζω ὅτι καὶ σὺ ἐκείνας τὰς στιγμὰς ἀνελογίζεσο ἢ αὐτὰ ἢ παρόμοια μὲ αὐτὰ. Ὡστε ἔχομεν καταστῆ ὑπεύθυνος διὰ τὴν πληρωμὴν ἀναγκαστικοῦ χρέους. Αὐτὰ ἔλαβα τὸ θάρρος νὰ ὑπομνήσω εἰς τὴν τελειότητά σου, ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀπὸ τὴν χαρὰν μου διὰ τὴν δωρεὰν τοῦ Θεοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπὸ ὑποχρέωσιν διὰ τὰ μέλλοντα. Εἰς τὴν διάθεσίν σου ἀπόκειται τὸ νὰ δεχθῆς εὐμενῶς καὶ εὐγενῶς τοὺς λόγους μας, ὅπως συνήθιζες νὰ κάμης ὅταν ἐσυζητούσαμεν προφορικῶς πρόσωπον πρὸς πρόσωπον.

Β'
ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΔΕΛΦΟΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΝ
ΚΑΙ ΤΟΝ ΘΕΙΟΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΝ

Ὁ ἀδελφὸς τοῦ Μεγάλου Βασιλείου Γρηγόριος (335 — 395), ἐπίσκοπος Νύσσης, εἶναι ὁ τρίτος μεγάλος θεολόγος τῆς Καππαδοκίας. Δὲν διεκρίθη μὲν ὡς ποιμενάρχης, ἀλλ' ἀνεδείχθη εἰς τὸν συστηματικώτερον καὶ βαθύτερον Ἑλληνα πατέρα τῆς Ἐκκλησίας.

Τρίτος υἱὸς τοῦ ρήτορος Βασιλείου καὶ τῆς Ἑμμελίας, μετὰ τὸν Βασίλειον καὶ τὸν Ναυκράτιον, ἐχειραγωγῆθη ὑπὸ τοῦ Βασιλείου εἰς τὰ πρῶτά του μαθητικὰ βήματα· διὰ τοῦτο τὸν ἀποκαλεῖ πατέρα καὶ διδάσκαλον. Αἱ λαμπραὶ μετὰ ταῦτα σπουδαί του ἄφησαν τὴν σφραγιδαῖ των εἰς τὴν λογοτεχνικὴν μορφήν τῶν ἔργων του καὶ εἰς τὴν μέθοδον ἀναπτύξεως τῶν θεολογικῶν ζητημάτων. Ἀφιερῶθη ἐπὶ μερικὰ ἔτη εἰς τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ρήτορος, ἐνυμφεῦθη τὴν Θεοσεβίαν, γυναῖκα σεμνὴν καὶ ἐνάρετον, ἣ ὅποια ἀπέθανε τὸ 386, τέλος δὲ ὑποχωρῶν εἰς προτροπὰς οἰκείων καὶ φίλων ἠκολούθησε τὴν ἱερατικὴν σταδιοδρομίαν.

Ὁ Βασίλειος τὸν ἐχειροτόνησεν ἄκοντα ἐπίσκοπον Νύσσης, κωμοπόλεως κειμένης εἰς τὸν δρόμον ἀπὸ τὴν Καισάρειαν εἰς τὴν Ἄγκυραν. Ὁ Γρηγόριος ὁμοίως δὲν ἦτο γεννημένος διὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπισκόπου, ἀλλὰ διὰ τὸ ἔργον τοῦ στοχαστοῦ. Ξένος πρὸς τὰ μικροζητήματα τοῦ καθημερινοῦ βίου, δὲν ἠνείχετο τὰς ἔριδας καὶ τὰς διενέξεις, καὶ ἐπροσπαθοῦσε πάντοτε νὰ τὰς κατασιγάσῃ, συχνάκις μάλιστα μὲ τρόπον ἀφελῆ, ἐνίοτε δὲ καὶ περιέργον, ἀλλὰ πάντως συγκινητικόν. Εἰς τὰ πρῶτά του ἀρχιερατικὰ βήματα ἀπετύγγανεν εἰς ὅλας τὰς προσπαθείας καὶ τὰς ἀποστολάς του, τὰς ἀποσκοπούσας εἰς τὴν διευθέτησιν σπουδαίων προβλημάτων. Δικαίως λοιπὸν ὁ Βασίλειος τὸν παρουσίασεν ὡς καθήμενον εἰς

ὑψη, ὡς μετέωρον, μὴ δυνάμενον ν' ἀντιληφθῆ τὰ συμβαίνοντα εἰς τὰ ἐπίγεια.

Ἐποτέλεσμα τῆς ἐλλείψεως πολιτικῆς εὐλυγισίας ἦτο ὅτι κατέστη στόχος τοῦ φιλαρειανοῦ ἐπάρχου Πόντου Δημοσθένους, ὁ ὁποῖος τὸν συνέλαβε μὲ σκοπὸν νὰ τὸν καθαιρέσῃ ὡς δῆθεν ἀντικανονικῶς ἐκλεγέντα· ἀλλ' αὐτὸς παραδόξως κατώρθωσε νὰ δραπετεύσῃ. Μετ' ὀλίγον δὲ σύνοδος ἀρειανῶν ἐπισκόπων, συνελθοῦσα εἰς τὴν ἔδραν του (376), τὸν κατεδίκασεν ἐρήμην εἰς ἔκπτωσιν. Ἀσθενῆς ἀπὸ πλευρίτιδα, παρέμεινεν ἐπὶ διατίαν κρυμμένος εἰς ἓνα χωρίον.

Ἐπιστρέψας τὸ 378, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Οὐάλεντος, εἰς τὴν Νύσσαν, ἔγινε δεκτὸς ἀπὸ τὸ ποιμνιὸν του μ' ἐνθουσιασμόν, κατὰ τὸν μετέπειτα δὲ χρόνον ἐπέδειξεν ἀξιώλογον δραστηριότητα, ἣ ὁποία ἐξέπληξεν ὄλους ὅσοι τὸν ἐγνώριζαν. Εἶχεν ἤδη ἀποκτήσει καὶ αὐτὸς συνείδησιν ἡγέτου λόγῳ τοῦ κενοῦ τὸ ὁποῖον ἄφησεν ὁ θάνατος τοῦ ἀδελφοῦ του Βασιλείου. Ἦτο μία ἀπὸ τὰς κυρίας μορφὰς τῆς Β' οἰκουμενικῆς συνόδου καὶ αὐτὸς ἐξεφώνησε τὸν ἐπικήδειον εἰς τὸν πρῶτον πρόεδρον αὐτῆς Μελέτιον Ἀντιοχείας.

Ἀρίστη γνῶσις τῆς κοσμικῆς σοφίας, καὶ ἰδίως τῆς φιλοσοφίας, κατοχὴ ὀλοκλήρου τῆς Γραφῆς, μελέτη τῆς πρὸ αὐτοῦ θεολογικῆς σκέψεως καὶ ὀξεῖα δύνამις συλλήψεως τῶν ἐννοιῶν, πέραν δὲ ὄλων αὐτῶν βαθυτάτη πίστις, τοῦ ἐπέτρεψαν ν' ἀναδειχθῆ εἰς ἀνυπέβλητον στοχαστὴν καὶ μέγαν συγγραφέα. Ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν συγγραμμάτων του ἐκτιμῶνται σήμερα τὰ ἠθικοπνευματικὰ δοκίμια, εἰς τὰ ὁποῖα περιγράφει τὸν τρόπον τῆς προσεγγίσεως εἰς τὸ μυστήριον τῆς θεότητος καὶ τὰς βαθμίδας τῆς τελειώσεως. Ἀκόμη δὲ καὶ τὰ δογματικὰ του ἔργα εἶναι διαποτισμένα μὲ τὸ πνεῦμα αὐτό.

Καὶ ἐδῶ ἐπίσης ἠμπορεῖ νὰ σημειωθῆ ὅτι παραδόξως δὲν διεσώθησαν πολλαὶ ἐπιστολαὶ τοῦ Βασιλείου πρὸς τὸν Γρηγόριον Νύσσης.

Δημοσιεῦονται ἐδῶ μία ἐπιστολὴ πρὸς τὸν Γρηγόριον τοῦτον καὶ δύο πρὸς τὸν θεῖον Γρηγόριον. Ὁ θεῖός των αὐτός, ἀδελφὸς τῆς μητρὸς των Ἐμμελίας, ἦτο μεγάλης ἡλικίας καὶ ὑπηρε-

τουῖσεν ὡς ἐπίσκοπος εἰς κάποιαν πόλιν τῆς Καππαδοκίας. Κατὰ κάποιον τρόπον λοιπὸν ὁ ἀνεψιὸς του Βασίλειος ἦτο προϊστάμενός του, ὡς ἐποπτεύων ἐπὶ τῶν ἐπισκοπῶν μητροπολίτης. Κατὰ τὸ μητροπολιτικὸν σύστημα ὅλαι αἱ ἐπισκοπαὶ μιᾶς μεγάλης διοικησεως εἶχαν κάποιαν χαλαρὰν ἐξάρτησιν ἀπὸ τὴν μητρόπολιν, ἡ ὁποία ἐξάρτησις βέβαια δὲν ἀνεφέρετο εἰς τὰ ἐσωτερικὰ διοικητικὰ των θέματα, ἀλλ' εἰς τὰ γενικώτερα προβλήματα τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ Βασίλειος, λόγῳ τῆς παρουσίας Ἀρειανῶν μέσα εἰς τὸ σῶμα τῆς ἱεραρχίας καὶ τοῦ μεγάλου κινδύνου ἐκ μέρους αὐτῶν, ἠθέλησε νὰ συντονίσῃ τὰς ἐνεργείας ὅλων τῶν ἐπισκόπων, οὕτως ὥστε οἱ μὲν ὀρθόδοξοι ἐπίσκοποι νὰ δροῦν ἠνωμένοι, καὶ ἄρα μὲ περισσοτέραν ἀποτελεσματικότητα, οἱ δὲ Ἀρειανοὶ ἢ νὰ ἐξουδετερωθοῦν ἢ νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν. Ὅπως δὲ ἦτο τραχὺς καὶ ἐπίμονος εἰς τὰς κινήσεις του, δὲν ἤργοπώρησεν ἀλλ' ἐκινήθη ταχύτατα χωρὶς τὴν κατάλληλον προπαρασκευὴν τοῦ ἐδάφους, ἀφοῦ ἄλλωστε ἡ προσέγγις τοῦ Οὐάλεντος πρὸς τὰ μέρη ἐκεῖνα καθιστοῦσεν ἐπείγουσαν τὴν συνένωσιν. Ἀλλ' οὕτως ἔδωσε μὲ τὰς ἐνεργείας του τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ἀφαιρεῖ τὴν αὐτοτέλειαν τῶν ἄλλων ἐπισκόπων τῆς περιοχῆς καὶ πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς δυσηρεστήθησαν.

Εἰς αὐτὴν τὴν δυσარέσκειαν ἀναφέρονται αἱ τρεῖς ἐπιστολαὶ πρὸς ἀκολουθοῦν. Ὁ θεῖος Γρηγόριος εἶχε παύσει νὰ γράφῃ εἰς τὸν ἀνεψιὸν Βασίλειον καὶ νὰ ἐπισκέπτεται τὴν πρωτεύουσαν. Τότε ὁ ἀδελφὸς Γρηγόριος, πρεσβύτερος ἀκόμη τότε (371), προέβη εἰς ἐνέργειαν, ἡ ὁποία φαίνεται παιδαριώδης, ἀλλ' εἶχε θετικὰ ἀποτελέσματα. Μὲ συνεργασίαν φίλων του, ἀπὸ τοὺς ὡς ἄνω ἐπισκόπους προφανῶς, συνέταξεν ἐπιστολάς, προερχομένας δῆθεν ἀπὸ τὸν θεῖον καὶ ἀπευθυνομένας πρὸς τὸν Βασίλειον. Αὐτὸς βέβαια ἀνεκάλυψε τὴν πλαστότητα καὶ ἔγραψε τὴν ἐπιστολὴν 58 πρὸς τὸν ἀδελφόν του, γεμάτην ἐπιτιμήσεις διὰ τὴν φαινομενικὴν του ἀφέλειαν. Παρὰ ταῦτα ἐθεώρησεν ἀναγκαῖον νὰ λύσῃ τὴν σιωπὴν του ἔναντι τοῦ θείου (ἐπιστολαὶ 59 καὶ 60), ὅποτε καὶ ὁ θεῖος τοῦ ἔγραψε, μὲ ἀποτέλεσμα ν' ἀποκατασταθοῦν αἱ ἀγαθαὶ σχέσεις εὐθὺς ἀμέσως.

Ἡ τελευταία ἐπιστολὴ τῆς ομάδος αὐτῆς (ὑπ' ἀριθμὸν 225) ἀπευθύνεται πρὸς τὸν νέον βικάριον Πόντου Δημοσθένην, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε τὸ ἔργον τοῦ μετὰ τὴν πρόθεσιν καὶ τὸ πρόγραμμα νὰ ἐξαρθρώσῃ τὴν ὀρθόδοξον ἱεραρχίαν. Καὶ ἐπειδὴ ἐδίσταζε πάλιν νὰ ἐπιτεθῇ εὐθέως κατὰ τοῦ Βασιλείου, μία ἀπὸ τὰς ἀποφάσεις τοῦ ἦτο νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἔκπτωσιν τῶν στενῶν τοῦ συνεργατῶν, ὅπως ἦτο ὁ Γρηγόριος Νύσσης. Ἡ κατὰ τοῦ Γρηγορίου ἐπίθεσις ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Δημοσθένης δὲν ἦτο τόσο μικρόνους ὅσον ἐθεωρεῖτο. Διότι ἐνῶ ὁ Γρηγόριος δὲν εἶχεν ἀξιόλογον διοικητικὴν δραστηριότητα, αὐτὸς διέβλεψε τὴν ἐπιρροὴν ποὺ ἐπρόκειτο ἐντὸς ὀλίγου νὰ ἔχῃ οὗτος μετὰ τὸ ἀδαμάντινον ἦθος τοῦ καὶ τὴν συγγραφικὴν τοῦ δεινότητα. Ἡ ἐπιστολὴ αὐτῆ, τὴν ὁποίαν ὑπέγραψαν, πλὴν τοῦ Βασιλείου, καὶ ἄλλοι ἐπίσκοποι τῆς Καππαδοκίας, εἶναι γραμμένη εἰς ἥπιον ὕφος, ἀλλὰ παρὰ ταῦτα δὲν εἶχεν ἀποτέλεσμα· ὁ Γρηγόριος, ὅπως εἶδαμεν, ἐκηρύχθη μετ' ὀλίγον ἔκπτωτος ἀπὸ σύνοδον, τὴν ὁποίαν συνεκάλεσεν ὁ Δημοσθένης.

58. ΓΡΗΓΟΡΙΩ ΑΔΕΛΦΩ

Πῶς ἂν σοι διὰ γραμμᾶτων μαχεσθείην; Πῶς δ' ἂν ἀξίως σου καθαφαίμην τῆς περὶ πάντα χρηστότητος; Τρίτον τίς, εἶπέ μοι, τοῖς αὐτοῖς περιπίπτει δικτύοις; Τρίτον τίς τῇ αὐτῇ περιπίπτει πάγῃ; Οὐδ' ἂν τῶν ἀλόγων τι τοῦτο ῥαδίως πάθοι. Μίαν μοι συμπλέξας ἐπιστολὴν ἐκόμισας, ὡς παρὰ τοῦ αἰδεσιμωτάτου ἐπισκόπου καὶ κοινοῦ θείου ἡμῶν, ἀπατῶν με, οὐκ οἶδα ἄνθ' ὅτου. Ἐδεξάμην ὡς παρὰ ἐπισκόπου διὰ σοῦ κομισθεῖσαν. Τί γὰρ οὐκ ἔμελλον; Ἐπέδειξα πολλοῖς τῶν φίλων ὑπὸ περιχαρείας, ἠὺχαρίστησα τῷ Θεῷ. Ἠλέγχθη τὸ πλάσμα, αὐτοῦ τοῦ ἐπισκόπου διὰ τῆς ἰδίας φωνῆς ἀρησαμένου. Κατησχύνθημεν ἐπ' ἐκείνη· ἠὺξάμεθα ἡμῖν διαστῆναι τὴν γῆν, ῥαδιουργίας καὶ ψεύδους καὶ ἀπάτης ὀνειδεί περιβληθέντες. Δευτέραν πάλιν ἀπέδωκάν μοι, ὡς διὰ τοῦ οἰκέτου σου Ἀστερίου παρ' αὐτοῦ τοῦ ἐπισκόπου μοι ἀποσταλεῖσαν. Οὐδὲ ἐκείνη ἀληθής· αὐτὸς ὁ ἐπίσκοπος διεμαρτύρατο ἐπὶ τοῦ αἰδεσιμωτάτου ἀδελφοῦ Ἀνθίμου, ὡς αὐτὸς ἡμῖν ἀπήγγει-

Ἐπιστολὴ 58. Ἐγρᾶφη τὸ 371. Τὸ χάσμα ποῦ ἐπῆλθε λόγῳ ὠρισμένων μέτρων τοῦ Βασιλείου μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν ἐπισκόπων Καππαδοκίας, οἱ ὅποιοι ἔθεωροῦσαν τὰ μέτρα ὡς ἐκδήλωσιν αὐταρχισμοῦ, ἐσκέφθησαν νὰ εὔρουν τρόπον νὰ γεφυρώσουν μερικοὶ φίλοι, ἴσως ἐπίσκοποι. Τὸ χάσμα φυσικὰ ἤμποροῦσε νὰ γεφυρωθῇ, ἂν ἀποκαθίσταντο αἱ σχέσεις μεταξὺ Βασιλείου καὶ τοῦ θείου του Γρηγορίου. Εὐρόντες λοιπὸν πρόθυμον συνεργάτην τὸν ἀδελφὸν τοῦ Βασιλείου Γρηγόριον, ἐπλασαν τρεῖς ἐπιστολάς, προερχομένας δῆθεν ἀπὸ τὸν θεῖον, μετὰ τὰς ὁποίας ὁ θεῖος παρουσιάζετο συμφιλιωτικὸς καὶ συγχρόνως ἐζητοῦσε νὰ συναντηθοῦν ὅλοι οἱ ἐπίσκοποι μα-

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 58
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΔΕΛΦΟΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΝ

Πῶς νὰ σὲ ἀνταγωνισθῶ εἰς τὰ γράμματα; Πῶς νὰ τὰ καταφέρω ἰσάξια μὲ τὴν εἰς ὅλα ἀφέλειάν σου; Εἶπέ μου, ποιῶς πέφτει τρεῖς φορές εἰς τὰ ἴδια δίκτυα; ποιῶς πέφτει τρεῖς φορές εἰς τὴν ἰδίαν παγίδα; Οὔτε ἄλογον ζῶον δὲν θὰ τὸ ἐπάθαινε τόσον εὐκόλα. Ἐπλαστογράφησες μίαν ἐπιστολὴν καὶ μοῦ τὴν ἔφερες σὰν νὰ προήρχετο ἀπὸ τὸν αἰδεσιμώτατον ἐπίσκοπον καὶ κοινὸν θεῖόν μας, καὶ οὕτω μ' ἐξηπάτησες διὰ λόγους ποὺ δὲν καταλαβαίνω. Ὄταν μοῦ τὴν ἔφερες, τὴν ἐδέχθην σὰν νὰ προήρχετο ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπον. Διατί νὰ μὴ ἔκαμα ἔτσι; Τὴν ἐπέδειξα γεμᾶτος χαρὰν εἰς πολλοὺς φίλους, ηὐχαρίστησα τὸν Θεόν. Ἄλλ' ἐφανερῶθη ἡ πλαστότης της ὅταν ὁ ἴδιος ὁ ἐπίσκοπος τὴν ἠρνήθη. Ἐνετράπην δι' αὐτὴν, ηὐχθήθη ν' ἀνοίξη ἡ γῆ νὰ μὲ καταπιῇ, ἀφοῦ ἐπληρώθημεν ἀπὸ τὸ ὄνειδος τῆς ραδιουργίας καὶ τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἀπάτης. Ἐπειτα μοῦ παρέδωσαν δευτέραν ἐπιστολὴν, ἀποσταλεῖσαν τὰχα εἰς ἐμὲ ἀπὸ τὸν ἴδιον τὸν ἐπίσκοπον διὰ τοῦ ὑπηρέτου σου Ἀστερίου. Ἄλλ' οὔτε ἐκείνην ἔστειλε πράγματι ὁ ἐπίσκοπος, ὅπως μᾶς διεβεβαίωσεν ὁ αἰδεσιμώτατος

ζί του. Αὐτὸς φυσικὰ, ἐνθουσιασθεὶς ἀρχικῶς, ἀνεκάλυψε βραδύτερον τὴν πλαστογραφίαν καὶ μὲ τὴν παροῦσαν ἐπιστολὴν ἐλέγχει τὴν ἀπλοϊκότητα τοῦ ἀδελφοῦ του Γρηγορίου. Ὁ ἀδελφός του δὲν ἦτο καθόλου ἀφελής, διότι τελικῶς ἐπέτυχεν ὅ,τι ἐπεδίωκε· τοῦτο δὲ ἦτο νὰ ἐξαναγκάσῃ τὸν Βασίλειον νὰ γράψῃ πρῶτος πρὸς τὸν θεῖον, ὅπως καὶ ἔπραξεν. Οὕτως ἐπραγματοποιήθη ἡ συμφιλίωσις.

λε. Τρίτην πάλιν Ἀδαμάντιος ἤκε πρὸς ἡμᾶς κομίζων. Πῶς ἔδει δέξασθαι τὰ διὰ σοῦ καὶ τῶν σῶν πεμπόμενα; Ἡδξάμην ἂν λίθου καρδίαν ἔχειν, ὥστε μήτε τῶν παρελθόντων μεμνησθαι, μήτε τῶν παρόντων αἰσθάνεσθαι, ὑπὲρ τοῦ πᾶσαν πληγὴν εἰς γῆν κεκρυφῶς φέρειν ὡς τὰ βοσκήματα. Ἄλλὰ τί πάθω πρὸς τὸν ἔμαντοῦ λογισμόν, μετὰ μίαν καὶ δευτέραν πείραν οὐδὲν δυνάμενον ἀνεξετάστως προσίεσθαι; Ταῦτα τῆς σῆς ἀπλότητος καθαπτόμενος ἔγραψα, ἣν ἄλλως πρέπουσαν χριστιανοῖς, τῷ παρόντι καιρῷ ὀρῶ μὴ ἀρμόζουσαν, ἵνα πρὸς γοῦν τὸν ἐφεξῆς ἑαυτὸν τε φυλάττης κάμου φείδη, ἐπειδὴ, δεῖ γάρ με πρὸς σὲ μετὰ παρησίας εἰπεῖν, ἀναξιόπιστος εἰ τῶν τοιοῦτων διάκονος. Πλήν οἵτινες ἂν ὧσιν οἱ ἐπεσταλκότες, ἀπεκρινάμεθα αὐτοῖς τὰ εἰκότα. Εἴτε οὖν αὐ πείραν μοι καθιείς, εἴτε τῷ ὄντι παρὰ τῶν ἐπισκόπων λαβὼν τὴν ἐπιστολὴν ἔπεμψας, ἔχεις τὰς ἀποκρίσεις. Σὲ δὲ ἄλλα εἰκὸς ἦν ἐν τῷ παρόντι φροντίζειν, ἀδελφόν τε ὄντα καὶ μήπω τῆς φύσεως ἐπιλελησμένον, μηδὲ ἐν ἐχθροῦ μοίρα ἡμᾶς ὄρωντα· ἐπειδὴ εἰς βίον παρήλθομεν συντριβόντα μὲν ἡμῶν τὸ σῶμα, κακοῦντα δὲ καὶ τὴν ψυχὴν τῷ ὑπερβαίνειν τὴν ἡμετέραν δύναμιν. Ἄλλ' ὁμως, ἐπειδὴ οὕτως ἐκπεπολέμωσαι, τούτου ἔνεκεν παρεῖναι ἔδει νῦν καὶ κοινωνεῖν τῶν πραγμάτων. Ἀδελφοὶ γάρ, φησὶν, ἐν ἀνάγκαις χρήσιμοι ἔστωσαν. Εἰ δὲ τῷ ὄντι συντυχίαν ἡμετέραν καταδέχονται οἱ αἰδεσιμώτατοι ἐπίσκοποι, καὶ τόπον ἡμῖν ὠρισμένον καὶ καιρὸν γνωρισάτωσαν καὶ δι' ἰδίων ἡμᾶς ἀνθρώπων μεταστελλάσθωσαν. Ὡσπερ γὰρ πρὸς τὸ ἀπαντῆσαι αὐτὸς πρὸς τὸν ἔμαντοῦ θεῖον οὐκ ἀπαξιῶ, οὕτως, ἐὰν μὴ μετὰ τοῦ πρέποντος σχήματος ἢ κληῖσις γένηται, οὐκ ἀνέξομαι.

ἀδελφὸς Ἄνθιμος. Τρίτην πάλιν ἐπιστολὴν ἤλθε καὶ μᾶς ἔφερεν ὁ Ἀδαμάντιος.

Πῶς εἶναι ὅμως δυνατόν τώρα νὰ δέχωμαι τὰ διὰ σοῦ καὶ τῶν ἰδικῶν σου στελλόμενα; Θὰ ηὐχόμεν νὰ ἔχω καρδίαν λίθου, ὥστε οὔτε τὰ περασμένα νὰ ἐνθυμοῦμαι οὔτε τὰ παρόντα νὰ αἰσθάνωμαι, διὰ νὰ ὑποφέρω κάθε κτύπημα μὲ κατεβασμένην τὴν κεφαλὴν σὰν τὰ πρόβατα.

Αὐτὰ τὰ ἔγραψα μὲ σκοπὸν νὰ σὲ ἐπιπλήξω διὰ τὴν ἀπλοϊκότητά σου, ἢ ὁποῖα ὅπως νομίζω δὲν ταιριάζει εἰς τοὺς Χριστιανούς ποτέ, ἰδίως δὲ εἰς τὴν ἐποχὴν μας, οὕτως ὥστε εἰς τὸ μέλλον καὶ τὸν ἑαυτὸν σου νὰ προφυλάττης καὶ ἐμὲ νὰ λυπῆσαι διότι — πρέπει νὰ σοῦ τὸ εἶπω φανερά — εἶσαι ἀνάξιος μεσολαβητῆς εἰς τοιαύτας ὑποθέσεις. Πάντως ὁποιοιδῆποτε καὶ ἂν εἶναι οἱ συντάκται τῶν ἐπιστολῶν, τοὺς ἀπηντήσαμεν ὅσα ἤρμοζεν. Ἐπομένως, εἴτε σὺ ὁ ἴδιος προσεπάθησες νὰ μὲ ἐξαπατήσης εἴτε πράγματι ἐλάβανες κάθε φοράν τὴν ἐπιστολὴν ἀπὸ τοὺς ἐπισκόπους καὶ μου τὴν ἔστειλλες, ἔχεις λάβει τὰς ἀπαντήσεις. Σὺ δὲ πάντως ἄλλας φροντίδας ἔπρεπε νὰ λαμβάνης δι' ἐμὲ κατὰ τὴν παροῦσαν στιγμὴν, ἀφοῦ εἶσαι ἀδελφὸς καὶ δὲν λησμονεῖς τοὺς φυσικοὺς δεσμοὺς καὶ δὲν μᾶς βλέπεις ὡς ἐχθρόν, ἐπειδὴ ἐφθάσαμεν εἰς τρόπον ζωῆς ὁ ὁποῖος συντρίβει τὸ σῶμά μας καὶ κακοποιεῖ τὴν ψυχὴν, διότι ὑπερβαίνει τὴν δύνάμιν μας. Ἄλλ' ὅμως, ἐπειδὴ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον εἰσῆλθες εἰς τὸν πόλεμον, διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἀκριβῶς ὀφείλεις νὰ μου παρασταθῆς καὶ νὰ μετὰσξης εἰς τὰς ἀσχολίας μου. Διότι, λέγει, «οἱ ἀδελφοὶ εἰς τὰς ἀνάγκας πρέπει νὰ εἶναι χρήσιμοι»¹.

Ἐὰν δὲ πράγματι οἱ αἰδεσιμώτατοι ἐπίσκοποι συμφωνοῦν διὰ μίαν συνάντησιν, ἃς μᾶς γνωρίσουν τόπον καὶ χρόνον, καὶ ἃς μᾶς προσκαλέσουν διὰ μέσου ἰδικῶν τῶν ἀνθρώπων. Διότι, ὅπως δὲν ἀπαξιῶ νὰ συναντήσω τὸν θεῖόν μου, οὕτως ἐπίσης δὲν πρόκειται νὰ δεχθῶ, ἐὰν ἡ πρόσκλησις δὲν γίνῃ μὲ τὴν ἀπαιτουμένην διαδικασίαν.

59. ΓΡΗΓΟΡΙΩ ΘΕΙΩ

1. Ἐσιώπησα. Μὴ καὶ αἰεὶ σιωπήσομαι, καὶ ἀνέξομαι ἐπὶ πλείον τὴν δυσφορωτάτην ζημίαν τῆς σιωπῆς κυρῶσαι κατ' ἔμμαντοῦ, μήτε αὐτὸς ἐπιστέλλων μήτ' ἀκούων προσφθεγγομένου; Ἐγὼ μὲν γὰρ μέχρι τοῦ παρόντος ἐγκαρτερήσας τῷ σκυθρωπῷ τούτῳ δόγματι, ἠγοῦμαι πρέπειν καὶ μοὶ τὰ τοῦ προφήτου λέγειν, ὅτι «Ἐκαρτέρησα ὡς ἡ τίκτουσα», αἰεὶ μὲν ἐπιθυμῶν ἢ συντυχίαν ἢ λόγον, αἰεὶ δὲ ἀποτυγχάνων διὰ τὰς ἁμαρτίας τὰς ἔμμαντοῦ. Οὐ γὰρ δὴ ἄλλην τινὰ αἰτίαν ἔχω τοῖς γινομένοις ἐπινοεῖν, πλὴν γε δὴ τοῦ πεπεῖσθαι παλαιῶν ἁμαρτημάτων ἐκτίνειν δίκας ἐν τῷ χωρισμῷ τῆς ἀγάπης σου, εἰ δὴ καὶ ὀνομάζειν χωρισμὸν ὅσιον ἐπὶ σοῦ καὶ οὐτινοσοῦν τῶν τυχόντων, μὴ ὅτι γε ἡμῶν, οἷς ἐξ ἀρχῆς ἐν πατρὸς γέγονας χώρα. Ἄλλ' ἡ ἁμαρτία μου νῦν, οἷα νεφέλη βαθεῖα τις ἐπισχοῦσα, πάντων ἐκείνων ἄγνοιαν ἐνεποίησεν. Ὅταν γὰρ ἀπίδω πλὴν τοῦ ἐμοὶ λύπην τὸ γινόμενον φέρειν μηδὲν ἕτερον ἐξ αὐτοῦ κατορθούμενον, πῶς οὐχὶ εἰκότως ταῖς ἔμμαντοῦ κακίαις ἀνατίθῃμι τὰ παρόντα; Ἄλλ' εἴτε ἁμαρτίαι τῶν συμβάντων αἰτίαι, τοῦτό μοι πέρασ ἔστω τῶν δυσχερῶν· εἴτε τι τὸ οἰκονομούμενον ἦν, ἐξεπληρώθη πάντως τὸ σπουδαζόμενον. Οὐ γὰρ ὀλίγος ὁ τῆς

Ἐπιστολὴ 59. Ἐγράφη ὀλίγον μετὰ τὴν ἀνωτέρω, τὸ 371. Αἱ τρεῖς πλασταὶ ἐπιστολαὶ τοῦ Γρηγορίου ἀπέβλεπαν, ὅπως φαίνεται, εἰς τὸ νὰ ὑπεθυμίζουσιν εἰς τὸν Βασίλειον συνεχῶς τὸ χρέος του νὰ γράψῃ πρῶτος πρὸς τὸν θεῖον, ὡς μικρότερος. Μολονότι δὲ αὐτὸς ἀρχικῶς παρουσιάσθη θυμωμένος κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του, τελικῶς τὸ σχέδιον ἐπέτυχε καὶ αὐτὸς ἔγραψε πρῶτος.

7

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 59
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΘΕΙΟΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΝ

1. Ἐσιώπησα. Μήπως θὰ τηρήσω σιωπὴν διαπαντός καὶ θὰ δεχθῶ νὰ ἐπιβάλω εἰς τὸν ἑαυτὸν μου ἐπὶ μακρότατον χρόνον τὴν βαρυτάτην τιμωρίαν τῆς σιωπῆς, ὥστε οὔτε νὰ γράφω πρὸς σέ οὔτε νὰ λαμβάνω γράμματα ἀπὸ σέ; Διότι, ἀφοῦ ἐπέμεινα ἕως σήμερα εἰς αὐτὴν τὴν σκυθρωπὴν ἀπόφασιν, νομίζω ὅτι μοῦ ταιριάζει νὰ λέγω τὸ τοῦ προφήτου, «ἐκαρτέρησα ὡς ἡ τίκτουσα»¹, πάντοτε μὲν ἐπιθυμῶν ἢ συνάντησιν ἢ συζήτησιν, πάντοτε δὲ διὰ τὰς ἁμαρτίας μου ἀποτυγχάνων. Διότι ἀσφαλῶς δὲν δύναμαι νὰ ἐπινοήσω καμμίαν ἄλλην αἰτίαν διὰ τὰ συμβαίνοντα, πλὴν τοῦ ὅτι, ὅπως εἶμαι πεπεισμένος, πληρώνω ποινὰς διὰ παλαιὰ μου ἁμαρτήματα μὲ τὸν χωρισμὸν ἀπὸ τὴν ἀγάπην σου· ἐὰν βέβαια ἐπιτρέπεται νὰ χρησιμοποιοῦμαι τὴν λέξιν «χωρισμός» διὰ σέ, μὲ τὴν ἐννοιαν ὅτι εἶναι δυνατὸν σὺ νὰ χωρισθῆς καὶ ἀπὸ οἰονδήποτε ἄλλον, πολὺ περισσότερον δὲ ἀπὸ ἡμᾶς, διὰ τοὺς ὁποίους ἐξ ἀρχῆς κατεῖχες τὴν θέσιν πατρός.

Ἄλλὰ τώρα ἡ ἁμαρτία μου, ποὺ μὲ σκεπάζει σὰν βαθὺ σύννεφον, μ' ἔφερε ν' ἀγνοῶ ὅλα ἐκεῖνα. Διότι, ὅταν ὑπολογίσω ὅτι αὐτὸ ποὺ συμβαίνει μεταξὺ μας τίποτε ἄλλο δὲν ἐπιτυγχάνει παρὰ νὰ μοῦ προκαλῆ λύπην, πῶς δὲν ἔχω δίκαιον ν' ἀποδίδω τὴν παροῦσαν κατάστασιν εἰς τὰς ἰδικὰς μου κακίας; Ἄλλ' ἐὰν μὲν αἱ ἁμαρτίαι μου εἶναι αἰτίαι τῶν συμβάντων, εἴθε νὰ σταματήσουν ἕως ἐδῶ αἱ στενοχωρίαί μου· ἐὰν δὲ ἐπρόκειτο δι' εἶδος παιδαγωγήσεως, ὁ σκοπὸς ἀσφαλῶς ἐξεπληρώθη. Διότι δὲν εἶναι ὀλίγος ὁ χρόνος τῆς τιμωρίας μου².

1. Ἡσ. 42, 14. Καὶ αἱ πρῶται φράσεις τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς προέρχονται ἀπὸ τὸ ἴδιον χωρίον τοῦ Ἡσαίου.

2. Εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν φαίνεται νὰ διήρκεσε περισσότερον ἀπὸ μερικοὺς μῆνας αὐτὴ ἡ ψυχρότης.

ζημίας χρόνος. Διὸ μηκέτι στέγων πρῶτος ἔρηξα φωνήν, παρακαλῶν ἡμῶν τε αὐτῶν ἀναμνησθῆναι καὶ σεαυτοῦ, δς πλέον ἢ κατὰ τὸ τῆς συγγενείας εἰκὸς παρὰ πάντα τὸν βίον τὴν κηδεμονίαν ἡμῶν ἐπεδείξω, καὶ τὴν πόλιν νῦν ἡμῶν ἔνεκεν ἀγαπᾶν, ἀλλὰ μὴ δι' ἡμᾶς ἀλλοτριοῦν σαυτὸν τῆς πόλεως.

2. Εἴ τις οὖν παράκλησις ἐν Χριστῷ, εἴ τις κοινωνία Πνεύματος, εἴ τις σπλάγχνα καὶ οἰκτιρμοί, πλήρωσον ἡμῶν τὴν εὐχὴν· ἐνταῦθα στήσον τὰ κατηφῆ, ἀρχὴν τινα δὸς τοῖς φαιδροτέροις πρὸς τὸ ἐξῆς, αὐτὸς τοῖς ἄλλοις καθηγούμενος ἐπὶ τὰ βέλτιστα, ἀλλ' οὐχὶ ἀκολουθῶν ἑτέρῳ ἐφ' ἃ μὴ δεῖ. Καὶ γὰρ οὐδὲ σώματος χαρακτήρ ἴδιος οὕτω τινὸς ἐνομίσθη ὡς τῆς σῆς ψυχῆς τὸ εἰρηνικόν τε καὶ ἡμερον. Πρέποι δ' ἂν οὖν τῷ τοιούτῳ τοὺς ἄλλους ἔλκειν πρὸς ἑαυτὸν καὶ παρέχειν πᾶσι τοῖς ἐγγιζουσί σοι, ὡσπερ μύρου τινὸς εὐωδίας, τῆς τοῦ σοῦ τρόπου χρηστότητος ἀνατίμπασθαι. Καὶ γὰρ εἴ τι καὶ ἀντιτεῖνόν ἐστι νῦν, ἀλλὰ μικρὸν ὕστερον καὶ αὐτὸ τὸ τῆς εἰρήνης ἀγαθὸν ἐπιγνώσεται. "Ἐως δ' ἂν ἐκ τῆς διαστάσεως αἱ διαβολαὶ χώραν ἔχωσιν, ἀνάγκη αἰετὰς ὑποψίας ἐπὶ τὸ χειρὸν συναύξεσθαι. "Ἐστι μὲν οὖν οὐδ' ἐκείνοις πρόπον ἀμελεῖν ἡμῶν, πάντων δὲ πλέον τῇ τιμιότητί σου. Καὶ γὰρ εἰ μὲν ἁμαρτάνομέν τι, βελτίους ἐσόμεθα νουθετούμενοι. Τοῦτο δὲ ἄνευ συντυχίας ἀμήχανον. Εἰ δὲ οὐδὲν ἀδικοῦμεν, ἀντὶ τίνος μισοῦμεθα; Ταῦτα μὲν οὖν τὰ τῆς ἰδίας ἐμμαντοῦ δικαιολογίας προῖσχομαι.

3. "Α δ' ἂν ὑπὲρ ἑαυτῶν αἱ Ἐκκλησίαι εἴποιεν, οὐκ εἰς καλὸν τῆς διαστάσεως ἡμῶν ἀπολαῦσαι, βέλτιον μὲν σιωπᾶν. Οὐ γὰρ ἵνα λυπήσω τοῖς λόγοις κέχημαι, ἀλλ' ἵνα παύσω τὰ λυπηρὰ. Τὴν δὲ σὴν σύνεσιν πάντως οὐδὲν διαπέφενγεν, ἀλλὰ πολὺ μείζω καὶ τελειότερα ὢν ἡμεῖς νοοῦμεν αὐτὸς ἂν ἐξεύροις τῇ

3. Φιλ. 2, 1.

4. Ἐννοεῖ τοὺς ἄλλους ἐπισκόπους τῆς ἐπαρχίας τῆς Καππαδοκίας, οἱ ὅποιοι βεβαίως ἐν συνεχείᾳ συνεφιλιώθησαν μετ' αὐτοῦ.

5. Φαίνεται ἀπὸ αὐτὰ ὅτι ὁ Βασίλειος δὲν εἶχεν ἀντιληφθῆ καλὰ καλὰ πῶς προῆλθεν αὐτῇ ἡ ψυχρότης.

Διὰ τοῦτο, μὴ ἀνεχόμενος πλέον, ἐκραύγασα πρῶτος, παρακαλῶν νὰ σκεφθῆς καὶ ἡμᾶς καὶ τὸν ἑαυτὸν σου, νὰ σκεφθῆς ὅτι εἰς ὅλον σου τὸν βίον ἀπεδείχθης κηδεμῶν ἡμῶν ἐπιμελέστερος ἀπὸ ὅσον ἀπαιτεῖ ἡ συγγένεια, καὶ ἐπίσης ν' ἀγαπᾶς τώρα πλέον τὴν πόλιν χάριν ἡμῶν καὶ νὰ μὴ ἀποξενώνεσαι τῆς πόλεως ἐξ αἰτίας ἡμῶν.

2. «Εἴ τις οὖν παράκλησις ἐν Χριστῷ, εἴ τις κοινωνία Πνεύματος, εἴ τις σπλάγχχνα καὶ οἰκτιρμοί»³, ἐκπλήρωσε τὴν εὐχὴν ἡμῶν· σταμάτησε ἐδῶ τὴν κατήφειάν μας καὶ δῶσε ἀπὸ τώρα καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἀρχὴν εἰς τὰ εὐχάριστα, ὀδηγῶν σὺ ὁ ἴδιος ἡμᾶς τοὺς ἄλλους εἰς τὸν καλὸν δρόμον καὶ ὄχι ἀκολουθῶν ἄλλον εἰς τὸν ἐσφαλμένον. Διότι καὶ τοῦ σώματος ἀκόμη τὰ γνωρίσματα δὲν εἶναι εἰς ὅποιονδήποτε ἄνθρωπον τόσον χαρακτηριστικά, ὅσον εἶναι εἰς σέ ἡ γαλήνη καὶ ἡ ἡμερότης τῆς ψυχῆς. Μὲ τὸν χαρακτῆρα λοιπὸν ποὺ ἔχεις εἶναι πρέπον νὰ ἔλκῃς τοὺς ἄλλους πρὸς ἑαυτὸν καὶ νὰ ἐπιτρέπῃς εἰς ὅλους ὅσοι σέ πλησιάζουν νὰ εὐχαριστοῦνται μὲ τὴν ἀγαθότητα τῶν τρόπων σου σὰν μὲ εὐωδίαν μύρου. Διότι, ἂν ὑπάρχη τώρα κάποια ἀντίθεσις, ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγον καιρὸν τὸ ἀγαθὸν τῆς εἰρήνης θ' ἀναγνωρισθῆ. Ὅσον καιρὸν ὅμως αἱ διαβολαὶ εὐρίσκουν χῶρον εὐδοκίμησεως λόγῳ τῆς διαστάσεως, κατ' ἀνάγκην αἱ ὑποψίαι ἐπιτείνονται. Οὔτε ἐκεῖνοι δὲν εἶναι πρέπον νὰ μᾶς ἀγνοοῦν⁴, πολὺ δὲ περισσότερον ἢ τιμιότης σου. Διότι, ἔαν μὲν πράττωμεν κάτι τὸ ἁμαρτωλόν, μὲ τὴν νουθέτησιν θὰ γίνωμεν καλύτεροι. Ἐὰν δὲ δὲν ἀδικοῦμεν κανένα, τότε διατί μισοῦμεθα⁵;

Αὐτὰ λοιπὸν εἶναι ὅσα ὑποβάλλω ὡς δικαιολογίαν διὰ τὴν στάσιν μου.

3. Ὅσα δὲ θὰ ἠδύναντο νὰ εἴπουν αἱ Ἐκκλησίαι, αἱ ὁποῖαι μόνον καλὸν δὲν ἀπολαύουν ἀπὸ αὐτὴν τὴν διάστασιν μας, καλύτερα νὰ τὰ ἀποσιωπήσω. Διότι χρησιμοποιοῦ τοὺς λόγους τούτους, ὄχι διὰ νὰ λυπήσω ἀλλὰ διὰ νὰ παύσω τὰ λυπηρὰ. Φυσικὰ ὄχι μόνον δὲν διαφεύγει τίποτε τὴν σύνεσιν σου, ἀλλὰ καὶ εἶσαι εἰς θέσιν νὰ ἠξεύρῃς μὲ τὴν διάνοιάν σου καὶ νὰ

διανοία καὶ ἄλλοις εἴποις, ὅς γε καὶ εἶδες πρὸς ἡμῶν τὰς βλάβας τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ λυπῆ μᾶλλον ἡμῶν, πάλαι δεδιδραγμένος παρὰ τοῦ Κυρίου μηδενὸς τῶν ἐλαχίστων καταφρονεῖν. Νυνὶ δὲ ἡ βλάβη οὐκ εἰς ἓνα ἢ δεύτερον περιορίζεται, ἀλλὰ πόλεις ὄλαι καὶ δῆμοι τῶν ἡμετέρων παραπολαύουσι συμφορῶν. Τὴν γὰρ ἐπὶ τῆς ὑπεροχίας φήμην τί χροῖ καὶ λέγειν ὅποια τις ἔσται περὶ ἡμῶν; Πρέποι οὖν ἂν τῇ σῆ μεγαλοψυχία τὸ μὲν φιλόνεικον ἐτέροις παραχωρεῖν, μᾶλλον δὲ κἀκείνων ἐξελεῖν τῆς ψυχῆς, εἶπερ οἶόν τε, αὐτὸν δὲ δι' ἀνεξικακίας νικῆσαι τὰ λυπηρᾶ. Τὸ μὲν γὰρ ἀμύνεσθαι παντός ἐστι τοῦ ὀργιζομένου. Τὸ δὲ καὶ αὐτῆς τῆς ὀργῆς ὑψηλότερον εἶναι, τοῦτο δὲ μόνου σοῦ καὶ εἰ τίς σοι τὴν ἀρετὴν παραπλήσιος. Ἐκεῖνο δὲ οὐκ ἐρῶ, ὅτι ὁ ἡμῖν χαλεπαίνων εἰς τοὺς μηδὲν ἀδικήσαντας τὴν ὀργὴν ἐπαφίησιν. Εἴτε οὖν παρουσία, εἴτε γραμματι, εἴτε κλήσει τῇ πρὸς ἑαυτόν, εἴτε ὤπερ ἂν ἐθέλοις τρόπῳ, παραμύθησαι ἡμῶν τὴν ψυχὴν. Ἡμῖν μὲν γὰρ ἐδχῆ ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας φανῆναι τὴν θεοσεβειάν σου, καὶ ἡμᾶς τε ὁμοῦ καὶ τὸν λαὸν θεραπεῦσαι αὐτῇ τε τῇ ὕψει καὶ τοῖς λόγοις τῆς χάριτός σου. Ἐὰν μὲν οὖν τοῦτο ἦ δυνατόν, τοῦτο κράτιστον, ἐὰν δὲ τι ἕτερον δόξη, κἀκείνο δεξόμεθα. Μόνον γνωρῖσαι ἡμῖν τὸ παριστάμενον τῇ φρονήσει σου παρακλήθητι.

εἶπης εἰς ἄλλους πολὺ περισσότερα καὶ χαρακτηριστικώτερα σημεῖα ἀπὸ ὅσα ἡμεῖς συλλαμβάνομεν, ἐφ' ὅσον καὶ πρὶν ἀπὸ ἡμᾶς ἀντελήφθης τὴν ζημίαν τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ περισσότερο ἀπὸ ἡμᾶς ἔχεις διδαχθῆ ἀνεκάθεν ἀπὸ τὸν Κύριον νὰ μὴ καταφρονῆς οὔτε τὸν ἐλάχιστον τῶν ἀνθρώπων. Τώρα δὲ ἡ βλάβη δὲν περιορίζεται εἰς ἓνα καὶ δύο πρόσωπα, ἀλλὰ ὁλόκληροι πόλεις καὶ δῆμοι ἰδικοὶ μας ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὰς συμφορὰς μας. Διότι, σχετικὰ μὲ τὴν φήμην περὶ ἐξορίας ἡμῶν τί χρειάζεται νὰ εἶπω ποῖα ἀποτελέσματα θὰ ἔχη; Εἰς τὴν μεγαλοψυχίαν σου λοιπὸν ἀρμόζει τὸν μὲν φιλόνεικον τρόπον ν' ἀφήσης εἰς ἄλλους, μᾶλλον δὲ νὰ τὸν ἀφαιρέσης καὶ ἀπὸ ἐκείνων τὴν ψυχὴν, ἐὰν εἶναι δυνατόν· μὲ τὴν ἀνεξικακίαν δὲ τῆς ψυχῆς σου νὰ νικήσης τὰ λυπηρὰ. Τὸ νὰ ἐκδικῆται κανεὶς εἶναι γνώρισμα παντὸς ὀργιζομένου, τὸ νὰ εἶναι ὅμως ὑψηλότερα καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ὀργὴν, τοῦτο ταιριάζει μόνον εἰς σὲ καὶ εἰς ὅποιονδῆποτε ἄλλον ποὺ ἔχει παραπλησίαν ἀρετὴν. Μόνον ἐκεῖνο δὲν θὰ εἶπω· τὸ ὅτι ὅποιος ἐχθρεύεται ἡμᾶς ρίπτει τὴν ὀργὴν του ἐπάνω εἰς ἄνθρωπον ποὺ δὲν ἠδίκησε καθόλου.

Ἐπομένως, εἴτε μὲ τὴν παρουσίαν σου εἴτε μὲ γράμμα εἴτε μὲ πρόσκλησιν πρὸς ἐπίσκεψίν σου εἴτε μὲ ὅποιονδῆποτε ἄλλον τρόπον θέλεις, παρηγόρησε τὴν ψυχὴν ἡμῶν. Ἀπὸ τῆς ἰδικῆς μας πλευρᾶς ἡ εὐχὴ εἶναι νὰ φανῆ ἡ θεοσέβειά σου εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μας, οὕτως ὥστε νὰ ἀναψύξης συγχρόνως καὶ τὸν λαὸν μὲ τὴν παρουσίαν καὶ τοὺς χαριτωμένους λόγους σου. Ἐὰν λοιπὸν τοῦτο εἶναι δυνατόν, τόσον τὸ καλύτερον· ἐὰν δὲ ἐσὺ ἀποφασίσῃς κάτι ἄλλο, θὰ τὸ δεχθῶμεν καὶ ἐκεῖνο. Μόνον κάμε μας τὴν χάριν νὰ μᾶς γνωστοποιήσης ἀκριβῶς ὅ,τι ἡ φρόνησίς σου ἀποφασίσῃ.

60. ΓΡΗΓΟΡΙΩ ΘΕΙΩ

Καὶ πρότερον ἠδέως εἶδον τὸν ἀδελφόν μου (τί γὰρ οὐκ ἔμελλον, ἀδελφόν τε ὄντα ἔμαντοῦ καὶ τοιοῦτον;), καὶ νῦν δὲ τῇ αὐτῇ διαθέσει προσεδεξάμην ἐπιδημήσαντα, μηδέν τι τῆς ἔμαντοῦ στοργῆς παρατρέψας. Μηδὲ γὰρ γένοιτό τι τοιοῦτο μηδὲν ὄμε τῆς φύσεως ἐπιλαθέσθαι καὶ ἐκπολεμωθῆναι πρὸς τοὺς οἰκείους ποιήσει. Ἄλλὰ καὶ τῶν τοῦ σώματος ἀρρωστημάτων καὶ τῶν ἄλλων ἀλγεινῶν τῆς ψυχῆς παραμυθίαν ἠγησάμην εἶναι τὴν τοῦ ἀνδρὸς παρουσίαν, τοῖς τε παρὰ τῆς τιμιότητός σου δι' αὐτοῦ κομισθεῖσι γράμμασιν ὑπερήσθην· διὸ καὶ ἐκ πολλοῦ ἐπεθύμουν ἐλθεῖν, οὐκ ἄλλου τινὸς ἔνεκεν ἢ τοῦ μῆ καὶ ἡμᾶς τι σκυθρωπὸν διήγημα τῷ βίῳ προσθεῖναι, ὡς ἄρα τις εἶη τοῖς οἰκειοτάτοις πρὸς ἀλλήλους διάστασις, ἠδονὴν μὲν ἐχθροῖς παρασκευάζουσα, φίλοις δὲ συμφορὰν, ἀπαρέσκουσα δὲ Θεῷ, τῷ ἐν τῇ τελείᾳ ἀγάπῃ τὸν χαρακτῆρα τῶν ἑαυτοῦ μαθητῶν θεμένῳ. Διὸ καὶ ἀντιφθέγγομαι ἀναγκαίως εὔχεσθαι ὑπὲρ ἡμῶν παρακαλῶν καὶ τὰ ἄλλα κήδεσθαι ὡς οἰκείων. Τὸν δὲ νοῦν τῶν γινομένων ἐπειδὴ αὐτοὶ

Ἐπιστολὴ 60. Ἐγράφη τὸ 371, ὀλίγον μετὰ τὴν προηγουμένην. Ὁ θεὸς Γρηγόριος ἀπήντησε προθύμως εἰς τὴν ἀνωτέρω ἐπιστολὴν τοῦ ἀνεψιοῦ του Βασιλείου, τὴν ὅποιαν προφανῶς ἀνέμενε, καὶ οὕτως ἐπραγματοποιήθη ἡ συμφιλίωσις. Ἡ παρούσα ἐπιστολὴ εἶναι ἀπάντησις εἰς τὸ γράμμα τοῦ θεοῦ. Ἀπὸ αὐτὴν συνάγεται τὸ περιεχόμενον τῆς ἐπιστολῆς τοῦ θεοῦ, διότι τὰ τμήματά της ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὰ ἀντικείμενα εἰς τὰ ὁποῖα ἀνεφέρετο ἐκείνη.

8

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 60
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΘΕΙΟΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟΝ

Καὶ πρὸ ὀλίγου καιροῦ εἶδα εὐχαρίστως τὸν ἀδελφόν μου¹ — πῶς θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ συμβῆ ἄλλιῶς, ἀφοῦ εἶναι ἀδελφός μου; καὶ τί ἀδελφός; — καὶ τώρα ἐδέχθην τὴν ἐπίσκεψίν του μὲ τὴν ἰδίαν διάθεσιν, χωρὶς κατὰ τίποτε νὰ ἔχω μεταβάλει τὴν πρὸς αὐτὸν στοργήν μου. Εἶθε νὰ μὴ μοῦ συμβῆ ποτέ νὰ πάθω κάτι, πού θὰ μὲ κάμη νὰ λησμονήσω τὴν φυσικὴν συγγένειαν καὶ νὰ γίνω ἐχθρὸς τῶν οἰκείων μου. Ἀντιθέτως τὴν παρουσίαν τοῦ ἀνδρὸς ἐθεώρησα ἀνακούφισιν ἀπὸ τὰ ἀρρωστήματα τοῦ σώματος καὶ τοὺς ἄλλους πόνους, τοὺς ψυχικοὺς. Ἐξ ἄλλου ἐδοκίμασα μεγάλην χαρὰν διὰ τὸ γράμμα τῆς τιμιότητός σου πού μοῦ ἔφερε· τὸ ὁποῖον ἐπερίμενα ἀπὸ πολὺν καιρὸν νὰ ἔλθῃ, ὄχι διὰ τίποτε ἄλλο παρὰ διὰ νὰ μὴ προσθέσωμεν καὶ ἡμεῖς, ὅπως ἄλλοι, εἰς τὴν βιογραφίαν μας ἓνα μελαγχολικὸν κεφάλαιον, εἰς τὸ ὁποῖον θὰ περιγράφεται μία διάστασις μεταξὺ τῶν οἰκειοτάτων, χαρίζουσα εἰς μὲν τοὺς ἐχθροὺς ἡδονὴν εἰς δὲ τοὺς φίλους συμφοράν, ἀπαρέσκουσα δὲ εἰς τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος ὡς χαρακτηριστικὸν γνώρισμα τῶν μαθητῶν του ὠρίσε τὴν τελείαν ἀγάπην². Διὰ τοῦτο εἶμαι ὑποχρεωμένος, ἀπαντῶν, νὰ σὲ παρακαλέσω νὰ εὐχεσαι ὑπὲρ ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ κάθε ἄποψιν νὰ φροντίζῃς δι' ἡμᾶς ὡς συγγενεῖς σου.

Ὡς πρὸς δὲ τὴν ἐξήγησιν τῶν γενομένων, ἐπειδὴ ἡμεῖς

1. Τὴν ἐπιστολὴν τοῦ θεοῦ μετέφερον ὁ ἀδελφὸς τοῦ Βασιλείου Γρηγόριος. Ἐπειδὴ ἡ γνωστὴ παρέμβασις τούτου μὲ τὰς πλαστάς ἐπιστολάς εἶχε προκαλέσει ψυχρότητα μεταξὺ τῶν ἀδελφῶν, ὁ θεὸς θέλει νὰ ἐξομαλύνῃ καὶ αὐτὴν τὴν σχέσιν μὲ ἐρώτησιν πού περιλαμβάνετο εἰς τὴν ἐπιστολήν. Δὲν φαίνεται ἀπίθανον ἐντελῶς τὸ νὰ ἦτο προκαταβολικῶς ἐνήμερος ὁ θεὸς περὶ τῆς χαλκείσεως τῶν ἐπιστολῶν.

2. Ἰω. 13, 35, «ἐν τούτῳ γνώσονται πάντες ὅτι ἐμοὶ μαθηταὶ ἐστε, ἐὰν ἀγάπην ἔχητε ἐν ἀλλήλοις».

ὑπὸ ἀμαθίας συνεῖναι οὐκ ἔχομεν, ἐκεῖνον ἐκρίναμεν ἀληθῆ εἶναι νομίζειν ὃν ἂν αὐτὸς ἡμῖν ἐξηγήσασθαι καταξιώσης. Ἀνάγκη δὲ καὶ τὰ λειπόμενα παρὰ τῆς σῆς μεγαλονοίας ὀρισθῆναι, τὴν συντυχίαν ἡμῶν τὴν πρὸς ἀλλήλους καὶ καιρὸν τὸν πρόποντα καὶ τόπον ἐπιτήδειον. Εἶπερ οὖν ὄλωσ ἀνέχεται καταβῆναι πρὸς τὴν ταπεινώσειν ἡμῶν ἢ σεμνότης σου καὶ λόγου τινὸς μεταδοῦναι ἡμῖν, εἴτε μετ' ἄλλων, εἴτε κατὰ σεαυτὸν βούλει γενέσθαι τὴν συντυχίαν, ὑπακουσόμεθα, τοῦτο ἅπαξ ἑαυτοῖς συμβουλεύσαντες, δουλεύειν σοι ἐν ἀγάπῃ καὶ ποιεῖν ἐκ παντὸς τρόπου τὰ εἰς δόξαν Θεοῦ παρὰ τῆς εὐλαβείας σου ἡμῖν γραφόμενα. Τὸν δὲ αἰδεσιμώτατον ἀδελφὸν οὐδὲν ἠναγκάσαμεν ἀπὸ γλώττης εἰπεῖν ἡμῖν, διότι οὐτε πρότερον μεμαρτυρημένον εἶχε τὸν λόγον ὑπὸ τῶν ἔργων.

9

225. ΔΗΜΟΣΘΕΝΕΙ ΩΣ ΑΠΟ ΚΟΙΝΟΥ

Πολλὴν χάριν ἔχομεν αἰεὶ τῷ Θεῷ καὶ βασιλεῦσι τοῖς ἐπιμελουμένοις ἡμῶν, ὅταν ποτὲ ἴδωμεν τῆς πατρίδος ἡμῶν τὴν ἀρχὴν ἀνδρὶ πιστευθεῖσαν πρῶτον μὲν χριστιανῷ, ἔπειτα ὀρθῶ τὸν τρῶ-

3. Ὁ Βασίλειος ἢ δὲν εἶχεν ἀντιληφθῆ τὸ αἴτιον τῆς διαστάσεως ἢ προσποιεῖται ὅτι δὲν τὸ εἶχεν ἀντιληφθῆ.

4. Ἐννοεῖ προφανῶς τὴν περίπτωσιν τῶν πλαστῶν ἐπιστολῶν.

Ἐπιστολὴ 225. Ἐγρᾶφῃ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 375. Πέντε ἔτη ἐνωρίτερα ὁ προϊστάμενος τοῦ αὐτοκρατορικοῦ μαγειρείου Δημοσθένης εἶχεν ἀναμιχθῆ εἰς θεολογικὴν συζήτησιν μεταξὺ αὐτοκράτορος Οὐάλεντος καὶ Μεγάλου Βασιλείου. Ὁ δεύτερος τοῦ παρετήρησε τότε ν' ἀφήσῃ τὰς θεολογικὰς συζητήσεις καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν κατασάρκες του, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον διεσκέδασε τὸν αὐτοκράτορα. Τώρα κάποιος Δημοσθένης διορίζεται βικάριος τοῦ Πόντου, δηλαδὴ ἐπιθεωρητὴς τῶν ἐπαρχιῶν πού ἀποτελοῦσαν ἄλλοτε τὴν μεγάλην διοίκησιν τοῦ Πόντου. Ἴσως εἶναι τὸ ἴδιον πρόσωπον,

λόγῳ ἀμαθείας δὲν δυνάμεθα νὰ τὰ ἐννοήσωμεν, ἀπεφασίσασαμεν νὰ θεωρήσωμεν ὡς πραγματικὴν ἐκείνην ποῦ θὰ καταξιώσης νὰ μᾶς δώσης ἐσύ³.

Εἶναι δὲ ἀνάγκη νὰ ὀρισθοῦν ἀπὸ τὴν μεγαλοψυχίαν σου καὶ τὰ ἐναπομένοντα, δηλαδὴ ἡ μεταξὺ μας συνάντησις, ὁ πρέπων δι' αὐτὴν χρόνος καὶ ὁ κατάλληλος τόπος. Ἐάν λοιπὸν ἡ σεμνότης σου καταδέχεται κατ' ἀρχὴν νὰ κατέλθῃ πρὸς τὴν ταπεινότητα ἡμῶν καὶ νὰ μᾶς θεωρήσῃ ἄξιους διαλόγου μαζί της, θὰ ὑπακούσωμεν, εἴτε μαζί με ἄλλους εἴτε μόνον με σὲ θέλεις νὰ γίνῃ ἡ συνάντησις, ἐφ' ὅσον ἔχομεν ἀποφασίσει ἅπαξ διαπαντὸς νὰ σὲ ὑπηρετῶμεν ἐν ἀγάπῃ καὶ νὰ ἐκτελῶμεν με κάθε τρόπον ὅσα εἰς δόξαν Θεοῦ μᾶς ἐπιτάσσει ἡ εὐλάβειά σου.

Τὸν αἰδεσιμώτατον ἀδελφόν μας δὲν ἠναγκάσαμεν νὰ μᾶς εἴπῃ τίποτε προφορικῶς· διότι εἰς κάποιαν προηγουμένην περίπτωσηιν δὲν εἶχε τὸν λόγον μεμαρτυρημένον ἀπὸ τὰ ἔργα⁴.

9

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 225

ΠΡΟΣ ΔΗΜΟΣΘΕΝΗΝ ΚΑΤΟΠΙΝ ΚΟΙΝΗΣ ΑΠΟΦΑΣΕΩΣ

Κάθε φοράν, ποῦ βλέπομεν ν' ἀνατίθεται ἡ διακυβέρνησις τῆς πατρίδος ἡμῶν εἰς ἄνδρα πρῶτον μὲν Χριστιανόν, ἔπειτα δὲ κόσμιον εἰς τὴν διαγωγὴν καὶ τέλος ἀκριβῆ φύλακα τῶν νόμων ἀπὸ τοὺς ὁποίους διέπονται τὰ ἀνθρώπινα πράγματα,

ἀφοῦ καὶ αὐτὸς εἶναι δυσμενέστατα διατεθειμένος κατὰ τῆς Ὀρθοδοξίας. Ὁ Δημοσθένης αὐτὸς εἶχε πάλιν τὴν πρόθεσιν νὰ διώξῃ τὸν Βασίλειον, ἀλλὰ δὲν τὸ ἀπετόλμησε, φοβούμενος ἐξέγερσιν τοῦ λαοῦ τῆς Καππαδοκίας. Ἄντ' αὐτοῦ ἐδίδωξε τὸν ἀδελφόν του Γρηγόριον, ἐπίσκοπον Νύσσης. Συνέκάλεσε σύνοδον φιλαρειανῶν ἐπισκόπων εἰς τὴν Ἄγκυραν καὶ ἔστειλε στρατιώτας νὰ συλλάβουν τὴν Γρηγόριον. Εἰς τὸ ἐπεισόδιον αὐτὸ ἀναφέρεται ἡ παρούσα ἐπιστολή, τὴν ὁποίαν συνυπέγραψαν καὶ ἄλλοι ἐπίσκοποι τῆς Καππαδοκίας.

πον καὶ ἀκριβεῖ τῶν νόμων φύλακι καθ' οὓς πολιτευόμεθα τὰ ἀνθρώπινα. Διαφερόντως δὲ ἐπὶ τῆς σῆς ἐπιδημίας ταύτην τὴν χάριν ὠμολογήσαμεν τῷ Θεῷ καὶ τῷ θεοφιλεῖ βασιλεῖ. Αἰσθόμενοι δὲ ὅτι τινὲς τῶν ἐχθρῶν τῆς εἰρήνης ἔμελλον τὰ σεμνά σου δικαστήρια καθ' ἡμῶν διοχεῖν, ἐξεδεχόμεθα κληθῆσθαι παρὰ τῆς μεγαλονοίας σου, ὥστε διδαχθῆναι παρ' ἡμῶν τὴν ἀλήθειαν εἴπερ ἄρα κατεδέχετό σου ἡ μεγάλη φρόνησις τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων οἰκειοῦσθαι τὰς ἐξετάσεις. Ἐπειδὴ δὲ ἡμᾶς μὲν παρῆδε τὸ δικαστήριον, τὸν δὲ ἀδελφὸν ἡμῶν καὶ συλλειτουργὸν Γρηγόριον κινήθεισά σου ἡ ἐξουσία ἐπὶ ταῖς Φιλοχάρους λοιδορίαις ἀναρπαγῆναι προσέταξεν, ὁ δὲ ὑπήκουσε μὲν τῷ προστάγματι (πῶς γὰρ οὐκ ἔμελλεν;), ὑπὸ δὲ πλευριτικοῦ πάθους κατασχεθεὶς καὶ ἅμα ἐκ τῆς προσγενομένης αὐτῷ ψύξεως, τῆς τῶν νεφρῶν ἀρρωστίας συνήθως ἐπαναστάσης, ἠναγκάσθη ἀπαραιτήτως ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν κατεχόμενος, ἐπιμελείας ἕνεκεν τοῦ σώματος καὶ παραμυθίας τῶν ἀφορήτων ὀδυνῶν, πρὸς τι χωρίον ἡσυχίαν ἔχον μετατεθῆναι· τούτου χάριν πάντες ἤλθομεν ἐπὶ τὸ ἰκετεῦσαι τὸ μέγεθός σου μηδὲν ἀγανακτῆσαι τῇ ἀναβολῇ τῆς ἀπαντήσεως. Καὶ γὰρ οὔτε τι τῶν δημοσίων χεῖρον ἔσχεν ἐκ τῆς ἡμετέρας ὑπερθέσεως, οὔτε τι τῶν ἐκκλησιαστικῶν τούτου ἕνεκεν παρεβλάβη. Ἄλλ' εἰ μὲν περὶ χρημάτων ἐστὶν ὁ λόγος ὡς διαφορηθέντων, αὐτῷ εἰσιν οἱ ταμίαι τῶν ἱερῶν χρημάτων ἔτοιμοι δοῦναι τὸν λόγον τῷ βουλομένῳ καὶ δεῖξαι τὴν συκοφαντίαν τῶν κατατολμησάντων τῆς ἀκριβοῦς ἀκοῆς σου ῥάδιον γὰρ αὐτοῖς ἀπ' αὐτῶν τῶν γραμμάτων τοῦ μακαρίου ἐπισκόπου φανερὰν τὴν ἀλήθειαν τοῖς ἐπιζητοῦσι ποιῆσαι. Εἰ δέ τι ἕτερόν ἐστι κανονικὸν ἐξετάσεως δεόμενον, καὶ τούτου καταδέχεται ὑποδέξασθαι τὴν ἀκρόασιν καὶ τὴν κρίσιν ἡ μεγαλόνοιά σου, πάντων ἡμῶν χρεῖα, ὅτι, εἴπερ τι ἐλλέλειπται τῶν κανονικῶν, οἱ χειροτονήσαντες αἰ-

χρεωστοῦμεν πολλήν εὐγνωμοσύνην εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἰς τοὺς βασιλεῖς οἱ ὅποιοι φροντίζουν δι' ἡμᾶς.

Ἰδιαιτέρως δὲ διὰ τὸν ἰδικὸν σου διορισμὸν ὠμολογήσαμεν τὴν χάριν αὐτὴν εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὸν θεοφιλεῖ βασιλέα. Ἐπιληφθέντες δὲ ὅτι μερικοὶ ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τῆς εἰρήνης ἐπρόκειτο νὰ παρακινήσουν ἐναντίον μας τὸ ἔντιμον δικαστήριόν σου, ἀνεμένομεν νὰ κληθῶμεν ἀπὸ τὴν ἐξοχότητά σου, διὰ νὰ πληροφορηθῆς ἀπὸ ἡμᾶς τὴν ἀλήθειαν, ἐὰν βέβαια ἡ μεγάλη σου φρόνησις εἶχε τὴν πρόθεσιν νὰ ἀναλάβῃ τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων.

Ἐπειδὴ δὲ ἡμᾶς μὲν δὲν ἠνώχλησε τὸ δικαστήριον, τὸν δὲ ἀδελφὸν καὶ συλλειτουργὸν ἡμῶν Γρηγόριον ἡ αὐθεντία σου, παρακινουμένη ἀπὸ τὰς καταγγελίας τοῦ Φιλοχάρους, διέταξε νὰ προσαχθῆ ἑνώπιόν σου, αὐτὸς ὑπήκουσεν εἰς τὴν διαταγὴν· διότι πῶς ἦτο δυνατόν νὰ πράξῃ διαφορετικά; Καταληφθεὶς ὁμως ἀπὸ πόνους τῶν πλευρῶν καὶ συγχρόνως προσβληθεὶς ἐκ νέου ἀπὸ τὴν χρονίαν ἀσθένειαν τῶν νεφρῶν λόγῳ ψύξεως, ἠναγκάσθη νὰ μεταφερθῆ εἰς ἓνα ἤσυχον μέρος πρὸς θεραπείαν τοῦ σώματος καὶ ἀνακούφισιν τῶν ἀφορήτων πόνων του, πάντοτε κρατούμενος ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν ἐρχόμεθα ὅλοι ἀπὸ κοινου νὰ ἱκετεύσωμεν τὴν αὐθεντίαν σου νὰ μὴ ἀγανακτήσῃς διὰ τὴν ἀναβολὴν τῆς παρουσιάσεως ἐνώπιόν σου, καθ' ὅσον ἀπὸ τὴν ἀναβολὴν αὐτὴν οὔτε τὸ δημόσιον συμφέρον ἔθιγῃ οὔτε τὰ ἐκκλησιαστικὰ πράγματα ἐζημιώθησαν.

Ἄλλ' ἐὰν ἡ ὑπόθεσις ἀναφέρεται εἰς κατασπατάλησιν χρημάτων, ἔδῳ εἶναι οἱ ταμίαι τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐσόδων, ἔτοιμοι ν' ἀποδώσουν λογαριασμὸν εἰς τὸν ἐπιθυμοῦντα καὶ ν' ἀποδείξουν τὸν συκοφαντικὸν χαρακτήρα τῆς προθέσεως ἐκείνων ποὺ ἐτόλμησαν νὰ φέρουν τὸ ζήτημα εἰς τὴν ἀκριβοδικαίαν ἀκρόασίν σου. Διότι τοὺς εἶναι εὐκόλον νὰ καταστήσουν φανεράν τὴν ἀλήθειαν εἰς τοὺς ἀναζητοῦντας αὐτὴν ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ βιβλία ποὺ τηρεῖ ὁ μακάριος ἐπίσκοπος. Ἐὰν δὲ πρόκειται περὶ ἄλλου κανονικοῦ ζητήματος ποὺ ἔχει ἀνάγκην ἐξετάσεως, ἡ δὲ μεγαλοψυχία σου προτίθεται ν' ἀναλάβῃ τὴν ἀκρόασιν καὶ κρίσιν

τιοι, οὐχ ὁ κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην ὑποδέξασθαι τὴν λειτουργίαν ἐκβιασθείς. Ὡστε ἰκετεύομέν σε φυλάξει ἡμῖν τὴν ἀκρόασιν ἐπὶ τῆς πατρίδος καὶ μὴ ἔλκειν εἰς τὴν ὑπερορίαν, μηδὲ εἰς ἀνάγκην ἄγειν συντυχίας ἐπισκόπων πρὸς οὓς οὕτω τὰ περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ζητημάτων ἀπελυσάμεθα. Ὁμοῦ δὲ καὶ φείσασθαι τοῦ γήρωσ ἡμῶν καὶ τῆς ἀσθενείας δεόμεθα. Γνώση γὰρ αὐτῇ τῇ πείρᾳ, τοῦ Θεοῦ βουλομένου, ὥς οὔτε μικρὸν οὔτε μείζον παρεῖται τι τῶν κανονικῶν ἐν τῇ καταστάσει τοῦ ἐπισκόπου. Ἐδχόμεθα οὖν ἐπὶ τῆς σῆς ἀρχῆς καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν ὁμόνοιαν καὶ εἰρήνην καταπραχθῆναι ἧς μήπω γενομένης, βαρὺ ἡμῖν ἐστὶ τὸ τῆς συντυχίας, διὰ τὸ πολλοὺς τῶν ἀπλουστέρων βλάπτεσθαι ἐν τῇ διαστάσει ἡμῶν τῇ πρὸς ἀλλήλους.

1. Ἐννοεῖται ἡ ἐπαρχία τῆς Καππαδοκίας. Ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους εἶχε συγκληθῆ σύνοδος εἰς τὴν Ἄγκυραν, πρωτεύουσαν τῆς Γαλατίας.

2. Τὴν ὡς ἄνω σύνοδον ἀποτελοῦσαν φιλαρειανοὶ ἐπίσκοποι, μὲ τοὺς ὁποίους ὁ Βασίλειος καὶ οἱ ἄλλοι Ὁρθόδοξοι δὲν εἶχαν κοινωνίαν καὶ δὲν ἐπιθυμοῦσαν νὰ ἔχουν συναναστροφὴν καὶ διάλογον ὑπὸ συνθήκας βίας.

3. Ἡ εὐχή τοῦ Βασιλείου δὲν ἱκανοποιήθη. Ὁ Δημοσθένης ἠθέλησε

αὐτοῦ, τότε ἀπαιτεῖται ἡ παρουσία ὄλων ἡμῶν, διότι ἂν ὑπῆρξε καμμία παράλειψις εἰς τὴν κανονικὴν διαδικασίαν, ὑπεύθυνοι εἴμεθα ἡμεῖς ποῦ τὸν ἔχειροτονήσαμεν καὶ ὄχι αὐτὸς ποῦ ἐδέχθη τὸ ἐπισκοπικὸν ἀξίωμα ἐκβιασθεὶς μὲ τὰς πιέσεις μας.

Ὡστε σὲ ἰκετεύομεν νὰ ἐπιφυλάξης τὴν ἀκρόασιν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς πατρίδος μας¹ καὶ νὰ μὴ μᾶς σύρῃς εἰς ξένην γῆν οὔτε νὰ μᾶς ὑποχρεώσης νὰ συναντήσωμεν ἐπισκόπους μὲ τοὺς ὁποίους δὲν ἔχομεν ἀκόμη διευθετήσῃ τὰς διαφορὰς μας εἰς τὰ ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα². Συγχρόνως δὲ παρακαλοῦμεν νὰ λυπηθῆς τὸ γῆρας ἡμῶν καὶ τὴν ἀσθένειαν. Θὰ γνωρίσης δέ, Θεοῦ θέλοντος, διὰ τῆς ἐξετάσεως τῶν πραγμάτων ὅτι κατὰ τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ ἐπισκόπου τούτου δὲν παρελείφθη καμμία διάταξις, οὔτε μεγάλη οὔτε μικρά.

Εὐχόμεθα λοιπὸν ὑπὸ τὴν διακυβέρνησίν σου νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς ἡμῶν ὁμόνοια καὶ εἰρήνη. Ἐφ' ὅσον δὲν πραγματοποιεῖται αὐτή, δύσκολος εἶναι καὶ ἡ συνάντησίς μας ἀκόμη· πολλοὶ δὲ ἀπὸ τοὺς ἀπλουστέρους βλάπτονται λόγῳ τῆς διαστάσεως ἡμῶν πρὸς ἀλλήλους³.

νὰ ἐπιβάλη παντοῦ ἀρειανικὴν ἡγεσίαν. Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 376 συνεκάλεσεν ἄλλην σύνοδον, εἰς τὴν Νύσσαν μάλιστα, ἔδραν τοῦ Γρηγορίου, ἡ ὁποία καθήρεσε τοῦτον, εἰς τὴν θέσιν του δὲ ἐτοποθέτησεν ἀρειανόν. Ὅταν δὲ ἀπέθανεν ὁ ὀρθόδοξος ἐπίσκοπος Νικοπόλεως τῆς Μικρᾶς Ἀρμενίας Θεόδοτος, ὁ Δημοσθένης ἠθέλησε νὰ ἐπιβάλη βιαίως καὶ ἐκεῖ ἀρειανὸν ἐπίσκοπον, χειροτονηθέντα ἀπὸ τὸν Εὐστάθιον Σεβαστείας, ἀλλ' ἀπέτυχεν.

Γ'
ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ
ΠΡΟΣ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΙΚΟΝΙΟΥ

Ὁ Ἀμφιλόχιος ἦτο πολὺ ἐπιμελέστερος εἰς τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ ἀπὸ ὅσων ἦσαν οἱ προηγούμενοι ἄνδρες καὶ εἶχε τόσον σεβασμὸν πρὸς τὸν Βασίλειον, ὥστε διητηροῦσεν ὅλας τὰς ἐπιστολάς πού ἐλάμβανεν ἀπὸ αὐτόν. Σώζονται ἤδη 18 ἐπιστολαὶ τοῦτου πρὸς αὐτόν, ἐκ τῶν ὁποίων δημοσιεύομεν ἐδῶ τὰς 15.

Καππαδόκης καὶ αὐτὸς καὶ συγγενῆς τοῦ Γρηγορίου Θεολόγου, διέπρεπεν ὡς ρήτωρ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὴν νεότητά του. Ἐπειτα ἐγκατέλειψε τὸ ἐπάγγελμα του, διὰ νὰ ἐπιδοθῆ εἰς τὸν ἀσκητικὸν βίον. Ὁ φίλος τοῦ Ἡρακλείδης εἶχεν ἤδη προσέλθει εἰς τὸν Βασίλειον καὶ ἐμαθήτευσε πλησίον του, κατάρθωσε δὲ νὰ προσελκύσῃ καὶ αὐτὸν ἐκεῖ, τὸ 373. Ἐκτοτε οὗτος ἔγινεν ἀφωσιωμένος μαθητῆς τοῦ ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας, στενὸς φίλος καὶ θαυμάσιος συνεργάτης του. Ὁ διδάσκαλος ἐνήργησε κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε οὗτος νὰ ἐκλεγῆ παρὰ τὴν θέλησίν του ἐπίσκοπος Ἰκονίου τῆς Πισιδίας, ὅπου εἰργάσθη ἀόκνως ὑπὲρ τοῦ ποιμνίου του καὶ ὑπὲρ τῶν γενικωτέρων συμφερόντων τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἡ ἀξία τῆς συμβολῆς του εἰς τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἔργον ἀνεγνωρίσθη διὰ τοῦ διατάγματος τοῦ Θεοδοσίου Α', τὸ ὁποῖον τὸν ὠρίζε τύπον Ὁρθοδοξίας εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Ἐτρεφε τὴν ἰδίαν μὲ τοὺς ἄλλους Καππαδόκας πατέρας ἀγάπην πρὸς τὸ κλασικὸν πνεῦμα, ὅπως δεικνύει τὸ ἔπος τοῦ πού ἀπευθύνεται Πρὸς Σέλευκον καὶ συνιστᾷ τὴν μελέτην τῶν κλασικῶν ποιητῶν, ρητόρων, πεζογράφων καὶ φιλοσόφων. Οἱ πέντε σωζόμενοι γνήσιοι λόγοι του εἶναι ἐκλεκτὰ προϊόντα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ρητορείας. Εἶναι δὲ μεταξύ αὐτῶν ἀξιωματικῶ-

νευτος ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ Σαββάτου, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε πηγὴ ἐμπνεύσεως διὰ τὸν ποιητὴν τοῦ γνωστοῦ τροπαρίου τοῦ Μεγάλου Σαββάτου (ποῦ ψάλλεται τὸ βράδυ τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς), ὅπως δεικνύει τὸ ἀκόλουθον τμημὰ του·

«Ἐὐλφ τείνεται ὁ λόγῳ τείνας τὸν οὐρανὸν
καὶ δεσμοῖς περιβάλλεται ὁ δῆσας ψάμμῳ τὴν θάλασσαν.
Ποτίζεται χολὴν ὁ τὰς πηγὰς μέλιτος χαρισάμενος
καὶ στεφανοῦται ἀκάνθας ὁ τὴν γῆν στεφανώσας τοῖς
ἄνθεσιν».

Ἐκ τῶν δημοσιευομένων ἐπιστολῶν τοῦ Βασιλείου πρὸς αὐτὸν ἡ πρώτη (ὑπ' ἀριθμὸν 150) φέρεται ὡς νὰ ἐστάλη ἀπὸ τὸν Ἡρακλείδην, τὸν φίλον τοῦ Ἀμφιλοχίου, ἀλλ' ἐγράφη ἀπὸ τὸν Βασίλειον. Περιγράφει τὰ ἰδεώδη τοῦ μοναχικοῦ βίου καὶ τέλος λέγει ὁ Ἡρακλείδης δῆθεν, ὅτι εὔρε τὸν κατάλληλον ἄνθρωπον διὰ νὰ τὰ διδαχθῆ, καὶ τὸν προσκαλεῖ νὰ ἔλθῃ καὶ αὐτός, ἂν ἐπιθυμῆ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἔπραξεν ἐκεῖνος.

Ἡ ὑπ' ἀριθμὸν 161 ἐστάλη ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ του εἰς ἐπίσκοπον Ἰκονίου, τὸν ἐνθαρρύνει εἰς τὸ ἔργον του καὶ τὸν προσκαλεῖ εἰς ἐπίσκεψιν. Σχετικὰ μὲ προτιμήσεις εἰς ἐπίσκεψιν ἢ μὲ διευθέτησιν μικρῶν ζητημάτων εἶναι αἱ ἐπιστολαὶ 176, 200, 201, 202. Ὁ Βασίλειος κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἁγίου Εὐψυχίου, μαρτυρήσαντος ὀλίγα ἔτη ἐνωρίτερον ἐπὶ Ἰουλιανοῦ, ἐτελοῦσεν ἐτησίαν πανήγυριν εἰς τὴν Καισάρειαν (7 Σεπτεμβρίου) καὶ εἶχε συναξιν φίλων καὶ γειτονικῶν ἐπισκόπων. Ὁ Ἀμφιλόχιος μετέσχε τῆς συνάξεως αὐτῆς κατ' ἐπανάληψιν.

Εἰς τὴν ἐπιστολὴν 231 δίδει πληροφορίας περὶ τῆς πορείας τοῦ διωγμοῦ ἐκ μέρους τῶν Ἀρειανῶν, ὁ ὁποῖος ἐπὶ βικαρίου Πόντου τοῦ Δημοσθένους εἶχεν ἐνταθῆ, καὶ φυσικὰ μνημονεῖ τὴν ἀπὸ τὴν Νύσσαν ἀπομάκρυνσιν τοῦ ἀδελφοῦ του Γρηγορίου. Ἐπίσης δὲ πληροφορεῖ ὅτι ἐπεράτωσε τὴν σύνταξιν τοῦ περιφήμου δοκιμίου του Περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπεδόθη κατόπιν παρακλήσεως αὐτοῦ. Πληροφορίας περὶ τοῦ διωγμοῦ δίδει καὶ εἰς τὴν ἐπιστολὴν 248.

Εἰς τὴν ἐπιστολὴν 190 ἐκφράζει τὴν γνώμην του περὶ τοῦ σχεδίου τοῦ Ἀμφιλοχίου διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐπαρχίας τῆς Ἰσαυρίας, ἣ ὁποία κατὰ τὴν νέαν διαίρεσιν ὑπήγετο μερικῶς εἰς τὴν Πισιδίαν καὶ αἱ ἐκκλησιαστικαὶ ὑποθέσεις τῆς κατὰ τὸ μητροπολιτικὸν σύστημα ἦσαν τῆς δικαιοδοσίας τοῦ Ἀμφιλοχίου.

Ἡ ἐπιστολὴ 218 δεικνύει τὴν εὐρύτητα τῆς προοπτικῆς τοῦ Βασιλείου. Καλεῖ τὸν Ἀμφιλόχιον νὰ ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μὲ ὠρισμένους ἐκκλησιαστικούς παράγοντας τῆς ἐπαρχίας τῆς Λυκίας, οἱ ὅποιοι ἐφέροντο διατεθειμένοι νὰ ἐγκαταλείψουν τὸν ἡμιαιρετισμὸν καὶ νὰ προσχωρήσουν εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν. Δίδει μάλιστα καὶ τὰ ὀνόματα αὐτῶν κατὰ πόλιν, συμβουλεύει δὲ μὲ ποῖον ἀκριβῶς τρόπον νὰ ἐνεργήσῃ.

Διάφορα θεολογικά, καὶ ἰδίως ἐρμηνευτικὰ ζητήματα, τὰ ὁποῖα τοῦ εἶχε θέσει ὁ Ἀμφιλόχιος, ἐπιλύει διὰ τῆς ἐκτενοῦς ἐπιστολῆς 236.

Ἀνεκτίμητοι πάντως ἀπὸ ἀπόψεως θεολογικῆς εἶναι μεταξύ ὄλων τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Βασιλείου αἱ τρεῖς ὑπ' ἀριθμὸν 233, 234, 235, αἱ εἰσαγόμεναι διὰ τῆς ὑπ' ἀριθμὸν 232. Ὁ Ἀμφιλόχιος τοῦ εἶχε θέσει τρία ἐρωτήματα σχετιζόμενα μὲ τὸ πρόβλημα τῆς γνώσεως καὶ τῆς πίστεως, τὸ ὁποῖον τότε ἦτο ὀξύ, λόγῳ τῆς διαδόσεως τῆς διδασκαλίας τῶν Ἀνομοίων, ἓνα ἀπὸ τὰ στοιχεῖα τῆς ὁποίας ἦτο ὅτι γνωρίζουν ὀλοκληρωτικῶς τὸν Θεόν, ἀκόμη καὶ εἰς τὴν οὐσίαν του. Ὁ Βασίλειος ἀπαντᾷ ὅτι ὁ Θεὸς δὲν γνωρίζεται πλήρως, ἀλλ' ἐπιγιγνώσκεται, δηλαδὴ κατανοεῖται ἡ παρουσία του καὶ ἀναγνωρίζεται ἡ δύναμις του. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον συλλαμβάνει ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἡ οὐσία, ἀλλ' αἱ ἐνέργειαι αὐτοῦ. Γνώσις καὶ πίστις εἶναι δύο ἀλληλένδετα πράγματα εἰς τὴν θρησκείαν, ἡ μίᾳ ὁδηγεῖ εἰς τὴν ἄλλην καὶ αἱ δύο μαζὶ καταλήγουν εἰς τὴν προσκύνησιν τοῦ Θεοῦ.

Τελευταῖα δημοσιεύονται αἱ τρεῖς κανονικαὶ ἐπιστολαὶ τοῦ Βασιλείου πρὸς τὸν Ἀμφιλόχιον, αἱ ὁποῖαι εἶναι διηρημέναι εἰς 84 συνολικῶς κανόνας (ἐπιστολαὶ 188, 199, 217). Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται δίδουν ἀπαντήσεις εἰς ἐρωτήματα τοῦ Ἀμφιλοχίου ἐπὶ θεμάτων κανονικοῦ δικαίου, ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ὁ Βασίλειος προσ-

φέρει περισσότερον ὑλικὸν ἀπὸ ὅσα ἐζητήθησαν. Λέγει εἰς τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς 217 (κανὼν 84), «πάντα δὲ ταῦτα γράφομεν, ὥστε τοὺς καρποὺς δοκιμάζεσθαι τῆς μετανοίας». Αὐτὸ σημαίνει ὅτι δὲν γράφει μόνον εἰς ἀπάντησιν, ἀλλ' ἐπεκτείνεται. Εἰς τὰς ἐπιστολάς παρατηροῦνται ἀρκεταὶ ἐπαναλήψεις καὶ διαφοροποιήσεις, ἰδίως ὡς πρὸς τὴν χρονικὴν διάρκειαν τῆς μετανοίας δι' ὠρισμένα παραπτώματα. Ἴσως τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ γεγονός ὅτι ὁ Βασίλειος εἶχε καταγεγραμμένους κανόνας περὶ πολλῶν ζητημάτων, ἀλλ' εἰς τὸν Ἀμφιλόχιον ἔστειλεν ὅσα ἐχρειάζοντο. Μεταγενέστερον χέρι ἴσως προσέθεσε καὶ τὰ ὑπολειφθέντα εἰς τὰ χειρόγραφα τοῦ Βασιλείου τμήματα, ἐνῶ ἄλλοι μελετηταὶ ἔκαμαν ἴσως προσωπικὰς τῶν προσθήκας. Αἱ διαφοραὶ πάντως ἡμπορεῖ νὰ ὀφείλωνται καὶ εἰς τὴν προσπάθειαν τοῦ Βασιλείου νὰ διατηρήσῃ καὶ τὰ ὑπὸ τῆς παραδόσεως διατασσόμενα παραλλήλως πρὸς τὰς ἰδικὰς του νέας διατάξεις. Αὐστηρόταται εἶναι αἱ ποιναὶ τοῦ Βασιλείου ὡς πρὸς τὸν χρόνον τῶν ἐπιτιμιῶν. Ὅποιος ὁμως διαβάσῃ προσεκτικὰ ὅλα ὅσα γράφει, θὰ ἴδῃ ὅτι αὐστηρότης καὶ ἐπιείκεια ἐναλλάσσονται εἰς τὴν σχέψιν τοῦ μεγάλου πατρὸς, πού ζητεῖ νὰ ἐναλλάσσωνται καὶ κατὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν κανόνων. «Δὲν κρίνομεν τὰ πράγματα αὐτὰ ἀπὸ τὴν διάρκειαν τοῦ χρόνου, ἀλλὰ προσέχομεν εἰς τὸν τρόπον τῆς μετανοίας», λέγει εἰς τὸ τέλος τῆς τελευταίας ἐπιστολῆς (217, 84). Εἰς ἄλλο δὲ σημεῖον λέγει ὅτι ὁ πνευματικὸς, πού τοῦ ἐνεπιστεύθη ὁ Θεὸς τὴν ἐξουσίαν τοῦ λύειν καὶ δεσμεῖν, ἡμπορεῖ νὰ φανῇ πολὺ ἐπιεικέστερος ὅταν ἔχη ἐνώπιόν του πρόσωπα ἐμφανίζοντα εἰλικρινῆ μετάνοιαν καὶ ζῆλον ἐπιστροφῆς εἰς τὸν ὀρθὸν δρόμον (217, 74). Ἡ αὐστηρότης εἶναι ὁ κανὼν, ἡ ἐπιείκεια εἶναι ἡ οἰκονομία.

150. ΑΜΦΙΛΟΧΙΩ ΩΣ ΠΑΡΑ ΗΡΑΚΛΕΙΔΟΥ

1. Ἐγὼ καὶ τῶν ὀμιληθέντων ἡμῖν πρὸς ἀλλήλους ποτὲ μέμνημαι καὶ ὧν τε αὐτὸς εἶπον ὧν τε ἤκουσα παρὰ τῆς εὐγενείας σου οὐκ ἐπιλέλησμαι. Καὶ νῦν βίος μὲν με δημόσιος οὐ κατέχει. Εἰ γὰρ καὶ τῇ καρδίᾳ ὁ αὐτὸς εἰμι καὶ οὐπω τὸν παλαιὸν ἀπεδυσάμην ἄνθρωπον, πλὴν τῷ γε σχήματι καὶ τῷ μακρὰν ἑμαυτὸν ποιῆσαι τῶν τοῦ βίου πραγμάτων, ἔδοξα λοιπὸν ὅλον ἐπιβεβηκέναι τοῦ οὐδοῦ τῆς κατὰ Χριστὸν πολιτείας. Καθέζομαι δὲ ἐπ' ἑμαντοῦ, ὥσπερ οἱ εἰς πέλαγος ἀφιέναι μέλλοντες, ἀποσκοπεῖον τὸ μέλλον. Οἱ μὲν γὰρ πλείοντες ἀνέμων χρῆζουσι πρὸς τὴν εὐπλοίαν, ἡμεῖς δὲ τοῦ χειραγωγήσοντος ἡμᾶς καὶ ἀσφαλῶς διὰ τῶν ἀλμυρῶν κυμάτων τοῦ βίου παραπέμφοντος. Χρῆζειν γὰρ ἑμαυτὸν λογιζομαι πρῶτον μὲν χαλινοῦ πρὸς τὴν νεότητα, ἔπειτα κέντρων πρὸς τὸν δρόμον τῆς εὐσεβείας. Τούτων δὲ πρόξενος λόγος δηλονότι, νῦν μὲν παιδαγωγῶν ἡμῶν τὸ ἄτακτον, νῦν δὲ τὸ νοθρὸν τῆς ψυχῆς διεγείρων. Πάλιν μοι χρεῖα φαρμάκων ἐτέρων ὥστε τὸν ἐκ τῆς

Ἐπιστολὴ 150. Ἐγράφη τὸ 373. Ὁ Ἡρακλείδης ἦτο φίλος τοῦ Ἀμφιλοχίου καί, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν παροῦσαν ἐπιστολὴν, εἶχαν ἀποφασίσει καὶ οἱ δύο, ἐγκαταλείποντες τὸ ἐπάγγελμα τοῦ ρήτορος καὶ τοῦ δικηγόρου, νὰ ἐπιδοθοῦν εἰς τὴν μοναχικὴν ἀσκησιν εἰς τὴν ἔρημίαν, τὸ ἴδιον ἀκριβῶς ποῦ εἶχαν ἀποφασίσει πρὸ εἰκοσαετίας δύο ἄλλοι διάσημοι φίλοι, ὁ Βασίλειος καὶ ὁ Γρηγόριος. Ὁ Ἡρακλείδης ὁμως, ὅταν διῆλθεν ἀπὸ τὴν Καισάρειαν, τόσον ἐγορητεύθη ἀπὸ τὴν προσωπικότητα τοῦ Βασιλείου, ὥστε ἀπεφάσισε νὰ μείνῃ πλησίον του. Ὁ Ἀμφιλόχιος μ' ἐπιστολὴν του τὸν κατηγορεῖ ὅτι ἠθέτησε τὴν συμφωνίαν των. Ἡ ἀπάντησις δίδεται μὲ τὴν παροῦσαν ἐπιστολὴν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 150

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΝ ΕΞ ΟΝΟΜΑΤΟΣ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΔΟΥ

1. Ἐγὼ καὶ ὅσα συνεζητήσαμεν κάποτε οἱ δύο μας ἐνθυμοῦμαι καὶ ὅσα εἶπα ὁ ἴδιος καὶ ἤκουσα ἀπὸ τὴν εὐγένειάν σου δὲν ἐλησμόνησα. Τώρα λοιπὸν δὲν μὲ συνέχει κοσμικὸς βίος. Διότι, ἂν καὶ εἰς τὴν καρδίαν εἶμαι ὁ ἴδιος καὶ ἀκόμη δὲν ἀπέβραλα τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴν ἐμφάνισιν καὶ ἀπὸ τὴν ἀπομάκρυνσίν μου ἐκ τῶν βιοτικῶν ὑποθέσεων, πάντως ἀπεφάσισα εἰς τὸ ἐξῆς ν' ἀκολουθήσω τὴν ὁδὸν τοῦ κατὰ Χριστὸν βίου. Καὶ κάθομαι μόνος μου, σὰν ἐκεῖνοι ποὺ πρόκειται νὰ ταξιδεύσουν εἰς τὸ πέλαγος, προσπιαθῶν ν' ἀνιχνεύσω τὸ μέλλον. Διότι οἱ μὲν ταξιδεύοντες χρειάζονται ἀνέμους διὰ καλὸ ταξίδι, ἡμεῖς δὲ χρειαζόμεθα ἐκεῖνον ποὺ θὰ μᾶς χειραγωγῆσῃ καὶ θὰ μᾶς διαπεράσῃ ἀσφαλῶς διὰ μέσου τῶν ἀλμυρῶν κυμάτων τοῦ βίου.

Χρειαζομαι δέ, ὅπως νομίζω, πρῶτον μὲν ἓνα χαλινάρι πρὸς συγκράτησιν τῆς νεότητός μου, ἔπειτα δὲ σπηρούνια διὰ τὸν δρόμον τῆς εὐσεβείας¹. Καὶ ἐκεῖνο ποὺ προμηθεύει αὐτὰ τὰ ἐφόδια εἶναι προφανῶς ὁ λόγος, ἄλλοτε μὲν παιδαγωγῶν τὴν ἀταξίαν μας, ἄλλοτε δὲ διεγείρων τὴν νωθρότητα τῆς ψυχῆς μας. Ἀλλὰ πάλιν ἔχω ἀνάγκην καὶ ἄλλων φαρμάκων, ὥστε

1. Τοῦτο ἐνθυμίζει τὸ παλαιὸν ἀνέκδοτον, κατὰ τὸ ὁποῖον ὁ Πλάτων ἐζήτησε ν' ἀγοράσῃ χαλινάρια καὶ σπηρούνια, ὅταν δὲ οἱ ἐκπλήκτοι πωληταὶ ἠρώτησαν ἂν ἀπεφάσισε νὰ ἐπιδοθῇ, γέρων πλέον, εἰς τὴν ἵππασίαν, ἐδήλωσεν ὅτι χρειάζεται τ' ἀνωτέρω ἐφόδια διὰ δύο μαθητὰς του, τὰ μὲν χαλινάρια διὰ τὸν πολὺ ζωηρὸν Ἀριστοτέλην, τὰ δὲ σπηρούνια διὰ τὸν βραδὺν εἰς τὴν σκέψιν Ξενοκράτην.

συνθηθείας ἀποπλύνασθαι ῥύπον. Οἶδας γὰρ ὅτι ἡμεῖς, οἱ πολὺν χρόνον ἐνεθισθέντες τῇ ἀγορᾷ, ἀφειδῶς μὲν ἔχομεν τῶν ῥημάτων, ἀφυλάκτως δὲ πρὸς τὰς ἐν τῇ διανοίᾳ συνισταμένας ἐκ τοῦ πονηροῦ φαντασίας. Ἡττήμεθα δὲ καὶ τιμῆς καὶ τὸ ἐφ' ἑαυτοῖς τι φρονεῖν οὐ ῥαδίως ἀποτιθέμεθα. Πρὸς ταῦτα μέγα μοι δεῖν καὶ ἐμπείρου λογίζομαι διδασκάλου. Ἐπειτα μέντοι καὶ τὸν ὀφθαλμὸν τῆς ψυχῆς ἀποκαθαρθῆναι, ὥστε, πᾶσαν τὴν ἀπὸ τῆς ἀγνοίας ἐπισκότησιν οἷαν τινὰ λήμην ἀφαιρεθέντα, δύνασθαι ἐνατενίζειν τῷ κάλλει τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, οὐ μικροῦ ἔργου κρίνω οὐδ' ἐπ' ὀλίγον τὴν ὠφέλειαν φέρειν. Ἄ καὶ τὴν σὴν λογίωτητα συνορᾶν καὶ ἐπιθυμεῖν ὑπάρξαι τινὰ εἰς ταύτην τὴν βοήθειαν ἀκριβῶς ἐπίσταμαι· καί, ἐὰν ποτε δῶ ὁ Θεὸς εἰς ταῦτὸν ἀφικέσθαι τῇ κοσμιότητί σου, δηλονότι πλείονα μαθήσομαι ὑπὲρ ὧν φροντίζειν με χρεῖ. Νῦν γὰρ ὑπὸ πολλῆς ἀμαθίας οὐδὲ ὄσων ἐνδεής εἰμι γνωρίζειν δύναμαι, πλὴν γε ὅτι οὐδὲν μετεμέλησέ μοι τῆς πρώτης δομῆς οὐδὲ ὀκλάζει μου ἡ ψυχὴ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ κατὰ Θεὸν βίου, ὅπερ ἠγωνίασας ἐπ' ἐμοὶ καλῶς καὶ προσηκόντως ἑαυτῷ ποιῶν, μήποτε στραφείς εἰς τὰ ὀπίσω στήλη γένωμαι ἄλός, ὅπερ γυνὴ τις ἔπαθεν, ὥσπερ ἀκούω. Ἄλλ' ἔτι μὲν με καὶ αἱ ἔξωθεν ἀρχαὶ συστέλλουσιν, ὥσπερ λιποτάκτην τινὰ τῶν ἀρχόντων ἀναζητούντων. Ἐπέχει δὲ με μάλιστα ἡ ἐμοῦ αὐτοῦ καρδιά, ἐκεῖνα μαρτυροῦσα ἑαυτῇ ἅπερ εἶρηκα.

2. Ἐπειδὴ δὲ συνθηκῶν ἐμνήσθης καὶ κατηγορεῖν ἐπηγγείλω, γελᾶσαι με ἐποίησας ἐν ταύτῃ τῇ κατηφείᾳ μου, ὅτι ἔτι ῥήτωρ εἶ καὶ τῆς δεινότητος οὐκ ἀφίστασαι. Ἐγὼ γὰρ νομίζω, εἰ μὴ πάντῃ ὡς ἀμαθῆς διαμαρτάνω τῆς ἀληθείας, μίαν εἶναι ὁδὸν τὴν πρὸς τὸν Κύριον ἄγουσαν, καὶ πάντας τοὺς πρὸς αὐτὸν πο-

2. Ἡ σύζυγος τοῦ Λῳτ' Γεν. 19, 26.

ν' αποπλύνω τὴν ἀκαθαρσίαν ποῦ προέρχεται ἀπὸ τὴν συνήθειαν. Διότι γνωρίζεις ὅτι ἡμεῖς, ποῦ ἔχομεν συνηθίσει πολὺν χρόνον εἰς τὸν δημόσιον βίον, διακρινόμεθα δι' ἀφθονίαν καὶ δι' ἀφυλαξίαν ἀπὸ τὰς φαντασιοκοπίας ποῦ ἀναδεύονται εἰς τὴν διάνοιάν μας ἀπὸ τὸν πονηρόν. Ἐξ ἄλλου εἴμεθα θύματα τῆς φιλοδοξίας καὶ δὲν ἀποδιώκομεν εὐκολὰ ἓνα μέρος τοῦ ἐγωισμοῦ μας. Νομίζω λοιπὸν ὅτι δι' αὐτὰ χρειάζομαι μέγαλον καὶ ἔμπειρον διδάσκαλον. Ἐπὶ πλέον δὲ ἔπειτα καὶ τὸ νὰ καθαρισθῆ ὁ ὀφθαλμὸς τῆς ψυχῆς, ὥστε ἀπαλλασσόμενοι ἀπὸ ὅλην τὴν ἐπισκότησιν τῆς ἀγνοίας σὰν ἀπὸ ἓνα εἶδος λήμης, νὰ ἡμπορῆ ν' ἀτενίσῃ τὸ κάλλος τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ, δὲν τὸ κρίνω ὡς ἀποτέλεσμα μικροῦ ἔργου οὔτε τὸ θεωρῶ ὅτι φέρει ὀλίγην ὠφέλειαν.

Αὐτὰ εἶναι πράγματα τὰ ὁποῖα γνωρίζω ἀκριβῶς ὅτι βλέπει καὶ ἡ λογιότης σου καὶ ἐπιθυμῶ νὰ ὑπάρξῃ κάποιος διὰ τοιαύτην βοήθειαν· καὶ ἂν ποτε δώσῃ ὁ Θεὸς νὰ συναντηθῶ μὲ τὴν κοσμιότητά σου, εἶναι φανερόν ὅτι θὰ μάθω περισσότερα δι' ὅσα πρέπει νὰ φροντίζω. Διότι τώρα λόγῳ τῆς πολλῆς ἀμαθείας δὲν ἡμπορῶ νὰ γνωρίζω οὔτε κἂν ὅσα χρειάζομαι. Παρὰ ταῦτα ὁμως δὲν μετενόησα καθόλου διὰ τὸ πρῶτον ξεκίνημα οὔτε κάμπτεται ἡ ψυχὴ μου ἔμπρὸς εἰς τὸν στόχον τοῦ κατὰ Θεὸν βίου, πράγμα ποῦ ἐφοβήθης δι' ἐμέ, καλῶς καὶ προσηκόντως πράττων, μήπως, στραφῆς κάποτε πρὸς τὰ ὀπίσω, γίνω στήλη ἄλατος, ὅπως, καθὼς ἀκούω, ἔπαθε κάποια γυναῖκα². Ἀλλὰ βέβαια μὲ πιέζουν ἀκόμη αἱ ἐξωτερικαὶ δυνάμεις, ὅπως αἱ ἐξουσίαι ποῦ ζητοῦν κάποιον λιποτάκτην. Κυριώτατα δὲ μὲ συγκρατεῖ ἡ ἴδια ἡ καρδιά μου, μαρτυροῦσα εἰς τὸν ἑαυτὸν της ὅσα εἶπα.

2. Καθὼς δὲ ἐμνημόνευες συμφωνίας καὶ ἐδήλωσες ὅτι θὰ μὲ κατηγορήσῃς, μ' ἔκαμες παρ' ὅλην τὴν κατῆφειάν μου νὰ γελάσω, διότι παραμένεις ἀκόμη ρήτωρ καὶ δὲν ἐγκαταλείπεις τὴν εὐγλωττίαν. Ἐγὼ δὲ ἔχω τὴν ἐξῆς γνώμην, ὅτι ἂν, σὰν ἀμαθῆς ποῦ εἶμαι, δὲν ἔχω τελείως λοξοδρομήσει ἀπὸ τὴν ἀλήθειαν, μία μόνον ὁδὸς ὀδηγοῦσα πρὸς τὸν Κύριον ὑπάρχει καὶ ὅλοι ὅσοι βαδίζουν πρὸς αὐτὸν εἶναι συνοδοιπόροι καὶ βα-

ρευομένους συνοδεύειν ἀλλήλοις, καὶ κατὰ μίαν συνθήκην τοῦ βίου πορεύεσθαι. Ὡστε ποῦ ἀπελθῶν χωρισθῆναί σου δύναμαι καὶ μὴ μετὰ σοῦ ζῆν καὶ μετὰ σοῦ δουλεύειν Θεῷ ᾧ κοινῇ προσεφύγομεν; Τὰ μὲν γὰρ σώματα ἡμῶν τόποις διασταθῆσεται, ὁ δὲ τοῦ Θεοῦ ὀφθαλμὸς κοινῇ ἀμφοτέρους ἐφορᾷ δηλονότι, εἴπερ οὖν ἄξιός ἐστι καὶ ὁ ἐμὸς βίος ὑπὸ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Θεοῦ ἐποπτεύεσθαι· ἀνέγνω γὰρ ποῦ ἐν Ψαλμοῖς ὅτι «Ὁφθαλμοὶ Κυρίου ἐπὶ δικαίους». Ἐγὼ μὲν γὰρ εὐχομαι καὶ σοὶ καὶ παντὶ τῷ παραπλησίως σοι προαιρουμένῳ καὶ τῷ σώματι συνεῖναι, καὶ πᾶσαν νύκτα καὶ ἡμέραν μετὰ σοῦ κλίνειν τὰ γόνατα πρὸς τὸν Πατέρα ἡμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ εἰ τις ἄλλος ἀξίως ἐπικαλούμενος τὸν Θεόν. Οἶδα γὰρ τὴν ἐν ταῖς προσευχαῖς κοινωνίαν πολὺν κέρδος φέρουσαν. Ἐὰν δέ, ὡς ἀνάγκη μοι ἐν διαφορῷ γωνιδίῳ παρερριμμένῳ στενάζειν, ἀκολουθήσῃ μοι πάντως τὸ ψεύδεται, μάχεσθαι μὲν πρὸς τὸν λόγον οὐκ ἔχω, ἤδη δὲ ὡς ψεύστην ἐμαυτὸν κατακρίνω, εἰ τι τοιοῦτον κατὰ τὴν παλαιὰν ἀδιαφορίαν ἐφθελγᾷ μιν, ἃ με τῷ κρίματι τοῦ ψεύδους ὑπόδικον καθιστᾷ.

3. Γενόμενος δὲ πλησίον Καισαρείας ὥστε γνωρίσαι τὰ πράγματα καὶ αὐτῇ παραβαλεῖν τῇ πόλει μὴ ἀνασχόμενος, τῷ πλησίον προσέφυγον πτωχοτροφείῳ, ὥστε ἐκεῖ μαθεῖν περὶ ὧν ἐβουλόμην. Εἶτα κατὰ συνήθειαν ἐπιδημήσαντι τῷ θεοφιλεστάτῳ ἐπισκόπῳ ἀνήνεγκα περὶ ὧν προσέταξεν ἡμῖν ἡ λογίότης σου. Καὶ ἃ μὲν ἀπεκρίνατο οὐτε τῇ μνήμῃ φυλαχθῆναι παρ' ἡμῶν δυνατόν καὶ ἐπιστολῆς ὑπερβαίνει μέτρον. Ὡς ἐν κεφαλαίῳ δὲ περὶ τῆς ἀκτημοσύνης ἐκεῖνο ἔφη τὸ μέτρον εἶναι, ὥστε εἰς τὸν ἔσχατον χιτῶνα ἕκαστον ἐαυτῷ περιεστᾶναι τὴν κτῆσιν. Καὶ παρείχετο ἡμῖν ἐκ τοῦ

3. Ψαλμ. 33, 16.

4. Τὸ σημεῖον τοῦτο ἔμπορεῖ νὰ κατανοηθῆ, ἂν ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ἡ κατηγορία τοῦ Ἀμφιλοχίου ὅτι ὁ Ἡρακλείδης δὲν ἐτήρησε τὸν λόγον τοῦ νὰ μεταβῆ εἰς τὴν ἐρημίαν. Ἐδῶ τονίζει πόσον μεγάλη εἶναι ἡ ἀξία τῆς συμπεροσευχῆς μὲ ἄλλους ἀνθρώπους, ἢ ὅποια εἶναι ἀνέφικτος εἰς τὴν ἐρημίαν.

δίξουν ὅλοι μὲ μίαν κοινήν συμφωνίαν βίου. Ἐπομένως, ποῦ ἤμπορῶ νὰ ὑπάγω, ὥστε καὶ νὰ χωρισθῶ ἀπὸ σέ καὶ νὰ ζῶ μακρὰν ἀπὸ σέ, ἀλλὰ καὶ μαζί μ' ἐσέ νὰ ὑπηρετῶ τὸν Θεόν, πρὸς τὸν ὁποῖον κατεφύγαμεν μαζί καὶ οἱ δύο; Διότι, ἂν καὶ τὰ σώματά μας θὰ εἶναι χωρισμένα ἀλλήλων, ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ Θεοῦ ἀσφαλῶς ἐπιβλέπει ἀπὸ κοινού καὶ εἰς τοὺς δύο μας, ἐὰν βέβαια εἶναι καὶ ὁ ἰδικὸς μου βίος ἄξιος νὰ ἐποπτεύεται ἀπὸ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ Θεοῦ. Διότι ἀνέγνωσα κάπου εἰς τοὺς Ψαλμοὺς ὅτι «ὀφθαλμοὶ Κυρίου ἐπὶ δικαίους»³. Φυσικὰ προσεύχομαι νὰ εἶμαι καὶ σωματικῶς μαζί μ' ἐσέ καὶ μὲ κάθε ἄλλον ποῦ ἔχει τὰς ἰδίας μ' ἐσέ προτιμήσεις καὶ νὰ κλίνω τὰ γόνατα κάθε νύκτα καὶ ἡμέραν πρὸς τὸν Πατέρα ἡμῶν τὸν οὐράνιον μαζί μ' ἐσέ καὶ μὲ κάθε ἄλλον ποῦ ἐπικαλεῖται ἀξίως τὸν Θεόν. Διότι γνωρίζω ὅτι ἡ κατὰ τὰς προσευχὰς συναναστροφή φέρει πολὺ κέρδος. Ἐὰν δέ, κάθε φοράν ποῦ στεναίζω πεταμένος εἰς μίαν γωνιούλαν διαφορετικὴν ἀπὸ τὴν ἰδικὴν σου, μὲ παρακολουθῆ ὅπωςδὴποτε ἢ ἐκ μέρους σου κατηγορία ὅτι εἶμαι ψεύστης, δὲν θὰ ἔχω τὴν δύναμιν νὰ ὑπερασπίζωμαι τὸν ἑαυτὸν μου ἔναντι τῆς κατηγορίας καὶ κατακρίνω ἀπὸ τώρα τὸν ἑαυτὸν μου ὡς ψεύστην, ἐὰν συνέβῃ νὰ εἶπα κατὰ τὴν παλαιὰν ἀδιαφορίαν μου κάτι ποῦ μὲ καθιστᾷ ὑπόδικον ἐπὶ ψευδολογίᾳ⁴.

3. Εὐρεθεὶς πρὸ καιροῦ πλησίον τῆς Καισαρείας διὰ νὰ γνωρίσω τὴν κατάστασιν καὶ μὴ ἐπιθυμῶν νὰ εἰσέλθω εἰς τὴν πόλιν, προσέφυγα εἰς τὸ πλησίον πτωχοτροφεῖον, ὥστε νὰ μάθω ἐκεῖ ὅσα ἤθελα. Κάποτε, καθὼς ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος⁵ ἐπεσκέφθη τοῦτο κατὰ τὴν συνήθειάν του, τοῦ ἐξέθεσα ὅσα μοῦ παρήγγειλεν ἡ λογιότης σου. Ὅσα δὲ ἀπεκρίθη αὐτὸς οὔτε εἰς τὴν μνήμην μας ἦτο δυνατὸν νὰ φυλαχθοῦν καὶ τῆς ἐπιστολῆς τὰ ὄρια ὑπερέβαιναν. Πάντως, ἐν συντομίᾳ, ὡς πρὸς τὴν ἀκτημοσύνην τὸ μέτρον εἶναι νὰ περιορίσῃ ὁ καθένας τὴν περιουσίαν του εἰς ἓνα χιτῶνα. Καὶ μᾶς προσέφερε τὰς ἀποδείξεις

5. Ὑπονοεῖται ὁ Μέγας Βασίλειος, ὁ ὁποῖος εἶχεν ὀργανώσει ὀλόκληρον συγκρότημα ἰδρυμάτων διὰ τοὺς πτωχοὺς, τοὺς ἀσθενεῖς, τοὺς ξένους, τὰ ὄρφανὰ, ποῦ ὠνομάσθη ἀργότερα Βασιλειάς.

Ἐθαγγελίου τὰς ἀποδείξεις· μίαν μὲν ὡς Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ εἰπόντος, («Ὁ ἔχων δύο χιτῶνας μεταδότω τῷ μὴ ἔχοντι»), ἑτέραν δὲ ὡς τοῦ Κυρίου τοῖς μαθηταῖς ἀπαγορεύσαντος μὴ ἔχειν δύο χιτῶνας. Προσέτιθει δὲ τούτοις καὶ τό· «Εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὕπαγε, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα καὶ δός πτωχοῖς». Ἔλεγε δὲ καὶ τὴν τοῦ μαργαρίτου παραβολὴν εἰς τοῦτο φέρειν, ὅτι ὁ ἔμπορος ὁ εὐρὼν τὸν πολύτιμον μαργαρίτην ἀπελθὼν ἐπώλησεν ἑαυτοῦ πάντα τὰ ὑπάρχοντα καὶ ἠγόρασεν ἐκεῖνον. Προσέτιθει δὲ τούτοις ὅτι οὐδὲ ἑαυτῷ τινα ἐπιτρέπειν χρῆ τὴν τῶν χρημάτων διανομήν, ἀλλὰ τῷ τὰ τῶν πτωχῶν οἰκονομεῖν πεπιστευμένῳ. Καὶ τοῦτο ἀπὸ τῶν Πράξεων ἐπιστοῦτο, ὅτι πωλοῦντες τὰ προσόντα αὐτοῖς φέροντες ἐτίθουν παρὰ τοὺς πόδας τῶν ἀποστόλων καὶ παρ' ἐκείνων διεδίδετο ἐκάστῳ καθότι ἂν τις χρεῖαν εἶχεν. Ἔλεγε γὰρ ἐμπειρίας χρῆζειν τὴν διάγνωσιν τοῦ ἀληθῶς δεομένου καὶ τοῦ κατὰ πλεονεξίαν αἰτοῦντος. Καὶ ὁ μὲν τῷ θλιβομένῳ διδοὺς τῷ Κυρίῳ ἔδωκε καὶ παρ' αὐτοῦ λήφεται τὸν μισθόν, ὁ δὲ τῷ περιερχομένῳ προσέρριψε κνὴ φορτικῷ μὲν διὰ τὴν ἀναίδειαν, οὐκ ἔλεεινῷ δὲ διὰ τὴν ἔνδειαν.

4. Περὶ δὲ τοῦ πῶς χρῆ βιοῦν ἡμᾶς καθ' ἡμέραν ὀλίγα μὲν ἔφθη εἰρηκῶς πρὸς τὸ τῆς ὑποθέσεως μέγεθος, πλὴν ἀλλ' ἐβουλόμην παρ' αὐτοῦ ἐκείνου σε μαθεῖν. Ἐμὲ γὰρ ἀφανίζειν τὴν ἀκριβείαν τῶν διδαγμάτων οὐκ εὐλογον. Ἡδύχομην δὲ μετὰ σοῦ ποτε καταλαβεῖν αὐτόν, ἵνα τῇ μνήμῃ ἀκριβῶς φυλάξας τὰ λεχθέντα καὶ τῇ σεαυτοῦ συνέσει προσεξεύρης τὰ λείποντα. Ἐκείνου γὰρ μέμνημαι ἐκ τῶν πολλῶν ἃν ἤκουσα, ὅτι ἡ περὶ τοῦ πῶς χρῆ ζῆν τὸν χριστιανὸν διδασκαλία οὐ τοσοῦτον δεῖται λόγου ὅσον τοῦ καθημερινοῦ ὑποδείγματος. Καὶ οἶδα ὅτι, εἰ μὴ σε κατεῖχεν ὁ δεσμὸς τῆς γηροκομίας τοῦ πατρὸς, οὐκ ἂν οὔτε αὐτὸς ἄλλο τι προετίμησας

6. Λουκ. 3, 11.

7. Ματθ. 10, 9 ἔ.

8. Ματθ. 19, 21.

9. Πράξ. 4, 34 ἔ.

10. Ὑπαινιγμὸς ἐδῶ καὶ διὰ τοὺς γυρολόγους κυνικοὺς φιλοσόφους, οἱ ὅποιοι ἐκαλοῦντο ἐπίσης κύνες.

ἀπὸ τὸ Εὐαγγέλιον, ἦτοι μίαν μὲν ἀπὸ τὸν Ἰωάννην τὸν Βαπτιστὴν ποῦ εἶπεν· «ὁ ἔχων δύο χιτῶνας μεταδώτω τῷ μὴ ἔχοντι»⁶, ἄλλην δὲ τοῦ Κυρίου ποῦ ἀπηγόρευσε εἰς τοὺς μαθητὰς νὰ ἔχουν δύο χιτῶνας⁷. Προσέθεσε δὲ εἰς αὐτὰς καὶ τοῦτο· «εἰ θέλεις τέλειος εἶναι, ὑπαγε, πώλησόν σου τὰ ὑπάρχοντα καὶ δός πτωχοῖς»⁸. Ἔλεγε δὲ ὅτι καὶ τοῦ μαργαρίτου ἢ παραβολῆ εἰς τοῦτο ἀναφέρεται· εἰς τὸ ὅτι ὁ ἔμπορος ποῦ εὔρε τὸν πολυτίμον μαργαρίτην, ἀπελθὼν ἐπώλησεν ὅλα τὰ ὑπάρχοντα καὶ ἠγόρασε ἐκεῖνον. Προσέθετε δὲ εἰς αὐτὰ ἐπίσης τὸ ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀναθῆτη κανεῖς εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ τὴν διανομὴν τῶν χρημάτων, ἀλλὰ εἰς τὸν ἔχοντα τὸ ἀξίωμα τοῦ πτωχοκόμου. Καὶ κατωχύρωνε τοῦτο μὲ τὸ βιβλίον τῶν Πράξεων, κατὰ τὸ ὁποῖον οἱ μαθηταὶ «πωλοῦντες τὰ ὑπάρχοντά των, ἔφεραν τὰ χρήματα καὶ τὰ ἔθεταν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἀποστόλων, ἐκεῖνοι δὲ μετέδιδαν εἰς τὸν καθένα κατὰ τὰς ἀνάγκας του»⁹. Διότι, ἔλεγε ὁ ἐπίσκοπος, χρειάζεται πείρα, διὰ νὰ διακρίνη κανεῖς τὸν ἔχοντα πραγματικὴν ἀνάγκην ἀπὸ ἐκεῖνον ποῦ ζητιανεύει λόγῳ πλεονεξίας. Καὶ ἐκεῖνος, ποῦ δίδει εἰς τὸν θλιβόμενον, δίδει εἰς τὸν Κύριον καὶ θὰ λάβῃ τὸν μισθὸν ἀπὸ αὐτὸν· ἐκεῖνος δέ, ποῦ δίδει εἰς κάθε γυρολόγον, ρίπτει εἰς τὸν σκύλον, ὁ ὁποῖος διὰ μὲν τὴν ἀνάιδειαν εἶναι φορτικός, διὰ δὲ τὴν πτωχείαν δὲν εἶναι ἀξιολύπητος¹⁰.

4. Περὶ δὲ τοῦ πῶς πρέπει νὰ διάγωμεν εἰς τὰς καθημερινὰς ἐκδηλώσεις μας, ἐπρόφθασε νὰ εἶπη ὀλίγα μόνον ἀναλόγως μὲ τὴν σπουδαιότητα τοῦ θέματος· θὰ ἤθελα ὅμως νὰ τὰ μάθῃς καὶ σὺ ἀπὸ τὸν ἴδιον. Διότι δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ μειώνω ἐγὼ τὴν ἀκρίβειαν τῶν διδαγμάτων του. Ἡχῆθη δὲ νὰ τὸν ἐπισκεφθῶ κάποτε μαζί σου, οὕτως ὥστε καὶ εἰς τὴν μνήμην σου νὰ φυλάξῃς ἀκριβῶς ὅσα λεχθοῦν καὶ μὲ τὴν σύνεσίν σου νὰ ἐξεύρῃς ὅσα παραλειφθοῦν. Διότι ἀπὸ τὰ πολλὰ ποῦ ἤκουσα ἐνθυμουμαι ἐκεῖνο, ὅτι ἡ διδαχὴ περὶ τοῦ πῶς πρέπει νὰ ζῆ ὁ Χριστιανὸς δὲν ἔχει τόσον πολὺ ἀνάγκην ἀπὸ τὰ λόγια ὅσον ἔχει ἀπὸ τὸ καθημερινὸν παράδειγμα. Καὶ γνωρίζω ὅτι, ἂν δὲν σὲ ἐσυκρατοῦσεν αὐτοῦ ἡ ἀνάγκη τῆς γηροκομίας τοῦ πατρὸς, οὐ-

τῆς συντυχίας τοῦ ἐπισκόπου οὐτ' ἂν ἐμοὶ συνεβούλευσας καταλιπόντι τοῦτον εἰς ἐρημίας πλανᾶσθαι. Τὰ μὲν γὰρ σπήλαια καὶ αἱ πέτραι ἀναμένουσιν ἡμᾶς, αἱ δὲ παρὰ τῶν ἀνδρῶν ὠφέλεια οὐκ αἰεὶ ἡμῖν παραμένουσιν. Ὡστε, εἰ ἀνέχη μου συμβουλεύοντος, τυπώσεις τὸν πατέρα μικρὸν ἐπιτρέπειν σε ἀναχωρεῖν αὐτοῦ, καὶ περιτυγχάνειν ἀνδρὶ πολλὰ καὶ ἐκ τῆς ἐτέρων πείρας καὶ ἐκ τῆς οἰκειᾶς συνέσεως καὶ εἰδότητι καὶ παρέχειν τοῖς προσιούσιν αὐτῷ δυναμένῳ.

11

161. ΑΜΦΙΛΟΧΙΩ ΧΕΙΡΟΤΟΝΗΘΕΝΤΙ ΕΠΙΣΚΟΠΩ
ΤΟΥ ΙΚΟΝΙΟΥ

1. Εὐλόγητός ὁ Θεὸς ὁ τοὺς καθ' ἑκάστην γενεὰν εὐαρεστοῦντας αὐτῷ ἐκλεγόμενος καὶ γνωρίζων τὰ σκεύη τῆς ἐκλογῆς καὶ κεχηρμένους αὐτοῖς πρὸς τὴν λειτουργίαν τῶν ἁγίων, ὁ καὶ νῦν σε φεύγοντα, ὡς αὐτὸς φῆς, οὐχ ἡμᾶς, ἀλλὰ τὴν δι' ἡμῶν προσδοκωμένην κλησιν, τοῖς ἀφύκτοις δικτύοις τῆς χάριτος σαγηνεύσας καὶ ἀγαγὼν εἰς τὰ μέσα τῆς Πισιδίας, ὥστε ἀνθρώπους ζωγραεῖν τῷ Κυρίῳ καὶ ἔλκειν ἀπὸ τοῦ βυθοῦ εἰς τὸ φῶς τοὺς ἐξω-

11. Ἐδῶ ὑπάρχει μία ἀκόμη ἔνδειξις ὅτι ὁ Βασίλειος ἀπέριπτε πλέον τὸν ἐρημιτικὸν μοναχισμόν καὶ συνιστοῦσε τὸν εἰς τὴν κοινωνίαν κοινοβιακὸν καὶ φιλανθρωπικὸν μοναχικὸν βίον.

Ἐπιστολὴ 161. Ἐγράφη τὸ 374. Ὁ Ἀμφιλόχιος εἶχε παραιτηθῆ ἀπὸ τὸ ρητορικὸν καὶ δικηγορικὸν ἐπάγγελμα καὶ εἶχεν ἀποσυρθῆ εἰς τὸ χωρίον τοῦ πού εὑρίσκετο πλησίον τῆς Ναζιανζοῦ ὅπου ἐπίσκοπος ἦτο ὁ θεῖός του καὶ πατὴρ τοῦ Γρηγορίου Θεολόγου, ὁ πρεσβύτερος Γρηγόριος. Ἡ πρόσκλησις διὰ τοῦ Ἡρακλείδου, τὴν ὁποῖαν εἶδαμεν εἰς τὴν προηγουμένην ἐπιστολήν, εἶχεν ἄμεσον ἀποτέλεσμα. Ὁ Ἀμφιλόχιος ὄχι ἀπλῶς ἐπεσκέφθη τὸν Βασίλειον (373), ἀλλὰ καὶ παρέμεινε πλησίον τοῦ ἀρκετὸν χρόνον. Δὲν

τε ἐσύ θὰ ἐπρωτιμοῦσες τίποτε ἄλλο ἀπὸ τὴν συναναστροφήν τοῦ ἐπίσκοπου, οὔτε ἐμὲ θὰ συνεβούλευες νὰ τὸν ἐγκαταλείψω, διὰ νὰ περιπλανῶμαι εἰς τὰς ἐρημίας¹¹. Διότι τὰ μὲν σπήλαια καὶ αἱ πέτραι μᾶς περιμένουν, αἱ δὲ ὠφέλειαι ἀπὸ σοφοῦς ἄνδρας δὲν παραμένουν μαζί μας διαπαντός. Ὡστε, ἐὰν δέχῃσαι νὰ σὲ συμβουλεύσω, πείσει τὸν πατέρα σου νὰ σοῦ ἐπιτρέψῃ ν' ἀναχωρήσῃς ἀπὸ αὐτὸν δι' ὀλίγον, διὰ νὰ συναντήσῃς ἄνδρα, ὁ ὁποῖος καὶ γνωρίζει πολλὰ ἀπὸ τὴν πείραν ἄλλων καὶ ἀπὸ τὴν ἰδικὴν του σύνεσιν, καὶ δύναται νὰ προσφέρῃ πολλὰ εἰς ὅσους ἔρχονται πρὸς αὐτόν.

11

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 161
ΠΡΟΣ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΝ ΕΠΙ ΤΗ ΧΕΙΡΟΤΟΝΙΑ ΤΟΥ
ΕΙΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ

1. Εὐλογητὸς εἶναι ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος εἰς ἐκάστην γενεάν ἐκλέγει τοὺς εὐαρεστοῦντας εἰς αὐτόν καὶ γνωρίζει τὰ σκευῆ τῆς ἐκλογῆς καὶ τὰ χρησιμοποιοεῖ διὰ τὴν ὑπηρεσίαν τῶν ἁγίων· αὐτὸς ὁ ὁποῖος τώρα ἐσαγήνευσε καὶ σὲ μὲ τὰ ἀναπόφευκτα δίκτυα τῆς χάριτος, ἐνῶ ὅπως λέγεις ὁ ἴδιος ἐπροσπαθοῦσες ν' ἀποφύγῃς ὄχι ἡμᾶς, ἀλλὰ τὴν κλῆσιν εἰς τὸ ἀξίωμα ποῦ ὑπωπτεύεσο ὅτι ἐνηργεῖτο δι' ἡμῶν, καὶ ὁ ὁποῖος σὲ μετέφερεν εἰς τὸ μέσον τῆς Πισιδίας, ὥστε νὰ θηρεύσῃς διὰ τὸν Κύριον ἀνθρώπους καὶ κατὰ τὸ θέλημά του νὰ ἐλκύσῃς ἀπὸ τὸν βυθὸν

ἔφυγε δὲ παρὰ μόνον ὅταν ἀντελήφθη ὅτι ὁ Βασίλειος τὸν προώριζε δι' ἐπίσκοπον, πράγμα τὸ ὁποῖον βέβαια δὲν κατῴρθωσε ν' ἀποφύγῃ τελικῶς. Ἐχειροτονήθη κατόπιν ἐνεργειῶν αὐτοῦ ἐπίσκοπος Ἰκονίου Πισιδίας τὸ 374 καὶ μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴν ὁ διδάσκαλος τοῦ στέλλει τὴν παροῦσαν ἐπιστολήν. Τὸ Ἰκόνιον προσφάτως εἶχε γίνῃ πρωτεύουσα μιᾶς ἐπαρχίας ἢ ὁποῖα εἶχε συγκροτηθῆ δι' ἀποσπάσεως τμημάτων ἀπὸ πολλὰς ἄλλας.

γρημένους ὑπὸ τοῦ διαβόλου εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα. Λέγε οὖν καὶ σὺ τὰ τοῦ μακαρίου Δαβὶδ· «Ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ Πνεύματός σου; καὶ ἀπὸ τοῦ προσώπου σου, ποῦ φύγω;». Τοιαῦτα γὰρ θαυματουργεῖ ὁ φιλάνθρωπος ἡμῶν Δεσπότης. Ὅνοι ἀπόλλονται, ἵνα βασιλεὺς Ἰσραὴλ γένηται. Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν Ἰσραηλίτης ὢν τῷ Ἰσραὴλ ἐδόθη, σὲ δὲ ἡ θρειαμένη καὶ πρὸς τοσοῦτον ἀναβιβάσασα τῆς ἀρετῆς ὕψος οὐκ ἔχει, ἀλλὰ τὴν γείτονα ὁρᾷ τῷ ἰδίῳ κόσμῳ σεμννομένην. Ἐπειδὴ δὲ εἰς λαὸς πάντες οἱ εἰς Χριστὸν ἠλπικότες καὶ μία Ἐκκλησία νῦν οἱ Χριστοῦ, κἂν ἐκ διαφορῶν τόπων προσαγορεύηται, χαίρει καὶ ἡ πατρις καὶ εὐφραίνεται ταῖς τοῦ Κυρίου οἰκονομίαις καὶ οὐχ ἡγεῖται ἓνα ἄνδρα ἐξημιῶσθαι, ἀλλὰ δι' ἑνὸς Ἐκκλησίας ὅλας προσειληφέναι. Μόνον παρράσχοι ὁ Κύριος καὶ παρόντας ὁρᾷν ἡμᾶς καὶ ἀπόντας ἀκούειν τὴν προκοπὴν σου, τὴν ἐν τῷ Εὐαγγελίῳ, καὶ τὴν εὐταξίαν τῶν Ἐκκλησιῶν.

2. Ἀνδρίζου τοίνυν καὶ ἴσχυε, καὶ προπορεύου τοῦ λαοῦ ὃν ἐπίστευσε τῇ δεξιᾷ σου ὁ Ὑψιστος. Καὶ ὡς νοήμων κυβέρνησιν ποιησάμενος, πάσης ζάλης ἀπὸ τῶν αἰρετικῶν πνευμάτων ἐγειρομένης ὑψηλότερος γινόμενος τῇ γνώμῃ ἀβάπτιστον τοῖς ἀλμυροῖς καὶ πικροῖς τῆς κακοδοξίας κύμασι διαφύλασσε τὴν ὀλκάδα, ἀναμένων τὴν γαλήνην ἣν ποιήσει ὁ Κύριος, ἐπειδὴν εὐρεθῆ φωνὴ ἀξία τοῦ διαναστῆσαι αὐτὸν πρὸς τὴν ἐπιτίμησιν τῶν πνευμάτων καὶ τῆς θαλάσσης. Εἰ δὲ βούλει ἡμᾶς λοιπὸν ὑπὸ τῆς μακρᾶς ἀρρωστίας ἐπειγομένους πρὸς τὴν ἀναγκαίαν ἔξοδον ἐπισκέψασθαι, μήτε καιρὸν ἀναμείνης μήτε τὸ παρ' ἡμῶν σύνθημα, εἰδὼς ὅτι πατρικοῖς σπλάγχχνοις πᾶσα εὐκαιρία ἐστὶ περιπτύσ-

1. Ψαλμ. 138, 7.

2. Α' Βασ. 9, 3.

3. Προφανῶς οἱ προκάτοχοι τοῦ Ἀμφιλοχίου Φαυστίνος καὶ Ἰωάν-

ὅσους εἶχαν συλληφθῆ ὑπὸ τοῦ διαβόλου. Λέγε λοιπὸν καὶ σὺ τὸ τοῦ μακαρίου Δαβίδ· «Ποῦ ἠμπορῶ νὰ ὑπάγω διὰ ν' ἀπομακρυνθῶ ἀπὸ τὸ Πνεῦμά σου; καὶ ποῦ ἠμπορῶ νὰ φύγω διὰ ν' ἀπομακρυνθῶ ἀπὸ τὸ πρόσωπόν σου;»¹. Διότι τοιαῦτα θαύματα πραγματοποιεῖ ὁ φιλόανθρωπος ἡμῶν Δεσπότης. «Ὅνοι χάνονται»², διὰ νὰ δοθῆ βασιλεὺς εἰς τὸν Ἰσραὴλ³. Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν, ἀφοῦ ἦτο Ἰσραηλίτης, ἐδόθη εἰς τὸν Ἰσραὴλ· ἐσὲ ὁμως δὲν κατέχει ἡ γῆ ποῦ σὲ ἀνέθρεψε καὶ σὲ ἀνεβίβασεν εἰς τόσον ὕψος ἀρετῆς, ἀλλὰ βλέπει τὴν γείτονά της νὰ σεμνύνεται μὲ τὸ στόλισμά της⁴. Ἐπειδὴ δὲ ὅλοι ὅσοι ἐλπίζουν εἰς Χριστὸν ἀποτελοῦν ἓνα λαὸν καὶ ὅλοι οἱ ὄπαδοὶ τοῦ Χριστοῦ εἶναι τώρα μία Ἐκκλησία, ἃν καὶ τὸν ἐπικαλοῦνται ἀπὸ τόσον διαφορετικοὺς τόπους, χαίρει καὶ ἡ πατρὶς καὶ εὐφραίνεται μὲ τὰς οἰκονομίας τοῦ Κυρίου, καὶ δὲν φρονεῖ ὅτι ἔχει χάσει ἓνα ἄνδρα ἀλλ' ὅτι δι' ἑνὸς ἀνδρὸς ἔχει κερδίσει ὀλοκλήρους Ἐκκλησίας. Μόνον εἶθε νὰ δώσῃ ὁ Κύριος καὶ παρόντες αὐτοῦ νὰ σὲ βλέπωμεν καὶ ἀπόντες νὰ ἀκούωμεν τὴν προκοπὴν σου εἰς τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὴν εὐταξίαν τῶν Ἐκκλησιῶν σου.

2. Ἀνδρίζου λοιπὸν καὶ ἴσχυε καὶ προπορεύου τοῦ λαοῦ, τὸν ὁποῖον ἐνεπιστεύθη ὁ Ὑψιστος εἰς τὰς χεῖράς σου. Καὶ ὡσάν νοήμων πλοίαρχος νὰ ἀνέρχῃσαι μὲ τὴν νοημοσύνην σου ὑψηλότερα ἀπὸ κάθε τρικυμίαν ποῦ σηκώνουν οἱ αἰρετικοὶ ἄνεμοι καὶ νὰ διαφυλάσσης τὸ πλοῖον ἀβύθιστον εἰς τὰ ἀλμυρά καὶ πικρά κύματα τῆς κακοδοξίας, ἀναμένων τὴν γαλήνην ποῦ θὰ φέρῃ ὁ Κύριος, ὅταν εὐρεθῆ φωνὴ ἀξία νὰ τὸν ἐξυπνήσῃ πρὸς ἐπιτίμησιν τῶν ἀνέμων καὶ τῆς θαλάσσης. Ἐάν δὲ θέλῃς νὰ μᾶς ἐπισκεφθῆς, καθὼς ἐπειγόμεθα πρὸς τὴν ἀναπόφευκτον ἔξοδον κατόπιν μακρᾶς ἀσθενείας, οὔτε κατάλληλον εὐκαιρίαν νὰ περιμένῃς οὔτε σύνθημα ἀπὸ ἡμᾶς, ἀφοῦ γνωρίζεις ὅτι εἰς τὰ πατρικὰ σπλάγχχνα κάθε εὐκαιρία εἶναι κατάλ-

νης Α' ἦσαν φιλαρειανοί, διὰ νὰ χαρακτηρίζωνται τόσον δυσμενῶς ἐδῶ.

4. Ὁ Ἀμφιλόχιος κατήγετο ἀπὸ τὴν Καππαδοκίαν, ἡ δὲ Πισιδία γειτονεῖ με αὐτήν.

σεσθαι τέκνον ἀγαπητὸν καὶ λόγου παντὸς κρείττων ἢ κατὰ ψυχὴν διάθεσις. Βάρος δὲ ὑπερβαῖνον τὴν δύναμιν μὴ ὀδύρου. Εἰ μὲν γὰρ αὐτὸς ἦς ὁ μέλλων φέρειν τὸ βάσταγμα τοῦτο, οὐδὲ οὕτως ἂν ἦν βαρὺ, ἀλλὰ φορητὸν παντελῶς. Εἰ δὲ Κύριος ὁ συνδιαφέρων, («*Ἐπίρριψον ἐπὶ Κύριον τὴν μέριμνά σου, καὶ αὐτὸς ποιήσει*»). Μόνον ἐκεῖνο παραφυλάσσειν ἐν πᾶσι παρακλήθητι μὴ αὐτὸς τοῖς μοχθηροῖς ἔθεσι συμπεριφέρεσθαι, ἀλλὰ τὰ κακῶς προειλημμένα διὰ τῆς δεδομένης σοι παρὰ Θεοῦ σοφίας μετατιθέναι πρὸς τὸν χρήσιμον. Καὶ γὰρ ἀπέστειλέ σε Χριστὸς οὐχ ἑτέροις κατακολουθεῖν, ἀλλ' αὐτὸν καθηγεῖσθαι τῶν σωζομένων. Καὶ παρακαλοῦμεν προσεύχεσθαι ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα, ἐὰν μὲν ἔτι ὤμεν ἐπὶ τῆς ζωῆς ταύτης, ἰδεῖν σε μετὰ τῆς Ἐκκλησίας καταξιωθῶμεν· ἐὰν δὲ ἀπελθεῖν λοιπὸν προσταχθῶμεν, ἐκεῖ ὑμᾶς ἴδωμεν παρὰ τῷ Κυρίῳ τὴν μὲν ὡς ἄμπελον εὐθηνούσαν ἐπ' ἀγαθοῖς ἔργοις, σὲ δὲ ὡς σοφὸν γεωργὸν καὶ ἀγαθὸν δοῦλον, ἐν καιρῷ διδόντα τοῖς ὁμοδούλοις τὸ σιτομέτριον, πιστοῦ καὶ φρονίμου οἰκονόμου τὸν μισθὸν κομιζόμενον. Οἱ σὺν ἡμῖν πάντες ἀσπάζονται σου τὴν εὐλάβειαν. Ἐρρωμένος καὶ εὐθυμος ἐν Κυρίῳ εἶης, εὐδοκιμῶν ἐπὶ χαρίσμασι Πνεύματος καὶ σοφίας φυλαχθείης.

ληλος, διὰ νὰ περιπτυχθοῦν τέκνον ἀγαπητὸν καὶ ὅτι ἡ ψυχικὴ διάθεσις εἶναι ἀνωτέρα ἀπὸ κάθε λόγον.

Μὴ στενοχωρεῖσαι ὅτι τὸ βᾶρος ποῦ ἀνέλαβες ὑπερβαίνει τὴν δύναμίν σου. Διότι ἂν ἐπρόκειτο νὰ φέρης τὸ βᾶσταγμα σὺ ὁ ἴδιος μόνος, τότε δὲν θὰ ἦτο ἀπλῶς βαρὺ ἀλλ' ἐντελῶς ἀφόρητον. Ἐὰν δὲ ὁ Κύριος εἶναι ὁ συμβαστάζων, «ἀνάθεσε εἰς τὸν Κύριον τὰς φροντίδας σου»⁵ καὶ αὐτὸς θὰ τὰς φέρῃ εἰς τέλος. Μόνον σὲ παρακαλῶ νὰ προσέχης κάθε στιγμὴν, νὰ μὴ ἄγεις σὺ ἀπὸ τὰς μοχθηρὰς συνηθείας, ἀλλὰ τὰ ἀπὸ προηγουμένως κακῶς κείμενα νὰ μεταστρέφῃς πρὸς τὸ χρήσιμον μὲ τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δοθεῖσαν εἰς σὲ σοφίαν. Διότι ὁ Θεὸς σὲ ἀπέστειλεν ὄχι διὰ ν' ἀκολουθῆς ἄλλους, ἀλλὰ διὰ νὰ ὀδηγῆς σὺ ὁ ἴδιος τοὺς σωζομένους. Καὶ παρακαλοῦμεν νὰ προσεύχῃσαι ὑπὲρ ἡμῶν, ὥστε, ἐὰν μὲν μείνωμεν ἀκόμη εἰς τὴν ζωὴν αὐτὴν, ν' ἀξιωθῶμεν νὰ σὲ ἴδωμεν μαζί μὲ τὴν Ἐκκλησίαν σου· ἐὰν δὲ διαταχθῶμεν ν' ἀπέλθωμεν γρήγορα, νὰ σᾶς ἴδωμεν ἐκεῖ πλησίον τοῦ Κυρίου, αὐτὴν μὲν σὰν ἄμπελον ἀνθισμένην εἰς καλὰ ἔργα, ἐσὲ δὲ σὰν συνετὸν γεωργὸν καὶ ἀγαθὸν δοῦλον ποῦ δίδει εἰς τοὺς συνδούλους του τὸ σιτομέτριον εἰς τὸν καιρὸν του καὶ λαμβάνει τὸν μισθὸν τοῦ πιστοῦ καὶ φρονίμου οἰκονόμου.

Ὅλοι ὅσοι εἶναι μὲ ἡμᾶς ἀσπάζονται τὴν εὐλάβειάν σου. Εἶθε νὰ εἶσαι δυνατὸς καὶ εὐθυμος ἐν Κυρίῳ· εἶθε νὰ φυλαχθῆς προκόπτων ἀξιεπαίνως εἰς χαρίσματα πνεύματος καὶ σοφίας.

176. ΑΜΦΙΛΟΧΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΙΚΟΝΙΟΥ

Παράσχοι ὁ ἅγιος Θεὸς ἐρρωμένω σοι τὸ σῶμα καὶ ἀπὸ πάσης ἀσχολίας ἀνειμένω καὶ πάντα πράττοντι κατὰ νοῦν τὴν ἐπιστολὴν ἡμῶν ταύτην εἰς χεῖρας ἔλθειν, ἵνα μὴ ἄπρακτος ἡμῶν ἢ παράκλησις γένηται ἢν παρακαλοῦμεν νῦν ἐπιφανῆναί σε ἡμῶν τῇ πόλει ἐπὶ τῷ σεμνοτέρῳ γενέσθαι τὴν πανήγυριν ἢν δι' ἔτους ἄγειν ἐπὶ τοῖς μάρτυσιν ἔθος ἐστὶν ἡμῶν τῇ Ἐκκλησίᾳ. Πέπεισο γάρ, τιμιώτατέ μοι καὶ ποθεινότατε ὡς ἀληθῶς, ὅτι, πολλῶν εἰς πείραν ἔλθῶν ὁ παρ' ἡμῖν λαός, τῆς οὐδενὸς οὕτως ἀντέχεται ἐπιτυχίας ὡς τῆς σῆς παρουσίας, τοιοῦτον κέντρον ἀγάπης ἐκ τῆς μικρᾶς ἐκείνης συντυχίας ἐναφῆκας. Ἴνα οὖν καὶ ὁ Κύριος δοξασθῇ καὶ λαοὶ εὐφρανθῶσι καὶ τιμηθῶσι μάρτυρες καὶ ἡμεῖς οἱ γέροντες τῆς ὀφειλομένης ἡμῖν παρὰ τέκνον γνησίον τύχωμεν θεραπείας, καταξίωσον ἀόκνως ἡμῶν διαβῆναι καὶ προλαβεῖν τὰς ἡμέρας τῆς συνόδου, ὥστε ἐπὶ σχολῆς ἡμᾶς ἀλλήλοις συγγενέσθαι καὶ συμπαρακληθῆναι διὰ τῆς κοινωνίας τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων. Ἔστι δὲ ἡ ἡμέρα τῇ πέμπτῃ τοῦ Σεπτεμβρίου. Διὸ παρακαλοῦμεν πρὸς τριῶν ἡμερῶν ἐπιστῆναι, ἵνα καὶ τοῦ πτωχοτροφείου τὴν μνήμην μεγάλην ποιήσης τῇ παρουσίᾳ. Ἐρρωμένος καὶ εὐθυμὸς ἐν Κυρίῳ ὑπερευχόμενός μου διαφυλαχθεῖς μοι καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ χάριτι τοῦ Κυρίου.

Ἐπιστολὴ 176. Ἐγράφη τὸν Αὐγουστον τοῦ 374. Ὁ Μέγας Βασίλειος ἐτελοῦσεν ἑτησίαν ἑορτὴν (τὴν 7 Σεπτεμβρίου) πρὸς τιμὴν τοῦ τοπικοῦ ἁγίου Εὐψυχίου, ὁ ὁποῖος εἶχε μαρτυρήσει ἐπὶ αὐτοκράτορος Ἰουλιανοῦ. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ οἱ περὶξ ἐπίσκοποι, καθὼς καὶ μερικοὶ μακρῶν φίλοι, συνεκαλοῦντο εἰς σύνοδον πρὸς ἐπισκόπησιν ἐκκλησιαστικῶν καὶ πνευματικῶν ζητημάτων. Τώρα καλεῖ τὸν Ἀμφιλόχιον νὰ ἔλθῃ τρεῖς ἡμέρας ἐνωρίτερον.

12

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 176
ΠΡΟΣ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΙΚΟΝΙΟΥ

Εἶθε νὰ δώσῃ ὁ Θεός, ὥστε, ὅταν αὐτὴ ἡ ἐπιστολὴ μας φθάσῃ εἰς τὰ χέρια σου, νὰ σὲ εὖρη σωματικῶς δυνατὸν, ἀπηλλαγμένον ἀπὸ δυσκολίας καὶ πράττοντα τὰ πάντα κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν σου. Οὕτω δὲν θὰ μείνῃ χωρὶς ἀποτέλεσμα ἡ παράκλησις μας νὰ φανῆς εἰς τὴν πόλιν μας, διὰ νὰ γίνῃ μεγαλοπρεπεστέρα ἡ πανήγυρις ποῦ κατ' ἔθιμον τελεῖται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μας κάθε χρόνον πρὸς τιμὴν τῶν μαρτύρων. Νὰ εἶσαι δὲ βέβαιος, τιμῶντάτε καὶ προσφιλέστατέ μου, ὅτι ὁ λαός μας, ἂν καὶ ἔχη ὑποδεχθῆ πολλοὺς ἐπισκέπτας, κανενὸς ἄλλου δὲν ἐπιθυμῆ τὴν ἐπίσκεψιν τόσον ζωηρὰ ὅσον τὴν ἰδικὴν σου παρουσίαν· τέτοιο κίνητρον ἀγάπης ἄφησες κατὰ τὴν σύντομον ἐκείνην παραμονὴν σου ἐδῶ. Λοιπὸν διὰ νὰ δοξασθῆ ὁ Κύριος καὶ οἱ λαοὶ εὐφρανθοῦν καὶ οἱ μάρτυρες τιμηθοῦν καὶ ἡμεῖς οἱ γέροντες ἀπολαύσωμεν τὴν τιμὴν ποῦ μᾶς ὀφείλεται ἀπὸ γνήσιον τέκνον, κάμε μας τὴν χάριν, χωρὶς δισταγμὸν, νὰ ἔλθῃς ἕως ἐδῶ, καὶ μάλιστα πρὶν ἀπὸ τὰς ἡμέρας τῆς συνόδου, οὕτως ὥστε νὰ συζητήσωμεν μὲ ἄνεσιν καὶ νὰ παραμυθῆσωμεν ἀλλήλους διὰ τῆς κοινωνίας τῶν πνευματικῶν χαρισμάτων. Ἡ ἡμέρα δὲ εἶναι ἡ πέμπτη Σεπτεμβρίου ¹. Διὰ τοῦτο σὲ παρακαλοῦμεν νὰ φθάσῃς τρεῖς ἡμέρας ἐνωρίτερον, διὰ νὰ λαμπρύνῃς μὲ τὴν παρουσίαν σου καὶ τὴν ἐπέτειον τοῦ πτωχοτροφείου ².

Εὐχομαι μὲ τὴν χάριν τοῦ Κυρίου νὰ διαφυλαχθῆς δι' ἐμέ καὶ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ ὑγιῆς καὶ χαρούμενος.

1. Ἡ ἑορτὴ τοῦ Ἁγίου Εὐψυχίου ἐτελεῖτο τὴν 7 Σεπτεμβρίου. Φαίνεται λοιπὸν ὅτι εἰς τὰ χειρόγραφα τῶν ἐπιστολῶν ἡ ἡμέρα ἀντεγράφη ἐσφαλμένως ὡς 5 (δηλαδὴ ε' ἀντὶ ζ').

2. Πρὸ τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Εὐψυχίου ἐτελεῖτο ἡ ἐπέτειος τῆς ἰδρύσεως τοῦ πτωχοτροφείου.

190. ΑΜΦΙΛΟΧΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΙΚΟΝΙΟΥ

1. Ἀξίως τῆς σεαυτοῦ ἐμμελείας καὶ σπουδῆς, ἥς ἀεὶ ἐπαινέτης εἰμι ἐγώ, ἐμερίμνησας τὰ περὶ τῆς Ἐκκλησίας Ἰσαύρων. Ὅτι μὲν οὖν τῷ παντὶ λυσιτελέστερον ἦν εἰς πλείονας ἐπισκόπους καταδιαιρεθῆναι τὴν μέριμναν αὐτόθεν εἶναι δῆλον καὶ τῷ τυχόντι νομίζω. Οὐδὲ γὰρ τὴν σὴν σύνεσιν τοῦτο ἔλαβεν, ἀλλ' ὡς ἔχει καὶ ἐπεσημῆρω καλῶς καὶ ἐγνώρισας ἡμῖν. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ εὐκολον εὐρεῖν ἄνδρας ἀξίους, μήπου, ἕως βουλόμεθα τὸ ἐκ τοῦ πλήθους ἀξιόπιστον ἔχειν καὶ ὑπὸ πλείονων ἀκριβέστερον ποιεῖν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ οἰκονομεῖσθαι, λάθωμεν διὰ τὸ τῶν καλουμένων ἀδόκιμον εἰς εὐτέλειαν τὸν λόγον καταβαλόντες ἀδιαφορίας μελέτην τοῖς λαοῖς ἐμποιεῖν. Οἶδας γὰρ καὶ αὐτὸς ὅτι ὅποιοι δ' ἂν ὧσιν οἱ προεστῶτες, τοιαῦτα, ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ, καὶ τὰ ἦθη τῶν ἀρχομένων γίνεσθαι εἴωθεν. Ὡστε τὰχα βέλτιον ἕνα τινα δόκιμον, εἶπερ καὶ τοῦτο ῥάδιον, προβαλέσθαι τῆς πόλεως προστάτην καὶ ἐπιτρέψαι τῷ ἐκείνου κινδύνῳ οἰκονομεῖσθαι τὰ καθ' ἕκαστον, μόνον ἐὰν ἢ τις δοῦλος Θεοῦ, ἐργάτης ἀνεπαίσχυντος, μὴ σκοπῶν τὸ ἑαυτοῦ, ἀλλὰ τὸ τῶν πολλῶν, ἵνα σωθῶσιν οὗτοι, ἐὰν εἰδῆ ἑαυτῶν μικρότερον πρὸς τὴν φροντίδα, προσλήψεται ἐργάτας εἰς τὸν θερισμόν. Ἐὰν οὖν εὐρωμεν τοιοῦτον, ὁμολογῶ

Ἐπιστολή 190. Ἐγράφη τὸ 374 κατόπιν ἐπιστολῆς τοῦ Ἀμφιλοχίου, εἰς τὴν ὁποίαν περιείχοντο καὶ μερικά ἐρωτήματα, τὰ ὁποῖα ὡς ἀφωσιωμένος μαθητῆς συνεχίζει διαπαντός.

13

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 190
ΠΡΟΣ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΙΚΟΝΙΟΥ

1. Διὰ τὰ προβλήματα τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἰσαυρίας¹ ἐφρόντισες μέ τρόπον ἄξιον τῆς ἐπιμελείας καί τοῦ ζήλου σου, τοῦ ὁποίου ἐγώ εἶμαι ἐπαινέτης. Ὅτι μέν βεβαίως θά ἦτο ὠφελιμώτερον ἀπό κάθε ἄποψιν νά κατανεμηθῆ ἡ φροντίς εἰς περισσοτέρους ἐπισκόπους, εἶναι, νομίζω, αὐτονόητον καί εἰς τόν τυχόντα καί βέβαια τοῦτο δέν διέφυγε τήν σύνεσίν σου, ἀλλ' ἀντιθέτως καλῶς ἐπεσήμανες τήν κατάστασιν καί ἐπληροφόρησες ἡμᾶς περὶ αὐτῆς. Ἐπειδή ὁμως δέν εἶναι εὐκολόν νά εὐρωμεν ἄνδρας ἄξιους, πρέπει νά προσέξωμεν μήπως, ἐνῶ θέλομεν νά ἐπιτύχωμεν τήν ἀσφάλειαν, τήν ὁποίαν δίδει ὁ μέγας ἀριθμός καί νά ἐφοδιάσωμεν τήν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ μέ ἐπιμελεστέραν διακυβέρνησιν περισσοτέρων ποιμένων, φέρωμεν τόν θεῖον λόγον ἀσυνειδήτως εἰς περιφρόνησιν ἐξ αἰτίας τῆς ἀδοκιμότητος τῶν καλουμένων εἰς τὸ ἀρχιερατικόν ἀξίωμα καί συνηθίσωμεν οὕτω τόν λαόν εἰς ἀδιαφορίαν. Διότι καί σύ γνωρίζεις ὅτι, ὅποιοι εἶναι οἱ ἄρχοντες, τοιοῦτοι γίνονται κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς τὸ ἦθος καί οἱ ἀρχόμενοι. Ὡστε λοιπὸν προτιμώτερον εἶναι νά ἐκλέξωμεν ἕνα δοκιμασμένον ἄνδρα, ἐάν εἶναι εὐκολόν καί αὐτὸ βέβαια, ὡς προστάτην τῆς πόλεως καί νά ἀναθέσωμεν εἰς τήν ἰδικήν του ὑπευθυνότητα νά ρυθμίση τὰς λεπτομερείας· ἀρκεῖ νά εἶναι δοῦλος τοῦ Θεοῦ, ἀνεπαίσχυντος ἐργάτης², ἐπιδιώκων ὄχι τὰ ἰδικά του συμφέροντα, ἀλλὰ τῶν πολλῶν, διὰ νά σωθοῦν. Καί αὐτός, ἐάν καταλάβῃ ὅτι αἱ δυνάμεις του εἶναι κατώτεροι τοῦ ἔργου, θά προσλάβῃ ἐργάτας διὰ τόν θερισμόν. Ἐάν λοιπὸν εὐρωμεν τοιοῦτον ἄνδρα, ὁμολογῶ

1. Ἡ Ἰσαυρία, ὄρεινὴ ἐπαρχία τῆς νοτίου Μικρασίας, κατὰ τὴν διοικητικὴν διαίρεσιν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὑπήγετο ὑπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ἰκονίου.

2. Βλέπε Β' Τιμ. 2, 15. Φιλ. 2, 4. Α' Θεσσ. 2, 16.

πολλῶν ἀντάξιον εἶναι τὸν ἓνα καὶ ταῖς Ἐκκλησίαις λυσιτελέσ-
 στερον καὶ ἡμῖν δὲ ἀκινδυνότερον οὕτως οἰκονομῆσαι τῶν ψυχῶν
 τὴν ἐπιμέλειαν. Ἐὰν δὲ τοῦτο μὴ ῥᾴδιον ἦ, σπουδῆ γενέσθω ἡμῖν
 πρότερον ταῖς μικροπολιτείαις ἢτοι μητροκομίαις ταῖς ἐκ παλαι-
 οῦ ἐπισκόπων θρόνον ἐχούσαις δοῦναι τοὺς προϊσταμένους, καὶ
 τότε τὸν τῆς πόλεως ἀναστήσωμεν, μήποτε ἐμπόδιον ἡμῖν πρὸς
 τὴν μετὰ ταῦτα οἰκονομίαν γένηται ὁ προβαλλόμενος, καὶ εὐθὺς
 ἀρξώμεθα ἡμεῖς τοῖς οἴκοι πολεμεῖν διὰ τὸ πλείονων βούλεσθαι
 ἄρχειν, καὶ μὴ καταδέχεται τὰς χειροτονίας τῶν ἐπισκόπων.
 Ἐὰν δὲ τοῦτο βαρὺ ἦ καὶ ὁ χρόνος μὴ ἐπιτρέπη, ἐκεῖνο σπουδασά-
 τω ἢ σὴ σύνεσις, τοῦ ποιῆσαι περιγράψαι τῷ Ἰσαύρῳ τὸν ἴδιον
 κύκλον διὰ τὸ χειροτονῆσαι αὐτὸν προσοίκους τινάς. Τὸ δὲ ἐφε-
 ξῆς ἡμῖν ὑπάρξει τεταμιευμένον, εἰς τὸ κατὰ τὸν προσήκοντα
 καιρὸν δοῦναι πᾶσι τοῖς λοιποῖς ἐπισκόπους οὓς ἂν κυριώτερους
 εἶναι κρίνωμεν αὐτοὶ διὰ πολλῆς ἐξετάσεως δοκιμάσαντες.

2. Ἦρωτήσαμεν Γεώργιον, ὡς ἐκέλευσεν ἡ θεοσέβειά σου,
 καὶ εἶπεν ἃ καὶ ἡ σὴ εὐλάβεια ἀνήνεγκεν, ἐφ' οἷς ἀνάγκη ἡμᾶς
 τὴν ἡσυχίαν ἄγειν ἐπιρρίψαντας ἐπὶ Κύριον τὴν μέριμναν τοῦ οἴ-
 κου. Πιστεύω γὰρ τῷ Θεῷ ὅτι δώσει σύνεσιν πρὸς τὸ ἐτέρῳ τρό-
 πῳ ἐξελεῖσθαι τῶν ἀναγκῶν καὶ ἡμῖν ἄλυπον τὴν ζωὴν προξενῆσαι.
 Ἐὰν οὖν οὐ δοκῇ τοῦτο, αὐτὸς καταξίωσον ὑπομνηστικόν μοι
 ἀποστεῖλαι περὶ τίνος χρῆ ἀξιώματος σπουδῆν εἰσενέγκασθαι,
 ἵνα ἀρξώμεθα αἰτεῖν ἕκαστον τῶν ἐν δυνάμει φίλων τὴν χάριν
 ταύτην εἴτε προῖκα εἴτε καὶ μετρίον τιμήματος, ὡς ἂν ἡμᾶς ὁ
 Κύριος εὐδοώσῃ. Ἐπέστειλα τῷ ἀδελφῷ Οὐαλερίῳ, ὡς προσέ-

3. Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν παροῦσαν ἐπιστολὴν, ἡ ἐπέμβασις τῶν
 ἀρειανῶν ἡγεμόνων εἶχε προκαλέσει ἀποδιοργάνωσιν τῆς Ἐκκλησίας τῆς
 Ἰσαυρίας, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχη ἐκεῖ οὔτε ἓνας ἐπίσκοπος.

4. Δὲν εἶναι γνωστὸν περὶ ποίου Γεωργίου πρόκειται οὔτε εἶναι σα-
 φές τὸ αἶτημα τοῦ Ἀμφιλοχίου. Προφανῶς ζητεῖται ἡ κατάληψις πολιτι-
 κοῦ ἀξιώματος, ὑπὸ τοῦ Γεωργίου ἢ ὑπ' ἄλλου, διὰ νὰ ἐξυπηρετηθοῦν τὰ
 συμφέροντα τῆς Ἐκκλησίας, ἢ ὅποια λόγῳ τῆς παρουσίας τοῦ ἀρειανοῦ
 Οὐάλεντος εἰς τὸν αὐτοκρατορικὸν θρόνον συναντοῦσε τότε πολλὰς δυσ-
 κολίας.

ὅτι ὁ ἕνας εἶναι ἄξιος διὰ πολλοὺς καὶ ὅτι εἶναι διὰ μὲν τὰς Ἐκκλησίας ὠφελιμώτερον, δι' ἡμᾶς δὲ ἀκινδυνότερον νὰ τακτοποιήσωμεν τὸ θέμα τῆς ἐπιμελείας τῶν ψυχῶν κατὰ τὸν τρόπον αὐτόν.

Ἐὰν δὲ τοῦτο δὲν εἶναι εὐκόλον, ἃς φροντίσωμεν νὰ προσφέρωμεν προΐσταμένους εἰς τὰς πολίχνας καὶ τὰς κωμοπόλεις, αἱ ὁποῖαι εἶχαν ἀπὸ παλαιότεραν ἐποχὴν ἐπισκοπικὰς ἔδρας³, καὶ ἔπειτα νὰ ἀναβιβάσωμεν ἐπίσκοπον εἰς τὴν πόλιν. Καὶ τοῦτο διὰ νὰ μὴ τυχόν ὁ ἐκλεγησόμενος μᾶς γίνῃ ἐμπόδιον εἰς τὸ ἐπόμενον στάδιον τῆς τακτοποιήσεως καὶ ἀρχίσωμεν εὐθύς ἐμφύλιον πόλεμον, λόγῳ ἐνδεχομένης θελήσεώς του νὰ κυβερνᾷ περισσοτέρους καὶ νὰ μὴ δέχεται τὴν χειροτονίαν ἐπαρχιακῶν ἐπισκόπων. Ἐὰν δὲ τοῦτο εἶναι βαρὺ καὶ ὁ χρόνος δὲν τὸ ἐπιτρέπει, ἃς προσέξῃ ἢ σύνεσις σου τὸ ἐξῆς· νὰ προβῇ εἰς σαφῆ περιγραφὴν τῶν ὀρίων τῆς δικαιοδοσίας τοῦ ἐπισκόπου τῶν Ἰσαύρων, μὲ τὸ νὰ χειροτονήσῃ μερικοὺς γείτονας. Θὰ εἶναι δὲ ἰδική μας φροντίς τὸ νὰ δώσωμεν μελλοντικῶς κατὰ τὸν προσήκοντα καιρὸν ἐπισκόπους εἰς ὅλας τὰς ὑπολοίπους περιοχάς, ἀνθρώπους τοὺς ὁποίους θὰ κρίνωμεν ἡμεῖς καταλλήλους κατόπιν προσεκτικῆς ἐξετάσεως καὶ δοκιμασίας.

2. Ἠρωτήσαμεν, συμφώνως πρὸς τὴν παραγγελίαν τῆς θεοσεβείας σου, τὸν Γεώργιον καὶ αὐτὸς εἶπεν ὅσα ἀνέφερε καὶ ἡ ἰδική σου εὐλάβεια. Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου εἶναι ἀνάγκη νὰ τηρήσωμεν σιωπὴν ἀναθέτοντες εἰς τὸν Κύριον τὴν μέριμναν τοῦ οἴκου. Διότι ἔχω τὴν πεποίθησιν ὅτι ὁ ἅγιος Θεὸς θὰ δώσῃ εἰς ἡμᾶς δύναμιν νὰ ἐξέλθωμεν κατ' ἄλλον τρόπον ἀπὸ τὰς δυσκολίας καὶ νὰ μᾶς καταστήσῃ τὴν ζωὴν ἄλυτον. Ἄν ὁμως αὐτὸ δὲν σὲ ἱκανοποιῇ, κάμε μου τὴν χάριν νὰ μοῦ στείλῃς ἕνα ὑπομνηστικόν, σχετικῶς μὲ ποίου ἀξιώματος τὴν ἀπόκτησιν νὰ φροντίσωμεν, ὥστε ν' ἀρχίσωμεν νὰ ζητοῦμεν ἀπὸ κάθε φίλον μας εἰς τὴν κυβέρνησιν τὴν χάριν αὐτὴν, εἴτε δωρεὰν εἴτε ἐναντι μικροῦ τιμήματος, καθ' οἷονδήποτε τρόπον εὐοδῶσῃ ὁ Κύριος τὰ πράγματα πρὸς χάριν μας⁴.

Ἐγραψα εἰς τὸν ἀδελφὸν τοῦ Βαλερίου σύμφωνα μὲ τὴν

ταξας. Τὰ Νύσσης πράγματα ὁμοιά ἐστι τοῖς παρὰ τῆς σῆς θεοσεβείας καταλειφθεῖσι καὶ προκόπτει ἐπὶ τὸ βέλτιον τῇ συνεργίᾳ τῶν σῶν προσευχῶν. Οἱ μέντοι τότε ἀπορραγέντες ἡμῶν, οἱ μὲν ἀπῆλθον ἐπὶ τὸ στρατόπεδον, οἱ δὲ μένουσι τὴν ἐκεῖθεν ἀναμένοντες φήμην. Δυνατὸς δὲ ὁ Κύριος καὶ τούτων ματαιῶσαι τὰς ἐλπίδας κάκεινοις ἄπρακτον τὴν ἐπάνοδον ποιῆσαι.

3. Τὸ μάννα ὁ Φίλων ἐρμηνεύων ἔφη, ὡσπερ ἐκ παραδόσεώς τινος Ἰουδαϊκῆς δεδιδαγμένος, τοιαύτην αὐτοῦ εἶναι τὴν ποιότητα, ὥστε κατὰ τὴν φαντασίαν τοῦ ἐσθίουτος μετακίνασθαι, καὶ εἶναι μὲν καθ' ἑαυτὸ οἶονεὶ κέγχρον ἐψημένον ἐν μέλιτι, παρέχειν δὲ νῦν μὲν ἄρτου, νῦν δὲ κρέως καὶ κρέως τοιοῦδε ἢ πετεινοῦ ἢ χερσαίου, νῦν δὲ λαχάνου καὶ λαχάνου τοῦ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἐκάστου, καὶ ἰχθύος, ὡς τὸ ἰδίωμα τῆς καθ' ἕκαστον γένος ποιότητος ἀκριβῶς ἐν τῇ γεύσει τοῦ ἐσθίουτος διασώζεσθαι. Ἄρματα ἀναβάτας τριστάτας ἔχοντα οἶδεν ἢ Γραφή, διὰ τὸ τῶν λοιπῶν ἀρμάτων δύο εἶναι τοὺς ἐπιβάτας, τὸν τε ἡνίοχον καὶ τὸν ὀπλίτην· τὰ δὲ τοῦ Φαραῶ δύο μὲν εἶχε τοὺς πολεμοῦντας, ἓνα δὲ τὸν τὰς ἡρίας τῶν ἵππων ἔχοντα. Σύμπιος ἡμῖν ἐπέστειλε θεραπευτικὴν ἐπιστολὴν καὶ κοινωνικὴν, ᾧ ἡμεῖς ἀντιγράψαντες ἐπέμφαμεν τῇ εὐλαβείᾳ σου τὰ γράμματα, ἵνα ἄγαν ἐγκρίνας κελεύσης αὐτῷ ἀποσταλῆναι δηλονότι μετὰ προσθήκης καὶ σῶν γραμμάτων. Ἐρωμένος, εὐθυμος ἐν Κυρίῳ ὑπερευχόμενός μου χαρισθείης μοι καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ τῇ τοῦ Ἁγίου φιλανθρωπία.

5. Εἰς τὴν Νύσσαν ὑπηρετοῦσεν ὡς ἐπίσκοπος ὁ ἀδελφὸς τοῦ Βασιλείου Γρηγόριος, ὁ ὁποῖος εὔρισκε τρομερὰν ἀντίδρασιν ἐκ μέρους μικρᾶς μερίδος ἀρειανίζόντων καὶ τελικῶς ἐκηρύχθη ἐκπτωτος (376).

6. Ὁ Σύμπιος ἦτο μητροπολίτης Σελευκείας. Εἰς αὐτὸν πιθανῶς ἀπευθύνεται ἡ ἐπιστολὴ 191 ποῦ φέρει κατὰ λάθος τὸ ὄνομα τοῦ Ἀμφιλοχίου.

παραγγελίαν σου. Ἡ κατάστασις εἰς τὴν Νύσσαν εἶναι ὅπως τὴν ἄφησεν ἡ θεοσέβειά σου καὶ μετὰ τὴν βοήθειαν τῶν προσευχῶν σου προοδεύει πρὸς τὸ καλύτερον⁵. Ἐξ ἐκείνων πάντως οἱ ὅποιοι ἀπεχωρίσθησαν ἀπὸ ἡμᾶς ἄλλοι μὲν ἀνεχώρησαν εἰς τὴν αὐλήν, ἄλλοι δὲ παρέμειναν ἀναμένοντες νέα ἀπὸ ἐκεῖ. Ὁ δὲ Κύριος εἶναι δυνατός, ὥστε καὶ τούτων τὰς ἐλπίδας νὰ ματαιώσῃ καὶ ἐκείνων τὴν ἐπάνοδον νὰ καταστήσῃ ἄπρακτον.

3. Ὁ Φίλων, ἐρμηνεύων τὸ μάννα ὡσάν νὰ ἀντλή ἀπὸ κάποιαν Ἰουδαϊκὴν παράδοσιν, εἶπεν ὅτι ἡ ποιότης του ἦτο τοιαύτη, ὥστε νὰ μεταβάλλεται κατὰ τὴν φαντασίαν αὐτοῦ πού τὸ ἔτρωγεν· ὅτι καθ' ἑαυτὸ μὲν ἦτο σάν κεχρὶ ψημένον με μέλι, ἀλλ' εἶδιε τὴν γεῦσιν ἄλλοτε ἄρτου, ἄλλοτε κρέατος, μάλιστα κρέατος εἴτε πετεινοῦ εἴτε θηρίου, ἄλλοτε λαχάνου, μάλιστα εἶδους λαχάνου κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ καθενός, καὶ ἄλλοτε ἰχθύος, κατὰ τοιοῦτον τρόπον ὥστε ἡ ἰδιαιτέρα ποιότης τοῦ κάθε γένους νὰ διατηρῆται ἀκριβῶς εἰς τὴν γεῦσιν τοῦ τρώγοντος.

Ἡ Γραφή γνωρίζει ἄρματα μετὰ τρεῖς ἀναβάτας· ἐνῶ οἱ ἀναβάται τῶν ἁρμάτων τῶν λοιπῶν χωρῶν ἦσαν δύο, ὁ ἡνίοχος καὶ ὁ ὀπλίτης, τὰ τοῦ Φαραῶ εἶχαν δύο μὲν πολεμιστάς, ἕνα δὲ κρατοῦντα τὰ ἡνία τῶν ἵππων.

Ὁ Σύμπιος μᾶς ἔγραψεν ἐπιστολὴν ἐκφράζουσαν αἰσθήματα σεβασμοῦ καὶ κοινωνίας, τὴν δὲ ἐπιστολὴν πού ἐγράψαμεν εἰς ἀπάντησιν ἐστείλαμεν εἰς τὴν εὐλάβειάν σου, ὥστε, ἐὰν τὴν ἐγκρίνης καθ' ὅλα, νὰ διατάξῃς νὰ σταλῇ εἰς αὐτόν, φυσικὰ συνοδευομένη μετὰ ἰδικῶν σου γράμματα⁶.

Εἶθε κατὰ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ ἁγίου Θεοῦ νὰ φυλαχθῆς δι' ἐμέ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ ὑγιής, εὐθυμος ἐν Κυρίῳ καὶ εὐχέτης ὑπὲρ ἐμοῦ.

200. ΑΜΦΙΛΟΧΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΙΚΟΝΙΟΥ

Ἡμᾶς ἀρρωστίαι ἐξ ἀρρωστιῶν διαδέχονται καὶ ἀσχολίαι ἐκκλησιαστικῶν τε ὁμοῦ πραγμάτων καὶ τῶν ταῖς Ἐκκλησίαις ἐπηρεαζόντων συνέσχον παρὰ πάντα τὸν χειμῶνα καὶ τὸν μέχρι ταύτης τῆς ἐπιστολῆς χρόνον. Διὸ οὐτε ἀποστείλαί τινα οὐτε ἐπισκέψασθαι τὴν εὐλάβειάν σου δυνατὸν ἡμῖν ἐγένετο. Εἰκάζομεν δὲ καὶ τὰ σὰ τοιαῦτα ἕτερα εἶναι, οὐ κατὰ τὴν ἀρρωστίαν λέγω, μὴ γένοιτο, παράσχοι γὰρ ὁ Κύριος ὑγείαν τῷ σώματί σου διαρκῆ πρὸς ὑπηρεσίαν τῶν ἐντολῶν αὐτοῦ, ἀλλ' ὅτι ἡ μέριμνα τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ σοὶ τὸν αὐτὸν ἐμβάλλει περισπασμὸν. Καὶ νῦν ἐμελλόν τινα ἀποστέλλειν αὐτοῦ τούτου ἕνεκεν, ὥστε γνωρίσαι ἡμῖν τὰ περὶ τῆς διαθέσεώς σου. Ἐπεὶ δὲ ὁ ποθεινότατος υἱὸς Μελέτιος παραπέμπων τοὺς νεολέκτους ὑπέμνησεν ἡμᾶς ὅτι εἶη σε δι' αὐτοῦ προσειπεῖν, ἐδεξάμεθα τὴν ὑπόθεσιν τῶν γραμμάτων ἄσμενοι καὶ τῷ διακόνῳ τῶν ἐπιστολῶν ἐπεδράμομεν, ἀνδρὶ ἐξαρκούντι καὶ ἀντ' ἐπιστολῆς εἶναι διὰ τε τὸ τοῦ τρόπου φιλάληθες καὶ διὰ τὸ μηδὲν ἄγνοεῖν τῶν καθ' ἡμᾶς. Δι' οὗ παρακαλοῦμεν τὴν εὐλάβειάν σου προηγουμένως εὐχεσθαι ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα δῶ ὁ Κύριος ἐμοὶ μὲν ἀπαλλαγὴν τοῦ φορτικοῦ τούτου σώματος, ταῖς δὲ Ἐκκλησίαις αὐτοῦ τὴν εἰρήνην, σοὶ δὲ ἡσυχίαν καὶ ἀδειαν τοῦ, ἐπειδὴν διαθῆς τὰ κατὰ τὴν Λυκαονίαν ἀποστολικῶς ὡς ἐνήρξω, ἐπισκέπτεσθαι καὶ τὰ ὧδε, κἂν τε ἐνδημῶμεν τῇ σαρκὶ κἂν ἀποδημῆσαι ἤδη πρὸς τὸν Κύριον ἐπιταχθῶμεν, ἵνα αὐτὸς

14

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 200
ΠΡΟΣ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΙΚΟΝΙΟΥ

Αἱ ἀρρώστειαι μᾶς διαδέχονται ἢ μία τὴν ἄλλην καὶ αἱ ἀσχολίαι μᾶς μὲ τὰ ἐκκλησιαστικά πράγματα καὶ μὲ τοὺς ἀνθρώπους ποὺ ἐνοχλοῦν τὰς Ἐκκλησίας μᾶς συνεκράτησαν ὅλον τὸν χειμῶνα καὶ ὅλον τὸν χρόνον μέχρι τῆς στιγμῆς ποὺ γράφω αὐτὴν τὴν ἐπιστολὴν. Διὰ τοῦτο δὲν κατέστη δυνατόν οὔτε νὰ σοῦ στείλωμεν κανένα οὔτε νὰ ἐπισκεφθῶμεν τὴν εὐλάβειάν σου. Εἰκάζομεν δὲ ὅτι καὶ τὰ ἰδικά σου πράγματα εἶναι παρόμοια. Δὲν ἀναφέρομαι βέβαια εἰς τὴν ἀρρώστειαν, μὴ γένοιτο· εἴθε μάλιστα νὰ παράσχη ὁ Κύριος εἰς τὸ σῶμά σου διαρκῆ ὑγείαν πρὸς ὑπηρεσίαν τῶν ἐντολῶν του· ἀλλ' ἐνωῶ ὅτι ἡ μέριμνα ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν φέρει καὶ εἰς σέ τὸν ἴδιον περισπασμόν.

Τώρα δὲ ἐπρόκειτο ν' ἀποστείλω κάποιον ἀκριβῶς δι' αὐτό, διὰ νὰ μᾶς γνωστοποιήσῃ δηλαδὴ τὰ περὶ τῆς καταστάσεώς σου. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἀγαπητὸς υἱὸς Μελέτιος, ὁ ὁποῖος στρατολογεῖ τοὺς νεοσυλλέκτους, μᾶς ὑπενθύμισεν ὅτι θὰ ἦτο δυνατόν νὰ σέ χαιρετίσωμεν δι' αὐτοῦ, ἐδέχθημεν μὲ χαρὰν τὴν εὐκαιρίαν νὰ γράψωμεν· καὶ ἐσπεύσαμεν εἰς τὸν κοιμιστὴν τῆς ἐπιστολῆς, ἀνθρωπον ὁ ὁποῖος ἤμπορεῖ καὶ ἀντὶ ἐπιστολῆς νὰ μεταφέρῃ τὸ μήνυμά μας, καὶ λόγῳ τοῦ φιλαλήθους χαρακτήρος του καὶ λόγῳ τοῦ ὅτι γνωρίζει ὅλας τὰς ὑποθέσεις μας. Μέσω αὐτοῦ παρακαλοῦμεν τὴν εὐλάβειάν σου πρὶν ἀπὸ ὅλα νὰ εὔχεται ὑπὲρ ἡμῶν, νὰ δώσῃ ὁ Κύριος εἰς ἐμέ μὲν ἀπαλλαγὴν τοῦ φορτικοῦ σώματος, εἰς δὲ τὰς Ἐκκλησίας του τὴν εἰρήνην, εἰς ἐσὲ δὲ ἡσυχίαν καὶ ἀνεσιν, οὕτως ὥστε, ἀφοῦ ρυθμίσῃς τὰς ὑποθέσεις τῆς Λυκαονίας κατὰ τρόπον ἀποστολικόν, ὅπως ἤρχισες, νὰ ἐπισκεφθῆς καὶ αὐτὸν ἐδῶ τὸν τόπον, εἴτε θὰ κατοικῶμεν ἀκόμη εἰς τὴν σάρκα ἡμεῖς εἴτε διαταχθῶμεν πλέον νὰ ἀποδημήσωμεν εἰς τὸν Κύριον· νὰ θεωρήσῃς δὲ ἰδικόν σου τὸν

ὡς ἰδίων, ὅπερ οὖν καὶ ἐστίν, ἀντέχη τῶν καθ' ἡμᾶς τόπων καὶ στηρίζης μὲν τὰ σαθρά, ἐπεγείρης δὲ τὰ νοθρά, πάντα δὲ τῇ χάριτι τοῦ Πνεύματος τοῦ ὄντος ἐν σοὶ μετακοσμήσης πρὸς τὸ εὐάρεστον τῷ Κυρίῳ. Τοὺς δὲ τιμιωτάτους υἱοὺς ἡμῶν Μελέτιον καὶ Μελίτιον, οὓς πόρωθεν οἶδας καὶ ἑαυτοῦ κρίνεις, ἔχε ἐν παρακαταθήκῃ εὐχόμενος ὑπὲρ αὐτῶν. Ἀδταρκες γὰρ αὐτοῖς τοῦτο πρὸς πᾶσαν ἀσφάλειαν. Ὡστε καὶ τοὺς συνόντας τῇ δσιότητι σου καὶ πάντα τὸν κλῆρον καὶ τὸν λαὸν τὸν ὑπὸ σοῦ ποιμαινόμενον καὶ τοὺς θεοφιλεστάτους ἀδελφοὺς ἡμῶν καὶ συλλειτουργοὺς προσειπεῖν παρ' ἡμῶν καταξίωσον. Τῆς μνήμης τοῦ μακαριωτάτου μάρτυρος Εὐψυχίου μέμνησο καὶ μὴ ἀναμείνης δευτέραν ὑπόμνησιν, μηδὲ ἐμπρόθεσμον σπουδάσης ποιήσασθαι τὴν ἀπάντησιν, ἀλλὰ προλαβεῖν καὶ εὐφραῖναι ἡμᾶς, ἐὰν ἄρα ἔτι ὤμεν ἐπὶ τῆς γῆς. Ἔως τότε ἐρρωμένος ἐν Κυρίῳ, ὑπερευχόμενος ἡμῶν διαφυλαχθείης ἡμῖν καὶ ταῖς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαις χάριτι τοῦ Ἁγίου.

15

201. ΑΜΦΙΛΟΧΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΙΚΟΝΙΟΥ

Πολλῶν ἔνεκεν ἐπιθυμῶ συντυχεῖν σοι, ἵνα καὶ συμβούλω χρήσωμαι περὶ τῶν ἐν χερσὶ πραγμάτων, καὶ ὄλωσ ἵνα διὰ μακροῦ θεασάμενός σε ἔχω τινὰ πάραμυθίαν τῆς ἀπολείψεως. Ἐπειδὴ δὲ τὰ αὐτὰ ἀμφοτέρους ἐπέσχευ, ἥ τε ὑμῖν συμβᾶσα ἀσθένεια καὶ ἡ παλαιότερα ἡμῶν ἀρρωστία μήπω ἀπολείψασα, ἀμφοτέροις δῶμεν συγγνώμην, εἰ βούλει, ἀμφοτέροι, ὥστε δι' ἑαυτῶν ἀλλήλους ἀφεῖναι τοῦ ἐγκλήματος.

Ἐπιστολὴ 201. Ἐγρᾶφῃ πιθανῶς εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ θέρους τοῦ 375. Φαίνεται ὅτι ὁ Ἀμφιλόχιος ἔγραψεν εἰς τὸν Βασίλειον ὅτι ἡμποδίσθη ἀπὸ ἀσθένειαν νὰ τὸν ἐπισκεφθῆ καὶ παρεκάλεσε νὰ τὸν ἐπισκεφθῆ ἐκεῖνος, ἀνταποδίδων προηγούμενην ἐπίσκεψίν του.

τόπον αὐτόν, ὅπως εἶναι ἄλλωστε, καὶ νὰ στηρίξης μὲν τὰ σαθρά, νὰ ἐγείρης δὲ τὰ νωθρά, ὅλα δὲ νὰ τὰ μεταμορφώσης εἰς ὅ,τι εὐαρεστεῖ τὸν Κύριον, μὲ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος ποῦ κατοικεῖ μέσα σου.

Τοὺς δὲ τιμιωτάτους υἱοὺς ἡμῶν Μελέτιον καὶ Μελίτιον, τοὺς ὁποίους γνωρίζεις ἀπὸ καιρὸν καὶ θεωρεῖς ἰδικούς σου, ἔχε τοὺς ὑπὸ τὴν προστασίαν σου, εὐχόμενος ὑπὲρ αὐτῶν. Διότι αὐτὸ εἶναι ἄρκετὸν νὰ τοὺς δώσῃ κάθε ἀσφάλειαν. Παρακαλῶ δὲ νὰ μοῦ κάμῃς τὴν χάριν νὰ χαιρετίσης ἐκ μέρους μου ὁποίους εἶναι μαζί μὲ τὴν ὁσιότητά σου καὶ ὅλον τὸν κληρὸν καὶ τὸν λαὸν ὃ ὁποῖος ποιμαίνεται ἀπὸ σὲ καὶ τοὺς θεοφιλεστάτους ἀδελφοὺς καὶ συλλειτουργοὺς ἡμῶν.

Νὰ ἐνθυμησαί τὴν μνήμην τοῦ μακαριωτάτου μάρτυρος Εὐψυχίου καὶ νὰ μὴ περιμένης δευτέραν ὑπόμνησιν οὔτε νὰ φροντίσης νὰ κανονίσῃς τὴν ἀφιξίν σου ἀκριβῶς εἰς τὴν καθωρισμένην ἡμέραν, ἀλλὰ νὰ προηγηθῆς αὐτῆς, διὰ νὰ μᾶς κάμῃς εὐτυχεῖς, ἐὰν βέβαια θὰ εἴμεθα ἀκόμη ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἔως τότε νὰ μείνης δι' ἡμᾶς καὶ τὰς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ ὑγιῆς καὶ εὐχέτης ἡμῶν μὲ τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Θεοῦ.

15

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 201 ΠΡΟΣ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΙΚΟΝΙΟΥ

Διὰ πολλοὺς λόγους ἐπιθυμῶ νὰ σὲ συναντήσω· καὶ διὰ νὰ σὲ χρησιμοποιήσω ὡς σύμβουλον εἰς τὰ πράγματα ποῦ ἀντιμετωπίζω καὶ γενικῶς διὰ νὰ ἔχω παρηγορίαν διὰ τὴν ἀπουσίαν σου μὲ τὸ νὰ σὲ ἴδω ἔπειτα ἀπὸ πολὺν καιρὸν. Ἐπειδὴ δὲ αἱ ἴδιαι αἰτίαι ἡμπόδισαν καὶ τοὺς δύο μας, καὶ ἡ ἀσθένεια ποῦ προσέβαλεν ἐσὲ καὶ ἡ ἰδική μας παλαιότερα ἀρρώστεια ποῦ δὲν ἐπέρασεν ἀκόμη, ἅς συγχωρήσωμεν ἀλλήλους, ἐὰν θέλης, ὥστε μόνοι μας ν' ἀπαλλάξωμεν ἀλλήλους τῆς κατηγορίας.

16

202. ΑΜΦΙΛΟΧΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΙΚΟΝΙΟΥ

Καὶ ἄλλως μὲν μοι πολλοῦ ἄξιον τὸ συντυγχάνειν τῇ σεμνό-
τητί σου, νῦν δὲ καὶ μάλιστα, ὅτε τοιοῦτόν ἐστι τὸ συνάγον ἡμᾶς
πρᾶγμα. Ἄλλ' ἐπειδὴ τὰ λείψανα τῆς ἀρρωστίας μου τοιαῦτα
ὡς μηδὲ τὴν βραχυτάτην μοι κίνησιν συγχωρεῖν, ὅς γε, ἵνα τὴν
μέχρι τῶν μαρτυρίων ὁδὸν ὀχῆματι πορευθῶ, πάλιν μικροῦ πρὸς
τὴν αὐτὴν ὑπέστρεψα νόσον, ἀνάγκη συγγνώμης τυχεῖν παρ' ὑμῶν.
Κἂν μὲν ἦ δυνατὸν ὑπερεθεῆναι τὸ πρᾶγμα ὀλίγαις ὅστερον ἡμέραις,
καὶ συνέσομαι ὑμῖν τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι καὶ κοινωνήσω τῶν φρον-
τίδων. Ἐὰν δὲ ἐπέιγῃ τὰ σπουδαζόμενα, πράξατε μὲν τῇ τοῦ Θε-
οῦ συνεργίᾳ τὰ ἐν χερσί, συναριθμήσατε δέ με ἑαυτοῖς ὡς παρόντα
καὶ τῶν καλῶς γινομένων συνεφαπτόμενον. Ἐρρωμένος καὶ εὐ-
θυμος ἐν Κυρίῳ, ὑπερευχόμενός μου φυλαχθείης τῇ τοῦ Θεοῦ
Ἐκκλησίᾳ χάριτι τοῦ Ἁγίου.

17

218. ΑΜΦΙΛΟΧΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΙΚΟΝΙΟΥ

Τὴν μὲν χρεῖαν, ἧς ἔνεκεν παρεγένετο ὁ ἀφελφὸς Αἰλιανός,
κατώρθωσεν ἐφ' ἑαυτοῦ οὐδεμιᾶς παρ' ἡμῶν συνεργίας προσδε-

Ἐπιστολὴ 202. Κάποιο ἐπέιγον ζήτημα προεκάλεσε πρόσκλησιν τοῦ
Ἀμφιλοχίου πρὸς τὸν Βασίλειον τὸ θέρος τοῦ 375.

Ἐπιστολὴ 218. Ἐγράφη τὸ φθινόπωρον τοῦ 375 καὶ δεικνύει τὸ ἀδιά-
πτωτον ἐνδιαφέρον τοῦ Βασιλείου δι' ὀλόκληρον τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὸν
τρόπον μὲ τὸν ὅποιον ἐνεργούσε διὰ τὴν ἐπανάκτησιν ὑπὸ τῆς Ὀρθοδο-
ξίας ἀπολεσθέντων ἐδαφῶν. Ἡ Λυκία ἦτο περιοχὴ τῆς Ἀσιανῆς ἢ κατ'
ἔξοχὴν Ἀσίας (δηλαδὴ τῆς Δυτικῆς Μικρασίας) δυτικῶς τῆς ἐπαρχίας πού
ἔποίμαινε ὁ Ἀμφιλόχιος. Μὲ τὴν βοήθειαν τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν καὶ λόγω
γεινιᾶσεως μὲ τὴν πρωτεύουσαν Κωνσταντινούπολιν αἱ κύρια ἐπισκο-
πικαὶ ἔδραι τῆς περιοχῆς εἶχαν καταληφθῆ ἀπὸ Ἀρειανούς. Ἀσιανὴν αἰ-
ρεσιν ὀνομάζει ἐδῶ ὁ Βασίλειος τὴν πνευματομαχίαν, ἣ ὅποια ἐγεννήθη

16

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 202
ΠΡΟΣ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΙΚΟΝΙΟΥ

Συνάντησις με τὴν σεμνότητά σου καὶ εἰς ὅποιανδήποτε ἄλλην περίστασιν εἶναι σπουδαῖον προνόμιον δι' ἐμέ, πολὺ δὲ περισσότερον τῶρα πού μᾶς καλεῖ εἰς σύναξιν τόσον ἀξιόλογος ὑπόθεσις. Ἐπειδὴ τὰ λείψανα τῆς ἀρρωστείας μου εἶναι τέτοια πού νὰ μὴ μοῦ ἐπιτρέπουν οὔτε τὴν παραμικρὰν κίνησιν, τόσον ὥστε ὅταν διήνυσσα με ἄμαξαν τὸν δρόμον μέχρι τοῦ παρεκκλησίου τῶν μαρτύρων ὀλίγον ἔλειψε νὰ πέσω πάλιν εἰς τὴν ἴδιαν νόσον, εἶναι ἀνάγκη νὰ πάρω συγγνώμην ἀπὸ ἐσέ. Λοιπὸν, ἐὰν εἶναι δυνατὸν ν' ἀναβληθῇ τὸ πρᾶγμα δι' ὀλίγας ἡμέρας, τότε καὶ θὰ σέ ἐπισκεφθῶ με τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ θὰ συμμετάσχω τῶν φροντίδων. Ἐὰν ὁμως ἡ ὑπόθεσις ἐπείγῃ, κάμετε με τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ ὅ,τι ἡμπορεῖτε, ὑπολογίσατε δὲ καὶ ἐμέ παρόντα μαζί με σᾶς καὶ συμεριζόμενον τὰ καλῶς γινόμενα.

Νὰ σέ φυλάττῃ διὰ τὴν Ἐκκλησίαν ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Θεοῦ ὑγιῆ καὶ εὐθυμον ἐν Κυρίῳ καὶ εὐχέτην μου.

17

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 218
ΠΡΟΣ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΙΚΟΝΙΟΥ

Τὴν μὲν ὑπόθεσιν, χάριν τῆς ὁποίας ἦλθεν ἐδῶ ὁ ἀδελφός Αἰλιανός, ἐρρῦθμισε μόνος του χωρὶς νὰ χρειασθῇ καμμίαν βοήθειαν ἀπὸ ἡμᾶς· εἰς ἡμᾶς δὲ ἔδωσε διπλῆν χάριν, πρῶ-

μεταξὺ τῶν κύκλων τῶν Ἡμιρειανῶν πού εἶχαν ἀρνηθῆ νὰ προσχωρήσουν εἰς τοὺς Ὀρθοδόξους, ἀν ὑπεχρεώνοντο νὰ δεχθοῦν καὶ τοῦ Πνεύματος τὴν θεότητα, καὶ ἦτο εὐρέως διαδεδομένη εἰς τὰς περιοχὰς τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, λόγῳ τοῦ ἐκεῖ κύρους τοῦ Βασιλείου Ἀγκύρας. Ἡ πνευματομαχία ἦτο κοινὸν πλεον γνῶρισμα τῶν Ἀρειανῶν καὶ τῶν Ἡμιρειανῶν.

ηθείς. Ἡμῖν δὲ διπλὴν ἔδωκε χάριν, κομίσας τε γράμματα τῆς σῆς θεοσεβείας καὶ ἀφορμὴν τῶν πρὸς σὲ γραμμάτων ἡμῖν παρασχόμενος. Καὶ προσαγορευόμεν ὄν δι' αὐτοῦ τὴν ἀληθινὴν σου καὶ ἀμίμητον ἀγάπην, καὶ παρακαλοῦμεν προσεύχεσθαι περὶ ἡμῶν νῦν, εἴπερ ποτέ, τῆς ἐκ τῶν προσευχῶν σου βοηθείας προσδεομένων. Τὸ γὰρ σῶμά μου ἐκ τῆς ὁδοῦ τῆς ἐπὶ τὸν Πόντον συντριβὲν ὑπὸ ἀρρωστίας συνέχεται οὐκ ἀνεκτῶς. Ἐκεῖνο δὲ καὶ πάλαι ἐβουλόμην γνώριμον ποιῆσαι τῇ σῇ συνέσει (οὐ ὡς ὑπ' ἄλλης προηγουμένης αἰτίας διακρουσθεὶς ἐξελαθόμην), νῦν δὲ ὑπομιμνήσκω ἵνα καταξιώσης ἄνδρα σπουδαῖον πέμψαι εἰς τὴν Λυκίαν καὶ κατασκέψασθαι τίνες εἰσὶν οἱ τῆς ὀρθῆς πίστεως. Δεῖ γὰρ τάχα μὴ παροφθῆναι αὐτούς, εἴπερ ἀληθῆ ἔστιν ἃ τις τῶν ἐκεῖθεν παραγενομένων πρὸς ἡμᾶς εὐλαβῶν διηγῆσατο· ὅτι πάντη πρὸς τὸ ἄσιανὸν φρόνημα ἀπηλλοτριωμένοι ἡμᾶς καταδέχονται ἐπιγράφεσθαι κοινωνούς. Εἰ δὲ μέλλει τις ἀπιέναι, ἐπιζητησάτω ἐν Κορυθαίοις Ἀλέξανδρον ἀπὸ μοναζόντων ἐπίσκοπον καὶ ἐν Λιμύρᾳ Διάτιμον καὶ ἐν Μύροις Τατιανὸν καὶ Πολέμωνα καὶ Μακάριον πρεσβυτέρους, ἐν Πατάροις ἐπίσκοπον Εὐδῆμον, ἐν Τελμεσῶ Ἰλάριον ἐπίσκοπον, ἐν Φέλῳ Λολλιανὸν ἐπίσκοπον. Τούτους καὶ ἔτι πλείους ἀνεγνώρισέ τις ἡμῖν ὡς ὑγιαίνοντας περὶ τὴν πίστιν, καὶ πολλὴν ἔσχον χάριν τῷ Θεῷ, εἴ τινες ὄλως ἐν τῷ κλίματι τῷ ἄσιανῷ ἔξω εἰσὶ τῆς βλάβης τῶν αἰρετικῶν. Ἐὰν μὲν ὄν ἦ δυνατὸν, τέως ἄνευ γραμμάτων αὐτοὺς κατασκευάσωμεθα· πεισθέντες δέ, λοιπὸν καὶ ἀποστέλλομεν ἐπιστολὴν καὶ σπουδάσομεν τινα ἐξ αὐτῶν προσκαλέσασθαι εἰς τὴν συντυχίαν ἡμῶν. Γένοιτο δὲ πάντα ἐν καιρῷ περὶ τὴν ποθεινοτάτην ἡμῖν Ἐκκλησίαν τὴν Ἰκονίου. Πάντα τὸν τίμιον κληρὸν καὶ τοὺς συνόντας τῇ θεοσεβείᾳ σου ἀσπαζόμεθα διὰ σοῦ.

τον ὅτι ἔφερε γράμματα τῆς θεοσεβείας σου καὶ δεύτερον ὅτι μᾶς ἔδωσεν ἀφορμὴν νὰ σοῦ γράψωμεν. Χαιρετίζομεν λοιπὸν δι' αὐτοῦ τὴν ἀληθινὴν καὶ ἀμίμητον ἀγάπην σου, καὶ σὲ παρακαλοῦμεν νὰ προσεύχῃσαι ὑπὲρ ἡμῶν, τώρα ποὺ περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλην φορὰν ἔχομεν ἀνάγκην τῆς βοήθειας ἀπὸ τὰς προσευχάς σου. Διότι τὸ σῶμά μου, κακοποιηθὲν ἀπὸ τὸν δρόμον πρὸς τὸν Πόντον, συνέχεται ἀπὸ δυσβάστακτον ἄρρώστειαν.

Ἄπὸ καιρὸν δὲ ἤθελα νὰ γνωστοποιήσω εἰς τὴν σύνεσίν σου τὸ κατωτέρω (δὲν τὸ ἐλησμόνησα σὰν νὰ εἶχα περισπασθῆ ἀπὸ ἄλλην σπουδαιοτέραν αἰτίαν), τώρα δὲ τὸ θέτω ὑπ' ὄψιν σου· δηλαδὴ νὰ καταξιώσης νὰ στείλῃς εἰς τὴν Λυκίαν σπουδαῖον ἄνδρα, διὰ νὰ ἐξακριβώσῃ ποῖοι εἶναι ἐκεῖ οἱ παράγοντες τῆς ὀρθῆς πίστεως. Διότι ἴσως δὲν πρέπει νὰ τοὺς παραβλέψωμεν, ἂν εἶναι ἀληθινὰ ὅσα μᾶς διηγήθη κάποιος ἐκ τῶν ἐλθόντων ἐδῶ ἀπὸ ἐκεῖ εὐλαβῶν· ὅτι δηλαδὴ, ἀπομακρυνθέντες τελείως ἀπὸ τὴν ἄσιανὴν κακοδοξίαν, συμφωνοῦν νὰ ἐγγραφοῦν εἰς κοινωσίαν μὲ ἡμᾶς. Ἐὰν δὲ πρόκειται νὰ μεταβῆ κάποιος ἐκεῖ, ἄς ἀναζητήσῃ εἰς Κορυδαλα τὸν Ἀλέξανδρον, ἐπίσκοπον ἐκ μοναχῶν, εἰς Λιμύραν τὸν Διάτιμον, εἰς Μύρα τὸν Τατιανὸν καὶ τὸν Πολέμωνα καὶ τὸν Μακάριον, εἰς Πάταρα τὸν ἐπίσκοπον Εὐδημον, εἰς Τελμεσὸν τὸν ἐπίσκοπον Ἰλάριον, εἰς Φέλον τὸν ἐπίσκοπον Λολλιανόν.

Τούτους καὶ ἄλλους ὑπέδειξεν εἰς ἡμᾶς ἓνας φίλος ὡς ὑγιεῖς εἰς τὴν πίστιν καὶ ἠὺχαρίστησα πολὺ τὸν Θεὸν διὰ τὴν πληροφορίαν, ὅτι ὑπάρχουν ἔστω μερικοὶ εἰς τὸ ἄσιανὸν κλίμα ἔξω ἀπὸ τὴν βλάβην τῶν αἰρετικῶν. Ἐὰν λοιπὸν εἶναι δυνατόν, ἄς διερευνήσωμεν πρῶτον τὰ κατ' αὐτοὺς χωρὶς γράμματα, ὅταν δὲ πεισθῶμεν, τότε στέλλομεν ἐπιστολὴν καὶ φροντίζομεν νὰ προσκαλέσωμεν κάποιον ἀπὸ αὐτοὺς εἰς συνάντησίν μας.

Εἶθε ὅλα τὰ σχετικὰ μὲ τὴν ἡγαπημένην εἰς ἡμᾶς Ἐκκλησίαν τοῦ Ἰκονίου νὰ βαδίζουσι καλὰ καὶ εἰς τὸν καιρὸν των. Ὅλον τὸν τίμιον κληρὸν καὶ τοὺς συνεργάτας τῆς θεοσεβείας σου χαιρετίζομεν διὰ σοῦ.

231. ΑΜΦΙΛΟΧΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΙΚΟΝΙΟΥ

Ὁλίγας εὐρίσκω τοῦ γράφειν πρὸς τὴν θεοσέβειάν σου τὰς ἀφορμάς, καὶ λυπεῖ με τοῦτο οὐ μικρῶς. Ὅμοιον γάρ, ὡσπερ ἂν εἰ καὶ ἐξὸν πολλάκις ὄρᾳν σε καὶ ἀπολαύειν σου, ὀλιγάκις ἐποιοῦν τοῦτο. Ἄλλ' οὐκ ἐξεστί μοι γράφειν, δι' ἀπορίαν τῶν ἐντεῦθεν πρὸς ὑμᾶς ἀφικνουμένων· ἐπεὶ οὐδὲν ἐκώλυεν οἶονεὶ ἐφημερίδα τοῦ ἐμοῦ βίου τὰ γράμματα εἶναι, τὰ καθ' ἑκάστην ἡμέραν συμπύπτοντα διαγγέλλων σου τῇ ἀγάπῃ. Ἐμοί τε γὰρ κουφισμὸν φέρει τὸ ἀνακοινοῦσθαί σοι τὰ καθ' ἡμᾶς· σέ τε οἶδα οὐδὲν οὕτω μεριμνῶντα ὡς τὰ ἡμέτερα. Ἀλλὰ νῦν Ἐλπίδιος πρὸς τὸν ἑαυτοῦ δεσπότην ἐπειγόμενος, τοῦ ἀποδύσασθαι τὰς διαβολὰς τὰς ψευδῶς αὐτῷ παρά τινων ἐχθρῶν κατασκευασθείσας, ἤτησεν ἡμᾶς τὴν ἐπιστολὴν. Δι' ἧς καὶ προσφθεγγόμεθά σοι τὴν εὐλάβειαν καὶ συνιστῶμέν σοι τὸν ἄνδρα διὰ τε τὸ δίκαιον ἄξιον ὄντα τῆς παρὰ σοῦ προστασίας καὶ δι' ἡμᾶς· οἱ εἰ καὶ μηδὲν ἄλλο ἔχομεν αὐτῷ μαρτυρεῖν, ἀλλ' ὅτι περὶ πολλοῦ ἐποιήσατο γραμμάτων ἡμετέρων γενέσθαι διάκονος, τοῦτόν τε ἔχε ἐν τοῖς οἰκείοις καὶ ἡμῶν μέμνησο καὶ ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας εὔχων. Γίνωσκε δὲ ὅτι ὁ μὲν θεοφιλέστατος ἀδελφὸς ἡμῶν ὑπερόριός ἐστι, τὰς ὀχλήσεις μὴ φέρων τῶν ἀναισχύντων. Δόραρα δὲ χειμάζεται, τοῦ κήτους τοῦ πολυσάρκου τὰ ἐκεῖ συνταράσσοντος. Ἡμῖν δὲ οἱ ἐχθροὶ τὰς ἐπιβουλάς ἐπὶ

Ἐπιστολὴ 231. Ἐγράφη εἰς τὸ τέλος τοῦ 375. Δίδει πληροφορίας εἰς τὸν Ἀμφιλόχιον περὶ τῆς καταστάσεως εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Καππαδοκίας, κατόπιν τῆς ἐκδηλώσεως τοῦ διωγμοῦ παρὰ τοῦ βικαρίου Δημοσθένους, περὶ τῆς ἐκπτώσεως τοῦ Γρηγορίου Νύσσης, καὶ περὶ ἀποπερατώσεως τοῦ Περί Ἁγίου Πνεύματος δοκιμίου, τοῦ ὁποίου τὴν σύνταξιν εἶχεν ἀνάλαβει κατὰ παράκλησιν αὐτοῦ.

18

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 231
ΠΡΟΣ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΙΚΟΝΙΟΥ

Ὀλίγας εὐκαιρίας εὐρίσκω νὰ γράφω πρὸς τὴν θεοσέβειάν σου, καὶ αὐτὸ μὲ λυπεῖ πάρα πολύ. Εἶναι σὰν νὰ ἤμποροῦσα νὰ σὲ βλέπω συχνὰ καὶ νὰ σὲ ἀπολαύω, ἀλλὰ μόνον σπάνια νὰ τὸ ἔπραττα. Ἄλλὰ λόγῳ ἐλλείψεως ἀνθρώπων ποὺ ἔρχονται ἀπὸ ἐδῶ πρὸς σᾶς δὲν μοῦ εἶναι δυνατὸν νὰ σοῦ γράφω. Διότι ἄλλως τίποτε δὲν θὰ ἠμπόδιζε τὰ γράμματά μου, σὰν ἐφημερὶς τοῦ βίου μου, νὰ ἀναγγέλλουν εἰς τὴν ἀγάπην σου τὰ καθημερινῶς συμβαίνοντα. Πράγματι εἰς ἐμὲ φέρει ἀνακούφισιν τὸ νὰ σοῦ ἀνακοινῶνω τὰ προβλήματά μας, ἐξ ἄλλου δὲ γνωρίζω ὅτι καὶ σὺ δὲν ἀγωνιᾷς διὰ τίποτε ἄλλο τόσον πολύ, ὅσον δι' αὐτά. Ἄλλὰ τώρα ὁ Ἐλπίδιος, ἐπειγόμενος νὰ μεταβῆ εἰς τὸν κύριόν του, διὰ ν' ἀποσεισῆ τὰς διαβολὰς ποὺ κατεσκευάσθησαν ἐναντίον του ἀπὸ μερικοὺς ἐχθροὺς του, μᾶς ἐζήτησε τὴν ἐπιστολήν. Δι' αὐτοῦ λοιπὸν τοῦ ἀνδρὸς χαιρετίζομεν τὴν εὐλάβειάν σου καὶ αὐτὸν τὸν ἄνδρα σοῦ συνιστῶμεν ὡς ἄξιον τῆς προστασίας σου, καὶ χάριν τοῦ δικαίου καὶ χάριν ἡμῶν. Καὶ ἂν δὲν ἔχωμεν νὰ μαρτυρήσωμεν τίποτε ἄλλο ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀλλὰ διὰ τὸ ὅτι ἔθεώρησε σπουδαῖον πρᾶγμα τὸ νὰ μεταφέρῃ τὸ γράμμα μου, ἔχε τον μαζί μὲ τοὺς ἰδικούς σου. Καὶ νὰ ἐνθυμῆσαι ἡμᾶς καὶ νὰ προσεύχεται ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας.

Μάθε δὲ ὅτι ὁ μὲν θεοφιλέστατος ἀδελφὸς ἡμῶν εἶναι ὑπερόριος¹, διότι δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποφέρῃ τὰς ἐνοχλήσεις τῶν ἀναισχύντων, τὰ δὲ Δόαρα χειμάζονται, διότι τὸ παχύσαρκον κῆτος² συνταράσσει τὰς ὑποθέσεις αὐτῶν. Ἐναντίον

1. Πρόκειται περὶ τοῦ Γρηγορίου, ἐπισκόπου Νύσσης, ὁ ὁποῖος μόλις εἶχεν ἐξορισθῆ δι' ἀποφάσεως ἀρειανικῆς συνόδου εἰς τὴν Ἄγκυραν, συγκληθείσης ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους.

2. Ἐννοεῖται ὁ βικάριος Πόντου Δημοσθένης, ὁ ὁποῖος ἐδίωκε τὸν Γρη-

τοῦ στρατοπέδου τυρεύουσιν, ὡς ὁ τῶν εἰδότων λόγος· ἡ δὲ χεὶρ τοῦ Κυρίου τέως ἐστὶ μεθ' ἡμῶν. Μόνον εὐχου μὴ ἐγκαταλειφθῆναι ἡμᾶς εἰς τέλος. Καὶ γὰρ καὶ ὁ ἀδελφὸς διαγεί ἄνετος, καὶ Δόρα τὸν παλαιὸν ἀπέβαλε μουλίωνα, πλέον δὲ ἔχει οὐδέν· καὶ τὰς βουλὰς τῶν ἐχθρῶν ἡμῶν διασκεδάσει Κύριος. Πάντων μέντοι καὶ τῶν παρόντων καὶ τῶν προσδοκωμένων λυπηρῶν λύσεις ἡμῖν τὸ σὲ θεᾶσασθαι. Ὡστε εἴαν γένηται σοὶ ποτε δυνατόν, ἕως ἔτι ἐσμὲν ὑπὲρ γῆς, καταξίωσον ἡμᾶς ἰδεῖν. Τὸ περὶ τοῦ Πνεύματος βιβλίον γέγραπται μὲν ἡμῖν καὶ ἐξείργασται, ὡς αὐτὸς οἶδας, ἀποστεῖλαι δὲ ἐν χάριτι γεγραμμένον ἐκώλυσάν με οἱ μετ' ἐμοῦ ἀδελφοὶ εἰπόντες παρὰ τῆς εὐγενείας σου ἐντολὰς ἔχειν ἐν σωματείῳ γράφαι. Ἴν' οὖν μὴ τι δόξωμεν ὑπεναντίον ποιεῖν τῷ προστάγματί σου, ἐπέσχομεν νῦν, ἀποστελοῦμεν δὲ μικρὸν ὕστερον, μόνον εἴαν τις ἐπιτηδεῖον τοῦ διακομίζοντος ἐπιτύχωμεν. Ἐρωσθένος καὶ εὐθυμοῦ, ὑπερευχόμενος τῷ Κυρίῳ ὑπὲρ ἡμῶν χαρισθείης μοι καὶ τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ τῇ τοῦ Ἁγίου φιλανθρωπία.

γόριον Νύσσης, ἐπεχειροῦσε δὲ νὰ διώξῃ καὶ τὸν Βασίλειον καὶ γενικῶς νὰ καταβάλλῃ τὴν Ὀρθοδοξίαν. Ἦτο ἀρειανόφιλος. Μόλις ἀνέλαβε τὸ ἀξίωμα του τοῦτο ἐκίνησε σφοδρὸν πόλεμον κατὰ τῶν Ὀρθοδόξων. Ὁ Βασίλειος δὲν χρησιμοποιοεῖ τὰ πραγματικά ὀνόματα ἀπὸ φόβου ἐνδεχομένης κατασχέσεως τῆς ἐπιστολῆς. Χαρακτηρίζει δὲ τὸν Δημοσθένην ὡς παχύσαρκον κῆτος, διότι φαίνεται ὅτι τοιαύτην ἐμφάνισιν εἶχεν· ἄλλωστε παλαιότερον ἦτο προϊστάμενος τοῦ αὐτοκρατορικοῦ μαγειρείου.

δὲ ἡμῶν, σύμφωνα μὲ πληροφορίας ἀνθρώπων ποῦ γνωρίζουν τὰ πράγματα, βυσσοδομοῦν οἱ ἐχθροὶ εἰς τὴν αὐλήν. Ἡ δὲ χεὶρ τοῦ Κυρίου ἕως τώρα εἶναι μαζί μας. Μόνον νὰ εὐχεσθε νὰ μὴ ἐγκαταλειφθῶμεν ἕως τὸ τέλος. Διότι καὶ ὁ ἀδελφὸς διάγει ἀνετα καὶ τὰ Δόαρα ἀπεμάκρυναν τὸν παλαιὸν ἡμιονηγόν³ καὶ δὲν ἔχουν πλέον τίποτε, καὶ τὰς βουλάς τῶν ἐχθρῶν μας θὰ διαλύσῃ ὁ Κύριος. Ἀλλὰ πάντως ὅλων τῶν λυπηρῶν καὶ τῶν παρόντων καὶ τῶν ἀναμενομένων, λύσις δι' ἡμᾶς εἶναι τὸ νὰ σὲ ἴδωμεν. Ὡστε, ἂν ποτε τὸ κατορθώσῃς, ἕως οὗτου εἴμεθα ἐπάνω ἀπὸ τὴν γῆν, ἀξίωσε νὰ μᾶς συναντήσῃς.

Τὸ Περὶ τοῦ Πνεύματος βιβλίον, ὅπως γνωρίζεις ὁ ἴδιος, ἔχει γραφῆ καὶ ἔχει λάβει τὴν ὀριστικὴν του μορφήν. Ἀλλὰ οἱ μετ' ἐμοῦ ἀδελφοὶ μὲ ἠμπόδισαν νὰ σοῦ τὸ στείλω γραμμένον εἰς χάρτην, λέγοντες ὅτι ἔχουν ἐντολὰς ἀπὸ τὴν εὐγενεῖάν σου νὰ τὸ ἀντιγράψουν εἰς μεμβράνην. Διὰ νὰ μὴ φανῶμεν λοιπὸν ὅτι πράττομεν κάτι ἐνάντιον εἰς τὰ προστάγματά σου, τὸ ἀνεβάλαμεν ἐπὶ τοῦ παρόντος, θὰ τὸ ἀποστείλωμεν δὲ ὀλίγον ἀργότερα, μόνον ἔὰν εὐρωμεν πρόσωπον κατάλληλον νὰ τὸ μεταφέρῃ.

Ἐγγιῆς καὶ εὐθυμος, προσευχόμενος εἰς τὸν Κύριον, εἶθε νὰ χαρισθῆς εἰς ἐμὲ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς φιλανθρωπίας τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.

3. Πρόκειται διὰ κάποιο πρόσωπον, τὸ ὁποῖον εἶχε τοποθετηθῆ ὑπὸ τοῦ Δημοσθένους ἐπὶ κεφαλῆς τῆς Ἐκκλησίας Δοάρων καί, ὅπως φαίνεται, δὲν εἶχε γίνῃ δεκτὸν ὑπὸ τοῦ λαοῦ.

232. ΑΜΦΙΛΟΧΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΙΚΟΝΙΟΥ

Πᾶσα ἡμέρα γράμματα ἔχουσα τῆς θεοσεβείας σου ἑορτὴ ἡμῖν ἔστι καὶ ἑορτῶν ἢ μεγίστη. Ὅταν δὲ καὶ σύμβολα ἐπιφέρηται ἑορτῆς, τί ἄλλο χρὴ ὀνομάζειν ἢ οὐχὶ ἑορτὴν ἑορτῶν, ὥσπερ ὁ παλαιὸς νόμος σάββατα σαββάτων προσαγορεύειν εἰώθει; Ἐδ-
 χαριστοῦμεν οὖν τῷ Κυρίῳ, μαθόντες ὅτι καὶ ἔρρωσαι τῷ σώματι καὶ εἰρηνεοῦση τῇ Ἐκκλησίᾳ τῆς σωτηρίου οἰκονομίας τὴν ἀνά-
 μνησιν ἐτέλεσας. Ἡμᾶς δὲ θόρυβοί τινες διετάραξαν· οὐ μὴν ἕξω κατηφείας διηγάγομεν τῷ τὸν θεοφιλέστατον ἀδελφὸν ἡμῶν πε-
 φνυγαδευμένον εἶναι. Ἀλλ' ὑπὲρ μὲν ἐκείνου προσεύχου, ἵνα δώῃ αὐτῷ ὁ Θεὸς ποτε ἐπιδεῖν τὴν ἑαυτοῦ Ἐκκλησίαν τῶν αἱρετικῶν δειμάτων τὰ τραύματα ἰαθεῖσαν, ἡμᾶς δὲ καταξίωσον λίαν ἐπι-
 σκέψασθαι, ἕως ἔτι ἐσμέν ἐπὶ γῆς. Ποίησον ἔργον σαυτῷ μὲν ἀκό-
 λουθον, ἡμῖν δὲ εὐχῆς ἄξιον τῆς μεγίστης. Θαυμάσαι δὲ ἔστι καὶ τὴν διάνοιαν τῶν εὐλογιῶν, ὅτι δι' αἰνιγμάτων ἠῦξω ἡμῖν γῆρας ἰσχυρόν. Ἐδειξας γάρ ὅτι διὰ μὲν τῶν λαμπηρῶν πρὸς τοὺς νυκτε-
 ρινοὺς διεγείρεις καμάτους, διὰ δὲ τῶν τραγημάτων τὸ πᾶσι τοῖς μέρεσι τετονῶσθαι κατεγγυᾶ. Οὐ γὰρ ἔμοιγε καθ' ἡλικίαν τὸ τρώ-
 γειν, πάλαι τῶν ὀδόντων ἕκ τε τοῦ χρόνου καὶ ἕκ τῆς ἀρρωστίας

Ἐπιστολὴ 232. Ἐγράφη εἰς τὰς ἀρχὰς Ἰανουαρίου 376, εἰς ἀπάντησιν ἐπιστολῆς ποῦ τοῦ ἔστειλεν ὁ μαθητὴς καὶ φίλος Ἀμφιλόχιος ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν Χριστουγέννων, τὰ ὁποῖα ἐωρτάζοντο ἀκόμη τότε τὴν 6 Ἰανουαρίου εἰς τὴν Καππαδοκίαν. Μαζὶ μὲ τὴν ἐπιστολὴν ὁ Ἀμφιλόχιος τοῦ ἔστειλεν ὡς δῶρα λάμπες καὶ γλυκίσματα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 232
ΠΡΟΣ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΙΚΟΝΙΟΥ

Κάθε ἡμέρα πού φέρει γράμμα ἀπό τήν θεοσέβειάν σου εἶναι δι' ἡμᾶς ἑορτή, καί μάλιστα ἡ μεγίστη τῶν ἑορτῶν· ὅταν δέ ἐπί πλέον φέρη καί δῶρα ὡς σύμβολα ἑορτῆς, τί ἄλλο ἡμπορεῖ νά τήν ὀνομάσωμεν παρά ἑορτήν ἑορτῶν, κατά τήν συνήθειαν τοῦ παλαιοῦ νόμου νά ὀμιλῇ διά Σάββατα Σαββάτων; Εὐχαριστοῦμεν λοιπόν τόν Κύριον πού ἐμάθαμεν ὅτι καί εἰς τό σῶμα εἶσαι ὑγιής καί τήν ἀνάμνησιν τῆς σωτηρίου ἐνανθρωπήσεως ἐτέλεσες εἰς τήν Ἐκκλησίαν σου μέ πλήρη εἰρήνην.

Ἡμᾶς ἐδῶ ὁμως διετάραξαν μερικοὶ θόρυβοι καί δέν ἐπεράσαμεν χωρίς μεγάλην λύπην, ἀφοῦ ὁ θεοφιλέστατος ἀδελφός μας ἠναγκάσθη νά φύγη εἰς ἔξοριαν¹. Καί δι' ἐκεῖνον μέν νά προσεύχῃσαι νά δώσῃ ὁ Θεός νά ξαναἰδῇ κάποτε τήν Ἐκκλησίαν του θεραπευμένην ἀπό τὰ τραύματα πού προεκάλεσεν ἡ αἰρετική φοβέρα. Ὡς πρὸς ἡμᾶς δέ, κάμε τήν χάριν νά μᾶς ἐπισκεφθῆς, ὅσον εἴμεθα ἀκόμη ἐπί τῆς γῆς· κάμε μίαν πρᾶξιν ἀρμόζουσαν εἰς τήν ὄλην διαγωγὴν σου, δι' ἡμᾶς δέ ἀξίαν τῆς ὑψίστης εὐχῆς.

Ἀξίζει δέ νά θαυμάσῃ καεὶς διά τήν συμβολικὴν σημασίαν τῶν εὐλογιῶν σου, τῶν δώρων· πόσον δηλαδὴ αἰνιγματικῶς ηὐχήθης νά εἶναι ἰσχυρὸν τό γῆρας μας. Διότι πράγματι ἔδειξες ὅτι μέ τις λάμπες μᾶς ἀφυπνίζεις εἰς νυκτερινούς κόπους, ἐνῶ μέ τὰ γλυκίσματα ἐξασφαλίζεις τήν ἀπό κάθε πλευρὰν τόνωσίν μας. Ἀλλὰ φυσικὰ δέν ταίριαζει εἰς τήν ἡλικίαν μου νά τρώγω τέτοια πράγματα, ἀφοῦ τὰ δόντια μου ἔχουν τριβῆ ἀπό τόν χρόνον καί ἀπό τήν ἀρρώστειαν.

1. Ὁ ἀδελφός τοῦ Βασιλείου Γρηγόριος, ἐπίσκοπος Νύσσης, συλληφθεὶς ὑπὸ ἀνδρῶν τοῦ βικαρίου Πόντου Δημοσθένους, εἶχε δραπετεύσει, ἔπειτα δέ εἶχε κηρυχθῆ ἑκπτώτος ὑπὸ ἀρειανικῆς συνόδου πού συνήλθεν εἰς τήν ἔδραν του

ἐκτετριμμένων. Πρὸς μὲν οὖν τὰ ἐπερωτηθέντα γεγόνασι τινες ἐν τῷ ὑπομνηστικῷ ἀποκρίσεις οἷας ἐμοὶ δυνατὸν ἦν καὶ ὡς ὁ καιρὸς ἐδίδου.

20

233. ΑΜΦΙΛΟΧΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΕΡΩΤΗΣΑΝΤΙ

1. Οἶδα καὶ αὐτὸς ἀκούσας τούτου, καὶ γνωρίζω τῶν ἀνθρώπων τὴν κατασκευὴν. Τί οὖν ἐροῦμεν πρὸς ταῦτα; "Ὅτι καλὸν μὲν ὁ νοῦς καὶ ἐν τούτῳ ἔχομεν τὸ κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος, καὶ καλὸν τοῦ νοῦ ἡ ἐνέργεια, καὶ ὅτι, ἀεικίνητος ὢν οὗτος, πολλάκις μὲν φαντασιοῦται περὶ τῶν οὐκ ὄντων ὡς ὄντων, πολλάκις δὲ εὐθυβόλως ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν φέρεται. Ἄλλ' ἐπειδὴ τούτῳ διτταὶ δυνάμεις παραπεφύκασι κατὰ τε τὴν ἡμετέραν τῶν εἰς Θεὸν πεπιστευκότων ὑπόληψιν, ἡ μὲν πονηρά, ἡ τῶν δαιμόνων, πρὸς τὴν ἰδίαν ἀποστασίαν ἡμᾶς συνεφελκομένη, ἡ δὲ θειότερα καὶ ἀγαθὴ πρὸς τὴν Θεοῦ ὁμοίωσιν ἡμᾶς ἀνάγουσα, ὅταν μὲν ἐφ' ἑαυτοῦ μένη ὁ νοῦς, μικρὰ καθορᾶ καὶ τὰ ἑαυτῷ σύμμετρα, ὅταν δὲ τοῖς ἀπατῶσιν ἑαυτὸν ἐπιδῶ ἀφανίσας τὸ οἰκειὸν κριτήριον, φαντασίαις σύνεστιν ἀλλοκότοις. Τότε καὶ τὸ ξύλον οὐχὶ ξύλον εἶναι νομίζει, ἀλλὰ Θεόν, καὶ χρυσὸν οὐχὶ χρήματα εἶναι κρίνει, ἀλλὰ σε-

2. Τὸ ἐν λόγῳ ὑπόμνημα ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰς τρεῖς ἐν συνεχείᾳ ἐπιστολάς τοῦ Βασιλείου (233, 234, 235), αἱ ὁποῖαι ἀπαντοῦν εἰς ἰσάριθμα γενικὰ ἐρωτήματα τοῦ Ἀμφιλοχίου.

Ἐπιστολὴ 233. Ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον μέρος τοῦ ὑπομνήματος πού ἔστειλεν ὁ Βασιλεῖος πρὸς τὸν φίλον του Ἀμφιλόχιον ἐπίσκοπον Ἰκονίου, τὸν Ἰανουάριον τοῦ 376. Καὶ ἀπαντᾷ εἰς τὸ πρῶτον ἐρώτημά του. Τὸ ἐρώτημα ἦτο, φαίνεται, ὡς ἐξῆς: «Οἱ Ἄνομοιοι μᾶς κατηγοροῦν ὅτι, ἀφοῦ ἀρνούμεθα νὰ ζητήσωμεν τὴν πλήρη κατανόησιν τοῦ Θεοῦ μετὰ τὴν δύναμιν τοῦ νοῦ, περιφρονοῦμεν τὸν νοῦν πού εἶναι δημιούργημα τοῦ Θεοῦ. Ποία εἶναι ἡ ἀπάντησις;». Ὁ Βασιλεῖος εἰς τὴν ἀπάντησιν τονίζει ὅτι ὁ νοῦς ἐδόθη διὰ ν'

Ὡς πρὸς τὰ ἐρωτήματα ποῦ μοῦ ἀπηύθυνες, δίδονται σχετικαὶ ἀπαντήσεις εἰς τὸ ὑπόμνημα, ἀπαντήσεις τοιαῦται, ὅσας ἤμποροῦσα νὰ δώσω καὶ ὅσας ὁ καιρὸς μοῦ ἐπέτρεπεν ².

20

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 233

ΠΡΟΣ ΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑ ΤΟΥ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΥ

1. Γνωρίζω τὴν ἀντίρρησην, διότι τὴν ἤκουσα καὶ ἐγὼ ὁ ἴδιος· ἀλλ' ἐπίσης γνωρίζω τὴν νοοτροπίαν τῶν ἀνθρώπων. Τί θὰ εἴπωμεν λοιπὸν εἰς αὐτά;

Θὰ εἴπωμεν πράγματι ὅτι καλὸν μὲν εἶναι ὁ νοῦς, καὶ εἰς αὐτὸν ἔχομεν τὸ κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος· ὅτι ἐπίσης καλὴ εἶναι ἡ ἐνέργεια τοῦ νοῦ· καὶ ὅτι οὗτος, ἀφοῦ εἶναι ἀεικίνητος, πολλάκις σχηματίζει φανταστικάς εἰκόνας περὶ ἀνυπάρκτων πραγμάτων ὡς ὑπαρκτῶν, πολλάκις δὲ φέρεται κατ' εὐθεΐαν πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Εἰς αὐτὸν ὁμως εἶναι παροῦσαι δύο δυνάμεις, σύμφωνα μὲ τὴν ἀντίληψιν ἡμῶν οἱ ὅποιοι πιστεύομεν εἰς τὸν Θεόν, ἡ μὲν μία πονηρὰ καὶ δαιμονικὴ, ποῦ μᾶς ἑλκύει πρὸς τὴν ἀποστασίαν της, ἡ δὲ ἄλλη θειοτέρα καὶ ἀγαθὴ, ποῦ μᾶς ἀναβιβάζει πρὸς τὴν ὁμοίωσιν μὲ τὸν Θεόν. Ὄταν λοιπὸν ὁ νοῦς μένη εἰς ἑαυτὸν, ἀντιλαμβάνεται πράγματα μικρὰ καὶ σύμμετρα πρὸς τὸν ἑαυτὸν του, ὅταν δὲ παραδοθῇ εἰς τοὺς ἀπατῶντας, ἀφανίζων τὸ ἴδικόν του κριτήριον, ἐμπλέκεται εἰς ἄλλοκότους φαντασίας. Τότε νομίζει ὅτι καὶ τὸ ξύλον δὲν εἶναι ξύλον, ἀλλὰ Θεός, καὶ θεωρεῖ ὅτι ὁ χρυσὸς δὲν εἶναι χρῆμα, ἀλλὰ ἀντικείμενον λατρείας. Ἐὰν δὲ κλίνη πρὸς τὴν θειοτέραν μερίδα

ἀναγνωρίζη τὸν Θεὸν καὶ νὰ τὸν κατανοῇ μέχρις ἐνὸς σημείου, ὄχι διὰ νὰ τὸν γνωρίζη πλήρως καὶ νὰ τὸν περιγράφη. Οἱ Ἄνομοιοι, ὅπαδοι τοῦ Εὐνομίου, λεγόμενοι οὕτω διότι ἠρνοῦντο τὴν ὁμοουσιότητα ἀλλὰ καὶ τὴν ἀπλῆν ὁμοιότητα τοῦ Υἱοῦ μὲ τὸν Πατέρα, ἀποτελοῦσαν τὴν ἀκραίαν μερίδα τῶν Ἀρειανῶν.

βάσματα. Ἐὰν δὲ πρὸς τὴν θειοτέραν ἀπονεύση μερίδα καὶ τὰς τοῦ Πνεύματος ὑποδέξῃται χάριτας, τότε γίνεται τῶν θειοτέρων καταληπτικός, ὅσον αὐτοῦ τῇ φύσει σύμμετρον. Τρεῖς οὖν εἰσιν οἰονεὶ βίων καταστάσεις, καὶ ἰσάριθμοι τούτοις αἱ τοῦ νοῦ ἡμῶν ἐνέργειαι. Ἡ γὰρ πονηρὰ ἡμῶν τὰ ἐπιτηδεύματα, καὶ πονηρὰ ἡμῶν δηλονότι τὰ τοῦ νοῦ κινήματα, οἷον μοιχεῖαι, κλοπαί, εἰδωλολατρίαι, συκοφαντίαι, ἔριδες, θυμοί, ἐριθειαι, φυσιώσεις, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ἔργοις τῆς σαρκὸς ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἀπειρηθήσατο. Ἡ μέση τίς ἐστι τῆς ψυχῆς ἢ ἐνέργεια, οὔτε κατεγνωσμένον τι ἔχουσα ἐπαινετόν, ὡς ἡ τῶν βαναύσων τούτων τεχνῶν ἀνάληψις, ἧς δὴ καὶ μέσας προσαγορεύομεν, οὐδὲν τῷ ἑαυτῶν λόγῳ πρὸς ἀρετὴν ἢ κακίαν ἀποκλινούσας. Ποία γὰρ κακία κυβερνητικῆς ἢ λατρικῆς; Οὐ μέντοιγε οὐδὲ ἀρεταὶ αὐταὶ καθ' ἑαυτάς, ἀλλ' ἐκ τῆς τῶν κεχρημένων προαιρέσεως πρὸς τὴν τοῦ ἐτέρου τῶν ἀντικειμένων ἀποκλίνουσι μοῖραν. Ὁ μέντοι τῇ θεότητι τοῦ Πνεύματος ἀνακραθεὶς νοῦς, οὗτος ἤδη τῶν μεγάλων ἐστὶ θεωρημάτων ἐποπτικός καὶ καθορᾷ τὰ θεῖα κάλλη, τοσοῦτον μέντοι ὅσον ἡ χάρις ἐνδίδωσι καὶ ἡ κατασκευὴ αὐτοῦ ὑποδέχεται.

2. Ὡστε ἀφέντες ἐκεῖνας τὰς διαλεκτικὰς ἐρωτήσεις, μὴ κακεντρεχῶς, ἀλλ' εὐλαβῶς ἐξεταζέτωσαν τὴν ἀλήθειαν. Δέδοται ἡμῖν τὸ τοῦ νοῦ κριτήριον εἰς τὴν τῆς ἀληθείας σύνεσιν. Ἔστι δὲ ἡ αὐτοαλήθεια ὁ Θεὸς ἡμῶν. Ὡστε προηγούμενόν ἐστι τῷ νῷ τὸν Θεὸν ἡμῶν ἐπιγινώσκειν· ἐπιγινώσκειν δὲ οὕτως ὡς δυνατόν γνωρίζεσθαι τὸν ἀπειρομεγέθη ὑπὸ τοῦ μικροτάτου. Οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ ὀφθαλμοὶ εἰς κατανόησιν τῶν ὄρατῶν εἰσι τεταγμένοι, ἤδη πάντα τὰ ὄρατὰ ὑπὸ τὴν ὄψιν ἄγεται. Οὐδὲ γὰρ τὸ ἡμισφαί-

1. Οἱ Ἄνόμοιοι ἰσχυρίζοντο ὅτι γνωρίζουν τὸν Θεὸν τόσον καλὰ ὅσον ὁ ἴδιος ὁ Υἱὸς γνωρίζει ἑαυτόν. Οἱ Καππαδόκαι καὶ ὁ Ἰωάννης Χρυσόστο-

καὶ δεχθῆ τὰς χάριτας τοῦ Πνεύματος, τότε γίνεται ἰκανὸς νὰ καταλάβῃ τὰ θεϊότερα, ὅσον ταιριάζει εἰς τὴν φύσιν του.

Τρεῖς λοιπὸν εἶναι, θὰ ἔλεγα, καταστάσεις βίων καὶ ἰσάριθμοι μὲ αὐτὰς ἐνέργειαι τοῦ νοῦ μας. Διότι ἡ αἰ πράξεις μας εἶναι πονηραὶ, καὶ προφανῶς πονηραὶ εἶναι ἐπίσης αἰ κινήσεις τοῦ νοῦ, ὅπως μοιχεῖαι, κλοπαί, εἰδωλολατρίαι, συκοφανταί, ἔριδες, θυμοί, ἐριθειαι, φυσιώσεις, καὶ ὅσα ἄλλα ἀπηρίθμησεν ὁ ἀπόστολος Παῦλος μεταξύ τῶν ἔργων τῆς σαρκός· ἡ αἰ πράξεις μας εἶναι καλαί, καὶ προφανῶς καλαί εἶναι ἐπίσης αἰ κινήσεις τοῦ νοῦ· ἡ ἢ ἐνέργεια τῆς ψυχῆς εἶναι κάπου εἰς τὴν μέσην, καὶ δὲν εἶναι οὔτε κάτι τὸ ἀξιοκατάκριτον οὔτε κάτι τὸ ἀξιέπαινον, ὅπως εἶναι ἡ ἀπασχόλησις μὲ τὰς μηχανικὰς ἐκεῖνας τέχνας ποὺ χαρακτηρίζομεν ἀκριβῶς ὡς μέσας, ἐφ' ὅσον καθ' ἑαυτὰς δὲν ἀποκλίνουν καθόλου οὔτε πρὸς τὴν ἀρετὴν οὔτε πρὸς τὴν κακίαν. Διότι πράγματι κατὰ τί εἶναι κακὴ ἡ πλοήγησις ἡ ἢ ἰατρικὴ; Βεβαίως ὅμως καθ' ἑαυτὰς δὲν εἶναι οὔτε ἀρεταί, ἀλλὰ κλίνουν πρὸς τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην ἐκ τῶν ἀντιθέτων τούτων καταστάσεων κατὰ τὴν προαίρεσιν τῶν ἀσκούντων αὐτάς. Ὁ νοῦς ὅμως ποὺ ἔχει διαποτισθῆ ἀπὸ τὴν θεότητα τοῦ Πνεύματος, αὐτὸς εἶναι ἤδη ἐπόπτῃς τῶν μεγάλων θεωρημάτων καὶ καθορᾷ τὰ θεῖα κάλλη, ὅσον ἡ χάρις ἐπιτρέπει καὶ ἡ κατασκευὴ του χωρεῖ.

2. Ἐπομένως ἄς ἀφήσουν ἐκεῖνας τὰς διαλεκτικὰς ἀναζητήσεις οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, διὰ νὰ ἐξετάσουν τὴν ἀλήθειαν μὲ εὐλάβειαν καὶ ὄχι μὲ κακοήθειαν¹. Τὸ κριτήριον τοῦ νοῦ μας ἔχει δοθῆ διὰ τὴν κατανόησιν τῆς ἀληθείας. Ὁ δὲ Θεὸς ἡμῶν εἶναι ἡ αὐτοαλήθεια. Ὅθεν τὸ πρωταρχικὸν καθῆκον τοῦ νοῦ εἶναι νὰ ἀποκτήσῃ ἐπίγνωσιν τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τοιαύτην φυσικὰ ἐπίγνωσιν αὐτοῦ, ὅσον εἶναι δυνατὸν νὰ γνωρίζεται ὁ ἀπειρομεγέθης ἀπὸ τὸν μικρότατον. Διότι οὔτε, ἐπειδὴ οἱ ὀφθαλμοὶ ἔχουν ταχθῆ νὰ συλλαμβάνουν τὰ ὄρατά, φέρονται

μος θεωροῦν τὸν ἰσχυρισμὸν τούτου ὡς μίαν ἀπὸ τὰς χειροτέρας ὑβρεῖς κατὰ τοῦ Θεοῦ.

ριον τοῦ οὐρανοῦ ἐν μιᾷ ὥρῃ καθορᾶται, ἀλλὰ φαντασία μὲν ὄψεως ἡμᾶς περιίσταται, κατὰ δὲ τὴν ἀλήθειαν πολλά, ἵνα μὴ πάντα εἶπω, ἔστιν ἐν αὐτῷ τὰ ἀγνοούμενα· ἀστέρων φύσις, μεγέθη τούτων, διαστήματα, κινήσεις, συνδρομαί, ἀποστάσεις, αἱ λοιπαὶ σχέσεις, αὐτὴ ἢ οὐσία τοῦ στερεώματος, τὸ βάθος τὸ ἀπὸ τῆς κοίλης περιφερείας ἐπὶ τὴν κυρτὴν ἐπιφάνειαν. Ἄλλ' ὅμως οὐκ ἂν εἴποιμεν ἄορατον εἶναι τὸν οὐρανὸν διὰ τὰ ἀγνοούμενα, ἀλλ' ὄρατὸν διὰ τὴν μετρίαν αὐτοῦ κατανόησιν. Οὕτω δὴ καὶ περὶ Θεοῦ. Εἰ μὲν βεβλαμμένος ἐστὶν ὑπὸ δαιμόνων ὁ νοῦς, εἰδωλολατρήσει ἢ πρὸς ἄλλο τι εἶδος ἀσεβείας παρατραπήσεται. Εἰ δὲ τῇ τοῦ Πνεύματος ἑαυτὸν ἐπιδέδωκε βοήθεια, τὴν ἀλήθειαν γνωρίσει καὶ Θεὸν ἐπιγνώσεται. Ἐπιγνώσεται δέ, ὡς ὁ ἀπόστολος εἶπεν, ἐκ μέρους· ἐν δὲ τῇ μετὰ ταῦτα ζωῇ, τελεώτερον· («Ὅταν γὰρ ἔλθῃ τὸ τελειότερον, τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται»). Ὡστε καὶ καλὸν τοῦ νοῦ τὸ κριτήριον καὶ πρὸς εὔχρηστον τέλος, τὴν Θεοῦ κατανόησιν, δεδομένον, ἐνεργοῦν μέντοι τοσοῦτον ὅσον αὐτῷ χωρητόν.

21

234. ΤΩ ΑΥΤΩ ΠΡΟΣ ΑΛΛΟ ΕΡΩΤΗΜΑ

1. Ὁ οἶδας σέβεις, ἢ ὁ ἀγνοεῖς; Ἐὰν ἀποκρινώμεθα ὅτι ὁ οἶδαμεν τοῦτο προσκυνούμεν, ταχεῖα παρ' αὐτῶν ἢ ἀπάντησις· τί ἢ οὐσία τοῦ προσκυνουμένου; Ἐὰν δὲ ἀγνοεῖν ὁμολογή-

2. Κατὰ τὰς ἀστρονομικὰς ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τὰς ὁποίας ὁ Βασίλειος ἐγνώριζεν ἄριστα καὶ ἐξέθεσεν εἰς τὰς ὀμίλιας του Εἰς τὴν Ἐξαήμερον.

3. Α' Κορ. 13, 10.

Ἐπιστολὴ 234. Ἀποτελεῖ τὸ δεύτερον μέρος τοῦ ὑπομνήματος ποῦ ἔ-

διὰ μιᾶς εἰς θεάν ὅλα τὰ ὄρατά. Πράγματι οὔτε τὸ ἡμισφαίριον τοῦ οὐρανοῦ καθορᾶται μὲ μίαν ματιάν, ἀλλ' ἀντιθέτως ἐνώπιόν του μᾶς περιβάλλει μία φαντασιώδης θεά, καὶ εἶναι ἀλήθεια ὅτι πολλὰ πράγματα εἰς αὐτόν, διὰ νὰ μὴ εἶπω ὅλα, ἀγνοοῦνται· φύσις ἀστέρων, μεγέθη αὐτῶν, διαστήματα, κινήσεις, συνδρομαί, ἀποστάσεις, αἱ ἄλλαι σχέσεις, αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν ἢ οὐσία τοῦ στερεώματος, τὸ βάθος ἀπὸ τὴν κοίλην περιφέρειαν ἕως τὴν κυρτὴν ἐπιφάνειαν². 'Αλλ' ὅμως δὲν ἠμποροῦμεν λόγῳ τῶν ἀγνοουμένων νὰ εἶπωμεν ὅτι ὁ οὐρανὸς εἶναι ἀόρατος, ἀλλὰ λόγῳ τῆς μετρίας κατανοήσεώς του λέγομεν ὅτι εἶναι ὄρατός.

Τὸ ἴδιον συμβαίνει καὶ ὡς πρὸς τὸν Θεόν. 'Ἐὰν μὲν ὁ νοῦς εἶναι βλαμμένος ἀπὸ δαίμονας, θὰ λατρεῦσῃ εἰδῶλα ἢ θὰ στραφῇ πρὸς ἄλλο εἶδος ἀσεβείας· ἐὰν δὲ ἔχῃ ἀνοίξει ἑαυτὸν εἰς τὴν βοήθειαν τοῦ Πνεύματος, θὰ γνωρίσῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ θὰ ἀναγνωρίσῃ τὸν Θεόν. Θὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ δέ, ὅπως εἶπεν ὁ ἀπόστολος, ἐν μέρει, τελειότερον δὲ εἰς τὴν μετὰ ταῦτα ζωὴν. «Διότι ὅταν ἔλθῃ τὸ τέλειον τὸ μερικὸν θὰ καταργηθῇ»³. 'Ἐπομένως τὸ κριτήριον τοῦ νοῦ καὶ καλὸν εἶναι καὶ εἰς χρήσιμον σκοπὸν ἔχει δοθῆ, τὴν κατανόησιν τοῦ Θεοῦ, ἀρκεῖ νὰ ἐνεργῇ μέχρι τοιοῦτου σημείου, ὅσον εἶναι εἰς αὐτὸ παραχωρημένον.

21

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 234

ΠΡΟΣ ΑΛΛΟ ΕΡΩΤΗΜΑ ΤΟΥ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΥ

1. "Ο,τι γνωρίζεις σέβασαι ἢ ὅ,τι ἀγνοεῖς; 'Ἐὰν ἀποκριθῶμεν, «προσκυνοῦμεν ὅ,τι γνωρίζομεν», ἔρχεται ἀμέσως ἡ ἀπάντησις, «ποία εἶναι ἡ οὐσία τοῦ προσκυνουμένου;». 'Ἐὰν

στειλεν ὁ Βασίλειος πρὸς τὸν Ἀμφιλόχιον τὸν Ἰανουάριον τοῦ 376. Καὶ ἀπαντᾷ εἰς τὸ δεῦτερον ἐρώτημά του ποῦ περιέχεται εἰς τὸν πρόλογον αὐτῆς. Οἱ Ἀνόμοιοι, διὰ νὰ φέρουν εἰς δυσκολίαν τοὺς Ὀρθοδόξους, ἐρωτοῦν· ὅ,τι γνωρίζεις σέβασαι ἢ ὅ,τι ἀγνοεῖς; «Ὁ οἶδας σέβεις ἢ ὁ ἀγνοεῖς;» Ἄν

σωμεν τὴν οὐσίαν, πάλιν ἡμῖν περιτρέφαντες λέγουσιν ὅτι, οὐκοῦν ὁ οὐκ οἶδατε προσκυνεῖτε. Ἡμεῖς δὲ λέγομεν ὅτι τὸ εἰδέναι πολὺσημον. Καὶ γὰρ τὴν μεγαλειότητα τοῦ Θεοῦ εἰδέναι λέγομεν καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν πρόνοιαν ἣ ἐπιμελεῖται ἡμῶν καὶ τὸ δίκαιον αὐτοῦ τῆς κρίσεως, οὐκ αὐτὴν τὴν οὐσίαν. Ὡστε ἐπηρεαστικὴ ἡ ἐρώτησις. Οὐ γὰρ ὁ τὴν οὐσίαν μὴ φάσκων εἰδέναι ὠμολόγησε τὸν Θεὸν μὴ ἐπίστασθαι, ἐκ πολλῶν ὧν ἀπρηριθμησάμεθα συναγομένης ἡμῖν τῆς περὶ Θεοῦ ἐννοίας. Ἄλλ' ἀπλοῦς, φησὶν, ὁ Θεός, καὶ πᾶν ὅπερ ἂν αὐτοῦ ἀπρηριθμῆση γνωστὸν τῆς οὐσίας ἐστί. Τοῦτο δὲ σοφισμὰ ἐστὶ μυρίας τὰς ἀτοπίας ἔχον. Τοσοῦτων τῶν ἀπρηριθμημένων ὄντων, πότερον, ταῦτα πάντα μιᾶς οὐσίας ὀνόματα; Καὶ ἰσοδυναμεῖ ἀλλήλοις τὸ φοβερὸν αὐτοῦ καὶ τὸ φιλόανθρωπον καὶ τὸ δίκαιον καὶ τὸ δημιουργικόν, τὸ προγνωστικόν καὶ τὸ ἀνταποδοτικόν, τὸ μεγαλεῖον καὶ τὸ πρόνοητικόν, ἣ καὶ ὅπερ ἂν τούτων εἴπωμεν τὴν οὐσίαν δηλοῦμεν; Εἶπερ γὰρ τοῦτο λέγουσι, μὴ ἐρωτάτωσαν εἰ τὴν οὐσίαν οἶδαμεν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ πνυθανέσθωσαν ἡμῶν εἰ φοβερὸν οἶδαμεν τὸν Θεὸν ἢ εἰ δίκαιον ἢ εἰ φιλόανθρωπον. Ταῦτα ὁμολογοῦμεν εἰδέναι. Εἰ δὲ ἄλλο τι λέγουσι τὴν οὐσίαν, μὴ παραλογιζέσθωσαν ἡμῶν διὰ τῆς ἀπλότητος. Αὐτοὶ γὰρ ὠμολόγησαν ἄλλο καὶ ἄλλο εἶναι τὴν τε οὐσίαν καὶ τῶν ἀπρηριθμημένων ἕκαστον. Ἄλλ' αἱ μὲν ἐνέργειαι ποικίλαι, ἡ δὲ οὐσία ἀπλή. Ἡμεῖς δὲ ἐκ μὲν τῶν ἐνεργειῶν γνωρίζειν λέγομεν τὸν Θεὸν ἡμῶν, τῇ δὲ οὐσίᾳ αὐτῇ προσεγγίζειν οὐχ ὑπισχνούμεθα. Αἱ μὲν γὰρ ἐνέργειαι αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσι, ἡ δὲ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος.

αὐτοὶ ἀπαντήσουν, «ὄ,τι γνωρίζω», τότε ἐκεῖνοι θὰ ἀντεῖπουν, «αὐτὸ καὶ ἡμεῖς ἰσχυρίζομεθα, ὅτι δηλαδὴ γνωρίζομεν τελείως τὸν Θεόν» ἂν αὐτοὶ ἀπαντήσουν, «ὄ,τι ἀγνωῶ», τότε θὰ τοὺς εἴπουν· «πῶς λοιπὸν σέβασαι κάτι ποῦ ἀγνωεῖς;»

δὲ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἀγνοοῦμεν τὴν οὐσίαν, ἀντιστρέφοντες εἰς ἡμᾶς τὸν λόγον, λέγουσιν, «ἄρα προσκυνεῖτε κάτι ποῦ ἀγνοεῖτε».

Ἡμεῖς ὅμως λέγομεν ὅτι τὸ γνωρίζειν εἶναι πολυσήμαντον. Πράγματι δὲ λέγομεν ὅτι γνωρίζομεν καὶ τὴν μεγαλειότητα τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν πρόνοιαν μὲ τὴν ὁποῖαν φροντίζει δι' ἡμᾶς καὶ τὴν δικαιοσύνην τῆς κρίσεώς του, ἀλλ' ὄχι αὐτὴν ταύτην τὴν οὐσίαν. Ὡστε ἡ ἐρώτησις εἶναι παραπειστική. Διότι ἐκεῖνος ποῦ λέγει ὅτι δὲν γνωρίζει τὴν οὐσίαν, μὲ αὐτὸ δὲν ἔχει ὁμολογήσει ὅτι δὲν ἔχει καὶ γινώσιν τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ ἡ περὶ Θεοῦ ἔννοια συνάγεται ἀπὸ ἡμᾶς ἐκ πολλῶν ἰδιωμάτων, τὰ ὅποια ἀπηριθμήσαμεν ἀνωτέρω. «Ἀλλά», λέγει, «ὁ Θεὸς εἶναι ἀπλοῦς καὶ κάθε ἰδίωμά του, τὸ ὁποῖον θὰ ἀπαριθμῆση κανεὶς ὡς γνωστόν, ἀνήκει εἰς τὴν οὐσίαν του». Αὐτὸ ὅμως εἶναι σόφισμα περικλεῖον μυρία ἀτοπήματα. Ὅλα ὅσα ἔχουν ἀπαριθμηθῆ εἶναι ὀνόματα μιᾶς οὐσίας; Καὶ ἰσοδυναμοῦν πρὸς ἀλληλα τὸ δέος αὐτοῦ καὶ ἡ φιλανθρωπία, ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ δημιουργικότης, τὸ προγνωστικὸν καὶ τὸ ἀνταποδοτικὸν, τὸ μεγαλεῖον καὶ τὸ προνοητικόν; Ἡ τάχα, ἂν ἀναφέρωμεν ὅποιονδῆποτε ἀπὸ αὐτά, δηλώνομεν τὴν οὐσίαν; Διότι, ἂν λέγουν αὐτό, τότε ἄς μὴ ἐρωτοῦν, ἂν γνωρίζωμεν τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἄς ζητοῦν νὰ μάθουν ἀπὸ ἡμᾶς, ἂν γνωρίζωμεν τὸν Θεὸν ὡς φοβερὸν ἢ δίκαιον ἢ φιλάνθρωπον. Αὐτὰ τὰ πράγματα ὁμολογοῦμεν ὅτι τὰ γνωρίζομεν. Ἐὰν δὲ ἰσχυρίζωνται ὅτι ἡ οὐσία εἶναι κάτι ἄλλο, ἄς μὴ μᾶς παραπλανοῦν, ἐπικαλούμενοι τὴν ἀπλότητα τοῦ Θεοῦ. Διότι οἱ ἴδιοι ὡμολόγησαν ὅτι ἄλλο εἶναι ἡ οὐσία καὶ ἄλλο ἕκαστον ἀπὸ ἐκεῖνα τὰ ὅποια ἀπηριθμήθησαν. Ἀλλ' αἱ μὲν ἐνεργεῖαι εἶναι ποικίλαι, ἡ δὲ οὐσία ἀπλή. Ἡμεῖς δὲ ἀπὸ μὲν τὰς ἐνεργεῖας βεβαιῶνομεν ὅτι γνωρίζομεν τὸν Θεὸν ἡμῶν, τὴν οὐσίαν δὲ τὴν ἰδίαν δὲν ἰσχυρίζομεθα ὅτι προσεγγίζομεν. Διότι αἱ μὲν ἐνεργεῖαι τοῦ καταβαίνουν πρὸς ἡμᾶς, ἡ δὲ οὐσία του παραμένει ἀπρόσιτος¹.

1. Κλασικὸν χωρίον περὶ τῆς διακρίσεως μεταξὺ τῆς οὐσίας τοῦ Θε-

2. Ἄλλ' εἰ τὴν οὐσίαν, φησίν, ἀγνοεῖς, αὐτὸν ἀγνοεῖς. Σὺ δὲ ἀντίστρεφον, ὅτι, εἰ τὴν οὐσίαν λέγεις εἰδέναι, αὐτὸν οὐκ ἐπίστασαι. Ὅστε γὰρ ὁ λυσσόδηκτος βλέπων τὸν κύνα ἐν τῇ φιάλῃ πλείον ὁρᾷ τῶν ὑγμαιόντων, ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἔλεεινός, ὅτι οἶεται βλέπειν ἃ μὴ ὁρᾷ. Μὴ οὖν θαυμάσης τοῦτον τῆς επαγγελίας, ἀλλὰ τῆς παρανοίας αὐτὸν ἔλεεινὸν κρίνον. Γίνωσκε τοίνυν ὅτι παιζόντων ἐστὶν ἡ φωνή, εἰ τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ ἀγνοεῖς, ὃ μὴ γινώσκεις σέβεις. Ἐγὼ δὲ ὅτι μὲν ἔστιν οἶδα, τί δὲ ἡ οὐσία ὑπὲρ διάνοιαν τίθεμαι. Πῶς οὖν σώζομαι; Διὰ τῆς πίστεως. Πίστις δὲ ἀντάρκης εἰδέναι ὅτι ἐστὶν ὁ Θεός, οὐχὶ τί ἐστι, καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται. Εἶδησις ἄρα τῆς θείας οὐσίας ἢ αἴσθησις αὐτοῦ τῆς ἀκαταληψίας, καὶ σεπτὸν οὐ τὸ καταληφθὲν τίς ἡ οὐσία, ἀλλ' ὅτι ἐστὶν ἡ οὐσία.

3. Καὶ ἀντερωτάσθωσαν οὕτω. «Θεὸν οὐδεὶς ἐώρακε πώποτε ὁ Μονογενὴς Υἱός, ὃ ὢν εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, οὗτος ἐξηγήσατο». Τί ἐξηγήσατο τοῦ Πατρὸς ὁ Μονογενής; Τὴν οὐσίαν ἢ τὴν δύναμιν; Εἰ τὴν δύναμιν, ὅσον ἐξηγήσατο ἡμῖν, τοσοῦτον γνωρίζομεν. Εἰ τὴν οὐσίαν, εἶπέ, ποῦ εἶπεν αὐτοῦ τὴν ἀγεννησίαν οὐσίαν; Ἀβραὰμ πότε προσεκύνησεν; Οὐχ ὅτε ἐπίστευσε; Πότε δὲ ἐπίστευσεν; Οὐχ ὅτε ἐκλήθη; Ποῦ οὖν ἐνταῦθα ἢ κατάληψις αὐτῷ ἐμαρτυρήθη παρὰ τῆς Γραφῆς; Οἱ μαθηταὶ δὲ αὐτὸν πότε

οὔ καὶ τῶν ἐνεργειῶν του. Ἡ οὐσία εἶναι ἀπρόσιτος καὶ τὴν ἀγνοοῦμεν, αἱ ἐνέργειαι εἶναι προσίται καὶ τὰς γνωρίζομεν. Αὐτὸ τὸ θέμα ἀνέπτυξαν ἀργότερα οἱ Ἑσυχασταί.

2. Ὁ Βασιλεῖος λέγει ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ γνωρίσωμεν τελείως τὸν Θεόν, δυνάμεθα δμως νὰ ἀναγνωρίσωμεν τὴν ὑπαρξίν του καὶ νὰ ἀντιληφθῶμεν τὰς ἐνεργείας του. Ὅποιος ἰσχυρίζεται ὅτι γνωρίζει τὴν οὐσίαν του, τότε αὐτὸ ποῦ γνωρίζει εἶναι κάτι ἄλλο καὶ ὄχι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἢ ὅποια εἶναι ἀκατάληπτος.

3. Οἱ Ἄνόμοιοι μὲ τὸ νὰ στηρίζουν τὴν λατρείαν πρὸς τὸν Θεὸν εἰς

2. «'Αλλά», παρεμβαίνει, «ἐὰν ἀγνοῆς τὴν οὐσίαν, ἀγνοεῖς τὸν ἴδιον». Ἐσὺ τότε ἀντίστρεψε ὅτι, «ἐὰν ἰσχυρίζεσαι ὅτι γνωρίζεις, δὲν γνωρίζεις τὸν ἴδιον»². Διότι οὔτε ὁ λυσοδόηκτος, βλέπων τὸν σκύλον εἰς τὴν φιάλην, βλέπει περισσότερο ἀπὸ τοὺς ὑγιεῖς· ἀντιθέτως μάλιστα εἶναι ἀξιολύπητος διὰ τοῦτο, διὰ τὸ ὅτι δηλαδὴ βλέπει πράγματα τὰ ὅποια δὲν βλέπει. Νὰ μὴ τὸν θαυμάσης λοιπὸν διὰ τὸν ἰσχυρισμὸν του, ἀλλὰ νὰ τὸν θεωρήσης ἔλεινόν διὰ τὸν παραλογισμὸν. Γνώριζε λοιπὸν ὅτι τὰ λόγια ταιριάζουν εἰς παίζοντας· «ἐὰν ἀγνοῆς τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, σέβεσαι ὅ,τι δὲν γνωρίζεις». Ἐγὼ δὲ ὅτι μὲν ὑπάρχει ὁ Θεός, γνωρίζω, εἰς τί δὲ συνίσταται ἡ οὐσία, τὸ θεωρῶ πέραν τῆς κατανοήσεως. Τότε λοιπὸν πῶς σώζομαι; Μὲ τὴν πίστιν³. Ἡ δὲ πίστις εἶναι ἀρκετή, διὰ νὰ γνωρίσῃ ὅτι ὑπάρχει ὁ Θεός, ὅχι τί εἶναι ὁ Θεός, καὶ ὅτι γίνεται μισθοποδότης πρὸς ἐκείνους πού τὸν ἀναζητοῦν. Ἐπομένως γνώσις τῆς θείας οὐσίας εἶναι ἡ συναίσθησις τῆς ἀκαταληψίας του· καὶ προσκυνητὸν εἶναι ὅχι τὸ τί κατανοοῦμεν ὅτι εἶναι ἡ οὐσία, ἀλλὰ τὸ ὅτι ἡ οὐσία ὑφίσταται.

3. Ἄς ἐρωτηθοῦν δὲ καὶ αὐτοὶ μὲ τὴν σειρὰν των ὡς ἐξῆς. «Κανεῖς ποτε δὲν εἶδε τὸν Θεόν. Ὁ μονογενὴς Υἱὸς ὁ εὐρισκόμενος εἰς τὸν κόλπον τοῦ Πατρὸς, αὐτὸς τὸν ἀπεκάλυψε»⁴. Τί ἐφάνέρωσεν ἀπὸ τὸν Πατέρα ὁ Μονογενής; Τὴν οὐσίαν ἢ τὴν δύναμιν; Ἐὰν τὴν δύναμιν, ὅσον τὴν ἐφάνέρωσε, τόσον τὴν γνωρίζομεν. Ἐὰν τὴν οὐσίαν, τότε εἶπέ μου, ποῦ ὠνόμασεν οὐσίαν τὴν ἀγεννησίαν του⁵; Πότε προσεκύνησεν ὁ Ἄβραάμ; ὅχι ὅταν ἐπίστευσε; Πότε δὲ ἐπίστευσεν; ὅχι ὅταν ἐκλήθη; Ποῦ λοιπὸν εἰς τὴν περίπτωσίν του μαρτυρεῖται ἀπὸ τὴν Γραφήν ἢ κατανόησίς του; Οἱ δὲ μαθηταὶ πότε τὸν

τὴν γνώσιν τοῦ Θεοῦ ἐπεριφρονοῦσαν τὴν πίστιν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ Βασίλειος δίδει τὴν ἀρμόζουσαν θέσιν.

4. Ἰω. 1, 18.

5. Οἱ Ἄνόμοιοι ἰσχυρίζοντο ὅτι οὐσία τοῦ Θεοῦ εἶναι βασικῶς ἡ ἀγεννησία αὐτοῦ.

προσεκύνησαν; Οὐχ ὅτε τὴν κτίσιν αὐτῷ εἶδον ὑποτεταγμένην; Ἐκ τῆς θάλασσης καὶ ἀνέμων ὑπακουσάντων αὐτῷ ἐγνώρισαν αὐτοῦ τὴν θεότητα. Οὐκοῦν ἀπὸ μὲν τῶν ἐνεργειῶν ἢ γνώσις, ἀπὸ δὲ τῆς γνώσεως ἢ προσκύνησις. Πιστεύεις ὅτι δύναμαι τοῦτο ποιῆσαι; «Πιστεύω, Κύριε, καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ». Οὕτως ἢ μὲν προσκύνησις τῇ πίστει ἀκολουθεῖ, ἢ δὲ πίστις ἀπὸ δυνάμεως βεβαιούται. Εἰ δὲ λέγεις τὸν πιστεύοντα καὶ γινώσκειν, ἀφ' ὧν πιστεύει, ἀπὸ τούτων καὶ γινώσκει ἢ καὶ ἀνάπαλιν, ἀφ' ὧν γινώσκει, ἀπὸ τούτων καὶ πιστεύει. Γινώσκομεν δὲ ἐκ τῆς δυνάμεως τὸν Θεόν. Ὡστε πιστεύομεν μὲν τῷ γνωσθέντι, προσκυνοῦμεν δὲ τῷ πιστευθέντι.

22

235. ΤΩ ΑΥΤΩ ΠΡΟΣ ΑΛΛΟ ΕΡΩΤΗΜΑ

1. Τί πρότερον, ἢ γνώσις ἢ ἢ πίστις; Ἡμεῖς δὲ λέγομεν ὅτι καθόλου μὲν ἐπὶ τῶν μαθημάτων πίστις γνώσεως προηγείται· ἐπὶ δὲ τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου, κἂν λέγη τις προκατάρχειν τὴν γνώσιν τῆς πίστεως, οὐ διαφερόμεθα (γνώσιν μέντοι τὴν τῇ ἀνθρωπίνῃ καταλήψει σύμμετρον). Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν μαθημάτων πιστεῦσαι δεῖ πρῶτον ὅτι ἄλλα λέγεται καί, μαθόντα τοὺς χαρακτήρας καὶ τὴν ἐκφώνησιν, ὕστερον λαβεῖν καὶ τὴν ἀκριβῆ κατανόησιν τῆς δυνάμεως τοῦ στοιχείου. Ἐν δὲ τῇ περὶ Θεοῦ πίστει ἡγεῖ-

6. Βλέπε Ματθ. 9, 28. Ἰω. 9, 35· 38.

7. Ἡ γνώσις, ἢ πίστις καὶ ἢ προσκύνησις τοῦ Θεοῦ εἶναι τρεῖς ὄψεις τῆς θρησκευτικῆς ἐμπειρίας, αἱ ὁποῖαι δὲν ἢμποροῦν νὰ χωρισθοῦν πλήρως. Ἡ μία βοηθεῖ τὴν ἄλλην, ἢ μία οἰκοδομεῖ ἐπάνω εἰς τὴν ἄλλην.

Ἐπιστολὴ 235. Ἀποτελεῖ τὸ τρίτον μέρος τοῦ ὑπομνήματος ποῦ ἔστειλεν ὁ Βασίλειος πρὸς τὸν Ἀμφιλόχιον Ἰκονίου, τὸν Ἰανουάριον τοῦ 376. Καὶ ἀπαντᾷ εἰς τὸ τρίτον ἐρώτημα αὐτοῦ, μὲ τὸ ὁποῖον καὶ ἀρχίζει·

προσεκύνησαν; Ὅχι ὅταν εἶδαν τὴν κτίσιν νὰ ὑποτάσσεται εἰς αὐτόν; Διότι ἀπὸ τὸ φαινόμενον νὰ ὑπακούουν εἰς αὐτὸν ἡ θάλασσα καὶ οἱ ἄνεμοι ἐκατάλαβαν τὴν θεότητα του.

Ἐπομένως ἀπὸ μὲν τὰς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ γεννᾶται ἡ γνῶσις, ἀπὸ δὲ τὴν γνῶσιν γεννᾶται ἡ προσκύνησις. «Πιστεύεις ὅτι ἡμπορῶ νὰ κάμω τοῦτο;» «Πιστεύω, Κύριε, καὶ τὸν προσεκύνησεν»⁶. Οὕτως ἡ μὲν προσκύνησις ἀκολουθεῖ τὴν πίστιν, ἡ δὲ πίστις κατοχυρώνεται ἀπὸ τὴν δύναμιν. Ἐάν δὲ ἰσχυρίζεσαι ὅτι, ὅποιος πιστεύει, ἐπίσης γνωρίζει, ἀπὸ ὅ,τι πιστεύει, ἀπὸ αὐτὸ ἀκριβῶς γνωρίζει· ἢ καὶ τὸ ἀντίθετον, ἀπὸ ὅ,τι γνωρίζει, ἀπὸ αὐτὸ ἀκριβῶς πιστεύει. Γνωρίζομεν δὲ τὸν Θεὸν ἀπὸ τὴν δύναμιν. Ὡστε πιστεύομεν μὲν εἰς αὐτὸν ποῦ γνωρίζομεν, προσκυνοῦμεν δὲ αὐτὸν ποῦ πιστεύομεν⁷.

22

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 235

ΠΡΟΣ ΑΛΛΟ ΕΡΩΤΗΜΑ ΤΟΥ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΥ

1. «Τί προηγείται, ἡ γνῶσις ἢ ἡ πίστις;». Ἡμεῖς πάντως λέγομεν ὅτι γενικῶς μὲν ἐπὶ τῶν ἐπιστημῶν ἡ πίστις προηγείται τῆς γνώσεως, ἐνῶ εἰς τὸ πεδίου τῆς χριστιανικῆς θεολογίας, καὶ ἂν εἶπη κανεὶς ὅτι ἡ γνῶσις πρέπει νὰ ἔρχεται πρώτη, δὲν διαφωνοῦμεν, ἀρκεῖ νὰ ἐνοῆ γνῶσιν σύμμετρον μὲ τὴν ἀνθρωπίνην κατάληψιν. Πράγματι εἰς τὸν χῶρον τῆς ἐπιστήμης, πρέπει πρῶτα νὰ πιστεύσῃς ὅτι ὠρισμένον γράμμα λέγεται ἄλφα καί, ἀφοῦ μάθῃς τὸν χαρακτήρα καὶ τὴν προφορὰν του, ἔπειτα νὰ συλλάβῃς καὶ τὴν ἀκριβῆ ἔννοιαν τῆς ἀξίας τοῦ στοιχείου. Εἰς τὴν περίπτωσιν ὁμως τῆς πίστεως εἰς Θεὸν προηγείται

«τί πρότερον, ἡ γνῶσις ἢ ἡ πίστις;». Ὁ Βασίλειος καθορίζει ἐδῶ ἀκριβέστερον ὅτι προηγείται ἡ ἀναγνώρισις τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς θέας τῶν δημιουργημάτων του καὶ διὰ τῆς νοητικῆς δυνάμεως τοῦ ἀνθρώπου· τὴν γνῶσιν ἀκολουθεῖ ἡ πίστις καὶ τέλος τὴν πίστιν ἡ προσκύνησις.

ται μὲν ἢ ἔννοια ἢ περὶ τοῦ ὅτι ἐστὶ Θεός, ταύτην δὲ ἐκ τῶν δημιουργημάτων συνάγομεν. Σοφὸν γὰρ καὶ δυνατὸν καὶ ἀγαθὸν καὶ πάντα αὐτοῦ τὰ ἀόρατα ἀπὸ τῆς τοῦ κόσμου κτίσεως νοοῦντες ἐπιγινώσκομεν. Οὕτω δὴ καὶ Δεσπότην ἑαυτῶν αὐτὸν καταδεχόμεθα. Ἐπειδὴ γὰρ παντὸς μὲν τοῦ κόσμου δημιουργὸς ὁ Θεός, μέρος δὲ κόσμου ἡμεῖς, καὶ ἡμῶν ἄρα δημιουργὸς ὁ Θεός. Ταύτη τῇ γνώσει ἢ πίστις ἀκολουθεῖ καὶ τοιαύτη πίστις ἢ προσκίνησις.

2. Νῦν δὲ ἐπειδὴ πολύσημὸν ἐστὶ τὸ τῆς γνώσεως ὄνομα, οἱ καταπαίζοντες τῶν ἀκεραιότερων καὶ ὁμοίως ἐνεπιδεικνύμενοι τοῖς παραδόξοις, ὡς οἱ ἐν τοῖς θεάτροις ἐν ταῖς πάντων ὄψεσι τὰς ψήφους κλέπτοντες, τῇ ἐρωτήσει τοῦ καθόλου τὸ πᾶν συναρπάζουσιν. Ἐπειδὴ γὰρ τὸ τῆς γνώσεως ὄνομα ἐπὶ πολὺ διαβαίνει, καὶ γνωστὸν τί ἐστὶ τὸ μὲν κατὰ ἀριθμὸν, τὸ δὲ κατὰ μέγεθος, τὸ δὲ κατὰ δύναμιν, τὸ δὲ κατὰ τὸν τρόπον τῆς ὑπάρξεως, τὸ δὲ κατὰ τὸν χρόνον τῆς γεννήσεως, τὸ δὲ κατ' οὐσίαν, οὗτοι ἐν ἐρωτήματι τὸ ὅλον παραλαμβάνοντες, εἴαν μὲν λάβωσιν ἡμᾶς ὁμολογοῦντας ὅτι γινώσκομεν, ἀπαιτοῦσιν ἡμᾶς τῆς οὐσίας τὴν εἶδησιν· εἴαν δὲ ἴδωσιν ἡμᾶς εὐλαβουμένους πρὸς τὴν ἀπόφασιν, περιτρέπουσιν ἡμῖν τῆς ἀσεβείας τὸ ὄνειδος. Ἄλλ' ἡμεῖς εἰδέναι μὲν ὁμολογοῦμεν τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ, εἰδέναι δέ τι πάλιν δ ἐκφεύγει ἡμῶν τὴν κατάληψιν. Ὡς οὖν εἴαν με ἐρωτήσης εἰ οἶδα τί ἐστὶν ἄμμος κἂν ἀποκρίνωμαι ὅτι ἐπίσταμαι, συκοφαντήσεις προδηλῶς, εἴαν εὐθὺς καὶ τὸν ἀριθμὸν αὐτῆς ἀπαιτήσης, διότι ἢ μὲν πρώτη σου ἐρώτησις πρὸς τὸ εἶδος ἔφερε τῆς ἄμμου, ἢ δὲ δευτέρα συκοφαντία περὶ τὸν ἀριθμὸν αὐτῆς περιετράπη· ὁμοίον ἐστὶ τοῦτο τὸ σόφισμα τῷ λέγοντι· «Οἶδας Τιμόθεον; Οὐκοῦν, εἴαν οἶδας Τιμόθεον, οἶδας αὐτοῦ καὶ τὴν φύσιν· ἀλλὰ μὴν ὁμολό-

1. Οἱ Ἄνόμοιοι ὠνείδιζαν τοὺς Ὀρθοδόξους, διότι, ἀρνούμενοι τὴν γνώσιν τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, ἠρνοῦντο τάχα καὶ γνώσιν τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ.

μὲν ἡ ἔννοια περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ, ταύτην δὲ συνάγομεν ἀπὸ τὰ δημιουργήματα. Διότι τὸν ἀναγνωρίζομεν μὲ τὸ νὰ κατανοήσωμεν τὴν σοφίαν καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἀγαθότητα καὶ ὅλα τὰ ἀόρατα προσόντα του, ὅπως φαίνεται εἰς τὴν κτίσιν τοῦ κόσμου. Οὕτω τὸν παραδεχόμεθα καὶ ὡς Δεσπότην μας. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὅλου μὲν τοῦ κόσμου δημιουργὸς εἶναι ὁ Θεός, ἡμεῖς δὲ εἴμεθα μέρος τοῦ κόσμου, ἄρα ὁ Θεὸς εἶναι καὶ ἰδικὸς μας δημιουργός. Εἰς αὐτὴν δὲ τὴν γνῶσιν ἀκολουθεῖ ἡ πίστις καὶ εἰς τὴν τοιαύτην πίστιν ἀκολουθεῖ ἡ προσκύνησις.

2. Τώρα δέ, ἐπειδὴ ἡ λέξις «γνῶσις» εἶναι πολυσήμαντος, ἐκεῖνοι ποὺ περιγελοῦν τοὺς ἄθωότερους καὶ ἐπιδεικνύονται μὲ τὰ παράδοξα, μὲ τὴν χρῆσιν εἰς τὴν ἐρώτησιν αὐτῆς τῆς κοινῆς λέξεως, ἀρπάζουν μαζὶ τὸ πᾶν, ὅπως οἱ ταχυδακτυλουργοὶ εἰς τὰ θέατρα κλέπτουν τὰς ψηφίδας ἐμπρὸς εἰς τὰ μάτια τοῦ πλήθους. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ἡ λέξις «γνῶσις» ἐπεκτείνεται εἰς πολλὰ, αὐτὰ δὲ καθίστανται γνωστὰ ἄλλο μὲν κατὰ τὸν ἀριθμὸν, ἄλλο δὲ κατὰ τὸ μέγεθος, ἄλλο κατὰ τὴν δύναμιν, ἄλλο κατὰ τὸν τρόπον τῆς ὑπάρξεως, ἄλλο κατὰ τὸν χρόνον τῆς γεννήσεως, ἄλλο κατὰ τὴν οὐσίαν, οὗτοι περικλείοντες εἰς τὸ ἐρώτημα αὐτῶν τὸ σύνολον τῶν πραγμάτων τούτων, ἐὰν μᾶς συλλάβουν ὁμολογοῦντας, ὅτι γνωρίζομεν, μᾶς ζητοῦν γνῶσιν τῆς οὐσίας, ἐὰν δὲ μᾶς ἴδουν ἐπιφυλακτικούς εἰς τὴν ἀπάντησιν, μᾶς ἐπιρρίπτουν τὸ ὄνειδος τῆς ἀσεβείας¹.

Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὁποῖον ἡμεῖς ὁμολογοῦμεν εἶναι ὅτι γνωρίζομεν μὲν τὸ γνωριστὸν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' εἶναι ἀδύνατον νὰ γνωρίζωμεν κάτι ποὺ ἐκφεύγει τὴν κατάληψίν μας. Ὅπως λοιπόν, ἐὰν μὲ ἐρωτήσης ἂν γνωρίζω τί εἶναι ἄμμος, καὶ ἐγὼ ἀπαντήσω ὅτι γνωρίζω, προφανῶς θὰ τὸ γυρίσης εἰς σοφιστείαν, ἐὰν εὐθύς ἀμέσως ζητήσης καὶ τὸν ἀριθμὸν της· διότι ἡ μὲν πρώτη σου ἐρώτησις ἀνεφέρετο εἰς τὸ εἶδος τῆς ἄμμου, ἡ δὲ δευτέρα σοφιστικὴ ἐρώτησις μετεπήδησεν εἰς ζήτησιν τοῦ ἀριθμοῦ της. Τοῦτο τὸ σόφισμα εἶναι ὁμοιον μὲ ἐκείνου ποὺ λέγει· «Γνωρίζεις τὸν Τιμόθεον; Λοιπόν, ἂν γνωρίζης τὸν Τιμόθεον, γνωρίζεις καὶ τὴν φύσιν αὐτοῦ· ἀλλὰ βεβαίως ὠμολό-

γησας εἰδέναι Τιμόθεον· ἀπόδος τοίνυν ἡμῖν τὸν λόγον τῆς Τιμοθέου φύσεως». Ἐγὼ δὲ καὶ οἶδα Τιμόθεον, καὶ οὐκ οἶδα· οὐ μὴν κατὰ ταυτὸν καὶ ἐν τῷ αὐτῷ. Οὐ γὰρ καθ' ὃ οἶδα, κατὰ τοῦτο καὶ οὐκ οἶδα· ἀλλὰ κατ' ἄλλο μὲν οἶδα, κατ' ἄλλο δὲ ἀγνοῶ. Οἶδα μὲν γὰρ αὐτὸν κατὰ τὸν χαρακτήρα καὶ τὰ λοιπὰ ἰδιώματα, ἀγνοῶ δὲ αὐτοῦ τὴν οὐσίαν. Ἐπεὶ καὶ ἑμαυτὸν οὕτω τούτῳ τῷ λόγῳ καὶ οἶδα καὶ ἀγνοῶ. Οἶδα μὲν γὰρ ἑμαυτὸν ὅστις εἰμί, οὐκ οἶδα δὲ καθὸ τὴν οὐσίαν μου ἀγνοῶ.

3. Ἐπεὶ ἐξηγησάσθωσαν ἡμῖν πῶς εἶπεν ὁ Παῦλος δι· «Νῦν μὲν ἐκ μέρους γινώσκομεν». Ἄρα ἐκ μέρους τὴν οὐσίαν αὐτοῦ γινώσκομεν, οἷονεὶ μέρη τῆς οὐσίας αὐτοῦ γινώσκομεν; Ἄλλ' ἄτοπον, ἀμερῆς γὰρ ὁ Θεός. Ἄλλ' ὄλην αὐτὴν γινώσκομεν; Πῶς οὖν, («Ὅταν ἔλθῃ τὸ τέλειον, τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται»); Οἱ δὲ εἰδωλολάτραι τί ἐγκαλοῦνται; Οὐχ ὅτι γνόντες τὸν Θεόν, οὐχ ὡς Θεὸν ἐδόξασαν; Ἡ Γαλάται δὲ οἱ ἀνόητοι ὑπὸ τοῦ Παύλου διὰ τί ὀνειδίζονται λέγοντος· «Νυνὶ δὲ γνόντες Θεόν, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ Θεοῦ, πῶς ἐπιστρέφετε πάλιν ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ στοιχεῖα;». Γνωστός δὲ πῶς ἦν ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὁ Θεός; Ἄρα ἐπειδὴ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ἡ οὐσία ἣτις τότε ἦν ἐπεγνώσθη; («Ἐγνων, φησί, βοῦς τὸν κτησάμενον αὐτόν»). Δηλονότι ὁ βοῦς καθ' ἑμᾶς ἔγνω τὴν οὐσίαν τοῦ κυρίου. Καὶ («ὄνος τὴν φάτιν τοῦ κυρίου αὐτοῦ»). Ἐγνων οὖν καὶ ὁ ὄνος τῆς φάτιν τὴν οὐσίαν, («Ἰσραὴλ δὲ με, φησὶν, οὐκ ἔγνω»). Τοῦτο ἐγκαλεῖται καθ' ἑμᾶς Ἰσραὴλ διὰ τὴν οὐσίαν ἣτις ποτὲ ἔστι τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐπέγνω. («Ἐκ-

2. Α' Κορ. 13, 9.

3. Α' Κορ. 13, 10.

4. Ρωμ. 1, 21.

5. Γαλ. 4, 9.

6. Ἦσ. 1, 3.

7. Ἦσ. 1, 3.

γησες ὅτι γνωρίζεις τὸν Τιμόθεον· δῶσέ μας λοιπὸν μίαν περιγραφὴν τῆς φύσεως τοῦ Τιμοθέου». Ἐγὼ δὲ καὶ γνωρίζω καὶ δὲν γνωρίζω τὸν Τιμόθεον, ἀλλ' ὄχι καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον καὶ μὲ τὴν ἴδιαν ἔννοιαν. Διότι ὁ τρόπος κατὰ τὸν ὁποῖον τὸν γνωρίζω δὲν εἶναι ὁ ἴδιος μὲ τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον τὸν ἀγνοῶ, ἀλλ' ἄλλη εἶναι ἡ ἀποψις ἀπὸ τὴν ὁποῖαν τὸν γνωρίζω, καὶ ἄλλη ἐκείνη ἀπὸ τὴν ὁποῖαν τὸν ἀγνοῶ. Δηλαδή κατὰ μὲν τὸν χαρακτήρα καὶ τὰ ἄλλα ἰδιώματα τὸν γνωρίζω, τὴν δὲ οὐσίαν τοῦ ἀγνοῶ· καθ' ὅσον ἄλλωστε τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸν μου ἀπ' αὐτῆς τῆς πλευρᾶς καὶ τὸν γνωρίζω καὶ τὸν ἀγνοῶ. Διότι γνωρίζω μὲν τὸν ἑαυτὸν μου ὡς πρὸς τὸ ποῖος εἶμαι, δὲν τὸν γνωρίζω δὲ κατὰ τὸ ὅτι ἀγνοῶ τὴν οὐσίαν μου.

3. Διότι, ὅς μᾶς ἐξηγήσουν μὲ ποῖαν ἔννοιαν εἶπεν ὁ Παῦλος, «τώρα μερικῶς γνωρίζομεν»². Ἄρὰ γε γνωρίζομεν ἐν μέρει τὴν οὐσίαν του, σὰν νὰ γνωρίζομεν μέρη τῆς οὐσίας του; Ἄλλ' αὐτὸ εἶναι ἄτοπον, διότι ὁ Θεὸς εἶναι ἀμέριστος. Ἀλλὰ μήπως τὴν γνωρίζομεν ὅλην; Τότε πῶς νὰ ἐξηγηθῆ τὸ λεγόμενον, ὅτι «ὅταν ἔλθῃ τὸ τέλειον, τὸ μερικὸν θὰ καταργηθῆ»³; Οἱ δὲ εἰδωλοάτραι διατί κατηγοροῦνται; Ὅχι διὰ τὸ ὅτι «ἐνῶ ἐγνώρισαν τὸν Θεόν, δὲν τὸν ἐδόξασαν ὡς Θεόν»⁴; Ἐξ ἄλλου οἱ ἀνόητοι Γαλάται, διατί ἐπιπλήττονται ἀπὸ τὸν Παῦλον, λέγοντα, «νυνὶ δὲ γνόντες τὸν Θεόν, μᾶλλον δὲ γνωσθέντες ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, πῶς ἐπιστρέφετε πάλιν ἐπὶ τὰ ἀσθενῆ καὶ πτωχὰ στοιχεῖα»⁵; Εἰς δὲ τὴν Ἰουδαίαν πῶς ἦτο ὁ Θεὸς γνωστός; Ἄρὰ γε ἐπειδὴ εἰς τὴν Ἰουδαίαν εἶχεν ἐπιγνωσθῆ, ποῖα ἀκριβῶς ἦτο ἡ οὐσία του; Λέγει, «ὁ βοῦς γνωρίζει τὸν κatóχον του», λοιπὸν κατὰ τὴν γνώμην σας ὁ βοῦς ἐγνώρισε τὴν οὐσίαν τοῦ κυρίου· «καὶ ὁ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ»⁶, λοιπὸν καὶ ὁ ὄνος ἐγνώρισε τὴν οὐσίαν τῆς φάτνης. Καὶ συνεχίζει, «ὁ δὲ Ἰσραὴλ δὲν γνωρίζει ἐμέ»⁷. Διὰ τοῦτο δὲ κατὰ τὴν γνώμην σας κατηγορεῖται ὁ Ἰσραὴλ, διὰ τὸ ὅτι δὲν ἀντελήφθη ἀκριβῶς ποῖα εἶναι ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ. Ἄλλοῦ λέγει, «Χύσε

χεον, φησί, τὴν ὀργὴν σου ἐπὶ τὰ ἔθνη τὰ μὴ γινώσκοντά σε), τουτέστι τὰ τὴν οὐσίαν σου μὴ κατειληφότα. Ἄλλὰ πολλαχῶς ἡ γνῶσις, ὡς ἔφαμεν ἢ τε γὰρ τοῦ κτίσαντος ἡμᾶς σύνεσις καὶ ἡ τῶν θαυμασίων αὐτοῦ κατανόησις καὶ ἡ τήρησις τῶν ἐντολῶν καὶ ἡ οἰκειώσις ἢ πρὸς αὐτόν. Οἱ δὲ πάντα ταῦτα παρωσάμενοι ἐπὶ ἓν σημαινόμενον τὴν γνῶσιν ἔλκουσι, τὴν θεωρίαν αὐτῆς τοῦ Θεοῦ τῆς οὐσίας. «Θήσεις, φησὶν, ἀπέναντι τῶν μαρτυρίων, ὅθεν γνωσθήσομαί σοι ἐκεῖθεν». Ἄρα τὸ γνωσθήσομαι ἀντὶ τοῦ τὴν οὐσίαν μου ἐμφανίσω; («Ἐγὼ Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ»). Ἄρα οὖν τῶν μὲν ἑαυτοῦ τὴν οὐσίαν ἔγνων, τῶν δὲ ἀπειθούντων ἀγνοεῖ τὴν οὐσίαν; («Ἐγὼ Ἀδὰμ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ»). Ἄρα τὴν οὐσίαν αὐτῆς ἐγνώρισε; Καὶ περὶ τῆς Ῥεβέκκας: «Παρθένος, φησὶν, ἀνὴρ οὐκ ἔγνων αὐτήν». Καί: «Πῶς ἔσται τοῦτο, ἐπεὶ ἄνδρα οὐ γινώσκω;». Ἄρα Ῥεβέκκας μὲν τὴν οὐσίαν οὐδεὶς ἐπέγνων; Μαρία δὲ τοῦτό φησιν, ὅτι οὐδενὸς ἀνδρὸς ἐνόησα τὴν οὐσίαν; Ἡ τὸ ἔγνων ἐπὶ τῶν γαμικῶν συμπλοκῶν ἔθος τῇ Γραφῇ ὀνομάζειν; Καὶ τὸ γνωσθήσεσθαι τὸν Θεὸν ἀπὸ τοῦ ἰλαστηρίου τουτέστιν ἐμφανισθήσεσθαι τοῖς λατρεύουσι. Καὶ τὸ («Ἐγὼ Κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ»), τουτέστιν ἐδέξατο αὐτοὺς διὰ τῶν ἀγαθῶν ἔργων εἰς τὴν πρὸς αὐτὸν οἰκειώσιν.

8. Ψαλ. 78, 6.

9. Ἐξ. 25, 21 ἔ.

10. Β' Τιμ. 2, 19.

11. Γεν. 4, 1.

12. Γεν. 24, 16.

13. Λουκ. 1, 34.

14. Β' Τιμ. 2, 19.

τήν ὀργήν σου ἐναντίον τῶν ἔθνῶν, τὰ ὅποια δὲν σὲ γνωρίζουν»⁸, δηλαδή δὲν γνωρίζουν τὴν οὐσίαν σου.

Ἄλλ' ὅπως εἶπαμεν, ἡ «γνώσις» εἶναι λέξις πολυσήμαντος· περικλείει καὶ τὴν κατάληψιν τοῦ κτίστου μας καὶ τὴν κατανόησιν τῶν θαυμάτων του καὶ τὴν τήρησιν τῶν ἐντολῶν του καὶ τὴν στενὴν κοινωνίαν μὲ αὐτόν. Ἐκεῖνοι ὁμως, παραγκωνίσαντες ὅλα αὐτὰ, περιορίζουν τὸν ὄρον «γνώσις» εἰς μίαν μόνον σημασίαν, τὴν θεωρίαν αὐτῆς ταύτης τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ.

Ἡ Γραφή παραγγέλλει, «τοποθέτησέ τα ἔμπρὸς εἰς τὰ μαρτύρια ὅπου θὰ σοῦ γνωσθῶ»⁹. Ἄρα τὸ «θὰ γνωσθῶ» χρησιμοποιεῖται ἀντὶ τοῦ θὰ φανερώσω τὴν οὐσίαν μου; «Ἔγνω Κύριος τοὺς ἀνήκοντας εἰς αὐτόν»¹⁰. Ἄρα λοιπὸν τῶν μὲν ἰδικῶν του γνωρίζει τὴν οὐσίαν, τῶν δὲ δυσσεβῶν ἀγνοεῖ τὴν οὐσίαν; «Ἐγνώρισεν ὁ Ἀδὰμ τὴν γυναῖκα αὐτοῦ»¹¹. Ἄρα τὴν οὐσίαν αὐτῆς ἐγνώρισε; Καὶ διὰ τὴν Ρεβέκκαν λέγει, «παρθένος· ἀνδρας δὲν τὴν ἐγνώρισεν»¹². Ἐπίσης, «πῶς θὰ συμβῆ τοῦτο, ἀφοῦ δὲν γνωρίζω ἀνδρα;»¹³. Ἄρα κανεὶς δὲν ἐγνώρισε τὴν οὐσίαν τῆς Ρεβέκκας; Ἡ δὲ Μαρία λέγει ἀκριβῶς τοῦτο, ὅτι δηλαδή «δὲν ἐνόησα τὴν οὐσίαν κανενὸς ἀνδρός»; Ἡ αὐτὰ λέγονται, διότι τὸ ρῆμα «ἔγνω» συνηθίζει ἡ Γραφή νὰ χρησιμοποιῆ πρὸς δήλωσιν τῶν γεννητησίων συμπλοκῶν; Καὶ τὸ ὅτι θὰ γνωσθῆ ὁ Θεὸς ἀπὸ τὸ ἱλαστήριον, σημαίνει ὅτι θὰ ἐμφανισθῆ εἰς τοὺς λατρεύοντας αὐτόν. Καὶ τὸ «ἐγνώρισεν ὁ Κύριος τοὺς ἰδικούς του»¹⁴ σημαίνει ὅτι τοὺς ἐδέχθη εἰς κοινωνίαν λόγῳ τῶν ἀγαθῶν ἔργων των.

236. ΑΜΦΙΛΟΧΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ

1. Ἐζητημένον ἤδη παρὰ πολλοῖς τὸ εὐαγγελικὸν ῥητὸν περὶ τοῦ ἀγνοεῖν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὴν ἡμέραν τοῦ τέλους καὶ τὴν ὥραν, καὶ μάλιστα συνεχῶς προβαλλόμενον παρὰ τῶν Ἀνομοίων, ἐπὶ καθαιρέσει τῆς δόξης τοῦ Μονογενοῦς εἰς ἀπόδειξιν τοῦ κατὰ τὴν οὐσίαν ἀνομοίου καὶ τῆς κατὰ τὴν ἀξίαν ὑφέσεως, ὡς οὐ δυναμένου οὔτε τὴν αὐτὴν ἔχειν φύσιν οὔτε ἐν ὁμοιότητι μὴ νοεῖσθαι τοῦ μὴ πάντα εἰδότης πρὸς τὸν ἐμπεριλαβόντα τὴν εἶδησιν τῶν ὄλων τῇ προγνωστικῇ ἑαυτοῦ καὶ ἐπιβλητικῇ τῶν μελλόντων δυνάμει· τοῦτο νῦν παρὰ τῆς σῆς συνέσεως ἡμῖν ὡς καινὸν προεβλήθη. Ἄ τοίνυν ἐκ παιδὸς παρὰ τῶν πατέρων ἠκούσαμεν καὶ διὰ τὴν πρὸς τὰ καλὰ φιλίαν ἀβασανίστως παρεδεδέξασθα, ταῦτα εἰπεῖν ἔχομεν, τῶν μὲν χριστομάχων τὴν ἀναισχυντίαν οὐ διαλύοντα (τίς γάρ ἄν καὶ φανείη λόγος τῆς ὁρμῆς αὐτῶν ἰσχυρότερος;), τοῖς δὲ ἀγαπῶσι τὸν Κύριον καὶ τῆς ἐκ τοῦ λόγου ἀποκρίσεως ἰσχυροτέραν τὴν ἐκ πίστεως πρόληψιν κεκτημένοις ἀρκοῦσαν ἴσως παρεχόμενα τὴν πληροφορίαν. Τὸ οὐδεὶς καθολικὸν μὲν εἶναι δοκεῖ ῥῆμα, ὡς μηδὲ ἐν πρόσωπον διὰ τῆς φωνῆς ταύτης ὑπεξηρησθαι. Ἔστι δὲ οὐχ οὕτω παρὰ τῇ Γραφῇ ἀναφε-

Ἐπιστολὴ 236. Ἐγράφη καὶ αὕτη ἐπίσης τὸν Ἰανουάριον τοῦ 376. Ὁ Ἀμφιλόχιος ἐκφράζει τὴν εὐγνωμοσύνην του πρὸς τὸν Βασίλειον πλὴν ἄλλων τρόπων καὶ μὲ τὴν τακτικὴν του νὰ τὸν συμβουλευεταὶ εἰς κάθε περίπτωσιν. Τώρα λοιπὸν πάλιν τοῦ στέλλει 8 ἐρωτήματα εἰς τὰ ὁποῖα ὁ Βασίλειος ἀπαντᾷ κατὰ σειράν. α) Πῶς ἠμπορεῖ νὰ λέγεται ὅτι ὁ Χριστὸς ἀγνοεῖ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν τῆς δ. παρουσίας, β) περὶ τῆς προρρησεως τοῦ Ἰερεμίου διὰ τοὺς διαδόχους τοῦ Ἰελοχίου, γ) περὶ τῆς ἀντιπαρατηρήσεως τῶν Ἐγκρατιτῶν, διατί καὶ οἱ Ὀρθόδοξοι ἀποφεύγουν ὠρισμένας τροφάς, δ) περὶ τῆς εἰμαρμένης, ε) περὶ ἀναδύσεως εἰς τὸ βάπτισμα, στ)

23

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 236
ΠΡΟΣ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΙΚΟΝΙΟΥ

1. Πολλοὶ ἔχουν ἐξετάσει τὸ εὐαγγελικὸν ρητὸν περὶ τοῦ ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἀγνοεῖ τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν τοῦ τέλους¹. Τὸ ρητὸν τοῦτο προβάλλεται συνεχῶς μὲ ἔμφασιν ὑπὸ τῶν Ἄνομοίων μὲ σκοπὸν νὰ καταστρέψουν τὴν δόξαν τοῦ Μονογενοῦς, διὰ ν' ἀποδείξουν τὸ ἀνόμοιον κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ τὴν κατωτερότητα κατὰ τὴν ἀξίαν· διότι αὐτὸς ποὺ τάχα δὲν γνωρίζει τὰ πάντα δὲν ἔμπορεῖ οὔτε νὰ ἔχη τὴν ἰδίαν φύσιν οὔτε νὰ θεωρηθῇ ὅτι ἔχει πλήρη ὁμοιότητα μὲ τὸν περικλείοντα τὴν γνῶσιν τῶν ὄλων διὰ τῆς προγνωστικῆς καὶ συλληπτικῆς τῶν μελλοντικῶν πραγμάτων δυνάμεώς του. Τοῦτο προεβλήθη εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τὴν λογιότητά σου ὡς νέον ἐρώτημα. Ἔχομεν λοιπὸν νὰ εἴπωμεν σχετικῶς ὅσα ἠκούσαμεν ἀπὸ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν ἀπὸ τοὺς πατέρας καὶ ἐδέχθημεν χωρὶς ἀντίρρησης λόγῳ τῆς ἀγάπης πρὸς τὰ καλὰ, τὰ ὁποῖα βεβαίως τῶν μὲν χριστομάχων δὲν διαλύουν τὴν ἀναισχυντίαν (διότι ποῖον ἐπιχείρημα ἔμπορεῖ νὰ φανῇ ἰσχυρότερον τῆς ὀρμητικότητός των;), ἀλλ' εἰς τοὺς ἀγαπῶντας τὸν Κύριον καὶ κατέχοντας τὴν προβεβαίωσιν τῆς πίστεως ἰσχυροτέραν ἀπὸ τὴν ἀπόδειξιν τῆς λογικῆς προσφέρουν ἴσως ἐπαρκῆ πληροφορίαν.

Δεχόμεθα βεβαίως ὅτι τὸ «οὐδεὶς» προφανῶς εἶναι γενικὴ ἔκφρασις, ὥστε μὲ αὐτὴν τὴν λέξιν νὰ μὴ ἐξαιρῆται κανὲν πρόσωπον· δὲν συμβαίνει ὁμως τοῦτο, ὅταν χρησιμοποιῆται εἰς τὴν Γραφήν, ὅπως ἔχομεν παρατηρήσει εἰς τὸ χωρίον, «οὐδεὶς ἀγαθός, εἰ μὴ εἰς, ὁ Θεός»². Διότι ὁ Υἱός, ὅταν λέγη αὐτὰ καὶ

περὶ τοῦ τονισμοῦ τῆς λέξεως «φάγος», ζ) περὶ οὐσίας καὶ ὑποστάσεως, η) περὶ ρυθμίσεως τῶν οὐδετέρων καὶ ἀδιαφόρων πραγμάτων.

1. Ματθ. 24, 36. Μάρκ. 13, 32.

2. Μάρκ. 10, 18.

ρόμενον, ὡς τετηρήκαμεν ἐπὶ τοῦ «Οὐδεὶς ἀγαθὸς εἰ μὴ εἷς ὁ Θεός». Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖ ἑαυτὸν ἔξω τιθεὶς τῆς τοῦ ἀγαθοῦ φύσεως ὁ Υἱὸς ταῦτα λέγει, ἀλλ' ἐπειδὴ πρῶτον ἀγαθὸν ὁ Πατήρ, τὸ οὐδεὶς, συνεπακουομένου τοῦ πρῶτος, εἰρηῆσθαι πιστεύομεν· καὶ τὸ «Οὐδεὶς οἶδε τὸν Υἱόν, εἰ μὴ ὁ Πατήρ». Οὐδὲ γὰρ ἐκεῖ ἄγνοιαν τοῦ Πνεύματος κατηγορεῖ, ἀλλὰ πρῶτον τῷ Πατρὶ ὑπάρχειν τὴν γνῶσιν τῆς ἑαυτοῦ φύσεως μαρτυρεῖ. Οὕτω καὶ τὸ «Οὐδεὶς οἶδε» τὴν πρώτην εἰδησιν τῶν τε ὄντων καὶ τῶν ἐσομένων ἐπὶ τὸν Πατέρα ἀνάγοντος καὶ διὰ πάντων τὴν πρώτην αἰτίαν τοῖς ἀνθρώποις ὑποδεικνύοντος εἰρηῆσθαι νομίζομεν. Ἐπεὶ πῶς ἢ ταῖς λοιπαῖς μαρτυραῖς τῆς Γραφῆς ἀκολουθεῖ τὸ ῥητόν, ἢ ταῖς κοιναῖς ἡμῶν ἐννοίαις συμβαίνειν δύναται τῶν πεπιστευκότων εἰκόνα εἶναι τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου τὸν Μονογενῆ, εἰκόνα δὲ οὐ χαρακτηῆρος σωματικοῦ, ἀλλ' αὐτῆς τῆς θεότητος καὶ τῶν ἐπινοουμένων τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ μεγαλείων, εἰκόνα δυνάμεως, εἰκόνα σοφίας, καθὸ εἴρηται «Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία»; Μέρος δὲ δηλονότι τῆς σοφίας ἡ γνῶσις, ἣν οὐκ ἐξεικονίζει πᾶσαν, εἴπερ τινῶν ἀπολείπεται. Πῶς δὲ καὶ ὁ Πατήρ, δι' οὗ τοὺς αἰῶνας ἐποίησε, τούτω τὸ ἐλάχιστον μέρος τῶν αἰῶνων, τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ τὴν ὥραν, οὐκ ἔδειξεν; Ἡ πῶς ὁ τῶν ὄλων ποιητῆς τοῦ ἐλαχίστου μέρους τῶν ὑπ' αὐτοῦ κτισθέντων τῆς γνώσεως ἀπολείπεται; Ὁ δὲ λέγων, πλησίον τοῦ τέλους, τάδε καὶ τάδε ἐν τῷ οὐρανῷ σημεῖα καὶ τοῖς κατὰ γῆν χωρίοις φανήσεσθαι, πῶς αὐτὸ τὸ τέλος ἀγνοεῖ; Ἐν οἷς γὰρ λέγει «Οὕτω τὸ τέλος» οὐχ ὡς ἀμφιβάλλον, ἀλλ' ὡς εἰδῶς διορίζεται. Ἐπειτα μέντοι εἰγνωμόνως σκοποῦντι πολλὰ καὶ ἀπὸ τοῦ ἀνθρωπίνου μέρους ὁ Κύριος διαλέγεται· τὸ

3. Ματθ. 11, 27.

4. Α' Κορ. 1, 24.

ἐκεῖ, δὲν τοποθετεῖ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἔξω τῆς φύσεως τοῦ ἀγαθοῦ. Ἄλλὰ πιστεύομεν ὅτι, ἐπειδὴ τὸ πρῶτον ἀγαθὸν εἶναι ὁ Πατήρ, τὸ «οὐδεὶς» ἐλέχθη μὲ ἐξυπακουομένην τὴν λέξιν «πρῶτος». Καὶ τὸ «οὐδεὶς οἶδε τὸν Υἱὸν εἰ μὴ ὁ Πατήρ»³, ὁμοίως. Διότι οὔτε ἐκεῖ ἐπισημαίνει ἀγνοίαν τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ μαρτυρεῖ ὅτι ἡ γνῶσις τῆς φύσεώς του ὑπάρχει πρῶτον εἰς τὸν Πατέρα. Οὕτω καὶ τὸ «οὐδεὶς οἶδε» (εἰς τὸ πρῶτον χωρίον) νομίζομεν ὅτι ἔχει χρησιμοποιηθῆ μὲ τὸν σκοπὸν ν' ἀναγάγη τὴν πρώτην γνῶσιν τῶν ὄντων καὶ τῶν ἐσομένων εἰς τὸν Πατέρα καὶ νὰ ὑποδείξη εἰς τοὺς ἀνθρώπους μὲ κάθε μέσον τὴν πρώτην αἰτίαν. Διότι ἄλλως, πῶς θὰ ἐσυμφωνοῦσε τὸ χωρίον μὲ τὰς λοιπὰς μαρτυρίας τῆς Γραφῆς ἢ θὰ ἠδύνατο νὰ συμβαδίζη μὲ τὰς κοινὰς ἐννοίας ἡμῶν οἱ ὁποῖοι πιστεύομεν ὅτι ὁ Μονογενὴς εἶναι εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ ἀοράτου, ὅχι δὲ εἰκὼν σωματικοῦ χαρακτῆρος, ἀλλ' αὐτῆς ταύτης τῆς θεότητος καὶ τῶν μεγαλειωδῶν ἐνεργειῶν ποὺ ἀποδίδονται εἰς τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ, εἰκὼν δυνάμεως, εἰκὼν σοφίας, κατὰ τὸ λεχθέν, «Χριστὸς Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία»⁴; Εἶναι δὲ φανερὸν ὅτι μέρος τῆς σοφίας εἶναι ἡ γνῶσις, τὴν ὁποῖαν οὗτος δὲν θὰ ἐξεικόνιζεν ὀλόκληρον, ἂν ἐστερεῖτο μερικῶν ἀπὸ τὰ γνωρίσματα.

Ἐπειτα ὁ Πατήρ, ὁ ὁποῖος κατεσκεύασε δι' αὐτοῦ τοὺς αἰῶνας, πῶς δὲν ἔδειξεν εἰς αὐτὸν τὸ ἐλάχιστον μέρος τῶν αἰῶνων, δηλαδὴ τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ τὴν ὥραν; Ἡ πῶς ὁ ποιητῆς τῶν ὄλων στερεῖται τῆς γνώσεως τοῦ ἐλαχίστου ἐκείνου μέρους τῶν κτισθέντων ὑπ' αὐτοῦ; Καὶ αὐτός, ὁ ὁποῖος λέγει ὅτι ἐγγὺς τοῦ τέλους θὰ φανοῦν τὰ τάδε καὶ τάδε σημεῖα εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ εἰς τόπους τῆς γῆς, πῶς ἀγνοεῖ τὸ τέλος αὐτό; Διότι ἐκεῖ ὅπου λέγει «οὕτω τὸ τέλος»⁵, ἀποφθέγγεται ὡσάν νὰ γνωρίζη τὰ πράγματα, ὅχι ὡσάν νὰ ἀμφιβάλλη. Ἐπὶ πλεον δέ, ἂν ἐξετάσωμεν τὰ πράγματα μὲ φρόνησιν, ὁ Κύριος λέγει πολλὰ εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐπίσης κατὰ τὸ ἀνθρώπινον στοι-

5. Ματθ. 24, 6.

γὰρ «Δός μοι πιεῖν» φωνή ἐστὶ τὴν σωματικὴν χρειαὴν ἐκπληροῦσα. Καίτοι ὁ αἰτῶν οὐχὶ σὰρξ ἦν ἄψυχος, ἀλλὰ θεότης σαρκὶ ἐμφύχῳ κεχηρμένη. Οὕτω τοίνυν τὸ τῆς ἀγνοίας ἐπὶ τὸν προκόπτοντα παρὰ Θεῶ καὶ ἀνθρώποις σοφία καὶ χάριτι λαμβάνων τις οὐκ ἔξω τῆς εὐσεβοῦς ἐνεχθήσεται διανοίας.

2. Τῆς σῆς δ' ἂν εἶη φιλοπονίας ἐκθέσθαι τὰς εὐαγγελικὰς ῥῆσεις καὶ συγκροῖναι ἀλλήλαις τὴν τε Ματθαίου καὶ Μάρκου. Οὗτοι γὰρ μόνου συνένεχθέντες περὶ τὸν τόπον τοῦτον ἀλλήλοις φαίνονται. Ἡ μὲν οὖν τοῦ Ματθαίου λέξις οὕτως ἔχει: «Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ μόνος». Ἡ δὲ τοῦ Μάρκου: «Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἢ ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι οἱ ἐν οὐρανῶ, οὐδὲ ὁ Υἱός, εἰ μὴ ὁ Πατήρ». Τί τοίνυν ἐστὶν ἐν τούτοις ἐπισημῆσθαι ἄξιον; Ὅτι ὁ μὲν Ματθαῖος οὐδὲν εἶπε περὶ τῆς τοῦ Υἱοῦ ἀγνοσίας, δοκεῖ δὲ τῷ Μάρκῳ συμφέρεσθαι κατὰ τὴν ἔννοιαν ἐκ τοῦ φάναι «Εἰ μὴ ὁ Πατήρ μόνος». Ἡμεῖς δὲ ἠγοῦμεθα τὸ μόνος πρὸς τὴν τῶν ἀγγέλων ἀντιδιαστολὴν εἰρησθαι, τὸν δὲ Υἱὸν μὴ συμπαραλαμβάνεσθαι τοῖς ἑαυτοῦ δούλοις κατὰ τὴν ἀγνοίαν. Ἀφενδῆς γὰρ ὁ εἰπὼν ὅτι «Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ ἐμὰ ἐστίν». Ἐν δὲ ὧν ἔχει καὶ ἡ γνῶσις ἐστὶ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ τῆς ὥρας. Παρασιωπήσας τοίνυν ὡς ὁμολογούμενον τὸ ἑαυτοῦ πρόσωπον ἐν τῇ λέξει τοῦ Ματθαίου ὁ Κύριος τοὺς ἀγγέλους εἶπεν ἀγνοεῖν, εἰ-

6. Ἰω. 4, 7.

7. Ὁ Βασίλειος λέγει ἐδῶ ὅτι, ἂν ἀποδώσῃ κανεὶς εἰς τὰ σχετικὰ χωρία τὴν ἔννοιαν ὅτι ἡ ἀγνοία τοῦ Χριστοῦ ἀναφέρεται εἰς τὸ ἀνθρώπινον στοιχεῖόν του, δὲν ἀπομακρύνεται τῆς εὐσεβείας. Παρακάτω ὁμοῦς δίδει τὴν προσωπικὴν του ἐρμηνείαν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Υἱὸς γνωρίζει τὴν ἡμέραν καὶ τὴν ὥραν τοῦ τέλους, ἀλλὰ τὰ γνωρίζει λαμβάνων τὴν γνῶσιν ἀπὸ τῶν Πατέρων, ὡς αἰτίαν τῶν πάντων.

8. Μαθ. 24, 36.

χειόν του. Παραδείγματος χάριν τὸ «δὸς μου νὰ πῶ»⁶ εἶναι φωνὴ τοῦ Κυρίου ἀποβλέπουσα εἰς ἰκανοποίησιν τῆς σωματικῆς χρείας, μολοντί ὁ ζητῶν δὲν ἦτο σὰρξ ἄψυχος, ἀλλὰ θεότης περιβεβλημένη ἔμψυχον σάρκα. Οὕτω καὶ εἰς τὴν παροῦσαν περίπτωσιν, ἂν ἐκλάβῃ κανεὶς τὴν ἄγνοιαν ὡς ἀναφερομένην εἰς τὸν καταδεχθέντα τὰ πάντα χάριν τῆς θείας οἰκονομίας καὶ προκόπτοντα εἰς σοφίαν καὶ χάριν πλησίον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, τότε δὲν θὰ εἶναι μακρὰν ἀπὸ τὴν εὐσεβῆ διανόησιν⁷.

2. Θὰ ἤρμοζεν εἰς τὴν φιλοπονίαν σου νὰ παραθέσῃς τὰ εὐαγγελικὰ λόγια καὶ νὰ συγκρίνης μεταξύ των τὸ τοῦ Ματθαίου καὶ τὸ τοῦ Μάρκου. Διότι μόνον αὐτοὶ φαίνονται νὰ συμφωνοῦν μεταξύ των εἰς τὸ χωρίον τοῦτο. Λοιπὸν, ἡ φράσις τοῦ Ματθαίου ἔχει ὡς ἑξῆς· «Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ τῆς ὥρας κανεὶς δὲν γνωρίζει, οὔτε οἱ ἄγγελοι τῶν οὐρανῶν, εἰμὴ μόνος ὁ Πατήρ»⁸. Τοῦ δὲ Μάρκου ὡς ἑξῆς· «Περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ τῆς ὥρας κανεὶς δὲν γνωρίζει οὔτε οἱ ἐν τῷ οὐρανῷ ἄγγελοι, οὔτε ὁ Υἱός, εἰμὴ ὁ Πατήρ»⁹. Τί ἀξίζει νὰ ἐπισημανθῇ εἰς αὐτὰ; Ὅτι ὁ μὲν Ματθαῖος δὲν εἶπε τίποτε περὶ τῆς ἀγνωσίας τοῦ Υἱοῦ, ἀλλὰ φαίνεται νὰ συμφωνῇ κατὰ τὴν ἔννοιαν μὲ τὸν Μᾶρκον μὲ τὸ νὰ λέγῃ, «εἰ μὴ ὁ Πατήρ μόνος». Ἡμεῖς δὲ ἔχομεν τὴν γνώμην ὅτι τὸ «μόνος» ἔχει λεχθῆ πρὸς ἀντιδιαστολὴν ἀπὸ τοὺς ἀγγέλους καὶ ὅτι ὁ Υἱός δὲν συμπεριλαμβάνεται μαζί μὲ τοὺς δούλους του κατὰ τὴν ἄγνοιαν¹⁰.

Διότι αὐτὸς ποὺ εἶπεν ὅτι «πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ ἐμὰ ἐστίν»¹¹ εἶναι ἀψευδής. Ἐνα δὲ ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ποὺ ἔχει εἶναι καὶ ἡ γνώσις τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ τῆς ὥρας. Ἐπομένως ὁ Κύριος, εἰς τὴν ρῆσιν τοῦ Ματθαίου, παρασιωπῶν τὸ ἰδικόν του πρόσωπον ὡς ὁμολογούμενον, εἶπεν ὅτι οἱ ἄγγελοι ἀγνο-

9. Μάρκ. 13, 32.

10. Ἐναοεὶ πάντοτε τὴν ἄγνοιαν τῆς ἡμέρας καὶ ὥρας τῆς δευτέρας ἐλεύσεως.

11. Ἰω. 16, 15.

δέναι δὲ τὸν Πατέρα μόνον, τὴν τοῦ Πατρὸς γνῶσιν κατὰ τὸ σιωπώμενον καὶ ἑαυτοῦ εἶναι λέγων, διὰ τὸ καὶ ἐν ἄλλοις εἰρηκέναι· «Καθὼς γινώσκει με ὁ Πατήρ, καὶ γὰρ γινώσκω τὸν Πατέρα». Εἰ δὲ γινώσκει ὁ Πατήρ τὸν Υἱὸν ὅλον δι' ὅλου, ὥστε καὶ τὴν ἐναποκειμένην αὐτῷ σοφίαν πᾶσαν ἐπίστασθαι, κατὰ τὸ ἴσον μέτρον καὶ ἐπιγνωσθήσεται παρὰ τοῦ Υἱοῦ δηλονότι μετὰ πάσης τῆς ἐνυπαρχούσης αὐτῷ σοφίας καὶ τῆς προγνώσεως τῶν μελλόντων. Ταύτης μὲν οὖν ἀξιοῦμεν τῆς παραμυθίας τὸ παρὰ τῷ Ματθαίῳ κείμενον· «Εἰ μὴ ὁ Πατήρ μόνος». Τὸ δὲ Μάρκου, ἐπειδὴ φανερώς δοκεῖ καὶ τὸν Υἱὸν ἀπομερίζειν τῆς γνώσεως, οὕτω νοοῦμεν ὅτι οὐδεὶς οἶδεν, οὔτε οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὐδ' ἂν ὁ Υἱὸς ἔγνω, εἰ μὴ ὁ Πατήρ· τουτέστιν ἡ αἰτία τοῦ εἰδέναι τὸν Υἱὸν παρὰ τοῦ Πατρὸς. Καὶ ἀβίαστός ἐστι τῷ ἐδγνωμόνως ἀκούοντι ἢ ἐξήγησις αὐτῆ, ἐπειδὴ οὐ πρόσκειται τὸ μόνος, ὡς καὶ παρὰ τῷ Ματθαίῳ. Ἔστιν οὖν ὁ νοῦς ὁ παρὰ Μάρκῳ τοιοῦτος· «περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἢ ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὔτε οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὐδ' ἂν ὁ Υἱὸς ἔγνω, εἰ μὴ ὁ Πατήρ»· ἐκ γὰρ τοῦ Πατρὸς αὐτῷ ὑπῆρχε δεδομένη ἡ γνῶσις. Τοῦτο δὲ εὐφημότατόν ἐστι καὶ θεοπρεπὲς περὶ τοῦ Υἱοῦ λέγειν, ὅτι οὐπὲρ ἐστὶν ὁμοούσιος, ἐξ αὐτοῦ καὶ τὸ γινώσκειν ἔχει καὶ τὸ ἐν πάσῃ σοφίᾳ καὶ δόξῃ τῇ πρεπούσῃ αὐτοῦ τῇ θεότητι θεωρεῖσθαι.

3. Περὶ δὲ τοῦ Ἰεχονίου ὃν ἐκκήρυκτον ἀπὸ τῆς Ἰουδαίας γῆς γεγενῆσθαι φησὶν ὁ προφήτης Ἰερεμίας εἰπὼν, («Ἡτιμώθη Ἰεχονίας ὡς σκεῦος οὗ οὐκ ἔστιν αὐτοῦ χρεία, καὶ ὅτι ἀπερριφή αὐτὸς καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ, καὶ οὐ μὴ ἀναστῆ ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ καθήμενος ἐπὶ τοῦ θρόνου Δαβὶδ, ἄρχων ἐν τῷ Ἰούδα»). σαφῆς καὶ ἀπλοῦς ἐστὶν ὁ λόγος. Καθαιρεθείσης γὰρ τῆς Ἰερου-

12. Ἰω. 10, 15.

13. Ἰερ. 22, 28 — 30.

οὖν καὶ μόνον ὁ Πατὴρ γνωρίζει, ἐξυπνοῶν μὲ τὴν σιωπὴν ὅτι ἡ γνώσις τοῦ Πατρὸς εἶναι καὶ ἰδική του, διότι καὶ εἰς ἄλλα σημεῖα ἔχει εἶπει, «καθὼς γνωρίζει ἐμὲ ὁ Πατὴρ, καὶ ἐγὼ γνωρίζω τὸν Πατέρα»¹². Ἐὰν δὲ ὁ Πατὴρ γνωρίζῃ τὸν Υἱὸν ὀλόκληρον καὶ πλήρως, ὥστε νὰ κατανοῇ καὶ ὄλην τὴν σοφίαν ποῦ κατοικεῖ εἰς αὐτόν, εἶναι φανερόν ὅτι κατὰ τὸ ἴσον μέτρον καὶ θὰ ἐπιγνωσθῇ ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ, μαζὶ μὲ ὄλην τὴν ἐνυπάρχουσαν εἰς αὐτόν σοφίαν καὶ πρόγνωσιν τῶν μελλόντων. Τοιαύτην λοιπὸν ἐρμηνείαν διδομεν εἰς τὸ κείμενον τοῦ Ματθαίου, «εἰ μὴ ὁ Πατὴρ μόνος».

Τὸ δὲ κείμενον τοῦ Μάρκου, ἐπειδὴ αὐτὸ φαίνεται νὰ ἀποκλείῃ σαφῶς καὶ τὸν Υἱὸν ἀπὸ τὴν γνώσιν, ἐκλαμβάνομεν ὑπὸ τὴν ἐξῆς ἔννοιαν· ὅτι δηλαδὴ κανεὶς δὲν γνωρίζει, οὔτε οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὔτε ὁ Υἱὸς θὰ ἐγνώριζεν, ἐὰν δὲν εἶχε γνωρίσει ὁ Πατὴρ· δηλαδὴ ἡ αἰτία τοῦ ὅτι ὁ Υἱὸς γνωρίζει προέρχεται ἀπὸ τὸν Πατέρα. Αὐτὴ δὲ ἡ ἐξήγησις διὰ τὸν ἀκούοντα μὲ ὀρθοφροσύνην εἶναι ἀβίαστος, ἐπειδὴ δὲν ἀπαντᾷ ἐδῶ τὸ «μόνος», ὅπως συμβαίνει εἰς τὸν Ματθαῖον. Ἡ ἔννοια δὲ τοῦ χωρίου τοῦ Μάρκου εἶναι ἡ κατωτέρω· ὡς πρὸς τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ τὴν ὥραν δὲν γνωρίζει κανεὶς, οὔτε οἱ ἄγγελοι τοῦ Θεοῦ, ἀκόμη δὲ οὔτε ὁ Υἱὸς θὰ ἐγνώριζεν, ἐὰν δὲν ἐγνώριζεν ἤδη ὁ Πατὴρ· διότι ἀπὸ τὸν Πατέρα εἶχε δοθῆ εἰς αὐτόν ἡ γνώσις ἤδη ἐξ ἀρχῆς. Εἶναι δὲ εὐλογώτατον καὶ θεοπρεπὲς νὰ λέγεται περὶ τοῦ Υἱοῦ τοῦτο, ὅτι ἔχει καὶ τὴν ἰκανότητα γνώσεως καὶ τὸν στολισμὸν μὲ ὄλην τὴν σοφίαν καὶ δόξαν ποῦ ταιριάζει εἰς τὴν θεότητά του ἀπὸ ἐκεῖνον τοῦ ὁποίου εἶναι ὁμοούσιος.

3. Ὡς πρὸς δὲ τὸν Ἰεχονίαν, διὰ τὸν ὁποῖον ὁ προφῆτης Ἰερεμίας λέγει ὅτι εἶχεν ἐξορισθῆ ἀπὸ τὴν Ἰουδαϊκὴν γῆν μὲ τὰ ἐξῆς λόγια, «ἠτιμάσθη ὁ Ἰεχονίας ὡσὰν σκεῦος ποῦ εἶναι ἄχρηστον πλέον, καὶ ἀπερρίφθη αὐτὸς καὶ τὸ σπέρμα αὐτοῦ καὶ δὲν θὰ ἀναστῆ ἐκ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ ἄνθρωπος ποῦ θὰ καθίσῃ εἰς τὸν θρόνον Δαβίδ, ἡγεμὼν εἰς τὸν Ἰούδαν»¹³, ὁ λόγος εἶναι ἀπλοῦς καὶ σαφής. Διότι, ὅταν ἡ Ἰερουσαλήμ εἶχε

σαλήμ ὑπὸ Ναβουχοδονόσορ λέλυτο μὲν τὰ βασίλεια, οὐκέτι δὲ πατρικαὶ διαδοχαὶ τῶν ἡγεμονιῶν ἦσαν, ὥσπερ καὶ τὸ πρότερον, ἀλλὰ τότε μὲν ἐξ ἀρχῆς ἐπὶ τῆς αἰχμαλωσίας διῆγον οἱ ἀπόγονοι τοῦ Δαβίδ. Ἐπανελθόντες δὲ οἱ περὶ τὸν Σαλαθιῆλ καὶ Ζοροβάβελ δημοτικώτερον καθηγοῦντο τοῦ λαοῦ, τῆς ἀρχῆς λοιπὸν ἐπὶ τὴν ἱερωσύνην μεταπεσοῦσης διὰ τὸ ἀναμιγῆναι τὴν ἱερατικὴν καὶ βασιλικὴν φυλὴν. "Θθεν καὶ ὁ Κύριος καὶ βασιλεύς ἐστι καὶ ἀρχιερεὺς τὰ πρὸς τὸν Θεόν. Καὶ οὐκ ἐξέλιπε μὲν ἡ βασιλικὴ φυλὴ μέχρι τῆς τοῦ Χριστοῦ παρουσίας· οὐ μὴν ἔτι ἐκάθισεν ἐπὶ θρόνου τοῦ Δαβίδ τὸ σπέρμα Ἰεχονίου. Θρόνος γὰρ δηλονότι λέγεται τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα. Πάντως δὲ τῆς ἱστορίας μέμνησαι, ὅτι ὑπόφορος μὲν ἦν τῷ Δαβίδ πᾶσα ἡ Ἰουδαία καὶ ἡ Ἰδουμαία χώρα καὶ ἡ Μωαβίτις καὶ τῆς Συρίας ὅσα τε πρόσχωρα καὶ τὰ πορρωτέρω μέχρι τῆς Μέσης τῶν ποταμῶν, καὶ καθ' ἕτερον μέρος ἕως ποταμοῦ Αἰγύπτου. Εἰ οὖν οὐδεὶς ἐφάνη ἐπὶ τοσοῦτου ἀξιώματος, τῶν μετὰ ταῦτα, πῶς οὐκ ἀληθῆς ὁ τοῦ προφήτου λόγος, ὅτι οὐκ ἔτι καθιεῖται ἐπὶ τοῦ θρόνου Δαβίδ ἐκ τοῦ σπέρματος Ἰεχονίου; Οὐδεὶς γὰρ φαίνεται τῆς ἀξίας ταύτης ἐπειλημμένος ἐξ αὐτοῦ. Οὐ μέντοι ἐξέλιπεν ἡ τοῦ Ἰούδα φυλὴ ἕως οὗ ἤλθεν ᾧ ἀπέκειτο, ὃς οὐδὲ αὐτὸς ἐκαθέσθη ἐπὶ τοῦ σωματικοῦ θρόνου, μεταπεσοῦσης λοιπὸν τῆς ἰουδαϊκῆς βασιλείας ἐπὶ τὸν υἱὸν τοῦ Ἀσκαλωνίτου Ἀντιπάτρου Ἡρώδην καὶ τοὺς ἐκείνου παῖδας, οἱ εἰς τέσσαρας ἀρχὰς κατενείμαντο τὴν Ἰουδαίαν, ἡγεμονεύοντος μὲν Πιλάτου, τὸ δὲ σύμπαν τῆς ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς κράτος ἔχοντος Τιβερίου. Ἀλλὰ θρόνον λέγει Δαβίδ, ἐφ' ὃν ὁ Κύριος ἐκάθισε, τὴν ἀκαθαίρετον βασιλείαν. «Αὐτὸς γὰρ ἐστι προσδοκία ἐθνῶν», οὐχὶ τοῦ ἐλαχίστου μέρους τῆς οἰκουμένης. «Ἔσται γάρ, φησὶν, ἡ ρίζα τοῦ Ἰεσοῦ καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν ἐπ' αὐτῷ ἔ-

14. Βλ. τὰ γεγονότα ταῦτα εἰς τὰ βιβλία Β' Παραλειπομένων, κεφ. 36 καὶ Δ' Βασιλειῶν, κεφ. 23· 24 καὶ 25.

15. Βλ. Α' Ἔσδρα 5, 47.

16. Ἐβρ. 5, 10.

17. Τὸ τελευταῖον τοῦτο δὲν εἶναι ἀκριβές.

18. Γεν. 49, 10.

καταστροφῆ ἐπὶ Ναβουχοδονόσορος, τὸ βασιλεῖον διελύθη, δὲν ὑπῆρχαν δέ, ὅπως πρὶν, κληρονομικαὶ διαδοχαὶ τῆς ἡγεμονικῆς ἐξουσίας. Τότε δὲ μάλιστα οἱ ἀπόγονοι τοῦ Δαβίδ, ἀπολέσαντες τὴν ἀρχὴν ἐζοῦσαν εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν ¹⁴. Οἱ δὲ Σαλαθηήλ καὶ Ζοροβάβελ ἐπανελθόντες μαζί με τοὺς συντρόφους τῶν ἐκυβερνοῦσαν δημοκρατικώτερα τὸν λαόν, ἔκτοτε δὲ ἡ ἐξουσία μετέπεσεν εἰς τὴν ἀρχιερωσύνην, διότι ἀνεμίχθησαν ἡ ἱερατικὴ καὶ ἡ βασιλικὴ φυλὴ ¹⁵. "Ὅθεν ὁ Κύριος ἦτο καὶ βασιλεὺς καὶ ἀρχιερεὺς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ¹⁶. Καὶ δὲν ἐξέλιπε μὲν ἡ βασιλικὴ φυλὴ μέχρι τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ἡ γενεὰ τοῦ Ἰεχονίου δὲν ἐκάθισε πάλιν ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Δαβίδ. Διότι μετὰ τὴν λέξιν «θρόνος» ἐννοεῖται τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα. Ἀσφαλῶς δὲ ἐνθυμεῖσαι τὴν ἱστορίαν περὶ τοῦ ὅτι ὁ μὲν Δαβὶδ ἐξουσίαζεν ὅλην τὴν Ἰουδαίαν καὶ τὴν Ἰδουμαίαν χώραν καὶ τὴν Μωαβίτιν καὶ ἀπὸ τὴν Συρίαν τὰ γειτονικὰ μέρη καὶ τὰ παραπέρα μέχρι τῆς Μεσοποταμίας, ἀπὸ τὴν ἄλλην δὲ κατεύθυνσιν μέχρι τοῦ ποταμοῦ τῆς Αἰγύπτου ¹⁷. Ἐὰν λοιπὸν κανεὶς ἀπόγονός του δὲν ἐνεφανίσθη μετὰ τὴν ἐξουσίαν, πῶς δὲν εἶναι ἀληθινὸς ὁ λόγος τοῦ προφήτου, ὅτι κανεὶς πλέον ἀπὸ τὴν γενεάν τοῦ Ἰεχονίου δὲν θὰ καθίσῃ ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Δαβίδ; Διότι κανεὶς ἀπὸ τοὺς διαδόχους τούτου δὲν φαίνεται νὰ ἔχη ἀποκτήσῃ αὐτὴν τὴν ἐξουσίαν. Ἀλλὰ βέβαια δὲν ἐξέλιπεν ἡ φυλὴ τοῦ Ἰούδα, ἕως ὅτου ἦλθεν αὐτὸς διὰ τὸν ὅποιον ἐπεφυλάσσετο καὶ ὁ ὅποιος ἄλλωστε οὔτε αὐτὸς ἐκάθισεν ἐπὶ τοῦ σωματικοῦ θρόνου, ἀφοῦ τότε ἡ Ἰουδαϊκὴ βασιλεία εἶχε περιέλθει εἰς χεῖρας τοῦ Ἡρώδου, υἱοῦ τοῦ Ἀσκαλωνίτου Ἀντιπάτρου, καὶ τῶν παιδιῶν του, τὰ ὅποια εἶχαν διαμοιράσει τὴν Ἰουδαίαν εἰς τέσσαρας περιφερείας, ἐνῶ ἡγεμόνευεν ὁ Πιλαῶτος, τὸ δὲ σύνολον τῆς ρωμαϊκῆς αὐτοκρατορίας ἐξουσίαζεν ὁ Τιβέριος.

Ἀπὸ ἄλλης δὲ ἀπόψεως θρόνον τοῦ Δαβίδ, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐκάθισεν ὁ Κύριος, λέγει ἡ Γραφή τὴν ἀκαθαίρετον βασιλείαν. Διότι αὐτὸς «εἶναι προσδοκία τῶν ἐθνῶν» ¹⁸, ὅχι τοῦ ἐλαχίστου μέρους τῆς οἰκουμένης. Διότι λέγει, «θὰ εἶναι ἡ ρίζα τοῦ Ἰεσοῦ καὶ ὁ ἀνιστάμενος εἰς τὸ νὰ ἀρχῇ ἐθνῶν· εἰς αὐτὸν θὰ ἐλπίσουν

θη ἐλπιούσι. Τέθεικα γάρ σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἐθνῶν. Καὶ θήσομαι, φησὶν, εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος τὸ σπέρμα αὐτοῦ καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ ὡς τὰς ἡμέρας τοῦ οὐρανοῦ». Οὕτως οὖν καὶ ἱερεὺς διέμεινεν, εἰ καὶ μὴ τὰ σκῆπτρα τῆς Ἰουδαίας παρέλαβε, καὶ βασιλεὺς πάσης τῆς γῆς ὁ Θεός, καὶ ἡ εὐλογία τοῦ Ἰακώβ ἐβεβαιώθη· «Καὶ ἐνευλογηθήσονται τῷ σπέρματι αὐτοῦ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς», καὶ πάντα τὰ ἔθνη μακαριοῦσι τὸν Χριστόν.

4. Τοῖς δὲ κομποῖς Ἐγκρατίταις πρὸς τὸ σεμνὸν αὐτῶν πρόβλημα, διὰ τί καὶ ἡμεῖς οὐχὶ πάντα ἐσθίομεν, ἐκεῖνο λεγέσθω ὅτι καὶ τὰ περιττώματα ἡμῶν βδελυσσόμεθα. Κατὰ μὲν γὰρ τὴν ἀξίαν λάχανα χόρτου ἡμῖν ἐστὶ τὰ κρέα, κατὰ δὲ τὴν τῶν συμφερόντων διάκρισιν, ὡς καὶ ἐν λαχάνοις τὸ βλαβερὸν τοῦ καταλλήλου χωρίζομεν, οὕτω καὶ ἐν τοῖς κρέασι τοῦ χρησίμου τὸ βλαβερὸν διακρίνομεν, ἐπεὶ λάχανόν ἐστὶ καὶ τὸ κώνειον, ὡσπερ κρέας ἐστὶ καὶ τὸ γύπειον· ἀλλ' ὁμως οὔτε ὑοσκύαμον φάγοι ἂν τις νοῦν ἔχων, οὔτε κυνὸς ἄφαιτο μὴ μεγάλης ἀνάγκης κατεπειγούσης, ὡς ὅγε φαγῶν οὐκ ἠνόμησε.

5. Πρὸς δὲ τοὺς λέγοντας καθ' εἰμαρμένην διοικεῖσθαι τὰ ἀνθρώπινα μὴ παρ' ἡμῶν ζήτηι λόγους, ἀλλὰ ταῖς οἰκείαις τῆς ῥητορικῆς ἀκίσιν αὐτοὺς κατατίτρωσκε· μακρότερον γὰρ ἐστὶ τὸ πρόβλημα τῆς παρούσης μοι ἀσθενείας. Περὶ δὲ τῆς ἐν τῷ βαπτίσματι ἀνανεύσεως οὐκ οἶδα τί ἐπηλθέ σοι ἐρωτῆσαι, εἴπερ ἐδέξω τὴν κατάδυσιν τὸν τύπον τῶν τριῶν ἡμερῶν ἐκπληροῦν. Βαπτισθῆναι γὰρ τρισάκις ἀδύνατον μὴ ἀναδύντα τοσαντάκις. Τὸν δὲ φάγον παροξυτονοῦμεν ἡμεῖς.

6. Οὐσία δὲ καὶ ὑπόστασις ταύτην ἔχει τὴν διαφορὰν ἣν

19. Ἑσ. 11, 10.

20. Ἑσ. 42, 6.

21. Ψαλμ. 88, 30.

22. Γεν. 22, 18.

23. Οἱ Ἐγκρατίται ἀποτελοῦσαν αὐστηρὰν χριστιανικὴν ὁμάδα, ἡ ὁποία μὲ τὰς ἀκρότητάς της βαθμιαίως κατήντησεν εἰς αἵρεσιν. Ἀπέφευγαν τὴν βρῶσιν κρέατος, τὴν πόσιν οἴνου καὶ τὴν σύναψιν γάμου.

τὰ ἔθνη»¹⁹. «διότι σὲ ἔχω θέσει εἰς διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἔθνῶν»²⁰. Ἄλλοῦ δὲ λέγει· «καὶ θὰ θέσω εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος τὸ σπέρμα αὐτοῦ καὶ τὸν θρόνον αὐτοῦ ὡς τὰς ἡμέρας τοῦ οὐρανοῦ»²¹. Οὕτω λοιπὸν ὁ Θεὸς καὶ ἱερεὺς παρέμεινε καὶ βασιλεὺς ὅλης τῆς γῆς, ἃν καὶ δὲν παρέλαβε τὰ σκῆπτρα τῆς Ἰουδαίας, καὶ ἡ εὐλογία τοῦ Ἰακώβ ἐπεβεβαιώθη· «καὶ θὰ εὐλογηθοῦν διὰ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ ὅλαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς»²², καὶ ὅλα τὰ ἔθνη θὰ εὐλογήσουν τὸν Χριστὸν.

4. Πρὸς δὲ τοὺς περιτέχνους Ἐγκρατίτας²³, εἰς ἀπάντησιν πρὸς τὸ σπουδαῖον ἐρώτημά των, «διατί δὲν τρώγομεν καὶ ἡμεῖς τὰ πάντα», ἃς λεχθῆ ἔκεινο, ὅτι καὶ τὰ περιττώματα τὰ βδελυσσόμεθα. Διότι ἀπὸ ἀπόψεως μὲν σαπᾶνς, δι' ἡμᾶς κρέας εἶναι τὰ λάχανα τοῦ ἀγροῦ· κατὰ δὲ τὴν διάκρισιν τῆς ὠφελιμότητος, ὅπως ἀνάμεσα εἰς τὰ λάχανα χωρίζομεν τὸ βλαβερὸν ἀπὸ τὸ κατὰλληλον, οὕτω καὶ ἀνάμεσα εἰς τὰ κρέατα διακρίνομεν τὸ χρήσιμον ἀπὸ τὸ βλαβερὸν. Διότι βέβαια λάχανον εἶναι καὶ τὸ κώνειον, ὅπως κρέας εἶναι καὶ τὸ τῶν ὀρνέων· ἀλλ' ὅμως οὔτε ὕοσκύαμον θὰ ἔτρωγε κανεὶς μυαλωμένος οὔτε κρέας σκύλου θὰ ἠγγιζεν, ἃν δὲν ἐπιέζετο ἀπὸ μεγάλην ἀνάγκην· διότι βέβαια καὶ ὅποιος τυχὸν ἔφαγεν ἀπὸ αὐτό, δὲν παρεβίασε τὸν νόμον.

5. Διὰ τοὺς λέγοντας ὅτι τὰ ἀνθρώπινα διοικοῦνται ἀπὸ τὴν μοῖραν, μὴ ζητῆς ἀπὸ ἡμᾶς ἐπιχειρήματα, ἀλλὰ τραυματίζέ τους μὲ τὰς λόγχας τῆς ἰδικῆς σου ρητορικῆς· διότι τὸ πρόβλημα εἶναι πολὺ σοβαρώτερον ἀπὸ ὅσον ἐπιτρέπει νὰ τὸ ἐξετάσω ἢ παροῦσα ἀσθένειά μου.

Ὡς πρὸς δὲ τὴν ἀνάδυσιν κατὰ τὸ βάπτισμα, δὲν καταλαβαίνω πῶς σοῦ ἤλθε νὰ ἐρωτήσης, ἐὰν ἔχῃς παραδεχθῆ ὅτι ἡ κατάδυσσις ἐκπληρώνει τὸν τύπον τῶν τριῶν ἡμερῶν. Διότι εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐμβαπτισθῆ κανεὶς τρεῖς φορές, χωρὶς νὰ ἀναδυθῆ ἄλλας τόσας.

Τὴν δὲ λέξιν «φάγος» ἡμεῖς τονίζομεν εἰς τὴν παραλήγουσαν μὲ ὀξεῖαν.

6. Οὐσία δὲ καὶ ὑπόστασις ἔχουν τὴν ἰδίαν διαφορὰν

ἔχει τὸ κοινὸν πρὸς τὸ καθ' ἕκαστον, οἷον ὡς ἔχει τὸ ζῶον πρὸς τὸν δεῖνα ἄνθρωπον. Διὰ τοῦτο οὐσίαν μὲν μίαν ἐπὶ τῆς θεότητος ὁμολογοῦμεν, ὥστε τὸν τοῦ εἶναι λόγον μὴ διαφόρως ἀποδιδόναι· ὑπόστασιν δὲ ἰδιάζουσαν, ἵν' ἀσύγχυτος ἡμῖν καὶ τετρανωμένη ἢ περὶ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος ἔννοια ἐνπάραχη. Μὴ γὰρ νοούντων ἡμῶν τοὺς ἀφωρισμένους περὶ ἕκαστον χαρακτῆρας, οἷον πατρότητα καὶ υἰότητα καὶ ἁγιασμόν, ἀλλ' ἐκ τῆς κοινῆς ἐννοίας τοῦ εἶναι ὁμολογούντων Θεόν, ἀμήχανον ὑγιῶς τὸν λόγον τῆς πίστεως ἀποδίδοσθαι. Χρῆ οὖν τῷ κοινῷ τὸ ἰδιάζον προστιθέντας, οὕτω τὴν πίστιν ὁμολογεῖν· κοινὸν ἢ θεότης, ἴδιον ἢ πατρότης· συνάπτοντας λέγειν, πιστεύω εἰς Θεὸν Πατέρα. Καὶ πάλιν ἐν τῇ τοῦ Υἱοῦ ὁμολογίᾳ τὸ παραπλήσιον ποιεῖν, τῷ κοινῷ συνάπτειν τὸ ἴδιον καὶ λέγειν, εἰς Θεὸν Υἱόν. Ὅμοίως καὶ ἐπὶ τοῦ Πνεύματος τοῦ Ἁγίου κατὰ τὸ ἀκόλουθον τῆς ἐκφωνήσεως τὴν προφορὰν σχηματίζοντας λέγειν, πιστεύω καὶ εἰς τὸ θεῖον Πνεῦμα τὸ Ἁγιον, ὥστε δι' ὅλου καὶ τὴν ἐνότητα σφῆζεσθαι ἐν τῇ τῆς μιᾶς θεότητος ὁμολογίᾳ, καὶ τὸ τῶν προσώπων ἰδιάζον ὁμολογεῖσθαι ἐν τῷ ἀφορισμῷ τῶν περὶ ἕκαστον νοουμένων ἰδιωμάτων. Οἱ δὲ ταῦτόν λέγοντες οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν ἀναγκάζονται πρόσωπα μόνον ὁμολογεῖν διάφορα, καὶ ἐν τῷ περιίστασθαι λέγειν τρεῖς ὑποστάσεις εὐρίσκονται μὴ φεύγοντες τὸ τοῦ Σαβελλίου κακόν, ὃς καὶ αὐτὸς πολλαχοῦ συγγέων τὴν ἔννοιαν ἐπιχειρεῖ διαιερεῖν τὰ πρόσωπα, τὴν αὐτὴν ὑπόστασιν λέγων πρὸς τὴν ἐκάστοτε παρεμπίπτουσαν χρεῖαν μετασχηματίζεσθαι.

7. Καὶ περὶ ὧν ἠρώτησας, πῶς τὰ μέσα καὶ τὰ διάφορα περὶ

24. Ὁ Σαβέλλιος ἐξελάμβανε τὸν Θεὸν μοναρχικῶς, ὡς ἐνιαῖον καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ κατὰ τὴν ὑπόστασιν, τὰ δὲ τρία πρόσωπα, τοῦ Πατρὸς τοῦ Υἱοῦ τοῦ Πνεύματος, ἔθεωροῦσεν ὡς τρεῖς τρόπους ἐμφανίσεως τῆς μιᾶς ὑποστάσεως, μετασχηματιζομένης κατὰ περιστάσεις.

πού ἔχει τὸ κοινὸν πρὸς τὸ ἐπὶ μέρους· παραδείγματος χάριν, πού ἔχει τὸ ζῶον ἄνθρωπος πρὸς τὸν τάδε ἄνθρωπον. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν θεότητα ὁμολογοῦμεν οὐσίαν μὲν μίαν, οὕτως ὥστε ὁ ὀρισμὸς τῆς ὑπάρξεώς της νὰ μὴ διαφοροποιῆται, ὑπόστασιν δὲ χωριστὴν κατὰ πρόσωπα, διὰ νὰ ἐνυπάρχη εἰς ἡμᾶς ἀσύγχυτος καὶ καθαρὰ ἡ ἔννοια περὶ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Διότι εἶναι ἀδύνατον νὰ διατυπωθῇ ὀρθῶς ὁ ὀρισμὸς τῆς πίστεως, ἐὰν δὲν ἔχωμεν κατὰ νοῦν τὰ διακεκριμένα διὰ τὸ καθένα χαρακτηριστικά, δηλαδὴ τὴν πατρότητα καὶ τὴν υἰότητα καὶ τὸν ἁγιασμόν, ἀλλ' ὁμολογοῦμεν τὸν Θεὸν βάσει τῆς κοινῆς ἐννοίας τοῦ εἶναι. Πρέπει λοιπὸν νὰ ὁμολογοῦμεν τὴν πίστιν ἡμῶν, προσθέτοντες τὸ ἰδιαιτέρον εἰς τὸ κοινόν. Κοινὸν εἶναι ἡ θεότης, ἰδιαιτέρον ἡ πατρότης, συνδέοντες δὲ αὐτά, ἡμποροῦμεν νὰ λέγωμεν, «πιστεύω εἰς Θεὸν Πατέρα». Νὰ κάμωμεν δὲ πάλιν κάτι παρόμοιον κατὰ τὴν ὁμολογίαν πίστεως εἰς τὸν Υἱόν, νὰ συνάπτωμεν δηλαδὴ εἰς τὸ κοινὸν τὸ ἰδιαιτέρον καὶ νὰ λέγωμεν, «Πιστεύω εἰς Θεὸν Υἱόν». Παρομοίως καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος πρέπει νὰ σχηματίσωμεν τὴν εἰς αὐτὸ ἀναφερομένην διατύπωσιν σύμφωνα μὲ τὰ ἀνωτέρω καὶ νὰ λέγωμεν «πιστεύω καὶ εἰς τὸ θεῖον Πνεῦμα τὸ Ἁγιον», ὥστε καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν καὶ ἡ ἐνότης νὰ σῶζεται μὲ τὴν ὁμολογίαν τῆς μιᾶς θεότητος καὶ τὸ ἰδιαιτέρον τῶν προσώπων νὰ ὁμολογῆται μὲ τὸν διαχωρισμὸν τῶν ἰδιωμάτων πού ἀποδίδονται εἰς τὸ καθένα. Ὅσοι δὲ ταυτίζουν οὐσίαν καὶ ὑπόστασιν, ἀναγκάζονται νὰ ὁμολογήσουν διάφορα μόνον τὰ πρόσωπα καί, ἐπειδὴ διστάζουν νὰ κάμουν λόγον περὶ τριῶν ὑποστάσεων, δὲν κατορθώνουν ν' ἀποφύγουν τὸ κακὸν τοῦ Σαβελλίου, ὁ ὁποῖος ἐπίσης, ἂν καὶ εἰς πολλὰ σημεῖα συγχέει τὰς ἐννοίας, ἐπιχειρεῖ νὰ διακρίνη τὰ πρόσωπα μὲ βάσιν τὴν ἀρχὴν ὅτι ἡ ἴδια ὑπόστασις μετασχηματίζεται σύμφωνα μὲ τὴν ἐκάστοτε παρεμβαλλομένην ἀνάγκην ²⁴.

7. Σχετικῶς τέλος μὲ τὴν ἐρώτησίν σου περὶ τοῦ πῶς ρυθμίζονται δι' ἡμᾶς αἱ μέσαι καὶ ἀδιάφοροι καταστάσεις, κατὰ

ἡμᾶς οἰκονομεῖται, εἴτε συντηχία τινὶ αὐτομάτῳ, εἴτε ἐπὶ δικαίᾳ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ, ἐκεῖνό φαμεν ὅτι ὑγίεια καὶ νόσος, πλοῦτος καὶ πενία, δόξα καὶ ἀτιμία, καθὸ μὲν οὐ ποιεῖ τοὺς ἔχοντας ἀγαθοὺς οὐκ ἔστι τῶν κατὰ φύσιν ἀγαθῶν, καθὸ δὲ εὐροίαν τινα παρέχεται τῷ βίῳ αἰρετώτερά ἐστι τῶν ἐναντίων τὰ προηγούμενα καὶ ἔχει τινὰ ἀξίαν λεγόμενα. Ταῦτα μέντοι τοῖς μὲν οἰκονομίας ἐνεκεν δίδοται παρὰ τοῦ Θεοῦ, ὡς τῷ Ἀβραάμ καὶ τῷ Ἰὼβ καὶ τοῖς τοιούτοις. Τοῖς δὲ φανλοτέροις πρόκλησις τοῦ βελτιωθῆναι κατὰ τὸν τρόπον, ὡς ὄγε μετὰ τσαύτην παρὰ Θεοῦ δεξίωσιν ἐπιμένων τῇ ἀδικίᾳ ἀναντιρρήτως ἑαυτὸν ὑπόδικον τῇ κατακρίσει καθίστησιν. Ὁ μὲντοι δίκαιος οὐτε παρόντος ἐπιστρέφεται τοῦ πλούτου οὐτε μὴ παρόντα ἐπιζητεῖ· οὐ γὰρ ἀπολαυστικός ἐστι τῶν δεδομένων, ἀλλ' οἰκονομικός. Οὐδεὶς δὲ τῶν νοῦν ἔχόντων ἐπιτρέχει τῇ ἀσχολίᾳ τῆς τῶν ἀλλοτρίων διανομῆς, ἐὰν μὴ πρὸς τὴν τῶν πολλῶν ἀποβλέπη δόξαν, οἱ θαυμάζουσι καὶ ζηλοῦσι τοὺς ἐν ἐξουσίᾳ τινὶ καθεστῶτας. Τὴν δὲ νόσον ὡς ἄθλησιν οἱ δίκαιοι δέχονται, μεγάλους ἐπὶ τῇ ὑπομονῇ ἀναμένοντες τοὺς στεφάνους. Ἄλλον δὲ τινα ἐφιστᾶν τῇ διοικήσει τούτων οὐκ ἀπεμφαῖνον, ἀλλ' ἀσεβές.

24

248. ΑΜΦΙΛΟΧΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΙΚΟΝΙΟΥ

Ὅταν μὲν πρὸς τὴν ἡμετέραν αὐτῶν ἐπιθυμίαν ἀπιδώμεν, ἀχθόμεθα τοσοῦτον διωκισμένοι τῆς εὐλαβείας σου· ὅταν δὲ πρὸς

Ἐπιστολὴ 248. Ἐγράφη τὸ 376, ὅποτε ὁ διωγμὸς τῶν Ὀρθοδόξων ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν εὐρίσκετο εἰς μεγάλην ἔντασιν.

αὐτόματον τύχην ἢ κατὰ δικαίαν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, λέγομεν τοῦτο· ὅτι ὑγεία καὶ νόσος, πλοῦτος καὶ πενία, δόξα καὶ ἀτιμία, ὡς πρὸς μὲν τὸ ὅτι δὲν καθιστοῦν ἀγαθοὺς τοὺς κατόχους των, δὲν ἀνήκουν εἰς τὰ φυσικὰ ἀγαθὰ· ὡς πρὸς τὸ ὅτι δὲ παρέχουν κάποιαν ἀνεσιν εἰς τὸν βίον μας, προτιμότεραι εἶναι ἐκεῖνα πού ἀναφέρονται πρῶται εἰς τὰ ἀντιθετικὰ ζεύγη καὶ αὐταὶ ἔχουν κάποιαν ἀξίαν πού εἶναι ὀρθὸν νὰ μνημονεύεται.

Ἄλλὰ βεβαίως ταῦτα δίδονται εἰς ἄλλους μὲν πρὸς διαχείρισιν, ὅπως εἰς τὸν Ἀβραάμ καὶ τὸν Ἰώβ καὶ τοὺς ὁμοίους· διὰ δὲ τοὺς κατωτέρους εἶναι πρόκλησις νὰ βελτιωθοῦν κατὰ τοὺς τρόπους, καθ' ὅσον ἐκεῖνος πού ἐπιμένει εἰς τὴν ἀδικίαν μετὰ τόσα δείγματα ἀγάπης παρὰ τοῦ Θεοῦ, ἀναντιρρήτως καθιστᾷ τὸν ἑαυτὸν του ὑπόδικον πρὸς κατάκρισιν. Καὶ ὁ μὲν δίκαιος οὔτε ὅταν ἔχη πλοῦτον ἀφοσιώνεται εἰς αὐτόν, οὔτε ὅταν δὲν ἔχη τὸν ἐπιζητεῖ ἐναγωνίως· διότι δὲν ἔχει τὴν διάθεσιν ν' ἀπολάσῃ τὰ δοθέντα, ἀλλὰ νὰ τὰ διαχειρισθῇ. Κανεὶς δὲ ἀπὸ τοὺς νουνεχεῖς ἀνθρώπους δὲν ἐπιδιώκει τὴν ἐνασχόλησιν εἰς τὴν διανομὴν τῶν ξένων πραγμάτων, ἐὰν δὲν ἀποβλέπη εἰς τὴν δόξαν ἐκ μέρους τῶν πολλῶν, οἱ ὁποῖοι θαυμάζουν καὶ ζηλοφθονοῦν ὅσους ἔχουν ἐγκατασταθῆ εἰς κάποιαν ἐξουσίαν. Τὴν δὲ ἀρρώστειαν οἱ δίκαιοι δέχονται ὡς ἄθλημα, περιμένοντες μεγάλους στεφάνους διὰ τὴν ὑπομονὴν των. Τὸ ν' ἀποδώσῃ δὲ κανεὶς εἰς ἄλλον τὴν ρύθμισιν τῶν πραγμάτων τούτων, ὄχι μόνον παράλογον, ἀλλὰ καὶ ἀσεβὲς εἶναι.

24

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 248

ΠΡΟΣ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΙΚΟΝΙΟΥ

Ὅταν μὲν ἀποβλέψωμεν εἰς τὴν ἰδικὴν μας ἐπιθυμίαν, στενοχωρούμεθα διότι ζῶμεν εἰς τόσῃ ἀπόστασιν ἀπὸ τὴν εὐλάβειάν σου· ὅταν δὲ ἀποβλέψωμεν εἰς τὸ εἰρηνικὸν τῆς ἰδι-

τὸ εἰρηνικὸν τῆς σαυτοῦ διαγωγῆς, εὐχαριστοῦμεν τῷ Κυρίῳ, τῷ ἐξελομένῳ τὴν ἐδλάθειάν σου ἀπὸ τοῦ ἐμπρησμοῦ τούτου ὃς πλέον ἐπενείματο τὴν καθ' ἡμᾶς παροικίαν. Ἔδωκε γὰρ ἡμῖν κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν ὁ Δικαιοκρίτης ἄγγελον Σατὰν ἱκανῶς ἡμᾶς κατακονδυλίζοντα καὶ σφοδρῶς μὲν ἐκδικοῦντα τὴν αἴρεσιν, μέχρι τοσοῦτου δὲ τὸν πρὸς ἡμᾶς ἐξαγαγόντα πόλεμον, ὥστε μηδὲ αἵματος φείσασθαι τῶν εἰς Θεὸν πεπιστευκότων. Πάντως γὰρ οὐκ ἔλαθέ σου τὴν ἀγάπην ὅτι Ἀσκλήπιός τις διὰ τὸ μὴ ἐλέσθαι τὴν πρὸς τὸν Δωὴκ κοινωσίαν τυπτόμενος παρ' αὐτῶν ταῖς πληγαῖς ἐναπέθανεν, μᾶλλον δὲ διὰ τῶν πληγῶν εἰς τὴν ζωὴν μετετέθη. Ἀκόλουθα δὲ ἐκείνῳ πάντα οἶον γίνεσθαι τὰ λοιπά· διωγμοὺς πρεσβυτέρων καὶ διδασκάλων, τὰ ἄλλα ὅσα ἂν ποιήσειαν ἄνθρωποι τῇ ἐκ τῆς ἀρχῆς δυναστεία πρὸς τὸ ἑαυτῶν βούλημα κεχημένοι. Ἄλλὰ τούτων μὲν τὴν λύσιν ἡμῖν ὁ Κύριος ταῖς σαῖς εὐχαῖς δώσει καὶ τὴν ὑπομονήν, ὥστε βαστάσαι ἡμᾶς τὸ βάρος τῶν πειρασμῶν ἀξίως τῆς ἐπ' αὐτὸν ἐλπίδος. Αὐτὸς δὲ καταξίου καὶ ἐπιστέλλειν ἡμῖν συνεχῶς περὶ τῶν κατὰ σεαυτὸν, κἂν εἴησιν τινὰ τὸν πιστῶς σοι δυνάμενον διακομίσει τὸ πονηθὲν ἡμῖν βιβλίον, καταξίωσον μεταστείλασθαι, ἵνα τῇ σῆ ἐπικρίσει θαρρήσαντες καὶ εἰς ἄλλων χεῖρας αὐτὸ διαπεμφώμεθα. Ἐρωμένος, εἶθνος τῷ Κυρίῳ, ὑπερευχόμενος χαρισθείης μοι καὶ τῇ τοῦ Κυρίου Ἐκκλησίᾳ χάριτι τοῦ Ἁγίου.

1. Β' Κορ. 12, 7.

2. Δωὴκ ἦτο ὁ βοσκὸς τῶν ἡμιόνων τοῦ Σαούλ, τοῦ γενομένου βασιλέως τῶν Ἰσραηλιτῶν. Καὶ πάλιν ἐδῶ ἔχομεν ἀναφορὰν εἰς ἡμιονηγόν.

3. Ἐννοεῖ τὸ Περὶ Ἁγίου Πνεύματος δοκίμιον, τὸ ὁποῖον εἶχε γράψει ἀπροσφάτως κατὰ παράκλησιν τοῦ Ἀμφιλοχίου.

κῆς σου ζωῆς, εὐχαριστοῦμεν τὸν Κύριον πού ἀπεμάκρυνε τὴν εὐλάβειάν σου ἀπὸ τὸν ἐμπρησμόν τοῦτον, ὁ ὁποῖος κατέφαγε μὲ ἀδιάπτωτον πείσμα τὴν ἰδικὴν μας ἑπαρχίαν. Διότι ὁ δικαιοκρίτης κατὰ τὰ ἔργα ἡμῶν Θεὸς ἔδωσεν εἰς ἡμᾶς «ἄγγελον Σαταῶν»¹, ὁ ὁποῖος μᾶς ραπίζει ἑπαρκῶς καὶ ὑπερασπίζεται μὲ φανατισμὸν τὴν αἵρεσιν, μέχρι τοιοῦτου δὲ σημείου προωθεῖ τὸν ἐναντίον μας πόλεμον, ὥστε νὰ μὴ φείδεται οὔτε αἵματος τῶν πιστευόντων εἰς τὸν Θεόν.

Ἄσφαλῶς βέβαια δὲν διέφυγε τὴν προσοχὴν τῆς ἀγάπης σου ὅτι κάποιος Ἀσκληπίος, κτυπώμενος ὑπ' αὐτῶν, ἀπέθανεν ἀπὸ τὰς πληγὰς, ἢ μᾶλλον διὰ τῶν πληγῶν μετετέθη εἰς τὴν ζωὴν, διὰ τὸν λόγον ὅτι δὲν προετίμησε τὴν κοινωνίαν μὲ τὸν Δωῆκ². Ἀναλογίσου λοιπὸν ὅτι καὶ ὅλα τὰ ἄλλα γίνονται: καθ' ὅμοιον τρόπον μὲ αὐτὸ τὸ ἐπεισόδιον, ὅπως ἐπὶ παραδείγματι διωγμοὶ πρεσβυτέρων καὶ διδασκάλων, καὶ ὅσα ἄλλα ἡμποροῦν νὰ κάμουν ἄνθρωποι, οἱ ὁποῖοι τὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν χρησιμοποιοῦν κατὰ τὴν ἰδικὴν των θέλησιν. Ἄλλὰ τούτων μὲν τὴν λύσιν θὰ δώσῃ μὲ τὰς εὐχὰς σου ὁ Κύριος, ὅπως θὰ δώσῃ καὶ τὴν ὑπομονὴν νὰ βαστάζωμεν τὸ βᾶρος κατὰ τρόπον ἄξιον τῆς εἰς αὐτὸν ἐλπίδος.

Σὺ δὲ ἀξιώμενέ μας νὰ μᾶς γράφῃς συνεχῶς διὰ τὰ προβλήματα σου. Καὶ ἂν εὐρῆς κανένα, ὁ ὁποῖος νὰ ἡμπορῇ νὰ μεταφέρῃ ἐμπίστως τὸ βιβλίον πού συνετάξαμεν, κάμε μας τὴν χάριν νὰ τὸν στείλῃς ἔδῳ, οὕτως ὥστε ἐνθαρρυνόμενοι ἀπὸ τὴν κριτικὴν σου νὰ τὸ ἀποστείλωμεν καὶ εἰς ἄλλων ἀνθρώπων χέρια³.

Εἶθε νὰ χαρισθῆς καὶ εἰς ἐμέ καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Κυρίου ὑγιῆς καὶ εὐθυμος ἐν Κυρίῳ καὶ εὐχέτης, μὲ τὴν χάριν τοῦ ἁγίου Θεοῦ.

188. ΑΜΦΙΛΟΧΙΩ ΠΕΡΙ ΚΑΝΟΝΩΝ

Ἄνοήτω, φησίν, ἐπερωτήσαντι σοφία λογισθήσεται. Σοφοῦ δέ, ὡς ἔοικεν, ἐπερώτημα καὶ τὸν ἀνόητον σοφίζει ὅπερ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι συμβαίνει ἡμῖν, ὁσάκις ἂν δεξώμεθά σου τῆς φιλοπόνου ψυχῆς τὰ γράμματα. Ἐπιστατικώτεροι γὰρ ἑαυτῶν καὶ ἐμφρονέστεροι γινόμεθα ἀπ' αὐτῆς τῆς ἐρωτήσεως πολλὰ ὧν οὐκ ἐπιστάμεθα διδασκόμενοι, καὶ γίνεται ἡμῶν διδάσκαλος ἢ περὶ τὸ ἀκριβὲς μέριμνα. Ἀμέλει καὶ νῦν, οὐδέποτε λαβόντες ἐν φροντίδι τὰ ἐπερωτήματά σου, ἠναγκάσθημεν καὶ ἐπισκέψασθαι ἀκριβῶς καὶ εἴ τί τι ἠκούσαμεν παρὰ τῶν πρεσβυτέρων ἀναμνησθῆναι καὶ τὰ συγγενῆ ὧν ἐδιδάχθημεν παρ' ἑαυτῶν ἐπιλογίσασθαι.

1. Τὸ μὲν οὖν περὶ τοὺς Καθαροὺς ζήτημα καὶ εἴρηται πρότερον καὶ καλῶς ἀπεμνημόνευσας, ὅτι δεῖ τῷ ἔθει τῶν καθ' ἑκάστην χώραν ἐπεσθαι, διὰ τὸ διαφόρως ἐνεχθῆναι περὶ τοῦ βαπτίσματος αὐτῶν τοὺς τότε περὶ τούτων διαλαβόντας. Τὸ δὲ τῶν Πεπουζηνηῶν οὐδένα μοι λόγον ἔχειν δοκεῖ, καὶ ἐθαύμασα πῶς

Ἐπιστολὴ 188. Ἐγράφη τὸ 374 βάσει ἐρωτημάτων τοῦ Ἀμφιλοχίου. Εἶναι ἡ πρώτη κανονικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Βασιλείου.

25

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 188
ΠΡΟΣ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΝ ΠΕΡΙ ΚΑΝΟΝΩΝ

«Ὁ ἀνόητος ποῦ ἐρωτᾷ, λέγει ἡ Γραφή, θὰ θεωρηθῆ σοφός»¹. Ἄλλ' ἡ ἐπερώτησις ἐνὸς σοφοῦ, ὅπως φαίνεται, καθιστᾷ καὶ τὸν ἀνόητον σοφόν. Αὐτὸ συμβαίνει καὶ μὲ ἡμᾶς, ὡσάκισ λαμβάνομεν τὰ γράμματα τῆς φιλοπόνου ψυχῆς σου. Διότι γινόμεθα γνωστικώτεροι ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν μας καὶ σοφώτεροι μὲ μόνην τὴν ἐρώτησιν, διδασκόμενοι πολλὰ πράγματα ποῦ δὲν γνωρίζομεν, καὶ ἡ φροντίς διὰ τὴν ἐξακρίβωσιν τῶν πραγμάτων γίνεται διδάσκαλός μας. Ἀσφαλῶς δὲ καὶ εἰς τὴν παροῦσαν περίπτωσιν, ἐνῶ ποτὲ ἕως τώρα δὲν εἴχαμεν δώσει προσοχὴν εἰς τὰ ἀντικείμενα τῶν ἐρωτημάτων σου, ἠναγκάσθημεν νὰ τὰ ἐξετάσωμεν μὲ ἀκριβολογίαν καὶ νὰ ἐνθυμηθῶμεν ὅσα τυχὸν ἠκούσαμεν ἀπὸ τοὺς πρεσβυτέρους καὶ νὰ ἐξεύρωμεν μὲ τὸν ἰδικὸν μας διαλογισμὸν ὅσα παρουσιάζονται συγγενῆ πρὸς αὐτὰ ποῦ ἐδιδάχθημεν.

1. Τὸ ἀναφερόμενον εἰς τοὺς Καθαροὺς² ἔχει ἐκτεθῆ ἄλλοτε, καλῶς δὲ ἀνεμνήσθης ὅτι πρέπει ν' ἀκολουθῆται τὸ σχετικῶς μὲ αὐτοὺς ἔθος εἰς ἐκάστην χώραν, διότι οἱ τότε ἀποφασίσαντες περὶ αὐτῶν ἐπαρουσίασαν διαφορετικὰς θέσεις ὡς πρὸς τὸ βάπτισμά των. Τὸ δὲ βάπτισμα τῶν Πεπουζηνῶν³

1. Παροιμ. 17, 28.

2. Καθαροὶ ἐλέγοντο οἱ ὄπαδοί τοῦ Νοβατιανοῦ, πρεσβυτέρου τῆς Ρώμης, ὁ ὁποῖος κατὰ τὰ μέσα τοῦ 3ου αἰῶνος ἀπεσπάσθη ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, διότι διεφώνησεν εἰς τὸ θέμα τῆς ὑποδοχῆς τῶν ἀποστατῶν τῆς πίστεως κατὰ τοὺς διωγμούς. Ἦσαν καθ' ὅλα αὐστηροὶ καὶ δὲν ἐπέτρεπαν καμμίαν ἐπιείκειαν ἐναντι τῶν ἀμαρτανόντων. Ἄλλοι ἐκ τῶν Ὀρθοδόξων τοὺς ἐθεωροῦσαν αἰρετικούς, ἄλλοι δὲ σχισματικούς.

3. Πεπουζηνοὶ ἐλέγοντο οἱ Μοντανισταί, διότι ὁ ἀρχηγός των Μοντανὸς (μετὰ τὰ μέσα τοῦ 2ου αἰῶνος) εἶχεν ἱερὰν πόλιν τὴν Πέπουζαν τῆς Φρυγίας, ὅπου κατὰ τὴν ἀντίληψίν του ἐπρόκειτο νὰ ἐπανεμφανισθῆ ὁ Κύριος. Οἱ Μοντανισταί ἀποτελοῦσαν αἵρεσιν ἐσχατολογικὴν, ἐνθουσιαστικὴν καὶ ἀπολύτως ἐγκρατευτικὴν.

κανονικὸν ὄντα τὸν Διονύσιον παρῆλθεν. Ἐκεῖνο γὰρ ἔκριναν οἱ παλαιοὶ δέχεσθαι βάπτισμα τὸ μηδὲν τῆς πίστεως παρεκβαῖνον· ὄθεν τὰς μὲν αἰρέσεις ὠνόμασαν, τὰ δὲ σχίσματα, τὰς δὲ παρασυναγωγάς. Αἰρέσεις μὲν τοὺς παντελῶς ἀπερρηγμένους καὶ κατ' αὐτὴν τὴν πίστιν ἀπηλλοτριωμένους, σχίσματα δὲ τοὺς δι' αἰτίας τινὰς ἐκκλησιαστικὰς καὶ ζητήματα ἰάσιμα πρὸς ἀλλήλους διενεχθέντας, παρασυναγωγὰς δὲ τὰς συνάξεις τὰς παρὰ τῶν ἀνυποτάκτων πρεσβυτέρων ἢ ἐπισκόπων καὶ παρὰ τῶν ἀπαιδευτῶν λαῶν γινομένας. Οἷον εἴ τις ἐν πταίσματι ἐξετασθεὶς ἐπεσχέθη τῆς λειτουργίας καὶ μὴ ὑπέκλυε τοῖς κανόσιν, ἀλλ' ἐαυτῷ ἐξεδίκησε τὴν προεδρίαν καὶ τὴν λειτουργίαν καὶ συναπῆλθον τούτῳ τινὲς καταλιπόντες τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν, παρασυναγωγὴ τὸ τοιοῦτο. Σχίσμα δὲ τὸ περὶ τῆς μετανοίας διαφόρως ἔχειν πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Αἰρέσεις δὲ οἷον ἡ τῶν Μανιχαίων, καὶ Οὐαλεντίνων, καὶ Μαρκιωνιστῶν, καὶ αὐτῶν τούτων τῶν Πεπουζηγῶν· εὐθὺς γὰρ περὶ αὐτῆς τῆς εἰς Θεὸν πίστεως ἡ διαφορά.

Ἔδοξε τοίνυν τοῖς ἐξ ἀρχῆς τὸ μὲν τῶν αἰρετικῶν παντελῶς ἀθετησαὶ τὸ δὲ τῶν ἀποσχισάντων, ὡς ἔτι ἐκ τῆς Ἐκκλησίας ὄντων, παραδέξασθαι· τοὺς δὲ ἐν ταῖς παρασυναγωγαῖς, μετανοία ἀξιολόγῳ καὶ ἐπιστροφῇ βελτιωθέντας, συνάπτεσθαι πάλιν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὥστε πολλάκις καὶ τοὺς ἐν βαθμῷ συναπελθόντας τοῖς ἀνυποτάκτοις, ἐπειδὴν μεταμεληθῶσιν, εἰς τὴν αὐτὴν παραδέχεσθαι τάξιν.

Οἱ τοίνυν Πεπουζηγοὶ προδήλως εἰσὶν αἰρετικοί· εἰς γὰρ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐβλασφήμησαν, Μοντανῶ καὶ Προσκίλλη τὴν

4. Διονύσιος, ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας εἰς τὰ μέσα τοῦ 3ου αἰῶνος.

5. Ἐννοεῖ τὴν ἐπισκοπήν.

6. Τὸ θέμα τῆς ἀποδοχῆς τῶν μετανοούντων ἦτο ἡ πρώτη αἰτία σχίσματος τὸν 3ον αἰῶνα.

7. Παραφυάδες τοῦ Γνωστικισμοῦ· Μανιχαῖοι, ἐκ τοῦ ἀρχηγοῦ των Μάνεντος, αὐστηρῶς δυαρχικὴ αἵρεσις, Οὐαλεντινιανοί, ἐκ τοῦ ἀρχηγοῦ των Οὐαλεντίνου, πολυαρχικὴ γνωστικὴ αἵρεσις, Μαρκιωνισταί, ἐκ τοῦ ἀρχηγοῦ των Μαρκίωνος, δυαρχικὴ γνωστικὴ αἵρεσις.

δὲν εἶναι καθόλου ἔγκυρον καὶ ἀπορῶ πῶς τοῦτο διέφυγε τὸν Διονύσιον ποὺ συνέταξε κανόνας⁴. Διότι οἱ παλαιοὶ ἔκριναν ὅτι πρέπει νὰ δεχώμεθα ἐκεῖνο τὸ βάπτισμα ποὺ δὲν παρεκκλίνει κατὰ τίποτε ἀπὸ τῆς πίστεως. Διὰ τοῦτο μάλιστα ἄλλας μὲν πλάνας ὠνόμασαν αἱρέσεις, ἄλλας δὲ σχίσματα, ἄλλας δὲ παρασυναγωγάς. Αἱρέσεις μὲν τὰς ομάδας ποὺ συγκροτοῦν οἱ τελείως ἀποκομμένοι καὶ ἀποξενωμένοι κατ' αὐτὴν ταύτην τὴν πίστιν, σχίσματα δὲ τὰς ομάδας τὰς ὁποίας ἀποτελοῦν ἐκεῖνοι ποὺ ἀπέμακρύνθησαν δι' αἷτια ἐκκλησιαστικὰ καὶ διὰ ζητήματα ποὺ ἤμποροῦν νὰ διευθετηθοῦν μὲ προσπάθειαν ἀλληλοκατανοήσεως, παρασυναγωγάς δὲ τὰς συνάξεις ποὺ πραγματοποιοῦνται ἀπὸ ἀνυποτάκτους πρεσβυτέρους ἢ ἐπισκόπους καὶ ἀπὸ ἀπαιδεύτους λαϊκοὺς. Παραδείγματος χάριν, ἔάν κάποιος κληρικός, κριθεὶς διὰ πταῖσμα, ἐξεβλήθη τοῦ λειτουργήματος καὶ δὲν ὑπέκυψεν εἰς τοὺς κανόνας, ἀλλὰ διεξεδίκησε δι' ἑαυτὸν τὴν προεδρίαν⁵ καὶ τὴν λειτουργίαν, μαζὶ δὲ μὲ αὐτὸν ἐγκατέλειψαν τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ μερικὰ μέλη, τοῦτο εἶναι παρασυναγωγή. Σχίσμα δὲ εἶναι ἡ διαφωνία εἰς τὸ θέμα τῆς μετανοίας μὲ τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὴν Ἐκκλησίαν⁶. Αἱρέσεις δὲ εἶναι ομάδες σὰν τῶν Μαινιχαίων, τῶν Οὐαλεντινιανῶν, τῶν Μαρκιωνιστῶν⁷ καὶ αὐτῶν τούτων τῶν Πεπουζηνῶν. Ἡ διαφωνία των ἀνάγεται κατ' εὐθείαν εἰς τὴν περὶ Θεὸν πίστιν.

Οἱ παλαιοὶ λοιπὸν ἔκριναν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῶν μὲν αἰρετικῶν τὸ βάπτισμα ν' ἀπορρίψουν ὀλοσχερῶς, τῶν δὲ σχισματικῶν, ὡς ἀνηκόντων ἀκόμη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, νὰ παραδεχθοῦν, τὰ δὲ μέλη τῶν παρασυναγωγῶν, ἀφοῦ βελτιωθοῦν μὲ ὀρθὴν μετάνοιαν καὶ ἐπιστροφήν, νὰ ἐνώνουν πάλιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὥστε πολλάκις νὰ δέχωνται εἰς τὸν ἴδιον ἱερατικὸν βαθμὸν τοὺς ἱερωμένους ποὺ ἀπῆλθαν μαζὶ μὲ τοὺς ἀνυποτάκτους, ἔάν μετανοήσουν.

Οἱ Πεπουζηνοὶ λοιπὸν εἶναι προδήλως αἰρετικοί· διότι ἐβλασφήμησαν εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἀποδώσαντες ἀθεμίτως καὶ ἀναισχύντως τὸ ὄνομα τοῦ Παρακλήτου εἰς τὸν Μον-

κανονικὸν ὄντα τὸν Διονύσιον παρῆλθεν. Ἐκεῖνο γὰρ ἔκριναν οἱ παλαιοὶ δέχεσθαι βάπτισμα τὸ μηδὲν τῆς πίστεως παρεκβαῖνον· ὄθεν τὰς μὲν αἱρέσεις ὠνόμασαν, τὰ δὲ σχίσματα, τὰς δὲ παρασυναγωγάς. Αἱρέσεις μὲν τοὺς παντελῶς ἀπερορηγμένους καὶ κατ' αὐτὴν τὴν πίστιν ἀπηλλοτριωμένους, σχίσματα δὲ τοὺς δι' αἰτίας τινὰς ἐκκλησιαστικὰς καὶ ζητήματα ἰάσιμα πρὸς ἀλλήλους διενεχθέντας, παρασυναγωγὰς δὲ τὰς συνάξεις τὰς παρὰ τῶν ἀνυποτάκτων πρεσβυτέρων ἢ ἐπισκόπων καὶ παρὰ τῶν ἀπαιδευτῶν λαῶν γινομένας. Οἷον εἴ τις ἐν πταίσματι ἐξετασθεὶς ἐπεσχέθη τῆς λειτουργίας καὶ μὴ ὑπέκλυε τοῖς κανόσιν, ἀλλ' ἑαυτῷ ἐξεδίκησε τὴν προεδρίαν καὶ τὴν λειτουργίαν καὶ συναπῆλθον τούτῳ τινὲς καταλιπόντες τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν, παρασυναγωγὴ τὸ τοιοῦτο. Σχίσμα δὲ τὸ περὶ τῆς μετανοίας διαφόρως ἔχειν πρὸς τοὺς ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας. Αἱρέσεις δὲ οἷον ἢ τῶν Μανιχαίων, καὶ Οὐαλεντίνων, καὶ Μαρκιωνιστῶν, καὶ αὐτῶν τούτων τῶν Πεπουζηνῶν· εὐθὺς γὰρ περὶ αὐτῆς τῆς εἰς Θεὸν πίστεως ἢ διαφορά.

Ἔδοξε τοίνυν τοῖς ἐξ ἀρχῆς τὸ μὲν τῶν αἰρετικῶν παντελῶς ἀθετησαὶ τὸ δὲ τῶν ἀποσχισάντων, ὡς ἔτι ἐκ τῆς Ἐκκλησίας ὄντων, παραδέξασθαι· τοὺς δὲ ἐν ταῖς παρασυναγωγαῖς, μετανοίᾳ ἀξιολόγῳ καὶ ἐπιστροφῇ βελτιωθέντας, συνάπτεσθαι πάλιν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὥστε πολλάκις καὶ τοὺς ἐν βαθμῷ συναπελθόντας τοῖς ἀνυποτάκτοις, ἐπειδὴν μεταμεληθῶσιν, εἰς τὴν αὐτὴν παραδέχεσθαι τάξιν.

Οἱ τοίνυν Πεπουζηνοὶ προδήλως εἰσὶν αἰρετικοί· εἰς γὰρ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐβλασφήμησαν, Μοντανῶ καὶ Προσκίλλη τὴν

4. Διονύσιος, ἐπίσκοπος Ἀλεξανδρείας εἰς τὰ μέσα τοῦ 3ου αἰῶνος.

5. Ἐννοεῖ τὴν ἐπισκοπήν.

6. Τὸ θέμα τῆς ἀποδοχῆς τῶν μετανοούντων ἦτο ἡ πρώτη αἰτία σχίσματος τὸν 3ον αἰῶνα.

7. Παραφυάδες τοῦ Γνωστικισμοῦ· Μανιχαῖοι, ἐκ τοῦ ἀρχηγοῦ των Μάνεντος, αὐστηρῶς δυαρχικὴ αἵρεσις, Οὐαλεντινιανοί, ἐκ τοῦ ἀρχηγοῦ των Οὐαλεντίνου, πολυαρχικὴ γνωστικὴ αἵρεσις, Μαρκιωνισταί, ἐκ τοῦ ἀρχηγοῦ των Μαρκίωνος, δυαρχικὴ γνωστικὴ αἵρεσις.

δὲν εἶναι καθόλου ἔγκυρον καὶ ἀπορῶ πῶς τοῦτο διέφυγε τὸν Διούσιον ποῦ συνέταξε κανόνας⁴. Διότι οἱ παλαιοὶ ἔκριναν ὅτι πρέπει νὰ δεχώμεθα ἐκεῖνο τὸ βάπτισμα ποῦ δὲν παρεκκλίνει κατὰ τίποτε ἀπὸ τῆς πίστεως. Διὰ τοῦτο μάλιστα ἄλλας μὲν πλάνας ὠνόμασαν αἱρέσεις, ἄλλας δὲ σχίσματα, ἄλλας δὲ παρασυναγωγάς. Αἱρέσεις μὲν τὰς ομάδας ποῦ συγκροτοῦν οἱ τελείως ἀποκομμένοι καὶ ἀποξενωμένοι κατ' αὐτὴν ταύτην τὴν πίστιν, σχίσματα δὲ τὰς ομάδας τὰς ὁποίας ἀποτελοῦν ἐκεῖνοι ποῦ ἀπέμακρύνθησαν δι' αἷτια ἐκκλησιαστικά καὶ διὰ ζητήματα ποῦ ἤμποροῦν νὰ διευθετηθοῦν μὲ προσπάθειαν ἀλληλοκατανοήσεως, παρασυναγωγάς δὲ τὰς συνάξεις ποῦ πραγματοποιοῦνται ἀπὸ ἀνυποτάκτους πρεσβυτέρους ἢ ἐπισκόπους καὶ ἀπὸ ἀπαιδεύτους λαϊκοὺς. Παραδείγματος χάριν, ἔαν κάποιος κληρικός, κριθεὶς διὰ πταῖσμα, ἐξεβλήθη τοῦ λειτουργήματος καὶ δὲν ὑπέκυψε εἰς τοὺς κανόνας, ἀλλὰ διεξεδίκησε δι' ἑαυτὸν τὴν προεδρίαν⁵ καὶ τὴν λειτουργίαν, μαζὶ δὲ μὲ αὐτὸν ἐγκατέλειψαν τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν καὶ μερικὰ μέλη, τοῦτο εἶναι παρασυναγωγή. Σχίσμα δὲ εἶναι ἡ διαφωνία εἰς τὸ θέμα τῆς μετανοίας μὲ τοὺς ἀνήκοντας εἰς τὴν Ἐκκλησίαν⁶. Αἱρέσεις δὲ εἶναι ὁμάδες σὰν τῶν Μανιχαίων, τῶν Οὐαλεντινιανῶν, τῶν Μαρκιωνιστῶν⁷ καὶ αὐτῶν τούτων τῶν Πεπουζηνωῶν. Ἡ διαφωνία των ἀνάγεται κατ' εὐθείαν εἰς τὴν περὶ Θεὸν πίστιν.

Οἱ παλαιοὶ λοιπὸν ἔκριναν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τῶν μὲν αἰρετικῶν τὸ βάπτισμα ν' ἀπορρίψουν ὀλοσχερῶς, τῶν δὲ σχισματικῶν, ὡς ἀνηκόντων ἀκόμη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, νὰ παραδεχθοῦν, τὰ δὲ μέλη τῶν παρασυναγωγῶν, ἀφοῦ βελτιωθοῦν μὲ ὀρθὴν μετάνοιαν καὶ ἐπιστροφὴν, νὰ ἐνώνουν πάλιν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ὥστε πολλάκις νὰ δέχονται εἰς τὸν ἴδιον ἱερατικὸν βαθμὸν τοὺς ἱερωμένους ποῦ ἀπῆλθαν μαζὶ μὲ τοὺς ἀνυποτάκτους, ἔαν μετανοήσουν.

Οἱ Πεπουζηνοὶ λοιπὸν εἶναι προδήλως αἰρετικοί· διότι ἐβλασφήμησαν εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἀποδώσαντες ἀθεμίτως καὶ ἀναισχύντως τὸ ὄνομα τοῦ Παρακλήτου εἰς τὸν Μον-

τοῦ Παρακλήτου προσηγορίαν ἀθεμίτως καὶ ἀναισχύντως ἐπιφημίσαντες. Εἴτε οὖν ὡς ἀνθρώπους θεοποιούντες, κατὰ κριτοῦ· εἴτε ὡς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον τῇ πρὸς ἀνθρώπους συγκρίσει καθυβρίζοντες, καὶ οὕτω τῇ αἰωνίῳ καταδίκῃ ὑπεύθυνοι, διὰ τὸ ἀσυγχώρητον εἶναι τὴν εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον βλασφημίαν. Τίνα οὖν λόγον ἔχει τὸ τούτων βάπτισμα ἐγκριθῆναι τῶν βαπτιζόντων εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Μοντανὸν ἢ Πρίσκιλλαν; Οὐ γὰρ ἐβαπτίσθησαν οἱ εἰς τὰ μὴ παραδεδομένα ἡμῖν βαπτισθέντες. Ὅστε, εἰ καὶ τὸν μέγαν Διονύσιον τοῦτο παρέλαθεν, ἀλλ' ἡμῖν οὐ φυλακτέον τὴν μίμησιν τοῦ σφάλματος. Τὸ γὰρ ἄτοπον αὐτόθεν πρόδηλον καὶ πᾶσιν ἐναργὲς οἷς τι καὶ μικρὸν τοῦ λογίζεσθαι μέτεστιν.

Οἱ Καθαροὶ καὶ αὐτοὶ τῶν ἀπεσχισμένων εἰσὶ. Πλὴν ἀλλ' ἔδοξε τοῖς ἀρχαίοις, τοῖς περὶ Κυπριανὸν λέγω καὶ Φιρμιλιανὸν τὸν ἡμέτερον, τούτους πάντας μὲν πῆφω ὑποβαλεῖν, Καθαροὺς καὶ Ἐγκρατίτας καὶ Ὑδροπαραστάτας, διότι ἡ μὲν ἀρχὴ τοῦ χωρισμοῦ διὰ σχίσματος γέγονεν, οἱ δὲ τῆς Ἐκκλησίας ἀποστάντες οὐδέτι ἔσχον τὴν χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐφ' ἑαυτοῖς· ἐπέλιπε γὰρ ἡ μετάδοσις τῷ διακοπῆναι τὴν ἀκολουθίαν. Οἱ μὲν γὰρ πρῶτοι ἀναχωρήσαντες παρὰ τῶν Πατέρων ἔσχον τὰς χειροτονίας, καὶ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν αὐτῶν εἶχον τὸ χάρισμα τὸ πνευματικόν, οἱ δὲ ἀπορραγέντες, λαϊκοὶ γενόμενοι, οὔτε τοῦ βαπτίζειν οὔτε τοῦ χειροτονεῖν εἶχον τὴν ἐξουσίαν, οὐδέτι δυνάμενοι χάριν Πνεύματος Ἁγίου ἐτέροις παρέχειν ἢ αὐτοὶ ἐκπεπτῶκασιν. Διὸ ὡς παρὰ λαϊκῶν βαπτιζομένους τοὺς παρ' αὐτῶν ἐκέλευσαν ἐρχο-

8. Ματθ. 12, 32 ἔ. Μάρκ. 3, 29. Λουκ. 12, 10. ⁵

9. Κυπριανός, ἐπίσκοπος Καρχηδόνας, μέσα τοῦ 3ου αἰῶνος. Οἱ αὐστηροὶ τοῦ ἐδημιούργησαν ζητήματα ὡς πρὸς τὸν τρόπον τῆς ὑποδοχῆς τῶν ἀποστατῶν. Τότε ἔγραψε τὸ ἔργον Περί πεπτωκότων (De lapsis).

10. Φιρμιλιανός, ἐπίσκοπος Καισαρείας, μέσα τοῦ 3ου αἰῶνος.

11. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ αἰρετικοὶ ἔχουν κοινὴν ρίζαν. Γενικῶς ἡμποροῦν νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς Ἐγκρατίται, διότι ἀπέρριπταν τὸν γάμον καὶ τὴν χρῆσιν κρέατος. Οἱ Ὑδροπαραστάται ἀπέφευγαν τὴν χρῆσιν οἴνου καὶ εἰς τὴν θείαν Εὐχαριστίαν ἀκόμη ἐχρησιμοποιοῦσαν ἀντὶ αὐτοῦ ὕδωρ.

τανόν και τὴν Πρίσκιλλαν. Ἐπομένως καὶ ὡς θεοποιουῦντες ἀνθρώπους εἶναι ἄξιοι κατακρίσεως καὶ ὡς ὑβρίζοντες τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον μὲ τὴν σύγκρισίν του πρὸς ἀνθρώπους, πάλιν εἶναι ἄξιοι αἰωνίας καταδίκης, διότι ἢ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα βλασφημία εἶναι ἀσυγχώρητος⁸. Κατὰ ποίαν λογικὴν λοιπὸν θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἐγκριθῇ τὸ βάπτισμα τῶν βαπτιζόντων εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Μοντανὸν ἢ Πρίσκιλλαν; Διότι ἐκεῖνοι ποῦ δὲν ἐβαπτίσθησαν εἰς τὰ παραδεδομένα εἰς ἡμᾶς ὀνόματα, εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν ἐβαπτίσθησαν. Ὡστε καὶ ἂν τοῦτο διέφυγε τὴν προσοχὴν τοῦ μεγάλου Διονυσίου, ἡμεῖς πάντως θὰ ἀποφύγωμεν τὴν μίμησιν τοῦ σφάλματος. Διότι τὸ ἄτοπον εἶναι ἀπὸ μόνον του πρόδηλον καὶ σαφές εἰς ὅλους ὅσοι ἔχουν καὶ μικρὴν ἔστω ἰκανότητα λογικῆς.

Οἱ Καθαροὶ ἀνήκουν καὶ αὐτοὶ εἰς τοὺς σχισματικούς. Παρὰ ταῦτα ἐφάνη ὀρθὸν εἰς τοὺς ἀρχαίους, δηλαδὴ εἰς τὸν Κυπριανὸν⁹ καὶ τὸν Ἰδικὸν μας Φιρμιλιανόν¹⁰, ὅλους αὐτοὺς νὰ τοὺς περιλάβουν εἰς μίαν ἀπόφασιν, δηλαδὴ τοὺς Καθαροὺς μαζί μὲ τοὺς Ἐγκρατίτας καὶ τοὺς Ὑδροπαραστάτας¹¹, διότι ἐνῶ ἡ ἀρχὴ τοῦ χωρισμοῦ των ἐσημειώθη διὰ σχίσματος, αὐτοὶ ποῦ ἀπεχωρίσθησαν οὕτω τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶχαν πλέον τὴν χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐπάνω των· διότι ἔσταμάτησεν ἡ μετὰδοσις λόγῳ τῆς διακοπῆς τῆς συνεχείας. Πράγματι οἱ κατὰ πρῶτον ἀπομακρυνθέντες εἶχαν δεχθῆ τὴν χειροτονίαν ἀπὸ τοὺς πατέρας καὶ κατεῖχαν τὸ πνευματικὸν χάρισμα διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν αὐτῶν· οἱ δὲ ἀποκοπέντες, γενόμενοι λαϊκοί, δὲν εἶχαν τὴν ἐξουσίαν οὔτε τῆς βαπτίσεως οὔτε τῆς χειροτονήσεως· δὲν εἶχαν δηλαδὴ τὴν δύναμιν νὰ μεταδώσουν εἰς ἄλλους τὴν χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τῆς ὁποίας εἶχαν ἐκπέσει οἱ ἴδιοι¹². Διὰ τοῦτο οἱ ἀρ-

12. Προφανῶς ὁ Βασίλειος ἐννοεῖ ἐδῶ ὅτι οἱ μὲν πρῶτοι ἀποσχισθέντες κληρικοὶ τῶν Καθαρῶν, ὡς κανονικῶς χειροτονημένοι, κατεῖχαν τὴν χάριν καὶ ἠδύναντο νὰ τὴν μεταδώσουν· ὅσοι ὁμως ἀπεκόπησαν τῆς Ἐκκλησίας μετὰ τὴν καταδίκην τοῦ σχίσματος, καθὼς φυσικὰ καὶ οἱ ὑπ' αὐτῶν καὶ τῶν προηγουμένων χειροτονηθέντες, δὲν τὴν ἔχουν.

μένους ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν τῷ ἀληθινῷ βαπτίσματι τῷ τῆς Ἐκκλησίας ἀνακαθαίρεσθαι. Ἐπειδὴ δὲ ὅλως ἔδοξέ τισι τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν οἰκονομίας ἕνεκα τῶν πολλῶν δεχθῆναι αὐτῶν τὸ βάπτισμα, ἔστω δεκτόν.

Τὸ δὲ τῶν Ἐγκρατιτῶν κακούργημα νοῆσαι ἡμᾶς δεῖ, ὅτι, ἴν' αὐτοὺς ἀπροσδέκτους ποιήσωσι τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐπεχείρησαν λοιπὸν ἰδίῳ προκαταλαμβάνειν βαπτίσματι· ὅθεν καὶ τὴν συνήθειαν τὴν ἑαυτῶν παρεχάραξαν. Νομίζω τοίνυν ὅτι, ἐπειδὴ οὐδέν ἐστι περὶ αὐτῶν εὐκρινῶς διηγορευμένον, ἡμᾶς προσῆκεν ἀθετεῖν αὐτῶν τὸ βάπτισμα· κἂν τις ἢ παρ' αὐτῶν εἰληφῶς, προσιόντα τῇ Ἐκκλησίᾳ βαπτίζειν. Ἐὰν μέντοι μέλλῃ τῇ καθόλου οἰκονομίᾳ ἐμπόδιον ἔσεσθαι τοῦτο, πάλιν τῷ ἔθει χρηστέον καὶ τοῖς οἰκονομήσασιν τὰ καθ' ἡμᾶς πατράσιν ἀκολουθητέον. Ὑφορῶμαι γὰρ μήποτε, ὡς βουλόμεθα ὀκνηροὺς αὐτοὺς περὶ τὸ βαπτίζειν ποιῆσαι, ἐμποδίσωμεν τοῖς σωζομένοις διὰ τὸ τῆς προτάσεως ἀστηρόν. Εἰ δὲ ἐκεῖνοι φυλάσσουσι τὸ ἡμέτερον βάπτισμα, τοῦτο ἡμᾶς μὴ δυσωπεῖτω. Οὐ γὰρ ἀντιδιδόναι αὐτοῖς ὑπεύθυνοι χάριν ἔσμεν, ἀλλὰ δουλεύειν ἀκριβεῖα κανόνων. Παντὶ δὲ λόγῳ τυπωθήτω τοὺς ἐπὶ τὸν βαπτισμὸν ἐκεῖνον προσερχομένους χρίεσθαι ἐπὶ τῶν πιστῶν δηλονότι καὶ οὕτω προσιέναι τοῖς μυστηρίοις. Οἶδα δὲ ὅτι τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς περὶ Ἰζοῖν καὶ Σατορνῖνον, ἀπ' ἐκείνης ὄντας τῆς τάξεως, προσεδεξάμεθα εἰς τὴν καθέδραν τῶν ἐπισκόπων. Ὅστε τοὺς τῷ τάγματι ἐκείνων συνημμένους οὐκέτι δυνάμεθα διακρίνειν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ὡς κανόνα τινὰ τῆς πρὸς αὐτοὺς κοινωνίας ἐκθέμενοι διὰ τῆς τῶν ἐπισκόπων παραδοχῆς.

13. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἐκκλησιαστικούς ἡγέτας πράγματι ἔθεωρουσαν τὴν ὁμάδα τῶν Καθαρῶν σχισματικὴν καὶ ἐπομένως ἔδέχοντο τὸ βάπτισμά των. Χάριν ὁμοιομορφίας καταλήγει καὶ ὁ Βασίλειος εἰς τὴν λύσιν αὐτὴν. Πῶς ὁμως δύναται νὰ εἶναι ἔγκυρον τὸ βάπτισμα ποῦ ἔγινεν ἀπὸ ἀνθρώπους μὴ ἔχοντας τὴν χάριν, εἶναι θέμα ποῦ ἀναφέρεται εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας πλήρη κατοχὴν τῆς χάριτος.

χαίρι διέταξαν ὅσοι ἀπὸ αὐτούς, τοὺς Καθαροὺς, ἔρχονται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν νὰ καθαρίζωνται διὰ τοῦ ἀληθινοῦ βαπτίσματος τῆς Ἐκκλησίας ὡς βαπτισθέντες ὑπὸ λαϊκῶν. Ἐπειδὴ ὁμως μερικοὶ ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἡγετῶν τῆς Ἀσίας ἔκριναν ὅτι χάριν γενικῆς συμμορφώσεως μὲ τὴν ἀπόφασιν τῆς πλειονότητος πρέπει νὰ ἐγκρίνεται τὸ βάπτισμα αὐτῶν, ἃς γίνεται δεκτὸν¹³.

Πρέπει δὲ νὰ προσέξωμεν ἰδιαιτέρως τὸ ἔγκλημα τῶν Ἐγκρατιτῶν· πῶς δηλαδή, διὰ νὰ καταστήσουν ἑαυτοὺς μὴ ἀποδεκτοὺς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐπεχείρησαν νὰ προλάβουν τὴν ἀποδοχὴν δι' εἰσαγωγῆς ἰδιαιτέρου τύπου βαπτίσματος· ὅθεν παρεχάραξαν ἀκόμη καὶ τὴν ἰδικὴν των συνθήειαν. Νομίζω λοιπὸν ὅτι, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει καμμία σαφῆς ἀπόφασις περὶ αὐτῶν, ἔπρεπε ν' ἀπορρίπτωμεν τὸ βάπτισμα αὐτῶν· καὶ ἂν ἔχη κανεὶς λάβει ἀπὸ αὐτοὺς τὸ βάπτισμα, ὅταν ἔρχεται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν νὰ τὸν βαπτίζωμεν. Ἐὰν ὁμως τοῦτο πρόκειται νὰ γίνῃ ἐμπόδιον εἰς τὴν καθόλου τάξιν, πάλιν πρέπει νὰ ἐφαρμόσωμεν τὸ ἔθος καὶ ν' ἀκολουθήσωμεν τοὺς πατέρας ποὺ ἐρρῦθμισαν τὰ τῶν θεσμῶν μας. Διότι φοβοῦμαι μὴ τυχόν, καθὼς θέλομεν νὰ τοὺς κάμωμεν διστακτικοὺς πρὸς τὸ βάπτισμα, προβάλωμεν ἐμπόδια εἰς τοὺς σωζομένους λόγῳ τῆς αὐστηρότητος τοῦ μέτρου. Ἐὰν δὲ ἐκεῖνοι φυλάσσουν τὸ ἰδικόν μας βάπτισμα, αὐτὸ ἃς μὴ μᾶς συγκινήσῃ· διότι δὲν ἔχομεν χρέος νὰ τοὺς κάμωμεν χάριν, ἀλλὰ νὰ ὑπηρετῶμεν εἰς τὴν ἀκρίβειαν τῶν κανόνων. Ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει πρέπει νὰ ὀρισθῇ, ὅσοι προσέρχονται εἰς ἐκεῖνον τὸν βαπτισμόν νὰ χρίωνται φανερά ἐνώπιον τῶν πιστῶν καὶ ἔπειτα νὰ πλησιάζουν τὰ μυστήρια. Γνωρίζω δὲ ὅτι τοὺς περὶ τὸν Ἰζοῖν καὶ Σατορνῖνον ἀδελφούς, ποὺ ἀνήκαν εἰς ἐκείνην τὴν παράταξιν, ἐδέχθημεν εἰς ἐπισκοπικὰς ἔδρας. Ὡστε δὲν δυνάμεθα νὰ ξεχωρίσωμεν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοὺς ποὺ συνδέονται μὲ τὴν παράταξιν ἐκείνων, ἀφοῦ, παραδεχθέντες τοὺς ἐπισκόπους των, εἶναι σὰν νὰ συνεστήσαμεν κανόνα ποὺ καθορίζει τὴν πρὸς αὐτοὺς κοινωνίαν.

μένους ἐπὶ τὴν Ἐκκλησίαν τῷ ἀληθινῷ βαπτίσματι τῷ τῆς Ἐκκλησίας ἀνακαθαίρεσθαι. Ἐπειδὴ δὲ ὅλως ἔδοξέ τισι τῶν κατὰ τὴν Ἀσίαν οἰκονομίας ἕνεκα τῶν πολλῶν δεχθῆναι αὐτῶν τὸ βάπτισμα, ἔστω δεκτόν.

Τὸ δὲ τῶν Ἐγκρατιτῶν κακούργημα νοῆσαι ἡμᾶς δεῖ, ὅτι, ἴν' αὐτοὺς ἀπροσδέκτους ποιήσωσι τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐπεχείρησαν λοιπὸν ἰδίῳ προκαταλαμβάνειν βαπτίσματι ὅθεν καὶ τὴν συνήθειαν τὴν ἑαυτῶν παρεχάραξαν. Νομίζω τοίνυν ὅτι, ἐπειδὴ οὐδέν ἐστι περὶ αὐτῶν εὐκρινῶς διηγορευμένον, ἡμᾶς προσῆκεν ἀθετεῖν αὐτῶν τὸ βάπτισμα κἂν τις ἢ παρ' αὐτῶν εἰληφῶς, προσιόντα τῇ Ἐκκλησίᾳ βαπτίζειν. Ἐὰν μέντοι μέλλῃ τῇ καθόλου οἰκονομίᾳ ἐμπόδιον ἔσεσθαι τοῦτο, πάλιν τῷ ἔθει χρηστότεον καὶ τοῖς οἰκονομήσασιν τὰ καθ' ἡμᾶς πατράσιν ἀκολουθητέον. Ὑφορῶμαι γὰρ μήποτε, ὡς βουλόμεθα ὀκνηροὺς αὐτοὺς περὶ τὸ βαπτίζειν ποιῆσαι, ἐμποδίσωμεν τοῖς σωζομένοις διὰ τὸ τῆς προτάσεως αὐστηρόν. Εἰ δὲ ἐκεῖνοι φυλάσσουσι τὸ ἡμέτερον βάπτισμα, τοῦτο ἡμᾶς μὴ δυσωπεῖτω. Οὐ γὰρ ἀντιδιδόμην αὐτοῖς ὑπεύθυνοι χάριν ἔσμεν, ἀλλὰ δουλεύειν ἀκριβεῖα κανόνων. Παντὶ δὲ λόγῳ τυπωθήτω τοὺς ἐπὶ τὸν βαπτισμὸν ἐκεῖνον προσερχομένους χρίεσθαι ἐπὶ τῶν πιστῶν δηλονότι καὶ οὕτω προσιέναι τοῖς μυστηρίοις. Οἶδα δὲ ὅτι τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς περὶ Ἰζοῖν καὶ Σατορνῖνον, ἀπ' ἐκείνης ὄντας τῆς τάξεως, προσεδεξάμεθα εἰς τὴν καθέδραν τῶν ἐπισκόπων. Ὡστε τοὺς τῷ τάγματι ἐκείνων συνημμένους οὐκέτι δυνάμεθα διακρίνειν ἀπὸ τῆς Ἐκκλησίας, οἷον κανόνα τινὰ τῆς πρὸς αὐτοὺς κοινωνίας ἐκθέμενοι διὰ τῆς τῶν ἐπισκόπων παραδοχῆς.

13. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς ἐκκλησιαστικούς ἡγέτας πράγματι ἐθεωροῦσαν τὴν ομάδα τῶν Καθαρῶν σχισματικὴν καὶ ἐπομένως ἐδέχοντο τὸ βάπτισμά των. Χάριν ὁμοιομορφίας καταλήγει καὶ ὁ Βασίλειος εἰς τὴν λύσιν αὐτῆν. Πῶς ὅμως δύναται νὰ εἶναι ἔγκυρον τὸ βάπτισμα ποῦ ἔγινεν ἀπὸ ἀνθρώπους μὴ ἔχοντας τὴν χάριν, εἶναι θέμα ποῦ ἀναφέρεται εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας πλήρη κατοχὴν τῆς χάριτος.

χαῖοι διέταξαν ὅσοι ἀπὸ αὐτοῦς, τοὺς Καθαροὺς, ἔρχονται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν νὰ καθαρίζωνται διὰ τοῦ ἀληθινοῦ βαπτίσματος τῆς Ἐκκλησίας ὡς βαπτισθέντες ὑπὸ λαϊκῶν. Ἐπειδὴ ὅμως μερικοὶ ἐκ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἡγετῶν τῆς Ἀσίας ἔκριναν ὅτι χάριν γενικῆς συμμορφώσεως μὲ τὴν ἀπόφασιν τῆς πλειονότητος πρέπει νὰ ἐγκρίνεται τὸ βάπτισμα αὐτῶν, ἃς γίνεται δεκτὸν¹³.

Πρέπει δὲ νὰ προσέξωμεν ἰδιαιτέρως τὸ ἔγκλημα τῶν Ἐγκρατιτῶν· πῶς δηλαδή, διὰ νὰ καταστήσουν ἑαυτοὺς μὴ ἀποδεκτοὺς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐπεχείρησαν νὰ προλάβουν τὴν ἀποδοχὴν δι' εἰσαγωγῆς ἰδιαιτέρου τύπου βαπτίσματος· ὅθεν παρεχάραξαν ἀκόμη καὶ τὴν ἰδικὴν των συνθήειαν. Νομίζω λοιπὸν ὅτι, ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει καμμία σαφὴς ἀπόφασις περὶ αὐτῶν, ἔπρεπε ν' ἀπορρίπτωμεν τὸ βάπτισμα αὐτῶν· καὶ ἂν ἔχη κανεὶς λάβει ἀπὸ αὐτοῦς τὸ βάπτισμα, ὅταν ἔρχεται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν νὰ τὸν βαπτίζωμεν. Ἐὰν ὅμως τοῦτο πρόκειται νὰ γίνῃ ἐμπόδιον εἰς τὴν καθόλου τάξιν, πάλιν πρέπει νὰ ἐφαρμόσωμεν τὸ ἔθος καὶ ν' ἀκολουθήσωμεν τοὺς πατέρας ποὺ ἐρρῦθμισαν τὰ τῶν θεσμῶν μας. Διότι φοβοῦμαι μὴ τυχόν, καθὼς θέλομεν νὰ τοὺς κάμωμεν διστακτικούς πρὸς τὸ βάπτισμα, προβάλωμεν ἐμπόδια εἰς τοὺς σωζομένους λόγῳ τῆς αὐστηρότητος τοῦ μέτρου. Ἐὰν δὲ ἐκεῖνοι φυλάσσουν τὸ ἰδικόν μας βάπτισμα, αὐτὸ ἃς μὴ μᾶς συγκινήσῃ· διότι δὲν ἔχομεν χρέος νὰ τοὺς κάμωμεν χάριν, ἀλλὰ νὰ ὑπηρετῶμεν εἰς τὴν ἀκρίβειαν τῶν κανόνων. Ἐν πάσῃ δὲ περιπτώσει πρέπει νὰ ὀρισθῇ, ὅσοι προσέρχονται εἰς ἐκεῖνον τὸν βαπτισμὸν νὰ χρίωνται φανερὰ ἐνώπιον τῶν πιστῶν καὶ ἔπειτα νὰ πλησιάζουν τὰ μυστήρια. Γνωρίζω δὲ ὅτι τοὺς περὶ τὸν Ἰζοῖν καὶ Σατορνῖνον ἀδελφούς, ποὺ ἀνῆκαν εἰς ἐκείνην τὴν παράταξιν, ἐδέχθημεν εἰς ἐπισκοπικὰς ἔδρας. Ὡστε δὲν δυνάμεθα νὰ ξεχωρίσωμεν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτοὺς ποὺ συνδέονται μὲ τὴν παράταξιν ἐκείνων, ἀφοῦ, παραδεχθέντες τοὺς ἐπισκόπους των, εἶναι σὰν νὰ συνεστήσαμεν κανόνα ποὺ καθορίζει τὴν πρὸς αὐτοὺς κοινωνίαν.

2. Ἡ φθείρασα κατ' ἐπιτήδευσιν φόνου δίκην ὑπέχει. Ἀκριβολογία ἐκμεμορφωμένου καὶ ἀνεξεικονίστου παρ' ἡμῖν οὐκ ἔστιν. Ἐνταῦθα γὰρ ἐκδικεῖται οὐ μόνον τὸ γενησόμενον, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ἑαυτῷ ἐπιβουλεύσας, διότι ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ἐναποθνήσκουσι ταῖς τοιαύταις ἐπιχειρήσεσιν αἱ γυναῖκες. Πρόσεστι δὲ τούτῳ καὶ ἡ φθορὰ τοῦ ἐμβρύου, ἕτερος φόνος, κατὰ γε τὴν ἐπίνοιαν τῶν ταῦτα τολμώντων. Δεῖ μέντοι μὴ μέχρι τῆς ἐξόδου παρατείνειν αὐτῶν τὴν ἐξομολόγησιν, ἀλλὰ δέχεσθαι μὲν τὸ μέτρον τῶν δέκα ἐτῶν, ὀρίζειν δὲ μὴ χρόνῳ ἀλλὰ τρόπῳ τῆς μετανοίας τὴν θεραπείαν.

3. Διάκονος μετὰ τὴν διακονίαν πορνεύσας ἀπόβλητος μὲν τῆς διακονίας ἔσται, εἰς δὲ τὸν τῶν λαϊκῶν ἀπωσθεὶς τόπον τῆς κοινωνίας οὐκ εἰρχθήσεται, διότι ἀρχαῖός ἐστι κανὼν, τοὺς ἀπὸ βαθμοῦ πεπτωκότας τούτῳ μόνῳ τῷ τρόπῳ τῆς κολάσεως ὑποβάλλεσθαι, ἀκολουθησάντων, ὡς οἶμαι, τῶν ἐξ ἀρχῆς τῷ νόμῳ ἐκείνῳ τῷ «Οὐκ ἐκδικήσεις δις ἐπὶ τὸ αὐτό», καὶ δι' ἑτέραν δὲ αἰτίαν, ὅτι οἱ μὲν ἐν τῷ λαϊκῷ ὄντες τάγματι, ἐκβεβλημένοι τοῦ τόπου τῶν πιστῶν, πάλιν εἰς τὸν ἀφ' οὗ ἐξέπεσον τόπον ἀναλαμβάνονται, ὁ δὲ διάκονος ἅπαξ ἔχει διαρκῆ τὴν δίκην τῆς καθαιρέσεως. Ὡς οὖν οὐκ ἀποδιδομένης αὐτῷ τῆς διακονίας ἐπὶ ταύτης ἔστησαν μόνης τῆς ἐκδικήσεως. Ταῦτα μὲν οὖν τὰ ἐκ τῶν τύπων. Καθόλου δὲ ἀληθέστερον ἴαμα ἢ τῆς ἁμαρτίας ἀναχώρησις. Ὡστε ὁ διὰ σαρκὸς ἡδονὴν ἀθετήσας τὴν χάριν, διὰ τοῦ συντριμμοῦ τῆς σαρκὸς καὶ πάσης δουλαγωγίας τῆς κατ' ἐγκράτειαν ἀποστάς τῶν ἡδονῶν ὑφ' ὧν κατεστράφη, τελείαν ἡμῖν παρέξει τῆς ἰατρούσεως αὐτοῦ τὴν ἀπόδειξιν. Ἀμφότερα τοίνυν εἶδέναι ἡμᾶς δεῖ,

14. Χρόνος μετανοίας ἐστήμαινε καὶ πλήρη ἀποκοπήν τῆς ἐκκλησιαστικῆς κοινωνίας.

15. Ναοῦμ 1, 9.

2. Ἡ γυναῖκα πού κατέστρεψεν ἐθελουσίως ἔμβρυον ὑπόκειται εἰς ποινήν διὰ φόνον. Δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν θρησκείαν μας ἀκριβολόγος ἐξέτασις περὶ τοῦ ἂν τοῦτο ἦτο διαμορφωμένον ἢ ἀδιαμόρφωτον. Διότι ἐδῶ ζητεῖ δικαιοσύνην ὄχι μόνον αὐτὸ πού ἐπρόκειτο νὰ γεννηθῆ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς πού ἐπεβουλεύθη ἑαυτόν· διότι εἰς τὰς τοιαύτας ἐγχειρήσεις αἱ γυναῖκες ἀποθνήσκουν κατὰ τὸ πλεῖστον. Εἰς αὐτὸν δὲ τὸν θάνατον προστίθεται καὶ ἄλλος φόνος, ἡ φθορὰ τοῦ ἔμβρυου, τοῦλάχιστον κατὰ τὴν πρόθεσιν τῶν τολμώντων τοιαῦτα πράγματα. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ παρατείνεται ἡ μετάνοια αὐτῶν μέχρι τῆς ὥρας τοῦ θανάτου¹⁴, ἀλλὰ νὰ γίνεται δεκτὸν τὸ ὄριον τῶν δέκα ἑτῶν, ἡ δὲ θεραπεία νὰ ὀρίζεται ὄχι κατὰ τὸν χρόνον ἀλλὰ κατὰ τὸν τρόπον τῆς μετανοίας.

3. Διάκονος ὁ ὁποῖος ἐπόρνευσε μετὰ τὴν χειροτονίαν πρέπει νὰ ἀποβάλλεται τῆς διακονίας, μετατιθέμενος δὲ εἰς τὴν τάξιν τῶν λαϊκῶν, νὰ μὴ στερῆται τῆς κοινωνίας· διότι ὑπάρχει ἀρχαῖος κανὼν, κατὰ τὸν ὁποῖον ὅσοι ἔχουν ἐκπέσει ἀπὸ βαθμὸν νὰ ὑποβάλλωνται μόνον εἰς αὐτὸν τὸν τρόπον τῆς τιμωρίας. Νομίζω ὅτι εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν οἱ ἀρχαῖοι ἠκολούθησαν τὸν νόμον ἐκεῖνον κατὰ τὸν ὁποῖον «δὲν πρέπει νὰ ἐπιβάλῃς διπλὴν τιμωρίαν διὰ τὸ αὐτὸ ἔγκλημα»¹⁵, ἀλλὰ κατέληξαν εἰς τὴν ἀπόφασιν αὐτὴν καὶ δι' ἄλλην αἰτίαν, ὅτι οἱ μὲν ἀνήκοντες εἰς τὴν τάξιν τῶν λαϊκῶν, ἀφοῦ ἐκβληθοῦν ἀπὸ τὴν θέσιν τῶν πιστῶν, πάλιν γίνονται δεκτοὶ εἰς τὸν τόπον ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐξέπεσαν, ἐνῶ ὁ διάκονος ἔχει ἐφ' ἅπαξ διαρκῆ τὴν τιμωρίαν τῆς καθαιρέσεως. Ἐφ' ὅσον λοιπὸν δὲν τοῦ ξαναδίδεται ἡ διακονία, περιωρίσθησαν εἰς αὐτὴν μόνον τὴν τιμωρίαν. Αὐτὰ φυσικὰ βάσει τῶν τυπικῶν κανόνων. Ἀπὸ γενικωτέρας ὅμως ἀπόψεως ἀληθέστερον ἴαμα εἶναι ἡ ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν. Ὡστε ἐκεῖνος πού ἠθέτησε τὴν θείαν χάριν διὰ τὴν ἡδονὴν τῆς σαρκὸς θὰ μᾶς ἀποδείξῃ τελείως τὴν θεραπείαν του μὲ τὸ νὰ ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὰς ἡδονάς, πού τὸν κατέστρεψαν, διὰ τῆς συντριβῆς τῆς σαρκὸς, καὶ τῆς πλήρους δουλαγωγῆσεώς της, ὅπως

καὶ τὰ τῆς ἀκριβείας καὶ τὰ τῆς συνηθείας, ἐπεσθαι δὲ ἐπὶ τῶν μὴ καταδεξαμένων τὴν ἀκρότητα τῷ παραδοθέντι τύπῳ.

4. Περὶ τριγάμων καὶ πολυγάμων τὸν αὐτὸν ὤρισαν κανόνα δὴν καὶ ἐπὶ τῶν διγάμων ἀναλόγως· ἐνιαυτὸν μὲν γὰρ ἐπὶ τῶν διγάμων, ἄλλοι δὲ δύο ἔτη. Τοὺς δὲ τριγάμους ἐν τρισὶ καὶ τέτταρσι πολλάκις ἔτεσιν ἀφορίζουσιν. Ὀνομάζουσι δὲ τὸ τοιοῦτον οὐκ ἔτι γάμον, ἀλλὰ πολυγαμίαν, μᾶλλον δὲ πορνείαν κεκολασμένην. Διὸ καὶ ὁ Κύριος τῇ Σαμαρείτιδι πέντε ἄνδρας διαμειψάσῃ· «Ὁν νῦν, φησὶν, ἔχεις οὐκ ἔστι σου ἀνὴρ», ὡς οὐκέτι ἀξίων ὄντων τῶν ὑπερεκπεσόντων τοῦ μέτρου τῆς διγαμίας τῷ τοῦ ἀνδρὸς ἢ τῆς γυναικὸς καλεῖσθαι προσρήματι. Συνήθειαν δὲ κατελάβομεν ἐπὶ τῶν τριγάμων πενταετίας ἀφορισμόν, οὐκ ἀπὸ κανόνων, ἀλλ' ἀπὸ τῆς τῶν προειληφότων ἀκολουθίας. Δεῖ δὲ μὴ πάντη αὐτοὺς ἀπείργειν τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' ἀκροάσεως αὐτοὺς ἀξιοῦν ἐν δύο που ἔτεσιν ἢ τρισὶ, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπιτρέπειν συστήκειν μὲν, τῆς δὲ κοινωνίας τοῦ ἀγαθοῦ ἀπέχεσθαι, καὶ οὕτως ἐπιδειξαμένους καρπὸν τινα μετανοίας ἀποκαθιστᾶν τῷ τόπῳ τῆς κοινωνίας.

5. Τοὺς δὲ ἐπὶ ἐξόδῳ μετανοοῦντας τῶν αἵρετικῶν δέχεσθαι χρή, δέχεσθαι δὲ δηλονότι οὐκ ἀκριτως, ἀλλὰ δοκιμάζοντας εἰ ἀληθινὴν ἐπιδείκνυνται τὴν μετάνοιαν καὶ εἰ τοὺς καρποὺς ἔχουσι μαρτυροῦντας τῇ πρὸς τὸ σωθῆναι σπουδῇ.

6. Τῶν κανονικῶν τὰς πορνείας εἰς γάμον μὴ καταλογίζεσθαι ἀλλὰ παντὶ τρόπῳ διασπᾶν αὐτῶν τὴν συνάφειαν. Τοῦτο γὰρ καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ πρὸς ἀσφάλειαν λυσιτελές καὶ τοῖς αἵρετικοῖς οὐ

16. Τρίγαμοι εἶναι οἱ ἔχοντες τελέσει τρίτου γάμον, πολύγαμοι τέταρτου καὶ ἄνω.

17. Ἰω. 4, 18. Τὸ χωρίον παρατίθεται ὀλίγον παρηλλαγμένον.

18. Κατὰ τὰ δύο ἢ τρία ἔτη παρακολουθοῦσαν μόνον τὴν λειτουργίαν τῶν κατηχομένων μέχρι τῆς ἀκροάσεως τοῦ Εὐαγγελίου· ἔπειτα παρακολουθοῦσαν καὶ τὴν λειτουργίαν τῶν πιστῶν, χωρὶς νὰ μετέχουν τῆς κοινωνίας.

ἀπαιτεῖ ἢ ἐγκράτεια. Πρέπει λοιπὸν νὰ γνωρίζωμεν ἀμφοτέρω, καὶ τὴν κανονικὴν ἀκρίβειαν καὶ τὴν κατὰ συνήθειαν πρακτικὴν, ν' ἀκολουθῶμεν δὲ τοὺς παραδοσιακοὺς τύπους εἰς τὰς περιπτώσεις ποὺ δὲν ἀνέχονται τὴν αὐστηρότητα τῶν κανόνων.

4. Περὶ τῶν τριγάμων καὶ πολυγάμων ¹⁶ οἱ ἀρχαῖοι ὥρισαν τὸν ἴδιον κανόνα ποὺ ἀναφέρεται εἰς τοὺς διγάμους κατ' ἀναλογίαν. Δηλαδή ἐπὶ τῶν διγάμων ἄλλοι ὀρίζουν ἕνα ἔτος καὶ ἄλλοι δύο. Τοὺς δὲ τριγάμους ἀφορίζουν ἐπὶ τρία, πολλάκις δὲ ἐπὶ τέσσαρα ἔτη. Ὀνομάζουν δὲ τὸ τοιοῦτον ὄχι πλέον γάμον, ἀλλὰ πολυγαμίαν, μᾶλλον δὲ συγκρατημένην πορνείαν. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος λέγει εἰς τὴν Σαμαρείτιδα ποὺ εἶχεν ἀλλάξει πέντε συζύγους, «αὐτὸς ποὺ ἔχεις τώρα δὲν εἶναι ἀνδρας σου» ¹⁷, διότι ἐκεῖνοι ποὺ ἐξέπεσαν ἀπὸ τὸ ὄριον τῆς διγαμίας δὲν εἶναι ἄξιοι τοῦ ὀνόματος τοῦ συζύγου ἢ τῆς συζύγου. Ὡς πρὸς τοὺς τριγάμους δὲ παρελάβαμεν συνήθειαν πενταετοῦς ἀποκλεισμοῦ, ὄχι βάσει γραπτῶν κανόνων, ἀλλὰ κατὰ παράδοσιν ἀπὸ τοὺς προκατόχους μας. Δὲν πρέπει δὲ νὰ τοὺς ἀποκλειώμεν τελείως ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ νὰ τοὺς ἀπαιτοῦμεν ἀκρόασιν ἐπὶ δύο ἢ τρία ἔτη καὶ ἔπειτα νὰ τοὺς ἐπιτρέπωμεν νὰ ἐνώνωνται μὲ τοὺς πιστοὺς, ν' ἀπέχουν ὅμως τῆς κοινωνίας τοῦ ἀγαθοῦ ¹⁸, καί, ἀφοῦ οὕτως ἐπιδείξουν κάποιον καρπὸν μετανοίας, νὰ τοὺς ἀποκαταστήσωμεν εἰς τὴν κατάστασιν τῆς κοινωνίας.

5. Τοὺς δὲ αἰρετικοὺς ποὺ μετανοοῦν κατὰ τὴν ὥραν τοῦ θανάτου πρέπει νὰ τοὺς δεχόμεθα, φυσικὰ νὰ τοὺς δεχόμεθα ὄχι ἀκρίτως, ἀλλὰ ἐξετάζοντες ἐὰν δεικνύουν ἀληθινὴν μετάνοιαν καὶ ἂν ἔχουν καρποὺς ποὺ μαρτυροῦν τὸν ζῆλόν των διὰ τὴν σωτηρίαν.

6. Τῶν μοναχῶν τοὺς πορνικοὺς συνδέσμους δὲν πρέπει νὰ θεωρῶμεν ὡς γάμους, ἀλλὰ νὰ διασπῶμεν τὰς ἐνώσεις των μὲ κάθε τρόπον. Διότι τοῦτο καὶ εἰς τῆς Ἐκκλησίας τὴν ἀσφάλειαν εἶναι ὠφέλιμον καὶ εἰς τοὺς αἰρετικούς δὲν θὰ δίδῃ λαβὴν

δώσει καθ' ἡμῶν λαβὴν ὡς διὰ τὴν τοῦ ἁμαρτάνειν ἄδειαν ἐπισπωμένων πρὸς ἑαυτούς.

7. Ἄρρενοφθόροι καὶ ζωοφθόροι καὶ φονεῖς καὶ φαρμακοὶ καὶ μοιχοὶ καὶ εἰδωλολάτραι τῆς αὐτῆς καταδίκης εἰσὶν ἠξιωμένοι. Ὡστε ὃν ἔχεις ἐπὶ τῶν ἄλλων τύπον, καὶ ἐπὶ τούτων φύλαξον. Τοὺς δὲ ἐν τριάκοντα ἔτεσι μετανοήσαντας ἐπὶ τῇ ἀκαθαρσίᾳ ἣν ἐν ἀγνοίᾳ ἔπραξαν, οὐδ' ἀμφιβάλλειν ἡμᾶς προσῆκεν εἰς τὸ παραδέξασθαι. Ἡ τε γὰρ ἀγνοια συγγνώμης αὐτοὺς ἀξίους ποιεῖ καὶ τὸ ἐκούσιον τῆς ἐξαγορεύσεως καὶ ἡ παράτασις ἐν τοσοῦτῳ χρόνῳ γενομένη. Σχεδὸν γὰρ ὄλην γενεὰν ἀνθρώπου παρεδόθησαν τῷ Σατανᾷ, ἵνα παιδευθῶσι μὴ ἀσχημονεῖν. Ὡστε κέλευσον αὐτοὺς ἤδη ἀνυπερθέτως δεχθῆναι, μάλιστα εἰ καὶ δάκρυα ἔχουσι δυσωποῦντά σου τὴν εὐσπλαγχνίαν καὶ βίον ἐπιδείκνυνται ἄξιον συμπαθείας.

8. Ὁ ἀξίην παρὰ τὸν θυμὸν κατὰ τῆς ἑαυτοῦ γαμετῆς χρησάμενος φονεὺς ἐστί. Καλῶς δὲ με ὑπέμνησας καὶ ἀξίως τῆς σεαυτοῦ συνέσεως εἰπεῖν περὶ τούτων πλατύτερον, διότι πολλαὶ ἐν τοῖς ἐκουσίοις καὶ ἀκουσίοις διαφοραί. Ἀκούσιον μὲν γὰρ ἐστί παντελῶς καὶ πόρρω τοῦ κατάρξαντος τὸ ἀκοντίσαντα λίθον ἐπὶ κῦνα ἢ δένδρον ἀνθρώπου τυχεῖν. Ἡ μὲν γὰρ ὀρμὴ ἦν τὸ θηρίον ἀμύνασθαι ἢ τὸν καρπὸν κατασεῖσαι, ὑπέβη δὲ αὐτομάτως τῇ πληγῇ κατὰ πάροδον ὁ παραπεσὼν, ὥστε τὸ τοιοῦτον ἀκούσιον. Ἀκούσιον μέντοι καὶ εἰ τις βουλόμενος ἐπιστρέφαι τινὰ ἱμάντι ἢ ῥάβδῳ μὴ σκληρᾷ τύπτει, ἀποθάνη δὲ ὁ τυπτόμενος. Ἡ γὰρ πρόθεσις ἐνταῦθα σκοπεῖται, ὅτι βελτιῶσαι ἠβούλετο τὸν ἁμαρτάνοντα, οὐκ ἀνελεῖν. Ἐν τοῖς ἀκουσίοις ἐστὶ κάκεινο τὸ ἀμυνομένον τινα ἐν μάχῃ, ξύλῳ ἢ χειρὶ, ἀφειδῶς ἐπὶ τὰ καίρια τὴν πληγὴν ἐνεγκεῖν, ὥστε κακῶσαι αὐτόν, οὐχ ὥστε παντελῶς ἀνελεῖν. Ἀλλὰ

19. Οἱ ἀσελοῦντες ἐπὶ ἀρρένων καὶ ζώων ἀντιστοίχως.

20. Α' Κορ. 5, 5.

21. Πρόκειται περὶ συγκεκριμένων περιπτώσεων τὰς ὁποίας ἀντεμετώπιζεν ὁ Ἀμφιλόχιος εἰς τὴν ἐπισκοπὴν του, εὐθύς μετὰ τὴν ἐγκατάστασίν του. Καὶ ὁ Βασίλειος φαίνεται ἐκπληκτος ἀπὸ τὴν τόσον μακρὰν παράτασιν τῆς μετανοίας.

ἐναντίον ἡμῶν, τὴν ὁποῖαν διὰ τῆς ἐλευθεριότητος εἰς τὴν ἁμαρτίαν ἐλκύομεν πρὸς ἑαυτοὺς.

7. Οἱ ἄρρενοφθόροι καὶ ζωοφθόροι¹⁹ καὶ φονεῖς καὶ δηλητηριασται καὶ μοιχοὶ καὶ εἰδωλολάτραι εἶναι ἄξιοι τῆς αὐτῆς καταδίκης. Ὡστε νὰ φυλάττης καὶ δι' αὐτοὺς τὸν ἴδιον κανόνα ποῦ ἔχεις διὰ τοὺς ἄλλους. Ἐκείνους δὲ ποῦ ὑπεβλήθησαν εἰς τριακονταετῆ μετάνοιαν διὰ τὴν ἀκαθαρσίαν, τὴν ὁποῖαν διέπραξαν εἰς τὴν ἄγνοιαν, δὲν θὰ ἔπρεπεν οὔτε ἀμφιβολίαν νὰ ἔχωμεν νὰ τοὺς δεχθῶμεν. Διότι καὶ ἡ ἄγνοια τοὺς καθιστᾷ ἄξιους συγγνώμης, καθὼς ἐπίσης καὶ τὸ ἐκούσιον τῆς ἐξομολογήσεως καὶ ἡ ἐπὶ τόσον χρόνον παράτασις τῆς μετανόιας. Πράγματι παρεδόθησαν εἰς τὸν Σατανᾶν ἐπὶ ὀλόκληρον γεγεῖαν ἀνθρώπου, διὰ νὰ παιδευθοῦν νὰ μὴ ἀσχημονοῦν²⁰. Ὡστε δῶσε ὁδηγίας νὰ γίνουν δεκτοὶ τώρα ἀνυπερθέτως²¹, μάλιστα ἂν ἔχουν καὶ δάκρυα ἐπιζητοῦντα τὴν εὐσπλαγχτίαν σου καὶ ἐπιδεικνύουν βίον ἄξιον συμπαθείας.

8. Ἐκεῖνος ποῦ εἰς τὸν θυμὸν του ἐχρησιμοποίησεν ἀξίνην κατὰ τῆς συζύγου του εἶναι φονεὺς. Καλῶς δὲ καὶ ἀξίως τῆς συνέσεώς σου μοῦ ὑπέδειξες νὰ ὁμιλήσω πλατύτερον διὰ τὰ θέματα αὐτά, διότι πολλαὶ διαφοραὶ ὑπάρχουν μεταξύ ἐκουσίων καὶ ἀκουσίων πράξεων. Πράγματι ἀκούσιον ἐντελῶς καὶ μακρὰν τῆς προθέσεως τοῦ δράστου εἶναι τὸ νὰ κτυπήσῃ ἀνθρώπον μὲ λίθον ποῦ ἔρριψεν εἰς σκύλον ἢ δένδρον. Διότι ὁ σκοπὸς τούτου ἦτο ν' ἀπομακρύνῃ τὸ ζῶον ἢ νὰ κρημνίσῃ τοὺς καρπούς, τυχαίως δὲ ὑπεβλήθη εἰς τὸ κτύπημα κατὰ τὴν διέλευσίν του ὁ περαστικός· ὥστε αὐτὴ ἡ πράξις ἦτο ἀκούσια. Ἄκουσία ὅμως εἶναι καὶ ἡ πράξις τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος, θέλων νὰ σωφρονίσῃ κάποιον, τὸν κτυπᾷ μὲ ἱμάντα ἢ ράβδον μαλακὴν, ὁ δὲ κτυπώμενος ἀποθνήσκει. Διότι ἐδῶ ἐξετάζεται ἡ πρόθεσις, ὅτι δηλαδὴ οὗτος ἤθελε νὰ βελτιώσῃ τὸν ἁμαρτάνοντα, ὄχι νὰ τὸν φονεύσῃ. Εἰς τὰ ἀκούσια ὑπάγεται καὶ ἐκεῖνο, τὸ νὰ ἐπιφέρῃ κάποιος, ἀμυνόμενος ἐναντίον ἄλλου εἰς σύγκρουσιν, μὲ ξύλον ἢ μὲ χέρι, τὸ τραῦμα εἰς τὰ ζωτικὰ ὄργανα, ὥστε νὰ τὸν κακοποιήσῃ, ὄχι νὰ τὸν φονεύσῃ. Ἄλλ' ἤδη τοῦ-

τοῦτο ἤδη προσεγγίζει τῷ ἔκουσίῳ. Ὁ γὰρ τοσοῦτω χρησάμενος ὄργανῳ πρὸς ἄμυναν ἢ ὁ μὴ πεφεισμένως τὴν πληγὴν ἐπαγαγὼν δηλὸς ἐστὶ διὰ τὸ κεκρατῆσθαι ὑπὸ τοῦ πάθους ἀφειδῶν τοῦ ἀνθρώπου. Ὁμοίως καὶ ὁ ξύλῳ βαρεῖ καὶ ὁ λίθῳ μείζονι τῆς δυνάμεως τῆς ἀνθρωπίνης χρησάμενος τοῖς ἀκουσίοις ἐναριθμεῖται, ἄλλο μὲν τι προελόμενος, ἄλλο δέ τι ποιήσας. Ὑπὸ γὰρ τοῦ θυμοῦ τοιαύτην ἤνεγκε τὴν πληγὴν ὥστε ἀνελεῖν τὸν πληγέντα· καίτοι ἡ σπουδὴ ἦν αὐτῷ συντρέψαι τυχόν, οὐχὶ δὲ καὶ παντελῶς θανατῶσαι. Ὁ μέντοι ξίφει χρησάμενος ἢ ὦτινι οὖν τοιοῦτω οὐδεμίαν ἔχει παραίτησιν, καὶ μάλιστα ὁ τὴν ἀξίνην ἀκοντίσας. Καὶ γὰρ οὐδὲ ἀπὸ χειρὸς φαίνεται πλήξας, ὥστε τὸ μέτρον τῆς πληγῆς ἐπ' αὐτῷ εἶναι, ἀλλ' ἠκόντισεν, ὥστε καὶ τῷ βάρει τοῦ σιδήρου καὶ τῇ ἀκμῇ καὶ τῇ διὰ πλείστου φορᾶ ὀλεθρίαν ἀναγκαίως τὴν πληγὴν γενέσθαι. Ἐκούσιον δὲ πάλιν παντελῶς καὶ οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἔχον οἶόν ἐστι τὸ τῶν ληστῶν καὶ τῶν πολεμικῶν ἐφόδων. Οὗτοι μὲν γὰρ διὰ χρήματα ἀναιροῦσι τὸν ἔλεγχον ἀποφεύγοντες, οἱ τε ἐν τοῖς πολέμοις ἐπὶ φόνους ἔρχονται, οὔτε φοβῆσαι οὔτε σωφρονίσαι, ἀλλ' ἀνελεῖν τοὺς ἐναντιομένους ἐκ τοῦ φανεροῦ προαιρούμενοι. Καὶ μέντοι, κἂν δι' ἄλλην τινὰ αἰτίαν περίεργον φάρμακόν τις ἐγκεράσῃ, ἀνέλη δέ, ἐκούσιον τιθέμεθα τὸ τοιοῦτον οἶον ποιοῦσιν αἱ γυναῖκες πολλάκις, ἐπαιδαῖς τισὶ καὶ καταδέσμοις πρὸς τὸ ἑαυτῶν φίλτρον ἐπάγεσθαι πειρώμεναι καὶ προσδιδούσαι αὐτοῖς φάρμακα σκότῳσιν ἐμποιοῦντα ταῖς διανοαῖς. Αἱ τοιαῦται ἀνελοῦσαι, εἰ καὶ ἄλλο προελόμεναι, ἄλλο ἐποίησαν, ὅμως διὰ τὸ περίεργον καὶ ἀπηγορευμένον τῆς ἐπιτηδεύσεως ἐν τοῖς ἔκουσίως φονεύουσι καταλογίζονται. Καὶ αἱ τοίνυν τὰ ἀμβλωθρίδια διδοῦσαι φάρμακα φονεύτριαί εἰσι καὶ αὐταί, καὶ αἱ δεχόμεναι τὰ ἐμβρουοκτόνα δηλητήρια. Ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

το προσεγγίζει εἰς τὸ ἐκούσιον. Διότι αὐτὸς ποῦ ἐχρησιμοποίησε τοιοῦτο ὄργανον δι' ἄμυναν ἢ αὐτὸς ποῦ ἐπέφερεν ἀλύπητα τὸ τραῦμα εἶναι φανερόν ὅτι λόγῳ τοῦ ὅτι εἶχε καταληφθῆ ὑπὸ τοῦ πάθους δὲν ἐλυπήθη τὸν ἄνθρωπον. Ὅμοίως καὶ ἐκεῖνος ποῦ ἐχρησιμοποίησε βαρὺ ξύλον καὶ λίθον μεγαλύτερον τῆς ἀνθρωπίνης δυνάμεως ἐνεργεῖ πράξιν καταλογιζομένην εἰς τὰ ἀκούσια, ἄλλο μὲν προτιθέμενος καὶ ἄλλο διαπραξας. Πράγματι λόγῳ τοῦ θυμοῦ ἐπέφερε τοιοῦτο κτύπημα, ὥστε νὰ φονεύσῃ τὸν κτυπηθέντα, ἀλλ' ἢ πρόθεσις τοῦ ἦτο ἴσως νὰ τὸν τραυματίσῃ, ὄχι δὲ νὰ τὸν θανατώσῃ ἐντελῶς. Ἐκεῖνος ὁμῶς ποῦ ἐχρησιμοποίησε ξίφος ἢ κάτι παρόμοιον δὲν ἔχει κανένα δικαιολογητικόν, καὶ μάλιστα αὐτὸς ποῦ ἐξηκόντισε τὴν ἀξίνην. Διότι δὲν φαίνεται κἄν νὰ ἐκτύπησε μὲ τὸ χέρι, ὥστε ἢ βαρύτης τῆς πληγῆς νὰ εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὴν δυνάμιν του, ἀλλ' ἐξηκόντισε τὸ ἀντικείμενον, ὥστε καὶ μὲ τὸ βάρος τοῦ σιδήρου καὶ μὲ τὴν αἰχμηρότητα καὶ μὲ τὴν μακρὰν φορὰν νὰ γίνῃ ἀναγκαίως θανάσιμον τὸ τραῦμα. Ἐκούσῃαι δὲ πάλιν ἐντελῶς καὶ μὴ δυνάμεναι νὰ προκαλέσουν ἀμφιβολίας εἶναι αἱ ἐνέργειαι τῶν ληστῶν καὶ τῶν πολεμικῶν ἐπιθέσεων. Διότι οἱ μὲν πρῶτοι φονεύουν διὰ χρήματα, ὥστε ν' ἀποφύγουν τὴν ἀναγνώρισιν, οἱ δὲ εἰς τοὺς πολέμους ἔρχονται εἰς φόνους μὲ τὴν φανεράν πρόθεσιν, ὄχι νὰ φοβήσουν ἢ νὰ σωφρονίσουν, ἀλλὰ νὰ φονεύσουν τοὺς ἀντιπάλους. Ὡσαύτως, ἐὰν κανεὶς ἐτοιμάσῃ φάρμακον δι' ἄλλην περίεργον αἰτίαν, φονεύσῃ δὲ μὲ αὐτό, τὴν πράξιν ταύτην θεωροῦμεν ἐκουσίαν. Αὐτὸ ἐπὶ παραδείγματι κάμνουν πολλάκις αἱ γυναῖκες, προσπαθοῦσαι νὰ προσελκύσουν κάποιους εἰς τὴν ἀγάπην των μὲ ἐπαιδὰς καὶ δεσμίματα καὶ δίδουσαι εἰς αὐτοὺς φάρμακα ποῦ προκαλοῦν σκοτισμὸν τῆς διανοίας. Αὐταὶ αἱ γυναῖκες, φονεύσασαι, μολονότι ἄλλο ἐπεδίωκαν καὶ ἄλλο ἔκαμαν, λόγῳ τοῦ περιέργου καὶ τοῦ ἀπηγορευμένου τοῦ ἐγχειρήματος καταλογίζονται εἰς τοὺς ἐκουσίως φονεύοντας. Ὅμοίως καὶ αἱ προσφέρουσαι τὰ ἀμβλωτικά φάρμακα εἶναι φονεύτριαι, κα-

9. Ἡ δὲ τοῦ Κυρίου ἀπόφασις, κατὰ μὲν τὴν τῆς ἐννοίας ἀκολοθίαν, ἐξ ἴσου καὶ ἀνδράσι καὶ γυναιξὶν ἀρμόζει, περὶ τοῦ μὴ ἐξεῖναι γάμου ἐξίστασθαι παρεκτός λόγον πορνείας. Ἡ δὲ συνήθεια οὐχ οὕτως ἔχει, ἀλλ' ἐπὶ μὲν τῶν γυναικῶν πολλὴν εὐ-ρίσκομεν τὴν ἀκριβολογίαν, τοῦ μὲν ἀποστόλου λέγοντος ὅτι, «Ὁ κολλώμενος τῇ πόρῃ ἐν σώμά ἐστι», τοῦ δὲ Ἱερεμίου ὅτι, «Ἐὰν γένηται γυνὴ ἀνδρὶ ἑτέρῳ, οὐκ ἐπιστρέφει πρὸς τὸν ἄνδρα αὐτῆς, ἀλλὰ μαινομένη μισθῆσεται», καὶ πάλιν, «Ὁ ἔχων μοιχαλίδα ἄφρων καὶ ἀσεβής». Ἡ δὲ συνήθεια καὶ μοιχεύοντας ἀνδρας καὶ ἐν πορνείαις ὄντας κατέχεσθαι ὑπὸ γυναικῶν προστάσσει. Ὡστε ἡ τῷ ἀφειμένῳ ἀνδρὶ συνοικοῦσα οὐκ οἶδα εἰ δύναται μοιχαλὶς χρηματίζειν. Τὸ γὰρ ἔγκλημα ἐνταῦθα τῆς ἀπολυσάσεως τὸν ἄνδρα ἄπτεται κατὰ ποίαν αἰτίαν ἀπέστη τοῦ γάμου. Εἴτε γὰρ τυπτομένη μὴ φέρουσα τὰς πληγὰς, ὑπομένειν ἐχορῆν μᾶλλον ἢ διαζευχθῆναι τοῦ συνοικοῦντος· εἴτε τὴν εἰς χρήματα ζημίαν μὴ φέρουσα, οὐδὲ αὐτὴ ἡ πρόφασις ἀξιόλογος. Εἰ δὲ διὰ τὸ ἐν πορνείᾳ αὐτὸν ζῆν, οὐκ ἔχομεν τοῦτο ἐν τῇ συνθηεῖα τῇ ἐκκλησιαστικῇ τὸ παρατήρημα, ἀλλὰ καὶ ἀπίστου ἀνδρὸς χωρίζεσθαι οὐ προσετάχθη γυνή, ἀλλὰ παραμένειν διὰ τὸ ἄδηλον τῆς ἐκβάσεως. «Τί γὰρ οἶδας, γύναι, εἰ τὸν ἄνδρα σώσεις;». Ὡστε ἡ καταλιποῦσα μοιχαλὶς, εἰ ἐπ' ἄλλον ἦλθεν ἄνδρα. Ὁ δὲ καταλειφθεὶς σύγγνωστος καὶ ἡ συνοικοῦσα τῷ τοιοῦτῳ οὐ κατακρίνεται. Εἰ μέντοι ὁ ἀνὴρ ἀποστὰς τῆς γυναικὸς ἐπ' ἄλλην ἦλθε, καὶ αὐτὸς μοιχός, διότι ποιεῖ αὐτὴν μοιχευθῆναι· καὶ ἡ συνοικοῦσα αὐτῷ μοιχαλὶς, διότι ἀλλότριον ἄνδρα πρὸς ἑαυτὴν μετέστησεν.

10. Οἱ ὁμνύοντες μὴ καταδέχεσθαι τὴν χειροτονίαν, ἐξομνύ-

22. Ματθ. 19, 9.

23. Α' Κορ. 6, 16.

24. Ἱερ. 3, 1.

25. Παροιμ. 18, 22α.

26. Α' Κορ. 7, 13· 16.

27. Αἱ κοινωνικαὶ συνθήκαι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ αἱ βιολογικαὶ διαφοραὶ μεταξύ ἀνδρὸς καὶ γυναικὸς ἐπέτρεπταν νὰ δίδεται μεγαλύτερον βᾶρος εἰς τὴν μοιχείαν τῆς γυναικὸς παρά τοῦ ἀνδρὸς.

θώς επίσης και αἱ δεχόμεναι τὰ ἐμβρυοκτόνα δηλητήρια. Ἄρκετὰ αὐτὰ διὰ τό παρὸν ζήτημα.

9. Ἡ ἀπόφασις τοῦ Κυρίου περὶ τοῦ ὅτι δὲν ἐπιτρέπεται ἢ διαζευξίς εἰμὴ μόνον διὰ λόγον πορνείας²², ἀπὸ ἀπόψεως λογικῆς συνεπείας ἔχει ἰσχὺν ἐξ ἴσου δι' ἄνδρας καὶ γυναῖκας. Ἡ δὲ συνήθεια εἶναι διαφοροετική. Ἐπὶ μὲν τῶν γυναικῶν εὐρίσκομεν πολλὴν ἀκριβολογίαν. Οὕτως ὁ μὲν ἀπόστολος λέγει, «ὁ προσκολλώμενος εἰς τὴν πόρνην εἶναι ἓνα σῶμα με αὐτήν»²³, ὁ δὲ Ἱερεμίας, «ἐὰν μία γυναῖκα συναφθῆ με ἄλλον ἄνδρα, δὲν θὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν ἄνδρα αὐτῆς, ἀλλὰ θὰ μαιίνεται μαινομένη»²⁴, καὶ πάλιν, «ὁ ἔχων μαζί του μοιχαλίδα εἶναι ἄφρων καὶ ἀσεβής»²⁵. Ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρὰν ὁμως ἡ συνήθεια προστάσσει νὰ κατέχωνται ὑπὸ τῶν γυναικῶν καὶ ἄνδρες μοιχεύοντες καὶ πορνεύοντες. Ὡστε ἐκείνη πού συζῆ με ἓνα ἐγκαταλειμμένον ἄνδρα δὲν γνωρίζω ἂν δύναται νὰ ὀνομάζεται μοιχαλὶς. Διότι ἐδῶ ἡ κατηγορία προσάπτεται εἰς τὴν γυναῖκα πού ἀπέλυσε τὸν ἄνδρα, κατὰ τὴν αἰτίαν διὰ τὴν ὁποίαν διέλυσε τὸν γάμον. Ἐὰν δηλαδὴ δερομένη δὲν ὑπέφερε τὰ κτυπήματα, ἔπρεπε μᾶλλον νὰ ὑπομείνῃ παρὰ νὰ διαζευχθῆ τὸν σύζυγον· ἐὰν δὲν ὑπέφερε τὴν εἰς χρήματα ζημίαν, οὔτε αὐτὴ ἢ ἀφορμὴ εἶναι ἀξίολογος· ἐὰν τοῦτο ἔγινε διότι αὐτὸς ἐζοῦσε πορνικῶς, δὲν εὐρίσκομεν αὐτὴν τὴν περίπτωσιν νὰ προβλέπεται εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν συνήθειαν. Μάλιστα καὶ ἀπὸ τὸν ἄπιστον ἄνδρα δὲν προστάσσεται ἢ γυναῖκα νὰ χωρίζεται, ἀλλὰ νὰ παραμείνῃ πλησίον του ἐξ αἰτίας τῆς ἀβεβαιότητος τῆς ἐκβάσεως. «Διότι ποῦ ξεύρεις, γυναῖκα, μήπως σώσης τὸν ἄνδρα;»²⁶. Ὡστε ἡ ἐγκαταλείψασα τὸν ἄνδρα τῆς εἶναι μοιχαλὶς ἐὰν ἦλθεν εἰς ἄλλον ἄνδρα. Ὁ δὲ ἐγκαταλειφθεὶς εἶναι ἀξιοσυγχώρητος καὶ ἡ συγκατοικοῦσα με αὐτὸν δὲν κατακρίνεται. Ἐὰν ὁμως ὁ ἄνδρας ἐγκαταλείψας τὴν σύζυγον ἦλθεν εἰς ἄλλην, εἶναι καὶ αὐτὸς μοιχός, διότι κάμνει ἐκείνην νὰ μοιχευθῆ· καὶ ἡ συνοικοῦσα με αὐτὸν εἶναι μοιχαλὶς, διότι εἴλκυσε πλησίον τῆς τὸν ἄνδρα μιᾶς ἄλλης²⁷.

10. Οἱ ὀρκιζόμενοι ὅτι δὲν θὰ δεχθοῦν τὴν χειροτονίαν,

μενοι, μὴ ἀναγκαζέσθωσαν ἐπιορκεῖν. Εἰ γὰρ καὶ δοκεῖ τις εἶναι κανὼν ὁ συγχωρῶν τοῖς τοιούτοις, ἀλλὰ πείρα ἐγνώκαμεν ὅτι οὐκ εὐοδοῦνται οἱ παρορκήσαντες. Σκοπεῖν δὲ δεῖ καὶ τὸ εἶδος τοῦ ὄρκου καὶ τὰ ῥήματα καὶ τὴν διάθεσιν ἀφ' ἧς ὁμωμόκασι καὶ τὰς κατὰ λεπτὸν ἐν τοῖς ῥήμασι προσθήκας· ὡς, ἐὰν μηδεμία ἢ μηδαμόθεν παραμυθία, χρὴ παντελῶς εἶναι τοὺς τοιούτους. Τὸ μὲντοι κατὰ Σευῆρον πρᾶγμα, ἦτοι τὸν ὑπὸ τούτου χειροτονηθέντα πρεσβύτερον, τοιαύτην τινὰ μοι δοκεῖ παραμυθίαν ἔχειν, εἰ καὶ σοι συνδοκεῖ. Τὸν ἀγρὸν ἐκείνον τὸν ὑποκείμενον τῇ Μηστίᾳ, ᾧ ἐπεκηρύχθη ὁ ἄνθρωπος, κέλευσον Οὐασόδοις ὑποτελεῖν. Οὔτω γὰρ κάκεινος οὐ παρορκήσει μὴ ἀναχωρῶν τοῦ τόπου, καὶ ὁ Λογγίνος ἔχων τὸν Κυριακὸν μεθ' ἑαυτοῦ οὐκ ἐρημώσει τὴν ἐκκλησίαν, οὐδὲ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν διὰ τῆς ἀργίας καταδικάσει. Καὶ ἡμεῖς δόξομεν μὴ παρὰ κανόνας ποιεῖν τι, συμπεριφερόμενοι τῷ Κυριακῷ ὁμόσαντι μὲν συμπαραμένειν Μινδάνοις, καταδεξαμένῳ δὲ τὴν μετὰθεσιν. Ἡ γὰρ ἐπάνοδος φυλακὴ ἔσται τοῦ ὄρκου. Τὸ δὲ εἶξαι αὐτὸν τῇ οἰκονομίᾳ εἰς ἐπιορκίαν αὐτῷ οὐ λογισθήσεται, διὰ τὸ μὴ προσκεῖσθαι τῷ ὄρκῳ μηδὲ πρὸς βραχὺ ἀναχωρήσειν Μινδάνων, ἀλλὰ παραμενεῖν εἰς τὸ ἐφεξῆς. Σευῆρῳ δὲ προφασίζομένῳ τὴν λήθην ἡμεῖς συγχωρήσομεν, εἰπόντες ὅτι ὁ τῶν κρυπτῶν γνώστης οὐ περιόφεται τὴν ἑαυτοῦ Ἐκκλησίαν ὑπὸ τοιούτου λυμαιομένην ποιοῦντος μὲν ἀκανονίστως τὸ ἐξ ἀρχῆς, ὄρκῳ δὲ καταδεσμοῦντος παρὰ τὰ Εὐαγγέλια, παρορκεῖν δὲ διδάσκοντος δι' ὧν μετετέθη, ψευδομένου δὲ νῦν δι' ὧν τὴν λήθην σχηματίζεται. Ἐπειδὴ δὲ οὐκ ἔσμεν καρδιῶν κριταί, ἀλλ' ἐξ ὧν ἀκούομεν κρι-

28. Πρόκειται περὶ παραδόξου περιστατικοῦ ὀρκίσεως, κατὰ τὸ ὅποιον ὁ Κυριακὸς ὑπεσχέθη νὰ μὴ ἀπομακρυνθῇ ἐνὸς χωρίου, ὑπεχρεώθη ὁμῶς ἔπειτα ν' ἀπομακρυνθῇ.

ἀφοῦ δώσουν τὸν ὄρκον, νὰ μὴ ἀναγκάζωνται νὰ ἐπιορκήσουν. Πράγματι, ἂν καὶ φαίνεται ὅτι ὑπάρχει κάποιος κανὼν συγχωρῶν τοὺς τοιοῦτους, ἡμεῖς γνωρίζομεν ἐκ πείρας ὅτι οἱ παραβάται τοῦ ὄρκου τῶν δὲν εὐδοοῦνται εἰς τὸν βίον τῶν. Πρέπει δὲ νὰ ἐξετάζωμεν καὶ τὸ εἶδος τοῦ ὄρκου καὶ τὰ λόγια καὶ τὴν διάθεσιν μὲ τὴν ὁποῖαν ἔχουν ὀρκισθῆ καὶ τὰς προσθήκας λεπτομερῶς πού ἔχουν γίνει ὡς τὸ κείμενον τοῦ ὄρκου· τότε, ἔαν δὲν ὑπάρχη κανένα ἐλαφρυντικὸν πουθενά, πρέπει ν' ἀφῆνωμεν τοὺς τοιοῦτους κατὰ μέρος.

Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦ Σεβήρου ὅμως, ἦτοι ὡς πρὸς τὸν χειροτονηθέντα ὑπ' αὐτοῦ πρεσβύτερον, μοῦ φαίνεται ὅτι ἔχει τοιοῦτο ἐλαφρυντικόν, ἔαν τὸ νομίζης καὶ σύ²⁸. Τὸν ἀγρὸν ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος ὑπάγεται εἰς τὴν Μηστίαν καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ὁ ἄνθρωπος εἶχεν ὀρισθῆ, πρόσταξε νὰ ὑπαχθῆ εἰς Οὐασόδους. Οὕτω λοιπὸν καὶ ἐκεῖνος δὲν θὰ ἐπιορκήσῃ, ἀφοῦ δὲν θὰ ἔχη ἀναχωρήσει ἀπὸ τὸν τόπον, καὶ ὁ Λογγίνος, ἔχων μαζί του τὸν Κυριακὸν, δὲν θὰ ἐρημώσῃ τὴν ἐκκλησίαν, οὔτε θὰ καταδικάσῃ τὴν ψυχὴν του διὰ τῆς ἀργίας. Καὶ ἡμεῖς ἐξ ἄλλου δὲν θὰ φανῶμεν ὅτι κάμνομεν κάτι ἀντικανονικόν, συμπεριφερόμενοι συμβιβαστικῶς πρὸς τὸν Κυριακὸν, πού ὠρκίσθη μὲν νὰ παραμείνῃ εἰς Μίνδανα, ἐδέχθη ὅμως τὴν μετάρθεσιν. Διότι ἡ ἐπάνοδος του θὰ ἀποτελέσῃ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ ὄρκου. Τὸ ὅτι δὲ αὐτὸς ὑπεχώρησεν εἰς τὰς ἀνάγκας τῆς διοικήσεως δὲν πρέπει νὰ τοῦ καταλογισθῆ ὡς ἐπιορκία, δεδομένου ὅτι δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὸν ὄρκον προσθήκη ὅτι δὲν θ' ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὰ Μίνδανα οὔτε διὰ σύντομον χρόνον καὶ ἐφ' ὅσον εἰς τὸ ἐξῆς θὰ παραμείνῃ ἐκεῖ. Τὸν Σεβῆρον δὲ πού προφασίζεται λησμοσύνην ἡμεῖς θὰ συγχωρήσωμεν, ἀφοῦ τοῦ εἴπωμεν ὅτι ὁ γνώστης τῶν κρυπτῶν δὲν θὰ παραβλέψῃ τὴν Ἐκκλησίαν του νὰ τὴν λυμαίνεται τοιοῦτος ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἐξ ἀρχῆς ἐνεργεῖ παρὰ τοὺς κανόνας, δεσμεύει ἀνθρώπους μὲ ὄρκον παρὰ τὰ Εὐαγγέλια, διδάσκει νὰ ἐπιορκοῦν διὰ τῶν μεταθέσεων του, τῶρα δὲ ψεύδεται ἐπικαλούμενος τὴν λήθην. Ἐπειδὴ δὲ δὲν εἴμεθα κριταὶ καρδιῶν, ἀλλὰ κρίνομεν ἀπὸ ὅσα ἀκούομεν, ἄς

νομεν, δῶμεν τῷ Κυρίῳ τὴν ἐκδίκησιν, αὐτοὶ δὲ ἀδιακρίτως αὐτὸν δεξώμεθα συγγνώμην δόντες ἀνθρωπίνῳ πάθει τῇ λήθῃ.

11. Ὁ δὲ τὸν ἀκούσιον ποιήσας φόνον ἀρκοῦντως ἐξεπλήρωσε τὴν δίκην ἐν τοῖς ἔνδεκα ἔτεσι. Δῆλον γὰρ ὅτι ἐπὶ τῶν πληγῶν τὰ Μωσέως παρατηρήσομεν, καὶ τὸν κατακλιθέντα μὲν ἐπὶ τῶν πληγῶν ὡς ἔλαβε, βαδίσαντα δὲ πάλιν ἐπὶ τῇ ῥάβδῳ αὐτοῦ, οὐ λογισόμεθα πεφονεῦσθαι. Εἰ δὲ καὶ οὐκ ἐξανέστη μετὰ τὰς πληγὰς, ἀλλ' οὖν τῷ μὴ προελέσθαι αὐτὸν ἀνελεῖν ὁ τυπήσας φονευτῆς μὲν, ἀλλ' ἀκούσιος διὰ τὴν πρόθεσιν.

12. Τοὺς διγάμους παντελῶς ὁ κανὼν τῆς ὑπηρεσίας ἀπέκλεισε.

13. Τοὺς ἐν πολέμοις φόνους οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τοῖς φόνοις οὐκ ἐλογίσαντο, ἐμοὶ δοκεῖ, συγγνώμην δόντες τοῖς ὑπὲρ σωφροσύνης καὶ εὐσεβείας ἀμνομένοις. Τὰχα δὲ καλῶς ἔχει συμβουλεύειν, ὡς τὰς χεῖρας μὴ καθαρούς, τριῶν ἐτῶν τῆς κοινωρίας μόνης ἀπέχεσθαι.

14. Ὁ τόκους λαμβάνων, εἴαν καταδέξηται τὸ ἄδικον κέρδος εἰς πτωχοὺς ἀναλῶσαι καὶ τοῦ λοιποῦ τοῦ νοσήματος τῆς φιλοχρηματίας ἀπαλλαγῆναι, δεκτός ἐστιν εἰς ἱερωσύνην.

15. Θαυμάζω δὲ σου, τὴν γραμματικὴν ἀκρίβειαν ἐπὶ τῆς Γραφῆς ἀπαιτοῦντος καὶ λογιζομένου ὅτι ἠναγκασμένη ἐστὶν ἡ λέξις τῆς ἐρμηνείας τὸ ἑαυτῆς εὐσημον ἐκδιδούσης, οὐ τὸ κυρίως ὑπὸ τῆς ἐβρουϊκῆς φωνῆς σημαίνονμενον μετατιθείσης. Ἐπεὶ δὲ δεῖ μὴ ἀργῶς παρελθεῖν τὸ ὑπ' ἀνδρὸς ζητητικοῦ κινήθην πρόβλημα, τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ οἱ ἰχθύες τῆς θαλάσσης καὶ ἐν τῇ κοσμοποιίᾳ τὴν αὐτὴν ἐλαχον γένεσιν. Ἐκ τῶν ὑδάτων γὰρ ἐξήχθη ἀμφοτέρα τὰ γένη. Τὸ δὲ αἴτιον ὅτι ταυτὸν ἐστιν ἑκατέροις ἰδίωμα. Τὰ μὲν γὰρ διανήχεται τὸ ὕδωρ, τὰ δὲ ἐπινήχεται

29. Ἐξ. 21, 12 — 14· 18· 19.

30. Δίγαμοι εἶναι οἱ ἔχοντες τελέσει δεύτερον γάμον.

31. Αἱ ἀκολουθοῦσαι δύο παράγραφοι, εἰς τὰς ὁποίας δίδεται ἀπάντησις εἰς δύο ἀντίστοιχα ἐρωτήματα τοῦ Ἀμφιλοχίου, δὲν εἶναι κανονολογικοὶ περιεχομένου.

32. Γεν. 1, 20 ἔ.

δώσωμεν εἰς τὸν Κύριον τὴν δίκην, ἡμεῖς δὲ ἄς τὸν δεχθῶμεν δίδοντες εἰς αὐτὸν συγγνώμην δι' ἀνθρώπινον πάθος, τὴν λήθην.

11. Ὁ δὲ διαπράξας τὸν ἀκούσιον φόνον ἀρκετὰ ἐξεπλήρωσε τὴν ποινὴν ἐπὶ ἔνδεκα ἔτη. Εἶναι φανερόν ὅτι ἐπὶ τῶν περιπτώσεων τῶν τραυματισθέντων θὰ ἐφαρμόσωμεν τὰς διατάξεις τοῦ Μωϋσέως²⁹. Οὕτω τὸν κατακλιθέντα ἐπάνω εἰς τὰς πληγὰς ποῦ ἔλαβε, βαδίσαντα δὲ πάλιν ἐπὶ τῆς ράβδου του, δὲν θὰ θεωρήσωμεν ὡς φονευθέντα. Ἐὰν δὲ δὲν ἐσηκώθη μετὰ τὰ τραύματα, ἀλλ' ὅμως ὁ κτυπήσας μὲ τὸ νὰ μὴ θελήσῃ νὰ τὸν φονεύσῃ εἶναι μὲν φονευτής, ἀλλὰ κατὰ τὴν πρόθεσίν του ἀκούσιος.

12. Τοὺς διγάμους³⁰ ὁ κανὼν ἀποκλείει ἐντελῶς τῆς ἱερωσύνης.

13. Τοὺς φόνους ποῦ γίνονται εἰς τοὺς πολέμους δὲν κατελόγισαν εἰς τοὺς φόνους οἱ πατέρες μας, καθὼς μοῦ φαίνεται, δίδοντες συγγνώμην εἰς τοὺς ἀμυνομένους ὑπὲρ τῆς σωφροσύνης καὶ τῆς εὐσεβείας. Ἴσως ὅμως καλὸν εἶναι νὰ συμβουλευώμεν τοὺς δράστας, καθὼς δὲν ἔχουν καθαρὰς τὰς χεῖρας, μόνον ν' ἀπέχουν τῆς κοινωνίας ἐπὶ τρία ἔτη.

14. Ὁ τοκογλύφος, ἐὰν συμφωνῇ νὰ δαπανήσῃ τὸ ἄδικον κέρδος χάριν τῶν πτωχῶν καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ν' ἀπαλλαγῇ τοῦ νοσήματος τῆς φιλοχρηματίας, εἶναι δεκτὸς εἰς τὴν ἱερωσύνην.

15. Σὲ θαυμάζω δὲ ποῦ ζητεῖς καὶ ἀπὸ τὴν Γραφὴν γραμματικὴν ἀκρίβειαν καὶ νομίζεις ὅτι ἡ λέξις τῆς μεταφράσεως εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ ἐκφράζῃ τὴν κανονικὴν τῆς ἔννοιαν καὶ ὄχι ν' ἀποδίδῃ τὸ σημαίνονμενον ὑπὸ τῆς ἀντιστοίχου ἑβραϊκῆς λέξεως³¹. Ἐπειδὴ δὲ δὲν πρέπει νὰ παρέλθωμεν μὲ ὀκηρίαν τὸ πρόβλημα ποῦ ἀνεκινήθη ἀπὸ ἕνα ἐρευνητικὸν ἄνδρα, λέγομεν ὅτι τὰ πτηνὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ οἱ ἰχθύες τῆς θαλάσσης παρομοίαν γένεσιν εἶχαν καὶ κατὰ τὴν κοσμοποιίαν. Διότι ἀμφοτέρα τὰ γένη ἐξήχθησαν ἀπὸ τὰ ὕδατα³². Αἴτιον δὲ τούτου εἶναι ὅτι ἀμφοτέρα ἔχουν τὰ αὐτὰ ἰδιώματα. Διότι τὰ μὲν κολυμβοῦν εἰς τὸ ὕδωρ, τὰ δὲ κολυμβοῦν εἰς τὸν ἀέρα. Διὰ

τῷ ἀέρι. Διὰ τοῦτο μὲν οὖν κοινῇ αὐτῶν ἐπεμνήσθη. Τὸ δὲ σχῆμα τοῦ λόγου ὡς μὲν πρὸς τοὺς ἰχθύας ἀκαταλλήλως ἀποδοθέν, ὡς δὲ πρὸς πάντα τὰ ἐν ὕδασι διαιωόμενα καὶ πᾶν οἰκείως. Τὰ γὰρ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ ὑποτέτακται τῷ ἀνθρώπῳ καὶ οἱ ἰχθύες τῆς θαλάσσης, καὶ οὐκ αὐτοὶ μόνον, ἀλλὰ καὶ πάντα τὰ διαπορευόμενα τρίβους θαλασσῶν. Οὐ γὰρ εἴ τι ἔνυδρον, καὶ ἰχθύς ἐστίν, ὡς τὰ κητώδη, φάλλαινα καὶ ζύγαινα καὶ δελφίνες καὶ φῶκαι, καὶ προσέτι ἵπποι καὶ κύνες καὶ πρόνες καὶ ξιφίαι καὶ οἱ θαλάσσιοι βούς, εἰ δὲ βούλει, καὶ ἀκάληφαι καὶ κτένες καὶ τὰ ὄστρακόβρινα πάντα, ὧν οὐδέν ἐστιν ἰχθύς, καὶ πάντα ἃ διαπορεύεται τρίβους θαλασσῶν.

16. Ὁ δὲ Νεεμᾶν οὐχὶ μέγας παρὰ Κυρίῳ, ἀλλὰ παρὰ τῷ κυρίῳ αὐτοῦ, τουτέστι τῶν παραδυναστευόντων ἦν τῷ βασιλεῖ τῶν Σύρων. Πρόσεχε οὖν ἀκριβῶς τῇ Γραφῇ καὶ αὐτόθεν ἐδρήσεις τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος.

26

199. ΑΜΦΙΛΟΧΙΩ ΠΕΡΙ ΚΑΝΟΝΩΝ

Πάλαι πρὸς τὰς παρὰ τῆς εὐλαβείας σου προταθείσας ἡμῖν ἐρωτήσεις ἀποκρινάμενος, οὐκ ἀπέστειλα τὸ γράμμα, τοῦτο μὲν ὑπὸ τῆς ἀρρωστίας τῆς μακρᾶς καὶ ἐπικινδύνου ἀσχοληθεὶς, τοῦτο δὲ ὑπὸ τῆς ἀπορίας τῶν διακονουμένων. Ὀλίγοι γὰρ καὶ παρ' ἡμῖν καὶ ὁδοῦ ἔμπειροι καὶ παρεσκευασμένοι πρὸς τὰς τοιαύτας ὑπηρεσίας. Ὡστε μαθὼν τὰς αἰτίας τῆς βραδύτητος δὸς ἡμῖν

33. Ἡ λέξις «ἐρπετά», ποῦ χρησιμοποιεῖται δι' ὄλα τὰ ζῶα τῆς θαλάσσης.

34. Βλ. Ψαλμ. 8, 7 — 9. Ἡ περίοδος αὕτη εἶναι ἐκτὸς θέσεως εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο.

τοῦτο δὲ βεβαίως τὰ ἐμνημόνευσε μαζί. Ἡ δὲ λεκτικὴ ἔκφρασις διὰ μὲν τοὺς ἰχθῦς εἶναι ἀκατάλληλος, δι' ὅλα δὲ τὰ ἐντὸς τῶν ὑδάτων ζῶντα εἶναι πολὺ ταιριαστὴ³³. Διότι τὰ πετεινά τοῦ οὐρανοῦ ὑποτάσσονται εἰς τὸν ἄνθρωπον, ὅπως καὶ οἱ ἰχθύες τῆς θαλάσσης, ὅχι δὲ μόνον αὐτοί, ἀλλὰ καὶ ὅλα τὰ διαπερῶντα τὰς ὁδοὺς τῶν θαλασσῶν³⁴. Πράγματι κάθε ὄν ποῦ εἶναι ἔνυδρον δὲν εἶναι καὶ ἰχθύς, ὅπως τὰ κητώδη, φάλλαιναί καὶ ζύγαιναί καὶ δελφίνια καὶ φῶκαι, προσέτι δὲ οἱ θαλάσσιοι ἵπποι καὶ κύνες καὶ πρίονες καὶ ξιφίαι καὶ βόες, ἐὰν δὲ θέλῃς, καὶ ἀκαλῆφαι καὶ κτένια καὶ ὅλα τὰ ὀστράκινα, ἐκ τῶν ὁποίων κανένα δὲν εἶναι ἰχθύς, καὶ ὅλα ὅσα διαπεροῦν τὰς ὁδοὺς τῶν θαλασσῶν.

16. Ὁ δὲ Νεεμὰν δὲν ἦτο μέγας ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, ἀλλὰ μόνον ἐνώπιον τοῦ κυρίου αὐτοῦ, δηλαδὴ ἦτο ἐκ τῶν ἀρχόντων πλησίον τοῦ βασιλέως τῶν Σύρων. Κύτταξε λοιπὸν μὲ προσοχὴν τὴν Γραφὴν καὶ θὰ εὕρῃς ἀπὸ ἐκεῖ τὴν λύσιν τοῦ ζητήματος.

26

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 199
ΠΡΟΣ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΝ ΠΕΡΙ ΚΑΝΟΝΩΝ

Ἐνῶ εἶχα ἐτοιμάσει ἀπὸ καιρὸν τὰς ἀποκρίσεις εἰς τὰς ἐρωτήσεις ποῦ προέτεινε ἡ εὐλάβειά σου, δὲν ἔστειλα τὸ γράμμα, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι μὲ ἀπησχόλησεν ἡ μακρὰ καὶ ἐπικίνδυνος ἀσθένειά μου, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι δὲν εὕρισκα γραμματοκομιστὰς. Πράγματι καὶ εἰς τὰ μέρη μας ὀλίγοι εἶναι ἔμπειροι τῆς ὁδοῦ καὶ παρεσκευασμένοι διὰ τοιαύτας ὑπηρεσίας. Ὡστε τώρα

³³Ἐπιστολὴ 199. Ἐγράφη τὸ 375, εἰς ἀπάντησιν ἄλλης σειρᾶς ἐρωτημάτων τοῦ Ἀμφιλοχίου περὶ κανονικῶν ζητημάτων. Ἡ ἀρίθμησις τῶν κανόνων γίνεται ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὴν προηγουμένην κανονικὴν ἐπιστολήν.

τὴν συγγνώμην. Ἐθαυμάσαμεν δέ σου τὴν φιλομάθειαν ὁμοῦ καὶ τὴν ταπεινοφροσύνην, ὅτι καὶ μαθεῖν καταδέχη τὴν τοῦ διδάσκειν τάξιν πεπιστευμένος καὶ μανθάνειν παρ' ἡμῶν οἷς οὐδὲν μέγα πρόσεστιν εἰς γνῶσιν. Ἄλλ' ὁμως, ἐπειδὴ καταδέχη διὰ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ποιεῖν πρᾶγμα οὐ ῥαδίως παρ' ἐτέρου γινόμενον, χρὴ καὶ ἡμᾶς τῇ προθυμίᾳ σου καὶ τῇ ἀγαθῇ σπουδῇ συναίρεσθαι καὶ ὑπὲρ δύναμιν.

17. Ἠρώτησας ἡμᾶς περὶ Βιάνορος τοῦ πρεσβυτέρου εἰ δεκτός ἐστιν εἰς τὸν κληρὸν διὰ τὸν ὄρκον. Ἐγὼ δὲ ἦδη τινὰ καὶ κοινὸν ὄρον περὶ πάντων ὁμοῦ τῶν μετ' αὐτοῦ ὁμωμοκότων τοῖς κατ' Ἀντιόχειαν κληρικοῖς οἶδα ἐκτεθεικῶς· ὥστε τῶν μὲν δημοσίων αὐτοὺς ἀπέχεσθαι συλλόγων, ἰδίᾳ δὲ ἐνεργεῖν τὰ τῶν πρεσβυτέρων. Τὸ δὲ αὐτὸ τοῦτο καὶ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ὑπηρεσίαν ἄδειαν αὐτῷ παρέχει, διότι οὐκ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἐστὶν ἡ ἱερωσύνη, ἀλλ' ἐν Ἰκονίῳ, ἣν, ὡς αὐτὸς ἐπέστεilas ἡμῖν, τῆς Ἀντιοχείας εἰς οἰκησιν ἀντηλλάξατο. Ἔστιν οὖν δεκτός ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος, ἀπαιτούμενος παρὰ τῆς εὐλαβείας σου μεταμέλῃσθαι ἐπὶ τῇ εὐκολίᾳ τοῦ ὄρκου ὃν ἐπὶ τοῦ ἀπίστου ἀνδρὸς ἐξωμόσατο, βασιτάξει τὴν ἐνόχλησιν τοῦ μικροῦ ἐκείνου κινδύνου μὴ δυνηθεῖς.

18. Περὶ τῶν ἐκπεσουσῶν παρθένων τῶν καθομολογησαμένων τὸν ἐν σεμνότητι βίον τῷ Κυρίῳ, εἶτα διὰ τὸ ὑποπεσεῖν τοῖς πάθεσι τῆς σαρκὸς ἀθეთουσῶν τὰς ἑαυτῶν συνθήκας, οἱ μὲν πατέρες ἡμῶν ἀπαλῶς καὶ πράως συμπεριφερόμενοι ταῖς ἀσθενείαις τῶν κατολισθαινόντων ἐνομοθέτησαν δεκτὰς εἶναι μετὰ τὸν ἐνιαυτὸν, καθ' ὁμοιότητα τῶν διγάμων διαταξάμενοι. Ἐμοὶ δὲ δοκεῖ, ἐπειδὴ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι προϊούσα ἡ Ἐκκλησία κραταιο-

1. Ἡ ἐπισκοπὴ εἶναι τὸ ἀξίωμα τοῦ κατ' ἐξοχὴν διδασκάλου εἰς τὸν Χριστιανισμόν.

2. Αὕτῃ ἡ ὄρκισις ἐγίνε κατόπιν πίσεως ἐνώπιον «ἀπίστου» ἀρχοντος. Ἴσως δὲν πρόκειται περὶ εἰδωλολάτρου ἀρχοντος (ὡς ὁ Ἰουλιανός, πρὸ δωδεκαετίας), ἀλλὰ περὶ ἀρειανοῦ (ὡς ὁ Οὐάλης).

3. Χῆραι καὶ παρθένοι ἐδιδαν ρητὴν ὑπόσχεσιν ἀγαμίας καὶ παρθενίας ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ἀκόμη τοῦ Παύλου. Κατεγράφοντο εἰς κατάλογον, ὑπηρετοῦσαν τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ διέμεναν ἀτομικῶς εἰς τὰς ἰδιωτικὰς κατοικίας των.

πού ἔμαθες τὴν αἰτίαν τῆς ἀργοπορίας, δῶσε μας τὴν συγγνώμην. Ἐθαυμάσαμεν δὲ τὴν φιλομάθειάν σου καὶ συγχρόνως τὴν ταπεινοφροσύνην, διότι καὶ νὰ μάθης καταδέχεσαι, ἂν καὶ εἶσαι ἐμπειπιστευμένος τὸ ἀξίωμα τοῦ διδάσκειν¹, καὶ νὰ μανθάνης μάλιστα ἀπὸ ἡμᾶς πού δὲν κατέχομεν σπουδαίαν θέσιν εἰς τὸ πεδῖον τῆς γνώσεως. Ἄλλ' ὅμως, ἐπειδὴ διὰ τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ καταδέχεσαι νὰ κάμῃς ἓνα πρᾶγμα πού ἄλλος δὲν κάμνει εὐκόλα, πρέπει καὶ ἡμεῖς ν' ἀνταποκριθῶμεν εἰς τὴν προθυμίαν σου καὶ τὸν ἀγαθὸν ζῆλον, ἀκόμη καὶ ὑπὲρ τὰς δυνάμεις μας.

17. Μᾶς ἠρώτησες περὶ τοῦ πρεσβυτέρου Βιάνορος, ἐὰν λόγῳ τοῦ ὄρκου εἶναι δεκτὸς εἰς τὸν κλῆρον. Ἐγὼ πάντως γνωρίζω ὅτι ἤδη ἔχω προτείνει εἰς τοὺς κληρικούς τῆς Ἀντιοχείας ἓνα κοινὸν κανόνα δι' ὅλους ὅσοι ὠρκίσθησαν μαζί με αὐτόν² κατ' αὐτόν οὗτοι θὰ ἀπέχουν τῶν δημοσίων συναθροίσεων, θὰ ἐνεργοῦν δὲ κατ' ἰδίαν τὰ ἔργα τῶν πρεσβυτέρων. Ὁ ἴδιος κανονισμὸς παρέχει εἰς αὐτόν ἄδειαν νὰ ἐκτελῇ τὴν ὑπηρεσίαν του, διότι τὸ ἱερατικὸν ἔργον του δὲν εἶναι εἰς τὴν Ἀντιόχειαν ἀλλ' εἰς τὸ Ἰκόνιον, πόλιν πού, ὅπως μᾶς ἔγραψες σὺ ὁ ἴδιος, προετίμησεν εἰς διαμονὴν ἀντὶ τῆς Ἀντιοχείας. Νὰ γίνῃ λοιπὸν δεκτὸς ὁ ἄνδρας ἐκεῖνος, ἀφοῦ τοῦ ζητηθῇ ἀπὸ τὴν εὐλάβειάν σου νὰ μετανοήσῃ διὰ τὴν εὐκολίαν μετὰ τὴν ὁποίαν ἔδωσεν ὄρκον ἐνώπιον ἀπίστου ἀνδρός, μὴ δυνηθεῖς νὰ ὑποφέρῃ τὴν ἐνόχλησιν τοῦ μικροῦ ἐκείνου κινδύνου.

18. Περὶ τῶν ἐκπεσοουσῶν παρθένων, αἱ ὁποῖαι, ἀφοῦ ὠμολόγησαν εἰς τὸν Κύριον τὸν ἐν σεμνότητι βίον³, ἔπειτα ὑποταγεῖσαι εἰς τὰ πάθη τῆς σαρκὸς ἠθέτησαν τὰς ὑποσχέσεις των, οἱ μὲν πατέρες ἡμῶν, ἀπλῶς καὶ πράως συμπεριφερόμενοι εἰς τὰς ἀσθενείας αὐτῶν πού ὀλισθαίνουν, ἐνομοθέτησαν νὰ εἶναι δεκταὶ μετὰ ἓνα ἔτος, ἀποφασίσαντες καθ' ὁμοιότητα πρὸς τοὺς διγάμους. Ἐγὼ ὅμως νομίζω ὅτι, ἐπειδὴ μετὰ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ προοδεύουσα ἡ Ἐκκλησία γίνεται ἰσχυροτέρα καὶ τὸ τάγμα τῶν παρθένων πληθύνεται τώρα, πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν προσεκτικώτερα εἰς τὸ ἀντικείμενον αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ

τέρα γίνεται και πληθύνεται νῦν τὸ τάγμα τῶν παρθένων, προσέχειν ἀκριβῶς τῷ τε κατ' ἔννοϊαν φαινομένῳ πράγματι καὶ τῇ τῆς Γραφῆς διανοίᾳ ἣν δυνατόν ἐξευρεῖν ἀπὸ τοῦ ἀκολούθου. Χρηεῖα γὰρ παρθενίας ἐλάττων· οὐκοῦν καὶ τὸ τῶν χηρῶν ἀμάρτημα πολλῶ δευτέρον ἐστὶ τοῦ τῶν παρθένων. Ἴδωμεν τοίνυν τί γέγραπται Τιμοθέῳ παρὰ τοῦ Παύλου· «Νεωτέρας δὲ χήρας παραιτοῦ. Ὅταν γὰρ καταστρηνιάσωσι τοῦ Χριστοῦ, γαμεῖν θέλουσιν ἔχουσαι κρίμα ὅτι τὴν πρώτην πίστιν ἠθέτησαν». Εἰ τοίνυν χήρα κρίματι ὑπόκειται βαρυτάτῳ ὡς τὴν εἰς Χριστὸν ἀθετήσασα πίστιν, τί χρὴ λογίζεσθαι ἡμᾶς περὶ τῆς παρθένου, ἣτις νόμφη ἐστὶ τοῦ Χριστοῦ καὶ σκεῦος ἱερὸν ἀνατεθὲν τῷ Δεσπότη; Μέγα μὲν ἀμάρτημα καὶ δούλην λαθραίοις γάμοις ἑαυτὴν ἐπιδιδούσαν φθορᾶς ἀναπλῆσαι τὸν οἶκον καὶ καθυβρίζειν διὰ τοῦ πονηροῦ βίου τὸν κεκτημένον· πολλῶ δὲ δήπου χαλεπώτερον τὴν νόμφην μοιχαλίδα γενέσθαι καὶ τὴν πρὸς τὸν νυμφίον ἔνωσιν ἀτιμάσασαν ἠδοναῖς ἀκολάστοις ἑαυτὴν ἐπιδούῃαι. Οὐκοῦν ἢ μὲν χήρα, ὡς δούλη διεφθαρμένη, καταδικάζεται· ἢ δὲ παρθένος τῷ κρίματι τῆς μοιχαλίδος ὑπόκειται. Ὡσπερ οὖν τὸν ἀλλοτρίᾳ γυναικὶ συνιόντα μοιχὸν ὀνομάζομεν, οὐ πρότερον παραδεξάμενοι εἰς κοινωνίαν πρὶν ἢ παύσασθαι τῆς ἀμαρτίας· οὕτω δηλονότι καὶ ἐπὶ τοῦ τῆν παρθένου ἔχοντος διατεθησόμεθα. Ἐκεῖνο δὲ νῦν προδιομολογεῖσθαι ἡμῖν ἀναγκαῖον, ὅτι παρθένος ὀνομάζεται ἢ ἐκουσίως ἑαυτὴν προσαγαγοῦσα τῷ Κυρίῳ καὶ ἀποταξαμένη τῷ γάμῳ καὶ τὸν ἐν ἁγιασμῷ βίον προτιμήσασα. Τὰς δὲ ὁμολογίας τότε ἐγκρίνομεν, ἄφ' οὗπερ ἂν ἡ ἡλικία τὴν τοῦ λόγου συμπλήρῳσιν ἔχη. Οὐ γὰρ τὰς παιδικὰς φωνὰς πάντως κυρίας ἐπὶ τῶν τοιούτων ἠγεῖσθαι προσῆκεν, ἀλλὰ τὴν ὑπὲρ τὰ δέκα ἐξ ἢ δέκα καὶ ἐπτὰ γενομένην ἔτη, κυρίαν οὖσαν τῶν λογισμῶν, ἀνακριθεῖσαν ἐπὶ πλεῖον,

4. Καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν ὁ Βασίλειος παρουσιάζεται αὐστηρότερος ἀπὸ ὅσων ἀπαιτοῦσεν ἢ παράδοσις.

5. Α' Τιμ. 5, 11 ε.

6. Ἡ περίοδος αὐτὴ στρέφει τὸν λόγον πρὸς τὸν συζῶντα μὲ ξένην γυναῖκα ἢ παρθένου, ἐνῶ ὁ Βασίλειος ὁμιλεῖ περὶ τῆς παρθένου. Προφανῶς παρενεβλήθη εἰς τὸ κείμενον ἀπὸ σχόλιον τοῦ περιθωρίου.

ὅπως παρουσιάζεται καὶ εἰς τὴν ἄποψιν τῆς Γραφῆς ποῦ ἡμποροῦμεν νὰ εὕρωμεν κατ' ἀναλογίαν ⁴. Πράγματι ἡ χηρεία εἶναι κατωτέρα τῆς παρθενίας· ἐπομένως καὶ τὸ ἁμάρτημα τῶν χηρῶν εἶναι πολὺ ἐλαφρότερον τοῦ τῶν παρθένων. Ἄς ἴδωμεν λοιπὸν τί ἔχει γράψει ὁ Παῦλος πρὸς τὸν Τιμόθεον «τὰς νεωτέρας δὲ χήρας νὰ τὰς ἐγκαταλείπῃς, καθ' ὅσον, ὅταν καταληφθοῦν ἀπὸ ἐπιθυμίας, θέλουν νὰ ὑπανδρευθοῦν καὶ ὑπόκεινται εἰς κρίμα διότι ἠθέτησαν τὴν πρώτην ὑπόσχεσιν» ⁵. Ἐάν λοιπὸν μία χήρα ὑπόκειται εἰς βαρύτερον κρίμα ὡς ἀθετήσασα τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, τί πρέπει νὰ σκεπτώμεθα περὶ τῆς παρθένου, ἡ ὁποία εἶναι νύμφη τοῦ Χριστοῦ καὶ σκεῦος ἱερὸν ἀφιερωμένον εἰς τὸν Δεσπότην; Μέγα εἶναι τὸ ἁμάρτημα καὶ μία δούλη νὰ γεμίσῃ τὸν οἶκον διαφθορὰν ἐπιδιδομένη εἰς λαθραίας ἐρωτικὰς ἐπαφὰς καὶ νὰ καθυβρίζῃ τὸν κάτοχον αὐτῆς διὰ τοῦ πονηροῦ βίου της· ἀλλ' ἀσφαλῶς εἶναι πολὺ βαρύτερον τὸ νὰ γίνῃ ἡ νύμφη μοιχαλὶς καὶ νὰ ἐπιδίδεται εἰς ἀκολάστους ἡδονὰς ἀτιμάσασα τὴν πρὸς τὸν γαμβρὸν ἔνωσιν. Ἐπομένως ἡ μὲν χήρα καταδικάζεται ὡς δούλη διεφθαρμένη, ἡ δὲ παρθένος ὑπόκειται εἰς τὸ κρίμα τῆς μοιχαλίδος. Ὅπως λοιπὸν τὸν συνερχόμενον μὲ ξένην γυναῖκα ὀνομάζομεν μοιχὸν καὶ δὲν τὸν δεχόμεθα εἰς κοινωνίαν πρὶν παύσῃ τὴν ἀμαρτίαν, οὕτω προφανῶς θὰ ἐνεργήσωμεν καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ ἔχοντος τὴν παρθένον ⁶.

Ἐκεῖνο δὲ εἶναι τώρα ἀναγκαῖον νὰ διευκρινήσωμεν ἀπὸ πρὶν, ὅτι δηλαδὴ παρθένος ὀνομάζεται ἡ νεὰ ποῦ ἀφιέρωσεν ἑαυτὴν εἰς τὸν Κύριον ἐκουσίως καὶ ἀπεκήρυξε τὸν γάμον καὶ προετίμησε τὸν βίον τῆς ἀγνότητος. Τὰς δὲ ὁμολογίας ἐγκρίνομεν ἀπὸ τὸν χρόνον ποῦ ἡ ἡλικία κατέχει τὴν πληρότητα τῆς λογικῆς ἱκανότητος. Πράγματι δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ θεωρῶμεν ἐγκύρους τὰς παιδικὰς φωνὰς· ἀλλὰ τὴν νεάνιδα ποῦ ἔχει ἡλικίαν ἄνω τῶν δέκα ἕξ ἢ δέκα ἑπτὰ ἐτῶν, ποῦ εἶναι κυρία τῶν λογισμῶν της, ποῦ ἀφοῦ ἀνεκρίθη ἐπὶ πολὺ ἐπέμεινε καὶ ἐξελιπάρησε νὰ γίνῃ δεκτὴ, αὐτὴν πρέπει νὰ συμπεριλάβωμεν εἰς τὰς παρθένους καὶ τῆς τοιαύτης τὴν ὁμολογίαν νὰ ἐπικυ-

εἶτα παραμείνασαν καὶ λιπαροῦσαν διὰ ἱκεσιῶν πρὸς τὸ παραδεχθῆναι, τότε ἐγκαταλέγεσθαι χρῆ ταῖς παρθένοις καὶ τὴν ὁμολογίαν τῆς τοιαύτης κυροῦν καὶ τὴν ἀθέτησιν αὐτῆς ἀπαραιτήτως κολάζειν. Πολλὰς γὰρ γονεῖς προσάγουσι, καὶ ἀδελφοὶ καὶ τῶν προσηκόντων τινές, πρὸς τῆς ἡλικίας, οὐκ οἴκοθεν ὀρμηθείσας πρὸς ἀγαμίαν, ἀλλὰ τι βιωτικὸν ἑαυτοῖς διοικούμενοι. Ἄς οὐ θραδῖως προσδέχεσθαι δεῖ, ἕως ἂν φανερῶς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἐρευνησωμεν γνώμην.

19. Ἄνδρῶν δὲ ὁμολογίας οὐκ ἔγνωμεν, πλὴν εἰ μὴ τινες ἑαυτοὺς τῷ τάγματι τῶν μοναζόντων ἐγκατηρίθμησαν· οἱ κατὰ τὸ σιωπώμενον δοκοῦσι παραδεδέχθαι τὴν ἀγαμίαν. Πλὴν καὶ ἐπ' ἐκείνων ἐκεῖνο ἠγοῦμαι προηγείσθαι προσήκειν, ἐρωτᾶσθαι αὐτοὺς καὶ λαμβάνεσθαι τὴν παρ' αὐτῶν ὁμολογίαν ἐναργῆ, ὥστε, ἐπειδὴν μετατίθενται πρὸς τὸν φιλόσαρκον καὶ ἡδονικὸν βίον, ὑπάγειν αὐτοὺς τῷ τῶν πορνεόντων ἐπιτιμίῳ.

20. Ὅσαι γυναῖκες, ἐν αἰρέσει οὔσαι, παρθενίαν ὠμολόγησαν, εἶτα μετὰ ταῦτα γάμον ἀνθείλοντο, οὐχ ἠγοῦμαι χρῆναι καταδικάζεσθαι ταύτας. («Ὅσα γὰρ ὁ νόμος λέγει, τοῖς ἐν τῷ νόμῳ λαλεῖ»). Αἱ δὲ μήπω ὑπελθοῦσαι τὸν ζυγὸν τοῦ Χριστοῦ οὐδὲ τὴν νομοθεσίαν ἐπιγινώσκουσι τοῦ Δεσπότου. Ὡστε δεκταί εἰσι τῇ Ἐκκλησίᾳ, μετὰ πάντων καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις ἄφεςιν ἔχουσαι ἐκ τῆς πίστεως τῆς εἰς Χριστόν. Καὶ καθόλου τὰ ἐν τῷ κατηχουμένῳ βίῳ γενόμενα εἰς εὐθύναις οὐκ ἄγεται. Τούτους δέ, δηλονότι, ἄνευ βαπτίσματος ἢ Ἐκκλησίας οὐ παραδέχεται. Ὡστε ἀναγκαιότατον ἐπὶ τούτοις τὰ πρεσβεῖα τῆς γενέσεως.

21. Εἰ ἀνήρ γυναικὶ συνοικῶν, ἐπειδὴν, μὴ ἀρκεσθεὶς τῷ γάμῳ, εἰς πορνείαν ἐκπέσῃ, πόρονον κρίνομεν τὸν τοιοῦτον καὶ πλεῖον αὐτὸν παρατεινόμεν ἐν τοῖς ἐπιτιμίῳ· οὐ μέντοι ἔχομεν κανόνα τῷ τῆς μοιχείας αὐτὸν ὑπαγαγεῖν ἐγκλήματι, ἐὰν εἰς ἐλευθέ-

7. Δὲν ὑπῆρχε κανὼν ὁμολογίας ἀγαμίας διὰ τοὺς ἄνδρας ποὺ ἤθελαν νὰ ζήσουν βίον ἐγκρατείας κατὰ τὴν παλαιὰν ἐποχὴν καὶ μέχρι τοῦ Βασιλείου. Ὁ Βασίλειος ἐδῶ προτείνει τὴν λήψιν ἀποφάσεως διὰ τοιαύτην ὁμολογίαν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον καὶ ἔγινε.

ρώσωμεν καὶ αὐτῆς τὴν ἀθέτησιν νὰ τιμωρήσωμεν αὐστηρῶς. Διότι πολλὰς νέας προσάγουν οἱ γονεῖς ἢ οἱ ἀδελφοὶ ἢ ἄλλοι συγγενεῖς, πρὸ τῆς ὠρίμου ἡλικίας, μὴ κινηθεῖσας ἐθελουσίως εἰς τὴν ἀγαμίαν, μὲ σκοπὸν νὰ διευθετήσουν ἰδικὰ τῶν βιοτικὰ ζητήματα. Αὐτὰς δὲν πρέπει νὰ δεχώμεθα εὐκόλα, ἕως ὅτου ἐξετάσωμεν τὴν ἰδικὴν τῶν γνώμην.

19. Δὲν γνωρίζομεν ἀνδρῶν ὁμολογίαν παρθενίας, ἐκτὸς τῆς περιπτώσεως ἐκείνων οἱ ὁποῖοι ἐνεγράφησαν εἰς τὴν τάξιν τῶν μοναχῶν καὶ φαίνονται σιωπηλῶς παραδεχθέντες τὴν ἀγαμίαν⁷. Πάντως νομίζω ὅτι καὶ δι' αὐτοὺς πρέπει νὰ προηγηθῆται σχετικὴ διαδικασία, νὰ ἐρωτῶνται δηλαδὴ καὶ νὰ λαμβάνεται ρητὴ ὁμολογία τῶν, ὥστε, ὅταν τυχὸν προσχωροῦν εἰς τὸν φιλόσαρκον καὶ ἡδονικὸν βίον, νὰ τοὺς ὑποβάλλωμεν εἰς τὸ ἐπιτίμιον τῶν πορνεούτων.

20. Ὅσαι ἀπὸ τὰς γυναῖκας ποὺ ἀνήκουν εἰς τὴν αἵρεσιν ὠμολόγησαν παρθενίαν, ἔπειτα δὲ προετίμησαν τὸν γάμον, δὲν νομίζω ὅτι πρέπει νὰ καταδικάζωνται. «Διότι ὅσα λέγει ὁ νόμος, τὰ λέγει διὰ τοὺς ὑπαγομένους εἰς τὸν νόμον»⁸. Ἐκεῖναι λοιπὸν ποὺ δὲν ὑπήχθησαν ἀκόμη εἰς τὸν ζυγὸν τοῦ Χριστοῦ δὲν γνωρίζουν οὔτε τὴν νομοθεσίαν τοῦ Κυρίου. Ὡστε εἶναι δεκταὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, λαμβάνουσαι διὰ τῆς πίστεως εἰς Χριστὸν ἄφεσιν μαζί μὲ ὅλα τὰ παραπτώματα καὶ δι' αὐτό. Ἄλλωστε γενικῶς διὰ τὰ διαπραττόμενα κατὰ τὸ στάδιον τῶν κατηχομένων δὲν ζητοῦνται εὐθῦναι⁹. Τούτους δὲ προφανῶς ἡ Ἐκκλησία δὲν δέχεται χωρὶς βάπτισμα. Ὡστε εἶναι ἀναγκαιότατον πρᾶγμα δι' αὐτοὺς νὰ ὑποβληθοῦν εἰς τὸ βάπτισμα τῆς ἀναγεννήσεως.

21. Ἄνδρα ποὺ ζῆ μὲ τὴν σύζυγόν του, ἕαν, μὴ ἀρκούμενος εἰς τὴν σύζυγόν του, ἐκπέση εἰς πορνείαν, τὸν θεωροῦμεν ὡς πόρνον καὶ παρατείνομεν ἐπὶ πολὺ τὸν χρόνον τοῦ ἐπιτιμίου του· ἀλλ' ὁμως δὲν ἔχομεν κανόνα βάσει τοῦ ὁποῖου νὰ τὸν

8. Ρωμ. 3, 19.

9. Οἱ αἵρετικοὶ ἐξισώνονται μὲ τοὺς κατηχομένους, ὅταν προσχωροῦν εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν.

ραν γάμον ἢ ἁμαρτία γένηται· διότι ἡ μοιχαλὶς μὲν «Μιαινομένη, φησί, μιανθήσεται», καὶ οὐκ ἀναστρέφει πρὸς τὸν ἄνδρα αὐτῆς, καὶ «Ὁ κατέχων μοιχαλίδα ἄφρων καὶ ἀσεβής»· ὁ μέντοι πορνεύσας οὐκ ἀποκλεισθήσεται τῆς πρὸς τὴν γυναῖκα ἑαυτοῦ συνοικίσεως. Ὡστε ἡ μὲν γυνὴ ἀπὸ πορνείας ἐπανιόντα τὸν ἄνδρα αὐτῆς παραδέξεται, ὁ δὲ ἄνηρ τὴν μιανθεῖσαν τῶν οἴκων ἑαυτοῦ ἀποπέμψει. Καὶ τούτων δὲ ὁ λόγος οὐ ῥάδιος, ἡ δὲ συνήθεια οὕτω κεκράτηκε.

22. Τοὺς ἐξ ἀρπαγῆς ἔχοντας γυναῖκας, εἰ μὲν ἄλλοις προμεμνηστευμένας εἰεν ἀφηρημένοι, οὐ πρότερον χρὴ παραδέχεσθαι πρὶν ἢ ἀφελέσθαι αὐτῶν καὶ ἐπ' ἐξουσίᾳ τῶν ἐξ ἀρχῆς μνηστευσάμενων ποιῆσαι, εἴτε βούλονται λαβεῖν αὐτάς εἴτε ἀποσιῆναι. Εἰ δὲ σχολάζουσάν τις λάβοι, ἀφαιρεῖσθαι μὲν δεῖ καὶ τοῖς οἰκείοις ἀποκαθιστᾶν, ἐπιτρέπειν δὲ τῇ γνώμῃ τῶν οἰκείων, εἴτε γονεῖς εἰεν εἴτε ἀδελφοὶ εἴτε οἵτινες οὖν προεστῶτες τῆς κόρης, κἂν μὲν ἔλονται αὐτῷ παραδοῦναι, ἴστασθαι τὸ συνοικέσιον, ἐὰν δὲ ἀνανεύσωσι, μὴ βιάζεσθαι. Τὸν μέντοι ἐκ διαφθορᾶς, εἴτε λαθραίας εἴτε βιαιοτέρας, γυναῖκα ἔχοντα ἀνάγκη τὸ τῆς πορνείας ἐπιγνῶναι ἐπιτίμιον. Ἔστι δὲ ἐν τέσσαρσιν ἔτεσιν ὠρισμένη τοῖς πορνεύουσιν ἡ ἐπιτίμησις. Χρὴ τῷ πρώτῳ ἐκβάλλεσθαι τῶν προσευχῶν καὶ προσκλαίειν αὐτοὺς τῇ θύρᾳ τῆς ἐκκλησίας, τῷ δευτέρῳ δεχθῆναι εἰς ἀκρόασιν, τῷ τρίτῳ εἰς μετάνοιαν, τῷ τετάρτῳ εἰς σύστασιν μετὰ τοῦ λαοῦ ἀπεχομένους τῆς προσφορᾶς, εἴτα αὐτοὺς ἐπιτρέπεσθαι τὴν κοινωνίαν τοῦ ἀγαθοῦ.

23. Περὶ δὲ τῶν δύο ἀδελφᾶς γαμουμένων ἢ ἀδελφοῖς δυσι γαμουμένων ἐπιστολίδιον ἡμῖν ἐκπεφώνηται οὗ τὸ ἀντίγραφον

10. Ἱερ. 3, 1.

11. Παροιμ. 18, 22α.

12. Τὸ θέμα αὐτὸ ἀνέπτυξε καὶ εἰς τὴν προηγουμένην κανονικὴν ἐπιστολήν.

ὑπαγάγωμεν εἰς τὸ παράπτωμα τῆς μοιχείας, ἐὰν ἡ ἁμαρτία του ἔγινε μὲ ἄγαμον γυναῖκα· διότι ἡ μὲν μοιχαλὶς, καθὼς λέγει, «μιαינוμένη, θὰ μαιίνεται» καὶ δὲν θὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν ἄνδρα τῆς ¹⁰, καὶ «ὁ ἔχων μοιχαλίδα εἶναι ἄφρων καὶ ἀσεβής» ¹¹. ἀλλ' ἐκεῖνος ποῦ πορνεύει δὲν θὰ ἀποκλεισθῇ τῆς συνοικήσεως μὲ τὴν γυναῖκά του ¹². Ὡστε ἡ μὲν γυναῖκα θὰ δέχεται τὸν ἄνδρα τῆς ἐπιστρέφοντα ἀπὸ τὴν πορνείαν, ὁ δὲ ἄνδρας θὰ ἐκδιώξῃ ἀπὸ τὸν οἶκόν του τὴν μιανθεισαν σύζυγόν του. Τῆς τοιαύτης ρυθμίσεως τῶν πραγμάτων ὁ λόγος δὲν εἶναι εὐκολον νὰ ἐκτεθῇ, ἀλλὰ πάντως αὐτὴ ἡ συνήθεια ἐπεκράτησεν.

22. Ἐκείνους ποῦ ἔχουν γυναῖκας ἐξ ἀπαγωγῆς, ἐὰν μὲν τὰς ἔχουν ἀφαιρέσει ἐνῶ ἦσαν μνηστευμένοι μὲ ἄλλους, δὲν πρέπει νὰ τοὺς δεχώμεθα πρὶν τοὺς ἀφαιρεθοῦν αὐταὶ καὶ τεθοῦν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν ἀρχικῶν μνηστήρων των, διὰ ν' ἀποφασίσουν εἴτε νὰ τὰς παραλάβουν εἴτε νὰ τὰς χωρίσουν. Ἐὰν δὲ κανεὶς ἀπήγαγε γυναῖκα ἐλευθέραν, πρέπει νὰ τοῦ ἀφαιρεθῇ καὶ νὰ παραδοθῇ εἰς τοὺς οἰκείους τῆς, καὶ νὰ δοθῇ τὸ δικαίωμα ἀποφάσεως εἰς τοὺς οἰκείους, εἴτε γονεῖς εἶναι εἴτε ἀδελφοὶ εἴτε ὁποιοιδήποτε κηδεμόνες τῆς κόρης, καὶ ἂν μὲν προτιμήσουν νὰ δοθῇ εἰς αὐτόν, νὰ γίνῃ τὸ συνοικέσιον, ἐὰν δὲ ἀρνηθοῦν, νὰ μὴ παραβιασθῇ ἡ γνώμη των. Εἰς ἐκεῖνον ὁ ὁποῖος ἔχει γυναῖκα ποῦ προηγουμένως διέφθειρεν, εἴτε κατόπιν ἀποπλάνησεως εἴτε κατόπιν βίας, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐπιβληθῇ τὸ ἐπιτίμιον τῆς πορνείας. Διάρκει δὲ ἡ καθωρισμένη διὰ τοὺς πορνεύοντας ἐπιτίμησις ἐπὶ τέσσαρα ἔτη. Πρέπει κατὰ τὸ πρῶτον νὰ ἀπομακρύνωνται ἀπὸ τὰς προσευχὰς καὶ νὰ προσκλαίουσιν εἰς τὴν θύραν τῆς ἐκκλησίας, κατὰ τὸ δεύτερον νὰ γίνωνται δεκτοὶ εἰς ἀκρόασιν, κατὰ τὸ τρίτον εἰς μετάνοιαν, κατὰ τὸ τέταρτον εἰς ἔνωσιν μετὰ τοῦ λαοῦ χωρὶς νὰ μετέχουν τῆς προσφορᾶς, ἔπειτα δὲ νὰ τοὺς ἐπιτρέπεται ἡ κοινωνία τοῦ ἀγαθοῦ.

23. Περὶ ἐκείνων δὲ ποῦ νυμφεύονται δύο ἀδελφὰς ἡ ὑπανδρεύονται δύο ἀδελφοὺς ἔχομεν ἐτοιμῶσαι ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν, τῆς ὁποίας ἀντίγραφον ἐστείλαμεν εἰς τὴν εὐλάβειάν σου. Ὁ

ἀπεστείλαμέν σου τῇ εὐλαβείᾳ. Ὁ δὲ ἀδελφοῦ ἰδίου γυναῖκα λαβῶν οὐ πρότερον δεχθήσεται πρὶν ἀποστῆναι αὐτῆς.

24. Χήραν τὴν καταλεγείσαν εἰς τὸν ἀριθμὸν τῶν χηρῶν, τουτέστι τὴν διακονουμένην ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, ἔκρινεν ὁ ἀπόστολος γαμουμένην παρορᾶσθαι. Ἄνδρὶ δὲ χηρεύσαντι οὐδεὶς ἐπικεῖται νόμος, ἀλλ' ἰκανὸν τῷ τοιούτῳ τὸ τῶν διγάμων ἐπιτίμιον. Ἡ μέντοι χήρα ἐξηκονταετῆς γεγονυῖα, εἴαν ἔληται πάλιν ἀνδρὶ συνοικεῖν, οὐ καταξιοθήσεται τῆς τοῦ ἀγαθοῦ κοινωνίας, ἕως ἂν τοῦ πάθους τῆς ἀκαθαρσίας παύσηται. Ἐὰν μέντοι πρὸ ἐξήκοντα ἐτῶν ἀριθμήσωμεν αὐτήν, ἡμέτερον τὸ ἔγκλημα, οὐ τοῦ γυναίου.

25. Ὁ τὴν διεφθαρμένην ὑφ' ἑαυτοῦ εἰς γυναῖκα κατέχων τὸ μὲν ἐπὶ τῇ φθορᾷ ἐπιτίμιον ὑποστήσεται, τὴν δὲ γυναῖκα ἔχειν συγχωρηθήσεται.

26. Ἡ πορνεία γάμος οὐκ ἔστιν, ἀλλ' οὐδὲ γάμου ἀρχή. Ὡστε, εἴαν ἦ δυνατὸν τοὺς κατὰ πορνείαν συναπτομένους χωρίζεσθαι, τοῦτο κράτιστον. Ἐὰν δὲ στέργωσιν ἐκ παντὸς τρόπου τὸ συνοικέσιον, τὸ μὲν τῆς πορνείας ἐπιτίμιον γνωρίζετωσαν, ἀφιέσθωσαν δέ, ἵνα μὴ χειρόν τι γένηται.

27. Περὶ τοῦ πρεσβυτέρου τοῦ κατ' ἀγνοίαν ἀθέσμῳ γάμῳ περιπαρέντος ὥρισα ἃ ἐχρῆν· καθέδρας μὲν μετέχειν, τῶν δὲ λοιπῶν ἐνεργειῶν ἀπέχεσθαι. Ἀρκετὸν γὰρ τῷ τοιούτῳ ἢ συγγνώμη. Εὐλογεῖν δὲ ἕτερον, τὸν τὰ οἰκεία τημελεῖν ὀφείλοντα τραύματα, ἀνακόλουθον. Εὐλογία γὰρ ἀγιασμοῦ μετάδοσις ἔστιν. Ὁ δὲ τοῦτο μὴ ἔχων διὰ τὸ ἐκ τῆς ἀγνοίας παράπτωμα πῶς ἑτέρῳ μεταδώσει; Μῆτε τοίνυν δημοσίᾳ μῆτε ἰδίᾳ εὐλογεῖτω, μῆτε τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ κατανεμέτω ἑτέροις μῆτε τι ἄλλο λειτουργεῖτω, ἀλλὰ ἀρκούμενος τῇ προεδρίᾳ προσκλαιέτω τῷ Κυρίῳ συγχωρηθῆναι αὐτῷ τὸ ἐκ τῆς ἀγνοίας ἀνόμημα.

13. Α' Τιμ. 5, 9 ε.

14. Εἶναι ἓνα ἀπὸ τὰ αὐστηρότερα σημεῖα τῆς νομοθεσίας τοῦ Βασιλείου ἢ τοιαύτη τιμωρία ἱερέως διὰ τέλεσιν ἐξ ἀγνοίας παρανόμου γάμου.

δὲ λαβῶν τὴν σύζυγον τοῦ ἀδελφοῦ του δὲν θὰ γίνῃ δεκτὸς πρὶν τὴν χωρίση.

24. Χήρα, ποὺ ἔχει ἐγγραφῆ εἰς τὴν τάξιν τῶν χηρῶν, ἢ ὁποῖα τυγχάνει τῆς φροντίδος τῆς Ἐκκλησίας, ὅταν ὑπανδρεύεται, ὁ ἀπόστολος ἔκρινε νὰ παροραῖται ¹³. Δι' ἄνδρα ὅμως χηρεύσαντα δὲν ὑπάρχει κανεὶς κανὼν, ἀλλ' ἰκανὸν εἶναι δι' αὐτὸν τὸ ἐπιτίμιον τῶν διγάμων. Ἡ δὲ χήρα ποὺ ἔφθασε τὰ ἐξῆντα χρόνια, ἐὰν ἀποφασίσῃ νὰ συνοικήσῃ πάλιν μὲ ἄνδρα, δὲν θὰ καταξιωθῆ τῆς κοινωνίας τοῦ ἀγαθοῦ, ἕως ὅτου παύσῃ τὸ πάθος τῆς ἀκαθαρσίας. Ἐὰν ὅμως τὴν ἐγγράψωμεν εἰς τὸν κατάλογον πρὶν φθάσῃ τὰ ἐξῆντα, ἰδικόν μας εἶναι τὸ παράπτωμα, ὄχι τῆς γυναικός.

25. Ὁ ἔχων σύζυγον τὴν ὑπὸ τοῦ ἰδίου διαφθαρεῖσαν γυναῖκα τὸ μὲν ἐπιτίμιον διὰ τὴν διαφθοράν θὰ ὑποστῆ, θὰ τοῦ ἐπιτραπῆ ὅμως νὰ διατηρήσῃ τὴν γυναῖκα.

26. Ἡ πορνεία δὲν εἶναι γάμος, ἀλλ' οὔτε ἀρχὴ γάμου. Ὡστε, ἐὰν εἶναι δυνατόν, νὰ χωρίζονται οἱ συνδεόμενοι κατὰ τὸ σύστημα τῆς πορνείας, τοῦτο εἶναι τὸ καλύτερον. Ἐὰν ὅμως ἐπιθυμοῦν μὲ κάθε τρόπον τὴν συνοίκησιν, νὰ τοὺς ἐπιβληθῆ τὸ ἐπὶ τῆς πορνείας ἐπιτίμιον, ν' ἀφήνωνται δὲ νὰ συζοῦν, διὰ νὰ μὴ γίνῃ τίποτε χειρότερον.

27. Περὶ δὲ τοῦ πρεσβυτέρου ὁ ὁποῖος ἐξ ἀγνοίας ἀνεμίχθη εἰς ἄθεσμον γάμον ὠρισα ὅσα ἔπρεπε· δηλαδὴ νὰ μετέχῃ μὲν τῆς καθέδρας, ν' ἀπέχῃ δὲ τῶν λοιπῶν ἐνεργειῶν. Εἰς τοιοῦτον ἄνθρωπον εἶναι ἀρκετὴ ἡ συγγνώμη· πάντως εἶναι ἀνακόλουθον τὸ νὰ εὐλογῆ ἄλλον ἐκεῖνος ποὺ πρέπει νὰ περιποιηθῆ τὰ ἰδικὰ του τραύματα. Διότι εὐλογία εἶναι ἡ μετάδοσις ἁγιασμοῦ, αὐτὸς δὲ ποὺ δὲν ἔχει τοῦτο τὸ δῶρον λόγῳ τοῦ ἐκ τῆς ἀγνοίας παραπτώματος, πῶς θὰ τὸ μεταδώσῃ εἰς ἄλλον; Ἐπομένως οὔτε δημοσίᾳ οὔτε ἰδιωτικῶς νὰ εὐλογῆ, οὔτε τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ νὰ διανέμῃ εἰς ἄλλους οὔτε ἄλλο λειτούργημα νὰ ἐπιτελῆ, ἀλλά, ἀρκούμενος εἰς τὴν προεδρίαν, νὰ προσκλαίῃ ἐνώπιον τοῦ Κυρίου νὰ τοῦ συγχωρηθῆ τὸ ἐκ τῆς ἀγνοίας ἀνόμημα ¹⁴.

28. Ἐκεῖνό γε μὴν γελοῖόν μοι κατεφάνη τὸ εὐξασθαι τινα υἱῶν ἀπέχεσθαι κρεῶν. Ὡστε καταξίωσον διδάσκειν αὐτοὺς τῶν ἀπαιδευτῶν προσευχῶν καὶ ἐπαγγελιῶν ἀπέχεσθαι· τὴν μέντοι χρῆσιν ἀδιάφορον εἶναι συγχώρησον. Οὐδὲν γὰρ κτίσμα Θεοῦ ἀπόβλητον μετ' εὐχαριστίας λαμβανόμενον. Ὡστε ἢ εὐχὴ καταγέλαστος, οὐχ ἢ ἀποχὴ ἀναγκαία.

29. Ἀρχοντας μέντοι ὁμνύειν ἐπὶ τῷ κακοποιεῖν τοὺς ἀρχομένους καὶ πᾶν θεραπεύεσθαι προσῆκε. Θεραπεία δὲ τούτων διττὴ· μία μὲν μὴ ὁμνύειν αὐτοὺς διδάσκεσθαι προχειρῶς, ἕτερα δὲ μὴ ἐπιμένειν ἐν ταῖς πονηραῖς κρίσεσιν. Ὡστε ὄρκω προληφθεὶς τις εἰς κακοποιίαν ἑτέρου τὴν μὲν ἐπὶ τῇ προπετείᾳ τοῦ ὄρκου μετάνοιαν ἐπιδεικνύσθω, μὴ μέντοι προσχήματι εὐλαβείας τὴν πονηρίαν ἑαυτοῦ βεβαιοῦτω. Οὐδὲ γὰρ Ἡρώδη συνήνεγκεν εὐορκήσαντι, ὅς, ἵνα μὴ ἐπιορκήσῃ δῆθεν, φονεὺς ἐγένετο τοῦ προφήτου. Ἀπαξ δὲ ὁ ὄρκος ἀπηγόρευται, πολλῶν δὲ δήπου εἰκὸς τὸν ἐπὶ κακῶν γινόμενον κατακεκρίσθαι. Ὡστε μεταφρονεῖν χρὴ τὸν ὁμνύοντα, οὐχὶ σπουδάζειν βεβαιοῦν ἑαυτοῦ τὸ ἀνόσιον. Ἐξέτασον γὰρ πλατύτερον τὴν ἀτοπίαν. Εἴ τις ὁμόσειεν ἐξορῶξεν τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἀδελφοῦ, εἰ καλὸν τὸ τοιοῦτον εἰς ἔργον ἀγαγεῖν αὐτῷ; Εἴ τις φονεύσειν; Εἴ τις ὄλως δι' ὄρκου ἐντολὴν τινα παραβήσεσθαι; Ὡμοσα γὰρ καὶ ἔστησα, οὐχὶ τὴν ἁμαρτίαν, ἀλλὰ τοῦ φυλάξασθαι τὰ κρίματα τῆς δικαιοσύνης σου. Ὡσπερ δὲ τὴν ἐντολὴν ἀμεταθέτοις κρίμασι προσῆκε βεβαιοῦσθαι, οὕτω τὴν ἁμαρτίαν παντοίως καθήκει ἀκροῦσθαι καὶ ἀφανίζεσθαι.

30. Περὶ τῶν ἀρπαζόντων κανόνα μὲν παλαιὸν οὐκ ἔχομεν, ἰδίαν δὲ γνώμην ἐποίησάμεθα· τρία ἔτη καὶ αὐτοὺς καὶ τοὺς συναρπάζοντας αὐτοῖς ἔξω τῶν εὐχῶν γίνεσθαι. Τὸ δὲ μὴ βιαίως γενό-

15. Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ. Ματθ. 14, 9 ἔ. Μάρκ. 6, 22 – 28.

16. Ψαλμ. 118, 106.

28. Ἐκεῖνο μοῦ ἐφάνη βεβαίως γελοῖον, τὸ ὅτι ηὐχήθη κάποιος ν' ἀπέχη χοιρινοῦ κρέατος. Διὰ τοῦτο καταξίωσε νὰ τοὺς διδάξης ν' ἀποφεύγουν τὰς παραλόγους προσευχὰς καὶ ἐπαγγελίας. Διότι κανένα κτίσμα τοῦ Θεοῦ δὲν εἶναι ἀπόβλητον ὅταν λαμβάνεται μ' εὐχαριστίαν. Ὡστε ἡ εὐχή εἶναι καταγέλαστος, ὄχι ἡ ἀποχή τοῦ κρέατος ἀναγκαία.

29. Τὸ νὰ ὀρκίζονται δὲ οἱ ἄρχοντες νὰ κακοποιοῦν τοὺς ἀρχομένους εἶναι κάτι πού ἀπαιτεῖ προσεκτικὴν θεραπείαν. Διττὴ δὲ εἶναι ἡ θεραπεία αὐτῶν· μία μὲν νὰ διδάσκονται νὰ μὴ ὀρκίζονται τόσον εὐκολα, ἑτέρα δὲ νὰ μὴ ἐπιμένουν εἰς τὰς πονηρὰς κρίσεις. Ὡστε, ἐὰν κάποιος ἔχη δεθῆ με ὄρκον νὰ κακοποιήσῃ ἄλλον, τὴν μὲν μετάνοιαν διὰ τὴν ἐπιπολαιότητα τοῦ ὄρκου νὰ ἐπιδείξῃ, ἀλλὰ πάντως νὰ μὴ ἐπιβειβαιώσῃ τὴν πονηρίαν του ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς εὐλαβείας. Οὔτε τὸν Ἡρώδην ὠφέλησε τὸ ὅτι ἐτήρησε τὸν ὄρκον του, ὅταν, διὰ νὰ μὴ ἐπιπορήσῃ δῆθεν, ἔγινε φονεὺς τοῦ προφήτου¹⁵. Ἄφοῦ ὁ ὄρκος ἔχει ἀπαγορευθῆ ἀπολύτως, πολὺ περισσότερο φυσικὰ εἶναι ἀξιοκατάκριτος ὁ ἐπὶ κακῷ ἀπαγγελλόμενος. Ὡστε πρέπει ν' ἀλλάσῃ φρόνημα ὁ ὀρκιζόμενος, ὄχι νὰ φροντίζῃ νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν ἀνοσίαν σκέψιν του. Ἐξέτασε δὲ εὐρύτερον τὸν παραλογισμόν. Ἐὰν κανεὶς ὀρκισθῆ νὰ ἐξορύξῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς τοῦ ἀδελφοῦ, εἶναι καλὸν νὰ πραγματοποιήσῃ τοιοῦτον ὄρκον; Ἐὰν κανεὶς ὀρκισθῆ νὰ φονεύσῃ; «Ὡρκισθὴν καὶ ἀπεφάσισα, ὄχι τὴν ἀμαρτίαν, ἀλλὰ τὴν τήρησιν τῶν κριμάτων τῆς δικαιοσύνης σου»¹⁶. Ὅπως δὲ ἡ ἐντολή ταιριάζει νὰ ἐφαρμόζεται με ἀμεταβλήτους ἀποφάσεις, οὕτως ἀρμόζει νὰ ἀκυροῦται καὶ ν' ἀφανίζεται με κάθε τρόπον ἡ ἀμαρτία.

30. Περὶ τῶν ἀπαγωγέων παλαιὸν μὲν κανόνα δὲν ἔχομεν, διετυπώσαμεν δὲ ἰδικὴν μας γνώμην· ν' ἀποκλείωνται τῶν προσευχῶν ἐπὶ τριετίαν τόσον αὐτοὶ ὅσον καὶ οἱ συνεργοὶ αὐτῶν. Ἡ δὲ ἄνευ βίας γενομένη ἀπαγωγή δὲν προκαλεῖ εὐθύνην, ὅταν δὲν κατευθύνῃ τὴν ἐνέργειαν οὔτε βιασμός οὔτε κλοπή. Ἡ δὲ χήρα εἶναι αὐτεξουσία καὶ ἐλευθέρη ν' ἀκολουθήσῃ.

μενον ἀνεύθυνόν ἐστιν, ὅταν μὴ φθορά ἢ μηδὲ κλοπὴ ἡγουμένη τοῦ πράγματος. Αὐτεξουσία δὲ ἢ χήρα, καὶ ἐπ' αὐτῇ τὸ ἀκολουθῆσαι. Ὡστε τῶν σχημάτων ἡμῖν οὐ φροντιστέον.

31. Ἡ ἀναχωρήσαντος τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἀφανοῦς ὄντος, πρὸ τοῦ πεισθῆναι περὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ ἐτέρῳ συνοικήσασα, μοιχᾶται.

32. Οἱ τὴν πρὸς θάνατον ἁμαρτίαν ἁμαρτάνοντες κληρικοὶ τοῦ βαθμοῦ κατὰγονται, τῆς κοινωνίας δὲ τῶν λαϊκῶν οὐκ ἐξείργονται. «Οὐ γὰρ ἐκδικήσεις δις ἐπὶ τὸ αὐτό».

33. Ἡ γυνὴ ἢ διὰ τῆς ὁδοῦ κνήσασα καὶ ἀμελήσασα τοῦ κνήματος τῷ τοῦ φόνου ἐγκλήματι ὑποκείσθω.

34. Τὰς μοιχευθείσας γυναῖκας καὶ ἐξαγορευούσας δι' ἐδ- λάθειαν ἢ ὀπωσοῦν ἐλεγχομένας δημοσιεύειν οὐκ ἐκέλευσαν οἱ πατέρες ἡμῶν, ἵνα μὴ θανάτου αἰτίαν παρὰσχωμεν ἐλεγχθείσαις, ἴστασθαι δὲ αὐτὰς ἄνευ κοινωνίας προσέταξαν μέχρι τοῦ συμπληροῦσθαι τὸν χρόνον τῆς μετανοίας.

35. Ἐπὶ δὲ τοῦ καταλειφθέντος χρῆ σκοπεῖν τὴν αἰτίαν τῆς ἐγκαταλείψεως, κἄν φανῇ ἀλόγως ἀναχωρήσασα, ὁ μὲν συγγνώμης ἐστὶν ἄξιος, ἢ δὲ ἐπιτιμίον. Ἡ δὲ συγγνώμη τούτῳ πρὸς τὸ κοινωνεῖν τῇ Ἐκκλησίᾳ δοθήσεται.

36. Στρατιώτιδες αἱ τῶν ἀνδρῶν ἀφανῶν ὄντων γαμηθεῖσαι τῷ αὐτῷ ὑπόκεινται λόγῳ ᾧπερ καὶ αἱ διὰ τὴν ἀποδημίαν τῶν ἀνδρῶν μὴ ἀναμείνασαι τὴν ἐπάνοδον, πλὴν ἔχει τινὰ συγγνώμην τὸ πρᾶγμα ἐνταῦθα διὰ τὸ μᾶλλον πρὸς θάνατον εἶναι τὴν ὑπόνοιαν.

37. Μετὰ τὸ ἀφαιρεθῆναι τὴν ἄλλοτριαν ὁ γαμήσας ἐπὶ μὲν τῇ πρώτῃ μοιχείᾳ ἐγκληθήσεται, ἐπὶ δὲ τῇ δευτέρᾳ ἀνεύθυνος ἔσται.

38. Αἱ κόραι αἱ παρὰ γνώμην πατρὸς ἀκολουθήσασαι πορευέουσι, διαλλαγέντων δὲ τῶν γονέων δοκεῖ θεραπείαν λαμβάνειν

Ὡστε δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ φροντίσωμεν διὰ προσχήματα.

31. Γυναίκα, ἀνδρὸς ποὺ ἀνεχώρησε καὶ ἐξηφανίσθη, ἔὰν συνοικήσῃ μὲ ἄλλον πρὶν πεισθῆ ὑπερὶ τοῦ θανάτου ἐκείνου, μοιχεύεται.

32. Οἱ κληρικοὶ οἱ ἁμαρτάνοντες τὴν πρὸς θάνατον ἁμαρτίαν καθαιροῦνται μὲν τοῦ βαθμοῦ των, δὲν ἐμποδίζονται ὁμως τῆς κοινωνίας τῶν λαϊκῶν. «Διότι δὲν θὰ ἐπιβάλης διπλὴν τιμωρίαν διὰ τὸ ἴδιον παράπτωμα»¹⁷.

33. Ἡ γυναίκα ποὺ ἐγέννησεν εἰς τὸν δρόμον καὶ ἐγκατέλειψε τὸ βρέφος ὑπόκειται εἰς τὴν κατηγορίαν τοῦ φόνου.

34. Τὰς μοιχευθείσας γυναίκας, ὅταν ἀπὸ εὐλάβειαν ἐξομολογοῦνται ἢ μὲ ὅποιονδήποτε τρόπον ἀνακαλύπτωνται, οἱ πατέρες ἡμῶν δὲν παρήγγειλαν νὰ τὰς γνωστοποιῶμεν δημοσίᾳ, διὰ νὰ μὴ παράσχωμεν μὲ τὸν ἔλεγχον αὐτὸν αἰτίαν θανάτου· διέταξαν δὲ νὰ στέκωνται αὐταὶ χωρὶς κοινωνίαν μέχρις ὅτου συμπληρωθῆ ὁ χρόνος τῆς μετανοίας.

35. Εἰς τὴν περίπτωσιν ἀνδρὸς ἐγκαταλειφθέντος ἀπὸ τὴν σύζυγόν του πρέπει νὰ ἐξετάσωμεν τὴν αἰτίαν τῆς ἐγκαταλείψεως, καὶ ἂν φανῆ ἀναιτίως ἀναχωρήσασα, αὐτὸς μὲν εἶναι ἄξιος συγγνώμης, αὐτὴ δὲ ἄξια ἐπιτιμίου· θὰ δοθῆ δὲ ἄδεια εἰς αὐτὸν νὰ κοινωνῆ μὲ τὴν Ἐκκλησίαν.

36. Γυναίκες στρατιωτικῶν, τῶν ὁποίων οἱ ἄνδρες ἐξηφανίσθησαν, ἔὰν ὑπανδρευθοῦν, ὑπόκεινται εἰς τὴν ἴδιαν κρίσιν μὲ ἐκείνας τῶν ὁποίων οἱ ἄνδρες ἐταξίδευσαν, διότι δὲν ἐπερίμεναν διὰ τὴν ἐπάνοδον· ἀλλ' ἐδῶ ἢ περίπτωσις ἐπιδέχεται συγχώρησιν διότι ἢ ὑποψία κλίνει μᾶλλον πρὸς τὸν θάνατον.

37. Ὁ νυμφευθεὶς ξένην γυναίκα, ἀφοῦ τὴν ἀφήρσεν ἀπὸ ἄλλον, διὰ μὲν τὴν πρώτην γυναίκα του θὰ κατηγορηθῆ ἐπὶ μοιχείᾳ, διὰ δὲ τὴν δευτέραν θὰ ἀπαλλαγῆ.

38. Αἱ κόραι, ποῦ ἠκολούθησαν ἄνδρα χωρὶς τὴν συναίνεσιν τοῦ πατρός, πορνεύουν, ἔὰν ὁμως συνδιαλλαγοῦν μὲ τοὺς γονεῖς τὸ πρᾶγμα διευθετεῖται· δὲν ἀποκαθίστανται

τὸ γεγονός· οὐκ εὐθὺς δὲ εἰς τὴν κοινωνίαν ἀποκαθίστανται, ἀλλὰ ἐπιτιμηθήσονται τρία ἔτη.

39. Ἡ τῷ μοιχῷ συζῶσα, μοιχαλὶς ἐστὶ πάντα τὸν χρόνον.

40. Ἡ παρὰ γνώμην τοῦ δεσπότη ἀνδρὶ ἑαυτὴν ἐκδιδούσα ἐπόρνευσεν, ἢ δὲ μετὰ ταῦτα πεπαρησιασμένῳ γάμῳ χρησαμένη ἐγγήματο. Ὡστε ἐκεῖνο μὲν πορνεία, τοῦτο δὲ γάμος. Αἱ γὰρ συνθήκαι τῶν ὑπεξουσίων οὐδὲν ἔχουσι βέβαιον.

41. Ἡ ἐν τῇ χηρείᾳ ἑαυτῆς ἐξουσίαν ἔχουσα ἀνδρὶ συνοικεῖν ἀνέγκλητος, εἰ μηδεὶς ἐστὶν ὁ διασπῶν τὸ συνοικέσιον, τοῦ Ἀποστόλου εἰπόντος· «Ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἀνὴρ, ἐλευθέρᾳ ἐστὶν ᾧ θέλει γαμηθῆναι, μόνον ἐν Κυρίῳ».

42. Οἱ ἄνευ τῶν κρατούντων γάμοι πορνείαι εἰσιν. Οὔτε οὖν πατὴρ ζῶντος οὔτε δεσπότη οἱ συνιόντες ἀνεύθινοί εἰσιν, ὡς, ἐὰν ἐπινεύσωσιν οἱ κύριοι τὴν συνοίκησιν, τότε λαμβάνει τὸ τοῦ γάμου βέβαιον.

43. Ὁς θανάτου πληγὴν τῷ πλησίον ἔδωκε φονεὺς ἐστὶν, εἴτε ἤρξε τῆς πληγῆς εἴτε ἡμίνατο.

44. Ἡ διάκονος ἢ τῷ Ἑλληνι συμπορνεύσασα δεκτὴ ἐστὶν εἰς τὴν κοινωνίαν, εἰς δὲ τὴν προσφορὰν δεχθήσεται τῷ ἐβδόμῳ ἔτει, δηλονότι ἐν ἀγνείᾳ ζῶσα. Ὁ δὲ μετὰ τὴν πίστιν Ἑλλην πάλιν τῇ ἱεροσυλίᾳ προσιῶν ἐπὶ τὸν ἕμετον ὑποστρέφει. Ἡμεῖς δὲ τῆς διακόνου τὸ σῶμα ὡς καθιερωμένον οὐκέτι ἐπιτρέπομεν ἐν χρήσει εἶναι σαρκικῇ.

45. Ὁς ἐάν τις τὸ ὄνομα λαβὼν τοῦ χριστιανισμοῦ ἐνυβρίζῃ τὸν Χριστόν, οὐδὲν ὄφελος αὐτῷ ἀπὸ τῆς προσηγορίας.

46. Ἡ δὲ τῷ καταλειφθέντι πρὸς καιρὸν παρὰ τῆς γυναικὸς κατὰ ἄγνοιαν γημαμένη, εἶτα ἀφεθεῖσα διὰ τὸ ἐπανελθεῖν πρὸς αὐ-

18. Α' Κορ. 7, 39.

19. Κρατοῦντες εἶναι οἱ κυρίαρχοι προσώπων ποὺ δὲν εἶχαν πολιτικά δικαιώματα, ὅπως οἱ δοῦλοι, αἱ θυγατέρες, οἱ ἀνήλικοι υἱοί, κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον.

ὁμως ἀμέσως εἰς κοινωνίαν, ἀλλὰ θὰ εἶναι ἐπιτιμημένοι ἐπὶ τριετίαν.

39. Ἡ συζῶσα μὲ μοιχόν, θὰ εἶναι μοιχαλὶς ὅλον τὸν χρόνον τῆς συνοικήσεως.

40. Ἡ δούλη γυναῖκα, ἡ ὁποία παραδίδει ἑαυτὴν εἰς ἄνδρα χωρὶς τὴν συναίνεσιν τοῦ δεσπότης της, πορνεύει· ἐκείνη δὲ ἡ ὁποία μετὰ ἀπὸ αὐτὸ προσέρχεται εἰς ἐπιτρεπτόν γάμον ὑπανδρεύεται πραγματικά. Ὡστε ἐκεῖνο μὲν πορνεῖα, τοῦτο δὲ γάμος. Διότι τὰ συμβόλαια τῶν μὴ ἐλευθέρων δὲν εἶναι ἔγκυρα.

41. Γυναῖκα, ἡ ὁποία κατὰ τὴν χηρείαν της διαθέτει ἑαυτὴν ἐλευθέρως, ἢμπορεῖ νὰ συνοικήσῃ μὲ ἄνδρα χωρὶς κατηγορίαν, ἐὰν δὲν ὑπάρχῃ κανεὶς νὰ διασπάσῃ τὸ συνοικέσιον, ἐφ' ὅσον ὁ ἀπόστολος εἶπεν· «ἐὰν δὲ ἀποθάνῃ ὁ ἄνδρας, εἶναι ἐλευθέρη νὰ ὑπανδρευθῆ ὅποιον θέλει, ἀλλὰ μόνον ἐν Κυρίῳ»¹⁸.

42. Οἱ ἄνευ συναιρέσεως τῶν κρατούντων¹⁹ συναπτόμενοι γάμοι εἶναι πορνεῖαι. Ἐπομένως δὲν εἶναι ἀθῶοι οἱ οὕτω συζῶντες, ἐφ' ὅσον ζῆ ὁ πατήρ ἢ ὁ δεσπότης· ἐὰν ὁμως ἐγκρίνουν τὴν συνοίκησιν οἱ κύριοι, τότε ὁ γάμος εἶναι ἔγκυρος.

43. Ὅποιος κατέφερεν ἐναντίον τοῦ πλησίον θανατηφόρον τραῦμα εἶναι φονεὺς, εἴτε ἤρχισε πρῶτος εἴτε ἠμύνετο.

44. Ἡ διακόνισσα ποὺ συνεπόρνευσε μὲ τὸν εἰδωλόατρην εἶναι δεκτὴ εἰς κοινωνίαν, ἀλλὰ θὰ μετέχῃ τῆς προσφορᾶς μετὰ ἕξ ἔτη, φυσικὰ ἐὰν ζῆ εἰς ἀγνεῖαν. Ὁ δὲ εἰδωλόατρης ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν ἀποδοχὴν τῆς πίστεως προσέρχεται πάλιν εἰς τὴν ἱεροσυλίαν, ἐπιστρέφει εἰς τὸν ἕμετόν του. Ἡμεῖς δὲ δὲν ἐπιτρέπομεν τὸ σῶμα τῆς διακονίσσης νὰ εἶναι εἰς σαρκικὴν χρῆσιν, ὡς ἀφιερωμένον.

45. Ἐὰν κάποιος, ἀφοῦ ἔλαβε τὸ ὄνομα τοῦ Χριστιανοῦ, ὑβρίζῃ τὸν Χριστόν, δὲν ἀποκομίζει κανένα ὄφελος ἀπὸ τὴν προσηγορίαν.

46. Ἡ γυναῖκα, ἡ ὁποία ὑπανδρεύθη ἐξ ἀγνοίας ἄνδρα ἔχοντα ἐγκαταλειφθῆ προσκαίρως ἀπὸ τὴν σύζυγόν του, ἀπεμακρύνθη δὲ ἔπειτα διότι ἐπανῆλθεν ἡ προηγουμένη, ἐπόρνευ-

τὸν τὴν προτέραν, ἐπόρνευσε μὲν, ἐν ἀγνοίᾳ δέ. Γάμου οὖν οὐκ εἰρχθήσεται. Κάλλιον δέ, ἐὰν μείνη οὗτος.

47. Ἐγκρατῖται καὶ Σακκοφόροι καὶ Ἀποτακτῖται τῷ αὐτῷ ὑπόκεινται λόγῳ ᾧ καὶ Ναυατιανοί, ὅτι περὶ μὲν ἐκείνων κανὼν ἐξεφωνήθη, εἰ καὶ διάφορος, τὰ δὲ κατὰ τοὺτους ἀποσεσιώπηται. Ἡμεῖς μέντοι ἐνὶ λόγῳ ἀναβαπτίζομεν τοὺς τοιούτους. Εἰ δὲ παρ' ὑμῖν ἀπηγόρευται τὸ τοῦ ἀναβαπτισμοῦ, ὡσπερ οὖν καὶ παρὰ Ῥωμαίοις οἰκονομίας τινὸς ἐνεκα ἀπαιτεῖσθαι διὰ τὸ βάπτισμα αὐτῶν, ὁ ἡμέτερος λόγος ἰσχύει ἔχέτω, ὅτι, ἐπειδὴ ὡσπερ Μαρκωνιστῶν ἐστὶν ἀποβλάστημα ἢ κατ' αὐτοὺς αἰρέσεις, βδελυσομένων τὸν γάμον καὶ ἀποστρεφομένων τὸν οἶνον καὶ τὴν κτίσιν τοῦ Θεοῦ μεμιασμένην εἶναι λεγόντων, οὐ δεχόμεθα αὐτοὺς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐὰν μὴ βαπτισθῶσιν εἰς τὸ ἡμέτερον βάπτισμα. Μὴ γὰρ λεγέτωσαν ὅτι «Εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα ἐβαπτίσθημεν» οἱ γε κακῶν ποιητὴν ὑποτιθέμενοι τὸν Θεόν, ἐφαιμίλλως τῷ Μαρκίῳ καὶ ταῖς λοιπαῖς αἰρέσεσιν. Ὡστε, ἐὰν ἀρέσῃ τοῦτο, δεῖ πλείονας ἐπισκόπους ἐν ταύτῳ γενέσθαι καὶ οὕτως ἐκθέσθαι τὸν κανόνα, ἵνα καὶ τῷ ποιήσαντι τὸ ἀκίνδυνον ἢ καὶ ὁ ἀποκρινόμενος τὸ ἀξιόπιστον ἔχη ἐν τῇ περὶ τῶν τοιούτων ἀποκρίσει.

48. Ἡ δὲ ἐγκαταλειφθεῖσα παρὰ τοῦ ἀνδρός, κατὰ τὴν ἐμὴν γνώμην, μένειν ὀφείλει. Εἰ γὰρ ὁ Κύριος εἶπεν «Ὅτι ἐάν τις καταλίπη γυναῖκα, ἐκτὸς λόγου πορνείας, ποιεῖ αὐτὴν μοιχᾶσθαι», ἐκ τοῦ μοιχαλίδα αὐτὴν ὀνομάσαι ἀπέκλεισεν αὐτὴν τῆς πρὸς ἔτε-

20. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ αἰρετικοὶ ἀνήκουν εἰς τὴν ἰδίαν αἰρετικὴν γραμμὴν. Διακρίνουν ὀξύτατα τὸ κακὸν ἀπὸ τὸ ἀγαθὸν καὶ ἀποδίδουν τὸ καθένα εἰς ἰδιαίτερον θεόν. Διὰ τοῦτο ἀπέφευγαν τὸν γάμον, ὡς ἐφεύρημα τοῦ κακοῦ θεοῦ, τὸ κρέας, τὸν οἶνον καὶ ἄλλα, ὡς προϊόντα τοῦ κακοῦ. Αἱ ἰδιαίτεροι ὀνομασίαι τῶν ὀφείλονται εἰς ὠρισμένα καθ' ὁμάδα χαρακτηριστικά. Οἱ Σακκοφόροι ἔφεραν ἀντὶ ἐνδύματος σάκκον, οἱ Ἀποστακτῖται ἀπεκήρυσσαν τὸν γάμον κ.τ.τ.

21. Ὁ Μαρκίων ἦτο δυαρχικὸς γνωστικὸς αἰρεσιάρχης τοῦ 2ου αἰῶνος.

σε μὲν, ἐν ἀγνοίᾳ δέ. Δὲν θὰ ἐμποδισθῆ ἄλλοι ἀπὸ γάμον, ἀλλὰ καλύτερα εἶναι, ἂν μείνη οὕτως.

47. Οἱ Ἐγκρατῖται καὶ οἱ Σακκοφόροι καὶ οἱ Ἀποτακτῖται²⁰ ὑπόκεινται εἰς τὴν ἰδίαν κρίσιν μὲ τοὺς Νοβατιανούς, διότι περὶ ἐκείνων μὲν, τῶν Νοβατιανῶν, διευτυπώθη κανὼν, ἂν καὶ διάφορος κατὰ τόπους, τὰ κατὰ τοὺτους ὁμως ἔχουν ἀποσιωπηθῆ. Ἡμεῖς πάντως κατὰ ἐνιαίαν ἀπόφασιν ἀναβαπτίζομεν τοὺς τοιοῦτους. Ἐὰν δὲ εἰς σᾶς ἀπαγορεύεται ὁ ἀναβαπτισμός, ὅπως συμβαίνει καὶ μὲ τοὺς Ρωμαίους κατὰ τινα οἰκονομίαν λόγῳ τοῦ βαπτίσματος αὐτῶν, πάντως ἡ ἰδική μας ἀπόφασις πρέπει νὰ ἐπικρατήσῃ· διότι, ἐπειδὴ ἡ αἵρεσίς των εἶναι σὰν παραφυᾶς τῶν Μαρκιωνιστῶν, οἱ ὅποιοι βδελύσσονται τὸν γάμον καὶ ἀποστρέφονται τὸν οἶνον καὶ θεωροῦν μεμιασμένην τὴν κτίσιν τοῦ Θεοῦ, δὲν τοὺς δεχόμεθα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐὰν δὲν βαπτισθοῦν εἰς τὸ ἰδικόν μας βάπτισμα. Ἄς μὴ εἴπουν δὲ ὅτι «εἰς Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα ἐβαπτίσθημεν», αὐτοὶ ποῦ ἐκλαμβάνουν τὸν Θεὸν ὡς ποιητὴν τῶν κακῶν, κατὰ τὸ παράδειγμα τοῦ Μαρκίωνος²¹ καὶ τῶν ἄλλων ὁμοίων αἰρεσιάρχων. Ὡστε, ἐὰν τοῦτο σοῦ ἀρέσῃ, πρέπει νὰ συγκεντρωθοῦν πολλοὶ ἐπίσκοποι εἰς σύνοδον κατὰ τὴν ὁποίαν νὰ ἐγκρίνουν τὸν κανόνα²², οὕτως ὥστε καὶ ὁ ἐνεργῶν τὸν ἀναβαπτισμόν νὰ εἶναι ἐκτὸς κινδύνου καὶ ὁ ἀποκρινόμενος νὰ ἔχη ἀξιοπιστίαν εἰς τὰς περὶ τοιοῦτων θεμάτων ἀποκρίσεις.

48. Γυναῖκα, ἐγκαταλειφθεῖσα ἀπὸ τὸν ἄνδρα της, ὀφείλει κατὰ τὴν γνώμην μου νὰ μείνη ἄγαμος. Διότι, ἐὰν ὁ Κύριος εἶπεν, ὅτι «ἐὰν κανεὶς ἐγκαταλείψῃ τὴν γυναῖκα του, ἐκτὸς τοῦ λόγου πορνείας, τὴν ἀναγκάζει νὰ μοιχεύεται»²³, μὲ τὸ νὰ τὴν ὀνομάσῃ μοιχαλίδα ἀποκλείει τὴν πρὸς ἄλλον σύνδεσιν

22. Κάθε τοπικὴ Ἐκκλησία εἶχε τὴν νομοθεσίαν της κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, εἰς τὰ λεπτομερειακὰ ζητήματα. Ἡ Σύνοδος τῆς Νικαίας (325) εἶχε καθορίσει τὸν ἀναβαπτισμόν.

23. Ματθ. 5, 32.

ρον κοινωνίας. Πῶς γὰρ δύναται ὁ μὲν ἀνὴρ ὑπεύθυνος εἶναι ὡς μοιχείας αἴτιος, ἢ δὲ γυνὴ ἀνέγκλητος εἶναι, ἢ μοιχαλὶς παρὰ τοῦ Κυρίου διὰ τὴν πρὸς ἕτερον ἄνδρα κοινωνίαν προσαγορευθεῖσα;

49. Αἱ πρὸς ἀνάγκην γενόμεναι φθοραὶ ἀνεύθινοι ἔστωσαν. Ὡστε καὶ ἡ δούλη, εἰ ἐβιάσθη παρὰ τοῦ οἰκείου δεσπότη, ἀνεύθυνός ἐστιν.

50. Τριγαμίας νόμος οὐκ ἔστιν. Ὡστε νόμῳ γάμος τρίτος οὐκ ἄγεται. Τὰ μέντοι τοιαῦτα ὡς ἑυπράσματα τῆς Ἐκκλησίας δρῶμεν, δημοσίαις δὲ καταδίκαις οὐχ ὑποβάλλομεν ὡς τῆς ἀνεμῆνης πορνείας αἰρετώτερα.

217. ΑΜΦΙΛΟΧΙΩ ΠΕΡΙ ΚΑΝΟΝΩΝ

Ἐκ τῆς ὁδοῦ μακρᾶς ἐπανελθὼν (ἐγενόμην γὰρ μέχρι τοῦ Πόντου ἐκκλησιαστικῶν ἕνεκεν χρειῶν, καὶ κατ' ἐπίσκεψιν τῶν ἐπιτηδείων) καὶ τὸ σῶμά μου συντετριμμένον ἐπαναγαγὼν καὶ τὴν ψυχὴν μετρίως κεκακωμένος, ἐπειδὴ τὸ γράμμα τῆς εὐλαβείας σου ἐπὶ χειρᾶς ἔλαβον, πάντων ἀθρόως ἐπελαθόμεν, καὶ τῆς φωνῆς τῆς πασῶν ἐμοὶ ἠδίστης καὶ χειρὸς τῆς φιλτάτης ὑποδεξάμενος

24. Ἐννοεῖται ὁ τρίτος γάμος.

Ἐπιστολὴ 217. Ἐγρᾶφη τὸ 375 καὶ εἶναι ἡ τρίτη κανονικὴ ἐπιστολή. Ὁ Βασίλειος μόλις εἶχεν ἐπιστρέψει ἀπὸ ταξίδι του εἰς τὸν Πόντον δι' ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις καὶ δι' ἐπίσκεψιν τῶν ἀδελφῶν του. Βλ. ἐπιστολὰς

της. Πράγματι, πῶς εἶναι δυνατόν ὁ μὲν ἄνδρας νὰ κατηγορηθῆται ὡς αἴτιος μοιχείας, ἡ δὲ γυναῖκα νὰ εἶναι ἀκατηγόρητος, αὐτὴ πού λόγῳ τῆς πρὸς ἄλλον ἄνδρα κοινωνίας της ὠνομάσθη μοιχαλὶς ὑπὸ τοῦ Κυρίου;

49. Αἱ ὑφιστάμενοι βιασμούς εἶναι ἀκατηγόρητοι. Ὡστε καὶ ἡ δούλη, ἐὰν ἐβιάσθη ἀπὸ τὸν κύριόν της, δὲν εἶναι ἔνοχος.

50. Δὲν ὑπάρχει νόμος περὶ τριγαμίας²⁴. Ὡστε ὁ τρίτος γάμος δὲν συνάπτεται βάσει νόμου. Τοιαύτας πράξεις βεβαίως θεωροῦμεν ὡς κηλίδας τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ δὲν τὰς ὑποβάλλομεν εἰς δημοσίας καταδίκας, ὡς προτιμότερας τῆς ἀνοικτῆς πορνείας.

27

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 217
ΠΡΟΣ ΑΜΦΙΛΟΧΙΟΝ ΠΕΡΙ ΚΑΝΟΝΩΝ

Ἐπανελθὼν ἀπὸ μακρὸν δρόμον (πράγματι ἔφθασα μέχρι τοῦ Πόντου δι' ἐκκλησιαστικὰς ὑποθέσεις καὶ δι' ἐπίσκεψιν τῶν συγγενῶν μου¹), ἔφερα ὀπίσω τὸ σῶμά μου συντετριμμένον καὶ τὴν ψυχὴν μου σοβαρὰ κακοπαθημένην². ἀλλὰ μόλις ἔλαβα εἰς τὰ χέρια μου τὸ γράμμα τῆς εὐλαβείας σου, τὰ ἔλησμόνησα ὅλα διὰ μιᾶς, ἀφοῦ ἐδέχθην τὰ σύμβολα τῆς φωνῆς

210 πρὸς τοὺς εὐγενεῖς τῆς Νεοκαισαρείας καὶ 216 πρὸς Μελέτιον Ἀντιοχείας.

1. Ἡ ἀδελφὴ τοῦ Βασιλείου Μακρίνα, ὁ ἀδελφὸς του Πέτρος, ἀργότερα ἐπίσκοπος Σεβαστείας, καὶ ἄλλοι συγγενεῖς εἶχαν μικρὰς μοναχικὰς ἀδελφότητας εἰς τὸ οἰκογενειακὸν των κτῆμα παρὰ τὸν Ἴριον ποταμόν.

2. Βαθεῖα ἦτο ἡ ἀπογοήτευσις τοῦ Βασιλείου ἀπὸ τὴν συμπεριφορὰν τῶν περὶ τὸν ἐπίσκοπον Νεοκαισαρείας Ἀτάρβιον. Οὗτοι, φοβούμενοι ὅτι θὰ μετέβαινε καὶ εἰς τὴν πόλιν των, διέσπειραν συκοφαντίας εἰς βάρος του. Αὐτὴ ἡ νευρικότης προήρχeto ἐκ τῆς πεποιθήσεως ὅτι ὁ Βασίλειος, ἂν μετέβαινε εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς περιοχῆς εἰς τὴν ὁποίαν ἀνετράφη, ἠδύνατο νὰ κλονίσῃ τὴν θέσιν τοῦ σαβελλιανίζοντος Ἀταρβίου.

σύμβολα. Ὅς οὖν ἐκ τῶν γραμμάτων οὕτως ἐγενόμην ἡδίων, εἰκάζειν ὀφείλεις πόσον ἀξίαν ποιοῦμαι τὴν συντυχίαν σου, ἣν οἰκονομήσειεν ὁ Ἅγιος γενέσθαι ὅπου ἀνεπαχθὲς ἦ καὶ αὐτὸς ἡμᾶς προσκαλέσῃ. Καὶ γὰρ οὐ χαλεπὸν μοι, εἰ καταλάβοις τὸν οἶκον τὸν ἐπὶ τῆς Εὐφημιάδος, γενέσθαι ὁμοῦ τὰ τε ὧδε ὀχληρὰ διαφεύγοντι καὶ πρὸς τὴν ἀνυπόκριτόν σου ἀγάπην ἐπειγομένῳ. Τάχα δέ μοι καὶ ἄλλως ἀναγκαίαν ποιεῖ τὴν μέχρι Ναζιανζοῦ ὁδὸν ἢ ἀθρόα τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Γρηγορίου ἀναχώρησις, μετὰ ποίας αἰτίας γενομένη ἀγνοουμένη μέχρι τοῦ νῦν. Ὁ δὲ ἄνθρωπος, περὶ οὗ καγὼ ἤμην διαλεχθεὶς τῇ τελειότητί σου καὶ αὐτὸς νῦν ἤλπισας ἔτοιμον εἶναι, γίνωσκε ὅτι μακροῦ ἀρρωστία περιπεσὼν καὶ κάμων λοιπὸν περὶ αὐτὰς τὰς ὕψεις, ἐκ τοῦ παλαιοῦ πάθους καὶ τῆς ἔναγχος αὐτῷ ἐπισυμβάσης νόσου παντελῶς ἀχρηστος πρὸς τὰς τυχούσας ἐνεργείας ἀπέμεινε. Ἄλλος δὲ οὐκ ἔστι παρ' ἡμῖν. Ὡστε βέλτιον, εἰ καὶ ἡμῖν ἐπέτρεψαν τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' οὖν ἐξ αὐτῶν ἐκείνων τινὰ προβληθῆναι. Καὶ γὰρ ἠγεῖσθαι χρὴ ταῦτα μὲν τῆς ἀνάγκης εἶναι τὰ ῥήματα, τὴν δὲ ψυχὴν αὐτῶν ἐκεῖνο βούλεσθαι ὅπερ ἐξ ἀρχῆς ἐπεζήτησαν, οἰκεῖον εἶναι τὸν καθηγούμενον. Εἰ δὲ ἐστὶ τις τῶν νεοφωτιστῶν, κἂν δοκῇ τῷ Μακεδονίῳ κἂν μὴ, ἐκεῖνος προβληθήτω. Τυπώσεις δὲ αὐτὸν πρὸς τὸ δέον, τοῦ ἐν πᾶσι συνεργοῦντός σοι Κυρίου καὶ τὴν εἰς τοῦτο χάριν παρεχομένου.

51. Τὰ κατὰ τοὺς κληρικοὺς ἀδιορίστως οἱ κανόνες ἐξέθεντο κελεύσαντες μίαν ἐπὶ τοῖς παραπεσοῦσιν ὀρίζεσθαι τιμωρίαν, τὴν ἔκπτωσιν τῆς ὑπηρεσίας, εἴτε ἐν βαθμῷ τυγχάνοιεν εἴτε καὶ ἀχειροθέτῳ ὑπηρεσίᾳ προσκαρτεροῖεν.

52. Ἡ τοῦ κνήματος κατὰ τὴν ὁδὸν ἀμελήσασα, εἰ μὲν οὖν δυναμένη περισώσασθαι κατεφρόνησεν ἢ συγκαλύψει τὴν ἁμαρτίαν

3. Πρόκειται περὶ τοῦ Γρηγορίου Θεολόγου, ὁ ὁποῖος, ἀφ' οὗ διευθέτησε τὰ τῆς ἐπισκοπῆς Ναζιανζοῦ, ἡ ὁποία ἔμεινε κενὴ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρὸς του, Γρηγορίου ἐπίσης ὀνομαζομένου, ἔφυγεν εἰς τὴν ἔρημian.

4. Προφανῶς εἶχε ζητηθῆ ἀπὸ τὸν Βασίλειον νὰ εὕρῃ ἄνδρα κατάλληλον διὰ κάποιαν ἐπισκοπὴν τῆς περιοχῆς τοῦ Ἀμφιλοχίου.

τῆς γλυκυτέρας ἀπὸ ὄλας εἰς ἐμέ καὶ τῆς φιλτάτης χειρός. Ἐφοῦ λοιπὸν τόσον πολὺ ἠύχαριστήθην ἀπὸ τὸ γράμμα σου πρέπει νὰ εἰκάσης πόσην σημασίαν δίδω εἰς τὴν συνάντησίν σου. Εἶθε ὁ ἅγιος Θεὸς νὰ τὰ οἰκονομήσῃ νὰ γίνῃ ὅπου δὲν θὰ εἶναι ἐπαχθὲς καὶ ὅπου μᾶς προσκαλέσῃ ἐσύ. Δὲν θὰ μοῦ εἶναι δὲ πράγματι δύσκολον, ἐὰν φθάσῃς εἰς τὸν οἶκον ποῦ εἶναι ἐπὶ τῆς Εὐφημιᾶδος, νὰ σὲ συναντήσω ἐκεῖ, διαφεύγων τὰ ἐδῶ ἐνοχλοῦντα καὶ σπεύδων πρὸς τὴν ἀνυπόκριτον ἀγάπην σου. Ἐξ ἄλλου ὑπάρχει καὶ ἄλλος λόγος ποῦ καθιστᾷ ἀναγκαίαν τὴν μέχρι Ναζιανζοῦ μετάβασίν μου, ἡ ἐξαφνικὴ ἀναχώρησις τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Γρηγορίου³, ἀγνοῶ ὡς τώρα εἰς ποίαν αἰτίαν ὀφειλομένη.

Ὁ δὲ ἄνθρωπος, περὶ τοῦ ὁποίου καὶ ἐγὼ εἶχα ὁμιλήσει εἰς τὴν τελειότητά σου καὶ διὰ τὸν ὁποῖον ἐσύ τώρα ἤλπισες ὅτι εἶναι ἔτοιμος, μάθε ὅτι, ἀφοῦ περιέπεσεν εἰς μακρὰν ἀσθένειαν καὶ τώρα ὑποφέρει πολὺ ἀπὸ τὰ μάτια του, ἀπὸ τὸ παλαιὸν πάθος καὶ ἀπὸ τὴν πρόσφατον ἀσθενειάν του, ἐγινεν ἐντελῶς ἀνίκανος ν' ἀντεπεξέλθῃ εἰς τὰς παρουσιασθησομένας ὑποθέσεις⁴. Ἄλλος δὲ δὲν ὑπάρχει εἰς ἡμᾶς. Ὡστε εἶναι προτιμότερον, μολονότι ἀνέθεσαν εἰς ἡμᾶς τὴν φροντίδα, νὰ προταθῇ κάποιος ἀπὸ ἐκείνους τοὺς ἰδίους. Πρέπει δὲ πράγματι νὰ ὑποθέσωμεν ὅτι οἱ λόγοι των ἐκεῖνοι ἐλέχθησαν ὡς φιλοφρόνησις, ἐνῶ ἀπὸ μέσα των ἠθελαν ἐκεῖνο ποῦ ἐζήτησαν ἀπὸ τὴν ἀρχήν, τὸ νὰ εἶναι οἰκειὸς των ὁ προϊστάμενος. Ἐὰν δὲ ὑπάρχη κανεὶς ἀπὸ τοὺς νεοφωτιστούς, εἴτε ἀρέσει εἰς τὸν Μακεδόνιον εἴτε ὄχι, ἄς προταθῇ ἐκεῖνος. Θὰ τὸν μορφώσῃς δὲ ἐσύ ἐν ὄψει τῶν ἀναγκῶν, ἐνῶ ὁ Κύριος, ὁ ὁποῖος σοῦ προσφέρει τὴν βοήθειάν του εἰς ὄλα, θὰ σοῦ παράσχῃ τὴν χάριν πρὸς τοῦτο.

51. Τὰ ἀφορῶντα εἰς τοὺς κληρικοὺς οἱ κανόνες ἐξέθεσαν ἀπροσδιορίστως, διατάσσοντες νὰ ὀρίζεται μία τιμωρία, ἡ ἐκπτώσις ἀπὸ τὴν ὑπηρεσίαν, εἴτε κατέχουν ἱερατικὸν βαθμὸν εἴτε ὑπηρετοῦν εἰς λειτουργίαν μὴ ἀπαιτοῦν χειροθεσίαν.

52. Ἡ γυναῖκα ποῦ παρημέλησε τὸ καθ' ὁδὸν γεννηθὲν βρέφος, ἐὰν ἠδύνατο νὰ τὸ περισώσει καὶ ἠδιαφόρησεν, εἴτε

ἐντεῦθεν νομίζουσα ἢ ὄλωσ θηριώδει καὶ ἀπανθρώπῳ λογισμῷ χρησαμένη, ὡς ἐπὶ φόνῳ κρινέσθω. Εἰ δὲ οὐκ ἠδυνήθη περιστεῖλαι καὶ δι' ἐρημίαν καὶ ἀπορίαν τῶν ἀναγκαίων διεφθάρη τὸ γεννηθέν, συγγνωστὴ ἢ μήτηρ.

53. Ἡ χήρα δούλη τὰχα οὐ μέγα ἔπταισεν, ἐλομένη δεύτερον γάμον ἐν σχήματι ἀρπαγῆς. Ὡστε οὐδὲν τούτου ἔνεκεν ἐγκαλεῖσθαι χρῆ. Οὐ γὰρ τὰ σχήματα κρίνεται, ἀλλ' ἢ προαίρεσις. Δῆλον δὲ ὅτι τὸ τῆς διγαμίας μένει αὐτὴν ἐπιτίμιον.

54. Τὰς τῶν ἀκουσίων φόνων διαφορὰς πρὸ χρόνου οἶδα ἐπιστείλας τῇ θεοσεβείᾳ σου κατὰ τὸ ἐμοὶ δυνατόν καὶ πλέον ἐκείνων οὐδὲν εἰπεῖν δύναμαι, τῆς δὲ σῆς συνέσεώς ἐστι κατὰ τὸ ἰδίωμα τῆς περιστάσεως ἐπιτείνειν τὰ ἐπιτίμια ἢ καὶ ὑφεῖναι.

55. Οἱ τοῖς λησταῖς ἀντεπεξιόντες, ἔξω μὲν ὄντες, τῆς κοινω- νίας εἰργονται τοῦ ἀγαθοῦ· κληρικοὶ δὲ ὄντες, τοῦ βαθμοῦ καθαι- ροῦνται. («Πᾶς γάρ, φησὶν, ὁ λαβῶν μάχαιραν ἐν μαχαίρᾳ ἀποθανεῖ- ται»).

56. Ὁ ἐκουσίως φονεύσας, μετὰ δὲ τοῦτο μεταμεληθεὶς, εἴκοσιν ἔτεσιν ἀκοινώτητος ἔσται τοῖς ἀγιάσμασι. Τὰ δὲ εἴκοσιν ἔτη οὕτως οἰκονομηθήσεται ἐπ' αὐτῷ. Ἐν τέσσαρσιν ἔτεσι προσ- κλαίειν ὀφείλει ἔξω τῆς θύρας ἐστῶς τοῦ εὐκτηρίου οἴκου καὶ τῶν εἰσιόντων πιστῶν δεόμενος εὐχὴν ὑπὲρ αὐτοῦ ποιεῖσθαι, ἐξαγορεύων τὴν ἰδίαν παρανομίαν. Μετὰ δὲ τὰ τέσσαρα ἔτη εἰς τοὺς ἀκρω- μένους δεχθήσεται καὶ ἐν πέντε ἔτεσι μετ' αὐτῶν ἐξελεύσεται. Ἐν ἐπτά ἔτεσι μετὰ τῶν ἐν ὑποπτώσει προσευχόμενος ἐξελεύ- σεται. Ἐν τέσσαρσι συστήσεται μόνον τοῖς πιστοῖς, προσφορᾶς δὲ οὐ μεταλήφεται. Πληρωθέντων δὲ τούτων μεθέξει τῶν ἀγιασμά- των.

5. Μὲ τὴν κανονικὴν ἐπιστολὴν 188, κανὼν 8.

6. Ματθ. 26, 52.

διότι ἐνόμιζεν ὅτι μὲ τὸν τρόπον αὐτὸν θὰ συνεκάλυπτε τὴν ἀμαρτίαν εἴτε διότι ὠδηγήθη ἀπὸ θηριώδη καὶ ἀπάνθρωπον λογισμόν, πρέπει νὰ κρίνεται ὡς ἔνοχος φόνου. Ἐὰν ὁμως δὲν ἠδυνήθη νὰ διατηρήσῃ τὸ νεογνὸν καὶ τοῦτο ἀπέθανε λόγῳ τῆς ἐρημίας καὶ τῆς ἄλλειψεως τῶν ἀναγκαίων, τότε ἡ μητέρα εἶναι ἀξία συγχωρήσεως.

53. Ἡ χήρα δούλη, ποὺ συνῆψε δεύτερον γάμον μὲ τὸ πρόσχημα ἀρπαγῆς δὲν ὑπέπεσεν ἴσως εἰς βαρὺ πταίσμα. Ὡστε δὲν πρέπει νὰ κατηγορηθῇ καθόλου διὰ τοῦτο· διότι δὲν κρίνονται τὰ φαινόμενα, ἀλλ' ἡ προαίρεσις. Πάντως ἀσφαλῶς παραμένει δι' αὐτὴν τὸ ἐπιτίμιον τοῦ δευτέρου γάμου.

54. Διὰ τὰς διαφορὰς εἰς τὰ εἶδη τῶν ἀκουσίων φόνων ἐνθυμοῦμαι ὅτι σοῦ ἔγραψα κατὰ τὸ δυνατὸν εἰς ἐμὲ πρὸ καιροῦ^δ καὶ δὲν δύναμαι νὰ εἶπω τίποτε περισσότερον ἀπὸ ἐκεῖνα, εἶναι δὲ εἰς τὴν διακριτικὴν ἐξουσίαν τῆς συνέσεώς σου κατὰ τὸ ἰδιαιτέρον χαρακτηριστικὸν κάθε περιπτώσεως ν' αὐξάνῃς ἢ νὰ μειώῃς τὰ ἐπιτίμια.

55. Οἱ ἐξερχόμενοι εἰς καταδίωξιν τῶν ληστῶν, ἐὰν εἶναι λαϊκοί, ἀποκλείονται τῆς κοινωνίας τοῦ ἀγαθοῦ, ἐὰν δὲ εἶναι κληρικοί, καθαιροῦνται τοῦ βαθμοῦ. «Διότι, λέγει, πᾶς λαβῶν μάχαιραν, θ' ἀποθάνῃ μὲ μάχαιραν»^ε.

56. Ὁ φονεύσας ἐκουσίως, ἔπειτα δὲ μετανοήσας, θὰ εἶναι ἀκοινωνήτος τῶν μυστηρίων ἐπὶ εἴκοσιν ἔτη. Τὰ εἴκοσι δὲ ἔτη θὰ κατανεμηθοῦν εἰς τὴν περίπτωσίν του ὡς ἑξῆς. Ἐπὶ τέσσαρα ἔτη ὀφείλει νὰ προσκλαίῃ, ἰστάμενος ἔξω ἀπὸ τὴν θύραν τοῦ ναοῦ καὶ παρακαλῶν τοὺς εἰσερχομένους πιστοὺς νὰ προσευχηθοῦν ὑπὲρ αὐτοῦ, καθὼς ἐξομολογεῖται τὴν παρανομίαν του. Μετὰ δὲ τὰ τέσσαρα ἔτη θὰ γίνῃ δεκτὸς εἰς τοὺς ἀκροωμένους καὶ θὰ ἐξέρχεται τοῦ ναοῦ μαζί με αὐτοὺς ἐπὶ πέντε ἔτη. Ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη, προσευχόμενος μετὰ τῶν προσπιπτόντων, θὰ ἐξέρχεται μαζί με αὐτοὺς. Ἐπὶ τέσσαρα ἔτη θὰ ἴσταται μόνον μαζί με τοὺς πιστοὺς, ἀλλὰ δὲν θὰ μεταλαμβάνῃ τῆς προσφορᾶς. Ὅταν δὲ συμπληρωθοῦν ταῦτα θὰ μετάσχῃ τῶν μυστηρίων.

57. Ὁ ἀκουσίως φονεύσας ἐν δέκα ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται τῶν ἁγιασμάτων. Οἰκονομηθήσεται δὲ τὰ δέκα ἔτη ἐπ' αὐτῶ οὕτω. Δύο μὲν ἔτη προσκλαύσει, τρία δὲ ἔτη ἐν ἀκροωμένοις διατελέσει, τέσσαρσιν ὑποπίπτων, καὶ ἐνιαυτῶ συσταθήσεται μόνον, καὶ τῶ ἑξῆς εἰς τὰ ἅγια δεχθήσεται.

58. Ὁ μοιχεύσας ἐν δέκα καὶ πέντε ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται τῶν ἁγιασμάτων ἐν τέσσαρσι μὲν προσκλαίων ἔτεσιν, ἐν πέντε δὲ ἀκροώμενος, ἐν τέσσαρσιν ὑποπίπτων, ἐν δυσὶ συνεστῶς ἄνευ κοινωνίας.

59. Ὁ πόρνος ἐν ἑπτὰ ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται τῶν ἁγιασμάτων δύο προσκλαίων, καὶ δύο ἀκροώμενος, καὶ δύο ὑποπίπτων, καὶ ἐνὶ συνεστῶς μόνον τῶ ὀγδόῳ δεχθήσεται εἰς τὴν κοινωνίαν.

60. Ἡ παρθενίαν ὁμολογήσασα, καὶ ἐκπεσοῦσα τῆς ἐπαγγελίας, τὸν χρόνον τοῦ ἐπὶ τῆς μοιχείας ἁμαρτήματος ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τῆς καθ' ἑαυτὴν ζωῆς πληρώσει. Τὸ αὐτὸ καὶ ἐπὶ τῶν βλον μοναζόντων, ἐπαγγειλαμένων, καὶ ἐκπιπτόντων.

61. Ὁ κλέψας, εἰ μὲν ἄφ' ἑαυτοῦ μεταμεληθεὶς κατηγορήσειεν ἑαυτοῦ, ἐνιαυτὸν κωλυθήσεται μόνον τῆς κοινωνίας τῶν ἁγιασμάτων· εἰ δὲ ἔλεγχθεῖη, ἐν δυσὶν ἔτεσι. Μερισθήσεται δὲ αὐτῶ ὁ χρόνος εἰς ὑπόπτωσιν καὶ σύστασιν, καὶ τότε ἀξιούσθω τῆς κοινωνίας.

62. Ὁ τὴν ἀσχημοσύνην ἐν τοῖς ἄρσεσιν ἐπιδεικνύμενος τὸν χρόνον τοῦ ἐν τῇ μοιχείᾳ παρανομοῦντος οἰκονομηθήσεται.

63. Ὁ ἐν ἀλόγοις τὴν ἑαυτοῦ ἀσέβειαν ἐξαγορεύων τὸν αὐτὸν χρόνον ἐξομολογούμενος παραφυλάξεται.

64. Ὁ ἐπίορκος ἐν δέκα ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται· δυσὶν ἔτεσι προσκλαίων, τρισὶν ἀκροώμενος, τέσσαρσιν ὑποπίπτων, ἐνιαυτὸν συνεστῶς μόνον, καὶ τότε τῆς κοινωνίας ἀξιούμενος.

65. Ὁ γοητεῖαν ἢ φαρμακείαν ἐξαγορεύων τὸν τοῦ φονέως

57. Ὁ φονεύσας ἀκουσίως θά εἶναι ἀκοινώνητος τῶν μυστηρίων ἐπὶ δέκα ἔτη. Θά κατανεμηθοῦν δὲ εἰς τὴν περίπτωσιν του τὰ δέκα ἔτη ὡς ἑξῆς. Ἐπὶ δύο ἔτη θά προσκλαύση, ἐπὶ τρία ἔτη θά διατελέσῃ μεταξὺ τῶν ἀκροωμένων, ἐπὶ τέσσαρα ἔτη θά εἶναι προσπίπτων, ἐπὶ ἓνα ἔτος θά ἴσταται μὲ τοὺς πιστοὺς ἀπλῶς, ἔπειτα δὲ θά γίνῃ δεκτὸς εἰς τὰ ἅγια.

58. Ὁ μοιχεύσας θά εἶναι ἀκοινώνητος τῶν μυστηρίων ἐπὶ δέκα πέντε ἔτη· πέντε μὲν ἔτη προσκλαίων, πέντε δὲ ἀκροώμενος, τέσσαρα προσπίπτων καὶ δύο ἰστάμενος μαζί μὲ τοὺς πιστοὺς χωρὶς κοινωνίαν.

59. Ὁ πόρνος ἐπὶ ἑπτὰ ἔτη θά εἶναι ἀκοινώνητος τῶν μυστηρίων· δύο προσκλαίων, δύο ἀκροώμενος, δύο προσπίπτων καὶ ἓνα συνεστῶς ἀπλῶς· τὸ δὲ ὄγδοον ἔτος θά γίνῃ δεκτὸς εἰς κοινωνίαν.

60. Ἡ ὁμολογήσασα παρθενίαν καὶ ἐκπεσοῦσα τῆς ὑποσχέσεώς της, θά συμπληρώσῃ τὸν χρόνον τοῦ ἁμαρτήματος τῆς μοιχείας κατὰ τὴν οἰκονομίαν τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου της. Τὸ ἴδιον ἰσχύει καὶ διὰ τοὺς ὑποσχομένους ν' ἀκολουθήσουν τὸν βίον τῶν μοναχῶν καὶ ἐκπιπτόντων.

61. Ὁ κλέψας, ἐὰν μὲν μεταμεληθῇ καὶ καταγγείλῃ μόνος του τὸ παράπτωμα, θά ἀποκλεισθῇ τῆς κοινωνίας τῶν μυστηρίων μόνον ἐπὶ ἓνα ἔτος· ἐὰν δὲ συλληφθῇ, ἐπὶ δύο ἔτη. Θά τοῦ κατανεμηθῇ δὲ ὁ χρόνος εἰς ὑπόπτωσιν καὶ σύστασιν, ἔπειτα δὲ νὰ ἀξιῶνεται τῆς κοινωνίας.

62. Ὁ διαπράττων ἀσελγείαν εἰς τοὺς ἄρρενας θά τιμωρηθῇ ἐπὶ χρόνον ἴσον μὲ τὸν τοῦ παρανομήσαντος εἰς μοιχείαν.

63. Ὁ ἐξομολογούμενος διάπραξιν ἀσελγείας εἰς ζῶα θά διέλθῃ τὸν ἴδιον χρόνον εἰς μετάνοιαν.

64. Ὁ ἐπίορκος θά μείνῃ ἀκοινώνητος ἐπὶ δέκα ἔτη· δύο ἔτη προσκλαίων, τρία ἀκροώμενος, τέσσαρα προσπίπτων, ἓνα συνεστῶς μόνον, καὶ ἔπειτα θ' ἀξιωθῇ τῆς κοινωνίας.

65. Ὁ ἐξομολογούμενος χρῆσιν γοητείας ἢ μαγείας θά

χρόνον ἔξομολογήσεται, οὕτως οἰκονομοῦμενος ὡς ἐν ἐκείνῳ τῷ ἁμαρτήματι ἑαυτὸν ἐλέγξας.

66. Ὁ τυμβωρῦχος ἐν δέκα ἔτεσιν ἀκοινώνητος ἔσται ἐν δυσὶ προσκλαίων, ἐν τρισὶν ἀκροώμενος, ἐν τέσσαρσιν ὑποπίπτων, ἔνιαυτὸν συνεστῶς, καὶ τότε δεχθησόμενος.

67. Ἀδελφομιξία τὸν τοῦ φονέως χρόνον ἔξομολογήσεται.

68. Ἡ τῆς ἀπειρημένης συγγενείας εἰς γάμον ἀνθρώπων στάσις, εἰ φωραθεῖ ἐν ἁμαρτήμασι γεγενημένη, τὰ τῶν μοιχῶν ἐπιτίμα δέξεται.

69. Ἀναγνώστης, εἰ τῇ ἑαυτοῦ μνηστῆ πρὸ γάμου συναλλάξειεν, ἔνιαυτὸν ἀργήσας εἰς τὸ ἀναγινώσκειν δεχθήσεται, μένων ἀπρόκοπος. Κλεψιγαμήσας δὲ ἄνευ μνηστείας παυθήσεται τῆς ὑπηρεσίας. Τὸ δὲ αὐτὸ καὶ ὑπηρέτης.

70. Διάκονος ἐν χεῖλεσι μιανθεὶς καὶ μέχρι τούτου ἡμαρτηκέναι ὁμολογήσας τῆς λειτουργίας ἐπισχεθήσεται, τοῦ δὲ μετέχειν τῶν ἁγιασμάτων μετὰ τῶν διακόνων ἀξιωθήσεται. Τὸ δὲ αὐτὸ καὶ πρεσβύτερος. Εἰ δέ τι τούτου πλεῖον φωραθεῖ τις ἡμαρτηκῶς, ἐν οἷῳ ἂν ἦ βαθμῶ, καθαιρεθήσεται.

71. Ὁ συνεγνωκῶς ἐκάστῳ τῶν προειρημένων ἁμαρτημάτων καὶ μὴ ὁμολογήσας, ἀλλ' ἐλεγχθεὶς, τοῦ τοσούτου χρόνου εἰς ὃν ὁ ἐργάτης τῶν κακῶν ἐπιτετίμηται, καὶ αὐτὸς ἔσται ἐν ἐπιτιμίῳ.

72. Ὁ μάντεσιν ἑαυτὸν ἐπιδουὸς ἢ τισὶ τοιοῦτοις τὸν χρόνον τῶν φονέων καὶ αὐτὸς οἰκονομηθήσεται.

73. Ὁ τὸν Χριστὸν ἀρησάμενος καὶ παραβὰς τὸ τῆς σωτηρίας μυστήριον ἐν παντὶ τῷ χρόνῳ τῆς ζωῆς αὐτοῦ προσκλαίειν ὀφείλει, καὶ ἔξομολογεῖσθαι χρεωστεῖ, ἐν τῷ καιρῷ ᾧ ἐκβαίνει

7. Δὲν εἶναι σαφὲς τί ἔννοεῖ ἐδῶ ὁ Βασίλειος· μίανσιν τῶν χεπέων δι' ἐπαφῆς σαρκικῆς ἢ δι' ἐκφορᾶς αἰσχυρῶν λόγων;

διέλθη εἰς μετάνοιαν τὸν χρόνον τοῦ φονέως, με τοιαύτην διευθέτησιν ὡσάν νά εἶχεν ὁμολογήσει διάπραξιν ἐκείνου τοῦ ἀμαρτήματος.

66. Ὁ τυμβωρύχος θά εἶναι ἀκοινωνήτος ἐπὶ δέκα ἔτη· δύο προσκλαίων, τρία ἀκροώμενος, τέσσαρα ὑποπίπτων, ἕνα συνεστῶς καὶ ἔπειτα δεκτὸς εἰς κοινωνίαν.

67. Ἡ ἀδελφομιξία θά τιμωρηθῆ εἰς μετάνοιαν ἴσην πρὸς τὸν χρόνον τοῦ φονέως.

68. Ἄνθρωποι, συνδεόμενοι μεταξύ των με βαθμὸν συγγενείας κατὰ τὸν ὅποιον ἀπαγορεύεται σύναψις γάμου, ἐὰν ἀνακαλυφθοῦν νὰ συνδέωνται σαρκικῶς μεταξύ των, θά ὑποβληθοῦν εἰς τὰ ἐπιτίμια τῶν μοιχῶν.

69. Ἀναγνώστης, ἐὰν συνέλθη σαρκικῶς με τὴν μνηστὴν του πρὸ τοῦ γάμου, θά τιμωρηθῆ με ἔτησίαν ἀργίαν, ἔπειτα δὲ θά γίνῃ δεκτὸς εἰς τὴν ἀνάγνωσιν, μένων χωρὶς προαγωγῆν. Ἐὰν δὲ συνδεθῆ σαρκικῶς χωρὶς γάμον, θά παυθῆ τῆς ὑπηρεσίας. Τὸ ἴδιον δὲ καὶ ὁ ὑπηρέτης.

70. Διάκονος μιανθεὶς εἰς τὰ χεῖρα καὶ ὁμολογήσας ὅτι ἡμάρτησε μέχρι τοῦ σημείου τούτου, θά ἀποκλεισθῆ τοῦ λειτουργήματος, θά ἀξιῶνεται ὅμως νὰ μετέχη τῶν μυστηρίων μαζί με τοὺς διακόνους. Τὸ ἴδιον ἰσχύει καὶ διὰ τὸν πρεσβύτερον. Ἐὰν δὲ ἀνακαλυφθῆ διαπράττων κάτι περισσότερον ἀπὸ αὐτό, θά καθαιρεθῆ ἀπὸ τὸν βαθμὸν τὸν ὅποιον κατέχει.

71. Ὁ ἔχων γυνῶσιν περὶ διαπράξεως κάποιου ἀπὸ τὰ προαναφερθέντα ἀμαρτήματα καὶ μὴ ὁμολογήσας, ἀλλ' ἀνακαλυφθεὶς, θά ὑποβληθῆ καὶ αὐτὸς εἰς τὸ ἐπιτίμιον ἐπὶ τόσον χρόνον, ὅσον τιμωρεῖται ὁ διαπράξας τὸ παράπτωμα.

72. Ὁ παραδώσας ἑαυτὸν εἰς μάντεις ἢ εἰς παρόμοια πρόσωπα θά ἐπιτιμηθῆ καὶ αὐτὸς εἰς χρόνον ἴσον με τὸν τῶν φονέων.

73. Ὁ ἀρνηθεὶς τὸν Χριστὸν καὶ παραβιάσας τὸ μυστήριον τῆς σωτηρίας ὀφείλει νὰ προσκλαίῃ ὀλόκληρον τὸν χρόνον τῆς ζωῆς αὐτοῦ, καὶ χρεωστεῖ νὰ εἶναι ἐν μετανοίᾳ, θ' ἀξιωθῆ δὲ τῶν μυστηρίων κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐξόδου ἀπὸ τὸν

τοῦ βίου τοῦ ἁγιάσματος ἀξιούμενος πίστει τῆς παρὰ Θεοῦ φιλανθρωπίας.

74. Ἐὰν μέντοι γε ἕκαστος τῶν ἐν τοῖς προγεγραμμένοις ἁμαρτήμασι γενομένων σπουδαῖος γένηται ἐξομολογούμενος, ὁ πιστευθεὶς παρὰ τῆς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας λύειν καὶ δεσμεῖν, εἰ φιλανθρωπότερος γένοιτο τὸ ὑπερβάλλον τῆς ἐξομολογήσεως ὁρῶν τοῦ ἡμαρτηκότος, εἰς τὸ ἐλαττώσαι τὸν χρόνον τῶν ἐπιτιμιῶν, οὐκ ἔσται καταγνώσεως ἄξιος, τῆς ἐν ταῖς Γραφαῖς ἱστορίας γνωριζούσης ἡμῖν τοὺς μετὰ μείζονος πόνου ἐξομολογουμένους ταχέως τὴν τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίαν καταλαμβάνειν.

75. Ὁ ἀδελφῆ ἰδίᾳ ἐκ πατρὸς ἢ ἐκ μητρὸς συμμαρθεὶς εἰς οἶκον προσευχῆς μὴ ἐπιτρεπέσθω παρεῖναι, ἕως ἂν ἀποστῆ τῆς παρανόμου καὶ ἀθεμίτου πράξεως. Μετὰ δὲ τὸ ἐλθεῖν εἰς συναίσθησιν τῆς φοβερᾶς ἁμαρτίας τριετίαν προσκλαιέτω, τῇ θύρᾳ τῶν εὐκτηρίων οἴκων παρεστηκῶς καὶ δεόμενος τοῦ λαοῦ εἰσιόντος ἐπὶ τὴν προσευχήν, ὥστε ἕκαστον μετὰ συμπαθείας ὑπὲρ αὐτοῦ ἐκτενεῖς ποιεῖσθαι πρὸς Κύριον τὰς δεήσεις. Μετὰ δὲ τοῦτο ἄλλην τριετίαν εἰς ἀκρόασιν μόνην παραδεχθήτω, καὶ ἀκούων τῶν Γραφῶν καὶ τῆς διδασκαλίας ἐκβαλλέσθω καὶ μὴ καταξιούσθω προσευχῆς. Ἐπειτα, εἶπερ μετὰ δακρῶν ἐξεζήτησεν αὐτὴν καὶ προσέπεσε τῷ Κυρίῳ μετὰ συντριμμοῦ καρδίας καὶ ταπεινώσεως ἰσχυρᾶς, διδόσθω αὐτῷ ἢ ὑπόπτωσις ἐν ἄλλοις τρισὶν ἔτεσι. Καὶ οὕτως, ἐπειδὴν τοὺς καρποὺς τῆς μετανοίας ἀξιόους ἐπιδείξεται, τῷ δεκάτῳ ἔτει εἰς τὴν τῶν πιστῶν εὐχὴν δεχθήτω χωρὶς προσφορᾶς, καὶ δύο ἔτη συστάς εἰς τὴν εὐχὴν τοῖς πιστοῖς, οὕτω λοιπὸν καταξιούσθω τῆς τοῦ ἀγαθοῦ κοινωνίας.

76. Ὁ αὐτὸς τύπος καὶ περὶ τῶν τὰς νύμφας ἑαυτῶν λαμβανόντων.

77. Ὁ μέντοι καταλιμπάνων τὴν νομίμως αὐτῷ συναφθεῖ-

8. Ἐδῶ διδεται τὸ κλειδί τῆς νοοτροπίας ἢ ὁποῖα ὑπόκειται εἰς ὅλην αὐτὴν τὴν νομοθεσίαν. Ἡ νομοθεσία θεωρητικῶς εἶναι αὐστηροτάτη καὶ ἐπιδιδάκει νὰ συγκρατήσῃ τὰ ῥῆθι τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας ἄλλ' εἰς τὴν ἐφαρμογὴν ὁ κατὰ τόπους ἐπίσκοπος ἢ ἱερεὺς δύναται νὰ αὐξομειώσῃ τὴν διάρκειαν τοῦ ἐπιτιμίου, κατὰ τὴν διαγωγὴν τοῦ μετανοοῦντος.

παρόντα βίον με τὴν πεποιθήσιν εἰς τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ.

74. Ἐὰν πάντως κάποιος ἀπὸ αὐτοῦς ποῦ ὑπέπεσαν εἰς τὰ προαναφερθέντα ἁμαρτήματα διακριθῆ εἰς ἀρετὰς κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μετανοίας, ὁ ἔχων ἀναλάβει ἀπὸ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ τὴν ἐξουσίαν τοῦ λύειν καὶ δεσμεῖν δὲν θὰ εἶναι ἀξιοκατάκριτος, ἂν γίνῃ φιλανθρωπότερος, βλέπων τὴν ὑπερβολικὴν ἐπίδοσιν τοῦ ἁμαρτήσαντος εἰς τὴν μετάνοιαν, καὶ ἐλαττώσῃ τὸν χρόνον τῶν ἐπιτιμιῶν, καθ' ὅσον ἢ εἰς τὰς Γραφὰς περιεχομένη ἱστορία μᾶς διδάσκει ὅτι οἱ παραδιδόμενοι εἰς τὴν μετάνοιαν με μεγαλυτέραν αὐστηρότητα κερδίζουν ταχέως τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ⁸.

75. Ὁ ἀσελγήσας με τὴν ἐκ πατρὸς ἢ μητρὸς ἀδελφὴν του νὰ μὴ ἐπιτρέπεται νὰ παρευρίσκεται εἰς τὸν οἶκον τῆς προσευχῆς, ἕως ὅτου διακόψῃ τὴν παράνομον καὶ ἀθέμιτον πράξιν. Ἀφοῦ δὲ ἔλθῃ εἰς συναίσθησιν τῆς φοβερᾶς ἁμαρτίας νὰ προσκλαίῃ ἐπὶ τριετίαν, ἰστάμενος πλησίον τῆς θύρας τῶν ναῶν καὶ παρακαλῶν τὸν διὰ προσευχὴν εἰσερχόμενον λαόν, ὥστε ὁ καθένας με συμπάθειαν ν' ἀπευθύνῃ ὑπὲρ αὐτοῦ ἐκτενεῖς δεήσεις πρὸς τὸν Κύριον. Μετ' αὐτὸ δὲ νὰ γίνεταί δεκτὸς δι' ἄλλην τριετίαν εἰς ἀκρόασιν καὶ ἀφοῦ ἀκούσῃ τὰς Γραφὰς καὶ τὴν διδασκαλίαν, νὰ ἐκβάλλεται τοῦ ναοῦ καὶ νὰ μὴ ἀξιῶνεται τῆς κοινῆς προσευχῆς. Ἐπειτα, ἂν ἐζήτησε τὴν προσευχὴν με δάκρυα καὶ προσέπεσεν εἰς τὸν Κύριον με συντριμμὸν καρδίας καὶ ἰσχυρὰν ταπείνωσιν, νὰ τοῦ δίδεται ἡ ὑπόπτωσις δι' ἄλλα τρία ἔτη. Καὶ οὕτως, ἀφοῦ ἐπιδείξῃ καρποὺς ἀξίους τῆς μετανοίας, κατὰ τὸ δέκατον ἔτος νὰ γίνεταί δεκτὸς χωρὶς προσφορὰν καὶ μετὰ διητῆ συνένωσιν εἰς προσευχὴν με τοὺς πιστοὺς, τότε τέλος νὰ καταξιῶνεται τῆς κοινωνίας τοῦ ἀγαθοῦ.

76. Ὁ ἴδιος κανὼν νὰ ἐφαρμόζεται καὶ δι' ἐκείνους ποῦ λαμβάνουν τὰς νύμφας των.

77. Ὁ ἐγκαταλείπων τὴν νομίμως ἡνωμένην με αὐτὸν γυναῖκα καὶ παραλαμβάνων ἄλλην ὑπόκειται εἰς τὴν ἐπί μοι-

σαν γυναῖκα καὶ ἕτερον ἀγόμενος κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου ἀπόφασιν τῷ τῆς μοιχείας ὑπόκειται κρίματι. Κεκανόνισται δὲ παρὰ τῶν Πατέρων ἡμῶν τοὺς τοιοῦτους ἐνιαυτὸν προσκλαίειν, διετίαν ἐπακροᾶσθαι, τριετίαν ὑποπίπτειν, τῷ δὲ ἐβδόμῳ συνίστασθαι τοῖς πιστοῖς, καὶ οὕτω τῆς προσφορᾶς καταξιῶσθαι, εἴαν μετὰ δακρῶν μετανοήσωσιν.

78. Ὁ αὐτὸς δὲ τύπος κρατεῖται καὶ ἐπὶ τῶν δύο ἀδελφὰς λαμβανόντων εἰς συνοικέσιον, εἰ καὶ κατὰ διαφόρους χρόνους.

79. Οἱ δὲ ταῖς μητριάδαις ἑαυτῶν ἐπιμαινόμενοι τῷ αὐτῷ ὑπόκεινται κανόνι, ἧ καὶ οἱ ταῖς ἑαυτῶν ἀδελφαῖς ἐπιμαινόμενοι.

80. Τὴν δὲ πολυγαμίαν οἱ Πατέρες ἀπεσιώπησαν ὡς κτηνώδη καὶ παντελῶς ἄλλοτρίαν τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων. Ἡμῖν δὲ παρίσταται πλέον τι πορνείας εἶναι τὸ ἀμάρτημα. Διὸ εὐλογον τοὺς τοιοῦτους ὑποβάλλεσθαι τοῖς κανόσι, δηλονότι ἐνιαυτὸν προσκλαύσαντας, καὶ τρισὶν ὑποπεσόντας, οὕτω δεκτοὺς εἶναι.

81. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ ἐν τῇ τῶν βαρβάρων καταδρομῇ παρέβησαν τὴν εἰς Θεὸν πίστιν, ὄρκους ἐθνικοὺς τελέσαντες καὶ ἀθεμίτων τινῶν γευσάμενοι τῶν ἐν τοῖς εἰδώλοις τοῖς μαγικοῖς προσενεχθέντων αὐτοῖς, οὗτοι κατὰ τοὺς ἤδη παρὰ τῶν Πατέρων ἡμῶν ἐξενεχθέντας κανόνας οἰκονομείσθωσαν. Οἱ μὲν γὰρ ἀνάγκην χαλεπὴν ἐκ βασάνων ὑπομείναντες καὶ μὴ φέροντες τοὺς πόνους καὶ αἰκισθέντες πρὸς τὴν ἄρησιν ἐν τρισὶν ἔτεσιν ἀδέκτους εἶναι, καὶ ἐν δυσὶν ἀκροᾶσθαι, καὶ ἐν τρισὶν ὑποπεσόντας, οὕτω δεκτοὺς γενέσθαι εἰς τὴν κοινωνίαν. Οἱ δὲ ἄνευ ἀνάγκης μεγάλης προδόντες τὴν εἰς Θεὸν πίστιν καὶ ἀψάμενοι τῆς τραπέζης τῶν δαιμονίων καὶ ὁμόσαντες ὄρκους ἑλληνικοὺς ἐκβάλλεσθαι μὲν ἐν

9. Εἰς τὸν κανόνα 58 ὁμοῦς διὰ τοὺς μοιχοὺς ὀρίζεται δεκαπενταετῆς μετάνοια, ἕναντι τῆς ἐδῶ ἐπταετοῦς. Βλ. εἰσαγωγὴν εἰς τὰς ἐπιστολάς αὐτάς.

10. Πάλιν ἐδῶ ἡ λέξις σημαίνει γάμον μετὰ τὸν τρίτον.

11. Πρόκειται περὶ τῆς περσικῆς ἐπιδρομῆς ἢ τῆς γοθτικῆς, ἂν ὅχι καὶ περὶ ἀμφοτέρων.

12. Τὸ νὰ εἶναι ἀδεκτοὶ ἢ νὰ ἐκβάλλωνται, ὅπως λέγεται κατωτέρω, ἀντικαθιστᾶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν τὴν πρόσκλαυσιν παρὰ τὴν πύλην.

χείρα ποιήν κατὰ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Κυρίου. Ἔχει κανονισθῆ δὲ ὑπὸ τῶν πατέρων ἡμῶν οἱ τοιοῦτοι ἄνθρωποι νὰ προσκλαίουν ἐπὶ ἐνιαυτόν, νὰ ἀκροῶνται ἐπὶ διετίαν, νὰ ὑποπίπτουν ἐπὶ τριετίαν, κατὰ δὲ τὸ ἔβδομον ἔτος νὰ ἴστανται μαζί με τοὺς πιστοὺς, καὶ τότε νὰ καταξιῶνωνται τῆς προσφορᾶς, ἐὰν μετανοήσουν με δάκρυα ⁹.

78. Ὁ ἴδιος κανὼν νὰ ἰσχύη καὶ δι' ἐκείνους οἱ ὅποιοι λαμβάνουν εἰς συμβίωσιν δύο ἀδελφάς, ἀκόμη καὶ ἂν τοῦτο συμβαίη κατὰ διαφόρους χρόνους.

79. Αὐτοὶ δὲ οἱ ὅποιοι ἐρωτεύονται ἐμμανῶς τὰς μητριᾶς των ὑπόκεινται εἰς τὸν ἴδιον κανόνα, εἰς τὸν ὅποιον καὶ οἱ ἐρωτευόμενοι ἐμμανῶς τὰς ἀδελφάς των.

80. Τὴν δὲ πολυγαμίαν ¹⁰ οἱ πατέρες ἀπεσιώπησαν ὡς κτηνώδη καὶ ἐντελῶς ξένην πρὸς τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. Εἰς ἡμᾶς δὲ τὸ ἀμάρτημα φαίνεται κάτι περισσότερο ἀπὸ πορνείαν. Διὰ τοῦτο εἶναι εὐλογον οἱ τοιοῦτοι νὰ ὑποβάλλωνται εἰς τοὺς κανόνας, δηλαδή, νὰ γίνωνται δεκτοὶ μόνον ἀφοῦ προσκλαύσουν ἐπὶ ἓνα ἔτος καὶ ὑποπέσουν ἐπὶ τρία.

81. Ἐπειδὴ δὲ πολλοὶ Χριστιανοὶ κατὰ τὴν ἐπιδρομὴν τῶν βαρβάρων παρέβησαν τὴν πίστιν εἰς Θεὸν ¹¹, ἀπαγγέλλαντες ἔθνικους ὄρκους καὶ γευθέντες ἀπηγορευμένα εἶδη ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ τοὺς προσεφέρθησαν εἰς τὰ εἰδωλολατρικὰ μαγικά ἱερά, αὐτοὶ νὰ ἐπιτιμηθοῦν συμφώνως πρὸς τοὺς κανόνας ποὺ ἐψήφισαν οἱ πατέρες ἡμῶν. Λοιπὸν ἐκεῖνοι ποὺ ὑπεβλήθησαν εἰς τρομερὰ βασανιστήρια καὶ ἐκακοποιήθησαν διὰ ν' ἀρνηθοῦν, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ὑποφέρουν τοὺς πόνους, νὰ εἶναι ἀδεκτοὶ ἐπὶ τρία ἔτη, ἐπὶ δύο νὰ ἀκροῶνται, ἐπὶ τρία νὰ ὑποπίπτουν, ἔπειτα δὲ νὰ γίνωνται δεκτοὶ εἰς κοινωνίαν ¹². Ἐκεῖνοι δὲ ποὺ ἐπρόδωσαν τὴν εἰς Θεὸν πίστιν χωρὶς ἰσχυρὸν καταναγκασμὸν καὶ ἐγεύθησαν τῆς τραπέζης τῶν δαιμονίων ¹³ καὶ ἐξέφεραν εἰδωλολατρικοὺς ὄρκους νὰ ἐκβάλλωνται

Οἱ ὑποστάντες τρομερὰν βίαν δὲν ἔχουν περίοδον συμπροσευχῆς ἀνευ κοινωνίας, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἔχουν.

13. Τῶν εἰδωλοθύτων.

τρισὶν ἔτεσι, καὶ ἐν δυσὶν ἀκροῶσθαι, ἐν ὑποπτώσει δὲ εὐξάμε-
 νους ἐν τρισὶν ἔτεσι, καὶ ἐν ἄλλοις τρισὶ συστάνας τοῖς πιστοῖς
 εἰς τὴν δέησιν, οὕτω δεκτοὺς εἶναι τῇ τοῦ ἀγαθοῦ κοινωνίᾳ.

82. Καὶ περὶ τῶν ἐπισημασάντων, εἰ μὲν ἐκ βίας καὶ ἀνάγκης
 παρέβησαν τοὺς ὄρκους, κουφοτέροις ὑπόκεινται τοῖς ἐπιτιμί-
 οῖς, ὥστε μετὰ ἕξ ἔτη εἶναι αὐτοὺς δεκτοὺς. Εἰ δὲ ἄνευ ἀνάγκης
 προδόντες τὴν ἑαυτῶν πίστιν, ἐν δυσὶν ἔτεσι προσκλαύσαντες,
 καὶ ἐν δυσὶν ἀκροασάμενοι, καὶ ἐν πέντε ἐν ὑποπτώσει εὐξάμενοι
 καὶ ἐν δυσὶν ἄλλοις ἄνευ προσφορᾶς εἰς τὴν κοινωνίαν τῆς προσ-
 ευχῆς παραδεχθέντες, οὕτω τελευταῖον ἀξιόλογον, δηλαδή, τὴν
 μετάνοιαν ἐπιδειξάμενοι ἀποκατασταθήσονται εἰς τὴν κοινωνίαν
 τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ.

83. Οἱ καταμαντευόμενοι καὶ ταῖς συνηθείαις τῶν ἐθνῶν
 ἐξακολουθοῦντες ἢ εἰσάγοντές τινες εἰς τοὺς ἑαυτῶν οἴκους ἐπὶ
 ἀνευρέσει φαρμακείων καὶ καθάρσει ὑπὸ τὸν κανόνα πιπτέωσαν
 τῆς ἕξαετίας. Ἐνιαυτὸν προσκλαύσαντες, καὶ ἐνιαυτὸν ἀκροασά-
 μενοι, καὶ ἐν τρισὶν ἔτεσιν ὑποπίπτοντες, καὶ ἐνιαυτὸν συστάν-
 τεσ τοῖς πιστοῖς, οὕτω δεχθήτωσαν.

84. Πάντα δὲ ταῦτα γράφομεν, ὥστε τοὺς καρποὺς δοκι-
 μάζεσθαι τῆς μετανοίας. Οὐ γὰρ πάντως τῷ χρόνῳ κρίνομεν τὰ
 τοιαῦτα, ἀλλὰ τῷ τρόπῳ τῆς μετανοίας προσέχομεν. Ἐὰν δὲ
 δυσαποσπᾶστος ἔχῃσι τῶν ἰδίων ἐθῶν καὶ ταῖς ἡδοναῖς τῆς σαρκὸς
 μᾶλλον δουλεύειν θέλωσιν ἢ τῷ Κυρίῳ, καὶ τὴν κατὰ τὸ Εὐαγ-
 γέλιον ζωὴν μὴ καταδέχωνται, οὐδεὶς ἡμῖν πρὸς αὐτοὺς κοινὸς
 λόγος. Ἡμεῖς γὰρ ἐν λαῷ ἀπειθεῖ καὶ ἀντιλέγοντι δεδιδάγμεθα
 ἀκούειν ὅτι «Σώζων σῶζε τὴν σεαυτοῦ ψυχὴν». Μὴ τοίνυν κα-
 ταδεξώμεθα συναπόλλυσθαι τοῖς τοιούτοις, ἀλλὰ φοβηθέντες

14. Κατὰ τὸν κανόνα 64, ὀλίγον ἀνωτέρω, ὁ χρόνος διὰ τοὺς ἐπιόρ-
 κους γενικῶς ὀρίζεται εἰς δέκα ἔτη (2+3+4+1). Ἐδῶ διακρίνονται οὐ-
 τος εἰς δύο, τοὺς μετὰ βίαν ἐπισημασάντας, διὰ τοὺς ὁποίους ὀρίζονται ἕξ
 ἔτη, καὶ τοὺς ἄνευ βίας, διὰ τοὺς ὁποίους ὀρίζονται ἑνδεκά ἔτη (2+2+
 5+2). Βλ. εἰσαγωγὴν εἰς τὰς παρούσας ἐπιστολάς πρὸς Ἀμφιλόχιον.

15. Ἱσ. 65, 2. Ρωμ. 10, 21.

16. Γεν. 19, 17.

μὲν διὰ τρία ἔτη, νὰ ἀκροῶνται ἐπὶ δύο, ἀφοῦ δὲ προσευχηθοῦν εἰς ὑπόπτωσιν ἐπὶ τρία ἔτη καὶ συσταθοῦν εἰς τὴν προσευχὴν μὲ τοὺς πιστοὺς ἐπὶ ἄλλα τρία, τότε νὰ γίνωνται δεκτοὶ εἰς τὴν κοινωνίαν τοῦ ἀγαθοῦ.

82. Ὡς πρὸς τοὺς ἐπιορκήσαντας δέ, ἐὰν μὲν παρέβησαν τοὺς ὄρκους ἀπὸ βίαν καὶ καταναγκασμὸν, ὑπόκεινται εἰς ἐλαφρότερα ἐπιτίμια, ὥστε μετὰ ἕξ ἔτη νὰ εἶναι δεκτοί. Ἐὰν δὲ ἐπρόδωσαν χωρὶς καταναγκασμὸν τὸν λόγον των, ἀφοῦ προσκλαύσουν ἐπὶ δύο ἔτη καὶ ἀκροασθοῦν ἐπὶ δύο καὶ προσευχηθοῦν μὲ ὑπόπτωσιν ἐπὶ πέντε καὶ γίνουν δεκτοὶ ἄλλα δύο εἰς τὴν κοινὴν προσευχὴν χωρὶς προσφορὰν, ἀφοῦ λοιπὸν ἐπιδείξουν τόσον φανερὰ ἀξιώλογον μετάνοιαν, θ' ἀποκατασταθοῦν εἰς τὴν κοινωνίαν τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ¹⁴.

83. Οἱ συμβουλευόμενοι μαντείας καὶ ἀκολουθοῦντες τὰς συνηθείας τῶν εἰδωλολατρῶν ἢ εἰσάγοντες εἰδικοὺς ἀνθρώπους εἰς τοὺς οἴκους των πρὸς ἀνεύρεσιν μαγικῶν ἐνεργημάτων καὶ κάθαρσιν πρέπει νὰ πίπτουν εἰς τὸν κανόνα τῆς ἕξαετίας. Προσκλαύσαντες ἕνα ἔτος καὶ ἀκροασθέντες ἕνα ἔτος καὶ ὑποπεσόντες τρία ἔτη καὶ παρευρεθέντες μαζὶ μὲ τοὺς πιστοὺς ἕνα ἔτος, ἔπειτα ἄς γίνωνται δεκτοί.

84. Γράφομεν δὲ ὅλα αὐτὰ, διὰ νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ δοκιμάζωνται οἱ καρποὶ τῆς μετανοίας. Πάντως ὅμως δὲν κρίνομεν τὰ τοιαῦτα ζητήματα βάσει τῆς χρονικῆς διαρκείας, ἀλλὰ προσέχομεν τὸν τρόπον τῆς μετανοίας. Ἐὰν δὲ δυσκολεύονται ν' ἀποσπασθοῦν ἀπὸ τὰς συνηθείας των καὶ θέλουν νὰ δουλεύουν μᾶλλον εἰς τὰς ἡδονὰς τῆς σαρκὸς παρὰ εἰς τὸν Κύριον καὶ μὴ δεχόμενοι νὰ συμμορφωθοῦν πρὸς τὸν εὐαγγελικὸν τρόπον ζωῆς, δὲν ὑπάρχει κανένα συνδετικὸν σημεῖον μεταξὺ ἡμῶν καὶ αὐτῶν. Διότι ἡμεῖς εἰς τὸ μέσον λαοῦ ἀπειθοῦς καὶ ἀντιλέγοντος ¹⁵, ἔχομεν διδαχθῆ ν' ἀκούωμεν, «σώζων σῶζε τὴν ψυχὴν σου» ¹⁶. Λοιπὸν ἄς μὴ δεχθῶμεν νὰ συναπολεσθῶμεν μὲ τοὺς τοιούτους, ἀλλὰ, φοβηθέντες τὸ βαρὺ κρίμα καὶ λαβόντες πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν φοβερὰν ἡμέραν τῆς

τὸ βαρὺ κρῖμα καὶ τὴν φοβερὰν ἡμέραν τῆς ἀνταποδόσεως τοῦ Κυρίου πρὸ ὀφθαλμῶν λαβόντες, μὴ θελήσωμεν ἁμαρτίαις ἀλλοτρι-αῖς συναπόλλυσθαι. Εἰ γὰρ μὴ ἐπαίδευσεν ἡμᾶς τὰ φοβερὰ τοῦ Κυρίου, μηδὲ αἱ τηλικαῦται πληγαὶ εἰς αἴσθησιν ἡμᾶς ἤγαγον διὰ τὴν ἀνομίαν ἡμῶν ἐγκατέλιπεν ἡμᾶς ὁ Κύριος καὶ παρέδωκεν εἰς χεῖρας βαρβάρων καὶ ἀπήχθη αἰχμάλωτος εἰς τοὺς πολεμίους ὁ λαὸς καὶ παρεδόθη τῇ διασπορᾷ, διότι ταῦτα ἐτόλμων οἱ τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ περιφέροντες· εἰ μὴ ἔγνωσαν μηδὲ συνῆκαν διὰ ταῦτα ἦλθεν ἐφ' ἡμᾶς ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, τίς ἡμῖν κοινὸς πρὸς τούτους λόγος; Ἀλλὰ διαμαρτύρεσθαι αὐτοῖς καὶ νυκτὸς καὶ ἡμέρας καὶ δημοσίᾳ καὶ ἰδίᾳ ὀφείλομεν, συναπάγεσθαι δὲ αὐτῶν ταῖς πονηρίαις μὴ καταδεχώμεθα, προσευχόμενοι μάλιστα μὲν κερδησαί αὐτοὺς καὶ ἐξελέσθαι τῆς παγίδος τοῦ Πονηροῦ· ἐὰν δὲ τοῦτο μὴ δυνηθῶμεν, σπουδᾶσωμεν τὰς γοῦν ἑαυτῶν ψυχὰς τῆς αἰωνίου κατακρίσεως περισώσασθαι.

17. Ὡς βάρβαροι βεβαίως ἐδῶ ἐννοοῦνται οἱ προσφάτως ἐπιδραμόντες εἰς τὰς ἐπαρχίας τῆς αὐτοκρατορίας Γότθοι, οἱ ὅποιοι πλὴν τῶν ἄλλων καταστροφῶν πού ἐπέφεραν ἠχμαλώτιζαν καὶ πλῆθη κατοίκων αὐτῆς,

ἀνταποδόσεως τοῦ Κυρίου, ἃς μὴ θελήσωμεν νὰ συναπολεσθῶμεν μὲ τὰς ἀμαρτίας τῶν ἄλλων. Διότι, ἐὰν δὲν μᾶς ἔχουν διδάξει αἱ δειναὶ ἀπειλαὶ τοῦ Κυρίου οὔτε αἱ τόσον φοβεραὶ πληγαὶ μᾶς ἔφεραν εἰς συναίσθησιν τοῦ ὅτι διὰ τὴν ἀνομίαν μας ἔγκατέλειπεν ἡμᾶς ὁ Κύριος καὶ παρέδωσεν ἡμᾶς εἰς χεῖρας βαρβάρων καὶ ἀπήχθη αἰχμάλωτος εἰς τοὺς πολεμίους ὁ λαὸς καὶ παρεδόθη εἰς τὴν διασποράν¹⁷, διότι τοιαύτας πράξεις ἐτολμοῦσαν οἱ περιφέροντες τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, ἐὰν λοιπὸν δὲν ἐγνώρισαν καὶ δὲν ἐκατάλαβαν ὅτι διὰ τοὺς λόγους αὐτοὺς ἦλθεν ἐπάνω μας ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, ποῖον κοινὸν σημεῖον ὑπάρχει μεταξύ ἡμῶν καὶ αὐτῶν; Παρὰ ταῦτα ὀφείλομεν νύκτα καὶ ἡμέραν νὰ τοὺς συμβουλεύωμεν καὶ δημοσίᾳ καὶ κατ' ἰδίαν, ἀλλὰ νὰ μὴ δεχώμεθα νὰ παρασυρθῶμεν ἀπὸ τὰς πονηρίας των, προσευχόμενοι κυρίως νὰ τοὺς κερδίσωμεν καὶ νὰ τοὺς ἐξαγάγωμεν ἀπὸ τὴν παγίδα τοῦ Πονηροῦ. Ἐὰν δὲ δὲν ἐπιτύχωμεν τοῦτο, ἃς προσπαθήσωμεν τοῦλάχιστον νὰ περισώσωμεν τὰς ἰδικὰς μας ψυχὰς ἀπὸ τὴν αἰωνίαν κατάκρισιν.

Χριστιανῶν κατὰ τὸ πλεῖστον. Ἴσως ὑπὸ τὰς λέξεις «αἰχμάλωτος» καὶ «διασπορά» νὰ ἐννοοῦνται καὶ αἱ διώξεις τῶν Ὀρθοδόξων ἐκ μέρους τοῦ φιλαρειανοῦ αὐτοκράτορος Οὐάλεντος, αἱ ὁποῖαι, ὅταν ἐγράφετο ἡ ἐπιστολὴ αὐτῇ (375), εὑρίσκοντο εἰς τὸ κορψωμά των.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ
ΠΡΟΣ ΕΥΣΕΒΙΟΝ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

Αὐτὴ εἶναι ἡ ἐκτενεστέρα ἀπὸ ὅλας τὰς κατὰ παραλήπτῃν συλλογὰς ἐπιστολῶν τοῦ Βασιλείου. Ἡ πυκνότης τῆς ἀλληλογραφίας του πρὸς τὸν Εὐσέβιον συμβαδίζει μὲ τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἀγάπην πού ἔτρεφε πρὸς αὐτόν.

Ὁ Εὐσέβιος Σαμοσάτων ὑπῆρξε μεγάλη προσωπικότης τῆς ὀρθοδόξου παρατάξεως ἀπὸ τὸ 361, ὅποτε ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος, μέχρι τοῦ θανάτου του. Ὑπεστήριξε καὶ κυριολεκτικῶς ἐστήριξε μὲ τὸ κῦρὸς του καὶ τὴν ἐπιμονὴν του τὸν Μελέτιον Ἀντιοχείας, ὁ ὁποῖος ἀπὸ μὲν τὴν ἀρειανικὴν πολιτικὴν ἐξουσίαν εἶχεν ἐξορισθῆ ὡς ὀρθόδοξος, ἀπὸ δὲ τὰς μεγάλας Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας δὲν ἀνεγνωρίζετο διότι ἐθεωρεῖτο ἀρειανός. Ὡς ἐξόριστος δὲ ὁ Μελέτιος διέμενεν εἰς τὸ χωρίον Γή-τασα πού ἦτο πλησίον τῶν Σαμοσάτων.

Ὁ Βασίλειος ἴσως εἶχε γνωρίσει τὸν Εὐσέβιον ὡς μοναχὸν ἢ πρεσβύτερον κατὰ τὸ ταξίδι του εἰς τὰς χώρας τῆς Μεσοποταμίας καὶ τῆς Συρίας (358—359) καὶ ἔκτοτε συνεδέθη μαζί του μὲ εὐλικρινῆ φιλίαν. Ὁ Εὐσέβιος ἐνήργησεν ἀποτελεσματικῶς ὥστε νὰ ἐξασφαλισθῆ ἡ ἐκλογή του εἰς τὴν Καισάρειαν τὸ 370 καὶ αὐτὸς τοῦ ἦτο ἀπολύτως ἀφωσιωμένος ὡς πρὸς τὸν πνευματικὸν του πατέρα. Παρὰ τὰς δύο ἑκατοντάδας χιλιομέτρων πού τοὺς ἐχώριζαν ἀντήλλασαν συχνὰ ἐπισκέψεις καὶ συχνότερα ἐπιστολάς.

Εἰς ὅλας τὰς προσπάθειάς του νὰ ἐνώσῃ τὸν ὀρθόδοξον κόσμον ἐναντίον τῆς αἰρέσεως εἶχε σύμβουλον τὸν Εὐσέβιον. Ἄλλ' αὐτὸ καὶ ἡ δραστηριότης τοῦ τελευταίου δὲν ἤρresαν εἰς τὸν Οὐάλεντα, ὁ ὁποῖος τελικῶς τὸν ἐξώρισεν εἰς τὴν Θράκην τὸ 374.

Ὁ Βασίλειος ἔκαμε τὸ πᾶν διὰ τὴν ἐπικοινωνήν πάλιν μαζί του, τὴν συμβουλευέται καὶ τὴν ἐνισχύει. Ἀνακληθεὶς τὸ 378 ὁ ἐξορίστος ἐπίσκοπος ἀπέθανε κατὰ τὴν ἐπιστροφήν του εἰς τὰ Σαμοσάτα.

Εἰς τὴν δημοσιευομένην εἰκοσάδα περίπου ἐπιστολῶν πρὸς τὸν Εὐσέβιον παρελαύνει ὁλόκληρος σχεδὸν ὁ βίος τοῦ Βασιλείου, ἀφ' οὗτου ἦτο πρεσβύτερος μέχρι τοῦ θανάτου του περίπου. Ἐκδηλώσεις ἀγάπης καὶ σεβασμοῦ, περιγραφαὶ τῆς τρομερᾶς ἀσθενείας ἀπὸ τὴν ὁποίαν κατετρύχετο κάθε χειμῶνα ἕως τὰ μέσα τῆς ἀνοιξέως, χαρὰι διὰ τὴν ἀνταλλαγὴν ἐπισκέψεων ἢ τὴν ὑποδοχὴν κοινῶν φίλων, συζητήσεις διὰ τὴν διευθέτησιν τῶν προβλημάτων τῆς Ἀρμενίας, τῆς Ἀντιοχείας, τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ πλῆθος ἄλλων θεμάτων παρελαύνουν διὰ τῶν ἐπιστολῶν αὐτῶν.

Παρεμβάλλονται ἐπίσης καὶ μερικαὶ ἐπιστολαὶ πρὸς τὸ περιβάλλον τοῦ Εὐσεβίου κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐξορίας του· πρὸς τὸν ἀνεψιόν του Ἀντίοχον πού τὸν ἠκολούθησεν εἰς τὸν τόπον ἐξορίας (ὑπ' ἀριθμὸν 157 πρὸ τῆς ἐξορίας, ὑπ' ἀριθμὸν 168), πρὸς τὸν Ὀτρήιον Μελιτηνῆς (ὑπ' ἀριθμὸν 182), πρὸς τοὺς πολιτευτὰς τῶν Σαμοσάτων (ὑπ' ἀριθμὸν 183).

27. ΕΥΣΕΒΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

Ὅτε, τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι καὶ τῇ βοηθείᾳ τῶν σῶν προσευχῶν, μικρὸν ἀναφέρειν ἐκ τῆς ἀρρωστίας ἔδοξα καὶ ἀνελεξάμην ἔμαντοῦ τὰς δυνάμεις, τότε ὁ χειμὼν ἐπεγένετο, οἴκοι κατείργων ἡμᾶς καὶ κατὰ χώραν μένειν συναναγκάζων. Εἰ γὰρ καὶ πολλῶ κομφότερος τῆς συνηθείας ἀπήντησεν, ἀλλ' οὐδ' ἔμοιγε ἰκανός εἰς ἐμπόδιον οὐχ ὅπως ὁδοιπορεῖν δι' ἔμαντοῦ, ἀλλ' οὐδὲ μικρὸν προκύπτειν τοῦ δωματίου δύνασθαι. Ἔστι δέ μοι οὐδὲ τοῦτο μικρὸν, τὸ καταξιῶσθαι διὰ γραμμάτων ὀμιλεῖν τῇ θεοσεβείᾳ σου καὶ τῇ ἐλπίδι τῶν ἀντιδόσεων ἤδη προαναπαύεσθαι. Εἰ δὲ ὁ καιρὸς ἐνδοίῃ καὶ τῆς ζωῆς ἡμῖν ἔτι λείποιτο χρόνος καὶ μὴ ἄπορον ἡμῖν τὴν ὁδὸν ὁ λιμὸς ἀπεργάσαιτο, ταχὺ ἂν τύχοιμεν τῆς ἐπιθυμίας διὰ τῶν σῶν προσευχῶν, καί, ἐπὶ τῆς ἐστίας σε καταλαβόντες, κατὰ πᾶσαν σχολὴν τῶν μεγάλων θησαυρῶν τῆς ἐν σοὶ σοφίας ἐμφορηθεῖμεν.

Ἐπιστολὴ 27. Ἐγράφη τὴν ἀνοιξιν τοῦ 368, ὅταν ὁ Βασίλειος ἦτο ἀκόμη πρεσβύτερος, καὶ εἶναι ἡ πρώτη σωζομένη ἐπιστολὴ αὐτοῦ πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Σαμοσάτων Εὐσέβιον. Ὁ ἀποστολεὺς παραπονεῖται διὰ τὸ ἐπισηφαλὲς τῆς ὑγείας του, ὅπως πράττει εἰς πολυαριθμούς ἐπιστολάς του.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 27
ΠΡΟΣ ΕΥΣΕΒΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

Ὅταν μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν βοήθειαν τῶν προσευχῶν σου ἐνόμισα ὅτι συνῆλθα ὀλίγον ἀπὸ τὴν ἀρρώστειαν καὶ ἀνέλαβα τὰς δυνάμεις μου, τότε ἐπῆλθεν ὁ χειμὼν ποῦ μᾶς ἔκλεισεν εἰς τὴν οἰκίαν καὶ μᾶς ἠνάγκασε νὰ μένωμεν ἐπὶ τόπου. Διότι, ἂν καὶ ἦτο πολὺ ἐλαφρότερος ἀπὸ ὅσον συνηθίζει, ἀλλὰ δι' ἐμὲ ἦτο ἱκανὸς νὰ μ' ἐμποδίσῃ ὄχι μόνον νὰ ταξιθεῦσω κατὰ τὴν διάρκειάν του, ἀλλὰ καὶ νὰ ἠμπορέσω νὰ προβάλω δι' ὀλίγον τὴν κεφαλὴν μου ἔξω ἀπὸ τὸ δωμάτιον.

Δὲν εἶναι δὲ μικρὸν πρᾶγμα δι' ἐμὲ τὸ ν' ἀξιῶνωμαι νὰ ὁμιλῶ διὰ γραμμάτων πρὸς τὴν θεοσέβειάν σου καὶ νὰ αἰσθάνωμαι ἀπὸ τῶρα ἀνάπαυσιν μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀπαντήσεως. Ἐὰν δὲ ὁ καιρὸς τὸ ἐπιτρέψῃ, καὶ ἐφ' ὅσον μᾶς ὑπολείπεται ἀκόμη χρόνος ζωῆς καὶ δὲν μᾶς καταστήσῃ ἀδιάβατον τὴν ὁδὸν ἢ πείνα¹, ἠμπορεῖ μὲ τὰς προσευχάς σου νὰ ἱκανοποιησώμεν γρήγορα τὴν ἐπιθυμίαν μας· καὶ συναντῶντες σε εἰς τὴν ἔδραν σου θὰ γεμίσωμεν μὲ ὄλην τὴν ἀνεσιν ἀπὸ τοὺς μεγάλους θησαυροὺς τῆς σοφίας σου.

1. Πρόκειται περὶ τῆς τρομερᾶς πείνας ποῦ παρατηρήθη τὸ 368 εἰς τὴν Καππαδοκίαν καὶ περὶ τῆς ὁποίας ὁ Βασίλειος δίδει εἰκόνα παραστατικὴν εἰς τὴν Ὅμιλίαν 8 περὶ τῶν πλουτούντων. Μὲ τὴν εὐκαιρίαν αὐτὴν ὠργάνωσε κοινὰ συσσίτια διὰ τοὺς δυστυχεῖς εἰς τὴν Καισάρειαν.

30. ΕΥΣΕΒΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

Εἰ πάσας ἐφεξῆς γράφοιμι τὰς αἰτίας ὑφ' ὧν μέχρι τοῦ παρόντος κατεσχέθην, καὶ πᾶν ὠρημένος πρὸς τὴν σὴν θεοσέβειαν, ἱστορίας ἂν μῆκος ἀπέραντον ἐκπληρώσαιμι. Νόσους μὲν ἐπαλλήλους καὶ χειμῶνος ἐπάχθειαν καὶ πραγμάτων συνοχὴν παρήμι λέγειν, γνώριμα ὄντα καὶ ἤδη προοδηλωμένα τῇ τελειότητί σου. Νῦν δὲ καὶ ἦν μόνην εἶχον τοῦ βίου παραμυθίαν, τὴν μητέρα, καὶ ταύτην ἀφηρέθην ὑπὸ τῶν ἁμαρτιῶν. Καὶ μὴ καταγελάσης μου ὡς ἐν τούτῳ τῆς ἡλικίας ὀρφανίαν ὀδυρομένον, ἀλλὰ σύγγνωθί μοι ψυχῆς χωρισμὸν ἀνεκτῶς μὴ φέροντι, ἧς οὐδὲν ἀντάξιον ἐν τοῖς λειπομένοις ὄρω. Πάλιν οὖν μοι ὑπέστρεψε τὰ ἀρρωστήματα καὶ πάλιν ἐπὶ κλίνης κατάκειμαι, ἐπὶ μικρᾶς παντελῶς τῆς δυνάμεως σαλεύων καὶ μόνον οὐχὶ ἐφ' ἐκάστης ὥρας τὸ ἀναγκαῖον πέρασ τῆς ζωῆς ἐκδεχόμενος. Αἱ δὲ Ἐκκλησίαι σχεδόν τι παραπλησίως τῷ σώματι μου διάκεινται, ἀγαθῆς μὲν ἐλπίδος οὐδεμιᾶς ὑποφαινομένης, ἀεὶ δὲ πρὸς τὸ χειρόν τῶν πραγμάτων ὑπορρεόντων. Τέως δὲ ἡ Νεοκαισάρεια καὶ ἡ Ἀγκυρα ἔδοξαν ἔχειν διαδόχους τῶν ἀπελθόντων, καὶ μέχρι τοῦ νῦν ἡσυχάζουσιν. Ἄλλ' οὐδὲ ἡμῖν οἱ ἐπιβουλεύοντες ποιῆσαί τι τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς πικρίας ἄξιον μέχρι τοῦ παρόντος συνεχωρήθησαν. Καὶ τούτου τὴν αἰτίαν ταῖς σαῖς ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν πρεσβείαις προδήλως ἡμεῖς ἀνατίθεμεν. Ὡστε μὴ ἀποκάμης προσενχόμενος ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ δυσωπῶν τὸν Θεόν. Τοὺς καταξιοθέντας ἐξυπηρετεῖσθαι τῇ ὁσιότητί σου πᾶμπολλα πρόσειπε.

¹Ἐπιστολὴ 30. Ἐγράφη τὸ θέρος τοῦ 368. Ὁ Βασίλειος διατελεῖ ὑπὸ τὸ βάρος σοβαρᾶς ἀσθενείας, ἣ ὁποία ἐπεδεινώθη λόγῳ τῆς θλίψεως ἀπὸ τὸν θάνατον τῆς ἀγαπημένης μητρός του Ἐμμελίας. Ἄλλὰ τὸ ἐνδιαφέρον του διὰ τὰς Ἐκκλησίας πού ἐχειμάζοντο ἀπὸ τὰς ἐπιβουλάς τῆς ἀρειανικῆς ἐξουσίας καὶ ἱεραρχίας ἦτο ἀδιάπτωτον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 30
ΠΡΟΣ ΕΥΣΕΒΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

Ἐάν ἐπρόκειτο νά ἐκθέσω κατὰ σειράν ὅλας τὰς αἰτίας πού μ' ἐκράτησαν ἐδῶ ἕως σήμερα, ἄν καί τόσον πολὺ ἐπιθυμῶ νά ξεκινήσω πρὸς τὴν θεοσέβειάν σου, θά συντάσσα ἱστορίαν ἀπεράντου μήκους. Τὰς ἀλλεπαλλήλους μὲν νόσους καὶ τὴν βαρύτητα τοῦ χειμῶνος καὶ τὴν πίεσιν τῶν ἀσχολιῶν, τὰς παραλείπω, διότι εἶναι γνώριμα πράγματα καὶ ἔχουν ἀναφερθῆ προηγουμένως εἰς τὴν τελειότητά σου. Τώρα δὲ καὶ ἐκείνην τὴν μοναδικὴν παραμυθίαν πού εἶχα εἰς τόν βίον μου, τὴν μητέρα, τὴν ἔχασα καὶ αὐτὴν διὰ τὰς ἁμαρτίας μου. Καὶ μὴ γέλασης εἰς βᾶρος μου πού κλαίω τὴν ὀρφανίαν εἰς τοιαύτην ἡλικίαν· ἀλλὰ νά μὲ συγχωρήσης πού δὲν ἔχω τὴν δύναμιν νά ὑποφέρω εὐκόλα τόν χωρισμὸν μιᾶς ψυχῆς πού δὲν βλέπω τίποτε ἀντάξιον μεταξὺ αὐτῶν πού ἔμειναν ἐδῶ. Πάλιν λοιπὸν ἐγύρισαν αἱ ἄρρώσται καὶ πάλιν εἶμαι ξαπλωμένος εἰς τὸ κρεβάτι, συγκρατούμενος ἀπὸ μίαν ἐλαχίστην δύναμιν καὶ ἀναμένων ἀνά πᾶσαν στιγμὴν τὸ ἀναπόφευκτον τέλος τῆς ζωῆς.

Αἱ δὲ Ἐκκλησίαι εὐρίσκονται εἰς παραπλησίαν μὲ τὸ σῶμά μου κατάστασιν καὶ δὲν φαίνεται πουθενά καμμία ἀγαθὴ ἐλπίς, πάντοτε δὲ πρὸς τὸ χειρότερον βαδίζουν τὰ πράγματα. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ Νεοκαισάρεια καὶ ἡ Ἄγκυρα ἀπεφάσισαν καὶ ἀπέκτησαν διαδόχους τῶν ἀπελθόντων ἐπισκόπων, οἱ ὅποιοι ἕως τώρα παραμένουν ἡσυχοί. Εἶναι δὲ ἀλήθεια ὅτι οἱ ἐπιβουλευόντες δὲν κατώρθωσαν ἕως τώρα οὔτε εἰς βᾶρος ἡμῶν νά κάμουν κάτι ἀντάξιον τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς πικρίας των. Τούτου δὲ τὴν αἰτίαν ἡμεῖς ἀποδίδομεν εἰς τὰς ἰδικὰς σου ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν μεσιτεύσεις. Ὡστε νά μὴ ἀποκάμης προσευχόμενος ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ ἰκετεύων τόν Θεόν.

Εἰς τοὺς ἔχοντας τὴν τιμὴν νά ὑπηρετοῦν τὴν ὀσιότητά σου δῶσε θερμούς χαιρετισμούς.

34. ΕΥΣΕΒΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

Πῶς ἂν σιωπήσαιμεν ἐπὶ τοῖς παροῦσιν ἤ, τοῦτο καρτερεῖν μὴ δυνάμενοι, ἀξιόν τινα λόγον τῶν γινομένων εἵροισιν, ὥστε μὴ στεναγμῷ προσεικέναι τὴν φωνὴν ἡμῶν, ἀλλὰ θρήνῳ τοῦ κακοῦ τὸ βάρος ἀρκούντως διασημαίνοντι; Οἴχεται ἡμῖν καὶ ἡ Ταρσός. Καὶ οὐ τοῦτο μόνον δεινόν, καίπερ ἀφόρητον ὄν' ἔστι γὰρ τούτου χαλεπώτερον· πόλιν τσαούτην, οὕτως ἔχουσαν εὐκληρίας ὥστε Ἰσαύρους καὶ Κίλικας καὶ Καππαδόκας καὶ Σύρους δι' ἑαυτῆς συνάπτειν, ἐνὸς ἢ δυοῖν ἀπονοίαις ἀνθρώπων δόλεθρον γενέσθαι πάρεργον, μελλόντων ὑμῶν καὶ βουλευομένων καὶ πρὸς ἀλλήλους ἀποσκοπούντων. Κράτιστον οὖν, κατὰ τὴν τῶν ἱατρῶν ἐπίνοιαν (πάντως δέ μοι πολλὴ ἀφθονία, διὰ τὴν σύνοικον ἀρρωστίαν, τῶν τοιοῦτων παραδειγμάτων), οἷ, ἐπειδὴν τὸ τῆς ὀδύνης μέγεθος ὑπερβάλλῃ, ἀναισθησίαν τῇ ἐπινοίᾳ ἐπιτεχνῶνται τῷ κάμνοντι, καὶ ταῖς ἡμετέραις αὐτῶν ψυχαῖς, ὡς μὴ ταῖς ἀφορήτοις ὀδύναις συνέχεσθαι, ἀναλγησίαν τῶν κακῶν συνέξασθαι. Οὐ μὴν ἀλλὰ, καίπερ οὕτως ἀθλίως ἔχοντες, μιᾷ παραμυθίᾳ κεχρήμεθα πρὸς τὴν σὴν ἀπιδεῖν ἡμερότητα καὶ ἐκ τῆς σῆς ἐννοίας καὶ μνήμης πρᾶναι τῆς ψυχῆς τὸ λυπούμενον. Ὡσπερ γὰρ τοῖς ὀφθαλμοῖς, ἐπειδὴν ποτε συντόνως τὰ λαμπρὰ καταβλέψωσι, φέρει τινὰ ῥαστώνην πρὸς τὰ κτανὰ καὶ χλοάζοντα τῶν χρωμάτων ἐπανελθεῖν, οὕτω καὶ ταῖς ἡμετέραις ψυχαῖς ὅλον πρᾶεῖά τις ἐπαφὴ τὸ ὀδυνηρὸν ἐξαιρουσα ἢ μνήμη τῆς σῆς πρᾶότητος καὶ ἐμμελείας ἐστὶ, καὶ μάλιστα ὅταν ἐνθυμηθῶμεν ὅτι τὸ κατὰ σεαυτὸν ἅπαν ἐπλήρωσας.

Ἐπιστολὴ 34. Ἐγράφη τὸ 369. Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ἐπισκόπου Ταρσοῦ Σιλουανοῦ, ὁ ὁποῖος ἦτο φίλος τοῦ Εὐσεβίου Σεβαστείας καὶ παρομοίας μὲ αὐτὸν ἀσταθείας εἰς τὰ δογματικὰ θέματα, οἱ ὀρθόδοξοι ἐπίσκοποι καθυστέρησαν πολὺ μὲ τὰς συζητήσεις των εἰς τὴν ἐκλογὴν διαδόχου αὐτοῦ καὶ οὕτως οἱ Ἀρειανοὶ ἐπέτυχαν νὰ ἐγκαταστήσουν ἰδικόν των. Παρὰ ταῦτα οἱ πλείστοι τῶν κληρικῶν τῆς ἐπαρχίας αὐτῆς παρέμειναν ὀρθόδοξοι καὶ εἰς κοινωνίαν μὲ τὸν Βασίλειον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 34
ΠΡΟΣ ΕΥΣΕΒΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

Πῶς ἢμπορεῖ νά σιωπήσωμεν διὰ τὴν παροῦσαν κατάστασιν; Ἡ, ἂν δὲν δυνάμεθα νά ὑπομείνωμεν τοῦτο, πῶς ἢμπορεῖ νά εὐρωμεν λόγους ἀξίους τῶν συμβαινόντων, ὥστε ἡ φωνή μας νά μὴ ὁμοιάζῃ μὲ στεναγμόν, ἀλλὰ μὲ θρῆνον μαρτυροῦντα ἐπαρκῶς τὸ μέγεθος τοῦ κακοῦ; Μᾶς ἔφυγε καὶ ἡ Ταρσὸς τώρα. Καὶ δὲν εἶναι τοῦτο τὸ μόνον δεινόν, ἂν καὶ εἶναι ἀφόρητον ὑπάρχει κάτι χειρότερον ἀπὸ αὐτό· τὸ ὅτι μία τόσο μεγάλη πόλις, μὲ τοιαύτην κατάλληλον θέσιν, ὥστε νά φέρῃ δι' ἑαυτῆς εἰς συνάφειαν τοὺς Ἰσαύρους καὶ τοὺς Κίλικας, τοὺς Καππαδόκας καὶ τοὺς Σύρους, παρεδόθη εἰς καταστροφήν ὡς ἀποτέλεσμα τῆς μανίας ἑνὸς ἢ δύο ἀνθρώπων, ἐνῶ σεῖς καθυστεροῦσατε καὶ συνεσκέπτεσθε καὶ ἐκυττάζατε ὁ ἓνας τὸν ἄλλον. Θεωρῶ λοιπὸν ἄριστον μέσον τὸ ἐξῆς· υἱοθετοῦντες τὸ τέχνασμα τῶν Ιατρῶν (ἔχω, βλέπεις, ἀφθονίαν τοιούτων παραδειγμάτων, λόγῳ τῆς ἀσθενείας ποῦ μὲ ταλαιπωρεῖ), οἱ ὅποιοι, ὅταν τὸ μέγεθος τῆς ὀδύνης καταστῆ ὑπερβολικόν, ἐπινοοῦν διὰ τὸν ἀσθενῆ ἀναισθησίαν τῶν πόνων μὲ φάρμακα, νά εὐχρηθῶμεν νά εὐρεθῆ κάποιον ἀναλγητικόν καὶ διὰ τὰς ψυχὰς μας, ὥστε νά μὴ πληττώμεθα ἀπὸ τὰς ἀφορήτους ὀδύνας.

Ἄλλὰ πάντως, μολονότι εὕρισκόμεθα εἰς τοιαύτην ἀθλιότητα, ἔχομεν μίαν παρηγορίαν, τὸ ν' ἀποβλέπωμεν εἰς τὴν ἡμερότητά σου καὶ νά πραῦνωμεν τὴν λύπην τῆς ψυχῆς μὲ τὴν σκέψιν καὶ ἀνάμνησίν σου. Διότι, ὅπως ἀκριβῶς οἱ ὀφθαλμοί, ὅταν καμμίαν φορὰν προσβλέψουν ἀντικείμενα ἐντόνως ἀκτινοβολοῦντα, εὕρισκουν κάποιαν ἀνάπαυσιν ἐὰν ἐπανέλθουν εἰς γαλάζια καὶ πράσινα χρώματα, ἔτσι καὶ εἰς τὰς ψυχὰς μας ἡ μνήμη τῆς πραότητος καὶ ἐμμελείας εἶναι σὰν εὐγενῆς ἐπαφή ποῦ ἀφαιρεῖ κάθε αἴσθημα πόνου· καὶ μάλιστα, ὅταν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι σὺ ἐξεπλήρωσες ὀλόκληρον τὸ καθῆκον

Ἐξ ὧν ἰκανῶς καὶ ἡμῖν τοῖς ἀνθρώποις, ἐὰν εὐγνωμόνως τὰ πράγματα κρίνωμεν, ὡς οὐδὲν ἐκ τῆς σῆς αἰτίας ἀπόλωλεν ἐνεδείξω, καὶ παρὰ Θεῶ τῆς τῶν καλῶν προθυμίας μέγαν σεαυτῷ τὸν μισθὸν κατεκτήσω. Χαρίσαιτο δέ σε ἡμῖν καὶ ταῖς ἐαυτοῦ Ἐκκλησίαις ὁ Κύριος, ἐπ' ὠφελείᾳ τοῦ βίου καὶ διορθώσει τῶν ψυχῶν ἡμῶν, καὶ καταξιώσειε πάλιν τῆς ἐπωφελοῦς συντυχίας σου.

31

48. ΕΥΣΕΒΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

Μόλις ἡμῖν ὑπῆρξεν ἐπιτυχεῖν διακόνου γραμμάτων πρὸς τὴν σὴν θεοσέβειαν, ἐπεὶ οἶγε παρ' ἡμῖν οὕτω κατέπτηξαν τὸν χειμῶνα ὡς μηδὲ τὸ μικρότατον προκύπτειν τῶν δωματίων ἀνέχεσθαι. Καὶ γὰρ τοσοῦτω πλήθει χιόνων κατενίφημεν ὡς αὐτοῖς οἴκοις καταχωσθέντες δύο μῆνας ἤδη ταῖς καταδύσεσιν ἐμφωλεύειν. Συγγνώσει οὖν πάντως ἡμῖν τό τε ἄτολμον τῶν Καππαδοκῶν ἠθῶν καὶ τὸ τῶν σωμάτων δυσκίνητον ἐπιστάμενος, εἰ μὴ θάπτον ἐπεστείλαμεν, μηδ' εἰς γνῶσιν ἡγάγομεν τῇ τιμιότητί σου τὰ ἀπὸ τῆς Ἀντιοχείας, ἃ πάντως γνωρίζειν σοι ἔωλόν ἐστι καὶ ψυχρὸν πάλαι μεμαθηκότι, ὡς τὸ εἶκός· πλήν ἄλλ' οὐδὲν ἠγούμενοι

Ἐπιστολὴ 48. Ἐγράφη εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 371. Ὁ Βασίλειος, ἀρχιεπίσκοπος πλέον, γράφει εἰς τὸν Εὐσέβιον διὰ τὴν δώση πληροφορίας περὶ τῆς καταστάσεως εἰς μερικὰς ἀπὸ τὰς σπουδαιότητας Ἐκκλησίας καὶ τὴν δικαιολογήσῃ τὴν ἀργοπορίαν εἰς τὴν ταχυδρομικὴν ἐπικοινωνίαν ἐκ τοῦ βαρυτάτου χειμῶνος.

σου, ὅσον ἐξηρᾶτο ἀπὸ ἐσέ. Μὲ τὰς ἐνεργείας σου ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀπέδειξες ὅτι δὲν ἐχάθη τίποτε ἐξ αἰτίας σου, ἂν κρίνωμεν δικαίως τὰ πράγματα, ἀφ' ἑτέρου δὲ κατέκτησες δι' ἑαυτὸν ἀπὸ τὸν Θεὸν μεγάλον μισθὸν λόγῳ τοῦ ζήλου σου διὰ τὰ καλὰ.

Εἴθε νὰ σέ χαρίσῃ ὁ Κύριος εἰς ἡμᾶς καὶ εἰς τὰς Ἐκκλησίας αὐτοῦ, πρὸς ὠφέλειαν τῆς ζωῆς καὶ διόρθωσιν τῶν ψυχῶν μας, καὶ εἴθε νὰ μὲ καταξιώσῃ πάλιν τοῦ προνομίου νὰ σέ συναντήσω.

31

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 48 ΠΡΟΣ ΕΥΣΕΒΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

Μὲ δυσκολίαν κατωρθώσαμεν νὰ εὔρωμεν γραμματοκομιστὴν πρὸς τὴν θεοσέβειάν σου, ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι ἐδῶ τρέμουν τὸν χειμῶνα τόσον πολὺ, ὥστε δὲν τολμοῦν οὔτε δι' ὀλίγον νὰ ξεμυτίσουν ἀπὸ τὰ δωμάτιά των. Πράγματι δὲ τόσον πολὺ μᾶς ἔπνιξε τὸ χιόνι, ὥστε ἐπὶ δύο μῆνας τώρα ζῶμεν εἰς τὰς φωλεάς μας, σὰν νὰ ἔχωμεν καταχωσθῆ μαζί μὲ τὰ σπίτια μας¹. Θὰ μᾶς συγχωρήσῃς πάντως, ἀφοῦ γνωρίζεις καὶ τὴν χαρακτηριστικὴν ἀτολμίαν καὶ τὴν σωματικὴν δυσκινησίαν τῶν Καππαδοκῶν², ποῦ δὲν σοῦ ἐγράψαμεν ἐνωρίτερα καὶ δὲν ἐφέραμεν εἰς γνῶσιν τῆς τιμιότητός σου τὰ νέα περὶ τῆς καταστάσεως εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, ποῦ εἶναι «μουχλιασμένα καὶ κρύα», διὰ νὰ σοῦ τὰ γνωστοποιήσωμεν τώρα, ἀφοῦ θὰ τὰ ἔμαθες

1. Εἶναι βεβαίως γνωστοὶ οἱ χειμῶνες τῆς Καππαδοκίας.

2. Ἀντιθέτως πρὸς ὅσα γράφει ἐδῶ ὁ Βασίλειος περὶ ἀτολμίας τῶν Καππαδοκῶν καὶ νωθρότητος, οὗτοι ἦσαν γνωστοὶ εἰς τὴν ἀρχαιότητα διὰ τὸ ἀτίθασον τοῦ χαρακτήρος μαζί μὲ τοὺς Κρήτας καὶ τοὺς Κίλικας, «τρία κάππα κάκιστα». Ἄλλ' ἴσως μὲ τὸν ἐξελληνισμόν των εἶχαν γίνει ὄχι μόνον ἡμεροὶ, ἀλλὰ καὶ νωθοί.

πράγμα καὶ τὰ ἐγνωσμένα σημαίνειν, ἀπεστείλαμεν τὰς διὰ τοῦ ἀναγνώστου κοιμισθείσας ἐπιστολάς. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον. Ἡ δὲ Κωνσταντινούπολις ἔχει τὸν Δημόφιλον πολὺν ἤδη χρόνον, ὡς καὶ αὐτοὶ οὗτοι ἀπαγγελοῦσι καὶ προκεκήρυκται πάντως τῇ δσιότητί σου. Καὶ τι περὶ αὐτὸν πλάσμα ὀρθότητος καὶ εὐλαβείας παρὰ πάντων συμφώνως τῶν ἀφικνουμένων θρυλεῖται, ὡς καὶ τὰ διεστῶτα τῆς πόλεως μέρη εἰς ταῦτὸν συνελθεῖν καὶ τῶν πλησιοχώρων τινὰς ἐπισκόπων τὴν ἔνωσιν καταδέξασθαι. Οἱ δ' ἡμέτεροι οὐδὲν ἀμείνους ἐφάνησαν τῶν ἐλπίδων. Ἐπιστάντες γὰρ εὐθὺς κατὰ πόδας τῆς ὑμετέρας ἐξόδου, πολλὰ μὲν εἶπαν λυπηρά, πολλὰ δὲ ἐποίησαν, καὶ τέλος ἀνεχώρησαν βεβαιώσαντες ἡμῖν τὸ σχίσμα. Εἰ μὲν οὖν τι γενήσεται βέλτιον καὶ εἰ παύσονται τῆς κακίας, ἄδηλον παντὶ πλὴν ἢ τῷ Θεῷ. Τὰ μὲν παρόντα τοιαῦτα. Ἡ δὲ λοιπὴ Ἐκκλησία εὐσταθεῖ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι, καὶ εὐχεται ὁμοῦ τῷ ἡρι ἰδεῖν σε πάλιν, ἐπι τῆς ἡμετέρας καὶ ἀνανεωθῆναι διὰ τῆς ἀγαθῆς σου διδασκαλίας. Κάμοι δὲ τὸ σῶμα οὐδὲν ἀμεινον τῆς σνηθείας ἔχει.

3. Ὁ Δημόφιλος ἐξελέγη ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως τὸ 370 εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ ἀποθανόντος Εὐδοξίου. Ἦτο μετριοπαθῆς ἀρειανὸς καὶ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς ἀρχιερατείας του ἐπέτυχε τὴν ἀναγνώρισίν του ἀπὸ πολλοῦς ὀρθοδόξους.

ἀπὸ καιρόν, ὅπως εἶναι φυσικόν. Ἐπειδὴ ὁμως δὲν τὸ νομίζομεν κουραστικόν νὰ σοῦ ἀναφέρωμεν καὶ τὰ γνωστά, σοῦ ἀπεστείλαμεν τὰς ἐπιστολάς πού ἔφερεν ὁ ἀναγνώστης μας. Ἄρκετὰ αὐτὰ διὰ τὸ ζήτημα τοῦτο.

Ἡ δὲ Κωνσταντινούπολις ἔχει τὸν Δημόφιλον πολὺν καιρὸν τώρα³, ὅπως θὰ σοῦ ἀνακοινώσουν προφορικῶς οἱ ἐπιφέροντες καὶ ὅπως ἀσφαλῶς ἔχει μάθει ἢ ὀσιότης σου. Κάποιο ἴχνος ὀρθοδοξίας καὶ εὐλαβείας φημολογεῖται δι' αὐτὸν ἐν συμφωνίᾳ ἀπὸ ὄλους ὅσοι ἔρχονται ἀπὸ ἐκεῖ· ὥστε καὶ τὰ ἀποσχισθέντα μέρη τῆς Ἐκκλησίας τῆς πόλεως νὰ ἐπανασυνδεθῶν καὶ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς γειτονικοὺς ἐπισκόπους νὰ δεχθῶν τὴν ἔνωσιν.

Οἱ δὲ ἰδικοὶ μας⁴ δὲν ἐφάνησαν ἀνώτεροι τῶν προσδοκιῶν μας· διότι εἰς μίαν ἐπίσκεψίν των εἰς ἡμᾶς εὐθύς μετὰ τὴν ἀναχώρησίν σου, πολλὰ λυπηρὰ εἶπαν καὶ πολλὰ ἔκαμαν, τέλος δὲ ἀνεχώρησαν ἀφοῦ μᾶς ἐπεβεβαίωσαν τὴν ἀπόσχισίν των. Τώρα, κατὰ πόσον ἢ κατὰστασις θὰ βελτιωθῆ καὶ κατὰ πόσον θὰ παραιτηθῶν τῆς κακίας των, εἶναι ἀδηλον εἰς ὅποιονδῆποτε ἄλλον πλὴν τοῦ Θεοῦ. Ἄρκετὰ λοιπὸν αὐτὰ διὰ τὴν παροῦσαν κατὰστασίν μας.

Ἡ δὲ ὑπόλοιπος Ἐκκλησία μὲ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ εὐσταθεῖ καὶ εὐχεται μαζί μὲ τὴν ἀνοιξιν νὰ σὲ ἰδῆ πάλιν εἰς τὸν τόπον μας καὶ ν' ἀνανεωθῆ μὲ τὴν ἀγαθὴν διδασκαλίαν σου. Ὡς πρὸς δὲ τὸ σῶμά μου, δὲν εἶναι καθόλου καλύτερα ἀπὸ ὅσον συνηθίζει νὰ εἶναι.

4. Εἶναι ἡ μικρὰ ὁμάς τῶν Ἀρειανῶν τῆς Καισαρείας, τῆς ὁποίας τὰ πλήθη ἦσαν μὲ τὸ πλευρόν τοῦ Βασιλείου.

95. ΕΥΣΕΒΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

Πάλαι ἐπιστείλας τῇ θεοσεβείᾳ σου ἄλλων τέ τινων ἔνεκεν καὶ τοῦ συντυχεῖν ἡμᾶς ἀλλήλοις, διήμαρτον τῆς ἐλπίδος, οὐκ ἀφικομένων τῶν γραμμάτων εἰς τὰς χεῖρας τῆς σῆς τιμιότητος, τοῦ μακαρίου διακόνου Θεοφράστου δεξαμένου μὲν τὰ γράμματα ἡμῶν ἐπὶ τινα περιοδίαν ἀναγκαίως ἀποδημούντων, μὴ διαπεμφθέντων δὲ τῇ θεοσεβείᾳ σου, τῷ προκαταληφθῆναι τῇ ἀρρωστία ὑφ' ἧς ἐτελεύτησεν. Ὅθεν τοσοῦτον ὕστερος ἦλθον τοῦ καιροῦ πρὸς τὸ γράφειν ὥστε μηδὲ ὄφελός τι ἐλπίζειν ἐκ τῆς ἐπιστολῆς ἔσεσθαι ταύτης, εἰς στενὸν παντελῶς κατακλεισθέντος τοῦ χρόνου. Ὁ γάρ τοι θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Μελέτιος καὶ Θεόδωτος ἐπέταξαν ἡμῖν πρὸς αὐτοὺς διαβῆναι, ἀγάπης τε ἐπίδειγμα τὴν συντυχίαν ποιούμενοι καὶ τινα καὶ διόρθωσιν γενέσθαι τῶν νῦν παραλυπούντων βουλόμενοι. Ἀπέδειξάν τε ἡμῖν χρόνον μὲν τῆς συντυχίας τὰ μέσα τοῦ προσιόντος μηνὸς Ἰουνίου, τόπον δὲ Φαργαμοῦν τὸ χωρίον ἐπίσημον μαρτύρων περιφανείᾳ καὶ πολυανθρωπείᾳ συνόδου τῆς κατὰ ἔτος ἕκαστον παρ' αὐτοῖς τελουμένης. Ἐπεὶ δὲ ἔδει με, μετὰ τὴν ἐπάνοδον μαθόντα τὴν κοίμησιν τοῦ μακαρίου διακόνου καὶ τὰς ἐπιστολάς ἀργὰς παρ' ἡμῖν κειμένας, μὴ ἡσυχάσαι, διὰ τὸ ἔτι ἡμέρας ἡμῖν τριάκοντα καὶ τρεῖς ἐπὶ τὴν προθεσμίαν ὑπολελειφθαι, ἀπέστειλα κατὰ σπουδὴν τῷ αἰδεσιμωτάτῳ ἀδελφῷ Ἐδσταθίῳ τῷ συλλειτουργῷ ἡμῶν τὰ γράμματα ταῦτα, ὥστε δι' αὐτοῦ παραπεμφθῆναι σου τῇ σεμνότητι καὶ πάλιν ἐν τάχει ἀνακομισθῆναι ἡμῖν τὰς ἀποκρίσεις. Εἰ μὲν γὰρ δυνατὸν ἢ ἄλλως ἀρέσκον σοι παραγενέσθαι, καὶ αὐτοὶ παρεσό-

Ἐπιστολὴ 95. Ἐγρᾶφῃ τὸν Μάϊον τοῦ 372 μὲ σκοπὸν νὰ καθορισθῇ συνάντησις τοῦ Βασιλείου μετὰ τῶν ἐπισκόπων Μελετίου Ἀντιοχείας καὶ Θεοδότου Νικοπόλεως πρὸς συζήτησιν τῶν φλεγόντων ζητημάτων τῆς Ἐκκλησίας εἰς τὰ πλαίσια τοῦ ὄλου ἐκκλησιαστικοῦ προγράμματος τοῦ πρώτου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 95
ΠΡΟΣ ΕΥΣΕΒΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

Ἄν καί συνέταξα γράμμα πρὸς τὴν θεοσέβειάν σου καὶ δι' ἄλλα ζητήματα καὶ διὰ μίαν συνάντησίν μας, ἀπέτυχα εἰς τὰς ἐλπίδας μου, διότι τὸ γράμμα δὲν ἔφθασεν εἰς τὰς χεῖρας τῆς τιμιότητός σου. Πράγματι ὁ μακαρίτης διάκονος Θεόφραστος παρέλαβε μὲν τὸ γράμμα ἀπὸ ἡμᾶς, καθ' ὃν χρόνον ἐξεκινούσαμεν διὰ μίαν ἀπαραίτητον περιοδείαν, δὲν τὸ ἀπέστειλεν ὁμως εἰς τὴν θεοσέβειάν σου, διότι ἐν τῷ μεταξύ προσεβλήθη ἀπὸ τὴν ἀσθένειαν, λόγῳ τῆς ὁποίας ἀπέθανεν. Ὅθεν καθυστέρησα τόσον πολὺ νὰ γράψω ἐκ νέου, ὥστε νὰ μὴ ἐλπίζω ὅτι ἔμπορεῖ νὰ προέλθῃ κάποιον ὄφελος ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἐπιστολὴν, ἐφ' ὅσον τὰ περιθώρια τοῦ χρόνου εἶναι πλέον ἐντελῶς στενά. Διότι οἱ θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι Μελέτιος καὶ Θεόδοτος μᾶς παρήγγειλαν νὰ τοὺς ἐπισκεφθῶμεν, θεωροῦντες αὐτὴν τὴν συνάντησιν ὡς ἐπίδειξιν ἀγάπης καὶ θέλοντες ἐπίσης νὰ ἐπιτευχθῇ κάποια διόρθωσις τῶν πραγμάτων τὰ ὁποῖα τόσον πολὺ μᾶς λυποῦν τώρα. Ὑπέδειξαν δὲ εἰς ἡμᾶς χρόνον μὲν τῆς συναντήσεως τὰ μέσα τοῦ προσεχοῦς μηνὸς Ἰουνίου, τόπον δὲ τὸ χωριὸν Φαργαμοῦς, διάσημον ἐκ τῶν ἐνδόξων μαρτύρων του καὶ τῆς πολυανθρώπου συναθροίσεως ἣ ὁποῖα συνέρχεται ἐκεῖ κάθε χρόνον.

Ἐπειδὴ δέ, ἀφοῦ μετὰ τὴν ἐπάνοδόν μου ἔμαθα τὴν κοίμησιν τοῦ μακαρίτου διακόνου καὶ ἀντελήφθην ὅτι ἡ ἐπιστολὴ ἔμεινεν ἄθικτος ἐδῶ, δὲν ἠδυνάμην νὰ ἡσυχάσω, διότι μόνον τριάντα τρεῖς ἡμέραι μᾶς ὑπελείποντο διὰ τὴν προθεσίαν, ἀπέστειλα κατεπειγόντως τὰ γράμματα αὐτὰ εἰς τὸν αἰδεσιμώτατον ἀδελφὸν Εὐστάθιον, τὸν συλλειτουργόν μας, ὥστε ὑπ' αὐτοῦ νὰ διαβιβασθοῦν εἰς τὴν σεμνότητά σου καὶ πάλιν μὲ ταχύτητα ν' ἀποσταλοῦν εἰς ἡμᾶς αἱ ἀποκρίσεις. Καὶ ἂν μὲν σοῦ εἶναι δυνατὸν ἢ γενικῶς σοῦ ἀρέσῃ νὰ ἔλθῃς ἐκεῖ, θὰ

μεθα· εἰ δὲ μή, αὐτοὶ μὲν, ἄν ὁ Θεὸς θέλῃ, τὸ περυσινὸν ἀποτίσομεν χρέος τῆς συντυχίας, εἰ μὴ τι πάλιν ἐπιγένηται ἡμῖν ἐξ ἁμαρτιῶν κώλυμα, τὴν δὲ τῶν ἐπισκόπων ἔντευξιν εἰς ἕτερον χρόνον ὑπερθησόμεθα.

33

98. ΕΥΣΕΒΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

1. Πάνυ ὠρμημένος καταλαβεῖν τὴν Νικόπολιν, μετὰ τὸ δέξασθαι τὰ παρὰ τῆς κοσμιότητός σου γράμματα ἄρησιν ἔχοντα τῆς ἀφίξεως, παρείθην ὑπὸ τῆς ἀθυμίας καὶ πάσης ὁμοῦ τῆς ἀσθενείας ἀνεμνήσθην. Ἦλθε δέ μοι εἰς ἔννοιαν καὶ ἡ τῶν κεκληκότων ἀφοσίωσις, ὅτι, παροδικὴν πρὸς ἡμᾶς ποιησάμενοι τὴν κλήσιν διὰ τοῦ αἰδεσιμωτάτου ἀδελφοῦ Ἑλληνίου τοῦ ἐξισουόντος Ναζιανζόν, δεύτερον περὶ τῶν αὐτῶν ὑπομνήσκοντα ἢ ὀδηγοῦντα ἡμᾶς οὐ κατηξίωσαν ἀποστεῖλαι. Ἐπεὶ οὖν ὑποπτοὶ αὐτοῖς ἐσμεν διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, ἐφοβήθημεν μὴ πού τὸ φαιδρὸν αὐτοῖς τῆς πανηγύρεως τῇ παρουσίᾳ ἡμῶν ἐπιθολώσωμεν. Μετὰ μὲν γὰρ τῆς σῆς μεγαλοφυΐας καὶ πρὸς τοὺς μεγάλους ἀποδύσασθαι πειρασμοὺς οὐκ ὀκνοῦμεν, ἄνευ δὲ σοῦ οὐδὲ ταῖς τυχούσαις θλίψεσιν

Ἐπιστολὴ 98. Ἐγράφη ὀλίγον πρὸ τῶν μέσων τοῦ Ἰουνίου τοῦ 372. Εἶναι σχετικὴ μὲ τὴν ἐπιστολὴν 95, εἰς τὴν ὁποίαν ἀναφέρεται πρόσκλησις τοῦ Θεοδότου Νικοπόλεως τῆς Μικρᾶς Ἀρμενίας πρὸς τὸν Βασίλειον διὰ νὰ συζητήσουν ἐκκλησιαστικὰ θέματα.

παρευρεθῶμεν καὶ ἡμεῖς· εἰ δὲ μή, τότε ἡμεῖς μὲν θὰ ἐκπληρώσωμεν τὸ περυσινὸν χρέος τῆς συναντήσεως, ἂν θέλῃ ὁ Θεὸς καὶ δὲν μεσολαβήσῃ πάλιν κάποιο ἐμπόδιον λόγῳ τῶν ἁμαρτιῶν μας, τὴν δὲ συνάντησιν μὲ τοὺς ἐπισκόπους θὰ ἀναβάλωμεν δι' ἄλλην ἐποχὴν.

33

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 98
ΠΡΟΣ ΕΥΣΕΒΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

1. Ἄν καὶ ἦτο ζωηρὰ ἡ ἐπιθυμία μου νὰ ἐπισκεφθῶ τὴν Νικόπολιν, μόλις ἔλαβα τὴν ἐπιστολὴν τῆς ὀσιότητός σου, τὴν περιέχουσαν δὴλωσιν ὅτι δὲν θὰ μεταβῆς ἐκεῖ, παρητήθη τῆς ἐπιθυμίας καὶ ταυτοχρόνως ἐνεθυμήθη ὅλην τὴν ἀσθένειάν μου. Ἦλθε δὲ εἰς τὴν σκέψιν μου καὶ τὸ εἶδος τῆς πρὸς ἐμὲ ἐκτιμήσεως τῶν ἀνθρώπων ποὺ μ' ἐκάλεσαν, διότι, ἀφοῦ μ' ἐκάλεσαν μὲ πρόχειρον πρόσκλησιν διὰ μέσου τοῦ αἰδεσιμωτάτου ἀδελφοῦ Ἑλληνίου, τοῦ οἰκονομικοῦ ἐφόρου Ναζιανζοῦ, δὲν ἔκαμαν τὸν κόπον νὰ στείλουν ἔπειτα κάποιον ἄλλον, διὰ νὰ μᾶς τὸ ὑπενθυμίσῃ ἢ νὰ μᾶς συνοδεύσῃ.

Ἐπειδὴ λοιπὸν λόγῳ τῶν ἁμαρτιῶν μας εἴμεθα ὑποπτοι εἰς αὐτούς¹, ἐφοβήθημεν μήπως διὰ τῆς παρουσίας μας διαταράξωμεν τὴν φαιδρότητα τῆς πανηγύρεώς των. Διότι μαζί μὲ τὴν μεγαλοφυΐαν σου δὲν διστάζομεν νὰ εἰσέλθωμεν ἀκόμη καὶ εἰς μεγάλους πειρασμούς, χωρὶς ἐσὲ ὅμως δὲν ἔχομεν ἀρκετὴν αὐτοπεποίθησιν οὔτε τὰς τυχούσας θλίψεις ν' ἀντιμετωπί-

1. Ὁ Θεόδοτος Νικοπόλεως θεωροῦσε τὸν Εὐστάθιον Σεβαστείας ὡς ἀρειανόφιλον, ἐνῶ ὁ Βασίλειος εἶχε μὲ αὐτὸν στενὴν φιλίαν, ἐξ οὗ καὶ ἡ δυσἀρέσκεια περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλεῖ ὁ συντάκτης. Ἡ πρόσκλησις βεβαίως προήρχετο ἀπὸ τὸν Θεόδοτον καὶ αὐτὸν ἔχει εἰς τὸν νοῦν τοῦ ὁ Βασίλειος, ὅταν λέγῃ ὅτι δὲν τὸν ἐκτιμοῦν καὶ τὸν θεωροῦν ὑποπτον οἱ ἐν Νικοπόλει. Τοῦτο ὅμως δὲν ἀνταπεκρίνεται εἰς τὰ πράγματα, διότι μόνον τὴν πρὸς τὸν Εὐστάθιον φιλίαν τοῦ ἀπεδοκίμαζαν.

ἀντιβλέπειν αὐτάρκως ἔχομεν. Ἐπεὶ οὖν ἐκκλησιαστικῶν ἔνεκεν γίνεσθαι ἡμῶν ἢ πρὸς αὐτοὺς ἔντευξις ἔμελλε, τὸν μὲν τῆς πανηγύρεως καιρὸν παρελλόμεν, εἰς ἡσυχίαν δὲ καὶ ἀτάραχον διαγωγὴν τὴν συντυχίαν ὑπερεθέμεθα καὶ προηγήμεθα καταλαβόντες τὴν Νικόπολιν διαλεχθῆναι περὶ τῶν ταῖς Ἐκκλησίαις ἀναγκαίων τῷ θεοφιλεστάτῳ ἐπισκόπῳ Μελετίῳ, εἰ μέλλοι παραιτεῖσθαι τὴν ἐπὶ Σαμόσατα ὁδὸν· εἰ δὲ μὴ, αὐτοῦ συνδραμούμεθα, εἴαν παρ' ἀμφοτέρων τοῦτο ἡμῖν κατάδηλον γένηται, παρὰ τε αὐτοῦ ἐκείνου ἀντιγράφαντος ἡμῖν περὶ τούτων (ἔπεστείλαμεν γάρ) καὶ παρὰ τῆς σῆς θεοσεβείας.

2. Ἐπισκόποις δὲ τοῖς ἐκ τῆς δευτέρας Καππαδοκίας συντυχάνειν ἐμέλλομεν· οἷ, ἐπειδὴ ἑτέρας ὠνομάσθησαν ἐπαρχίας, ἐνόμισαν ἀθρόως καὶ ἄλλοθενεῖς καὶ ἄλλοφυλοὶ πρὸς ἡμᾶς γεγενῆσθαι· οἷ τοσοῦτον ἡμᾶς ἠγγόησαν ὅσον οἷ μὴδὲ τὴν ἀρχὴν πεπειραμένοι μὴδὲ εἰς λόγους ποτὲ ἀφικόμενοι. Προσεδοκᾶτο δὲ καὶ ἑτέρα συντυχία τοῦ αἰδεσιμωτάτου ἐπισκόπου Εὐσταθίου, ἡ καὶ γενομένη ἡμῖν. Διὰ γὰρ τὸ παρὰ πολλῶν καταβοᾶσθαι αὐτὸν ὡς περὶ τὴν πίστιν παραχαράσσοντά τι, ἀφικόμεθα αὐτῷ εἰς λόγους καὶ εὗρομεν σὺν Θεῷ πρὸς πᾶσαν ὀρθότητα εὐγνωμόνως ἀκολουθοῦντα. Τὰ δὲ τῶν ἐπισκόπων γράμματα παρὰ τὴν αἰτίαν αὐτῶν ἐκείνων οὐκ ἐκομίσθη τῇ τιμιότητι σου οὓς ἔχρην τὰ παρ' ἡμῶν διαπέμφασθαι, ἀλλὰ καὶ ἐμὲ παρῆλθε τῇ συνεχείᾳ τῶν φροντί-

2. Ἐνοεῖ τὸν Μελέτιον Ἀντιοχείας, ὃ ὁποῖος θὰ μετεῖχεν ἐπίσης τῆς συσκέψεως μετὰ τοῦ Βασιλείου καὶ τοῦ Θεοδότου πού θὰ ἐγένετο εἰς τὸ χωρίον Φαργαμοῦς. Τελικῶς ὁ Βασιλείος μετέβη εἰς τὴν Νικόπολιν.

3. Ἡ Δευτέρα Καππαδοκία, μὲ πρωτεύουσαν τὸ ἄσημον χωρίον Ποδανδός, εἶχεν Ἰδρυθῆ προσφάτως δι' ἀποσπάσεως τμήματος τῆς ὅλης Καππαδοκίας, ἐκκλησιαστικὴ τῆς δὲ πρωτεύουσα ἦσαν τὰ Τύανα.

4. Ὁ Βασιλείος ἐγνωρίζεν ὅτι ὁ Θεόδοτος κατὰ τὴν συνάντησιν θὰ κατέκρινε τὸν Εὐστάθιον Σεβαστείας ὡς αἰρετικόν· διὰ τὸν λόγον δὲ τοῦτον ἐξησφάλισε προηγουμένην συνάντησιν μὲ αὐτόν, διὰ τὰ διευκρινήσῃ τὰς

σωμεν. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ συνάντησις μὲ αὐτοὺς ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ δι' ἐκκλησιαστικὰ θέματα, ἀφήσαμεν νὰ περὰσῃ ἡ περίοδος τῆς πανηγύρεως, ἀνεβόλαμεν δὲ τὴν συνάντησιν δι' ἡσυχον καὶ ἀτάραχον ἐποχὴν καὶ ἀπεφασίσαμεν νὰ ἐπισκεφθῶμεν τὴν Νικόπολιν πρὸς συζήτησιν μὲ τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον Μελέτιον² περὶ τῶν ἀναγκῶν τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐὰν πρόκειται νὰ παραιτηθῇ τοῦ ταξιδίου του εἰς τὰ Σαμόσατα. Ἐὰν ὁμως δὲν παραιτηθῇ, θὰ ἔλθωμεν αὐτοῦ μαζί μὲ αὐτόν, ἐφ' ὅσον μᾶς διασαφηνισθῇ τοῦτο καὶ ἀπὸ τοὺς δύο σας, δηλαδή καὶ ἀπὸ ἐκείνον τὸν ἴδιον εἰς ἀπάντησιν σχετικοῦ γράμματός μας καὶ ἀπὸ τὴν θεοσέβειάν σου.

2. Ἐπρόκειτο δὲ νὰ συναντήσω μερικοὺς ἐπισκόπους ἀπὸ τὴν Δευτέραν Καππαδοκίαν, οἱ ὅποιοι, ἐπειδὴ ἐπῆραν τὸ ὄνομα ἄλλης ἐπαρχίας³, ἐνόμισαν ἀμέσως ὅτι ἔγιναν ἄλλοεθνεῖς καὶ ἀλλόφυλοι πρὸς ἡμᾶς, διότι μᾶς ἠγνόησαν τόσον ὀλοσχερῶς ὅσον δὲν τὸ ἔκαμαν οὔτε ἐκεῖνοι ποὺ δὲν ἔχουν γνωρισθῇ μὲ ἡμᾶς καθόλου καὶ δὲν ἤλθαν ποτέ εἰς ἐπαφήν μαζί μας. Ἐπίσης ἀνεμένετο καὶ μία ἄλλη συνάντησις, μὲ τὸν αἰδεσιμώτατον ἐπίσκοπον Εὐστάθιον⁴, ἡ ὁποία καὶ ἐπραγματοποιήθη. Ἐπειδὴ πολλοὶ τὸν ἐπέκριναν ὡς παραχαράσσοντα μερικὰ σημεῖα τῆς πίστεως, ἠνοίξαμεν συζήτησιν μὲ αὐτόν, καὶ σὺν Θεῷ εὐρομεν ὅτι ἀκολουθεῖ μὲ φρόνησιν τὴν ὀρθοδοξίαν εἰς ὅλην τὴν γραμμὴν.

Τὸ δὲ γράμμα τῶν ἐπισκόπων⁵ δὲν μετεφέρθη εἰς τὴν τιμιότητά σου ἐξ αἰτίας ἐκείνων τῶν ἰδίων, οἱ ὅποιοι ἔπρεπε νὰ διαβιβάσουν καὶ τὸ ἰδικόν μου. Ἀλλὰ καὶ ἐγὼ δὲν τὸ ἐπρόσεξα καὶ λόγῳ τῶν συνεχῶν φροντίδων μου διέφυγε.

ἀπόψεις του. Κατόπιν μακρᾶς συζητήσεως τὸν εὔρε καθ' ὅλα ὀρθόδοξον, ἀλλ' ἐπρόκειτο νὰ διαψευσθῇ ὁ φίλος Εὐστάθιος μετεβλήθη εἰς ἐχθρόν του καὶ εἰς φανερόν φιλαρειανόν, ἐνῶ ὁ Θεόδοτος ἔγινε φίλος του.

5. Πρόκειται πιθανῶς περὶ τοῦ γράμματος τῶν ἐπισκόπων τῆς Δύσεως. Ὁ Βασίλειος εἶχεν ἀναθέσει εἰς τὸν διάκονον Θεόφραστον νὰ τὸ διαβιβάσῃ, μαζί μὲ ἐπιστολὴν ἰδικήν του, αὐτὸς ὁμως ἀσθενήσας ἀπέθανε. Βλέπε ἐπιστολὴν 95.

δων ἐκκρουσθέντα τῆς μνήμης. Τὸν δὲ ἀδελφὸν Γρηγόριον καὶ γὰρ ἠβουλόμεν οἰκονομεῖν Ἐκκλησίαν τῇ αὐτοῦ φύσει σύμμετρον. Αὕτη δὲ ἦν πᾶσα εἰς ἓν συναχθεῖσα ἢ ὑφ' ἡλίω. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἀδύνατον, ἔστω ἐπίσκοπος, μὴ ἐκ τοῦ τόπου σεμνυνόμενος, ἀλλὰ τὸν τόπον σεμνύνων ἀφ' ἑαυτοῦ. Ὅντως γὰρ μεγάλου ἐστὶν οὐ τοῖς μεγάλοις μόνον ἀρκεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰ μικρὰ μεγάλα ποιεῖν τῇ ἑαυτοῦ δυνάμει. Τί δὲ δεῖ ποιῆσαι τῷ Παλματίῳ, μετὰ τοσαύτας παρακλήσεις τῶν ἀδελφῶν ἔτι ὑπηρετοῦντι τῷ Μαξίμῳ πρὸς τοὺς διωγμούς; Ἄλλ' ὁμως οὐδὲ νῦν ὀκνοῦσιν ἐπιστεῖλαι παραγενέσθαι γὰρ καὶ ὑπὸ ἀσθενείας σώματος καὶ ὑπὸ ἀσχολιῶν οἰκειακῶν οὐκ ἐπιτρέπονται. Γίνωσκε μέντοι, θεοφιλέστατε Πάτερ, ὅτι πᾶν χεῖρζει τῆς παρουσίας σου τὰ ἡμέτερα καὶ ἀνάγκη σε τὸ τίμιον γῆρας ἔτι ἀπαξ κινήσαι, ὑπὲρ τοῦ στησαι περιφερομένην λοιπὸν καὶ ἐγγὺς πτώματος οὖσαν τὴν Καππαδοκίαν.

34

100. ΕΥΣΕΒΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

Ὅτως εἶδον τὰ γράμματα σου τῆς ἀγάπης ἐν τῇ γείτονι χώρα τῆς Ἀρμενίων ὡς ἂν ἴδοιεν οἱ θαλαττεύοντες πυρσὸν ἐν πελάγει πόρρωθεν φρυκτωρούμενον, ἄλλως τε καὶ ἀγριαίνουσά

6. Ὁ Γρηγόριος, ὁ φίλος τοῦ Βασιλείου, εἶχεν ἐξαναγκασθῆ ὑπ' αὐτοῦ καὶ ὑπὸ τοῦ πατρὸς του νὰ χειροτονηθῆ ἐπίσκοπος εἰς μίαν κωμόπολιν τῆς Καππαδοκίας τὰ Σάσιμα. Ἄλλὰ δὲν ἐδέχετο ν' ἀναλάβῃ τὴν ἔδραν. Ὁ Εὐσέβιος προφανῶς ἔγραψεν εἰς τὸν Βασίλειον ὅτι τὰ Σάσιμα δὲν εἶναι κατάλληλος ἔδρα διὰ μίαν προσωπικότητα, ὡς ἡ τοῦ Γρηγορίου, αὐτὸς δὲ ἀπαντᾷ μὲ τὴν θαυμασίαν ταύτην παρατήρησιν.

7. Ὁ Μάξιμος διεδέχθη τὸν Ἥλιαν ὡς κυβερνήτης Καππαδοκίας καὶ φαίνεται ὅτι ἦτο αὐστηρὸς εἴτε εἰς τὴν συλλογὴν τῶν φόρων εἴτε εἰς τὴν συμπεριφορὰν πρὸς τοὺς φίλους τοῦ προκατόχου του εἴτε εἰς τὴν στάσιν ἔναντι τῶν Ὁρθοδόξων. Βραδύτερον ἔγινε φίλος τοῦ Βασιλείου.

Ὡς πρὸς τὸν ἀδελφὸν Γρηγόριον ⁶ ἤθελα καὶ ἐγὼ νὰ διοικῆ Ἐκκλησίαν σύμμετρον μὲ τὰ προσόντα του. Αὕτῃ δὲ θὰ ἦτο ἢ εἰς ὅλην τὴν ὑψηλίον συγκεντρωμένη εἰς μίαν. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο εἶναι ἀδύνατον, ὡς εἶναι ἐπίσκοπος ὄχι λαμβάνων ἀξίαν ἀπὸ τὸν τόπον, ἀλλὰ δίδων ἀξίαν εἰς τὸν τόπον. Διότι γνώρισμα τοῦ μεγάλου δὲν εἶναι μόνον νὰ ἐπαρκῆ εἰς τὰ μεγάλα, ἀλλὰ καὶ τὰ μικρὰ νὰ μεταβάλλῃ εἰς μεγάλα μὲ τὴν ἱκανότητά του.

Τί δὲ νὰ κάμωμεν μὲ τὸν Παλμάτιον, ὁ ὅποιος παρ' ὅλας τὰς παρακλήσεις τῶν ἀδελφῶν ὑπηρετεῖ ἀκόμη τὸν Μάξιμον ⁷ εἰς τὰς πιεστικὰς ἐνεργείας του; Καὶ ὁμως οὔτε τώρα δὲν διστάζουν νὰ τοῦ γράφουν διότι λόγῳ σωματικῆς ἀσθενείας καὶ ἰδικῶν του ἀσχολιῶν δὲν δύνανται νὰ τὸν ἐπισκεφθοῦν.

Γνώριζε δέ, θεοφιλέστατε πάτερ, ὅτι ἡ κατάστασις μας χρειάζεται πολὺ τὴν παρουσίαν σου καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ κινήσῃς ἀκόμη μίαν φορὰν τὸ τίμιον γῆρας σου, διὰ νὰ στηρίξῃς τὴν Καππαδοκίαν ποὺ σαλεύεται καὶ πλησιάζει νὰ κρημισθῆ ⁸.

34

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 100
ΠΡΟΣ ΕΥΣΕΒΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

Τὸ γράμμα τῆς ἀγάπης σου, ποὺ ἔλαβα εἰς τὴν γειτονικὴν χώραν τῆς Ἀρμενίας, τὸ εἶδα ὅπως θὰ ἔβλεπαν ταξιδιωτὰι μέσα εἰς πλοῖον φωτιὰν νὰ καίῃ μακρὰ εἰς τὸν ὀρίζοντα τοῦ πελάγους, πρὸ πάντων ἂν τύχῃ ἡ θάλασσα νὰ εἶναι ἀγριεμένη

8. Ἡ παρουσία τοῦ Βασιλείου δὲν ἀφῆσε νὰ κρημισθῆ ἡ Καππαδοκία, ἐνῶ ἀντιθέτως ὁ παραλήπτης τῆς ἐπιστολῆς γηραιὸς Εὐσέβιος μετ' ὀλίγον ἐξωρίσθη.

⁷Ἐπιστολὴ 100. Ἐγράφη τὸν Αὐγουστον τοῦ 372 ἀπὸ τὰ Σάταλα τῆς Ἀρμενίας.

πως τύχη ὑπ' ἀνέμων ἢ θάλασσα. Καὶ γὰρ φύσει μὲν ἡδὺν καὶ παρηγορίαν ἔχον πολλὴν τὸ τῆς σῆς σεμνότητος γράμμα, τότε δὲ τὴν ἀπ' αὐτοῦ χάριν ὁ καιρὸς συνηύξησεν, ὃν ὁποῖος ἦν καὶ ὅπως ἡμᾶς λυπήσας ἐγὼ μὲν οὐκ ἂν εἶποιμι, κρίνας ἀπαξ ἐπιλαθέσθαι τῶν λυπηρῶν· ὁ μὲντοι συνδιάκονος ἡμῶν διηγήσεται σου τῇ θεοσεβείᾳ. Ἐμὲ δὲ ἐπέλειπε παντελῶς τὸ σῶμα, ὡς μηδὲ τὰς μικροτάτας κινήσεις δύνασθαι ἀλύπως φέρειν. Πλὴν ἀλλ' εὐχομαι δυναθῆναι μοι τὴν παλαιὰν ἐπιθυμίαν νῦν γοῦν διὰ τῆς βοηθείας τῶν σῶν προσευχῶν ἐκπληρωθῆναι, εἰ καὶ ὅτι πολλὴν μοι πεποίηκε τὴν δυσκολίαν ἢ ἀποδημία αὐτῆ, τοσοῦτω χρόνῳ ἀμεληθέντων τῶν κατὰ τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν πραγμάτων. Ἐὰν δὲ ὁ Θεός, ἕως ἐσμὲν ὑπὲρ γῆς, καταξιώσῃ ἡμᾶς ἰδεῖν ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν τὴν σὴν θεοσεβείαν ὄντως ἀγαθὰς ἐλπίδας καὶ ἐπὶ τοῖς μέλλουσιν ἐξομεν ὡς οὐ πάντῃ ἀπόβλητοι τῶν δωρεῶν γενησόμεθα τοῦ Θεοῦ. Τοῦτο γοῦν, ἐὰν ἦ δυνατόν, παρακαλοῦμεν ἐπὶ τῆς συνόδου γενέσθαι ἦν δι' ἔτους ἄγομεν ἐπὶ τῇ μνήμῃ τοῦ μακαριωτάτου μάρτυρος Εὐφροσύνου ἐγγιζούσῃ λοιπὸν κατὰ τὴν ἐβδόμην τοῦ Σεπτεμβρίου μηνὸς ἡμέραν. Καὶ γὰρ καὶ φροντίδος ἄξια ἡμῖν περὶκεῖται πράγματα τῆς παρὰ σοῦ δεόμενα συνεργίας, εἰς τε κατάστασιν ἐπισκόπων καὶ εἰς βουλήν καὶ σκέψιν τῶν μελετωμένων καθ' ἡμῶν παρὰ τῆς χρηστότητος Γρηγορίου τοῦ Νυσσαέως, ὃς συνόδους συγκροτεῖ κατὰ τὴν Ἀγκύραν καὶ οὐδένα τρόπον ἐπιβουλεύων ἡμῖν ἀφήσιν.

1. Πρόκειται περὶ τοῦ διακόνου ὁ ὁποῖος μετέφερε τὸ γράμμα. Αἱ λύπαι περὶ τῶν ὁποίων ἀποφεύγει νὰ διηγήσῃ ὁ Βασίλειος εἶναι τὰ συμβάντα εἰς τὴν Νικόπολιν μετὰ τὸν ἐπίσκοπον αὐτῆς Θεόδοτον. Βλέπε ἐπιστ. 99, τ. Β'.

2. Πρόκειται προφανῶς περὶ ἐπισκόπων εἰς τὴν περιοχὴν Ἀρμενίας.

3. Ὁ Βασίλειος παρεπονεῖτο συχνὰ διὰ τοὺς ἡμιαυτονόμους συνεργάτας τοῦ ἐπισκόπου, ἐνίοτε δὲ καὶ διὰ τοὺς γειτονικοὺς ἢ μὴ ἐπισκόπους, πλὴν ἐκείνων τοὺς ὁποίους ἐσέβετο ὑπερβαλλόντως λόγω ηλικίας, ὡς ὁ Εὐσέβιος Σαμοσάτων, ὁ Μελέτιος Ἀντιοχείας, ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, ἔστω καὶ ἂν κάποιος ἀπὸ αὐτοῦ, ὅπως ὁ Ἀθανάσιος, δὲν ἀκολουθοῦσε τὴν ἐκκλησιαστικὴν του πολιτικὴν. Ἐδῶ παραπονεῖται διὰ τὰς ἐνεργείας τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Γρηγορίου Νύσσης, αἱ ὁποῖαι δὲν ὀφείλονται εἰς ἐσκεμμένην ἀντίδρασιν, ἀλλὰ,

ἀπὸ τοὺς ἀνέμους. Διότι, μολονότι τὸ γράμμα τῆς σεμνότη-
τός σου εἶναι ἐκ φύσεως γλυκὺ καὶ περιέχει πολλὴν παρηγορίαν,
τότε ὁμως ἡ περίστασις ἠϋξήσεν εἰς ὕψιστον βαθμὸν τὴν χά-
ριν του. Ποῖος δὲ ἦτο ὁ καιρὸς καὶ πῶς μᾶς ἐλύπησεν, ἐγὼ μὲν
δὲν θὰ τὸ εἶπω, διότι ἐπεφάσισα ὀριστικῶς νὰ λησμονήσω τὰ
λυπηρά, θὰ τὸ διηγηθῆ δὲ εἰς τὴν θεοσέβειάν σου ὁ συνδιάκο-
νος ἡμῶν ¹.

Ἐμὲ δέ, μ' ἐγκατέλειψε τελείως τὸ σῶμα, ὥστε νὰ μὴ δύ-
ναται νὰ ὑποφέρῃ χωρὶς λύπην οὔτε τὰς μικροτάτας κινήσεις.
Ἄλλὰ πάντως θέλω νὰ ἐκπληρωθῆ τῶρα διὰ τῆς βοήθειας σου
ἡ παλαιὰ ἐπιθυμία μου, μολονότι εἶναι ἀλήθεια ὅτι αὐτὸ τὸ
ταξίδι μοῦ ἔφερε πολλὴν δυσκολίαν, καθ' ὅσον παρημελήθησαν
αἱ ὑποθέσεις τῆς Ἐκκλησίας μου ἐπὶ τόσον πολὺν χρόνον. Ἐὰν
δὲ ὁ Θεὸς μᾶς καταξιώσῃ, ἕως ὅτου εἴμεθα ἐπάνω εἰς τὴν γῆν,
νὰ ἴδωμεν εἰς τὸ μέσον τῆς Ἐκκλησίας μας τὴν θεοσέβειάν σου,
τότε πράγματι θὰ ἔχωμεν σοβαρὰς ἐλπίδας καὶ διὰ τὰ μέλ-
λοντα ἀγαθὰ, ὅτι δὲν θὰ εἴμεθα ἐντελῶς ἀπόβλητοι τῶν δωρεῶν
τοῦ Θεοῦ.

Τοῦτο δέ, ἐὰν εἶναι δυνατὸν, παρακαλοῦμεν νὰ συμβῆ
κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς συνάξεως, τὴν ὁποίαν κατ' ἔτος πρα-
γματοποιοῦμεν ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς μνήμης τοῦ μακαρίου μάρτυρος
Εὐψυχίου, κατὰ τὴν ἐβδόμην Σεπτεμβρίου, ἡ ὁποία ἤδη προσ-
εγγίζει. Διότι πλὴν τῶν ἄλλων πρόκεινται ἐνώπιον ἡμῶν
καὶ θέματα ἄξια φροντίδος καὶ ἔχοντα ἀνάγκην τῆς συνεργασί-
ας σου, ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἐγκατάστασιν ἐπισκόπων ² καὶ
εἰς σύσκεψιν διὰ τὰς εἰς βάρους ἡμῶν, ἐνεργείας τῆς ἀφειλείας
τοῦ Γρηγορίου Νύσσης ³, ὁ ὁποῖος συγκροτεῖ συνόδους εἰς
τῆ: Ἄγκυραν καὶ δὲν ἀφήνει εὐκαιρίαν νὰ ἐνεργῆ χωρὶς τὴν
συναίνεσιν ἡμῶν.

ὅπως ὁ ἴδιος ὁ Βασίλειος τονίζει, εἰς ἀπλοϊκότητα ἢ ἀφέλειαν («χρηστότητα»).
Ζητεῖ ἀπὸ τὸν Εὐσέβιον νὰ τὸν συνετίσῃ. Δὲν ἦτο ἀφελὴς ὁ Γρηγόριος Νύσ-
σης, ἀλλὰ ἔστερεῖτο διπλωματικότητος, πρᾶγμα πού τοῦ ἐστοίχισε μετ'
ὀλίγον χρόνον τὴν δίωξιν του ἀπὸ τοὺς Ἀρειανούς.

127. ΕΥΣΕΒΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

Ὁ φιλόανθρωπος Θεὸς ὁ συμμέτρους ταῖς θλίψεσι τὰς παρακλήσεις συνάπτων καὶ παρακαλῶν τοὺς ταπεινοὺς, ἵνα μὴ λάθωσιν ὑπὸ τῆς περισσοτέρας λύπης καταποθέντες, ἴσῃν ταῖς ἐπιγενομέναις ἡμῖν κατὰ τὴν Νικόπολιν ταραχαῖς τὴν παραμυθίαν ἐπήγαγε τὸν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον Ἰουβίνον ἐν καιρῷ ἐπιστήσας· ὅς, ὅπως εὐκαιρῶς ἡμῖν ἐπεφάνη, αὐτὸς διηγησάσθω. Ἡμεῖς γάρ φειδόμενοι τοῦ μήκους τῆς ἐπιστολῆς σιωπήσομεν καὶ ἵνα μὴ δόξωμεν τοὺς ἐκ μεταβολῆς ἀγαπητοὺς ἡμῖν γενομένους οἴονεϊ τῇ ὑπομονῇσει τοῦ σφάλματος στηλιτεύειν. Ἀλλὰ παρ᾽ αὐτοῦ ὁ ἅγιος Θεὸς ἐπιστῆναί σε τοῖς ἡμετέροις τόποις, ὥστε περιπτύξασθαι μὲν τὴν σὴν σεμνοπρέπειαν, διηγήσασθαι δὲ τὰ καθ' ἕκαστον. Πέφυκε γάρ πως τὰ κατὰ τὴν πείραν λυπήσαντα ψυχαγωγίαν ἔχειν ἐν διηγῆμασι. Πλὴν ἀλλ' ὑπὲρ ὧν τελειῶς μὲν ὡς πρὸς τὴν εἰς ἡμᾶς ἀγάπην, προηγουμένως δὲ καὶ στιβαρῶς ὡς πρὸς τὴν τῶν κανόνων ἀκρίβειαν ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος ἐκινήθη ἐπαίνεσον αὐτόν, καὶ εὐχαρίστησον τῷ Κυρίῳ ὅτι τὰ σὰ θρέμματα πανταχοῦ τὸν χαρακτήρα τῆς σῆς σεμνότητος δείκνυσιν.

Ἐπιστολή 127. Ἐγράφη τὸν Ἰούνιον τοῦ 373, ἀκριβῶς μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Βασιλείου ἀπὸ τὴν Νικόπολιν, ὅπου εἶχε μεταβῆ διὰ τὴν ἐξέτασιν τὸ θέμα τῆς ἀντικανονικῆς χειροτονίας τοῦ Φαύστου ὡς ἐπισκόπου Σατάλων. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του ἐδέχθη τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Ἰουβίνου, ἐπισκόπου Πέρρης (βλέπε ἐπιστ. 118, τ. Β'), ὁ ὁποῖος ἐτάχθη παρὰ τὸ πλευρόν του. Ἐκφράζει διὰ τοῦτο τὴν χαρὰν του εἰς τὴν ἐπιστολὴν ὁ Βασίλειος διὰ τὴν ἐνίσχυσιν πού τοῦ προσέφερον ὁ καλὸς αὐτὸς μαθητὴς τοῦ Εὐσεβίου.

35

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 127
ΠΡΟΣ ΕΥΣΕΒΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

Ὁ φιλόνητος Θεός, ὁ ὅποιος εἰς τὰς θλίψεις συνάπτει συμμέτρους παρηγορίας καὶ παραμυθεῖ τοὺς ταπεινοὺς, διὰ νὰ μὴ καταποθοῦν ἀπὸ τὴν περίσσειαν τῆς λύπης χωρὶς νὰ τὸ καταλάβουν, μᾶς προσέφερον ἴσην παρηγορίαν διὰ τὰς ταραχὰς ποὺ μᾶς εὔραν εἰς τὴν Νικόπολιν, μὲ τὸ νὰ προκαλέσῃ τὴν ἔγκαιρον ἀφίξιν τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Ἰοβίνου. Εἰς πόσον δὲ κατάλληλον χρόνον ἐνεφανίσθη εἰς ἡμᾶς, ὡς τὸ διηγηθῆ ὁ ἴδιος. Διότι ἡμεῖς θὰ σιωπήσωμεν ἐπ' αὐτοῦ, διὰ ν' ἀποφύγωμεν τὸ μῆκος τῆς ἐπιστολῆς καὶ διὰ νὰ μὴ φανῶμεν ὅτι μὲ τὴν ὑπόμνησιν τοῦ σφάλματος στηλιτεύομεν ἐκείνους ποὺ λόγῳ μεταστροφῆς ἔγιναν ἀγαπητοὶ εἰς ἡμᾶς.

Ἄλλ' εὐχομαι νὰ δώσῃ ὁ ἅγιος Θεὸς νὰ ἐμφανισθῆς εἰς τοὺς ἰδικούς μας τόπους, ὥστε νὰ περιπτυχθῶμεν τὴν σεμνοπρέπειάν σου καὶ νὰ τῆς διηγηθῶμεν τὸ καθεὶ λεπτομερῶς. Διότι τὰ πράγματα ποὺ μᾶς ἐλύπησαν, ὅταν τὰ ἐδοκιμάζαμεν, φέρουν συνήθως κάποιαν ἀνακούφισιν, ὅταν τὰ διηγούμεθα.

Ἄλλ' ὅπωςδήποτε, δι' ὅσα ἐνήργησεν ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος, μὲ πλήρη ἀφοσίωσιν ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἀγάπην του πρὸς ἡμᾶς, κυρίως ὁμως μὲ σταθερότητα ὡς πρὸς τὴν ἀκριβῆ τήρησιν τῶν κανόνων, ἐπαίνεσέ τον, καὶ εὐχαρίστησε τὸν Κύριον, διότι τ' ἀναστήματά σου ἐπιδεικνύουν παντοῦ τὸν χαρακτῆρα τῆς σεμνότητός σου.

Δὲν εἶναι ὁμως σαφὲς διὰ ποίου ἀνθρώπου τὴν μεταβολὴν γνώμης πρὸς τὸ καλὸν ὁμιλεῖ ἐδῶ ὁ Βασίλειος. Ἴσως πρόκειται περὶ τοῦ Θεοδότου Νικοπόλεως.

138. ΕΥΣΕΒΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

1. Τίνα με οἶει ψυχὴν ἐσχηκέναι, ὅτε τὴν ἐπιστολὴν ἐδεξάμην τῆς θεοσεβείας σου; Εἰ μὲν γὰρ πρὸς τὴν ἐν τῷ γράμματι ἀπειδὸν διάθεσιν, εὐθὺς ὤρμων πέτεσθαι τὴν εὐθὺ Σύρων· εἰ δὲ πρὸς τὴν ἀρρωστίαν τοῦ σώματος, ὅφ' ἦς πεπεδημένος ἐκείμην, ἠσθανόμην οὐχὶ τοῦ πέτεσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῦ ἐπὶ τῆς κλίνης στρέφεσθαι ἐνδεῶς ἔχων. Πεντηκοστὴν γὰρ ταύτην ἡμέραν ἤγον ἐν τῇ ἀρρωστίᾳ, καθ' ἣν ἐπέστη ἡμῖν ὁ ἀγαπητὸς καὶ σπουδαιότατος ἀδελφὸς ἡμῶν συνδιάκονος Ἐλπίδιος, πολλὰ μὲν τῷ πυρετῷ δαπανηθεὶς, ὅς ἀπορία τῆς τρεφούσης αὐτὸν ὕλης τῇ ξηρᾷ ταύτῃ σαρκὶ οἶον θρυαλλίδι κεκαυμένη περιειλούμενος μαρασμώδη καὶ χρονίαν ἐπήγαγεν ἀρρωστίαν· τὰ δὲ ἐφεξῆς ἡ ἀρχαία πληγὴ μου, τὸ ἥπαρ τοῦτο διαδεξάμενον, ἀπέκλεισε μὲν με σιτίων, ἀπεδίωξε δὲ τῶν ὀμμάτων τὸν ὕπνον, ἐν μεθοριοῖς δὲ κατέσχε ζωῆς καὶ θανάτου τοσοῦτον ζῆν ἐπιτρέπον ὅσον τῶν ἀπ' αὐτοῦ δυσχερῶν ἐπαισθάνεσθαι. Ὡστε καὶ ὕδασιν ἐχρησάμην αὐτοφυῶς θερμοῖς καὶ τινὰς παρ' ἰατρῶν ἐπιμελείας κατεδεξάμην. Ἄπαντα δὲ ἤλεγξε τὸ νεανικὸν τοῦτο κακὸν ὃ τοῦ μὲν ἔθους παρόντος κἂν ἄλλος ἐνέγκοι, ἀμελετήτως δὲ προσπεσόντος οὐδεὶς οὕτως ἀδαμάντινος ὥστε ἀντισχεῖν. Ὑφ' οὗ πολὺν ὀχληθεὶς χρόνον οὐδέποτε οὕτως ἠμιάθην ὅσον νῦν ἐμποδισθεὶς παρ' αὐτοῦ πρὸς τὴν συντυχίαν τῆς ἀληθινῆς ἀγάπης σου. Οἷας γὰρ ἀπεστερήθην θυμῆς οἶδα καὶ αὐτός, εἰ καὶ ἄκρω δακτύλῳ τοῦ γλυκυτά-

Ἐπιστολὴ 138. Ἐγρᾶφῃ τὸ 373, πιθανὸν μετὰξὺ Ἀπριλίου καὶ Ἰουνίου. Ὁ Βασίλειος διέρχεται σοβαρὰν κρίσιν ὑγείας μὲ ὑψηλὸν πυρεττὸν καὶ πόνους εἰς τὸ ἥπαρ. Ἡ ἱατρικὴ περίθαλψις καὶ ἡ λουτροθεραπεία δὲν τὸν ἀνεκούφισαν, καθὼς λέγει, ἀλλ' ἡ διάθεσις του καὶ ἡ ζωηρότης τῶν ἐνδιαφερόντων του δεικνύουν ὅτι εἶχεν εἰσέλθει ἤδη εἰς τὸ στάδιον βελτιώσεως τῆς καταστάσεώς του. Εἰς τὴν ἐπιστολὴν 136 πρὸς τὸν ἴδιον ὀμιλεῖ περὶ ἀσθενείας ὄλων τῶν εἰς τὸ ἐπισκοπεῖόν του ἐργαζομένων. Ἴσως πρόκειται περὶ ἐπιδημίας ἐαρινῆς ἢ περὶ ἐλονοσίας. Τὴν ἀπάντησιν τοῦ Εὐσεβίου δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν ὑπὸ τὴν ἐπιστολὴν 128 τοῦ Βασιλείου, ἡ ὁποία εἶναι μεταγενεστέρα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 138
ΠΡΟΣ ΕΥΣΕΒΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

1. Εἰς ποῖαν ψυχικὴν κατάστασιν νομίζεις ὅτι περιῆλθα, ὅταν ἔλαβα τὴν ἐπιστολὴν τῆς θεοσεβείας σου; Διότι, λαμβάνων ὑπ' ὄψιν τὴν διάθεσιν ποῦ ἐξέφραζε τὸ γράμμα, ὠρμούσα εὐθύς διὰ νὰ πετάξω εἰς τὴν Συρίαν, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρὰν παρατηρῶν τὴν ἀρρώστειαν τοῦ σώματος ποῦ μ' ἐκρατοῦσε δεμένον εἰς τὴν κλίνην, ἠσθανόμην ὅτι δὲν εἶχα τὴν δύναμιν, ὄχι νὰ πετάξω, ἀλλ' οὔτε νὰ γυρίσω εἰς τὸ ἄλλο μου πλευρόν. Διότι ἦτο ἡ πεντηκοστὴ ἡμέρα ποῦ ὑπέφερα ἀπὸ τὴν ἀρρώστειαν, ὅταν ἔφθασεν ὁ ἀγαπητὸς καὶ σπουδαιότατος ἀδελφὸς ἡμῶν καὶ συνδιάκονος Ἐλπίδιος. Εἶχα λυώσει τελείως ἀπὸ τὸν πυρετόν, ὁ ὁποῖος ἀφοῦ δὲν εἶχε πλέον ὕλην νὰ τὸν θρέψη περιτυλισσόμενος εἰς αὐτὴν τὴν ξηρὰν σάρκα σὰν καμμένην θρυαλλίδα, μοῦ ἔφερε μαρασμόν καὶ χρονίαν ἐξασθένησιν. Ἐν συνεχείᾳ δὲ ἡ παλαιὰ μου πληγὴ, αὐτὸ τὸ ἦπαρ ποῦ διεδέχθη τὸν πυρετόν, μὲ ἀπέκλεισεν ἀπὸ τὴν τροφήν, ἀπεμάκρυνε τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀπὸ τὸν ὕπνον, καὶ μ' ἐκράτησεν εἰς τὰ μεθόρια ζωῆς καὶ θανάτου, ἐπιτρέπουσα νὰ ζῶ τὸσον μόνον ὅσον ἀρκούσε διὰ νὰ αἰσθάνωμαι τὴν στενοχωρίαν ποῦ ἐπροκαλοῦσε.

Διὰ τοῦτο καὶ φυσικὰ θερμὰ λουτρὰ ἐχρησιμοποίησα καὶ εἰς ἰατρικὴν περίθαλψιν ὑπεβλήθην. Ὅλα ὅμως τὰ ἐνίκησεν αὐτὸ τὸ τρομερὸν κακόν, τὸ ὁποῖον, ἂν κανεῖς τὸ ἔχη συνηθίσει, εἶναι δυνατὸν νὰ τὸ ὑποφέρῃ, ἐὰν δὲ ἐπιπέση χωρὶς προειδοποίησιν, κανεῖς δὲν εἶναι τὸσον ἀδαμάντινος διὰ ν' ἀνθέξῃ. Ἄν καὶ εἶχα πάντως ἐνοχληθῆ ἀπὸ αὐτὸ πολὺν χρόνον, ποτὲ δὲν εἶχα ὑποφέρει τὸσον πολὺ ὅσον τῶρα. Οὕτω λοιπὸν ἡμποδίσθην ἀπὸ αὐτὸ νὰ συναντήσω τὴν ἀληθινὴν ἀγάπην σου. Ποῖαν δὲ ἀγαλλίασιν ἐστερήθην ἀπὸ αὐτό, τὸ γνωρίζω ἐγὼ ὁ ἴδιος ποῦ μὲ τὸ ἄκρον τοῦ δακτύλου μου ἐγεύθην πέρυσι τὸ γλυκύτετον μέλι τῆς Ἐκκλησίας σας.

του μέλιτος τῆς παρ' ὑμῖν Ἐκκλησίας ἀπεγευσάμεθα πέρουσιν.

2. Ἐγὼ δὲ καὶ ἄλλων ἀναγκαίων ἔνεκεν πραγμάτων ἐδεόμην εἰς ταῦτόν γενέσθαι τῇ θεοσεβείᾳ σου καὶ περὶ πολλῶν μὲν ἀνακοινώσασθαι, πολλὰ δὲ μαθεῖν. Καὶ γὰρ οὐδ' ἔστιν ἐνταῦθα οὐδὲ ἀγάπης ἀληθινῆς ἐπιτυχεῖν. Ὅταν δὲ καὶ πάνυ τις ἀγαπῶντα εὖρη, οὐκ ἔστιν ὁ δυνάμενος παραπλησίως τῇ τελείᾳ σου φρονήσει καὶ τῇ ἐμπειρίᾳ, ἣν ἐκ πολλῶν τῶν περὶ τὰς Ἐκκλησίας συνελέξω καμάτων, δοῦναι γνώμην ἡμῖν περὶ τῶν προκειμένων. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα οὐκ ἐνῆν γράφειν, ἃ δ' οὖν καὶ ἐξενεγκεῖν ἀσφαλὲς ταῦτά ἐστιν. Ὁ πρεσβύτερος Εὐάγριος, ὁ υἱὸς Πομπηιανοῦ τοῦ Ἀντιοχείως, ὁ συναπάρας ποτὲ ἐπὶ τὴν Δύσιν τῷ μακαρίῳ ἀνδρὶ Εὐσεβίῳ, ἐπανήκει νῦν ἐκ τῆς Ῥώμης ἀπαιτῶν ἡμᾶς ἐπιστολὴν αὐτὰ τὰ παρ' ἐκείνων γεγραμμένα ἔχουσαν αὐτολεξεῖ (ἀνεκόμισε δὲ ἡμῖν εἰς τοῦπίσω τὰ παρ' ἡμῶν, ὡς οὐκ ἀρέσαντα τοῖς ἀκριβεστεροῖς τῶν ἐκεῖ) καὶ πρεσβείαν τινὰ δι' ἀνδρῶν ἀξιολόγων ἤδη κατεπείγεσθαι, ὑπὲρ τοῦ εὐπρόσωπον ἔχειν ἀφορμὴν τοῦς ἀνδρας τῆς ἐπισκέψεως ἡμῶν. Οἱ κατὰ Σεβᾶστειαν τὰ ἡμέτερα φρονοῦντες Εὐσταθίου τὸ ἕπουλον τῆς κακοδοξίας ἔλκος ἀπογυμνώσαντες ἀπαιτοῦσί τινα παρ' ἡμῶν ἐκκλησιαστικὴν αὐτῶν ἐπιμέλειαν. Ἰκόνιον πόλις ἐστὶ τῆς Πισιδίας, τὸ μὲν παλαιὸν μετὰ τὴν

1. Τοῦτο εἶναι βέβαια ρητορικὴ ὑπερβολή. Εἰς τὴν ἀλληλογραφίαν τοῦ Βασιλείου συναντῶμεν πολλὰ ἀξιόλογα πρόσωπα τῆς Καππαδοκίας, μὲ τὰ ὁποῖα οὗτος συνεδέετο διὰ θερμῆς φιλίας. Ἡ ὑπερβολικότης μετριάζεται ἀπὸ τὰ ἀμέσως κατωτέρω λεγόμενα.

2. Ὁ Εὐάγριος ἦτο υἱὸς τοῦ Πομπηιανοῦ καὶ ἀπόγονος ἄλλου Πομπηιανοῦ, ἀξιωματικοῦ τοῦ αὐτοκράτορος Αὐρηλιανοῦ εἰς τὴν ἐκστρατείαν κατὰ τῆς Ζηνοβίας. Ὅπαδὸς τῆς αὐστηρᾶς μερίδος τῶν Ὀρθοδόξων Ἀντιοχείας, τῶν Εὐσταθιανῶν, παρέμεινε εἰς τὴν Δύσιν ἐπὶ δεκαετίαν, ἐπέστρεψε δὲ ἀπὸ ἐκεῖ τὸ 373 μαζί μὲ τὸν Ἰερώνυμον. Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του ἐπεσκέφθη τὸν Βασίλειον εἰς τὴν Καισάρειαν. Εἰς τὸ γράμμα γίνεται λόγος περὶ ὄρων τοῦς ὁποίους ἔθεταν οἱ Δυτικοὶ διὰ συνεργασίαν εἰς τὸ

2. Ἐγὼ δὲ εἶχα τὴν ἐπιθυμίαν νὰ συναντηθῶ μὲ τὴν θεοσέβειάν σου ἐπίσης καὶ δι' ἄλλα ἀναγκαῖα θέματα, καὶ πολλὰ μὲν ν' ἀνακοινώσω, πολλὰ δὲ νὰ μάθω. Διότι ἐδῶ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιτύχω ἀληθινὴν ἀγάπην¹. Καὶ ἂν δὲ εὖρη κανεῖς κάποιον ποῦ νὰ δεικνύῃ μεγάλην ἀγάπην, δὲν ὑπάρχει κανεῖς ποῦ νὰ εἶναι εἰς θέσιν νὰ μᾶς συμβουλευέσῃ διὰ τὰ προκείμενα ζητήματα ἰσαξίως μὲ τὴν ἰδικὴν σου τελείαν φρόνησιν καὶ ἐμπειρίαν, τὴν ὁποῖαν ἀπέκτησες κατόπιν πολλῶν καμάτων ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν.

Καὶ τὰ μὲν ἄλλα δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἐκθέσω γραπτῶς, ἐκεῖνα δὲ ποῦ ἤμπορῶ νὰ ἐκθέσω μὲ ἀσφάλειαν εἶναι τὰ ἑξῆς. Ὁ πρεσβύτερος Εὐάγριος², ὁ υἱὸς τοῦ Ἀντιοχέως Πομπηιανοῦ, ποῦ εἶχε πρὸ πολλοῦ ταξιδεύσει εἰς τὴν Δύσιν μαζί μὲ τὸν μακαρίτην Εὐσέβιον³, ἐπέστρεψε τώρα ἀπὸ τὴν Ρώμην, ζητεῖ δὲ ἀπὸ ἡμᾶς ἐπιστολὴν ποῦ νὰ περιέχῃ αὐτολεξεῖ ὅσα ἔγραψαν ἐκεῖνοι· ἐξανάφερε μάλιστα ὀπίσω εἰς ἡμᾶς τὸ ἰδικόν μας γράμμα, διότι δὲν ἤρεσεν εἰς τοὺς αὐστηροτέρους τῶν ἐκεῖ ἐπισκόπων. Καὶ λέγει ὅτι εἶναι ἤδη ἀνάγκη νὰ σταλῇ ἐκεῖ ἐπειγόντως πρεσβεία ἀπὸ ἀξιολόγους ἀνδρας, διὰ νὰ εὕρουν οἱ ἄνθρωποι εὐλογον ἀφορμὴν νὰ μᾶς ἐπισκεφθοῦν.

Οἱ ὁμόφρονές μας εἰς τὴν Σεβάστειαν, ἀφοῦ ἀπεγύμνωσαν τὸ ὑπουλον ἔλκος τῆς κακοδοξίας τοῦ Εὐσταθίου, ζητοῦν ἀπὸ ἡμᾶς κάποιαν ἐκκλησιαστικὴν ἐπιμέλειαν.

Τὸ Ἰκόνιον εἶναι πόλις τῆς Πισιδίας, παλαιότερα μὲν ἢ δευτέρα μετὰ τὴν πρωτεύουσαν αὐτῆς⁴, τώρα δὲ καὶ αὐτὴ

θέμα τῆς Ἀντιοχείας καὶ εἰς τὴν γενικωτέραν ἐκκλησιαστικὴν πολιτικὴν. Ἐπηρεασμένοι, ὅπως φαίνεται, ἀπὸ τὸν Εὐάγριον ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο, δὲν δεικνύουν διάθεσιν ἀναγνωρίσεως τοῦ Μελετίου, ὁ ὁποῖος ἠγεῖτο τῆς μεγάλης μερίδος τῶν Ὀρθοδόξων τῆς πόλεως ἐκείνης. Τὸ 388 ὁ Εὐάγριος διεδέχθη εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπὴν Ἀντιοχείας τὸν Παυλῖνον καὶ τὸ σχίσμα συνεχίσθη.

3. Πρόκειται περὶ τοῦ δυτικοῦ Εὐσεβίου ἐπισκόπου Βερκέλλης (283 — 371), δεινοῦ ἀγωνιστοῦ τῆς Ὀρθοδοξίας.

4. Πρωτεύουσα τῆς Πισιδίας ἦτο ἡ Ἀντιόχεια, μία ἀπὸ τὰς πολλὰς πόλεις ποῦ ἔφεραν τὸ ὄνομα τοῦτο.

μεγίστην ἢ πρώτη, νῦν δὲ καὶ αὐτὴ πρώτη προκᾶθηται μέρους δὲ ἐκ διαφορῶν τμημάτων συναχθὲν ἐπαρχίας ἰδίας οἰκονομίαν ἐδέξατο. Αὕτη καλεῖ ἡμᾶς εἰς ἐπίσκεψιν, ὥστε αὐτῇ δοῦναι ἐπίσκοπον. Τετελευτήκει γὰρ ὁ Φαυστῖνος. Εἰ οὖν δεῖ μὴ κατοκνεῖν τὰς ὑπερορίους χειροτονίας καὶ ποῖαν τινὰ χρῆνὴν δοῦναι τοῖς Σεβαστηνοῖς ἀπόκρισιν καὶ πῶς πρὸς τὰς τοῦ Εὐαγρίου διατεθῆναι γνώμας, ἐδεόμην διδαχθῆναι αὐτὸς συντυχῶν δι' ἔμαντοῦ τῇ τιμιότητι σου, ὧν πάντων ἀπεστερήθην διὰ τὴν παροῦσαν ἀσθένειαν. Ἐὰν μὲν ἦ τις ἐπιτυχεῖν ταχέως πρὸς ἡμᾶς ἀφικνουμένου, καταξίωσον περὶ πάντων ἀποστεῖλαί μοι τὰς ἀποκρίσεις· εἰ δὲ μὴ, εὔξαι ἔλθειν ἐπὶ νοῦν μοι ὅπερ εὐάρεστον ἦ τῷ Κυρίῳ. Ἐν δὲ τῇ συνόδῳ μνήμην ἡμῶν κέλευσον γενέσθαι καὶ αὐτὸς δὲ πρόσευξαι ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τὸν λαὸν συμπαραλάβει, ἵνα τὰς λειπομένας ἡμέρας ἢ ὥρας τῆς παροικίας ἡμῶν καταξιωθῶμεν δουλεῦσαι ὡς ἔστιν εὐάρεστον τῷ Κυρίῳ.

37

128. ΕΥΣΕΒΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

1. Ἐγὼ τὴν περὶ τὸ εἰρηνεύεσθαι τὰς Ἐκκλησίας τοῦ Κυρίου σπουδὴν ἔργῳ μὲν ἐνδείξασθαι ἀξίως οὕτω δεδύνημαι, ἐν

5. Τὸν Φαυστῖνον διεδέχθη ὁ Ἰωάννης καὶ τοῦτον, ἀποθανόντα μετ' ὀλίγον, ὁ Ἀμφιλόχιος κατόπιν ἐνεργειῶν τοῦ Βασιλείου.

Ἐπιστολὴ 128. Ἐγράφη εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 373. Ὅπως ἐλέχθη ἀλλοῦ, τὸ 372 δὲν κατέστη δυνατόν νὰ δοθῆ πρὸς ὑπογραφὴν εἰς τὸν Εὐστάθιον Σεβαστείας ὀρθόδοξος ὁμολογία. Ἐπειδὴ ὁμως, ἐξ αἰτίας τῆς πρὸς αὐτὸν φιλίας τοῦ Βασιλείου, ὁ Θεόδοτος Νικοπόλεως ἦτο δυσηρεστημένος, ὁ Βασίλειος ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Εὐσέβιον νὰ μεσολαβήσῃ διὰ νὰ ἐπισημοποιήσῃ ἐπὶ τέλους ὀριστικῶς τὰς ἀπόψεις του ὁ Εὐστάθιος, ἀπαντῶν εἰς δύο βασικά ἐρωτήματα πού διετύπωσεν ὁ πρῶτος. Ἐνῶ δὲ οὗτος μετέβη πρὸς τοῦτο εἰς Κολώνειαν τῆς Ἀρμενίας, φαίνεται ὅτι ὁ Εὐστάθιος ἠρνήθη νὰ δώσῃ ὑπογραφὴν εἰς σχετικὴν ὁμολογίαν, ἢ ὅποια θὰ περιελάμβανε καὶ ἀποκήρυξιν τῆς κοινωρίας μ' ἐκείνους οἱ ὅποιοι δὲν δέχονται τὸ σύμβολον τῆς Νικαίας καὶ χαρακτηρίζουν τὸ Πνεῦμα ὡς κτιστόν. Ἄντ' αὐτῆς ἔστειλε μέσῳ

πρωτεύουσα μιᾶς περιοχῆς, ἡ ὁποία ἀπετελέσθη ἀπὸ διάφορα τμήματα καὶ ἔχει ἀναδειχθῆ ἐπίσης εἰς ἐπαρχίαν. Αὕτη καλεῖ καὶ ἡμᾶς εἰς ἐπίσκεψιν, ὥστε νὰ τῆς δώσωμεν ἐπίσκοπον. Διότι ὁ Φαυστῖνος ἀπέθανε ⁵.

Κατὰ πόσον λοιπὸν πρέπει νὰ μὴ ἀποφεύγω τὰς ἐκτὸς τῆς δικαιοδοσίας μου χειροτονίας καὶ ποίαν ἀπόκρισιν πρέπει νὰ δώσω εἰς τοὺς Σεβαστηνοὺς καὶ ποίαν στάσιν νὰ τηρήσω ἀπέναντι τῶν προτάσεων τοῦ Εὐαγρίου, ἐχρειάζετο νὰ διδαχθῶ διὰ προσωπικῆς συναντήσεως μὲ τὴν τιμιότητά σου· ἀλλ' ἔστερήθην αὐτοῦ τοῦ προνομίου λόγῳ τῆς παρουσίας ἀσθενείας μου. Ἐπομένως, ἂν μὲν εἶναι δυνατόν νὰ εὔρης ἄνθρωπον ποὺ πρόκειται νὰ ἔλθῃ πρὸς τὰ ἐδῶ σύντομα, κάμε μου τὴν χάριν νὰ μοῦ στείλῃς ἀποκρίσεις δι' ὅλα. Ἐὰν ὄχι, νὰ εὔχουσαι νὰ ἔλθῃ εἰς τὸν νοῦν μου ὅ,τι εἶναι εὐάρεστον εἰς τὸν Κύριον.

Δῶσε δὲ ἐντολὴν νὰ γίνῃ μνεῖα ἡμῶν εἰς τὴν σύνοδον, καὶ σὺ δὲ ἐπίσης προσευχήσου ὑπὲρ ἡμῶν καὶ πάρε τὸν λαὸν μέτοχον εἰς τὴν προσευχήν, ὥστε τὰς ὑπολοίπους ἡμέρας ἡ ὥρας τῆς ἐδῶ ζωῆς μας ν' ἀξιωθῶμεν νὰ ὑπηρετήσωμεν ὅπως εἶναι εὐάρεστον εἰς τὸν Κύριον.

37

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 128 ΠΡΟΣ ΕΥΣΕΒΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

1. Ἐγὼ βεβαίως δὲν ἔχω δυνηθῆ ἀκόμη νὰ μετουσιώσω εἰς ἀξιόλογα ἔργα τὸν ζῆλόν μου διὰ τὴν εἰρήνευσιν τῶν Ἐκ-

τοῦ Εὐσεβίου ὠρισμένας «ραμφιδίας», δηλαδὴ ἐκθέσεις ποὺ παρακάμπτουν τὸ θέμα. Ὁ Βασίλειος πλέον κατανοεῖ τὴν ἀστάθειαν καὶ πονηρίαν τοῦ Εὐσταθίου καὶ δὲν φαίνεται διατεθειμένος νὰ δεχθῆ τὴν εἰρηνικὴν μεσολάβησιν τοῦ Εὐσεβίου, ἕως ὅτου δώσῃ τοιαύτην ὁμολογίαν ἐκεῖνος. Αὐτὸ εἶναι τὸ ἀντικείμενον τῆς ἐπιστολῆς. Ὀλίγον ἀργότερα ὁ Εὐστάθιος ἔδωσεν ὁμολογίαν, διὰ νὰ τὴν ἀρνηθῆ πρὶν περάσει πολὺς χρόνος.

δὲ τῇ καρδίᾳ μου τοσαύτην ἔχειν ἐπιθυμίαν φημί ὥστε ἡδέως ἂν καὶ τὴν ζωὴν τὴν ἑμαντοῦ προέσθαι ὑπὲρ τοῦ τὴν ὑπὸ τοῦ Πονηροῦ ἔξαφθεῖσαν φλόγα τοῦ μίσους κατασβεσθῆναι. Καὶ εἰ μὴ τῆς ἐπιθυμίας ἔνεκεν τῆς κατὰ τὴν εἰρήνην ἠνεσχόμην ἐγγίσει τοῖς κατὰ Κολώνειαν τόποις, μὴ εἰρηνευθεῖν μοι ἡ ζωὴ. Εἰρήνην μέντοι τὴν ἀληθινὴν τὴν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου καταλειφθεῖσαν ἡμῖν ἐπιζητῶ, καὶ ὁ παρεκάλεσά μοι εἰς πληροφορίαν ὑπάρξει οὐκ ἄλλο τι ἐπιθυμοῦντός ἐστιν ἢ τῆς ἀληθινῆς εἰρήνης, κἂν ἄλλως τινὲς διαστρέφοντες τὴν ἀλήθειαν ἐξηγῶνται. Ἐκεῖνοι μὲν οὖν κεκρήσθωσαν ταῖς γλώσσαις αὐτῶν ἐφ' ᾧ βούλονται· πάντως γὰρ αὐτοῖς ποτε τῶν ῥημάτων τούτων μεταμελήσει.

2. Τὴν δὲ σὴν ὁσιότητα παρακαλῶ μεμνησθαι τῶν ἐξ ἀρχῆς προτάσεων καὶ μὴ παραγεσθαι ἄλλας ἀποκρίσεις ἀντ' ἄλλων ἐρωτημάτων δεχομένην, μηδὲ ποιεῖν ἐνεργὰ τὰ σοφίσματα τῶν ἀνευ τῆς περὶ τὸ λέγειν δυνάμεως ἀπ' αὐτῆς μόνης τῆς γνώμης δεινότατα πάντων τὴν ἀλήθειαν κακουργούντων. Προέτινα γὰρ ἀπλᾶ καὶ σαφῆ καὶ εὐμνημόνευτα ῥήματα· εἰ τοὺς μὴ δεχομένους τὴν ἐν Νικαίᾳ πίστιν παραιτούμεθα εἰς κοινωσίαν, καὶ εἰ μετὰ τῶν κτίσμα λέγειν τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἀποτολμώντων τὸ μέρος ἔχειν οὐκ ἀνεχόμεθα. Ὁ δέ, ἀντὶ τοῦ πρὸς ἔπος ταῖς ἐρωτήσεσιν ἀποκρίνασθαι, ἐκεῖνα ἡμῖν ἐρραφώδησεν ἅπερ ἐπέστειλας, καὶ τοῦτο οὐκ ἀφελεία γνώμης, ὡς ἂν τῷ δόξαι, οὐδὲ τῷ μὴ δύνασθαι συνορᾶν τὸ ἀκόλουθον. Ἄλλ' ἐκεῖνο λογίζεται ὅτι ἀρνούμενος μὲν ἡμῶν τὴν πρότασιν τοῖς λαοῖς ἑαυτὸν κατάδηλον ποιήσει, συντιθέμενος δὲ ἡμῖν τῆς μεσότητος ἀποστήσεται, ἧς οὐδὲν αὐτῷ μέχρι τοῦ νῦν γέγονε προτιμότερον. Μὴ τοίνυν ἡμᾶς κατασο-

1. Πόλις τῆς Ἀρμενίας.

2. Εἶναι οἱ ὄπαδοι τοῦ Εὐσταθίου.

3. Ὁ Βασίλειος βεβαιώνει ἐδῶ ὅτι ὁ Εὐστάθιος δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ διατυπώσῃ ὁ ἴδιος τὰς θεολογικὰς του ἀπόψεις καὶ παρεσύρετο ἀπὸ ἄλλους.

4. Ὁ Εὐστάθιος Σεβαστείας. Ὁ Βασίλειος τώρα θέλει ἀπόδειξιν τῆς ὀρθοδοξίας του.

κλησιῶν τοῦ Κυρίου, εἰς τὴν καρδίαν μου δὲ ἰσχυρίζομαι ὅτι ἔχω τόσῃ ἐπιθυμίαν, ὥστε εὐχαρίστως θὰ παρέδιδά καὶ τὴν ζωὴν μου ἀκόμη, διὰ νὰ σβήσω τὴν φλόγα τοῦ μίσους ποῦ ἔχει ἀνάψει ὁ Πονηρός. Καὶ ἂν λόγος ποῦ ἐδέχθην νὰ ἐγγίσω τὰ μέρη τῆς Κολωνείας¹ δὲν ἦτο ἡ ἐπιθυμία πρὸς εἰρήνευσιν, νὰ μὴ χαρῆ τὴν εἰρήνην ἢ ζωὴ μου. Ἐπιζητῶ ὁμως τὴν ἀληθινὴν εἰρήνην, αὐτὴν ποῦ μᾶς ἄφησεν ὁ ἴδιος ὁ Κύριος. Ἐκεῖνο δὲ ποῦ παρεκάλεσα νὰ δοθῆ εἰς χεῖράς μου ὡς ἐγγύησις, μαρτυρεῖ ἄνθρωπον ὁ ὁποῖος δὲν ἐπιθυμεῖ τίποτε ἄλλο παρὰ τὴν ἀληθινὴν εἰρήνην, ἔστω καὶ ἂν μερικοί, διαστρέφοντες τὴν ἀλήθειαν, τὸ ἐξηγοῦν ἀλλοιῶς. Καὶ ἐκεῖνοι μὲν ὡς χρησιμοποιοῦν ὅπως θέλουν τὰς γλώσσας των, διότι ὅπωςδὴποτε κάποτε θὰ μετανοήσουν δι' αὐτοὺς τοὺς λόγους των².

2. Τὴν δὲ ὁσιότητά σου παρακαλῶ νὰ ἐνθυμηθῆ τὰς ἀρχικὰς προτάσεις καὶ νὰ μὴ παρασύρεται εἰς τὸ νὰ δεχθῆ ἄλλας ἀποκρίσεις εἰς ἄλλα ἐρωτήματα καὶ νὰ μὴ καθιστᾷ ἀποτελεσματικὰ τὰ σοφίσματα τῶν ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι, στερούμενοι κάθε ἱκανότητος νὰ ἐκφράζουν τὰς προσωπικὰς των σκέψεις, κακοποιοῦν τὴν ἀλήθειαν χειρότερα ἀπὸ ὅλους³. Διότι ἐγὼ προέβαλα προτάσεις μὲ ἀπλᾶ καὶ σαφεῆ καὶ εὐκολομνημόνευτα λόγια· ἐὰν θ' ἀποκλείσωμεν τῆς κοινωνίας ὅσους δὲν δέχονται τὴν πίστιν τῆς Συνόδου τῆς Νικαίας καὶ ἐὰν θ' ἀρνηθῶμεν τὴν συναναστροφὴν μ' ἐκείνους ποῦ τολμοῦν νὰ λέγουν κτίσμα τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.

Ἐκεῖνος δὲ⁴, ἀντὶ ν' ἀπαντήσῃ λέξιν πρὸς λέξιν εἰς τὰς ἐρωτήσεις μου, μᾶς ἀπήγγειλε σὰν ραφωδίαν ὅσα ἔστειλες. Τὸ ἔκαμε δὲ ὄχι ἀπὸ ἀπλοϊκότητα γνώμης, ὅπως θὰ ἠδύνατο νὰ ὑποθέσῃ κανεὶς, οὔτε διότι δὲν ἠδύνατο ν' ἀντιληφθῆ τὰς συνεπειάς. Ἀλλὰ σκέπτεται τοῦτο, ὅτι δηλαδὴ, ἀρνούμενος τὰς προτάσεις μας, θὰ ξεσκεπάσῃ τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὸν λαόν, συμφωνῶν δὲ μὲ ἡμᾶς θ' ἀπομακρυνθῆ ἀπὸ τὸν μεσαῖον δρόμον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον δὲν ἔχει θεωρήσει ἕως τῶρα τίποτε προτιμότερον.

Ἄς μὴ μᾶς παραπλανᾷ λοιπὸν μὲ σοφιστικὰς ἐνεργείας

φιζέσθω μηδὲ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τὴν σὴν παρακρουέσθω φρόνησιν, ἀλλὰ σύντομον ἡμῖν λόγον ἀποστειλάτω πρὸς τὸ ἐρώτημα, ἢ ὁμολογῶν τὴν κοινωνίαν πρὸς τοὺς ἐχθροὺς τῆς πίστεως ἢ ἀρνούμενος. Ἐὰν ταῦτα συμπίσης αὐτὸν καὶ πέμψης μοι ὀρθὰς καὶ οἷας εὐχομαι τὰς ἀποκρίσεις, ἐγὼ εἶμι ὃ τὰ κατόπιν πάντα ἡμαρτηκῶς, ἐγὼ δέχομαι πᾶσαν τὴν αἰτίαν ἐκείνην ἐπ' ἑμαυτὸν τότε με ἀπαίτει ταπεινοφροσύνης ἐπίδειξιν. Ἔως δ' ἂν μηδὲν γένηται τούτων, σύγγνωθι, θεοφιλέστατε Πάτερ, μὴ δυναμένῳ μετὰ ὑποκρίσεως θυσιαστηρίῳ Θεοῦ παρεστάται. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτο ἐφοβοῦμην, τίνος ἔνεκεν ἑμαυτὸν ἐχώριζον Εὐίππιον, τοιούτου μὲν τὰ περὶ λόγους, τοσοῦτον δὲ χρόνῳ προήκοντος, τσαθὰ δὲ τῆς πρὸς ἡμᾶς φιλίας δίκαια κεκτημένον; Εἰ δὲ ἐκεῖνα καλῶς καὶ προσηκόντως ὑπὲρ τῆς ἀληθείας ἐπράξαμεν, γελοῖον δὴ πού τοις τὰ αὐτὰ ἐκείνῳ λέγουσι, διὰ τῆς τῶν εὐφυῶν τούτων καὶ χαριέντων μεσότητος, συναπτόμενον φαίνεσθαι.

3. Οὐ μὴν οὐδὲ παντελῶς μοι δοκεῖ τῶν μὴ δεχομένων τὴν πίστιν ἀλλοτριοῦν ἑαυτούς, ἀλλὰ ποιήσασθαι τινα τῶν ἀνδρῶν ἐπιμέλειαν κατὰ τοὺς παλαιοὺς θεσμοὺς τῆς ἀγάπης, καὶ ἐπιστεῖλαι αὐτοῖς ἀπὸ μιᾶς γνώμης πᾶσαν παράκλησιν μετ' εὐσπλαγχνίας προσάγοντας, καὶ τὴν τῶν Πατέρων πίστιν προτεινομένους προκαλεῖσθαι αὐτοὺς εἰς συνάφειαν· κἂν μὲν πείσωμεν, κοινῶς αὐτοῖς ἐνωθῆναι, ἐὰν δὲ ἀποτύχωμεν, ἀρκεῖσθαι ἡμᾶς ἀλλήλοις, τὸν δὲ ἐπαμφοτερισμὸν τοῦτον ἐξορίσαι τοῦ ἤθους ἀναλαβόντας τὴν εὐαγγελικὴν καὶ ἄδολον πολιτείαν ἣ συνέζων οἱ ἐξ ἀρχῆς προσελθόντες τῷ λόγῳ. «Ἦν γάρ, φησί, τῶν πιστευσάντων καρδία

5. Ἐννοεῖ ὁ Βασίλειος ὅτι θὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ἡμάρτησε πού ἐπέμενε νὰ ἐξακριβώσῃ τὰς ἀπόψεις τοῦ Εὐσταθίου, ὑπόπτους διὰ πολλοὺς ἄλλους, ἐνῶ ὁ ἴδιος μόλις προσφάτως ἤρchiσε νὰ τὰς ὑποπτεύεται.

6. Ἀρειανίζων ἐπίσκοπος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον διέκοψε τὴν κοινωνίαν ὁ Βασίλειος. Καὶ ὁ Εὐστάθιος Σεβαστείας τὸ 360 τὸν ἐπέκρινεν ὡς ἀνάξιον τοῦ τίτλου τοῦ ἐπισκόπου, ἐνῶ ἀργότερα ἠνώθη μαζί του.

7. Πράξ. 4, 32.

καὶ ὡς μὴ ἀπατᾷ μαζί με τοὺς ἄλλους καὶ τὴν ἰδικήν σου φρόνησιν· ἀλλὰ, ὡς μᾶς ἀποστείλῃ σύντομον λόγον εἰς ἀπάντησιν πρὸς τὰ ἐρωτήματα, ἢ ὁμολογῶν τὴν κοινωνίαν με τοὺς ἐχθροὺς τῆς πίστεως ἢ ἀρνούμενος. Ἐὰν τὸν πείσης νὰ κάμῃ αὐτὰ καὶ μοῦ στείλῃς ἀποκρίσεις ὀρθάς, καὶ ὅπως τὰς εὐχομαι, τότε ἐγὼ εἶμαι πού διέπραξα ἁμαρτίαν εἰς ὄλα· ἐγὼ δέχομαι διὰ τὸν ἑαυτόν μου ὄλην ἐκείνην τὴν κατηγορίαν⁵. τότε ζήτησέ μου ἀπόδειξιν ταπεινοφροσύνης. Ἐφ' ὅσον ὁμως χρόνον δὲν γίνεται τίποτε ἀπὸ αὐτὰ, συγχώρεσέ με, θεοφιλέστατε πάτερ, πού δὲν ἤμπορῶ νὰ παρίσταμαι εἰς τὸ θυσιαστήριον τοῦ Θεοῦ με ὑποκρισίαν. Διότι ἂν δὲν εἶναι αὐτὸ τὸ πρᾶγμα πού φοβοῦμαι, τότε διὰ ποῖον λόγον θὰ ἐχωριζόμην ἀπὸ τὸν Εὐίππιον⁶, ὁ ὁποῖος εἶναι τόσον ἱκανὸς εἰς τὸν λόγον καὶ τόσον ἠλικιωμένος εἰς τὰ χρόνια, ἐπὶ πλέον δὲ ἔχει ἀποκτήσει καὶ τόσα δικαιώματα εἰς τὴν φιλίαν με ἡμᾶς; Ἐὰν δὲ εἰς ἐκείνην τὴν περίπτωσιν ἐνηργήσαμεν καλῶς καὶ ὀρθῶς διὰ τὴν ἀλήθειαν, θὰ ἦτο ἀσφαλῶς γελοῖον νὰ παρουσιασθῶμεν ἠνωμένοι με ἀνθρώπους πού ἔχουν τὰς ἰδίας ἀπόψεις μ' ἐκείνον, τὸν Εὐίππιον, διὰ τῆς μεσολαβήσεως αὐτῶν τῶν εὐφυῶν καὶ χαριτωμένων προσώπων.

3. Παρὰ ταῦτα ὁμως δὲν θεωρῶ ὀρθόν ν' ἀποξενωθῶμεν τελείως ἀπὸ τοὺς μὴ δεχομένους τὴν πίστιν, ἀλλὰ θεωρῶ χρησιμὸν νὰ λάβωμεν κάποιαν φροντίδα διὰ τοὺς ἀνθρώπους αὐτοὺς, συμφώνως με τοὺς παλαιοὺς θεσμοὺς τῆς ἀγάπης, καὶ νὰ γράψωμεν εἰς αὐτοὺς ἐπιστολὰς ἀπὸ κοινοῦ, καὶ νὰ τοὺς προσκαλέσωμεν εἰς σύνδεσιν, προσφέροντες εἰς αὐτοὺς παραινέσεις με εὐσπλαγχνίαν καὶ προτείνοντες ὡς ἀληθινὴν τὴν πίστιν τῶν πατέρων. Καὶ ἂν μὲν τοὺς πείσωμεν, νὰ ἐνωθῶμεν με αὐτοὺς εἰς μίαν κοινωνίαν· ἐὰν δὲ ἀποτύχωμεν, ν' ἀρκεσθῶμεν ἡμεῖς εἰς ἀλλήλους καὶ νὰ ἐξορίσωμεν ἀπὸ τὴν διαγωγὴν μας αὐτὸν τὸν ἐπαμφοτερισμόν, ἀναλαμβάνοντες τὴν εὐαγγελικὴν καὶ ἄδολον πολιτείαν, με τὴν ὁποίαν ἐζοῦσαν οἱ πρῶτοι ὄπαδοὶ τοῦ θεοῦ λόγου. Διότι λέγει, «οἱ πιστεύσαντες εἶχαν καρδίαν καὶ ψυχὴν μίαν»⁷. Ἐὰν μὲν λοιπὸν πεισθοῦν εἰς ἐσέ,

καὶ ψυχὴ μία». Ἐὰν μὲν ὄν πεισθῶσί σοι, ταῦτα ἄριστα. Εἰ δὲ μή, γνωρίσατε τοὺς πολεμοποιούς καὶ παύσασθε ἡμῖν τοῦ λοιποῦ περὶ διαλλαγῶν ἐπιστέλλοντες.

38

141. ΕΥΣΕΒΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

1. Ἐδεξάμην ἤδη δύο ἐπιστολάς παρὰ τῆς ἐνθέου καὶ τελειοτάτης φρονήσεώς σου ὧν ἡ μὲν ὑπέγραφεν ἡμῖν ἐναργῶς, ὅπως μὲν προσεδοκῆθμεν ὑπὸ τοῦ λαοῦ τοῦ ὑπὸ τὴν χεῖρα τῆς ὁσιότητός σου, ὅσον δὲ ἐλυπήσαμεν ἀπολειφθέντες τῆς ἀγιωτάτης συνόδου. Ἡ δὲ ἑτέρα, ἡ παλαιότερα μὲν, ὡς εἰκάζω τῷ γράμματι, ὕστερον δὲ ἡμῖν ἀποδοθεῖσα, διδασκαλίαν περιεῖχε πρέπουσάν σοι καὶ ἡμῖν ἀναγκαίαν, μὴ καταρραθνεῖν τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ μηδὲ κατὰ μικρὸν προΐεσθαι τοῖς ὑπεναντίοις τὰ πράγματα, ἀφ' ὧν τὰ μὲν ἐκείνων ἀδήξει, τὰ δὲ ἡμέτερα μειωθήσεται. Καὶ οἶμαι πρὸς ἑκατέραν ἀποκεκρίσθαι, πλὴν ἀλλὰ καὶ νῦν, ἐπειδὴ ἄδηλον εἰ οἱ πιστευθέντες τὴν διακονίαν διέσωσαν ἡμῶν τὰς ἀποκρίσεις, περὶ τῶν αὐτῶν ἀπολογοῦμαι. Πρὸς μὲν τὴν ἀπόλειψιν ἀληθεστάτην πρόφασιν γράφω, ἧς οἶμαι τὴν ἀκοὴν καὶ μέχρι τῆς σῆς ὁσιότητος διαβεβηκέναι, ὅτι ὑπὸ ἀρρωστίας κατεσχέθην τῆς μέχρις αὐτῶν με τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου καταγαγούσης. Καὶ ἔτι καὶ νῦν ἡνίκα ἐπέστελλον περὶ τούτων, λείψανα φέρων τῆς ἀρρωστίας ἔγραφον. Ταῦτα δὲ ἐστὶ τοιαῦτα ὥστε ἐξαρκεῖν ἑτέρῳ νοσήματα εἶναι δύσφορα.

Ἐπιστολὴ 141. Ἐγρᾶφη εἰς τὰ μέσα τοῦ θέρου τοῦ 373 πρὸς δικαιολόγησιν ἀφ' ἑνὸς μὲν τῆς ἀπουσίας τοῦ Βασιλείου ἀπὸ τὴν πανηγυρικὴν συνάθροισιν εἰς τὰ Σαμόσατα, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῆς ἀδιαφορίας του ἐναντι τῆς ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν καταλήψεως ὠρισμένων ἐπισκοπῶν εἰς τὰς γύρω ἀπὸ τὴν Καππαδοκίαν περιοχάς. Ἐπὶ παραδείγματι εἰς τὴν προσφάτως κενωθείσαν ἔδραν τοῦ Ἰκονίου εἶχε τοποθετηθῆ ὁ Ἰωάννης, φιλαρειανός, λόγῳ τῆς ἀδιαφορίας τῶν Ὁρθοδόξων. Ὁ Εὐσέβιος ἐστήριζε πολλὰ εἰς τὴν

αὐτὸ θὰ εἶναι τὸ ἄριστον. Εἶδεμή, γνωρίσατε ποῖοι εἶναι οἱ πολεμοχαρεῖς καὶ παύσατε εἰς τὸ ἐξῆς νὰ μᾶς γράφετε περὶ συμφιλιώσεως.

38

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 141

ΠΡΟΣ ΕΥΣΕΒΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

1. Ἐδέχθην ἤδη δύο ἐπιστολάς ἀπὸ τὴν ἔνθεον καὶ τελειοτάτην φρόνησίν σου, τῶν ὁποίων ἡ μὲν μία μᾶς περιέγραφε ζωηρῶς πόσον ἀνυπόμονα μᾶς ἐπερίμενον ὁ λαὸς ποὺ ποιμαίνεται ἀπὸ τὴν ὀσιότητά σου καὶ πόσον τὸν ἐλυπήσαμεν ποὺ ἀπουσιάσαμεν ἀπὸ τὴν ἁγιωτάτην σύνοδον. Ἡ δὲ ἄλλη, παλαιότερα μὲν, ὅπως εἰκάζω ἀπὸ τὸ γράψιμον, ἀλλ' ἐπιδοθεῖσα εἰς ἡμᾶς ἀργότερα, περιεῖχε παραίνεσιν, πρέπουσαν εἰς ἐσέ καὶ ἀναγκαίαν εἰς ἐμέ, νὰ μὴ παραβλέπω τὰς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ οὔτε ν' ἀφήνω νὰ παραδίδωνται αἱ ὑποθέσεις των σιγὰ — σιγὰ εἰς τοὺς ἀντιπάλους, διότι οὕτως ἡ μὲν ἰδική των δύναμις θ' αὐξηθῆ, ἡ δὲ ἰδική μας θὰ μειωθῆ. Καὶ νομίζω ὅτι ἀπήντησα καὶ εἰς τὰς δύο.

Παρὰ ταῦτα ὁμως, ἐπειδὴ δὲν ἔμαθα ἂν οἱ ἀναλαβόντες τὴν μεταφορὰν παρέδωσαν τὰς ἀπαντήσεις, θ' ἀπολογηθῶ διὰ τὰ ἴδια θέματα. Σχετικῶς μὲ τὴν ἀπουσίαν μου σημειῶνω μίαν ἀληθεστάτην δικαιολογίαν, τῆς ὁποίας ἡ φήμη νομίζω ὅτι θὰ ἔφθασε καὶ μέχρι τῆς ὀσιότητός σου· ὅτι δηλαδὴ κατελήφθην ἀπὸ ἀσθένειαν ποὺ μὲ κατεβίβασε μέχρι τῶν πυλῶν τοῦ θανάτου. Ἀκόμη δὲ καὶ τώρα ποὺ ἐτοιμάζω τὴν παροῦσαν ἐπιστολήν γράφω κατεχόμενος ἀπὸ ὑπολείμματα τῆς ἀσθενείας. Εἶναι δὲ αὐτὰ τόσο ἔντονα, ὥστε δι' ἓνα ἄλλον νὰ ὁμοιάζουν μὲ δυσβάστακτα νοσήματα.

φρόνησιν καὶ τὸν δυναμισμὸν τοῦ Βασιλείου, ἀλλ' ἡ ἐπισηφελὴς τούτου ὑγεία μέρος μόνον ἐπέτρεπε νὰ πραγματοποιηθοῦν ἀπὸ ὅσα ἦτο δυνατόν.

2. Πρὸς δὲ τὸ ὅτι οὐ ῥαθυμία ἡμετέρα τὰ τῶν Ἐκκλησιῶν τοῖς ἐναντίοις προδέδοται, εἰδέναι βούλομαι τὴν θεοσέβειάν σου ὅτι οἱ κοινωνικοὶ δῆθεν ἡμῖν τῶν ἐπισκόπων ἢ ὀκνῶ ἢ τῷ πρὸς ἡμᾶς ὑπόπτως ἔχειν ἔτι καὶ μὴ καθαρῶς ἢ τῇ παρὰ τοῦ διαβόλου ἐγγινομένη πρὸς τὰς ἀγαθὰς πράξεις ἐναντιώσει συνάρασθαι ἡμῖν οὐκ ἀνέχονται. Ἄλλὰ σχήματι μὲν δῆθεν οἱ πλείους ἐσμὲν μετ' ἀλλήλων προστεθέντος ἡμῖν καὶ τοῦ χρηστοῦ Βοσπορίου, ἀληθεία δὲ πρὸς οὐδὲν ἡμῖν τῶν ἀναγκαιοτάτων συναίρονται, ὥστε με καὶ ὑπὸ τῆς ἀθυμίας ταύτης τὸ πλεῖστον μέρος πρὸς τὴν ἀνάληψιν ἐμποδίζεσθαι, συνεχῶς μοι τῶν ἀρρωστημάτων ἐκ τῆς σφοδρᾶς λύπης ὑποστρεφόντων. Τί δ' ἂν ποιήσαιμι μόνος, τῶν κανόνων, ὡς καὶ αὐτὸς οἶδας, ἐνὶ τὰς τοιαύτας οἰκονομίας μὴ συγχωρούντων; Καίτοι τίνα θεραπείαν οὐκ ἐθεράπευσα; Ποίου κρίματος αὐτοὺς οὐκ ἀνέμνησα, τὰ μὲν διὰ γραμμάτων, τὰ δὲ καὶ διὰ τῆς συντυχίας; Ἦλθον γὰρ καὶ μέχρι τῆς πόλεως κατὰ ἀκοήν τοῦ ἐμοῦ θανάτου. Ἐπεὶ δὲ ἔδοξε τῷ Θεῷ ζῶντας ἡμᾶς παρ' αὐτῶν καταληφθῆναι, διελέχθημεν αὐτοῖς τὰ εἰκότα. Καὶ παρόντα μὲν αἰδοῦνται καὶ ὑπισχνοῦνται τὰ εἰκότα πάντα, ἀπολειφθέντες δὲ πάλιν πρὸς τὴν ἐαυτῶν ἀνατρέχουσι γνώμην. Ταῦτα καὶ ἡμεῖς τῆς κοινῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων ἀπολαύομεν, προδήλως τοῦ Κυρίου ἐγκαταλιπόντος ἡμᾶς τοὺς διὰ τὸ πληθυνθῆναι τὴν ἀνομίαν ψύξαντας τὴν ἀγάπην. Ἄλλὰ πρὸς πάντα ἡμῖν ἀρκεσάτω ἡ μεγάλη σου καὶ δυνατωτάτη πρὸς Θεὸν ἰκεσία. Τάχα γὰρ ἂν ἢ γενοίμεθ' αὖτις τοῖς πράγμασι χρήσιμοι ἢ διαμαρτόντες τῶν σπουδαζομένων φύγοιμεν τὴν κατάκρισιν.

1. Λόγῳ νοοτροπίας καὶ ἀνεπαρκείας οἱ ἐπίσκοποι αὐτοὶ τῆς Καππαδοκίας καὶ τῶν γύρω περιοχῶν δὲν ἠδύναντο νὰ παρακολουθήσουν τὸν Βασίλειον εἰς τὰς μεγάλας πτήσεις του. Ὑπῆρχε δὲ ἄλλωστε καὶ ἀνταγωνισμὸς τοῦ Ἀνθίμου Τυάνων.

2. Ὁ Βοσπόριος ἦτο ἐπίσκοπος Κολωνείας τῆς Δευτέρας Καππαδοκίας.

3. Κατὰ τοὺς κανόνας, οἱ ὅποιοι ἐφέροντο ὑπὸ τὸ ὄνομα τῶν Ἀποστόλων, αἱ σπουδαῖαι ἐκκλησιαστικαὶ ἀποφάσεις μόνον ἐν συνόδῳ τῶν ἐπισκόπων μιᾶς περιοχῆς ἠδύναντο νὰ ληφθοῦν. Ἐξ ἄλλου ἀπηγορεύετο ἡ παρέμβασις εἰς ξένας ἐπαρχίας, ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τῆς σκαι-

2. Ὡς πρὸς τὸ ἄλλο δὲ ζήτημα, διὰ ν' ἀποδείξωμεν ὅτι ὁ ἔλεγχος τῶν Ἐκκλησιῶν ἔχει παραδοθῆ εἰς τοὺς ἀντιπάλους ὄχι ἐξ αἰτίας ἰδικῆς μας ραθυμίας, θέλομεν νὰ γνωρίζῃ ἡ θεοσέβειά σου, ὅτι οἱ δῆθεν κοινωνοῦντες μὲ ἡμᾶς ἐπίσκοποι, ἢ ἀπὸ ὀκνηρίαν ἢ ἀπὸ ὑποψίαν καὶ ἔλλειψιν εἰλικρινείας ἀπέναντι ἡμῶν ἢ ἀπὸ τὴν ἐναντίωσιν ποῦ προβάλλεται παρὰ τοῦ διαβόλου κατὰ τῶν ἀγαθῶν πράξεων, δὲν εἶναι πρόθυμοι νὰ μᾶς βοηθήσουν¹. Ἐνῶ δὲ φαινομενικῶς οἱ περισσότεροι εἴμεθα ἠνωμένοι, προστεθέντος μάλιστα καὶ τοῦ ἀγαθοῦ Βοσπορίου², εἰς τὴν πραγματικότητά αὐτοὶ δὲν μᾶς προσφέρουν καμμίαν βοήθειαν εἰς τὰ σπουδαιότατα ζητήματα. Οὕτως ἡ ἀνάρρωσίς μου ἐμποδίζεται καὶ ἀπὸ αὐτὴν τὴν ἀπογοήτευσιν, διότι τὰ ἀρρωστήματα λόγῳ τῆς σφοδρᾶς λύπης ἐπανεμφανίζονται.

Τί δὲ ἡμπορῶ νὰ κάμω μόνος, ἀφοῦ οἱ κανόνες, ὅπως καὶ σὺ γνωρίζεις, δὲν παραχωροῦν εἰς ἓνα μόνον ἄνθρωπον τοιαύτας ρυθμιστικὰς ἐνεργείας³; Καὶ ὅμως ποῖον φάρμακον πρὸς θεραπείαν δὲν ἐχρησιμοποίησα; Ποίας ἀποφάσεως τὴν ἀνάγκην δὲν τοὺς ὑπενθύμισα, εἴτε μὲ γράμματα εἴτε καὶ μὲ συνάντησιν; Διότι ἦλθαν καὶ μέχρι τῆς πόλεως μας λόγῳ φήμης περὶ θανάτου μου. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Θεὸς ἀπεφάσισε νὰ μὲ εὔρουν ζωντανόν, διελέχθημεν πρὸς αὐτοὺς κατὰ τὸν ἀρμόζοντα τρόπον. Καὶ ὅταν μὲν εἶμαι παρών, μὲ σέβονται καὶ ὑπόσχονται πάντοτε τὰ πρέποντα, ἀλλ' ὅταν μὲ ἀφήνουν, τρέχουν πάλιν πρὸς τὴν ἰδικὴν των γνώμην.

Μὲ αὐτὸν λοιπὸν τὸν τρόπον ἀπολαμβάνομεν καὶ ἡμεῖς τὰ ἀποτελέσματα τῆς γενικῆς καταστάσεως τῶν πραγμάτων, ἀφοῦ προφανῶς ὁ Κύριος μᾶς ἐγκατέλειψε, διότι ἐψύξαμεν τὴν ἀγάπην μὲ τὴν ὑπεραύξησιν τῆς ἀνομίας. Ἄλλ' εἴθε δι' ὅλα αὐτὰ νὰ ἀρκέσῃ εἰς ἡμᾶς ἡ μεγάλη σου καὶ δυνατωτάτη ἰκεσία πρὸς Θεόν. Διότι οὕτως ἴσως ἡ γίνωμεν χρήσιμοι εἰς τὴν κατάστασιν ἣ, ἂν ἀποτύχωμεν εἰς τὰς προσπάθειάς μας, ἀποφύγωμεν τὴν κατάκρισιν.

¹ ἄς πολιτικῆς βίας κατὰ τῶν Ὀρθοδόξων, ὁ κανὼν αὐτὸς δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐφαρμοσθῆ καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν.

145. ΕΥΣΕΒΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

Οἶδα τοὺς μυρίους κόπους σου, οὗς ἀνέτλης ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ, καὶ τῶν ἀσχολιῶν τὸ πλῆθος οὐκ ἀγνοῶ, ἃς ἔχεις, τὴν οἰκονομίαν οὐ παρέργως, ἀλλὰ κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου διατιθέμενος, καὶ τὸν ἐκ γειτόνων ὑμῖν ἐπικαθήμενον ᾧ ἀνάγκη ἡμᾶς, ὡσπερ ὄρνιθας ὑποπτήσσοντας, μὴ πόρρω τῆς σκέπης ἕκαστον ἀποτρέχειν. Τούτων με οὐδὲν λέληθεν. Ἄλλ' ὁ πόθος προᾶγμα βίαιον καὶ ἐλπίσαι τὰ μὴ ἐνδεχόμενα καὶ ἐγχειρῆσαι τοῖς ἀδυνάτοις, μᾶλλον δὲ ἢ ἐπὶ Κύριον ἐλπίς ἰσχυρότατον πάντων. Οὐ γὰρ ἀλόγῳ ἐπιθυμία, ἀλλ' ἰσχύϊ πίστεως προσδοκῶ καὶ πόρον ἐν ἀμηχάνοις φανήσεσθαι καὶ πάντων ἑαδίως σε τῶν κωλυμάτων περιγενέσθαι πρὸς τὸ ἰδεῖν σε τὴν φιλιτάτην τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ μέντοι καὶ ὀφθῆναι παρ' αὐτῆς· ὁ πάντων αὐτῇ τῶν ἀγαθῶν προτιμότερον, τῷ σῶ προσβλέψαι προσώπῳ καὶ τῆς σῆς ἀκοῦσαι φωνῆς. Μὴ τοίνυν αὐτῇ τὰς ἐλπίδας ἀτελεῖς καταστήσης. Καὶ γὰρ πέρουσιν ἀπὸ τῆς Συρίας ἐπανελθῶν, ἣν ἐδεξάμην ἐπαγγελίαν ταύτην διακομίσας, πῶς οἶει μετέωρον αὐτὴν κατέστησας ταῖς ἐλπίσι; Μὴ οὖν εἰς ἄλλον καιρὸν ὑπέροθη τὴν ἐπίσκεψιν αὐτῆς, ὧ θανμάσιε. Ἐὰν ἦ δυνατόν ἰδεῖν αὐτὴν ποτε, ἀλλ' οὐχὶ καὶ μεθ' ἡμῶν οὗς ἐπέγει ἢ νόσος ἀπᾶραι λοιπὸν τοῦ ὀδυνηροῦ τούτου βίου.

Ἐπιστολὴ 145. Ἐγρᾶφῃ τὸν Αὐγουστον τοῦ 373. Τὸ προηγούμενον ἔτος ὁ Βασίλειος εἶχεν ἐπισκεφθῆ τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Σαμοσάτων, ἀπὸ ὅπου μετέφερεν εἰς τὸ ποίμνιόν του τὴν ὑπόσχεσιν ἐπισκέψεως τοῦ Εὐσεβίου κατὰ τὸ ἐπόμενον ἔτος, καὶ εἰδικῶς εἰς τὴν πανηγυριν τοῦ ἀγίου Εὐψυχίου (7 Σεπτεμβρίου 373). Ὁ Εὐσέβιος τώρα ἔγραψεν ὅτι ἀδυνατεῖ ν' ἀπουσιάσῃ ἀπὸ τὴν ἔδραν του λόγῳ τῆς παρουσίας τοῦ Οὐάλεντος. Ὁ Βασίλειος τὸν παρακαλεῖ παρὰ ταῦτα ν' ἀναθεωρήσῃ τὴν ἀπόφασίν του.

1. Ἐννοεῖ τὸν Οὐάλεντα. Διὰ λόγους ἀσφαλείας χρησιμοποιοῦν συχνὰ συνθηματικὰς ἐκφράσεις οἱ ἀλληλογραφοῦντες. Τὸ 373 ὁ Οὐάλης ἦτο εἰς τὴν Συρίαν λαμβάνων μέτρα ἀσφαλείας ὑπὲρ τῆς θέσεώς του καὶ μεταξὺ ἄλλων προσπαθῶν ν' ἀποκαταστήσῃ τὸν ἀρειανισμόν. Ὀλίγον ἀργότερα ὑπέγραψε τὸ διάταγμα ἐξορίας τοῦ Εὐσεβίου εἰς τὴν Θράκην.

39

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 145
ΠΡΟΣ ΕΥΣΕΒΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

Γνωρίζω τοὺς μυρίους κόπους πού ανέλαβες ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ δὲν ἀγνοῶ τὸ πλῆθος τῶν ἀσχολιῶν πού ἔχεις, ἐφ' ὅσον ἐκτελεῖς τὰ καθήκοντά σου ὄχι ὡς πάρεργον, ἀλλὰ κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου. Ἀντιλαμβάνομαι δὲ καὶ τὸν «γεῖτονα»¹ πού ἔχει καλοκαθίσει ἐπάνω σας, ὥστε ὁ καθένας σας, διὰ νὰ τὸν ἀποφύγη πρέπει, σὰν τὰ πτηνὰ πού μουδιάζουν κάτω ἀπὸ τὴν ἐμφάνισιν ἀετοῦ, νὰ μὴ ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν στέγην του. Δὲν ἀγνοῶ τίποτε ἀπὸ αὐτά. Ἄλλ' ὁ πόθος εἶναι τόσον ἰσχυρὸν συναίσθημα, ὥστε νὰ ὀδηγῇ αὐτὸν πού τὸν ἔχει καὶ εἰς τὸ νὰ ἐλπίζη τὰ ἀπίθανα καὶ εἰς τὸ νὰ ἐπιχειρῇ τὰ ἀδύνατα· μᾶλλον δὲ ἢ ἐπὶ τὸν Κύριον ἐλπίς εἶναι τὸ ἰσχυρότατον ὄλων. Διότι δὲν εἶναι κάποια ἄλογος ἐπιθυμία ἀλλὰ δύνამις πίστεως αὐτὸ πού με κάμει νὰ ἐλπίζω ὅτι καὶ πόρος εἰς τὰ ἀδιέξοδα θὰ φανῇ καὶ ὅλα τὰ ἐμπόδια θὰ ὑπερπηδήσης εὐκολα, διὰ νὰ ἴδῃς τὴν φιλότατην τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ βεβαίως νὰ ἰδωθῆς ἀπὸ αὐτὴν². Αὐτὸ θὰ εἶναι δι' αὐτὴν τὸ πολυτιμότεον ὄλων τῶν ἀγαθῶν, τὸ ν' ἀτενίσῃ δηλαδὴ τὸ πρόσωπόν σου καὶ ν' ἀκούσῃ τὴν φωνὴν σου.

Μὴ τῆς καταστάσεως λοιπὸν ἀτελεῖς τὰς ἐλπίδας. Διότι πέρυσιν, ὅταν ἐπανελθὼν ἀπὸ τὴν Συρίαν μετέφερα τὴν ὑπόσχεσιν αὐτὴν πού ἔλαβα ἀπὸ σέ, εἰς ποίαν κορυφὴν νομίζεις ὅτι ἀνεβίβασα τὴν Ἐκκλησίαν μου διὰ τῶν ἐλπίδων; Μὴ λοιπὸν ἀναβάλης δι' ἄλλην εὐκαιρίαν τὴν ἐπίσκεψιν αὐτῆς, ὡ θραυμάσιε. Διότι εἶναι μὲν δυνατὸν νὰ τὴν ἴδῃς καὶ ἄλλην φοράν, ἀλλὰ τότε ὄχι μαζί με ἡμᾶς, ἀφοῦ ἡ νόσος μᾶς πιέζει ν' ἀναχωρήσωμεν ἐπείγοντως ἀπὸ τὸν ὀδυνηρὸν τοῦτον βίον.

2. Πρόκειται περὶ τῆς Ἐκκλησίας τῆς Καισαρείας. Ἦτο μέγα γεγονός τὴν ἐποχὴν ἐκείνην τὸ νὰ ἐπισκεφθῇ κανεὶς μίαν ἐπισκοπὴν ἀπέχουσαν 250 χιλιόμετρα τῆς ἰδικῆς του· διὰ τοῦτο ἡ ἐπίσκεψις ἐπροκαλοῦσε τόσον μεγάλην χαράν.

162. ΕΥΣΕΒΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

Ἔοικέ μοι τοῦτο καὶ ὄκνον ἐμποιεῖν πρὸς τὸ γράφειν καὶ ἀναγκαῖον αὐτὸ πάλιν ὑποδεικνύναι. Ὅταν μὲν γὰρ πρὸς τὸ τῆς ἐπιδημίας τῆς ἐμαντοῦ ἀπίδω χρέος καὶ τὸ τῆς συντυχίας ὑπολογίσωμαι ὄφελος, πάνυ μοι τῶν ἐπιστολῶν ὑπερορᾶν ἔπεισιν ὡς οὐδὲ σκιᾶς λόγον ἐκπληροῦν δυναμένων πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ὅταν δὲ πάλιν λογίσωμαι ὅτι μόνη παραμυθία ἐστὶ τῶν μεγίστων καὶ πρώτων διαμαρτόντα προσειπεῖν ἄνδρα τοσοῦτον καὶ ἰκετεῦσαι τὰ συνήθη ὥστε μὴ ἐπιλανθάνεσθαι ἡμῶν ἐπὶ τῶν προσευχῶν, οὐ μικρὸν τί μοι κρίνειν τὸ τῶν ἐπιστολῶν ἔπεισι. Τὴν μὲν οὖν ἐλπίδα τῆς παρουσίας οὔτε αὐτὸς ῥῆναι τῆς ψυχῆς βούλομαι οὔτε τὴν σὴν θεοσέβειαν ἀπογνῶναι. Αἰσχύνομαι γὰρ εἰ μὴ ταῖς σαῖς εὐχαῖς τοσοῦτον φανείην θαρσῶν ὡς καὶ νέος ἐκ γέροντος ἔσεσθαι, εἰ τούτου γένοιτο χρεία, οὐχ ὅπως ἐρρωμενέστερος μικρὸν ἐξ ἀσθενοῦς καὶ ἐξιτήλου παντάπασι, ὁποῖος δὴ νῦν εἰμι. Τοῦ δὲ μὴ ἤδη παρεῖναι τὰ αἷτια λόγῳ μὲν εἰπεῖν οὐ ῥᾶδιον, οὐ μόνον ὑπὸ τῆς παρουσίας ἀσθενείας ἐξαιρεγομένῳ, ἀλλ' οὐδὲ σχόντι ποτὲ τοσαύτην τοῦ λόγου δύναμιν ὥστε παντοδαπὴν οὕτω καὶ ποικίλην νόσον ἐναργῶς ἐξαγγεῖλαι. Πλὴν ὅτι ἀπὸ τῆς ἡμέρας τοῦ Πάσχα μέχρι τοῦ νῦν πυρετοὶ καὶ διάρροιαὶ καὶ σπλάγγων ἐπαναστάσεις, ὥσπερ κύματά με ἐπιβαπτίζοντα, ὑπερσχεῖν οὐκ ἔβ. Τὰ δὲ παρόντα οἶα καὶ τίνα ἦν εἴποι ἂν καὶ ὁ ἀδελφὸς Βάραχος, εἰ καὶ μὴ τῆς ἀληθείας ἀξίως, ἀλλ' ὅσον μαρτυρησαὶ τῇ αἰτίᾳ τῆς ὑποθέ-

¹Ἐπιστολὴ 162. Ἐγράφη μερικᾶς ἐβδομάδας μετὰ τὸ Πάσχα τοῦ 374. Δικαιολογεῖ τὴν ἀναβολὴν ταξιδίου τοῦ γράφοντος εἰς Σαμόσατα λόγῳ καταστάσεως τῆς ὑγείας του, ἣ ὁποῖα παρουσιάζεται ὡς ἀπελπιστικὴ.

40

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 162
ΠΡΟΣ ΕΥΣΕΒΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

Τὸ κατωτέρω ζήτημα μοῦ φαίνεται ὅτι καὶ δισταγμὸν γεννᾷ διὰ τὸ γράψιμον καὶ ἀναγκαῖον πάλιν τὸ παρουσιάζει. Διότι ὅταν κυττάζω τὸ χρέος μου νὰ μένω εἰς τὴν πατρίδα καὶ ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὑπολογίζω τὸ ὄφελος ἀπὸ τὴν συνάντησιν, μοῦ ἔρχεται νὰ περιφρονήσω τελείως τὰς ἐπιστολὰς σὰν νὰ μὴ ἠμποροῦν νὰ κρατήσουν οὔτε τὴν θέσιν σκιᾶς ἐν ἀναλογίᾳ μετὰ τὴν ἀλήθειαν. Ὅταν δὲ πάλιν σκεφθῶ ὅτι ἡ μόνη παρηγορία διὰ κάποιον ποῦ στερεῖται τῶν μεγίστων καὶ πρῶτων ἀνδρῶν εἶναι νὰ προσαγορεύῃ τόσον σπουδαῖον ἄνδρα καὶ νὰ τὸν ἰκετεύῃ κανονικὰ νὰ μὴ μᾶς λησμονῇ εἰς τὰς προσευχὰς του, τότε βεβαίως δὲν κρίνω μικρὸν πρᾶγμα τὴν ἀνταλλαγὴν ἐπιστολῶν.

Λοιπὸν ὡς πρὸς τὴν παρουσίαν μου αὐτοῦ δὲν θέλω οὔτε ἐγὼ ν' ἀπορρίψω ἀπὸ τὴν ψυχὴν μου τὴν ἐλπίδα οὔτε ἡ θεοσέβειά σου ν' ἀπελπισθῇ τελείως. Διότι ἐντρέπομαι νὰ μὴ φανῶ ὅτι ἀποδίδω τόσην σημασίαν εἰς τὰς εὐχὰς σου, ὥστε νὰ γίνω ἀκόμη καὶ νέος ἀπὸ γέροντος, ἂν ἐχρειάζετο τέτοια ἀλλαγὴ, ὄχι ἀπλῶς ὀλίγον εὐρωστότερος ἀπὸ ἄρρώστου καὶ ἐντελῶς ἐξουθενωμένου, ὅπως ἀκριβῶς εἶμαι τώρα.

Τοῦ ὅτι δὲ δὲν εἶμαι ἤδη παρῶν αὐτοῦ δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ ἐξηγήσῃ κανεὶς μετὰ λόγια τὰ αἴτια, ὄχι μόνον διότι ἐμποδίζομαι ἀπὸ τὴν παροῦσαν ἀσθένειαν, ἀλλὰ καὶ διότι ποτὲ δὲν εἶχα τόσον μεγάλην δυνάμιν λόγου, ὥστε νὰ περιγράψω ζωηρῶς τέτοιαν πολὺπλοκον καὶ ποικίλην νόσον. Τὸ μόνον ποῦ λέγω εἶναι ὅτι ἀπὸ τὴν ἡμέραν τοῦ Πάσχα ἕως τώρα πυρετοὶ καὶ διάρροιαὶ καὶ διαταραχαὶ τῶν σπλάγχχνων, ποῦ με καταβρέχουν σὰν κύματα, δὲν με ἀφήνουν νὰ σηκώσω κεφάλι. Ποία δὲ εἶναι ἡ παροῦσα κατάστασις μου εἰς τὰς λεπτομερείας, θὰ σοῦ τὸ εἶπη ὁ ἀδελφὸς Βάραχος, ἂν καὶ ὄχι εἰς ὀλόκληρον τὴν

σεως. Πάνν δὲ πέπεισμαι, εἰ γνησίως ἡμῖν συνεύξαιο, πάνθ' ἡμῖν λυθήσεσθαι ῥαδίως τὰ δυσχερῆ.

41

157. ANTIOXΩ

Πῶς οἶει βαρέως ἤνεγκα διαμαρτῶν σου τῆς συντυχίας κατὰ τὸ θέρος; Καίτοι οὐδὲ ἡ τῶν ἄλλων τοιαύτη γέγονεν ὥστε μέχρι κόρου ἡμῖν προελθεῖν, ἀλλ' οὖν καὶ ὄναρ ἰδεῖν τὰ ποθούμενα φέρει τινὰ τοῖς ἀγαπῶσι παραμυθίαν. Σὺ δὲ οὐδὲ ἐπιστέλλεις, οὕτως ἀργός εἶ, ὥστε μηδὲ τὴν ἀπόλειψιν ἄλλη τινὶ αἰτία μᾶλλον ἢ τῷ ἀργῶς ἔχειν πρὸς τὰς ὑπὲρ τῆς ἀγάπης ἀποδημίας λογίζεσθαι. Ἄλλὰ τοῦτο μὲν πεπαύσθω ἡμῖν. Εὖχον δὲ ὑπὲρ ἡμῶν καὶ παρακάλει τὸν Κύριον μὴ ἐγκαταλιπεῖν ἡμᾶς, ἀλλ' ὡς ἐκ τῶν ἐπελθόντων παρήγαγεν ἡμᾶς πειρασμῶν, οὕτω καὶ ἐκ τῶν προσδοκωμένων ῥύσασθαι εἰς δόξαν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, ἐφ' ᾧ ἠλπίσαμεν.

42

168. ANTIOXΩ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΩ ΑΔΕΛΦΙΔΩ
SYNONTI EN TH EΞΟΡΙΑ

Ὅσον οὐδύρομαι τὴν Ἐκκλησίαν τὴν στερηθεῖσαν τῆς τοῦ τοιούτου ποιμένος ἐπιστασίας, τοσοῦτον μακαρίζω ὑμᾶς καταξιω-

Ἐπιστολὴ 157. Ἐγράφη τὸ 373. Ὁ Ἀντίοχος ἦτο ἀνεψιὸς τοῦ Εὐσεβίου Σαμοσάτων. Δὲν εἶναι ὁμοῦ καθόλου ἀπίθανον νὰ πρόκηται ἐδῶ περὶ ἄλλου προσώπου μὲ τὸ ἴδιον ὄνομα.

Ἐπιστολὴ 168. Ἐγράφη ἀργὰ τὸ θέρος τοῦ 374. Ὁ Ἀντίοχος, ἀνεψιὸς τοῦ Εὐσεβίου Σαμοσάτων, εἶχεν ἀκολουθήσει τὸν ἱεράρχην τοῦτον εἰς τὴν ἐξορίαν, εἰς Θράκην, ἀκριβῶς κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτήν.

ἕκτασίν τῆς, ἀλλὰ ἀρκετὰ διὰ νὰ στηρίξη τὴν αἰτίαν τῆς καθυστερήσεως. Εἶμαι δὲ ἀπολύτως πεπεισμένος ὅτι, ἐὰν συνευχηθῆς μαζί μὲ ἡμᾶς γνησίως, ὅλοι αἱ δυσχέρειαι μας θὰ ὑπερπηδηθοῦν εὐκολα.

41

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 157
ΠΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧΟΝ

Πόσον, νομίζεις, ἀπεγοητεύθην πού δὲν σὲ συνήντησα τοῦτο τὸ καλοκαίρι; Μολονότι οὔτε τῶν προηγουμένων ἐτῶν ἢ συνάντησις ἦτο τόσον μακρά, ὥστε νὰ μᾶς προκαλέσῃ κόρον, πάντως τὸ νὰ ἴδῃ κανεὶς τὰ ποθούμενα πρόσωπα καὶ εἰς δειρον ἀκόμη τοῦ φέρει κάποιαν παρηγορίαν. Σὺ δὲ οὔτε κἂν γράφεις· τόσον ὀκνηρὸς εἶσαι, ὥστε καὶ ἡ παράλειψις νὰ μᾶς ἐπισκεφθῆς νὰ μὴ ἠμπορῇ ν' ἀποδοθῆ εἰς ἄλλην αἰτίαν παρὰ εἰς τὴν ὀκνηρίαν ν' ἀναλάβῃς ταξίδια ὑπὲρ τῆς ἀγάπης.

Ἄλλ' ἄς μὴ λεχθοῦν περισσότερα διὰ τὸ θέμα αὐτό. Νὰ εὐχεσῶν δὲ ὑπὲρ ἡμῶν καὶ νὰ παρακαλῆς τὸν Κύριον νὰ μὴ μᾶς ἐγκαταλείψῃ, ἀλλὰ, ὅπως μᾶς ἐξήγαγεν ἀπὸ τὰ περασμένα δεινά, οὕτω νὰ μᾶς λυτρώσῃ καὶ ἀπὸ τὰ ἐνδεχόμενα, εἰς δόξαν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ, εἰς τὸ ὁποῖον ἐναπεθέσαμεν τὰς ἐλπίδας μας.

42

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 168
ΠΡΟΣ ΑΝΤΙΟΧΟΝ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΝ

Ὅσον ὀδύρομαι διὰ τὴν Ἐκκλησίαν πού ἐστερήθη τῆς ἐπιστασίας τοιοῦτου ποιμένου, τόσον μακαρίζω σᾶς πού κατηξιώθητε εἰς τοιαύτην περίστασιν νὰ εἰσθε μαζί μὲ ἕνα ἀν-

θέντας ἐν τοιούτῳ καιρῷ συνεῖναι ἀνδρὶ τὸν μέγαν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας διαθλοῦντι ἀγῶνα. Πέπεισμαι γὰρ ὅτι ὁ Κύριος καὶ ὑμᾶς τῆς αὐτῆς μερίδος καταξιώσει τοὺς καλῶς ἀλείφοντας καὶ ἐπεγειρόντας αὐτοῦ τὴν προθυμίαν. Ἡλίκον δὲ κέρδος ἐν ἡσυχίᾳ βαθεῖα ἀπολαύειν ἀνδρὸς τοσαῦτα μὲν ἐκ τῆς μαθήσεως, τοσαῦτα δὲ ἐκ τῆς πείρας τῶν πραγμάτων συνειληχότος; Ὡστε πέπεισμαι ὑμᾶς νῦν ἐγνωκέναι τὸν ἄνδρα ἡλίκος ἐστὶ τὴν σύνεσιν, διότι ἐν τῷ παρελθόντι χρόνῳ καὶ αὐτὸς τὴν διάνοιαν εἶχεν εἰς πολλὰ σχιζομένην καὶ ὑμεῖς οὐκ ἤγετε σχολὴν ἀπὸ τῶν τοῦ βίου πραγμάτων, ὥστε ὅλοι προσκεῖσθαι τῷ πνευματικῷ νόματι τῷ ἀπὸ καθαρᾶς καρδίας τοῦ ἀνδρὸς προχομένῳ. Ἀλλὰ παράσχοι ὁ Κύριος ὑμᾶς καὶ αὐτῷ παρακλήσιν εἶναι καὶ αὐτοὺς μὴ δεῖσθαι τῆς ἐτέρων παρηγορίας. Ὅπερ οὖν καὶ πέπεισμαι περὶ τῶν καρδιῶν ὑμῶν τεκμαιρόμενος τῇ τε ἑμᾶντοῦ πείρᾳ ἣν πρὸς ὀλίγον ὑμῶν ἐπειράθη καὶ τῇ μεγάλῃ διδασκαλίᾳ τοῦ καλοῦ καθηγητοῦ οὗ μᾶς ἡμέρας συνουσία αὐταρκῆς ἐφόδιον πρὸς σωτηρίαν.

43

181. ΟΤΡΗΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΜΕΛΙΤΗΝΗΣ

Οἶδα ὅτι καὶ τῆς σῆς εὐλαβείας τοσοῦτον ἄπτεται ὁ χωρισμὸς τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Εὐσεβίου ὅσον καὶ ἡμῶν αὐτῶν. Ἐπεὶ οὖν ἀμφοτέροι χρῆζομεν παρακλήσεως, ἀλλήλοις γινόμεθα παραμυθία. Καὶ σὺ τε ἡμῖν ἐπίστελλε τὰ ἐκ Σαμοσάτων, ἡμεῖς

Ἐπιστολὴ 181. Ἐγράφη τὸ 373, ὀλίγον χρόνον μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Εὐσεβίου Σαμοσάτων εἰς τὸν τόπον τῆς ἔξορας. Ὁ Ὀτρήιος, ἐπίσκοπος Μελιτηνῆς τῆς Μικρᾶς Ἀρμενίας, ἦτο σημαίνουσα προσωπικότης τοῦ ὀρθοδόξου κόσμου.

δρα ὁ ὁποῖος ἀγωνίζεται τὸν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγῶνα. Διότι πιστεύω ὅτι ὁ Κύριος θὰ καταξιώσῃ καὶ σᾶς, ποὺ τὸν προπονεῖτε καὶ τοῦ διεγείρετε τὴν προθυμίαν, τῆς ἰδίας ἀμοιβῆς. Πόσον δὲ εἶναι τὸ κέρδος ἀπὸ τὸ ν' ἀπολαύης εἰς κατάστασιν ἀπολύτου ἡσυχίας τῆς συναναστροφῆς ἑνὸς ἀνδρὸς ποὺ ἔχει συλλέξει τόσον πολλὰ ἀπὸ τὴν μάθησιν καὶ ἄλλα τόσα ἀπὸ τὴν πείραν τῶν πραγμάτων;

Ὡστε πιστεύω ὅτι τώρα ἀκριβῶς ἔχετε γνωρίσει τὸν ἄνδρα, ἔχετε γνωρίσει ποῖος εἶναι εἰς τὴν σύνεσιν· διότι εἰς τὸ παρελθὸν καὶ αὐτὸς εἶχε τὴν διάνοιαν περισπασμένην εἰς πολλὰ ζητήματα καὶ σεῖς δὲν εὐκαιρούσατε ἀπὸ τὰς βιοτικὰς ὑποθέσεις, ὥστε ν' ἀφοσιωθῆτε ὁλόκληρος εἰς τὸ πνευματικὸν νόμα ποὺ χύνεται ἀπὸ τὴν καθαρὰν καρδίαν τοῦ ἀνδρὸς. Ἄλλ' εἴθε νὰ δώσῃ ὁ Κύριος ὥστε σεῖς καὶ εἰς αὐτὸν νὰ εἰσθε παρηγορία καὶ ὁ ἴδιος νὰ μὴ ἔχετε ἀνάγκην τῆς παρηγορίας ἄλλων. Πιστεύω δὲ ὅτι τοῦτο ἀκριβῶς θὰ συμβῆῃ ὡς πρὸς τὰς καρδίας σας, κρίνων ἀπὸ τὴν προσωπικὴν μου πείραν, τὴν ὁποῖαν ἀπέκτησα κατὰ τὴν σύντομον συνάντησιν μαζί σας, καὶ ἀπὸ τὴν ἔξοχον διδασκαλίαν τοῦ καλοῦ καθηγητοῦ, τοῦ ὁποῖου ἡ συντροφία ἐπὶ μίαν ἡμέραν εἶναι ἀρκετὸν ἐφόδιον εἰς σωτηρίαν.

43

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 181

ΠΡΟΣ ΟΤΡΗΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΜΕΛΙΤΗΝΗΣ

Γνωρίζω ὅτι ὁ χωρισμὸς τοῦ θεοφιλεστάτου ἐπισκόπου Εὐσεβίου συγκινεῖ καὶ τὴν εὐλάβειάν σου τόσον πολὺ ὅσον καὶ ἡμᾶς τοὺς ἰδίους. Ἐπειδὴ λοιπὸν καὶ οἱ δύο ἔχομεν ἀνάγκην παρηγορίας, ἃς γίνωμεν παραμυθία ὁ ἓνας εἰς τὸν ἄλλον. Καὶ σὺ μὲν νὰ μᾶς γράφῃς τὰ νέα ἀπὸ τὰ Σαμόσατα ¹, ἡμεῖς δὲ θὰ

1. Ἡ Μελιτηνὴ ἦτο πλησιέστερον πρὸς τὰ Σαμόσατα ἀπὸ ὅσον ἦτο ἡ Καισάρεια.

τε ἅπερ ἂν μάθωμεν ἀπὸ τῆς Θράκης ἀπαγγελοῦμεν. Φέρει γὰρ ἔμοι μὲν τὸ γινώσκειν τοῦ λαοῦ τὴν ἐνστασιν οὐ μικρὰν ῥαστώνην ἐκ τῶν παρόντων λυπηρῶν, τῇ δὲ σῇ χρηστότητι τὸ διδάσκεισθαι ἐν οἷς ἔστιν ὁ κοινὸς ἡμῶν πατήρ. Ἀμέλει καὶ νῦν οὐ γράμματι σημαίνειν ἔχομεν, ἀλλ' αὐτὸν παρεστήσαμέν σοι τὸν ἀκριβῶς εἰδότα καὶ ἀπαγγέλλοντα ἐν οἷς αὐτὸν κατέλιπε καὶ ὅπως φέροντα τὰ συμπίπτοντα. Ἐῶχον τοίνυν καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα ὁ Κύριος ταχεῖαν ἐπαγάγη τῶν δεινῶν τούτων τὴν λύσιν.

44

182. ΠΑΥΛΙΝΩ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΩ

Ὅσον λυπούμεθα ἐνθυμούμενοι τὴν ἐρημίαν τῆς Ἐκκλησίας, τοσοῦτον μακαρίζομεν ὑμᾶς εἰς τοῦτο φθάσαντας τὸ μέτρον τῆς ἀθλήσεως, ὃ παράσχοι ὑμῖν ὁ Κύριος μακροθύμως παρελθεῖν, ἵνα καὶ τῆς πιστῆς οἰκονομίας καὶ τῆς γενναίας ἐνστάσεως ἥν ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ ἐπεδειξάσθε τὸν μέγαν μισθὸν ὑποδέξησθε.

45

183. ΠΟΛΙΤΕΥΟΜΕΝΟΙΣ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

Ὅταν ἀπὶ δὴ δὴ ὁ μὲν πειρασμὸς κατὰ πάσης ἤδη κέχεται τῆς οἰκουμένης καὶ αἱ μέγιστα τῶν ἐπὶ Συρίας πόλεων τῶν ἴσων

2. Εἰς τὴν Θράκην ἦτο ἐξόριστος ὁ Εὐσέβιος.

Ἐπιστολὴ 182. Ἐγράφη τὸ 372 ἐπὶ τῇ ἔξορίᾳ τοῦ ἐπισκόπου τῆς πόλεως Εὐσεβίου.

Ἐπιστολὴ 183. Ἐγράφη τὸ 374 πρὸς τὰ μέλη τῆς τοπικῆς βουλῆς τῶν Σαμοσάτων, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἔξορίας τοῦ ἐπισκόπου Εὐσεβίου.

σοῦ γνωστοποιοῦμεν ὅσα τυχόν θά μανθάνωμεν ἀπὸ τὴν Θράκην ². Διότι ὄχι μικράν ἀνακούφισιν ἀπὸ τὰς παρούσας θλίψεις θά φέρῃ εἰς ἐμέ μὲν τὸ νὰ μανθάνω τὴν σταθερότητα τοῦ λαοῦ, εἰς τὴν χρηστότητά σου δὲ τὸ νὰ πληροφορηῖσαι εἰς ποῖαν κατάστασιν εὐρίσκεται ὁ κοινὸς πατήρ μας.

Βέβαια δὲν ἤμποροῦμεν τώρα νὰ περιλάβωμεν εἰς τὸ γράμμα τὰ σχετικά, ἀλλὰ σοῦ παρουσιάζομεν αὐτὸν ποῦ τὰ γνωρίζει ἀκριβῶς καὶ δύναται ν' ἀναφέρῃ εἰς ποῖαν κατάστασιν τὸν ἄφησε καὶ πῶς φέρει τὰ συμβάντα.

Νὰ εὐχῆσαι λοιπὸν καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ ὑπὲρ ἡμῶν, ὥστε ὁ Κύριος νὰ φέρῃ ταχεῖαν τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ αὐτὰ τὰ δεινά.

44

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 182
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΝ ΠΑΥΛΙΝΟΝ

Ὅσον λυπούμεθα, καθὼς ἀναλογιζόμεθα τὴν ἐρήμωσιν τῆς Ἐκκλησίας, τόσον μακαρίζομεν σᾶς, ποῦ ἐφθάσατε εἰς αὐτὸ τὸ ὄριον τῆς ἀθλήσεως, τὸ ὁποῖον εἶθε νὰ δώσῃ ὁ Κύριος νὰ περάσετε μὲ μακροθυμίαν, διὰ νὰ λάβετε τὸν μεγάλον μισθὸν καὶ διὰ τὴν πιστὴν διαχείρισιν καὶ διὰ τὴν γενναίαν ἀντίστασιν τὴν ὁποῖαν ἐδείξατε ὑπὲρ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ.

45

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 183
ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΠΟΛΙΤΕΥΤΑΣ ΤΩΝ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

Ὅταν παρατηρῶ ὅτι αἱ μὲν δοκιμασίαι ἔχουν ἤδη ἐπεκταθῆ εἰς ὀλόκληρον τὴν οἰκουμένην καὶ ὅτι αἱ μεγαλύτεραι ἀπὸ τὰς πόλεις τῆς Συρίας ὑφίστανται τὰ ἴδια μὲ σᾶς παθή-

ὑμῖν πεπεύρανται παθημάτων, οὐ πανταχοῦ δὲ οὕτω δόκιμον καὶ διαπρεπὲς ἐπ' ἀγαθοῖς ἔργοις τὸ βουλευτήριον ὡς τὸ ὑμέτερον νῦν ἐπὶ τῇ σπουδῇ τῶν ἀγαθῶν ἔργων διαβεβόηται, ἐγγύς εἰμι καὶ χάριν ἔχειν ἐπὶ τοῖς οἰκονομηθεῖσιν. Εἰ γὰρ μὴ ἐγεγόνει ἡ θλίψις αὕτη, οὐκ ἂν ὑμῶν διεφάνη τὸ δόκιμον. Ὡστε ἔοικεν, ὅπερ ἐστὶ κάμινος χρυσῶ, τοῦτο εἶναι ἡ ὑπὲρ τῆς εἰς Θεὸν ἐλπίδος θλίψις τοῖς ἀντιποιοιμένοις τινὸς ἀρετῆς. Ἄγε οὖν, ὧ θαυμάσιοι, ὅπως τοῖς προπεπονημένοις ἄξια ἀπαγάγητε τὰ ἐπόμενα καὶ φανῆτε μεγάλη κρηπίδι ἀξιολογωτέραν ἐπιτιθέντες τὴν κορυφήν καὶ περίστητε μὲν τὸν ποιμένα τῆς Ἐκκλησίας, ὅταν δῶ ὁ Κύριος αὐτὸν ἐπὶ τῶν ἰδίων φανῆναι θρόνων, ἄλλος ἄλλο τι τῶν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ πεπολιτευμένων ὑμῖν διηγούμενοι, ἐν δὲ τῇ μεγάλῃ τοῦ Κυρίου ἡμέρᾳ ἕκαστος κατὰ τὴν ἀναλογίαν τῶν πεπονημένων παρὰ τοῦ μεγαλοδώρου Θεοῦ δεχόμενοι τὴν ἀντίδοσιν. Ἡμῶν δὲ μεμνημένοι καὶ ἐπιστέλλοντες ὁσάκις ἂν ἡ δυνατόν δίκαιά τε ποιήσετε τοῖς ἴσοις ἡμᾶς ἀμειβόμενοι καὶ ἅμα οὐ μικρῶς ἡμᾶς εὐφρανεῖτε, τῆς ἡδίστης ἡμῖν φωνῆς ὑμῶν ἐναργῆ σύμβολα διὰ τῶν γραμμάτων διαπεμπόμενοι.

46

198. ΕΥΣΕΒΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

1. Μετὰ τὴν ἐπιστολήν, τὴν διὰ τῶν ὀφφικιαλίων κομισθεῖσαν ἡμῖν, μίαν ἄλλην ἐδεξάμην μετὰ ταῦτα πρὸς ἡμᾶς ἀποσταλεῖ-

Ἐπιστολὴ 198. Ἐγράφη τὴν ἀνοιξιν τοῦ 375 μετὰ τὸ Πάσχα. Ὁ Εὐσέβιος Σαμοσάτων, ἐξόριστος εἰς τὴν Θράκην, παραπνεύεται πού δὲν λαμβάνει ἀπαντήσεις εἰς τὰ γράμματά του. Ὁ Βασίλειος πού ἔχει τὴν φροντίδα συντονισμοῦ τῆς ἀλληλογραφίας πρὸς αὐτὸν καὶ ἀπὸ αὐτὸν δικαιολογεῖται. Ἦτο πράγματι δύσκολος ἡ διακίνησις τῶν ἐπιστολῶν ἐνὸς ἐξοριστοῦ καὶ αὕτη ἔπρεπε νὰ γίνεται κατὰ τρόπον μυστικόν. Εἰς τὸ τέλος ὁ Βασίλειος ὁμιλεῖ περὶ νέας κρίσεως τῆς ὑγείας του. Τοῦτο συνέβαινε πάντοτε, ὅπως φαίνεται, μεταξὺ τῶν μέσων τοῦ χειμῶνος καὶ τῶν μέσων τῆς ἀνοίξεως.

ματα, ἀλλὰ τὸ βουλευτήριον δὲν εἶναι παντοῦ τόσον δόκιμον καὶ διακεκριμένον εἰς ἀγαθὰ ἔργα ὅσον ἔχει τώρα διαφημισθῆ τὸ ἰδικόν σας διὰ τὸν ζῆλόν του πρὸς τὰ ἀγαθὰ ἔργα, κοντεύω νὰ γίνω εὐγνώμων διὰ τὰ συμβάντα. Διότι, ἂν δὲν εἶχε συμβῆ αὐτὸ τὸ θλιβερόν γεγονός, δὲν θὰ ἐφαίνετο ἡ δοκιμότης σας. Ὡστε φαίνεται ὅτι, ὅ,τι εἶναι ἡ κάμινος διὰ τὸν χρυσόν, τοῦτο εἶναι ἡ θλίψις χάριν τῆς εἰς Θεὸν ἐλπίδος διὰ τοὺς ἐπιζητοῦντας τὴν ἀρετὴν.

Ἐμπρὸς λοιπόν, ὦ θαυμάσιοι, φροντίσατε ὥστε εἰς τοὺς ἔως τώρα κόπους σας νὰ προσθέσετε νέους κόπους ἰσαξίους μὲ αὐτοὺς καὶ νὰ φανῆτε ὅτι τοποθετεῖτε εἰς τὸ μέγα θεμέλιον ἓνα ἀξιολογώτερον ἐπιστέγασμα καὶ νὰ περιβάλετε τὸν ποιμένα τῆς Ἐκκλησίας, ὅταν δώσῃ ὁ Κύριος νὰ φανῆ εἰς τὸν θρόνον του, διηγούμενοι εἰς ἡμᾶς ὁ καθένας σας κάποιαν ἰδιαιτέραν ἐνέργειάν του ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, κατὰ δὲ τὴν μεγάλην ἡμέραν τοῦ Κυρίου δεχόμενοι, ὁ καθένας ἀναλόγως πρὸς ὅσα ἐπράξατε, τὴν ἀνταπόδοσιν ἀπὸ τὸν μεγαλόδωρον Θεόν.

Ἐὰν δὲ μᾶς ἐνθυμῆσθε καὶ μᾶς γράφετε, ὁσάκις εἶναι δυνατόν, ἀφ' ἑνὸς μὲν θὰ πράξετε δίκαια, ἀφοῦ θὰ μᾶς ἀμείψετε μὲ τὰ ἴδια, ἀφ' ἑτέρου δὲ θὰ μᾶς εὐφράνετε ὄχι ὀλίγον, διότι διὰ τῶν γραμμάτων θὰ μᾶς στείλετε ζωηρὰ σύμβολα τῆς γλυκυτάτης φωνῆς σας.

46

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 198

ΠΡΟΣ ΕΥΣΕΒΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

1. Μετὰ τὴν ἐπιστολὴν ποὺ μᾶς παρεδόθη ὑπὸ τῶν ὀφφικιαλίων¹, ἐλάβαμεν καὶ μίαν ἄλλην σταλμένην πρὸς ἡμᾶς.

1. Ὁφφικιάλιοι ἔλεγοντο οἱ πολιτικοὶ ἀξίωματοῦχοι κατὰ κανόνα. Ἐδῶ ἴσως πρόκειται περὶ κληρικῶν ποὺ εἶχαν πολιτικὴν θέσιν.

σαν. Αὐτοὶ δὲ ἐπεστείλαμεν, ὅθ' πολλὰς μὲν, διὰ τὸ μηδὲ ἐπιτυχεῖν τῶν πρὸς ὑμᾶς ἀφικνουμένων, πλὴν πλείους τῶν τεσσάρων, ἐν αἷς καὶ τὰς ἀπὸ Σαμοσάτων κομισθείσας ἡμῖν ἐπὶ τοῖς πρώτοις γραμμασι τῆς σῆς θεοσεβείας, ἐσφραγισμένας διεπεμφάμεθα τῷ αἰδεσιμωτάτῳ ἀδελφῷ Λεοντίῳ τῷ ἐξισωτῇ τῆς Νικαίας, παρακαλέσαντες δι' ἐκείνου τῷ φροντίζοντι τῆς οἰκίας τοῦ αἰδεσιμωτάτου ἀδελφοῦ Σωφρονίου ἀποκομισθῆναι, ὥστε ἐκείνου ἐπιμεληθῆναι τῆς πρὸς ὑμᾶς διακομιδῆς. Ἐπεὶ οὖν πολλὰς διαβαίνουσι χεῖρας αἱ ἐπιστολαί, εἰκὸς τὴν παρὰ ἓνα ἀσχολίαν ἢ ῥαθυμίαν αἰτίαν γενέσθαι τοῦ μὴ ὑποδέχεσθαι τὴν σὴν εὐλάβειαν. Ὡστε συγγνώμην ἔχε, παρακαλοῦμεν, τῇ σπάνει τῶν γραμμάτων. Τὸ δὲ ὅτι ἀποστείλαι τινα δέον ἐξ ἡμῶν αὐτῶν οὐκ ἐποιήσαμεν, τοῦτο αὐτὸς μὲν τῇ σεαυτοῦ συνέσει ὀρθῶς ἐπεξήτησας καὶ καθήγω ἡμῶν. Γίνωσκε δὲ τὸν παρ' ἡμῖν χειμῶνα τοσοῦτον γεγενῆσθαι ὥστε πάσας μὲν ὁδοὺς ἐκκλεισθῆναι μέχρι τῶν ἡμερῶν τοῦ Πάσχα, μηδένα δὲ ἡμᾶς ἔχειν τὸν εὐθαρσῶς πρὸς τὰ τῆς ὁδοῦ δυσχερῆ διακείμενον. Καὶ γὰρ εἰ καὶ πολυάνθρωπόν πως εἶναι δοκεῖ τὸ ἱερατεῖον ἡμῶν, ἀλλὰ ἀνθρώπων ἀμελετήτως ἐχόντων πρὸς τὰς ὁδοιπορίας, διὰ τὸ μήτε ἐμπορεύεσθαι μήτε τὴν ἔξω διατριβὴν αἰρεῖσθαι, τὰς δὲ ἑδραίας τῶν τεχνῶν μεταχειρίζεσθαι τοὺς πολλούς, ἐκεῖθεν ἔχοντας τὴν ἀφορμὴν τοῦ ἐφ' ἡμέραν βίου. Αὐτίκα καὶ τὸν ἀδελφόν τοῦτον, ὃν νῦν ἀπεστείλαμεν πρὸς τὴν εὐλάβειάν σου ἐκ τῆς χώρας μεταστειλόμενοι, ἐχρησάμεθα αὐτῷ διακόνῳ τῶν πρὸς τὴν σὴν ὀσιότητα γραμμάτων, ἵνα καὶ τὰ ἡμέτερα σαφῶς διαγγείλῃ καὶ τὰ αὐτόθεν ἡμῖν ἐναργῶς καὶ ταχέως τῇ τοῦ Θεοῦ

2. Ὁ Λεόντιος, λεγόμενος αἰδεσιμώτατος ἀδελφός, ἦτο πιθανῶς κληρικός, ἂν καὶ οἱ τίτλοι τῶν κληρικῶν καὶ τῶν πολιτικῶν ἦσαν ἀκόμη ἀδιευκρίνιστοι καὶ πολὺ συχνὰ κοινοὶ τότε.

3. Δὲν εἶναι σαφές ἂν ὁ Σωφρόνιος αὐτὸς πρέπει νὰ ταυτισθῇ μὲ τὸν Σωφρόνιον μάγιστρον, φίλον τοῦ Βασιλείου.

4. Ἐδῶ φαίνεται ἡ δυσκολία τῆς διακινήσεως τῆς ἀλληλογραφίας τότε, ἔλλείπει τακτικῆς ὑπηρεσίας ταχυδρομείου καὶ ἐκ τῆς ἀνάγκης προφυλάξεως ἀπὸ τοῦς καιροφυλακτοῦντας φιλαρειανούς ἄρχοντας.

5. Οἱ κληρικοὶ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, ὅπως καὶ μεταγενεστέρως,

Ἡμεῖς δὲ οἱ ἴδιοι δὲν ἐστείλαμεν βέβαια πολλάς, διότι δὲν εὐρίσκαμεν ἀνθρώπους πού νά ἤρχοντο πρὸς σᾶς, ἀλλὰ πάντως περισσοτέρας ἀπὸ τέσσαρας. Μεταξὺ αὐτῶν εἶναι καὶ ἐκεῖναι πού μᾶς ἐστάλησαν ἀπὸ τὰ Σαμόσατα εἰς ἀπάντησιν πρὸς τὰ πρῶτα γράμματα τῆς θεοσεβείας σου καὶ τὰς διεβιβάσαμεν σφραγισμένας εἰς τὸν αἰδεσιμώτατον ἀδελφὸν Λεόντιον², τὸν φορολογικὸν ἀναθεωρητὴν Νικαίας, μὲ τὴν παράκλησιν νά διαβιβασθοῦν ἀπὸ αὐτὸν εἰς τὸν ἐπιμελητὴν τῆς οἰκίας τοῦ αἰδεσιμωτάτου ἀδελφοῦ Σωφρονίου³, ὥστε ἐκεῖνος νά φροντίσῃ διὰ τὴν εἰς σᾶς ἀποστολήν. Ἐπειδὴ λοιπὸν αἱ ἐπιστολαὶ περνοῦν ἀπὸ πολλὰ χέρια⁴, εἶναι φυσικὸν ἢ ἀπασχόλησις ἢ ραθυμία ἐνός νά γίνεταί αἰτία νά μὴ τὰς λαμβάνῃ ἢ εὐλάβειά σου. Ὡστε παρακαλοῦμεν νά μᾶς συγχωρήσῃς διὰ τὴν ἀραιότητα τῶν γραμμάτων.

Διὰ δὲ τὴν παράλειψιν νά στείλωμεν κάποιον ἀπὸ ἐδῶ, ὅπως ἔπρεπε, σὺ μὲν κατὰ τὴν σύνεσίν σου ὀρθῶς ἐζήτησες τὸν λόγον καὶ μᾶς παρετήρησες· γνώριζε ὁμως ὅτι ὁ χειμὼν ἐδῶ ἔγινε τόσον βαρὺς, ὥστε νά ἔχουν κλεισθῆ ὅλοι οἱ δρόμοι μέχρι τῶν ἡμερῶν τοῦ Πάσχα καὶ νά μὴ ἔχωμεν κανένα ἀρκετὰ θαρραλέον διὰ νά περιφρονήσῃ τὰς δυσκολίας τοῦ δρόμου. Διότι τὸ ἱερατεῖόν μας, ἂν καὶ φαίνεται κάπως πολυάνθρωπον, ἀποτελεῖται ἀπὸ ἀνθρώπους ἀσυνηθιστοὺς εἰς τὰς ὀδοιπορίας, ἀφοῦ οὔτε ἐμπορεύονται οὔτε τὴν ἐξωτερικὴν ζωὴν προτιμοῦν, ἀσκοῦν δὲ οἱ περισσότεροι γενικῶς τὰς καθημερινῆς διαβιώσεως⁵. Σκέψου ὅτι καὶ τὸν ἀδελφὸν τοῦτον, πού τώρα ἀπεστείλαμεν εἰς τὴν εὐλάβειάν σου, τὸν προσεκελεύσαμεν ἀπὸ τὴν ὑπαιθρον περιοχὴν, διὰ νά τὸν χρησιμοποιοῦσῃμεν ὡς κομιστὴν τῶν γραμμάτων πρὸς τὴν ὀσιότητά σου, ὥστε καὶ τὰ ἰδικὰ μας νά σοῦ ἀνακοινῶσῃ σαφῶς καὶ τὰ ἀπὸ αὐτοῦ διὰ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ νά φέρῃ εἰς ἡμᾶς καθαρῶς καὶ ταχέως.

Ἐξασκοῦσθαι τέχνην ἢ ἐπιστήμην διὰ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν οἰκονομικῶν μέσων τῆς ζωῆς.

χάριτι διακομίση. Καὶ τὸν ποθεινότατον ἀδελφὸν Εὐσέβιον τὸν ἀναγνώστην πάλαι ἐπειγόμενον πρὸς τὴν σὴν θεοσέβειαν ἐπέσχομεν, τὸ τῶν ἀέρων εὐκραεὺς ἀναμένοντες. Καὶ νῦν μέντοι ἐν φροντίδι οὐ τῇ τυχούσῃ εἰμί, μήποτε αὐτῷ τὸ περὶ τὰς ὁδοιπορίας ἀηθες ξενισμὸν ἐμποιήσῃ καὶ ἀρρωστίας αἰτίαν παράσχη τῷ σώματι εὐαφόρως ἔχοντι πρὸς τὴν ἀσθένειαν.

2. Τὰ μέντοι καινοτομηθέντα περὶ τὴν Ἀνατολὴν περιττὸν ἡμᾶς ἐστὶ διὰ γραμμάτων σημαίνειν, αὐτῶν τῶν ἀδελφῶν ἀκριβῶς δυναμένων ἀφ' ἑαυτῶν διαγγεῖλαι. Γίνωσκε δέ, τιμιωτάτη μοι κεφαλὴ, ὅτι ἡνίκα ταῦτα ἐπέστελλον, οὕτω διεκείμην φαύλως ὥστε πάσας με λοιπὸν τοῦ ζῆν τὰς ἐλπίδας ἐπιλελοιπέναί. Καὶ γὰρ οὐδὲ ἐξαριθμηθῆσθαι δυνατὸν τῶν ἐπιγινομένων μοι συμπτωμάτων τὸ πλῆθος, καὶ τὴν ἀσθένειαν καὶ τὸ μέγεθος τῶν πυρετῶν καὶ τὴν κακοήθειαν ὁποῖα· πλὴν ὅτι ἐκ πάντων ἐν τὸ συναγόμενον, πληρῶσαι ἡμᾶς λοιπὸν τὸν χρόνον τῆς παροικίας τοῦ δυστήνου τούτου καὶ ὀδυνηροῦ βίου.

47

237. ΕΥΣΕΒΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

1. Ἐγὼ καὶ διὰ τοῦ βικαρίου τῆς Θράκης ἐπέστειλα τῇ θεοσεβείᾳ σου, καὶ διὰ τινος πραιποσίτου τῶν κατὰ Φιλιππούπολιν θησαυρῶν ἐκ τῆς ἡμετέρας ἐπὶ τὴν Θράκην διαβαίνοντος ἔγραψα ἐτέρας ἐπιστολάς, καὶ παρεκάλεσα αὐτὸν ἀνελεῖσθαι, ὅταν ἀπαίρη.

¹Επιστολὴ 237. Ἐγράφη τὴν ἀνοιξιν τοῦ 376, ἐνῶ ὁ Εὐσέβειος ἦτο ἀκόμη ἐξόριστος εἰς τὴν Θράκην.

Τὸν δὲ ἀγαπητὸν ἀδελφὸν Εὐσέβιον, τὸν ἀναγνώστην, πού ἀπὸ καιρὸν ἐποθοῦσε νὰ ἔλθῃ εἰς τὴν θεοσέβειάν σου, συνεκρατήσαμεν, ἀναμένοντες τὴν βελτίωσιν τοῦ καιροῦ. Καὶ τώρα δὲ εἶμαι εἰς ὄχι τὴν τυχούσαν ἀγωνίαν, μήπως ἡ ἀπειρία εἰς τὰς ὁδοιπορίας τοῦ προκαλέσῃ καμμίαν ἀνωμαλίαν καὶ δώσῃ εἰς τὸ σῶμα καμμίαν ἀφορμὴν ἀρρωστείας, διότι εἶναι ἀρκετὰ φιλάσθενον.

2. Τοὺς νεωτερισμοὺς πού ἀπεφασίσθησαν εἰς τὴν Ἀνατολήν εἶναι περιττὸν νὰ γνωστοποιήσωμεν μὲ γράμματα, ἐφ' ὅσον οἱ ἀδελφοὶ ἠμποροῦν νὰ σοῦ ἐκθέσουν τὰ κατ' αὐτοὺς προφορικῶς μὲ ἀκρίβειαν. Γνώριζε δὲ, τιμιωτάτῃ μου κεφαλῇ, ὅτι ὅταν ἔγραφα αὐτὰ ἐδῶ, ἤμην τόσον ἀσχημα, ὥστε εἶχα χάσει ὅλας μου τὰς ἐλπίδας ὅτι πρόκειται νὰ ἐπιζήσω. Διότι δέν εἶναι δυνατὸν οὔτε νὰ ἀπαριθμήσω κἂν ὅλα τὰ ὀδυνηρὰ συμπτώματα πού ἐδοκίμασα καὶ νὰ περιγράψω τὴν ἀσθένειαν καὶ τὴν ἔντασιν τῶν πυρετῶν καὶ τὴν κακοδιαθεσίαν. Θ' ἀναφέρω ὁμῶς ὅτι ἀπὸ ὅλα αὐτὰ ἓνα μόνον συνάγεται, ὅτι συνεπληρῶσαμεν ἤδη τὸν χρόνον τῆς παραμονῆς μας εἰς τὸν δυστυχημένον καὶ ὀδυνηρὸν τοῦτον βίον.

47

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 237

ΠΡΟΣ ΕΥΣΕΒΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

1. Ἐγραφα εἰς τὴν θεοσέβειάν σου ἓνα γράμμα μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ τὸ στείλω διὰ τοῦ βικαρίου τῆς Θράκης¹ καὶ ἐπίσης ἄλλο ἓνα γράμμα μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ τὸ στείλω δι' ἑνὸς προϊσταμένου τοῦ δημοσίου ταμείου τῆς Φιλιππουπόλεως, ὁ ὁποῖος διήρχετο διὰ τῆς ἐπαρχίας μας πρὸς τὴν Θράκην καὶ τὸν ὁποῖον εἶχα παρακαλέσει νὰ τὸ παραλάβῃ ὅταν ἀναχω-

1. Τὸ ἀξίωμα τοῦ βικαρίου ἰσοδυναμοῦσε μὲ τὸ τοῦ ἐπόπτου τῶν ἐπαρχιῶν μιᾶς μεγάλης διοικήσεως.

Ἄλλ' οὔτε ὁ βικάριος ὑπεδέξατο ἡμῶν τὰ γράμματα. Περιοδουόντων γὰρ ἡμῶν τὴν παροικίαν, ἐπιστὰς τῇ πόλει ἐσπέρας, ὄρθρου βαθέος πάλιν ἀπήλασεν, ὥστε τοὺς οἰκονόμους λαθεῖν τῆς ἐκκλησίας τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἐπιδημίαν καὶ οὕτω μείναι παρ' ἡμῖν τὰ γράμματα. Ὁ δὲ πραιπόσιτος, τάχα ἀβουλήτου τινὸς αὐτὸν περιστάσεως κατασχούσης, ἐξώρμησε μῆτε τὰς ἐπιστολὰς ἀνελόμενος μῆτε ἡμᾶς θεασάμενος. Ἄλλου δὲ οὐδενὸς ἦν ἐπιτυχεῖν ὅθεν ἐμείναμεν λυπούμενοι, ὅτι μῆτε ἐπιστέλλειν ἡμῖν ἔξεστι μῆτε δέχεσθαι παρὰ τῆς σῆς θεοσεβείας γράμματα. Καίτοι ἐβουλόμην, εἴ μοι ἦν δυνατόν, τὰ ἐφ' ἐκάστης ἡμέρας συμπύπτοντα ἡμῖν διαγγέλλειν σοι. Οὕτω γὰρ πολλὰ καὶ παραδόξά ἐστι τὰ πράγματα, ὥστε ἱστορίας ἐφημερίδος χρῆζειν, ἣν καὶ συνέταξα, εἰ ἴσθι, εἰ μὴ τῇ συνεχείᾳ τῶν προσπιπτόντων τοὺς λογισμοὺς εἶχον τῶν προκειμένων ἐκκρονομένους.

2. Ἐπεδήμησεν ἡμῖν βικάριος, τὸ πρῶτον καὶ μέγιστον τῶν ἡμετέρων κακῶν· ἄνθρωπος, εἰ μὲν καὶ αἰρετικὸς τὸ φρόνημα οὐκ ἐπίσταμαι (οἶμαι γὰρ αὐτὸν παντὸς ἀπειρον εἶναι λόγου καὶ μηδὲ ἔχειν τινὰ σπουδὴν μηδὲ μελέτην περὶ τὰ τοιαῦτα· ἐν ἄλλοις γὰρ αὐτὸν ὁρῶ τῇ ψυχῇ καὶ τῇ σαρκὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἐνασχολούμενον), πλὴν ἀλλὰ φιλαίρετικὸς καὶ οὐ πλέον ἐκείνους φιλῶν ἢ πρὸς ἡμᾶς ἀπεχθῶς ἔχων. Συνεκρότησε μὲν γὰρ σύνοδον ἀθετούντων ἐν μέσῳ τῶ χειμῶνι ἐπὶ τῆς Γαλατίας· καὶ ἐξέβαλε μὲν τὸν Ὑψιν, ἀντικατέστησε δὲ τὸν Ἐκδίκιον. Ἀγώγιμον δὲ προσέταξε γενέσθαι τὸν ἀδελφὸν τὸν ἐμὸν ὑπὸ ἐνὸς ἀνθρώπου καὶ τούτου ἀσήμον αἰτιαθέντα. Εἶτα μικρὸν ἀσχοληθεὶς περὶ τὸ στρατόπεδον πάλιν ἡμῖν ἐπῆλθε θυμοῦ καὶ φόβου πνέων, καὶ πάντας

2. Ποῖος γνωρίζει, ἂν ὁ βικάριος καὶ ὁ ταμίης ἐκεῖνος δὲν ἀπέφυγαν νὰ παραλάβουν τὰς ἐπιστολὰς τοῦ Βασιλείου; Ἦσαν προφανῶς καὶ οἱ δύο φίλοι τῶν Ὀρθοδόξων, ἀλλ' ὁ αὐτοκράτωρ ὑπὸ τὸν ὁποῖον ὑπηρετοῦσαν ἦτο ἀρειανός, καὶ ὁ Εὐσέβιος εἶχεν ἐξορισθῆ κατόπιεν διαταγῆς αὐτοῦ.

3. Ἀναφέρεται εἰς τὸν βικάριον Πόντου Δημοσθένην.

4. Εἶναι ἢ εἰς Ἄγκυραν, πρωτεύουσαν τῆς Γαλατίας, συγκροτηθεῖσα σύνοδος τὸν Δεκέμβριον τοῦ 375.

ρήση. Ἄλλ' οὔτε ὁ βικάριος παρέλαβε τὸ γράμμα μας· διότι, ἐνῶ εὐρισκόμεθα εἰς περιοδείαν ἀνά τὴν ἐπαρχίαν ἡμῶν, αὐτὸς ἐπεσκέφθη τὴν πόλιν ἡμῶν τὸ βράδυ καὶ ἀνεχώρησε πάλιν πολὺ πρῶτῃ, ὥστε οἱ οἰκονόμοι τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἀντελήφθησαν τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ ἀνδρὸς καὶ οὕτω τὸ γράμμα ἔμεινεν εἰς τὰς χεῖράς μας. Ὁ δὲ προϊστάμενος τοῦ ταμείου, πιεζόμενος ἀπὸ κάποιο δυσάρεστον συμβάν, ἐξεκίνησεν ἐξαφνικᾶ, χωρὶς οὔτε τὴν ἐπιστολὴν νὰ παραλάβῃ οὔτε ἡμᾶς νὰ ἴδῃ ἐκ νέου².

Συνεπῶς ἐμείναμεν μὲ τὴν λύπην, ὅτι δὲν μᾶς εἶναι δυνατόν οὔτε νὰ σοῦ γράφωμεν οὔτε νὰ λαμβάνωμεν γράμματα ἀπὸ τὴν θεοσέβειάν σου. Καὶ ὁμως ἤθελα, ἐὰν μοῦ ἦτο δυνατόν, νὰ σοῦ ἀναφέρω ὅσα μᾶς συμβαίνουν καθημερινῶς. Διότι εἶναι τόσον πολλὰ καὶ τόσον παράδοξα τὰ πράγματα, ὥστε νὰ χρειάζεται καθημερινὴ ἐξιστόρησις ἐφημερίδος, τὴν ὁποῖαν καὶ θὰ συνέτασσα, νὰ εἶσαι βέβαιος, ἐὰν αἱ σκέψεις μου δὲν ἀπετρέποντο ἀπὸ τὸν σκοπὸν αὐτὸν διὰ τῶν διαδοχικῶν ἐνοχλητικῶν συμβάντων.

2. Μᾶς ἐπεσκέφθη βικάριος³, τὸ πρῶτον καὶ μέγιστον τῶν δεινῶν μας. Ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος δὲν γνωρίζω ἂν εἶναι καὶ αἰρετικὸς εἰς τὸ φρόνημα (διότι νομίζω ὅτι εἶναι ἄπειρος δι' ὅποιανδήποτε διανόησιν καὶ δὲν ἔχει οὔτε ἐνδιαφέρον οὔτε ἀσκήσιν εἰς τοιαῦτα ζητήματα· πράγματι δὲ τὸν βλέπω ν' ἀσχολῆται νύκτα καὶ ἡμέραν μὲ τὴν ψυχὴν καὶ τὴν σάρκα εἰς ἄλλα θέματα), ἀλλὰ πάντως εἶναι φιλαίρετικός, καὶ δὲν εἶναι περισσότερον φιλικὸς πρὸς ἐκείνους ἀπὸ ὅσον εἶναι πλήρης μίσους πρὸς ἡμᾶς. Λοιπὸν μεσοχείμωνα συνεκρότησεν εἰς τὴν Γαλατίαν⁴ σύνοδον ἀσεβῶν ἀνδρῶν καὶ ἀπεμάκρυνε τὸν Ὑψιν, ἐτοποθέτησε δὲ εἰς τὴν θέσιν τοῦ τὸν Ἐκδίκιον⁵. Διέταξε δὲ ν' ἀπομακρυνθῇ ὁ ἀδελφός μου⁶, καταγγεληθεὶς ὑπὸ ἐνὸς ἀνθρώπου, καὶ μάλιστα ἀσήμου. Ἐπειτα, ἀσχοληθεὶς ἐπ'

5. Εἰς τὴν ἔδραν τοῦ Παρνασσοῦ παρὰ τὸν Ἄλυν ποταμόν.

6. Ὁ Γρηγόριος, ἐπίσκοπος Νύσσης, βλ. ἐπιστολὴν 225.

μὲν μᾶ φωνῇ τοὺς ἱερατικοὺς τῆς ἐν Καισαρείᾳ Ἐκκλησίας παρέδωκε τῇ Βουλῇ. Ἐν δὲ Σεβαστείᾳ ἐκαθέσθη πολλὰς ἡμέρας φυλοκρινῶν, καὶ τοὺς μὲν ἡμῖν κοινωνοῦντας βουλευτὰς ὀνομάζων καὶ καταδικάζων τῇ ὑπηρεσίᾳ τῶν δημοσίων, τοὺς δὲ τῷ Εὐσταθίῳ προσκειμένους ταῖς μεγίσταις τιμαῖς περιέπων. Πάλιν σύνοδον περὶ Νύσσαν Γαλατῶν καὶ Ποντικῶν συγκροτηθῆναι προσέταξεν. Οἱ δὲ ὑπήκουσαν καὶ συνδραμόντες ἔπεμφάν τινα ταῖς Ἐκκλησίαις, ὃν οὐκ ἂν ἐλοίμην ἐγὼ εἰπεῖν ὁποῖος, εἰκάζειν δὲ ἔξεστι τῇ σῆ φρονήσει ποταπὸν εἶκὸς εἶναι τὸν τοιαύταις προαιρέσεσιν ἀνθρώπων ὑπηρετούμενον. Καὶ νῦν ὅτε ταῦτα ἐπέστελλον, τὸ αὐτὸ τοῦτο σύνταγμα ἐπὶ τὴν Σεβάστειαν ὤρμησε, τῷ τε Εὐσταθίῳ συναφθῆναι καὶ μετ' αὐτοῦ τὰ τῶν Νικοπολιτῶν καταστρέφασθαι· ὁ γὰρ μακάριος Θεόδοτος κεκοίμηται. Καὶ τέως μὲν τὰς πρώτας τοῦ βικαρίου προσβολὰς γενναίως καὶ καρτερῶς ἀπεκρούσαντο. Πείθειν γὰρ αὐτοὺς ἐπειρᾶτο δέξασθαι τὸν Εὐστάθιον καὶ δι' αὐτοῦ λαβεῖν τὸν ἐπίσκοπον. Ὡς δὲ εἶδεν αὐτοὺς ἐκόντας οὐκ ἐνδιδόντας, νῦν πειρᾶται βιαιοτέρῳ χειρὶ ἐγκαταστήσαι τὸν διδόμενον. Ὑποθρλεῖται δὲ τις καὶ συνόδου προσδοκία, καθ' ἣν προαιροῦνται καλέσαντες ἡμᾶς ἢ λαβεῖν κοινωνοὺς ἢ χρήσασθαι τῇ συνηθείᾳ. Τὰ μὲν οὖν τῶν Ἐκκλησιῶν τοιαῦτα. Ἐγὼ δὲ αὐτὸς ὅπως διάκειμαι κατὰ τὸ σῶμα σιωπᾶν ἡγοῦμαι βέλτιον εἶναι ἢ γράφειν, διότι τὰ μὲν ἀληθῆ λέγων λυπήσω, ψεύσασθαι δὲ οὐκ ἔχομαι.

7. Βλ. Πράξ. 9, 1, «ὁ δὲ Σαῦλος, ἔτι ἐμπνέων ἀπειλῆς καὶ φόνου εἰς τοὺς μαθητὰς τοῦ Κυρίου, προσελθὼν τῷ ἀρχιερεῖ, ἠτήσατο παρ' αὐτοῦ ἐπιστολάς».

8. Πρόκειται περὶ τῆς τοπικῆς βουλῆς τῆς Καισαρείας.

9. Ἴδου ὅτι ὑπῆρχεν ἐποχὴ κατὰ τὴν ὁποῖαν τὸ νὰ καταστῆ κανεὶς βουλευτῆς ἔθεωρεῖτο συμφορὰ! Βεβαίως πρόκειται πάλιν περὶ τοπικῆς βουλῆς, τῆς ὁποίας τὰ μέλη διωρίζοντο ὑπὸ ἀνωτάτων ἀξιωματούχων τοῦ κράτους, ὡς ὁ ὑπαρχος, ὁ διοικητὴς ὑπηρεσιῶν, ὁ ἐπόπτης διοικήσεως. Οἱ βουλευταί, ἀσχολούμενοι μὲ τὰς ὑποθέσεις τῆς πόλεως καὶ τῆς περιοχῆς τῆς, ἔπρεπε νὰ παραμελήσουν τὰς ἰδίας τῶν ὑποθέσεις.

10. Τὴν ἀνοιξιν τοῦ 376. Ὁ Γρηγόριος Νύσσης τελικῶς ἐκηρύχθη ἑκπτωτος ἀπὸ αὐτὴν τὴν σύνοδον, ἀπῶν φυσικά.

ὀλίγον μὲ τὰ ζητήματα τοῦ στρατοπέδου, ἦλθε πάλιν ἐναντίον μας γεμᾶτος θυμὸν καὶ φονικόν ⁷, καὶ μ' ἓνα διάταγμα παρέδωκεν εἰς τὴν βουλὴν ⁸ ὅλους τοὺς ἱερατικούς τῆς Καισαρείας. Εἰς δὲ τὴν Σεβᾶστειαν παρέμεινε πολλὰς ἡμέρας ἐξετάζων λεπτομερῶς τὰ ζητήματα, καὶ τοὺς μὲν κοινωνοῦντας μὲ ἡμᾶς διώρισε βουλευτὰς καὶ κατεδίκασεν εἰς δημοσίαν ὑπηρεσίαν ⁹, τοὺς δὲ προσκειμένους εἰς τὸν Εὐστάθιον ἐτίμησεν ἰδιαιτέρως.

Ἐπειτα πάλιν συνεκάλεσε σύνοδον Γαλατῶν καὶ Ποντίων ἐπισκόπων εἰς τὴν Νύσσαν ¹⁰. Αὐτοὶ δὲ ὑπήκουσαν καὶ, ἀφοῦ συνῆλθαν, ἔστειλαν εἰς τὰς Ἐκκλησίας κάποιον πρόσωπον, πού ἐγὼ θὰ ἐπροτιμοῦσα νὰ μὴ εἶπω ποῖον, εἶναι δὲ δυνατόν νὰ εἰκάσῃ ἡ φρόνησις σου ποίου χαρακτήρος εἶναι ὅποιος ὑπηρετεῖ ἀνθρώπους μὲ τοιαύτας προθέσεις.

Τώρα δὲ πού γράφω τὸ γράμμα τοῦτο, ἡ ἰδία αὐτῆ συμμορία ὤρμησε πρὸς τὴν Σεβᾶστειαν, διὰ νὰ συνενωθῇ μὲ τὸν Εὐστάθιον καὶ ν' ἀνατρέψῃ τὴν κατάστασιν τῶν Νικοπολιτῶν. Διότι ὁ μακάριος Θεόδοτος ἔχει κοιμηθῆ. Καὶ ἕως τώρα μὲν αὐτοὶ ἀπέκρουσαν γενναίως καὶ κρατερῶς τὰς ἐπιθέσεις τοῦ βικαρίου. Πράγματι οὗτος προσεπάθησε νὰ τοὺς πείσῃ νὰ δεχθοῦν τὸν Εὐστάθιον καὶ νὰ λάβουν δι' αὐτοῦ νέον ἐπίσκοπον· ἐπειδὴ ὅμως τοὺς εἶδε νὰ μὴ ὑποχωροῦν ἔκουσίως, τώρα προσπαθεῖ νὰ ἐγκαταστήσῃ τὸν διδόμενον ἐπίσκοπον ¹¹ μὲ βιαιοτέραν χεῖρα. Φημολογεῖται δὲ καὶ κάποια προσδοκία συνόδου, εἰς τὴν ὁποίαν προτίθενται νὰ καλέσουν ἡμᾶς καὶ ἡ νὰ λάβουν ἡμᾶς κοινωνοὺς ἢ ἀπλῶς νὰ ἔχουν τὴν φιλίαν μας.

Τὰ μὲν ζητήματα τῶν Ἐκκλησιῶν λοιπὸν εἶναι τοιαῦτα. Πῶς δὲ εὐρίσκομαι ἐγὼ ὁ ἴδιος εἰς τὸ σῶμα, θεωρῶ καλύτερον νὰ σιωπήσω παρὰ νὰ γράψω, διότι, ἐὰν μὲν εἶπω τὴν ἀλήθειαν θὰ σὲ λυπήσω, νὰ ψευθῶ δὲ μοῦ εἶναι ἀνυπόφορον.

11. Ὁ διὰ τοῦ Εὐσταθίου διδόμενος ἐπίσκοπος ἦτο ὁ Φρόντων. Εἰς ἄλλας ἐπιστολάς βλέπομεν ὅτι τελικῶς ἐπεκράτησεν εἰς τὴν Νικόπολιν ὀρθόδοξος, ὁ Εὐφρόνιος, μετατεθεὶς ἀπὸ τὴν Κολώνειαν, κατόπιν ἐνεργειῶν τοῦ ἐπισκόπου Σατάλων Ποιμενίου.

239. ΕΥΣΕΒΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

1. Ἐδωκεν ὁ Κύριος ἡμῖν καὶ νῦν διὰ τοῦ ποθεινοτάτου καὶ εὐλαβεστάτου ἀδελφοῦ ἡμῶν Ἀντιόχου τοῦ συμπρεσβυτέρου προσφθέγξασθαι σου τὴν ὁσιότητα, καὶ σὲ μὲν παρακαλέσαι τὰ συνήθη ποιεῖν, προσεύχεσθαι ὑπὲρ ἡμῶν, ἑαυτοῖς δὲ εὐρεῖν τινα τῆς μακρᾶς ἀπολείψεως παραμυθίαν ἐκ τῆς διὰ τοῦ γράμματος ὀμιλίας. Προσευχόμενος δὲ τοῦτο πρῶτον καὶ μέγιστον, παρακαλοῦμεν, αἴτει παρὰ τοῦ Κυρίου, ῥυθθῆναι ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἀτόπων καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων, οἱ τοσοῦτον κατεκράτησαν τῶν λαῶν ὥστε οὐδὲν ἕτερον νῦν ἢ τὰ τῆς ἰουδαϊκῆς ἀλώσεως ἡμᾶς ἐνεικονίζεσθαι πράγματα. Ὅσῳ γάρ ἐπὶ τὸ ἀσθενέστερον ὑπορρέουσιν αἱ Ἐκκλησίαι, τοσοῦτῳ ἐπακμάζουσι τῶν ἀνθρώπων αἱ φιλαρχίαι. Καὶ εἰς δυστήνους ἀνθρώπους οἰκοτρίβων οἰκότριβας περιέστη νῦν τὸ τῆς ἐπισκοπῆς ὄνομα, οὐδενὸς αἰρουμένου ἀντεισάγειν ἑαυτὸν τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ ἢ τῶν ἀπεγνωσμένων, ὅποιοί εἰσιν οἱ νῦν ἐπιπεμφθέντες παρ' Ἀνυσίου τοῦ θρέμματος Εὐῖππίου καὶ Ἐκδικίου τοῦ Παρνασσηνοῦ, ὃν κακὸν ἑαυτῷ τῆς μελλούσης ζωῆς ἐφόδιον ἐναφῆκε ταῖς Ἐκκλησίαις ὁ καταστήσας. Οὗτοι νῦν ἐξήλασαν μὲν τῆς Νύσσης τὸν ἀδελφὸν τὸν ἐμὸν καὶ ἀντεισή-

Ἐπιστολὴ 239. Ἐγράφη τὴν ἀνοιξίν τοῦ 376. Περιγράφει τὴν δεινὴν κατάστασιν τῆς ὀρθοδοξίας εἰς τὴν Ἀνατολήν καὶ ἐπικρίνει τὴν ἀπροθυμίαν τῶν Δυτικῶν νὰ βοηθήσουν. Ὁ Εὐσέβιος εἶναι ἀκόμη ἐξόριστος εἰς τὴν Θράκην.

1. Ἐννοεῖ ἢ τὴν βαβυλωνίαν αἰχμαλωσίαν ἢ τὴν ἄλωσιν τῶν Ἱεροσολύμων ὑπὸ τῶν Ρωμαίων τὸ 70 μ.Χ.

48

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 239
ΠΡΟΣ ΕΥΣΕΒΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΣΑΜΟΣΑΤΩΝ

1. Ὁ Κύριος μᾶς ἠξίωσε νὰ χαιρετίσωμεν τὴν δσιότητά σου καὶ τώρα διὰ τοῦ ἀγαπητοτάτου καὶ εὐλαβεστάτου ἀδελφοῦ ἡμῶν Ἀντιόχου, τοῦ συμπρεσβυτέρου, καὶ ἐσὲ μὲν νὰ παρακαλέσωμεν νὰ κάμῃς τὰ συνηθισμένα, δηλαδὴ νὰ προσεύχῃσαι ὑπὲρ ἡμῶν, χάριν τοῦ ἑαυτοῦ μας δὲ νὰ εὐρωμεν κάποιαν παραμυθίαν διὰ τὸν μακρὸν χωρισμὸν μὲ τὴν διὰ τοῦ γράμματος συνομιλίαν. Ὅταν δὲ προσεύχῃσαι, παρακαλοῦμεν νὰ ζητῆς ἀπὸ τὸν Κύριον πρῶτον καὶ μέγιστον νὰ λυτρώσῃ ἡμᾶς ἀπὸ τοὺς παραλόγους καὶ πονηροὺς ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι τόσον ἐκυριάρχησαν ἐπὶ τῶν πληθυσμῶν, ὥστε τώρα πλέον νὰ ἐξεικονίζωμεν ἀκριβῶς τὴν Ἰουδαϊκὴν ἄλωσιν¹. Διότι ὅσον ἀσθενέστεραι καθίστανται αἱ Ἐκκλησίαι, τόσον περισσότερον ἀκμάζουν αἱ φιλαρχίαι τῶν ἀνθρώπων.

Καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς ἐπισκοπῆς προσφέρεται τώρα εἰς ἀνθρώπους ταλαιπώρους, εἰς δούλους, ἀφοῦ κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἀληθινούς δούλους τοῦ Θεοῦ δὲν ἀποφασίζει νὰ τὸ ἐπιδιώξῃ, ἀντιθέτως μάλιστα ὅλοι προβάλλουν ἀντίστασιν, πλην τῶν θλιβερῶν ἀνθρώπων, ὅπως εἶναι οἱ τώρα ἀποσταλέντες ὑπὸ τοῦ Ἀνυσίου, μαθητοῦ τοῦ Εὐύππιου, καὶ ὑπὸ τοῦ Ἐκδικίου τοῦ Παρνασσηνοῦ. Ὁ διορίσας αὐτὸν τὸν ἀνθρωπον² ἄφησεν εἰς τὰς Ἐκκλησίας ἕνα κακὸν δι' ἑαυτὸν ἐφόδιον πρὸς τὴν μέλλουσαν ζωὴν.

Αὐτοὶ οἱ ἀνθρωποι τώρα ἐξεθρόνισαν τὸν ἀδελφόν μου

2. Πρωτύτερα ἐχρησιμοποίησε πληθυντικὸν ἀριθμὸν, ὁμιλῶν «περὶ τῶν θλιβερῶν ἀνθρώπων», οἱ ὅποιοι ἀπεστάλησαν εἰς τὰς ἑδρας τῆς Καππαδοκίας καὶ τῆς Ἀρμενίας, τὰς κενωθείσας εἴτε λόγῳ θανάτου εἴτε λόγῳ διώξεως. Τώρα περιορίζεται εἰς ἐνικὸν ἀριθμὸν, διὰ νὰ τονίσῃ τὴν περιφρόνησιν πρὸς τὸν καθένα ἀπὸ τοὺς διορισθέντας ψευδοεπισκόπους χωριστά.

γαγον ἄνδρα, μᾶλλον δὲ ἀνδράποδον, ὀλίγων ὀβολῶν ἄξιον, τὴν δὲ τῆς πίστεως διαφθορὰν ἐφάμιλλον τοῖς καταστήσασι. Δούροις δὲ τῇ κώμῃ φθορὸν ἄνθρωπον, ὀρφανῶν οἰκέτην, ἀποδράντα μὲν τοὺς ἑαυτοῦ δεσπότης, διὰ δὲ κολακείας ἀθέου γυναίου, ἢ πρότερον μὲν Γεωργίῳ ἐκέχρητο πρὸς τὸ ἴδιον θέλημα, νῦν δὲ τοῦτον ἔσχε διάδοχον ἐκείνου, ἔπεμψαν τὸ ἐλεεινὸν τῆς ἐπισκοπῆς καθυβρίζοντες ὄνομα. Τὰ δὲ Νικοπολιτῶν τίς ἂν πρὸς ἀξίαν ὀδύραιτο, τοῦ ἀθλίου Φρόντωνος πρότερον μὲν δῆθεν τὴν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας συνηγορίαν σχηματιζομένου, τελευταῖον δὲ αἰσχυρῶς προδόντος καὶ τὴν πίστιν καὶ ἑαυτὸν καὶ μισθὸν τῆς προδοσίας λαβόντος ὄνομα ἀτιμίας; Ἐδέξατο μὲν γὰρ παρ' αὐτῶν ἐπισκοπῆς ἀξίωμα, ὡς οἶεται, γέγονε δὲ τῇ τοῦ Θεοῦ χάριτι κοινὸν βδέλυγμα πάσης τῆς Ἀρμενίας. Πλὴν ὅτι οὔτε αὐτοῖς ἀτόλμητόν τι οὔτε ἀποροῦσι τῶν ἀξίων αὐτοῖς συνεργῶν. Τὰ δὲ λοιπὰ τῆς Συρίας ἄμεινον ἡμῶν καὶ οἶδε καὶ διηγήσεται ὁ ἀδελφὸς Ἀντίοχος.

2. Τοῖς δὲ ἐκ τῆς Δύσεως αὐτὸς προενέτυχες διηγησαμένου πάντα τοῦ ἀδελφοῦ Δωροθέου, ᾧ ποταπὰς χρῆ δοῦναι πάλιν ἐπιστολὰς ἀπιόντι; Ἴσως γὰρ κοινωνήσει τῆς ὁδοῦ τῷ καλῷ Σαγκτισίμῳ, πολλὴν ἔχοντι σπουδὴν καὶ περιόντι τὴν Ἀνατολὴν καὶ παρ' ἐκάστου τῶν ἐπισήμων ὑπογραφὰς καὶ ἐπιστολὰς κομιζομένῳ. Τίνα οὖν δεῖ ἐπιστεῖλαι δι' αὐτῶν ἢ τοῖς ἐπιστέλλουσι πῶς συνθέσθαι αὐτὸς μὲν ἀπορῶ· εἰ δὲ εὖρης ἐν τάχει τοὺς πρὸς ἡμᾶς ἀφικνουμένους, καταξιώσον ἡμῖν γνωρίσαι. Ἐμοὶ μὲν γὰρ τὸ τοῦ Διομήδους ἐπέρχεται λέγειν· «Μὴ ὄφελος λίσσεσθαι, διό-

3. Ἀπὸ τοὺς φιλαρειανούς, τὸν Εὐστάθιον Σεβαστείας καὶ τοὺς συνεργάτας του.

4. Ὁ Δωρόθεος καὶ ὁ Σαγκτισίμος εἶχαν ἐπιστρέφει προσφάτως ἀπὸ τῆν Ρώμην καὶ προητοιμάζοντο διὰ νέον ταξίδιον πρὸς αὐτήν.

ἀπὸ τὴν Νύσσαν καὶ ἀντὶ αὐτοῦ ἐτοποθέτησαν ἄνδρα, μᾶλλον δὲ ἀνδράποδον ποῦ ἀξίζει ὀλίγους μόνον ὀβολοὺς καὶ ποῦ εἶναι ἐφάμιλλος μὲ τοὺς ἐγκαταστήσαντας αὐτὸν κατὰ τὴν διαφθορὰν τῆς πίστεως.

Εἰς τὴν κωμόπολιν τῶν Δοάρων ἔστειλαν ἓνα διεφθαρμένον ἄνθρωπον, ἐξευτελίζοντες οὕτω τὸ κῦρος τοῦ ἐπισκοπικοῦ ἀξιώματος, ἓνα δουῖλον ὀρφανῶν, ὁ ὁποῖος ἐδραπέτευσε μὲν ἀπὸ τοὺς κυρίους του, ἀνεδείχθη δὲ μὲ τὴν εὐνοίαν ἑνὸς ἀθέου γυναιῖου, τὸ ὁποῖον προηγουμένως μὲν ἐχρησιμοποίησε κατὰ τὰς ὀρέξεις του τὸν Γεώργιον, τώρα δὲ ἐπῆρεν αὐτὸν ὡς διάδοχον ἐκείνου.

Τὴν δὲ κατάστασιν τῶν Νικοπολιτῶν ποῖος ἤμπορεῖ νὰ θρηνήσῃ κατ' ἀξίαν, ὅπου ὁ ἄθλιος Φρόντων πρωτύτερα μὲν ὑπεκρίνετο τὸν δῆθεν συνήγορον τῆς ἀληθείας, τελευταῖα δὲ ἐπρόδωσεν αἰσχρῶς καὶ τὴν πίστιν καὶ ἑαυτὸν, καὶ ὡς μισθὸν διὰ τὴν προδοσίαν ἔλαβεν ὄνομα ἀτιμίας; Διότι ἐδέχθη μὲν ἀπὸ αὐτοὺς³ ἀξίωμα ἐπισκοπῆς, ὅπως νομίζει, μὲ τὴν χάριν δὲ τοῦ Θεοῦ ἔγινε κοινὸν βδέλυγμα ὅλης τῆς Ἀρμενίας.

Πάντως εἶναι γεγονὸς ὅτι δὲν ὑπάρχει τίποτε ποῦ δὲν τολμοῦν νὰ κάμουν αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι οὔτε στεροῦνται δὲ συνεργῶν ἀξίων ἑαυτῶν. Τὰ ὑπόλοιπα ἔργα των, τ' ἀναφερόμενα εἰς τὴν Συρίαν, καλύτερα ἀπὸ ἡμᾶς γνωρίζει καὶ θὰ σοῦ διηγηθῇ ὁ ἀδελφὸς Ἀντίοχος.

2. Τὰς εἰδήσεις ἀπὸ τὴν Δύσιν γνωρίζεις πρὶν ἀπὸ ἡμᾶς, διότι σοῦ ἐξέθεσε τὰ πάντα ὁ ἀδελφὸς Δωρόθεος. Τί εἶδους ἐπιστολὰς λοιπὸν νὰ τοῦ δώσω ὅταν ἀναχωρήσῃ πάλιν⁴; Διότι ἴσως συνοδεύσῃ τὸν καλὸν Σαγκτίσσιμον, ὁ ὁποῖος ἔχει πολὺν ζῆλον καὶ περιέρχεται τὴν Ἀνατολήν καὶ συλλέγει ὑπογραφὰς καὶ ἐπιστολὰς ἀπὸ κάθε ἐπίσημον. Τί λοιπὸν πρέπει νὰ τοῦ γράψω διὰ μέσου αὐτῶν καὶ ποῖαν στάσιν νὰ τηρήσω ἀπέναντι αὐτῶν ποῦ μᾶς ἔγραψαν, ἐγὼ εὐρίσκομαι εἰς ἀπορίαν. Ἐὰν δὲ εὐρης γρήγορα ἀνθρώπους ποῦ ἔρχονται πρὸς ἡμᾶς, καταξίωσε νὰ μᾶς πληροφορήσῃς δι' αὐτά.

τι, φησίν, ἀγήνωρ ἐστὶν ὁ ἀνήρ». Τῷ ὄντι γὰρ θεραπευόμενα τὰ ὑπερήφανα ἦθῃ ἐαυτῶν ὑπεροπτικώτερα γίνεσθαι πέφυκε. Καὶ γὰρ ἐὰν μὲν ἰλασθῇ ὁ Κύριος ἡμῖν, ποίας ἐτέρας προσθήκης δεόμεθα; Ἐὰν δὲ ἐπιμείνη ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, ποία βοήθεια ἡμῖν τῆς δυτικῆς ὀφρῦος; Οἱ τὸ ἀληθὲς οὔτε ἴσασιν οὔτε μαθεῖν ἀνέχονται, ψευδέσι δὲ ὑπονοίαις προειλημμένοι ἐκεῖνα ποιοῦσι νῦν ἂ πρότερον ἐπὶ Μαρκέλλω· πρὸς μὲν τοὺς τὴν ἀλήθειαν αὐτοῖς ἀπαγγέλλοντας φιλονεικήσαντες, τὴν δὲ αἴρεσιν δι' ἐαυτῶν βεβαιώσαντες. Ἐγὼ μὲν γὰρ αὐτός, ἄνευ τοῦ κοινοῦ σχήματος, ἐβουλόμην αὐτῶν ἐπιστεῖλαι τῷ κορυφαίῳ· περὶ μὲν τῶν ἐκκλησιαστικῶν οὐδέν, εἰ μὴ ὅσον παραινίσασθαι ὅτι οὔτε ἴσασι τῶν παρ' ἡμῖν τὴν ἀλήθειαν οὔτε τὴν ὁδὸν δι' ἧς ἂν μανθάνοιεν καταδέχονται, καθόλου δὲ περὶ τοῦ μὴ δεῖν τοῖς ὑπὸ τῶν πειρασμῶν ταπεινωθεῖσιν ἐπιτίθεσθαι μηδὲ ἀξίωμα κρίνειν ὑπερηφανίαν, ἀμάρτημα καὶ μόνον ἄρκοῦν ἔχθραν ποιῆσαι εἰς Θεόν.

5. Ἰλιάδος 1,698 ἐ.

6. Ὁ Μάρκελλος Ἀγκύρας, ἀρχικῶς ὑποστηρικτῆς τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τοῦ συμβόλου τῆς Νικαίας, βραδύτερον δὲ νεοσαβελλιανιστῆς, δηλαδὴ ἀντιπριαδικὸς μοναρχιανός.

7. Τὸν ἐπίσκοπον Ρώμης Δάμασον.

8. Οἱ δυτικοὶ ὀρθόδοξοι ἐπίσκοποι ἔρριπταν τὴν χαριστικὴν βολήν κατὰ τῶν ἡρώων τῆς Ὁρθοδοξίας Μελετίου Ἀντιοχείας καὶ Εὐσεβίου Σαμοσάτων, οἱ ὅποιοι, ἐνῶ ἦσαν ἐξόριστοι ἀπὸ τοὺς φιλαρειανούς ἄρχοντας τῆς πολιτείας, ἐθεωροῦντο ὡς ἀρειανοὶ ἀπὸ τοὺς ἀνταρειανούς ἱεράρχας τῆς Δύσεως.

Μοῦ ἔρχεται δὲ νὰ εἶπω τὰ λόγια τοῦ Διομήδους:

«μακάρι νὰ μὴ εἶχες ἴκετεύσει»,

«διότι», λέγει,

«ὁ ἄνδρας εἶναι πολὺ ὑπερήφανος»⁵.

Πράγματι οἱ ὑπερήφανοι χαρακτηῆρες, ὅταν κολακεύονται, εἶναι φυσικὸν νὰ γίνωνται ὑπεροπτικώτεροι ἀπὸ ὅσον εἶναι. Ἐξ ἄλλου, ἐὰν ὁ Κύριος μᾶς εὐσπλαγχνισθῆ, ποίαν ἄλλην βοήθειαν χρειάζομεθα; Ἐὰν δὲ συνεχισθῆ ἡ ἐναντίον μας ὀργὴ τοῦ Θεοῦ, ποίαν βοήθειαν ἡμπορεῖ νὰ μᾶς προσφέρῃ ἡ δυτικὴ ὀφρὺς; Αὐτοὶ οὔτε γνωρίζουν τὴν ἀλήθειαν οὔτε ἀνέχονται νὰ τὴν μάθουν, ἀλλὰ, καθὼς εἶναι προκατειλημμένοι ἀπὸ ἀστηρίκτους ὑποψίας κάμνουν καὶ τώρα ὅσα ἔκαμαν εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Μαρκέλλου⁶, ὁπότε ἐμάχοντο πρὸς ἐκείνους πού τοὺς ἔλεγαν τὴν ἀλήθειαν καὶ ἐστήριζαν μὲ τὴν στάσιν των τὴν αἵρεσιν.

Ἐγὼ μάλιστα σκέπτομαι νὰ γράψω πρὸς τὸν κορυφαῖον ἀπὸ αὐτούς⁷ ἔξω ἀπὸ τοὺς συμβατισμοὺς τοῦ πρωτοκόλλου, ὄχι βέβαια τίποτε συγκεκριμένον περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων, ἀλλὰ γενικῶς καὶ μόνον ὅσα χρειάζονται διὰ νὰ ὑπαινιχθῶ ὅτι οὔτε γνωρίζουν τὴν ἀλήθειαν περὶ τῆς καταστάσεως πού ἐπικρατεῖ ἐδῶ οὔτε καταδέχονται ν' ἀκολουθήσουν τὴν ὁδὸν διὰ τῆς ὁποίας θὰ ἠδύναντο νὰ τὴν μάθουν· νὰ τοῦ γράψω δηλαδὴ ὅτι δὲν πρέπει νὰ ἐπιτίθενται ἐναντίον ἐκείνων οἱ ὅποιοι ἔχουν ταλαιπωρηθῆ ἀπὸ τοὺς πειρασμοὺς⁸ καὶ νὰ θεωροῦν ὡς ἀρετὴν τὴν ὑπερηφάνειαν, ἡ ὁποία εἶναι ἀμάρτημα ἀρκετὸν νὰ δημιουργήσῃ, μόνον του αὐτό, ἔχθραν πρὸς τὸν Θεόν.

268. ΕΥΣΕΒΙΩ ΕΝ ΕΞΟΡΙΑ ΟΝΤΙ

Ἔδειξε καὶ ἐφ' ἡμῶν ὁ Κύριος ὅτι οὐκ ἐγκαταλείψει τοὺς ὀσίους αὐτοῦ τῇ μεγάλῃ καὶ κραταιᾷ χειρὶ αὐτοῦ περισκεπάσας τὴν ζωὴν τῆς ὀσιότητός σου. Σχεδὸν γὰρ παραπλήσιον τοῦτο τίθεμεθα τὸ ἐν κοιλίᾳ κήτους ἀπαθῆ διαμεῖναι τὸν ἅγιον καὶ ἐν πυρὶ λάβρω ἄβλαβῶς διαιτᾶσθαι τοὺς φοβουμένους τὸν Κύριον, ὅπου γε καὶ τὴν σὴν θεοσέβειαν πανταχόθεν ὑμῖν, ὡς ἀκούω, τοῦ πολέμου περιχυθέντος σῶον διεφύλαξε. Καὶ φυλάξιέ γε πρὸς τὸ ἐξῆς ὁ δυνατὸς Θεὸς ἡμῖν, ἐὰν ἔτι ζῶμεν, τὸ πολύευκτον θέαμα, ἢ τοῖς γοῦν ἄλλοις οἳ τὴν σὴν ἐπάνοδον οὕτως ἀναμένουσιν ὡς οἰκίαν ἑαυτῶν σωτηρίαν. Πέπεισμαι γὰρ ὅτι τοῖς δάκρουσι τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τοῖς στεναγμοῖς οἷς ἐπὶ σοὶ πάντες στενάζουσι προσχῶν ὁ φιλόανθρωπος διαφυλάξει σε τῷ βίῳ, ἕως ἂν δῶ τὴν χάριν τοῖς νυκτὸς καὶ ἡμέρας δεομένοις αὐτοῦ. Τὰ μὲν οὖν μέχρι τῆς ἐπιδημίας τοῦ ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν Λιβανίου τοῦ συνδικόνου πεπραγμένα καθ' ὑμᾶς δι' αὐτοῦ κατὰ τὴν πάροδον ἰκανῶς ἐδιδάχθημεν, τὰ δὲ ἀπ' ἐκείνου τοῦ χρόνου δεόμεθα μαθεῖν. Μείζονα γὰρ ἐν τῷ μεταξὺ καὶ χαλεπώτερα ἀκούομεν γεγενῆσθαι πάθη περὶ τοὺς τόπους· ἄπερ, ἐὰν μὲν ᾗ δυνατόν, καὶ θᾶπτον, εἰ δὲ μή, διὰ γοῦν τοῦ εὐλαβεστάτου ἀδελφοῦ Παύλου τοῦ συμπρε-

Ἐπιστολὴ 268. Ἐγράφη τὸ 377. Ὁ Εὐσέβιος εὐρίσκεται ἀκόμη εἰς τὴν ἐξορίαν ἐν Θράκῃ, ὃ δὲ Βασίλειος ἀνησυχεῖ δι' αὐτὸν λόγῳ τοῦ βυζαντινογοθτικοῦ πολέμου.

1. Πρόκειται περὶ τοῦ Ἰωνᾶ, βλ. ὁμώνυμον βιβλίον 2, 1-11.

2. Οἱ τρεῖς παῖδες, Δαν. 3, 20 ἔ.

3. Ὁ γοθτικὸς πόλεμος εὐρίσκετο ἤδη ἐν ἐξελίξει.

4. Οἱ Χριστιανοὶ τῶν Σαμοσάτων ἠρνήθησαν νὰ δεχθῶν εἰς κοινωσίαν τοὺς ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν ἀποσταλέντας εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ Εὐσεβίου ἐπισκόπους Εὐνόμιον καὶ ἔπειτα Λούκιον. Ἡ εὐχή τοῦ Βασιλείου ἰκανο-

49

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 268
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΞΟΡΙΣΤΟΝ ΕΥΣΕΒΙΟΝ

Καί εἰς τὴν ἐποχὴν μας ἀκόμη ἔδειξεν ὁ Κύριος ὅτι δὲν ἐγκαταλείπει τοὺς ὁσίους αὐτοῦ, ἀφοῦ ἐσκέπασε τὴν ζωὴν τῆς ὁσιότητός σου μετὰ τὴν μεγάλην καὶ κραταιὰν χεῖρά των. Θεωροῦμεν δὲ τοῦτο σχεδὸν παραπλήσιον μετὰ τὴν παραμονὴν τοῦ ἁγίου σώου εἰς τὴν κοιλίαν τοῦ κήτους¹ καὶ μετὰ τὴν ἀβλαβῆ διαβίωσιν τῶν φοβουμένων τὸν Κύριον εἰς λάβρον πῦρ², ἐφ' ὅσον καὶ τὴν θεοσέβειάν σου διεφύλαξεν ἀβλαβῆ, ἐνῶ ὁ πόλεμος ἐμαίνεται γύρω σου ἀπὸ κάθε πλευράν, ὅπως ἀκούω³. Καὶ εἴθε ὁ δυνατὸς Θεὸς νὰ διαφυλάξῃ εἰς τὸ μέλλον σέ, τὸ πολυπόθητον θέαμα, καὶ δι' ἡμᾶς, ἂν θὰ ζῶμεν ἀκόμη, ἀλλὰ πάντως διὰ τοὺς ἄλλους, οἱ ὅποιοι περιμένουν τὴν ἐπάνοδόν σου ὡς ἰδικὴν των σωτηρίαν⁴. Διότι εἶμαι πεπεισμένος ὅτι ὁ φιλόανθρωπος Θεός, εἰσακούων τὰ δάκρυα τῶν Ἐκκλησιῶν καὶ τοὺς στεναγμούς τοὺς ὁποίους ἐκβάλλουν ὅλοι διὰ σέ, θὰ σέ διαφυλάξῃ εἰς ζωὴν, ἕως ὅτου δώσῃ τὴν χάριν εἰς ἐκείνους οἱ ὅποιοι τὸν ἱκετεύουν νύκτα καὶ ἡμέραν.

Λοιπὸν ἐπληροφόρηθιμεν ἐπαρκῶς ὅσα ἐπράχθησαν ἐναντίον σας μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ ἀγαπητοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν συνδιακόνου Λιβανίου, ὅταν ἐπέρασεν ἀπὸ ἐδῶ, θέλομεν δὲ νὰ μάθωμεν τὰ μετέπειτα. Διότι ἀκούομεν ὅτι εἰς τὴν περιοχὴν αὐτὴν ἔχουν συμβῆ μεγαλύτεραι καὶ χειρότεραι συμφοραί. Αὐτὰ θὰ ἠθέλαμεν νὰ μάθωμεν, ἂν εἶναι δυνατὸν καὶ γρηγορώτερα, ἀλλ' ἂν δὲν εἶναι, τοῦλάχιστον διὰ τοῦ εὐλαβεστάτου ἀδελφοῦ Παύλου τοῦ συμπρεσβυτέρου⁵ κατὰ τὴν ἐπά-

ποιήθη τὸ ἐπόμενον ἔτος· ἀλλὰ μόνον ἐν μέρει, διότι ὁ Εὐσέβιος ἐπέστρεψε μὲν, ἀπέθανε δὲ μετ' ὀλίγον.

5. Ὁ διάκονος Λιβάνιος καὶ ὁ πρεσβύτερος Παῦλος ἦσαν κληρικοὶ τῶν Σαμοσάτων, χρησιμοποιοιθέντες ὡς σύνδεσμοι μετὰ τὸν ἐξόριστον ἐπίσκοπόν των.

σβυτέρου ἐπανιόντος μάθοιμεν, ὡς εὐχόμεθα, ὅτι ἀβλαβῆς καὶ ἀνεπηρέαστος ὑμῶν φυλάττεται ἡ ζωὴ. Διὰ δὲ τὸ ἀκοῦσαι πάντα ληστῶν καὶ δησερτόρων πεπληρῶσθαι τὰ τῆς ὁδοῦ ἐφοβήθημέν τι εἰς χεῖρας ἐμβαλεῖν τοῦ ἀδελφοῦ, μὴ καὶ αὐτῷ παραίτιοι θανάτου γενώμεθα. Ἐὰν δὲ δῶ ὁ Κύριος μετρίαν γαλήνην, ὡς ἀκούομεν τοῦ στρατοπέδου τὴν πάροδον, σπουδάσομεν καὶ τῶν ἡμετέρων ἐκπέμψαι τινὰ, τὸν καὶ ἐπισκεψόμενον καὶ ἕκαστα ἡμῖν τῶν παρ' ὑμῖν ἀγγελοῦτα.

νοδόν του· εἴθε νὰ μάθωμεν τότε ὅτι ἡ ζωὴ σας φυλάσσεται ἀβλαβῆς καὶ ἀνεπηρέαστος, ὅπως εὐχόμεθα.

Ἐπειδὴ δὲ ἠκούσαμεν ὅτι ὅλοι οἱ δρόμοι εἶναι γεμάτοι ἀπὸ ληστὰς καὶ λιποτάκτας, ἐφοβήθημεν νὰ δώσωμεν τίποτε εἰς χεῖρας τοῦ ἀδελφοῦ, μήπως γίνωμεν αἴτιοι θανάτου αὐτοῦ. Ἐάν δὲ δώσῃ ὁ Κύριος μετρίαν γαλήνην, καθὼς ἀκούομεν ἀφίξιν στρατεύματος, θὰ προσπαθήσωμεν νὰ στείλωμεν καὶ κάποιον ἰδικόν μας, διὰ νὰ σᾶς ἐπισκεφθῆ καὶ νὰ μᾶς μεταφέρῃ εἰδήσεις περὶ τῆς καταστάσεώς σας.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΠΡΟΣ ΜΕΛΕΤΙΟΝ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ

Κατά τὴν Α΄ οἰκουμενικὴν σύνοδον τῆς Νικαίας (325) ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας ἦτο ὁ Εὐστάθιος, ὁ ὁποῖος μάλιστα ὑπῆρξε καὶ εἰς ἀπὸ τοὺς τρεῖς προῖσταμένους τῆς ὀρθοδόξου μερίδος. Κατόπιν συκοφαντιῶν τῶν Ἀρειανῶν ἐξώρισθη τὸ 330 ἐπὶ Μεγάλου Κωνσταντίνου εἰς τὴν Θράκην, ὅπου καὶ ἀπέθανεν. Οἱ ὄπαδοί του, τὸ μέγα πλῆθος τοῦ χριστιανικοῦ λαοῦ τῆς Ἀντιοχείας, δὲν ὑπετάγησαν εἰς τοὺς διαδόχους του ἐπισκόπους, ἀρειανικῆς προελεύσεως. Οὕτω προέκυψε τὸ σχίσμα τῆς Ἀντιοχείας.

Ἀργότερα ὁμοῦς ἐδημιουργήθη σχίσμα καὶ μέσα εἰς τὴν ὀρθόδοξον παράταξιν. Πράγματι τὸ 360 ἐξελέγη ἀρχιεπίσκοπος Ἀντιοχείας ὁ Μελέτιος. Πολὺ εὐσεβῆς, πρᾶος, εὐθύς καὶ μορφωμένος, εἶχεν ἐμπλακῆ εἰς μίαν ἀπὸ τὰς ἀρειανικὰς μερίδας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, τὴν τῶν Ὀμοίων, λόγῳ φιλικῶν του σχέσεων μὲ ὠρισμένους ἡγέτας των πιθανῶς. Τὸ 358 μία φιλαρειανικὴ σύνοδος εἰς τὴν Μελιτηνὴν, ἰδιαιτέραν πατρίδα τοῦ Μελετίου, ἐκήρυξεν ἔκπτωτον τὸν τότε ἐπίσκοπον Σεβαστείας τῆς Ἀρμενίας Εὐστάθιον, ἀρειανὸν τῆς μερίδος τῶν Ὀμοιουσιανῶν, καὶ ἐξέλεξεν ὡς ἀντικαταστάτην του τὸν Μελέτιον. Ἄλλ' οὗτος, ἐπειδὴ ὁ λαὸς τῆς Σεβαστείας δὲν τὸν ἐδέχθη, ἠναγκάσθη νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν Βέροϊαν τῆς Συρίας. Τὸ ἐπόμενον ἔτος ὑπέγραψεν ἓνα σύμβολον τῶν Ὀμοίων.

Ἡ ἐκλογή του ὡς ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας ἐγένεν ἀπὸ τοὺς κυριαρχοῦντας τότε διὰ τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίου Ὀμοίους καὶ εἰς τὴν ἐνθρόνισίν του παρίσταντο οἱ διακεκριμένοι ἀρειανοὶ Γεώργιος (ἀντιεπίσκοπος) Ἀλεξανδρείας

καὶ Ἀκάκιος Βεροίας, ὅπως ἐπίσης καὶ ὁ ἴδιος ὁ αὐτοκράτωρ. Ὅλοι αὐτοὶ τὸν παρεκάλεσαν νὰ ὀμιλήσῃ ἐπὶ τοῦ περιφήμου χωρίου τῶν Παροιμιῶν (8, 22), «Κύριος ἔκτισέ με ἀρχὴν ὁδῶν αὐτοῦ», διὰ ν' ἀποδείξῃ εἰς τὸ ἐκκλησίασμα ὅτι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι κτίσμα. Ἀλλ' αὐτὸς τοὺς ἀπεγοήτευσεν ὠμίλησε κατὰ τρόπον ἀπολύτως ὀρθόδοξον πρὸς χαρὰν τῶν Ὀρθοδόξων καὶ ὀργὴν τῶν Ἀρειανῶν. Οὕτω μετὰ μῆνα ἐπῆρε τὸν δρόμον τῆς ἐξορίας. Καὶ ἐπέστρεψε μὲν μετὰ δύο ἔτη ἐπὶ Ἰουλιανοῦ, ἀλλὰ τὸ 365 ἐξωρίσθη πάλιν καὶ ἔμεινε μακρὰν τοῦ ποιμνίου του μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ Οὐάλεντος (378) εἰς τὸ χωρίον Γήτασα.

Ἡγέτης τῶν ὀρθοδόξων ὁπαδῶν τῆς Νικαίας εἰς τὴν Ἀντιόχειαν ἦτο μέχρι τοῦ 360 ὁ πρεσβύτερος Παυλῖνος. Ὅταν ἐνεθρονίσθη ἐκεῖ ὡς ἀρχιεπίσκοπος ὁ πρῶν Ἀρειανὸς Μελέτιος, τὸ μὲν πολὺ πλῆθος τὸν ἠκολούθησεν, ὅχι ὅμως καὶ οἱ φανατικοὶ Ὀρθόδοξοι, οἱ ὁποῖοι ἔμειναν πιστοὶ εἰς τὸν Παυλῖνον. Τὸ 362 μετέβαινεν ἐκεῖ ἀντιπροσωπεῖα τῆς συνόδου Ἀλεξανδρείας, διὰ νὰ διευθετήσῃ τὴν διαφορὰν, ἀλλὰ πρὶν φθάσῃ αὐτή, ὁ Λούκιφερ Καλάρεως τῆς Σαρδηνίας ἐχειροτόνησεν ἐπίσκοπον τὸν Παυλῖνον. Οὕτως ἔχομεν πλέον δύο ὀρθοδόξους ἐπισκόπους καὶ συνεπῶς σχίσμα, τὸ ὁποῖον διήρκεσε περίπου 40 ἔτη. Ἡ μὲν Δύσις καὶ με κάποιον δισταγμὸν ἢ Αἴγυπτος ἀναγνωρίζουν ὡς κανονικὸν ἐπίσκοπον τὸν Παυλῖνον καὶ τοὺς διαδόχους του, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶχαν παρὰ μόνον μίαν μικρὰν ἐνορίαν. Τὸ Ἰλλυρικὸν κυμαίνεται, ἐνῶ οἱ περισσότεροι τῆς Ἀνατολῆς ἀναγνωρίζουν τὸν Μελέτιον.

Ὁ Μέγας Βασίλειος, ἐκτιμῶν τὸ ἦθος, τὴν μετριοπάθειαν καὶ τὰ ἄλλα προσόντα του, ὅχι μόνον ἐκοινωνοῦσε μαζί του, ἀλλὰ καὶ ἀνέλαβεν ἐπίμοχθον ἀγῶνα διὰ νὰ ἐπιβάλῃ τὴν ἀναγνωρίσιν του εἰς ὅλους, βοηθούμενος ἀπὸ τὸν Εὐσέβιον Σαμοσατών.

Κατ' ἀρχὰς ἐστράφη πρὸς τὸν Ἀθανάσιον, ὁ ὁποῖος εἶχε τὸ παράπονον ὅτι τὸ 364, μεταβάς εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ζητήσας κοινωνίαν ἀπὸ τὸν Μελέτιον, δὲν εὔρεν ἄμεσον ἀνταπόκρισιν ὅθεν ὑπωπτεύετο τὰ φρονήματά του, ἔστω καὶ ἂν ἦτο ἐξόριστος ἀπὸ τοὺς Ἀρειανούς. Τοῦ ἀπέστειλε πολλὰς ἐπιστολάς διὰ τοῦ διακόνου τοῦ Μελετίου Δωροθέου τὸ 371 καὶ ἀργότερα, πιθανῶς δὲ θὰ

τὸν μετέπειθεν· ἀλλ' ὁ γέρον Ἀθανάσιος ἀπέθανε τὸ 373 καὶ ὁ διάδοχός του Πέτρος ἦτο σταθερῶς ἀφωσιωμένος εἰς τὸν Παυλῖνον.

Πρὸς τοὺς Δυτικούς ὁ Βασίλειος ἔστειλεν ἐπανειλημμένως ἐπιστολάς διὰ τοῦ Δωροθέου, διακόνου κατ' ἀρχὰς καὶ ἔπειτα πρεσβυτέρου, ὡς καὶ διὰ τοῦ πρεσβυτέρου Σαγκτισσίμου, συνήγειρε δὲ καὶ τοὺς ὀρθοδόξους ἐπισκόπους τῆς Ἀνατολῆς, διὰ νὰ διαδηλώσουν τὴν ἐκτίμησίν των πρὸς τὸν Μελέτιον. Αἱ ἀποστολαὶ αὐταί, κατὰ τὰ ἔτη 371, 376, 377, ἀσήμαντα ἀποτελέσματα εἶχαν. Εἰς τὴν πρώτην ἡ συνοδικὴ ἀπάντησις τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης Δαμάσου ἔδιδε κοινωνίαν εἰς τὸν Βασίλειον, ἀλλ' ἀπεισιωποῦσε τὴν Ἀντιόχειαν καὶ ὁ ἀπεσταλμένος αὐτοῦ διάκονος Σαβῖνος δὲν ἠδύνατο νὰ δώσῃ λύσιν. Ἀργότερα οἱ Δυτικοὶ ἔστειλαν τὸν πρεσβύτερον Εὐάγριον, εὐγενοῦς καταγωγῆς κληρικὸν τῆς Ἀντιοχείας ὁ ὁποῖος πρὸ ἐτῶν εἶχεν ἀκολουθήσει τὸν Εὐσέβιον Βερκέλλης καὶ διέμενεν εἰς τὴν Δύσιν, διὰ νὰ ἐξετάσῃ τὰ πράγματα. Ἐπειδὴ ὁ Βασίλειος ἦτο ἐπιφυλακτικὸς εἰς τὰς προτάσεις τῶν Δυτικῶν, διαβλέπων ὑπεροπτικὰς τάσεις ἐπιβολῆς, ὁ Εὐάγριος ἐκοινωνήσῃ μετ' αὐτὸν Παυλῖνον, μεταβάς δὲ εἰς τὴν Δύσιν προέτεινε τὴν ἀναγνώρισιν αὐτοῦ.

Ὁ Δάμασος Ρώμης ἔστειλεν ἐπίσημον ἀναγνωριστικὴν ἐπιστολὴν καὶ ὁ Παυλῖνος κατῶρθωσε νὰ παρασύρῃ εἰς ὑποστήριξίν του τὸν στρατηγὸν Τερέντιον, τὸν ὁποῖον συνεκράτησεν ὁ Βασίλειος. Κατὰ τὴν δευτέραν ἀποστολὴν καὶ τὴν τρίτην αἱ διαθέσεις τῆς Ρώμης ἦσαν ἐνθαρρυντικώτεραι, ἀλλ' ὁ Βασίλειος μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν.

Ὁ Μελέτιος ἀπέθανε τὸ 381, ἐνῶ προήδρευε τῆς Β' οἰκουμενικῆς συνόδου Κωνσταντινουπόλεως, τὸν διεδέχθη δὲ ὁ Φλαβιανός. Ὁ πρῶτος ἐχειροτόνησε τὸν Ἰωάννην Χρυσόστομον διάκονον, ὁ δεῦτερος πρεσβύτερον. Τὸν Παυλῖνον διεδέχθη τὸ 388 ὁ ἀνωτέρω μνημονευθεὶς Εὐάγριος.

Ἀπὸ τὰς δημοσιευομένας ἐδῶ ἐπιστολάς ἡ ὑπ' ἀριθμὸν 57 εἶναι φιλική, αἱ ἐπόμεναι τρεῖς ἀναφέρονται εἰς τὰ ἐκτεθέντα ἀνωτέρω γεγονότα (68, 69, 216). Ἡ ἐπομένη ὑπ' ἀριθμὸν 214 ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Τερέντιον, τὸν ὁποῖον προτρέπει νὰ μὴ προ-

βῆ εἰς ἐνεργείας κρατικῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ Παυλίνου, διότι τὸν θεωρεῖ ὑποπτον σαβελλιανισμοῦ. Ἡ πρὸς τὸν Δωρόθεον (215) θίγει τὸ θέμα νέας ἀποστολῆς εἰς τὴν Δύσιν. Εἶχε ριφθῆ ἡ ἰδέα νὰ μεταβῆ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Βασιλείου Γρηγόριος Νύσσης, ὁ δὲ Βασίλειος δηλώνει ὅτι ὁ Γρηγόριος δύναται νὰ ἐπιτύχη σπουδαῖα πράγματα, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅτι θὰ εὔρη σὺφρονα ἄνθρωπον πρὸς συζήτησιν, ἐνῶ ἂν εὔρη κανένα ἐπηρμένον, δὲν θὰ ἐπιτύχη τίποτε, λόγῳ τῆς ἀρνήσεώς του νὰ καλύπτῃ τὴν ἀλήθειαν μὲ προσποιήσεις καὶ συμβατικὰς ἐκφράσεις.

Αἱ λοιπαὶ ἐπιστολαὶ εἶναι ἐνθαρρυντικαί, ὡς αἱ πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν Ἀντιοχείων (140), πρὸς Θεόδοτον Βεροίας (185), πρὸς τὸν λαὸν τῆς Βεροίας (220), πρὸς Χαλκιδεῖς (222), αἱ δύο τελευταῖαι ἐπ' εὐκαιρίᾳ ἀρειανικῶν διωγμῶν, ἧ συστατικαὶ ὑπὲρ τοῦ Σαγκτισσίμου (253, 254, 255), ὁ ὁποῖος περιῶδευε πρὸς συλλογὴν ἐπιστολῶν καὶ ὑπογραφῶν.

57. ΜΕΛΕΤΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ

Εἴ πως ἐγένετο φανερόν τῇ θεοσεβείᾳ σου τῆς εὐφροσύνης τὸ μέγεθος ἦν ἐμποιεῖς ἡμῖν ὁσάκις ἂν ἐπιστέλλης, οἶδα ὅτι οὐκ ἂν ποτε παραπεσοῦσαν γραμμάτων πρόφασιν ὑπερέβης, ἀλλὰ καὶ ἐπενόησας ἂν πολλὰς ἡμῖν ποιεῖν ἐκάστοτε τὰς ἐπιστολάς, γνωρίζων τὸν ἐπὶ τῇ ἀναπαύσει τῶν θλίψεων παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Δεσπότης μισθὸν ἀποκείμενον. Πάντα γὰρ ὁδύνης τὰ τῆδε πεπλήρωται, καὶ μόνη ἡμῖν ἐστὶν ἀποστροφή τῶν δεινῶν ἢ τῆς σῆς ὁσιότητος ἔννοια· ἦν ἐναργεστέραν ἡμῖν ἐμποιεῖ ἢ διὰ τῶν πάσης σοφίας καὶ χάριτος πεπληρωμένων γραμμάτων σου ὁμιλία. Ὡστε, ὅταν λάβωμεν εἰς χεῖρας τὴν ἐπιστολήν σου, πρῶτον μὲν τὸ μέτρον αὐτῆς ἐπισκοποῦμεν καὶ τοσοῦτον αὐτὴν ἀγαπῶμεν ὅσῳπερ ἂν περισσεύῃ τῷ πλήθει. Ἐπειτα διεξιόντες, τῷ μὲν αἰεὶ προστυγχάνοντι τοῦ λόγου χαίρομεν, τῷ τέλει δὲ τῆς ἐπιστολῆς προσεγγίζοντες δυσχεραίνομεν. Οὕτω πᾶν ὅτιπερ ἂν εἴπῃς τοῖς γράμμασιν ἔνεστιν ἀγαθόν. Ἀπὸ γὰρ ἀγαθῆς καρδίας ἀγαθόν ἐστὶ τὸ περισσεῦον. Εἰ δὲ καταξιωθῆίμεν ταῖς σαῖς προσευχαῖς, ἕως ἐσμέν ἐπὶ γῆς, καὶ τῆς κατ' ὀφθαλμοὺς συντυχίας καὶ παρ' αὐτῆς τῆς ζώσης φωνῆς λαβεῖν ὠφέλιμα διδάγματα, ἢ ἐφόδια πρὸς τε τὸν ἐνεστῶτα αἰῶνα καὶ τὸν μέλλοντα, τοῦτο ἂν μέγιστον τῶν ἀγαθῶν ἐκοίναμεν καὶ προοίμιον τῆς παρὰ Θεοῦ εὐμενείας ἑαυτοῖς ἐτιθέ-

Ἐπιστολή 57. Ἐγράφη εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀρχιερατικοῦ σταδίου τοῦ Βασιλείου, ἴσως τὸ 371, ὅποτε ἡ κατάστασις εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Καισαρείας ἦτο ἀκόμη ἀσταθῆς. Περί τοῦ Μελετίου λέγονται τὰ δέοντα εἰς τὸ εἰσαγωγικὸν σημείωμα. Μὲ τὴν πρώτην αὐτὴν σωζομένην ἐπιστολήν πρὸς τὸν ἐξόριστον Μελέτιον ὁ Βασίλειος ἐγκαινιάζει μίαν εὐκρινῆ φιλίαν καὶ μίαν πολιτικὴν συνενώσεως ὄλων τῶν ὀρθοδόξων δυνάμεων. Οἱ ὑπαινιγμοὶ εἰς τὸ τέλος τῆς ἐπιστολῆς ἀναφέρονται εἰς τὸ θέμα τοῦτο ἀκριβῶς.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 57
ΠΡΟΣ ΜΕΛΕΤΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ

Ἐάν ἡ θεοσεβείά σου ἠμποροῦσε ν' ἀντιληφθῆ κάπως τὸ μέγεθος τῆς εὐφροσύνης ποὺ ἐμπνέεις εἰς ἡμᾶς ὡσάκις γράφης, γνωρίζω ὅτι δέν θ' ἄφηνες νὰ περάσῃ καμμία εὐκαιρία δι' ἀποστολὴν γράμματος· θὰ ἐπινοοῦσες μάλιστα ἀφορμὰς διὰ νὰ μᾶς γράφης συχνὰ ἀφοῦ γνωρίζεις τὴν ἀμοιβὴν ποὺ ἐπιφυλάσσεται ἀπὸ τὸν φιλόνηρον Δεσπότην διὰ τὴν περίπτωσιν ψυχαγωγήσεως τῶν θλιβομένων. Διότι τὰ πάντα ἐδῶ εἶναι γεμᾶτα ὀδύνην καὶ ἡ μόνη διαφυγὴ ἀπὸ τὰ δεινὰ εἶναι ἡ σκέψις τῆς ὀσιότητός σου· τὴν ὁποῖαν καθιστᾷ ζωντανωτέραν ἡ ἐπικοινωνία μὲ τὰ γεμᾶτα ἀπὸ κάθε σοφίαν καὶ χάριν γράμματά σου. Ὡστε, ὅταν λάβωμεν εἰς χεῖρας τὴν ἐπιστολήν σου, πρῶτον μὲν παρατηροῦμεν τὴν ἔκτασίν της· τόσον περισσότερο δὲ τὴν ἀγαπῶμεν ὅσον ξεπερνᾷ εἰς μῆκος τὰ συνήθη μέτρα. Ἐπειτα, καθὼς τὴν διαβάζομεν, δοκιμάζομεν χάραν διὰ κάθε λόγον ποὺ συναντῶμεν, ἐνῶ, καθὼς προσεγγίζομεν εἰς τὸ τέλος αὐτῆς, στενοχωρούμεθα. Τόσον ἀγαθὸν εἶναι ὅ,τι καὶ νὰ λέγῃς εἰς τὰς ἐπιστολάς σου! Διότι τὸ περισσεύμα ποὺ ρέει ἀπὸ ἀγαθὴν καρδίαν εἶναι ἀγαθόν.

Ἐάν δὲ μὲ τὰς προσευχάς σου καταξιθῶμεν, ἕως ὅτου εἶμεθα ἐπὶ γῆς, καὶ νὰ συναντηθῶμεν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον καὶ νὰ λάβωμεν ὠφέλιμα διδάγματα καὶ διὰ ζώσης φωνῆς ἢ ἐφόδια καὶ διὰ τὸν παρόντα καὶ διὰ τὸν μέλλοντα αἰῶνα, τοῦτο θὰ τὸ ἐκτιμήσωμεν ὡς τὸ μεγαλύτερον τῶν ἀγαθῶν καὶ θὰ τὸ θεωρήσωμεν ὡς δεῖγμα τῆς ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ εὐμενείας πρὸς ἡμᾶς. Καὶ ἤδη θὰ εἶχαμεν πραγματοποιήσει αὐ-

μεθα. Καὶ ἤδη γε τῆς ὁρμῆς εἰχόμεθα ταύτης, εἰ μὴ γνησιώτατοι καὶ τὰ πάντα φιλάδελφοι ἐπέσχον ἡμᾶς, ὧν ἵνα μὴ γραμματι δημοσιεύσω τὴν προαίρεσιν, διηγησάμην τῷ ἀδελφῷ Θεοφράστῳ τὰ καθ' ἕκαστον ἀπαγγεῖλαι τῇ σῇ τελειότητι.

51

68. ΜΕΛΕΤΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ

Τέως μὲν ἠβουλήθημεν κατασχεῖν παρ' ἑαυτοῖς τὸν εὐλαβέστατον ἀδελφὸν Δωρόθεον τὸν συνδιάκονον, ὥστε ἐπὶ τῷ τέλει τῶν πραγμάτων ἀποπεμφάμενοι γνωρίσαι δι' αὐτοῦ ἕκαστα τῶν πεπραγμένων τῇ τιμιότητί σου. Ἐπειδὴ δὲ ἡμέραν ἐξ ἡμέρας ὑπεριθέμενοι εἰς πολὺ τοῦ χρόνου παρετάθημεν, καὶ ἅμα, ὡς ἐν ἀπόροις, βουλή τις ἡμῖν ἐνέπεσε περὶ τῶν προκειμένων, ἀπεστείλαμεν τὸν προειρημένον ἄνδρα καταλαβεῖν ὑμῶν τὴν ὁσιότητα καὶ δι' ἑαυτοῦ τε ἀνενεγκεῖν ἕκαστα καὶ τὸ ὑπομνηστικὸν ἡμῶν ἐπιδειξαι, ἵνα εἰ φανείη χρησίμως ἔχειν τὰ παρ' ἡμῶν ἐννοηθέντα, εἰς ἔργον ἔλθειν παρὰ τῆς ὑμετέρας τελειότητος σπουδασθεῖη. Ὡς δὲ συντόμως εἰπεῖν, γνώμη ἐκράτησεν ἐπὶ τὴν Ῥώμην διαβῆναι τὸν αὐτὸν τοῦτον ἀδελφὸν ἡμῶν Δωρόθεον διαναστῆσαι τινὰς τῶν ἀπὸ τῆς Ἰταλίας πρὸς τὴν ἐπίσκεψιν ἡμῶν θαλάσση χρησαμένους, ἵνα τοὺς ἐμποδιζοντας διαφύγῃσι. Τοὺς γὰρ παραδυναστεύοντας τοῖς κρατοῦσιν εἶδὸν μηδὲν βουλομένους μήτε δυναμένους ὑπομιμνήσκειν αὐτὸν περὶ τῶν ἐκβεβλημένων, ἀλλὰ τὸ μὴ τι χειρόν ἰδεῖν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις γιγνόμενον κέρδος τιθεμένους. Εἰ

Ἐπιστολὴ 68. Ἐγράφη τὸ 371. Ὁ Βασίλειος θέτει ἤδη εἰς ἐνέργειαν σχέδιον ρυθμίσεως τοῦ ζητήματος τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας δι' ἐπαφῆς μὲ τὴν Ῥώμην.

1. Οἱ φίλοι τοῦ Βασιλείου εἰς τὰ ἀνάκτορα δὲν ἔβλεπαν διατεθειμένον τὸν αὐτοκράτορα Οὐάλεντα νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τοὺς ἑξοριστοὺς ὀρθοδόξους ἐπισκόπους ἐπάνοδον εἰς τὰς ἔδρας των, περιλαμβανομένου καὶ τοῦ Μελετίου.

τὸν τὸν πόθον, ἐὰν δὲν μᾶς εἶχαν σταματήσῃ οἱ γνησιώτατοι καὶ πραγματικὰ φιλάδελφοι ἀδελφοί. Διὰ νὰ μὴ ἀναφέρω γραπτῶς τὰς προθέσεις των, τὰ εἶπα εἰς τὸν ἀδελφὸν Θεόφραστον, διὰ νὰ τὰ ἐκθέσῃ λεπτομερῶς εἰς τὴν τελειότητά σου.

51

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 68
ΠΡΟΣ ΜΕΛΕΤΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ

Ἦθελήσαμεν ἕως τῶρα νὰ κρατήσωμεν πλησίον μας τὸν εὐλαβέστατον ἀδελφὸν Δωρόθεον, τὸν συνδιάκονον, ὥστε, ἀποστέλλοντες αὐτὸν ὀπίσω μετὰ τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ ἔργου μας, νὰ γνωστοποιήσωμεν δι' αὐτοῦ εἰς τὴν τιμιότητά σου λεπτομερῶς τ' ἀποτελέσματα τῶν ἐνεργειῶν. Ἐπειδὴ ὁμως ἀνεβάλαμεν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν, ἤργοι πορῆσαμεν ἐπὶ πολὺ. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἐνώπιον τοῦ ἀδιεξόδου, μᾶς ἦλθε μία σκέψις περὶ τῶν πρακτέων καὶ ἀπεστείλαμεν τὸν προαναφερθέντα ἄνδρα νὰ συναντήσῃ τὴν ὁσιότητά σας, διὰ ν' ἀναφέρῃ προφορικῶς τὰ πάντα καὶ νὰ σοῦ παρουσιάσῃ τὸ μνημόνιον ἡμῶν, οὕτως ὥστε ἐὰν φανοῦν χρήσιμοι αἱ σκέψεις ἡμῶν, νὰ τεθοῦν ταχέως εἰς ἐνέργειαν ἀπὸ τὴν ὑμετέραν τελειότητα.

Διὰ νὰ μὴ τὰ πολυλογῶμεν, ἐπεκράτησεν εἰς ἡμᾶς ἡ ἄποψις νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Ρώμην ὁ αὐτὸς ἀδελφὸς ἡμῶν Δωρόθεος, διὰ νὰ παρακινήσῃ μερικοὺς ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν νὰ μᾶς ἐπισκεφθοῦν, καὶ μάλιστα διὰ θαλάσσης, ὥστε ν' ἀποφύγουν ἐκείνους ποὺ ἐνδεχομένως θὰ τοὺς ἡμπόδιζαν. Διότι ἀντελήφθη ὅτι οἱ ἰσχυροὶ εἰς τὴν βασιλικὴν αὐλὴν δὲν θέλουν καὶ δὲν δύνανται νὰ προκαλέσουν τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ αὐτοκράτορος διὰ τοὺς ἐξορίστους, ἀλλὰ θεωροῦν ὡς κέρδος νὰ μὴ ἴδουν νὰ γίνεταί κάτι χειρότερον εἰς τὰς Ἐκκλησίας¹. Ἐὰν λοιπὸν ἡ σκέψις αὕτη φαίνεται καὶ εἰς τὴν φρόνησίν σου χρήσιμος, θὰ σὲ παρα-

οὖν καὶ τῇ σῇ φρονήσει χρήσιμον εἶναι τὸ βούλευμα παρασταίῃ, καταξιώσεις καὶ ἐπιστολάς τυπῶσαι καὶ ὑπομνηστικὰ ὑπαγορευῆσαι περὶ ὧν χρῆ διαλεχθῆναι αὐτὸν καὶ πρὸς τίνας. Ὡστε δὲ ἔχειν τινὰ ἀξιοπιστίαν τὰ γράμματα, συμπαραλήψει πάντως τοὺς ὁμογνώμονας, κὰν μὴ παρῶσι. Τὰ δ' ἐνταῦθα ἔτι ἐστὶν ἐν ἀδήλῳ, τοῦ Εὐδῖπλιον παραγενομένου μὲν, μηδὲν δὲ τέως ἐκφῆραντος. Ἀπειλοῦσι μέντοι καὶ συνδρομὴν τινα ὁμογνωμόνων αὐτοῖς ἐκ τε τῆς Ἀρμενίας τῆς Τετραπόλεως καὶ ἐκ τῆς Κιλικίας.

52

89. ΜΕΛΕΤΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ

1. Ὁ ἀγαθὸς Θεός, παρασχόμενος ἡμῖν προφάσεις προσηγοριῶν πρὸς τὴν σὴν τιμότητα, τὸ σφοδρὸν τοῦ πόθου παραμυθεῖται. Μάρτυς γὰρ αὐτὸς τῆς ἐπιθυμίας ἡμῶν ἦν ἔχομεν εἰς τὸ θεάσασθαι σου τὸ πρόσωπον καὶ ἀπολαῦσαι τῆς ἀγαθῆς σου καὶ ψυχωφελοῦς διδασκαλίας. Καὶ νῦν δὲ διὰ τοῦ εὐλαβεστάτου καὶ σπουδαιοτάτου ἀδελφοῦ Δωροθέου, τοῦ συνδιακόνου ἐρχομένου, παρακαλοῦμέν σε προηγουμένως προσεύχεσθαι ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα μὴ πρόσκομμα ὦμεν τῷ λαῷ μηδὲ ἐμπόδιον ταῖς ὑμετέραις εὐχαῖς πρὸς τὸ δυσωπῆσαι τὸν Κύριον. Ἐπειτα καὶ ὑπομιμνήσκωμεν καταξιώσαι σε πάντα τυπῶσαι διὰ τοῦ προειρημένου ἀδελφοῦ, καί, εἴ τι δεῖ ἐπισταλῆναι τοῖς κατὰ τὴν Δύσιν, διὰ τὸ ὀφείλειν ἀναγκαίως καὶ δι'

2. Οἱ Ἀρειανοὶ ἐκινοῦντο γύρω ἀπὸ τὴν Καισάρειαν, διὰ νὰ εὔρουν τρόπον νὰ ἐκπορθήσουν τὸν Βασίλειον, προεξάρχοντος τοῦ ἐπισκόπου Εὐῖππιου.

Ἐπιστολὴ 89. Ἐγράφη πρὸ τοῦ Πάσχα τοῦ 372. Ὁ Δωρόθεος εἶχε ἤδη φέρει ἐπιστολὴν τοῦ ἐπισκόπου Ρώμης Δαμάσου πρὸς τὸν Βασίλειον, μὲ τὴν ὁποίαν ἐκεῖνος ἀνεκοίνωνε κοινωνίαν πίστεως, ἀλλὰ δὲν προσέφερε καμμίαν βοήθειαν εἰς τὴν λύσιν τοῦ θέματος τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιοχείας καὶ τῶν ἄλλων προβλημάτων τῆς Ἀνατολῆς. Ἀντὶ δὲ νὰ στείλῃ διαπρεπεῖς προσωπικότητας πρὸς συζήτησιν τῶν θεμάτων ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης, ἔστει-

καλέσω νὰ συντάξης ἐπιστολὰς καὶ νὰ ὑπαγορεύσης μνημόνια σχετικῶς μὲ τὸ ποῖα ζητήματα πρέπει νὰ συζητήσῃ αὐτὸς καὶ μὲ ποίους. Διὰ νὰ ἔχουν δὲ κῦρος τὰ γράμματα, νὰ συμπεριλάβῃς ὅπωςδῆποτε τὰ ὀνόματα τῶν ὁμοφρόνων σου, ἀκόμη καὶ ἂν δὲν εἶναι παρόντες.

Τὰ δὲ ἐδῶ πράγματα εἶναι ἀκόμη ἀβέβαια, διότι ἤλθε μὲν ὁ Εὐύππιος, ἀλλὰ δὲν ἐξεδηλώθη ἀκόμη ἕως τώρα. Πάντως ἀπειλοῦν συνάθροισιν ὁμοφρόνων των, τόσον ἀπὸ τὴν Τετράπολιν τῆς Ἀρμενίας, ὅσον καὶ ἀπὸ τὴν Κιλικίαν².

52

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 89
ΠΡΟΣ ΜΕΛΕΤΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ

1. Ὁ ἀγαθὸς Θεός, παρέχων εἰς ἡμᾶς εὐκαιρίας νὰ στέλλωμεν χαιρετισμοὺς πρὸς τὴν τιμιότητά σου, παραμυθεῖ τὸν σφοδρότατον πόθον. Διότι αὐτὸς εἶναι μάρτυς τοῦ πόσῃ ἐπιθυμίαν ἔχομεν νὰ ἴδωμεν τὸ πρόσωπόν σου καὶ ν' ἀπολαύσωμεν τῆς ἀγαθῆς καὶ ψυχωφελοῦς διδασκαλίας σου. Καὶ τώρα δέ, διὰ τοῦ εὐλαβεστάτου καὶ σπουδαιοτάτου ἀδελφοῦ Δωροθέου, τοῦ συνδιακόνου, ὁ ὁποῖος ἔρχεται αὐτοῦ, σὲ παρακαλοῦμεν πρῶτα νὰ εὐχεσαι ὑπὲρ ἡμῶν, διὰ νὰ μὴ εἴμεθα πρόσκομμα εἰς τὸν λαὸν οὔτε ἐμπόδιον εἰς τὰς εὐχὰς σας διὰ τὴν ἔξιλέωσιν τοῦ Κυρίου.

Ἐπειτα σοῦ ὑπενθυμίζομεν νὰ καταξιώσῃς νὰ συντάξης ἔκθεσιν μὲ ὅλα τὰ στοιχεῖα, διὰ τοῦ προειρημένου ἀδελφοῦ, καὶ ἂν χρειάζεται νὰ σταλῇ κάτι εἰς τὴν Δύσιν, διότι κατ' ἀνάγκην πρέπει καὶ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς μας νὰ σταλοῦν εἰς αὐτοὺς

λε μόνον τὸν διάκονον Σαβῖνον. Ὁ Βασίλειος λοιπὸν προτείνει τώρα ν' ἀποσταλῇ συνοδικὴ ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς Δυτικούς ἐκ μέρους τοῦ Μελετίου καὶ τῶν φίλων του.

ἡμετέρου αὐτοῖς ἀπενεχθῆναι γράμματα, αὐτὸν ὑπαγορεῦσαι τὰς ἐπιστολάς. Ἡμεῖς γὰρ ἐπιτυχόντες Σαβίνου, τοῦ παρ' αὐτῶν ἀποσταλέντος διακόνου, ἐπεστείλαμεν πρὸς τε τοὺς Ἰλλυριοὺς καὶ πρὸς τοὺς κατὰ τὴν Ἰταλίαν καὶ Γαλλίαν ἐπισκόπους καὶ τινὰς τῶν ἰδίως πρὸς ἡμᾶς ἐπιστειλάντων. Εὐλογον δὲ ὡς ἀπὸ κοινοῦ τῆς συνόδου ἀποσταλῆναί τινα τὸν κομίζοντα δεύτερα γράμματα, ἅπερ αὐτὸς κέλευσον τυπωθῆναι.

2. Καὶ περὶ τοῦ αἰδεσιμωτάτου ἐπισκόπου Ἀθανασίου, ἀκριβῶς γινώσκουσιν τὴν τελείαν σου φρόνησιν ὑπομινῆσκομεν ὅτι ἀμήχανον τοῖς παρ' ἐμοῦ γράμμασιν ἐπιδοῦναι ἢ ποιῆσαί τι τῶν ὀφειλομένων, ἔὰν μὴ καὶ παρ' ὑμῶν, τῶν τότε τὴν κοινωνίαν αὐτοῦ ἀναβαλλομένων, δέξηται τινα τρόπον. Αὐτὸς γὰρ λέγεται πάνν ὠρμῆσθαι πρὸς τὸ συναφθῆναι ἡμῖν καὶ κατὰ δύναμιν συμβαλέσθαι, λυπεῖσθαι δὲ ὅτι καὶ τότε παρεπέμφθη ἀκοινώνητος καὶ ἔτι νῦν ἀτελεῖς μένουσιν αἱ ὑποσχέσεις. Τάδε κατὰ τὴν Ἀνατολήν ὅπως διάκειται οὐκ ἔλαθε πάντως τὰς ἀκοὰς τῆς θεοσεβείας σου, καὶ δι' ἑαυτοῦ δὲ ἀκριβέστερον πάντα ὁ προειρημένος ἀδελφὸς διηγῆσεται. Ὅν καταξίωσον εὐθὺς ἐκπέμψαι μετὰ τὸ Πάσχα, διὰ τὸ ἀναμένειν τὰς ἀπὸ Σαμοσάτων ἀποκρίσεις· οὗ καὶ τὴν προθυμίαν ἀπόδεξαι καὶ εὐχαῖς αὐτὸν ἐνισχύσας πρόπεμψον εἰς τὰ προκείμενα.

1. Ὁ Ἀθανάσιος εἶχε τὸ παράπρονον ὅτι ὁ Μελέτιος δὲν τὸν ἐδέχθη εἰς κοινωνίαν κάποτε εἰς τὸ παρελθόν, τὸ 364.

2. Αἱ σκέψεις αἱ ὅποια διεβιβάσθησαν διὰ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Βασιλείου καὶ προφορικῶς διὰ τοῦ Δωροθέου περὶ ἀποκαταστάσεως τῶν σχέσεων μεταξὺ Μελετίου καὶ Ἀθανασίου ἐθεωροῦντο ἀτελεῖς ὑπὸ τοῦ δευτέρου. Φαίνεται ὅτι οὗτος ἐζητοῦσε σαφῆ δῆλωσιν τοῦ Μελετίου περὶ τῆς πίστεώς του καὶ αἰτήσιν συγγνώμης περὶ τῆς παλαιᾶς συμπεριφορᾶς του.

γράμματα δι' ἰδικοῦ μας προσώπου, σὺ ὁ ἴδιος νὰ ὑπαγορεύσης τὰς ἐπιστολάς. Διότι ἡμεῖς ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς συναντήσεως μὲ τὸν Σαβῖνον, τὸν διάκονον ποῦ ἐστάλη ἀπὸ αὐτοῦς, ἐστείλαμεν γράμματα πρὸς τοὺς Ἰλλυριοὺς καὶ τοὺς ἐπισκόπους τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Γαλλίας, ὡς καὶ ἰδιωτικῶς πρὸς μερικοὺς ἀδελφούς οἱ ὁποῖοι μᾶς εἶχαν γράψει προσωπικῶς. Εἶναι δὲ εὐλογον νὰ σταλῆ κάποιος ἐκπρόσωπος μεταφέρων δεύτερον γράμμα κοινὸν τῆς συνόδου, τὸ ὁποῖον νὰ παραγγείλῃς σὺ ὁ ἴδιος νὰ συνταχθῆ.

2. Καὶ περὶ τοῦ αἰδεσιμωτάτου ἐπισκόπου Ἀθανασίου ὑπενθυμίζομεν εἰς τὴν τελείαν σου σύνεσιν, ἡ ὁποία συνήθως γνωρίζει ἀκριβῶς τὰ πράγματα, ὅτι εἶναι ἀδύνατον τὰ γράμματά μου νὰ προωθήσουν καὶ πραγματοποιήσουν κάτι ἀπὸ ὅσα εἶναι ἀπαραίτητα, ἐὰν δὲν δεχθῆ καὶ ἀπὸ σᾶς, οἱ ὁποῖοι τότε τοῦ εἶχατε ἀρνηθῆ κοινωνίαν, κάποιαν διαβεβαίωσιν περὶ αὐτῆς¹. Διότι λέγεται ὅτι αὐτὸς ἔχει πολὺ προσπαθήσει νὰ συνδεθῆ μαζὶ μὲ ἡμᾶς καὶ ἔχει κάμει ὅ,τι ἦτο δυνατόν ἐκ μέρους του, λυπεῖται δὲ ὅτι καὶ τότε ἀπεμακρύνθη ἀκοινωνήτος καὶ τώρα αἱ πρὸς αὐτὸν δοθεῖσαι ὑποσχέσεις μένουσιν ἀτελεῖς².

Πῶς δὲ πηγαίνουν αἱ ὑποθέσεις τῆς Ἀνατολῆς, ἀσφαλῶς δὲν διέφυγε τὴν ἀκοήν τῆς θεοσεβείας σου, καὶ προφορικῶς δὲ θὰ σοῦ διηγηθῆ τὰ πάντα ἀκριβέστερον ὁ προειρημένος ἀδελφός. Σὲ παρακαλῶ δὲ νὰ τὸν ἀποστείλῃς εὐθύς μετὰ τὸ Πάσχα, διότι περιμένομεν τὰς ἀποκρίσεις ἀπὸ τὰ Σαμόσατα. Πρόπεμψέ τον λοιπόν, ἀφοῦ ἐπαινέσῃς τὴν προθυμίαν του καὶ τὸν ἐνισχύσῃς μὲ τὰς εὐχάς σου.

216. ΜΕΛΕΤΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ

Πολλὰ μὲν ἡμᾶς καὶ ἄλλαι ἀποδημαὶ τῆς πατρίδος ἀπήγαγον. Καὶ γὰρ μέχρι τῆς Πισιδίας διέβημεν, ὥστε μετὰ τῶν ἐκεῖ ἐπισκόπων τὰ κατὰ τοὺς ἐν τῇ Ἰσαυρίᾳ ἀδελφοὺς τυπῶσαι. Κακείθεν ἢ ἐπὶ τὸν Πόντον ἡμᾶς διεδέξατο ἀποδημία, ἱκανῶς τὸν Δαζιμῶνα ταράξαντος τοῦ Εὐσταθίου καὶ πολλοὺς ἀναπέσαντος τῶν ἐκεῖ ἀποσχισθῆναι τῆς Ἐκκλησίας ἡμῶν. Ἐγενόμεθα δὲ καὶ μέχρι τοῦ οἰκιδίου τοῦ ἀδελφοῦ ἡμῶν, ὃ διὰ τὸ προσεγγίζειν τοῖς κατὰ Νεοκαισάρειαν τόποις πολλῆς μὲν τοῖς ἐκεῖ ταραχῆς παρέσχεν αἰτίαν, πολλῆς δὲ ὕβρεως ἡμῖν ὑπόθεσιν προεξένησεν. Οἱ μὲν γὰρ ἔφευγον οὐδενὸς διώκοντος, ἡμεῖς δὲ ἐνομιζόμεθα ἐπιθυμία τῶν παρ' αὐτοῖς ἐπαίνων καὶ ἀκλήτοι εἰσωθίζεσθαι. Ἐπεὶ δὲ ἐπανήλθομεν ἐκ τῶν ὄμβρων καὶ τῶν ἀθυμιῶν πολλὴν ἀρωστίαν συναγαγόντες, εὐθὺς ἡμᾶς ἐκ τῆς Ἀνατολῆς κατέλαβε γράμματα σημαίνοντα τοῖς περὶ Παυλίνον ἀπὸ τῆς Δύσεως ἐπιστολάς τινας ὥσπερ τινὸς ἀρχῆς συνθήματα κεκομίσθαι, καὶ μέγα

Ἐπιστολὴ 216. Ἐγράφη τὸ φθινόπωρον τοῦ 375. Ἀποτελεῖ σύντομον ἔκθεσιν περὶ τῶν κινήσεων τοῦ Βασιλείου καὶ τῆς καταστάσεως τῆς Ἐκκλησίας τὸ φθινόπωρον τοῦ 375. Οἱ Δυτικοὶ ἀνεκοίνωσαν ἐπίσημον ἀναγνώρισιν τοῦ Παυλίνου, ἐνῶ ὁ Μελέτιος παραμένει ἐξόριστος. Βλέπε σχετικὰ τὴν ἐπιστολὴν 214 κατωτέρω.

1. Ἡ ἐπαρχία Ἰσαυρίας ἦτο τμήμα τῆς περιοχῆς ἢ ὁποῖα μητροπολιτικῶς ὑπήγετο εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον Ἰκονίου Ἀμφιλόχιον. Διὰ τὰ προβλήματα τῆς βλ. ἐπιστολὴν 190 πρὸς Ἀμφιλόχιον Ἰκονίου.

2. Ὁ Εὐστάθιος Σεβαστείας, παλαιὸς φίλος, ἔκαμε τώρα τὸ πᾶν διὰ νὰ μειώσῃ τὸ κῦρος τοῦ Βασιλείου. Ἐφθασε μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε, φιλαρειανὸς αὐτός, νὰ διώξῃ τοὺς Ἀρειανοὺς τῆς Ἀμασείας καὶ τῆς Ζήλας εἰς τὸν Πόντον, διὰ νὰ συγκινήσῃ τοὺς Ὀρθοδόξους καὶ τοὺς ἀποσπάσῃ ἀπὸ τὴν ἐπιρροὴν τοῦ Βασιλείου.

53

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 216
ΠΡΟΣ ΜΕΛΕΤΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ

Καὶ πολλὰ ἄλλα ταξίδια μᾶς ἀπεμάκρυναν ἀπὸ τὴν πατρίδα. Διότι πράγματι ἐφθάσαμεν ἕως τὴν Πισιδίαν, διὰ τὰ νὰ ρυθμίσωμεν τὰ θέματα τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἰσαυρίας μαζί με τοὺς ἐκεῖ ἐπισκόπους¹. Ἀπὸ ἐκεῖ τὸ ταξίδιον μᾶς ἔφερεν εἰς τὸν Πόντον, διότι ὁ Εὐστάθιος ἐτάραξε σοβαρῶς τὸν Δαζιμῶνα καὶ ἔπεισε πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ πιστοὺς ν' ἀποσχισθοῦν ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν ἡμῶν².

Ἐφθάσαμεν δὲ καὶ μέχρι τοῦ οἰκίσκου τοῦ ἀδελφοῦ μας Πέτρου³, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον, λόγῳ τῆς προσεγγίσεως τούτου πρὸς τὴν περιοχὴν τῆς Νεοκαισαρείας, εἰς τοὺς ἐκεῖ μὲν ἔγινεν αἰτία πολλῆς ταραχῆς, εἰς ἡμᾶς δὲ ἐπροξένησεν ἀφορμὴν νὰ ὑποστῶμεν μεγάλην προσβολήν. Διότι αὐτοὶ μὲν ἐπεδόθησαν εἰς τὴν φυγὴν⁴ χωρὶς νὰ τοὺς διώκη κανεῖς, ἡμεῖς δὲ ἔθεωροῦμεθα ὡς ἐρχόμενοι πιεστικῶς ἀπρόσκλητοι ἀπὸ ἐπιθυμίαν τῶν ἑπαίνων των.

Ὅταν δὲ ἐπανήλθαμεν, ἀφοῦ συνεκεντρώσαμεν πολλὴν ἀρρώστειαν ἀπὸ τὰς βροχὰς καὶ τὰς στενοχωρίας, ἀμέσως μᾶς ἔφθασε γράμμα ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν⁵, λέγον ὅτι οἱ τῆς παρατάξεως τοῦ Παυλίνου ἔλαβαν ἀπὸ τὴν Δύσιν ἐπιστολάς, σὰν εἶδος ἀναγνωρίσεως τῆς ἐξουσίας των, καὶ ὅτι οἱ στασιασταὶ τῆς περιοχῆς ἐκείνης ἐκαυχῶντο καὶ ἦσαν ἐνθουσιασμένοι

3. Ὁ ἀδελφὸς αὐτὸς τοῦ Βασιλείου ἦτο ἡγέτης τῆς μοναχικῆς κοινότητος ποῦ εἶχεν ἰδρῦσει παλαιότερα οὗτος εἰς τὸν Ἴριον ποταμὸν. Ἀργότερα ἔγινεν ἐπίσκοπος Σεβαστείας.

4. Ὁ ἐπίσκοπος Νεοκαισαρείας Ἀτάβριος, συγγενὴς τοῦ Βασιλείου, καὶ οἱ συνεργάται του, οἱ ὅποιοι διέκοψαν τὴν μετ' αὐτοῦ κοινωνίαν, διότι ἔκλιναν πρὸς τὸν Σαβελλιανισμόν.

5. Ἀνατολὴ ἐλέγετο τότε ἡ ἀνατολικωτέρα διοίκησις τοῦ ρωμαϊκοῦ καὶ ἔπειτα τοῦ βυζαντινοῦ κράτους, ἔχουσα πρωτεύουσαν τὴν Ἀντιόχειαν.

φρονεῖν τοὺς στασιαστὰς τοῦ μέρους ἐκείνου καὶ ἐπαγάλλεσθαι τοῖς γράμμασιν, εἶτα καὶ πίστιν προτείνεσθαι καὶ ἐπὶ ταύτῃ εἰσιμίμως ἔχειν συνάπτεσθαι τῇ καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίᾳ. Πρὸς δὲ τούτοις κἀκεῖνο ἡμῖν ἀπηγγέλη ὅτι ὑπηγάγοντο πρὸς τὴν ὑπὲρ αὐτῶν σπουδὴν τὸν πάντα ἄριστον ἄνδρα Τερέντιον, ᾧ ταχέως ἐπέστειλα καθ' ὅσον ἦν μοι δυνατόν, ἐπέχων αὐτὸν τῆς ὁρμῆς καὶ διδάσκων τὴν κατ' αὐτοῦ ἀπάτην.

54

214. ΠΡΟΣ ΤΕΡΕΝΤΙΟΝ ΚΟΜΗΤΑ

1. Ὅτε ἠκούσαμεν τὴν σεμνότητά σου πάλιν ἐκβεβιάσθαι πρὸς τὴν τῶν κοινῶν ἐπιμέλειαν, εὐθὺς μὲν διαταράχθημεν (εἰρήσεται γὰρ τάληθές) λογιζόμενοι ὅπως σοι παρὰ γνώμην ἐστὶν ἀπαξ ἀφεθέντι τῶν δημοσίων φροντίδων καὶ σχολάσαντι τῇ ἐπιμελείᾳ τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς πάλιν ἀναγκάζεσθαι πρὸς τὰ αὐτὰ ἐπιστρέφειν. Ἐπειτα εἰς ἔννοιαν ἐλθόντες ὅτι τάχα ὁ Κύριος βουλόμενος τῶν μυρίων ὀδυνῶν, αἵ νῦν τὰς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίας συνέχουσι, μίαν ταύτην χαρίσασθαι παραμυθίαν, τὴν σὴν σεμνοπρέπειαν πάλιν ᾠκονόμησεν ἐπὶ τῶν πραγμάτων φανῆναι, καὶ δὴ καὶ εὐθυμότεροι ἡμεῖς ὡς μέλλοντες ἔτι γοῦν ἀπαξ, πρὶν ἀπιέναι τῆς ζωῆς ταύτης, συντεύξεσθαι τῇ τιμότητί σου.

Ἐπιστολὴ 214. Ὁ στρατηγὸς καὶ κόμης Τερέντιος ποῦ εἶχεν ἀποσυρθῆ ἀπὸ τὴν ὑπηρεσίαν, λόγῳ ἡλικίας προφανῶς, ἦτο δὲ καὶ πιστὸς ὀρθόδοξος, ὑπεχρεώθη ν' ἀσχοληθῆ πάλιν μὲ τὰ δημόσια τῶρα. Σχολαίς δὲ εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, κατέβαλε προσπαθείας μαζί μὲ τὰς ἐπιτοπίους ἀρχὰς καὶ ἴσως ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ αὐτοκράτορος Οὐάλεντος, ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο τότε εἰς τὴν περιοχὴν ἐκείνην, νὰ εἰρηνεύσῃ τὰ πνεύματα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν αὐτὴν καὶ φαίνεται ὅτι ἔτεινε νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ὑπὸ τὸν Παυλίνον μερίδα τῶν αὐστηρῶς Ὀρθόδοξων τοὺς ὁποίους ἤθελε νὰ φέρῃ εἰς κοινωσίαν μὲ

διὰ τὰ γράμματα, καὶ μάλιστα ἔπειτα προέτειναν σύμβολον βάσει τοῦ ὁποίου ἦσαν ἔτοιμοι νὰ συνδεθοῦν μὲ τὴν ἰδικήν μας Ἐκκλησίαν. Ἐπὶ πλέον δὲ ἐλέχθη πρὸς ἡμᾶς καὶ ἐκεῖνο, ὅτι παρέσυραν ὑπὲρ τῶν ἀπόψεών των τὸν κατὰ πάντα ἀριστον ἄνδρα Τερέντιον, εἰς τὸν ὁποῖον ἔγραψα κατὰ τὸ δυνατὸν ταχύτερον, προσπαθῶν νὰ συγκρατήσω τὴν ὀρμὴν του καὶ νὰ τοῦ ἀποκαλύψω τὴν ἀπάτην των.

54

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 214
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΟΜΗΤΑ ΤΕΡΕΝΤΙΟΝ

1. Ὄταν ἠκούσαμεν ὅτι ἡ ἐξοχότης σου ὑπεχρεώθη πάλιν ν' ἀναλάβῃ δημόσιον ἀξίωμα, κατ' ἀρχὴν μὲν ἐταράχθημεν (διότι πρέπει νὰ λεχθῆ ἡ ἀλήθεια), σκεπτόμενοι πόσον ἀντίθετον πρὸς τὴν διάθεσίν σου εἶναι, ἀφοῦ εἶχες ἐγκαταλείψει τὰς πολιτικὰς ὑποθέσεις καὶ ἀφοσιωθῆ εἰς τὴν ἐπιμέλειαν τῆς ψυχῆς σου, νὰ ἀναγκασθῆς νὰ ἐπιστρέψῃς εἰς τὰ ἴδια. Ἄλλ' ἔπειτα ἀπὸ καλύτεραν σκέψιν ἐθεωρήσαμεν ὅτι ἴσως ὁ Κύριος, θέλων νὰ χαρίσῃ κάποιαν παραμυθίαν διὰ τὰς μυρίας θλίψεις ποῦ συνέχουν τὰς Ἐκκλησίας μας, ἐρρῦθμισε ὥστε ἡ ἐξοχότης σου νὰ παρουσιασθῆ πάλιν εἰς δημόσια πράγματα καὶ ἠσθάνθημεν περισσοτέραν χαρὰν, ἐλπίζοντες ὅτι, πρὶν φύγωμεν ἀπὸ τὴν ζωὴν αὐτὴν, θὰ συναντήσωμεν ἀκόμη μίαν φορὰν τὴν τιμιότητά σου.

τὸν Βασίλειον, ἐνῶ οὗτος ἦτο θερμὸς ὑποστηρικτὴς τοῦ ἐξορίστου Μελετίου.

Ὁ Βασίλειος γράφει τὴν ἐπιστολὴν τὸ φθινόπωρον τοῦ 375, μὲ σκοπὸν νὰ τὸν κερδήσῃ πρὸς τὴν ἰδικὴν του γραμμὴν, ἢ ὅποια συνίστατο εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τοῦ Μελετίου ὡς μοναδικοῦ ἐπισκόπου Ἀντιοχείας καὶ τὴν κατ' ἄλλον τρόπον τακτοποίησιν τοῦ Παυλίνου. Ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης Δάμασος ὁμοῦ εἶχεν ἤδη γράψῃ ἀναγνωριστικὴν ὑπὲρ τοῦ Παυλίνου ἐπιστολήν.

2. Ἄλλὰ πάλιν ἡμᾶς ἑτέρα φήμη κατέσχευεν, ὡς ἐπὶ τῆς Ἀντιοχείας διάγοντος καὶ τὰ ἐν χερσὶ πράγματα ταῖς μεγάλαις ἀρχαῖς συνδιέποντος. Πρὸς δὲ τῇ φήμῃ ταύτῃ κατέλαβεν ἡμᾶς ἀκοή ὅτι καὶ οἱ τῆς κατὰ Παυλίον συντάξεως ἀδελφοὶ διαλέγονται τῇ ὀρθότητί σου περὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς ἐνώσεως, ἡμᾶς δὲ λέγω τοὺς τῆς μερίδος τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ, Μελετίου τοῦ ἐπισκόπου. Οὗς καὶ γράμματα ἀκούω νῦν τῶν Δυτικῶν περιφέρειν αὐτοῖς τὴν ἐπισκοπὴν τῆς κατὰ Ἀντιόχειαν Ἐκκλησίας ἐπιτρέποντα, παραλογιζόμενα δὲ τὸν θαυμασιώτατον ἐπίσκοπον τῆς ἀληθινῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας Μελέτιον. Καὶ οὐ θαυμάζω τοῦτο. Οἱ μὲν γὰρ ἀγνοοῦσι παντελῶς τὰ ἐνταῦθα, οἱ δὲ καὶ δοκοῦντες εἰδέναι φιλονεικότερον μᾶλλον ἢ ἀληθέστερον αὐτοῖς ἐξηγοῦνται. Πλὴν ἀλλ' ἐκείνους μὲν οὐδὲν ἀπεικὸς ἀγνοεῖν τὴν ἀλήθειαν ἢ καὶ ἀποκρύπτεσθαι τὴν αἰτίαν δι' ἣν εἰς τὸ γράφειν Παυλίῳ ἦλθεν ὁ μακαριώτατος ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος. Τὴν δὲ σὴν τελειότητα αὐτοῦ ἔχουσαν τοὺς δυναμένους τὰ μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων γενόμενα ἐπὶ τῆς Ἰοβιανοῦ βασιλείας ἀκριβῶς διηγήσασθαι παρακαλοῦμεν ὑπ' αὐτῶν διδασθῆναι. Πλὴν ἀλλ' ἐπειδὴ οὐδενὸς κατηγοροῦμεν, πρὸς πάντας δὲ ἔχειν εὐχόμεθα τὴν ἀγάπην καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως, συγχαίρομεν τοῖς κομισαμένοις τὰ ἀπὸ Ῥώμης γράμματα. Κἂν τινα σεμνὴν καὶ μεγάλην ἔχη αὐτοῖς μαρτυρίαν, εὐχόμεθα ἀληθεύειν αὐτὴν δι' αὐτῶν τῶν ἔργων βεβαιουμένην. Οὐ μέντοι τούτου γε ἕνεκεν δυνάμεθα ἑαυτοὺς πείσαι ποτε ἢ Μελέτιον ἀγνοῆσαι ἢ τῆς ὑπ' αὐτὸν Ἐκκλησίας ἐπιλαθέσθαι ἢ τὰ ζητήματα ὑπὲρ ὧν ἐξ ἀρχῆς ἢ διάστασις γέγονε μικρὰ ἠγησασθαι καὶ ὀλίγην ἔχειν νομίσει διαφορὰν πρὸς τὸν τῆς εὐσεβείας σκοπόν. Ἐγὼ γάρ, οὐχ ὅπως εἰ ἐπιστολὴν τις ἀνθρώπων

1. Ἐννοεῖ τὸν αὐτοκράτορα Οὐάλεντα.

2. Ὁ Παυλῖνος εἶχε χειροτονηθῆ ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας τὸ 362 ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Καλάρεως Σαρδηνίας Λουκίφερος, ἐνῶ ὑπῆρχεν ἤδη ἐπίσκοπος ἐγκατεστημένος ἐκεῖ ἀπὸ διετίας, ἔστω καὶ ἐξόριστος ἤδη, ὁ Μελέτιος.

3. Γράμμα τοῦ ἐπισκόπου Ῥώμης Δαμάσου.

4. Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰοβιανὸς (363-364) κατὰ τὸ ὀκτάμηνον διάστημα τῆς βασιλείας του ὑπεστήριξε τὴν ὀρθόδοξον παράταξιν.

2. Ἄλλὰ πάλιν ἦλθεν εἰς ἡμᾶς ἄλλη φήμη, ὅτι εὕρισκεσαι εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ διευθύνεις μαζί με τὰς ἀνωτάτας ἀρχάς¹ τὰς ὑποθέσεις. Πλὴν δὲ τῆς φήμης αὐτῆς ἐφθασεν εἰς ἡμᾶς ἡ πληροφορία ὅτι οἱ ἀδελφοὶ τῆς παρατάξεως τοῦ Παυλίνου² ἔρχονται εἰς συνεννοήσεις μετὰ τὴν ὀρθοφροσύνην σου περὶ ἐνώσεως μετὰ ἡμᾶς. Καὶ ὅταν λέγω «ἡμᾶς», ἐννοῶ τὴν μερίδα τοῦ ἀνθρώπου τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἐπισκόπου Μελετίου. Ἀκούω δὲ ὅτι ἐκεῖνοι κυκλοφοροῦν καὶ γράμμα τῶν Δυτικῶν³, τὸ ὁποῖον ἀναγνωρίζει εἰς αὐτοὺς τὴν ἐπισκοπὴν τῆς Ἀντιοχειανῆς Ἐκκλησίας καὶ κακοπαριστάνει τὸν θαυμασιώτατον ἐπίσκοπον τῆς ἀληθινῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ Μελέτιον. Καὶ δὲν θαυμάζω διὰ τοῦτο. Διότι ἐκεῖνοι μὲν ἐκεῖ ἀγνοοῦν ἐντελῶς τὴν ἐδῶ κατάστασιν, αὐτοὶ δὲ ἐδῶ, πού νομίζουν ὅτι τὴν γνωρίζουν, τοὺς τὴν παριστάνουν μᾶλλον κομματικώτερα παρὰ ἀληθέστερα. Δὲν εἶναι καθόλου ἀφύσικον εἶτε ν' ἀγνοοῦν τὴν ἀλήθειαν εἶτε ν' ἀποκρύπτουν τὴν αἰτίαν διὰ τὴν ὁποῖαν ὁ μακαριώτατος ἐπίσκοπος Ἀθανάσιος ἐφθασε νὰ γράψῃ εἰς τὸν Παυλῖνον. Τὴν δὲ τελειότητά σου, ἡ ὁποία ἔχει αὐτοῦ τοὺς ἀνθρώπους πού δύνανται νὰ διηγηθοῦν με ἀκρίβειαν τὰ συμβάντα μεταξὺ τῶν ἐπισκόπων ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Ἰοβιανοῦ⁴, παρακαλοῦμεν νὰ τὰ πληροφορηθῇ ἀπὸ αὐτοῦς.

Ἐπειδὴ ὁμως δὲν κατηγοροῦμεν κανένα, εὐχόμεθα δὲ νὰ ἔχωμεν τὴν ἀγάπην πρὸς ὅλους, καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς οἰκείους τῆς πίστεως, συγχαίρομεν τοὺς δεχθέντας τὸ γράμμα ἀπὸ τὴν Ρώμην. Καὶ ἂν αὐτὸ φέρῃ εἰς αὐτοὺς σπουδαίαν καὶ μεγάλην μαρτυρίαν, εὐχόμεθα αὐτῇ νὰ εἶναι ἀληθινή καὶ νὰ ἐπιβεβαιωθῇ μετὰ αὐτὰς ταύτας τὰς πράξεις. Τοῦτο ὁμως δὲν εἶναι λόγος διὰ τὸν ὁποῖον θὰ ἠδυνάμεθα ποτέ νὰ πείσωμεν τὸν ἑαυτὸν μας ἢ ν' ἀγνοήσωμεν τὸν Μελέτιον ἢ νὰ λησμονήσωμεν τὴν ὑπ' αὐτὸν Ἐκκλησίαν ἢ νὰ θεωρήσωμεν μικρὰ τὰ ζητήματα ἀπὸ τὰ ὁποῖα προῆλθεν ἐξ ἀρχῆς ἡ διάστασις καὶ νὰ νομίσωμεν ὅτι δὲν ἔχουν πολλὴν σημασίαν διὰ τὴν ὑπόθεσιν τῆς εὐσεβείας. Διότι ἐγώ, ὄχι μόνον ἂν ἐδέχθη κανεὶς ἐπιστολὴν ἀπὸ ἀνθρώπους καὶ ὑπερηφανεύεται δι' αὐτήν, δὲν πρόκειται

δεξάμενος ἐπ' αὐτῇ μέγα φρονεῖ, τούτου ἔνεκεν ὑποσταλῆναι πο-
τε καταδέξομαι, ἀλλ' οὐδ' ἂν ἐξ αὐτῶν ἤκη τῶν οὐρανῶν, μὴ στοι-
χῆ δὲ τῷ ὑγιαίνοντι λόγῳ τῆς πίστεως, δύναμαι αὐτὸν κοινωνὸν
ἡγήσασθαι τῶν ἁγίων.

3. Ἐνθυμήθητι γάρ, ὦ θαυμάσιε, ὅτι οἱ παραχαράκται τῆς
ἀληθείας, οἱ τὸ ἀρειανὸν σχίσμα τῇ ὑγιεῖ τῶν πατέρων ἐπεισά-
γοντες πίστει, οὐδεμίαν ἄλλην αἰτίαν προβάλλονται τοῦ μὴ παρα-
δέχεσθαι τὸ εὐσεβὲς τῶν πατέρων δόγμα ἢ τὴν τοῦ ὁμοουσίου
διάνοιαν, ἣν αὐτοὶ πονηρῶς καὶ ἐπὶ διαβολῇ τῆς πίστεως ἐξη-
γοῦνται λέγοντες τὸν Υἱὸν κατὰ τὴν ὑπόστασιν ὁμοούσιον λέγεσθαι
παρ' ἡμῶν. Οἷς ἐάν τινα δῶμεν ἀφορμὴν ἐκ τοῦ περιφέρεισθαι τοῖς
δι' ἀπλότητα μᾶλλον ἢ διὰ κακίαν ταῦτα ἢ τὰ τούτοις παραπλή-
σια λέγουσιν, οὐδὲν κωλύει καὶ ἡμᾶς ἀναντιρρήτους μὲν δοῦναι
καθ' ἑαυτῶν τὰς λαβὰς, ἰσχυρὰν δὲ ἐκείνοις κατασκευάσαι τὴν
αἴρεσιν, οἷς μία μελέτη ἐστὶν ἐν τοῖς ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας λόγοις
οὐ τὰ ἑαυτῶν κατασκευάζειν, ἀλλὰ τὰ ἡμέτερα διαβάλλειν. Τίς
δ' ἂν γένοιτο τῆς διαβολῆς ταύτης χαλεπωτέρα καὶ μᾶλλον δυ-
ναμένη τοὺς πολλοὺς διασαλεῦσαι, ἢ εἰ φανείησάν τινες ἐξ ἡμῶν
Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος μίαν ὑπόστασιν λέγοντες,
οἱ κἂν πάνυ τὸ τῶν προσώπων διάφορον ἐναργῶς δογματίζωσιν,
ἀλλ' οὐδ' ἐν τῷ παρὰ τοῦ Σαβελλίου προειληφθαι τὸ αὐτὸ τοῦτο λέ-
γοντος· ἓνα μὲν εἶναι τῇ ὑποστάσει τὸν Θεόν, προσωποποιεῖσθαι
δὲ ὑπὸ τῆς Γραφῆς διαφόρως κατὰ τὸ ἰδίωμα τῆς ὑποκειμένης
ἐκάστοτε χρείας, καὶ νῦν μὲν τὰς πατρικὰς ἑαυτῷ περιτιθέναι
φωνάς, ὅταν τούτου καιρὸς ἢ τοῦ προσώπου, νῦν δὲ τὰς Υἱῷ προ-
πούσας, ὅταν πρὸς τὴν ἡμετέραν ἐπιμέλειαν ἢ πρὸς ἄλλας τινὰς

5. Τοὺς ὀρθοδόξους Χριστιανούς καλεῖ ἁγίους. Ἐννοεῖ ὅτι δὲν θὰ δεχθῆ
εἰς κοινωνίαν τὸν Παυλίον καὶ τοὺς ὁπαδοὺς του, ἔστω καὶ ἂν αὐτοὶ ἔλα-
βαν ἀναγνωριστικὴν ἐπιστολὴν ἀπὸ τὸν Δάμασον Ρώμης.

διὰ τοῦτο νὰ ὑποχωρήσω, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς οὐρανοὺς ἀκόμη ἂν ἔλθῃ αὐτή, δὲν συμφωνῆ δὲ οὗτος μὲ τὴν γνησίαν διδασκαλίαν τῆς πίστεως, δὲν θὰ δυνηθῶ νὰ τὸν θεωρήσω ὡς ἔχοντα κοινωνίαν μὲ τοὺς ἁγίους⁵.

3. Διότι, ὡ θαυμάσιε ἄνθρωπε, ἐνθυμήσου ὅτι οἱ παραχαράκται τῆς ἀληθείας, οἱ εἰσαγαγόντες τὸ ἀρειανὸν σχίσμα εἰς τὴν γνησίαν πίστιν τῶν πατέρων, δὲν προβάλλουν καμμίαν ἄλλην αἰτιολογίαν τοῦ ὅτι δὲν παραδέχονται τὸ εὐσεβὲς δόγμα τῶν πατέρων παρὰ μόνον τὸν ὄρον τοῦ ὁμοουσίου, τὸν ὁποῖον αὐτοὶ ἐρμηνεύουν πονηρῶς καὶ πρὸς διαβολὴν ὅλης τῆς πίστεως, λέγοντες ὅτι ὁ Υἱὸς χαρακτηρίζεται ἀπὸ ἡμᾶς ὡς ὁμοούσιος κατὰ τὴν ὑπόστασιν. Ἐὰν δὲ ἡμεῖς δώσωμεν κάποιαν ἀφορμὴν μὲ τὸ νὰ παρασυρῶμεθα ἀπὸ ἐκείνους πού μᾶλλον δι' ἀπλότητα παρὰ διὰ κακίαν λέγουν αὐτὰ τὰ πράγματα ἢ τὰ παραπλήσια μὲ αὐτὰ, δὲν κάμνομεν τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ τοὺς δίδωμεν ἀκλόνητα ἐπιχειρήματα ἐναντίον τῶν ἑαυτῶν μας, νὰ ἰσχυροποιοῦμεν δὲ τὴν αἴρεσιν ἐκείνων· αὐτοὶ δὲ μίαν φροντίδα ἔχουν κατὰ τὰς συζητήσεις των περὶ τῆς Ἐκκλησίας, ὄχι πῶς νὰ διατυπώνουν τὰς ἰδικὰς των γνώμας, ἀλλὰ πῶς νὰ διαβάλλουν τὰς ἰδικὰς μας.

Ποία δὲ διαβολὴ θὰ ἦτο χειροτέρα ἀπὸ αὐτὴν καὶ ἰσχυροτέρα, διὰ νὰ σαλεύσῃ τοὺς πολλοὺς ἀπὸ τὸ νὰ φανοῦν μερικοὶ ἀπὸ ἡμᾶς ἰσχυριζόμενοι ὅτι ἡ ὑπόστασις τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος εἶναι μία; Αὐτοὶ, καὶ ἂν πολὺ σαφῶς δογματίζουν τὴν διαφορὰν τῶν προσώπων, τὸ πράττουν κατὰ τὴν προληπτικὴν διατύπωσιν τοῦ Σαβελίου, ὁ ὁποῖος διεβεβαίωνεν ὅτι ὁ Θεὸς κατὰ μὲν τὴν ὑπόστασιν εἶναι ἕνας, ὑπὸ τῆς Γραφῆς δὲ παρίσταται εἰς διαφορετικὰ πρόσωπα κατὰ τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐκάστοτε παρουσιαζομένης ἀνάγκης· δηλαδή ἄλλοτε τοῦ δίδει τὰ ὀνόματα τοῦ Πατρὸς, ὅταν ἡ περίπτωσις ἀρμόζῃ εἰς αὐτὸ τὸ πρόσωπον, ἄλλοτε δὲ τὰ ὀνόματα πού ταιριαζοῦν εἰς τὸν Υἱόν, ὅταν συγκαταβαίῃ διὰ τὴν ἰδικὴν μας ἐπιμέλειαν ἢ δι' ἄλλας προνοητικὰς ἐνεργείας, ἄλλοτε δὲ τοῦ δίδει νὰ ὑποδύεται τὸ προσωπεῖον

οικονομικὰς ἐνεργείας ὑποβαίνη, νῦν δὲ τὸ τοῦ Πνεύματος ὑποδύεσθαι πρόσωπον, δταν ὁ καιρὸς τὰς ἀπὸ τοῦ τοιοῦτου προσώπου φωνὰς ἀπαιτῇ· ἐὰν οὖν καὶ παρ' ἡμῖν φανῶσί τινες ἐν τῷ ὑποκειμένῳ Πατέρα καὶ Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα λέγοντες, τρία δὲ πρόσωπα τέλεια ὁμολογοῦντες, πῶς οὐχὶ σαφῆ καὶ ἀναντίρροητον δόξουσι παρέχεσθαι τὴν ἀπόδειξιν τοῦ ἀληθῆ εἶναι τὰ λεγόμενα περὶ ἡμῶν;

4. Περὶ δὲ τοῦ ὅτι ὑπόστασις καὶ οὐσία οὐ ταυτὸν ἐστὶ, καὶ αὐτοί, ὡς νομίζω, ὑπεσημῆσαντο οἱ ἀπὸ τῆς Δύσεως ἀδελφοὶ ἐν οἷς τὸ στενὸν τῆς ἑαυτῶν γλώττης ὑφορώμενοι τὸ τῆς οὐσίας ὄνομα τῇ ἐλλάδι φωνῇ παραδεδώκασιν, ἵνα, εἴ τις εἶη διαφορὰ τῆς ἐννοίας, σώζοιτο αὐτῇ ἐν τῇ εὐκρινεῖ καὶ ἀσυγχύτῳ διαστάσει τῶν ὀνομάτων. Εἰ δὲ δεῖ καὶ ἡμᾶς τὸ δοκοῦν ἡμῖν ἐν βραχεῖ εἰπεῖν, ἐκεῖνο ἐροῦμεν ὅτι δὴν ἔχει λόγον τὸ κοινὸν πρὸς τὸ ἴδιον, τοῦτον ἔχει ἢ οὐσία πρὸς τὴν ὑπόστασιν. Ἐκαστος γὰρ ἡμῶν καὶ τῷ κοινῷ τῆς οὐσίας λόγῳ τοῦ εἶναι μετέχει καὶ τοῖς περὶ αὐτὸν ἰδιώμασιν ὁ δεῖνὰ ἐστὶ καὶ ὁ δεῖνα. Οὕτω κἀκεῖ ὁ μὲν τῆς οὐσίας λόγος κοινός, ὅλον ἢ ἀγαθότης, ἢ θεότης, ἢ εἴ τι ἄλλο νοοῖτο· ἢ δὲ ὑπόστασις ἐν τῷ ἰδιώματι τῆς πατρότητος ἢ τῆς υἰότητος ἢ τῆς ἀγιαστικῆς δυνάμεως θεωρεῖται. Εἰ μὲν οὖν ἀνυπόστατα λέγουσι τὰ πρόσωπα, αὐτόθεν ἔχει ὁ λόγος τὴν ἀτοπίαν· εἰ δὲ ἐν ὑποστάσει αὐτὰ εἶναι ἀληθινῇ συγχωροῦσιν, ὁ ὁμολογοῦσι, καὶ ἀριθμείτωσαν, ἵνα καὶ ὁ τοῦ ὁμοουσιῶν λόγος διαφυλαχθῇ ἐν τῇ ἐνότητι τῆς θεότητος καὶ ἢ τῆς εὐσεβείας ἐπίγνωσις Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ Ἅγίου Πνεύματος ἐν τῇ ἀπρητισμένῃ καὶ ὀλοτελεῖ ἐκάστου τῶν ὀνομαζομένων ὑποστάσει κηρύσσεται. Ὅμως δὲ ἐκεῖνο

6. Ὁ Σαβέλλιος ἦτο μοναρχιανὸς καὶ ἐδίδασκεν ὅτι μόνον μία θεία ὑπόστασις ὑπάρχει, ἢ ὅποια ἀναλόγως τῆς ἐνεργείας τῆς ὀνομάζεται ἄλλοτε Πατήρ, ἄλλοτε Υἱὸς καὶ ἄλλοτε Πνεῦμα. Δηλαδή τὰ τρία πρόσωπα εἶναι προσωπεῖα πού φορεῖ ἐκάστοτε ὁ Θεός. Ἄν λοιπὸν μερικά μέλη τῆς ὀρθοδόξου παρατάξεως —ὅπως ὁ Παυλῖνος εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ οἱ τῆς Ρώμης— ὀμιλοῦν περὶ μιᾶς μόνου ὑποστάσεως τοῦ Θεοῦ, τότε θὰ εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ δεχθοῦν καὶ τὸ ἄλλο μέρος τῆς σαβελλιανικῆς διδασκαλίας, ὅτι δὲν ὑπάρχουν διακεκριμένα πρόσωπα εἰς τὸν Θεόν, καὶ τότε δίδουν λαβὴν εἰς

τοῦ Πνεύματος, ὅταν ἡ εὐκαιρία ἀπαιτεῖ τὰ ὀνόματα τοῦ προσώπου αὐτοῦ. Ἐάν λοιπόν καί εἰς τὴν ἰδικήν μας Ἐκκλησίαν παρουσιασθοῦν μερικοὶ ἄνθρωποι λέγοντες τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἓνα εἰς τὴν ὑπόστασιν, ἀλλὰ δεχόμενοι τρία τέλεια πρόσωπα, πῶς δὲν θὰ φανοῦν ὅτι παρέχουν σαφῆ καὶ ἀναντίρρητον ἀπόδειξιν ὅτι τὰ λεγόμενα περὶ ἡμῶν εἶναι ἀληθινά⁶;

4. Τὸ ὅτι δὲ ὑπόστασις καὶ οὐσία δὲν εἶναι τὸ ἴδιον, νομίζω ὅτι τὸ ἐσημείωσαν οἱ ἴδιοι οἱ ἀπὸ τὴν Δύσιν ἀδελφοί⁷, καθ' ὅσον, ἀντιλαμβανόμενοι τὴν πτωχείαν τῆς γλώσσης των, εἰς ἓνα σημεῖον παρέθεσαν τὸν ὄρον «οὐσία» μετὰ τὴν ἑλληνικὴν λέξιν, οὕτως ὥστε, ἐὰν ὑπάρχη καμμία διαφορὰ ἐννοίας, νὰ διασωθῆ αὕτη κατὰ τὴν εὐκρινῆ καὶ ἀσύγχυτον διαφορὰν τῶν ὄρων.

Ἐάν δὲ χρειάζεται νὰ εἴπωμεν καὶ ἡμεῖς συντόμως τὴν γνώμην μας εἰς τὸ θέμα, θὰ εἴπωμεν τὰ ἑξῆς. Ἡ οὐσία ἔχει πρὸς τὴν ὑπόστασιν τὴν σχέσιν ποὺ ἔχει τὸ κοινὸν πρὸς τὸ ἀτομικόν. Διότι καὶ καθένας ἀπὸ ἡμᾶς κατὰ μὲν τὸν κοινὸν ὄρον τῆς οὐσίας μετέχει εἰς τὸ «εἶναι», κατὰ δὲ τὰς ἀτομικὰς ιδιότητας εἶναι διακεκριμένος ὁ δεῖνα ἢ ὁ δεῖνα. Οὕτω καὶ ἐκεῖ, ὁ μὲν ὄρος τῆς οὐσίας εἶναι κοινός, ὅπως ἡ ἀγαθότης, ἡ θεότης ἢ ὁ,τιδήποτε ἄλλο δύναται νὰ νοηθῆ, ἡ δὲ ἰδιότης θεωρεῖται ὡς τὸ ἰδίωμα τῆς πατρότητος ἢ τῆς υἰότητος ἢ τῆς ἀγιαστικῆς δυνάμεως. Ἐάν μὲν λοιπὸν λέγουν ἀνυπόστατα τὰ πρόσωπα, ἡ διδασκαλία εἶναι ἀφ' ἑαυτῆς παράλογος, ἐὰν δὲ τὰ δέχωνται ὡς ἀληθινὰς ὑποστάσεις, τότε ὅσα ὁμολογοῦν ἄς τὰ ἀριθμοῦν ἐπίσης, ὥστε καὶ ἡ διδασκαλία τοῦ ὁμοουσίου νὰ διαφυλαχθῆ εἰς τὴν ἐνότητα τῆς θεότητος καὶ ἡ ἀναγνώρισις τῆς εὐσεβείας τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος νὰ διακηρύσσεται μετὰ τὴν πλήρη καὶ τελείαν ὑπόστασιν ἐκάστου τῶν ὀνομαζομένων.

τὰς κατηγορίας τῶν Ἀρειανῶν, ὅτι οἱ Ὀρθόδοξοι δὲν εἶναι πράγματι ὀρθόδοξοι, ἀλλὰ σαβελλιανισταί.

7. Ὁ ἀρχιεπίσκοπος Ρώμης καὶ ἡ ὅλη ἱεραρχία τῆς Δύσεως.

βούλομαι πεπεισθαι τὴν σεμνότητά σου, ὅτι καὶ σὲ καὶ πάντα τὸν παραπλησίως σοι τῆς ἀληθείας φροντίζοντα καὶ τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγωνιζομένους μὴ ἀτιμάζοντα ἀναμένειν δεῖ καθηγήσασθαι τῆς συναφείας ταύτης καὶ τῆς εἰρήνης τοὺς προστάτας τῶν Ἐκκλησιῶν, οὓς ἐγὼ στόλους καὶ ἐδραῖωμα τῆς ἀληθείας τίθεμαι, καὶ τοσοῦτω πλέον αὐτοὺς αἰδοῦμαι ὅσῳ ἂν μακρότερον ἐξοικισθῶσιν ἀντὶ τιμωρίας αὐτοῖς ἐπαγομένον τοῦ χωρισμοῦ. Παρακαλῶ οὖν, φύλαξον ἡμῖν σεαυτὸν ἀπρόληπτον, ἵν' ἔχωμέν σοι ἐπαναπαύεσθαι ὃν ἐν πᾶσιν ἡμῖν ὁ Θεὸς βακτηρίαν καὶ ἔρεισμα ἐχαρίσατο.

55

215. ΔΩΡΟΘΕΩ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΩ

Εὐθύς ἐπιτυχῶν ἀφορμῆς ἐπέστειλα τῷ θαυμασιωτάτῳ ἀνδρὶ Τερεντίῳ τῷ κόμητι, λογισάμενος ἀνυποπτότερον εἶναι τὸ διὰ ξένων αὐτῷ γράφειν περὶ τῶν προκειμένων καὶ ἅμα βουλόμενος μηδεμίαν ἐγγενέσθαι διατριβὴν τῷ πράγματι τὸν ποθεινότατον ἀδελφὸν Ἀκάκιον. Τῷ διαψηφιστῇ τῆς τάξεως τῶν ἐπάρχων ἔδωκα οὖν τὴν ἐπιστολὴν δημοσίῳ δρόμῳ ὁδεύοντι ᾧ καὶ ἐνετειλάμην πρώτοις ὑμῖν ἐμφανίσει τὸ γράμμα. Τὴν δὲ ἐπὶ Ῥώμην ὁδὸν οὐκ οἶδα ὅπως οὐδεὶς ἀνήγγειλε τῇ συνέσει ὑμῶν ὅτι ἐν τῷ χειμῶνι παντελῶς ἐστιν ἄπορος, τῆς μεταξὺ χώρας ἀπὸ Κωνσταντινουπό-

Ἐπιστολὴ 215. Ἐγράφη τὸ 375 καὶ ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Δωρόθεον, τὸν παλαιὸν διάκονον τοῦ Μελετίου καὶ τώρα πρεσβύτερον. Ὁ Δωρόθεος ἦτο σύνδεσμος μεταξὺ Μελετίου καὶ Βασιλείου, ὡς καὶ σύνδεσμος μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῆς Δύσεως, καὶ κατὰ κάποιον τρόπον ἡγέτης τῶν Μελετιανῶν τῆς Ἀντιοχείας, ἀφοῦ ὁ ἴδιος ὁ Μελέτιος ἦτο ἐξόριστος. Φαίνεται ὅτι τώρα ἔρριψε τὴν ἰδέαν νὰ σταλῇ σύνδεσμος εἰς τὴν Ῥώμην ὁ Γρηγόριος Νύσσης, ἀδελφὸς τοῦ Βασιλείου καὶ διαπρεπῆς θεολόγος. Ἄλλ' ὁ Βασίλειος τὸν ἐθεωροῦσε πολὺ εὐθύν διὰ μίαν διπλωματικὴν ἀποστολὴν, ἂν καὶ δὲν ἀπορρίπτει τὴν σκέψιν τελείως. Ἡ ἐπιστολὴ ἀναφέρεται εἰς τὴν προηγουμένην ἐπιστολὴν 214 πρὸς Τερέντιον.

Ἄλλ' ὅμως θέλω ἡ ἐξοχότης σου νὰ πεισθῆ δι' ἐκεῖνο, ὅτι πρέπει καὶ σὺ καὶ κάθε ἄλλος ποὺ φροντίζει διὰ τὴν ἀλήθειαν παραπλησίως μὲ σέ καὶ δὲν καταδικάζει τοὺς ἀγωνιζομένους ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας, νὰ περιμένη νὰ ἀναλάβουν πρωτοβουλίαν εἰς τὸ θέμα αὐτὸ τῆς ἐνώσεως καὶ τῆς εἰρήνης οἱ προϊστάμενοι τῶν Ἐκκλησιῶν, τοὺς ὁποίους ἐγὼ θεωρῶ στύλους καὶ ἐδραίωμα τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τόσον περισσότερον σέβομαι, ὅσον μακρότερον ἐξορισθοῦν, ὅταν ἡ ἐξορία ἐπιβάλλεται εἰς αὐτοὺς ὡς τιμωρία.

Παρακαλῶ λοιπὸν νὰ μᾶς φυλάξης τὸν ἑαυτὸν σου ἀπροκατάληπτον, διὰ νὰ ἔχωμεν ν' ἀναπαυώμεθα τοῦλάχιστον εἰς ἐσέ, τὸν ὁποῖον μᾶς ἐχάρισεν ὁ Θεὸς ὡς βακτηρίαν καὶ ἔρεισμα.

55

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 215

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΝ ΔΩΡΟΘΕΟΝ

Μόλις εὔρον εὐκαιρίαν, ἔστειλα γράμμα εἰς τὸν θαυμάσιον ἄνδρα Τερέντιον, τὸν κόμητα, φρονῶν ὅτι θὰ ἐπροκαλοῦσεν ὀλιγωτέρας ὑποψίας τὸ νὰ στείλω εἰς αὐτὸν διὰ μέσου ξένων περὶ τῶν προκειμένων ζητημάτων καὶ συγχρόνως θέλων νὰ μὴ καθυστερήσῃ καθόλου εἰς τὸ θέμα ὁ ἀγαπητότατος ἀδελφὸς Ἀκάκιος. Ἔδωσα λοιπὸν τὴν ἐπιστολὴν εἰς τὸν εἰσπράκτορα τῆς ὑπηρεσίας τῶν ἐπάρχων, ὁ ὁποῖος ταξιδεύει μὲ τὰ δημόσια μέσα δρόμου, καὶ τοῦ παρήγγειλα νὰ δείξῃ τὸ γράμμα πρῶτον εἰς σᾶς.

Σχετικῶς μὲ τὴν ὁδὸν πρὸς τὴν Ρώμην δὲν γνωρίζω πῶς κανένας δὲν ἐγνωστοποίησεν εἰς τὴν σύνεσίν σας, ὅτι κατὰ τὸν χειμῶνα εἶναι ἐντελῶς ἀδιαπέραστος, διότι ἡ περιοχὴ ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν μέχρι τῶν συνόρων μας¹ εἶναι γεμά-

1. Ἐννοεῖ τὰ σύνορα τῆς Καππαδοκίας. Οἱ Γότθοι εἶχαν ξεχυθῆ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν.

λεως μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ὄρων πολεμίων πεπληρωμένης. Εἰ δὲ δεῖ θαλάσση χρήσασθαι, ἔσται καιρός· μόνον ἂν καταδέξῃται καὶ τὸν πλοῦν καὶ τὴν ὑπὲρ τῶν τοιούτων πραγμάτων πρεσβείαν ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Γρηγόριος ὁ ἀδελφός. Ἐγὼ μὲν γὰρ οὔτε τοὺς συναπερχομένους αὐτῷ ὄρω καὶ αὐτὸν γινώσκω παντελῶς ἄπειρον ὄντα τῶν κατὰ τὰς Ἐκκλησίας, καὶ εὐγνώμονι μὲν ἀνδρὶ αἰδέσιμον αὐτοῦ καὶ πολλοῦ ἀξίαν τὴν συντυχίαν, ὑψηλῷ δὲ καὶ μετεώρῳ, ἄνω πον καθημένῳ καὶ διὰ τοῦτο ἀκούειν τῶν χαμόθεν αὐτῷ τὴν ἀλήθειαν φθεγγομένων μὴ δυναμένῳ, τί ἂν γένοιτο ὄφελος τοῖς κοινοῖς παρὰ τῆς τοῦ τοιούτου ἀνδρὸς ὀμιλίας, δς ἀλλότριον ἔχει θωπείας ἀνελευθέρου τὸ ἦθος;

56

140. ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ

1. «Τίς δώσει μοι πτέρυγας ὡσεὶ περιστερᾶς καὶ πετασθήσομαι» πρὸς ὑμᾶς καὶ καταπαύσω τὸν πόθον ὃν ἔχω ἐπὶ τῇ συντυχίᾳ τῆς ὑμετέρας ἀγάπης; Νυνὶ δὲ οὐχὶ πτερόγων ἐνδεῶς ἔχω μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ σώματος πάλαι μὲν μοι ὑπὸ μακρᾶς τῆς ἀρρωστίας πεπονηκότος, νῦν δὲ ὑπὸ τῶν συνεχῶν θλίψεων παντελῶς συντετριμμένον. Τίς γὰρ οὕτως ἀδαμάντινος τὴν ψυχὴν, τίς οὕτω παντελῶς ἀσυμπαθῆς καὶ ἀνήμερος ὡς ἀκούων τοῦ πανταχόθεν ἡμᾶς προσβάλλοντος στεναγμοῦ, οἷον ἀπὸ τινος χοροῦ κατηφοῦς κοινόν τινα θρῆνον καὶ σύμφωνον προσηχοῦντος, μὴ οὐχὶ παθεῖν τὴν ψυχὴν καὶ κατακαμφθῆναι εἰς γῆν καὶ ταῖς ἀμη-

¹ Ἐπιστολὴ 140. Ἐγράφη τὸ 373 πρὸς τοὺς Χριστιανοὺς τῆς Ἀντιοχείας, οἱ ὅποιοι ἔστερουντο τοῦ ποιμένου των Μελετίου, ἑξορίστου ἀπὸ ὀκταετίας.

τη ἀπὸ ἐχθρούς. Ἐὰν δὲ ἀποφασισθῆ νὰ χρησιμοποιήσωμεν τὴν θάλασσαν, τοῦτο θὰ ἐπιτευχθῆ μόνον ἐὰν δεχθῆ ν' ἀναλάβῃ καὶ τὸν πλοῦν καὶ τὴν πρεσβείαν ὑπὲρ τῶν ζητημάτων τούτων ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Γρηγόριος, ὁ ἀδελφός μας. Πάντως ὁμως ἐγὼ δὲν βλέπω κανένα πού νὰ ἤμπορῆ νὰ τὸν συνοδεύσῃ καὶ γνωρίζω ὅτι καὶ ὁ ἴδιος εἶναι ἐντελῶς ἄπειρος τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὑποθέσεων. Πιστεύω δὲ ὅτι ἡ συνάντησις μὲ ἄνδρα καλόγνωμον θὰ ἐπροκαλοῦσε τὸν σεβασμὸν πρὸς αὐτὸν καὶ θὰ ἦτο πολὺ καρποφόρος· ἂν ὁμως ἡ συζήτησις εἶναι μὲ ἄνδρα ὑπερόπτην καὶ ἐπηρμένον, καθήμενον εἰς ὑψηλὸν θρόνον, καὶ διὰ τοῦτο μὴ δυνάμενον ν' ἀκούῃ ἐκείνους πού τοῦ ἐκθέτουν ἀπὸ χαμηλὰ τὴν ἀλήθειαν, ποῖον ὄφελος θὰ ἀπέρρει διὰ τὰ κοινὰ ἀπὸ τὰς διαπραγματεύσεις τοιοῦτου ἀνθρώπου ὡς ὁ Γρηγόριος, ὁ ὁποῖος ἔχει χαρακτῆρα ξένον πρὸς κάθε δουλικὴν κολακείαν;

56

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 140
ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ

1. Ποῖος θὰ μοῦ δώσῃ πτέρυγας σὰν τῆς περιστερᾶς, διὰ νὰ πεταχθῶ ἕως ἑσᾶς καὶ νὰ χορτάσω τὸν πόθον¹ πού ἔχω νὰ συναντήσω τὴν ἀγάπην σας; Δυστυχῶς τώρα δὲν μοῦ λείπουν μόνον πτέρυγες, ἀλλὰ ὀλόκληρον τὸ σῶμα, τὸ ὁποῖον ἀπὸ καιρὸν μὲν ἔχει καταβληθῆ ὑπὸ τῆς μακρᾶς ἀσθενείας, τώρα δὲ ὑπὸ τῶν συνεχῶν θλίψεων εἶναι ἐντελῶς συντετριμμένον. Διότι ποῖος εἶναι τόσο ἀδαμάντινος εἰς τὴν ψυχὴν, ποῖος εἶναι τόσο ἀναίσθητος καὶ ἀνήμερος, ὥστε ἀκούων τὸν στεναγμὸν πού μᾶς κτυπᾷ ἀπὸ παντοῦ, σὰν νὰ προέρχεται ἀπὸ κάποιαν κατηφῆ χορωδίαν πού ψάλλει ἕνα ὁμόφωνον καὶ σύμφωνον θρῆνον, νὰ μὴ ὑποφέρῃ ψυχικῶς καὶ νὰ μὴ καμθῆ πρὸς

1. Βλ. Ψαλμ. 54, 7 «τίς δώσει μοι πτέρυγας ὡσεὶ περιστερᾶς καὶ πετασθήσομαι καὶ καταπαύσω;».

χάνοις ταύταις μερίμναις παντελῶς ἐκτακῆναι; Ἐπιδοῦναι δὲ ὁ Ἅγιος δοῦναι τινα λύσιν τῶν ἀμηχάνων καὶ χαρίσασθαι ἡμῖν τῶν μακρῶν πόνων ἀναπνοήν. Ὡστε καὶ ὑμᾶς τὴν αὐτὴν ἔχειν ἀξιῶ παρακλήσιν καὶ τῇ ἐλπίδι τῆς παρακλήσεως χαίροντας ὑμᾶς τὸ παρὸν ἀλγεινὸν τῶν θλίψεων ὑπομένειν. Εἴτε γὰρ ἁμαρτημάτων ἀποτιννύμεν δίκας, ἱκαναὶ αἱ μάλιστα πρὸς παραίτησιν λοιπὸν τῆς ἐφ' ἡμῖν ὀργῆς τοῦ Θεοῦ εἴτε εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγῶνας διὰ τῶν πειρασμῶν τούτων κεκλήμεθα, δίκαιος ὁ ἀθλοθέτης μὴ ἐᾶσαι ἡμᾶς πειρασθῆναι ὑπὲρ ὃ δυνάμεθα ὑπενεγκεῖν, ἀλλ' ἐπὶ τοῖς προπεπονημένοις ἀποδοῦναι ἡμῖν τὸν τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἐλπίδος στέφανον. Μὴ οὖν ἀποκάμωμεν ἐναθλοῦντες εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγῶνας μηδὲ δι' ἀνεπιστίας τὰ πονηθέντα ἡμῖν προώμεθα. Οὐ γὰρ μία πρᾶξις ἀνδρείας οὐδὲ βραχὺς πόνος τὸ τῆς ψυχῆς καρτερὸν διαδείκνυσιν, ἀλλ' ὁ δοκιμάζων ἡμῶν τὰς καρδίας διὰ μακρᾶς καὶ παρατεταμένης τῆς δοκιμασίας βούλεται ἡμᾶς τῆς δικαιοσύνης στεφανίτας ἀποδειχθῆναι. Μόνον ἀνένδοτον φυλασσέσθω τὸ φρόνημα ἡμῶν, ἀσειστον τὸ στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως διατηρεῖσθω, καὶ ἤξει ἐν τάχει ὁ ἀντιληφόμενος ἡμῶν ἤξει καὶ οὐ χρονεῖ. «Προσδέχον γὰρ θλίψιν ἐπὶ θλίψει, ἐλπίδα ἐπ' ἐλπίδι, ἔτι μικρόν, ἔτι μικρόν». Οὕτως οἶδε ψυχαγωγεῖν τῇ ἐπαγγελίᾳ τοῦ μέλλοντος τοὺς ἑαυτοῦ τροφίμους τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον. Μετὰ γὰρ τὰς θλίψεις ἢ ἐλπίς, ἐκ τοῦ σύνεγγυς δὲ πάρεστι τὰ ἐλλιζόμενα. Κἂν γὰρ ὄλον τις εἴποι τὸν ἀνθρώπινον βίον, σμικρότατόν ἐστι διάστημα παντελῶς συγκρίσει ἐκείνου τοῦ ἀπεράντου αἰῶνος τοῦ ἐν ταῖς ἐλπίσιν ἀποκειμένου.

2. Πίστιν δὲ ἡμεῖς οὕτε παρ' ἄλλων γραφομένην ἡμῖν νεωτέ-

τὴν γῆν καὶ νὰ μὴ λυώσῃ ἐντελῶς ἀπὸ τὰς ἀπελπιστικὰς αὐτὰς ἀγωνίας; Ἄλλ' ὁ ἅγιος Θεὸς εἶναι δυνατός, ὥστε νὰ δώσῃ κάποιαν λύσιν εἰς τὰ ἀδιέξοδα καὶ νὰ μᾶς χάρισῃ κάποιαν ἀναπνοὴν ἀπὸ τοὺς μακροὺς κόπους.

Διὰ τοῦτο ἀπαιτῶ νὰ ἔχετε καὶ σεῖς τὴν ἰδίαν παρηγορίαν καὶ νὰ ὑπομένετε τὸν παρόντα πόνον τῶν θλίψεων μετὰ τὴν ἐλπίδα τῆς παρηγορίας τῆς. Διότι, ἐὰν μὲν πληρῶνουμεν ποινὰς δι' ἁμαρτήματα, ἀρκετὰ εἶναι τὰ κτυπήματα διὰ νὰ κατασιγάσουν πλέον τὴν ὄργην τοῦ Θεοῦ· ἐὰν δι' αὐτῶν τῶν πειρασμῶν ἔχωμεν κληθῆ εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγῶνας, ὁ ἀθλοθέτης εἶναι δίκαιος, ὥστε νὰ μὴ μᾶς ἀφήσῃ νὰ δοκιμασθῶμεν περισσότερο ἀπὸ ὅσον δυνάμεθα νὰ ὑποφέρωμεν, ἀλλὰ νὰ μᾶς ἀποδώσῃ τὸν στέφανον τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς ἐλπίδος δι' ὅσα ὑπεφέραμεν ἕως τῶρα. Ἄς μὴ ἀποκάμωμεν λοιπὸν ἀθλοῦντες εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγῶνας καὶ ἄς μὴ πετάξωμεν λόγῳ ἀπελπισίας ὅλους τοὺς ἕως τῶρα κόπους μας. Διότι ἡ πρᾶξις τῆς εὐσεβείας δὲν εἶναι μία μόνον καὶ τὴν καρτερίαν τῆς ψυχῆς δὲν ἀποδεικνύει ἕνας σύντομος κόπος μόνον, ἀλλ' ὁ δοκιμάζων τὰς καρδίας θελεῖ ν' ἀναδειχθῶμεν νικηταὶ στεφανωμένοι μετὰ τὴν δικαιοσύνην διὰ μακρᾶς καὶ παρατεταμένης δοκιμασίας.

Μόνον νὰ φυλάσσεται τὸ φρόνημά σας ἀνένδοτον, νὰ διατηρῆται τὸ στερέωμα τῆς πίστεως εἰς Χριστὸν ἄσειστον, καὶ γρήγορα θὰ ἔλθῃ ἐκεῖνος ποὺ θὰ πάρῃ τὸ μέρος μας· δὲν θ' ἀργήσῃ, θὰ ἔλθῃ. Νὰ προσδοκᾶς θλίψιν ἔπειτα ἀπὸ θλίψιν, ἐλπίδα ἔπειτα ἀπὸ ἐλπίδα, ὀλίγον ἀκόμη, ὀλίγον ἀκόμη². Οὕτω γνωρίζει νὰ ψυχαγωγῆ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τοὺς τροφίμους του μετὰ τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ μέλλοντος. Διότι μετὰ τὰς θλίψεις ἔρχεται ἡ ἐλπίς, καὶ τὰ ἐλπιζόμενα εὐρίσκονται πολὺ πλησίον. Καὶ ἐξ ἄλλου ὅλον τὸν ἀνθρώπινον βίον νὰ ὑπολογίση κανεὶς, εἶναι ἐντελῶς μικρότατον διάστημα, ἐν συγκρίσει μ' ἐκεῖνον τὸν ἀπέραντον αἰῶνα, ὁ ὁποῖος ἀπόκειται εἰς τὰς ἐλπίδας.

2. Οὔτε δὲ καμμίαν νεωτέραν ὁμολογίαν πίστεως συν-

ραν παραδεχόμεθα οὔτε αὐτοὶ τὰ τῆς ἡμετέρας διανοίας γεννήματα παραδιδόναι τολμῶμεν, ἵνα μὴ ἀνθρώπινα ποιήσωμεν τὰ τῆς εὐσεβείας ῥήματα, ἀλλ' ἄπερ παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων δεδιδάγμεθα ταῦτα τοῖς ἐρωτῶσιν ἡμᾶς διαγγέλλομεν. *Ἔστι τοίνυν ἐκ πατέρων ἐμπολιτευομένη τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡμῶν ἢ γραφεῖσα παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων πίστις τῶν κατὰ τὴν Νίκαιαν συνελθόντων ἡμῶν· ἦν ἠγοούμεθα μὲν διὰ στόματος εἶναι καὶ παρ' ὑμῖν, οὐ παραιτούμεθα δέ, ἵνα μὴ ὄκνου ἔγκλημα ἀπενεγκώμεθα, καὶ αὐτὰ τὰ ῥήματα ἐνσημᾶναι τῷ γράμματι. *Ἔστι δὲ ταῦτα· «Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων ποιητὴν. Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς Μονογενῆ, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς· φῶς ἐκ φωτός Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ· γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· τὰ τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐν τῇ γῆ. Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα, σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ, ἀνελθόντα εἰς οὐρανοὺς, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. Καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Τοὺς δὲ λέγοντας· ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, καὶ πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν, καί, ὅτι ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι, ἢ τρεπτόν, ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τούτους ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ

3. Ὅπως λέγει ἄλλοῦ ὁ Μέγας Βασίλειος, τὸ σύμβολον τοῦτο κατέγραψε κατ' ἀπόφασιν τῶν Πατέρων τῆς πρώτης οἰκουμενικῆς συνόδου (325) ὁ Ἐρμογένης, ἀκόλουθος τοῦ τότε ἐπισκόπου Καισαρείας Λεοντίου καὶ ἔπειτα διάδοχος αὐτοῦ. Ἄν καὶ ὁ Διάνιος Καισαρείας, ὁ διαδεχθεὶς τὸν Ἐρμογένην, ὑπέγραψε καὶ ἓνα ἀρειανικὸν σύμβολον, ὡς ἐπίσημον σύμβολον εἰς τὴν Καισαρείαν παρέμενεν αὐτό, τὸ τῆς Νικαίας. Φαίνεται ὅτι μερικοὶ Χριστιανοὶ τῆς Ἀντιοχείας ἠρώτησαν τὸν Βασίλειον περὶ τοῦ συμβόλου πού χρησιμοποιοεῖ, διότι τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὑπῆρχε σύγχυσις λόγῳ τῆς πληθώρας τῶν κυκλοφορούντων συμβόλων.

ταχθεῖσαν ἀπὸ ἄλλους παραδεχόμεθα οὔτε ἡμεῖς οἱ ἴδιοι τολμῶμεν νὰ παραδώσωμεν προϊόντα τῆς ἰδικῆς μας διανοίας, διὰ νὰ μεταβάλωμεν τοὺς λόγους τῆς εὐσεβείας εἰς ἀνθρωπίνους λόγους. Ἄλλ' ὅσα ἔχομεν διδαχθῆ ἀπὸ τοὺς ἁγίους πατέρας, αὐτὰ διακηρύσσομεν πρὸς τοὺς ἐρωτῶντας. Εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἡμῶν λοιπὸν ἡ χρησιμοποιοιμένη ἐκ παραδόσεως ὁμολογία πίστεως εἶναι ἡ συνταχθεῖσα ὑπὸ τῶν ἁγίων πατέρων, τῶν συνελθόντων εἰς τὴν σύνοδον τῆς Νικαίας³. Νομίζομεν ὅτι ἡ ἰδία ὁμολογία ἀπαγγέλλεται καὶ ἀπὸ σᾶς, δὲν παραλείπομεν δὲ νὰ καταγράψωμεν τὰ ἴδια λόγια, διὰ νὰ μὴ ὑποπέσωμεν εἰς κατηγορίαν περὶ ὀκνηρίας. Εἶναι δὲ τὰ ἑξῆς:

Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, ὄρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων ποιητὴν.

Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, γεννηθέντα ἐκ τοῦ Πατρὸς μονογενῆ, τουτέστιν ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς· φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ γεννηθέντα οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο, τὰ τε ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ τὰ ἐν τῇ γῆ· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα, σαρκωθέντα, ἐνανθρωπήσαντα, παθόντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ· ἀνελθόντα εἰς οὐρανοὺς, ἐρχόμενον κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς.

Καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.

Τοὺς δὲ λέγοντας, ἦν ποτε ὅτε οὐκ ἦν, καί, πρὶν γεννηθῆναι οὐκ ἦν, καὶ ὅτι, ἐξ οὐκ ὄντων ἐγένετο, ἢ ἐξ ἑτέρας ὑποστάσεως ἢ οὐσίας φάσκοντας εἶναι, ἢ τρεπτόν, ἢ ἀλλοιωτὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τούτους ἀναθεματίζει ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία.

καὶ ἀποστολικῆ Ἐκκλησία». Πιστεύομεν τούτοις. Ἐπειδὴ δὲ ἀδιόριστός ἐστιν ὁ περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος λόγος, οὕτω τότε τῶν πνευματομάχων ἀναφανέντων, τὸ χρῆναι ἀναθεματίζεσθαι τοὺς λέγοντας τῆς κτιστῆς εἶναι καὶ δουλικῆς φύσεως τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον εἰσηγσαν. Οὐδὲν γὰρ ὅλως τῆς θείας καὶ μακαρίας Τριάδος κτιστόν.

57

185. ΘΕΟΔΩΤΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΒΕΡΟΙΑΣ

Οἶδα ὅτι εἰ καὶ μὴ ἐπιστέλλεις ἡμῖν, ἀλλ' ἐν τῇ καρδίᾳ σου ὑπάρχει ἡ μνήμη ἡμῶν. Καὶ τοῦτο τεκμαίρομαι οὐχ ὅτι αὐτὸς ἀξιός εἰμι μνήμης τινὸς δεξιᾶς, ἀλλ' ὅτι ἡ σὴ ψυχὴ πλουτεῖ ἐν τῇ τῆς ἀγάπης περιουσίᾳ. Πλὴν ἀλλ', ὅσον δυνατόν σοι, ταῖς παρεμπιπτούσαις προφάσεσι κέχηρησο εἰς τὸ ἐπιστέλλειν ἡμῖν, ἵνα καὶ ἡμεῖς μᾶλλον εὐψυχῶμεν μανθάνοντες τὰ περὶ ὑμῶν καὶ ἀφορμὴν λαμβάνωμεν εἰς τὸ καὶ αὐτοὶ σημαίνειν ὑμῖν τὰ ἡμέτερα. Οὗτος γάρ ἐστιν ὁ τρόπος τῆς ὁμιλίας τοῖς τοσοῦτον διεξευγμένοις τῷ σώματι, ὃ δι' ἐπιστολῶν, οὐ μὴ ἀποστερῶμεν ἀλλήλους, καθόσον ἂν ἐνδιδῶ τὰ πράγματα. Παράσχοι δὲ ὁ Κύριος καὶ τὴν κατ' ὀφθαλμοὺς ἡμῖν συντυχίαν, ἵνα καὶ τὴν ἀγάπην ἀξήσωμεν καὶ τὴν εἰς τὸν Δεσπότην ἡμῶν εὐχαριστίαν πλεονάσωμεν ἐπὶ μείζοσι ταῖς παρ' αὐτοῦ δωρεαῖς.

4. Τὸ σύμβολον αὐτὸ συνετάχθη μὲ συγκεκριμένον σκοπὸν, τὴν καταπολέμησιν τῆς ὑποτιμητικῆς διὰ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ διδασκαλίας τοῦ Ἀρείου, ὃ ὁποῖος διεκήρυσσεν ὅτι εἶναι καὶ αὐτὸς κτίσμα. Διὰ τοῦτο ἔχει ἐπεξεργασμένον τὸ δεύτερον τμήμα, τὸ περὶ τοῦ Υἱοῦ, μολὶς ἀφιερώνει ὀλίγας λέξεις εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, παραλείπει δὲ τελείως τὰ περὶ Ἐκκλησίας καὶ

Εἰς αὐτὰ νὰ πιστεύωμεν ⁴. Ὡς πρὸς δὲ τὸ ἀόριστον τῆς διδασκαλίας περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, πρέπει νὰ γνωρίζετε ὅτι οἱ πατέρες ἀπεισιώπησαν τὸ ὅτι πρέπει ν' ἀναθεματίζονται οἱ λέγοντες ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι κτιστῆς καὶ δουλικῆς φύσεως, διότι δὲν εἶχαν ἀναφανῆ τότε ἀκόμη οἱ Πνευματομάχοι.

57

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 185
ΠΡΟΣ ΘΕΟΔΟΤΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΒΕΡΟΙΑΣ

Γνωρίζω ὅτι, ἂν καὶ δὲν μᾶς γράφης, εἰς τὴν καρδίαν σου ἀσφαλῶς ὑπάρχει ἡ ἀνάμνησίς μας. Καὶ συμπεραίνω τοῦτο, ὄχι ἀπὸ τὸ ὅτι εἶμαι πράγματι ἄξιος καλῆς μνήμης, ἀλλ' ἀπὸ τὸ ὅτι ἡ ψυχὴ σου εἶναι πλουσία εἰς τὴν περιουσίαν τῆς ἀγάπης. Πάντως παρακαλοῦμεν νὰ ἐπωφεληῖσαι ὅσον εἶναι δυνατόν τῶν εὐκαιριῶν ποῦ παρουσιάζονται, διὰ νὰ μᾶς στέλλης γράμματα, ὥστε καὶ ἡμεῖς νὰ ἐνθαρρυνώμεθα περισσότερον μανθάνοντες τὰ σχετικὰ μέ σᾶς καὶ νὰ λαμβάνωμεν ἀφορμὴν νὰ γνωστοποιῶμεν εἰς σᾶς τὰ ἰδικὰ μας. Διότι αὐτὸς εἶναι ὁ τρόπος τῆς συνομιλίας μεταξὺ ἀνθρώπων ποῦ εὐρίσκονται εἰς τόσον μεγάλην ἀπόστασιν σωματικῶς, ὁ δι' ἐπιστολῶν. Ἄς μὴ τὸν στεροῦμεν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον, ὅσον ἐπιτρέπουν τὰ πράγματα.

Εἶθε δὲ ὁ Κύριος νὰ παράσχη εἰς ἡμᾶς καὶ τὴν προσωπικὴν συνάντησιν, οὕτως ὥστε καὶ τὴν ἀγάπην ν' αὐξήσωμεν καὶ τὴν εἰς τὸν Δεσπότην ἡμῶν εὐχαριστίαν νὰ πολλαπλασιάσωμεν διὰ τὰς ἀκόμη μεγαλυτέρας δωρεάς του.

εἰς τὸ τέλος συνάπτει ἀναθεματισμούς. Τὸ σημερινὸν ἐν χρήσει σύμβολον ἀνήκει εἰς τὴν δευτέραν οἰκουμενικὴν σύνοδον τῆς Κωνσταντινουπόλεως (381).

⁴Ἐπιστολὴ 185. Ἐγρᾶφῃ Ἰσως τὸ 374. Φιλικὴ πρὸς τὸν Θεόδοτον.

220. ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΕΝ ΒΕΡΟΙΑ

Μεγάλην ὁ Κύριος ἔδωκε παραμυθίαν τοῖς ἀπολιμπανομένοις τῆς κατ' ὀφθαλμοῦς συντυχίας, τὴν διὰ τοῦ γράμματος ὁμιλίαν ἐξ ἧς ἐστι μανθάνειν οὐ τὸν σωματικὸν χαρακτῆρα, ἀλλ' αὐτῆς τῆς ψυχῆς τὴν διάθεσιν. "Ὅθεν καὶ νῦν δεξάμενοι τὰ γράμματα τῆς εὐλαβείας ὑμῶν, ὁμοῦ τε ἐγνωρίσαμεν ὑμᾶς καὶ τὴν περὶ ὑμᾶς ἀγάπην ταῖς καρδίαις ἡμῶν ἀνελάβομεν, οὐ δεηθέντες χρόνου μακροῦ συνήθειαν ἐμποιοῦντος ἡμῖν. Ἐξ αὐτῆς γὰρ τῆς ἐναποκειμένης τοῖς γράμμασι διανοίας εἰς τὸ φίλτρον τοῦ κάλλους τῆς ψυχῆς ὑμῶν ἐξεκαύθημεν. Καὶ γὰρ πρὸς τοῖς ἐπεσταλμένοις, τοιοῦτοις οὖσιν, ἔτι καὶ ἡ τῶν μεσιτεούντων ἀδελφῶν ἐπιτηδειότης ἐναργέστερον ἡμῖν ἐδείκνυ τὰ καθ' ὑμᾶς. Ὁ γὰρ ποθεινότατος καὶ εὐλαβέστατος συμπρεσβύτερος ἡμῶν Ἀκάκιος, πλείονα τῶν ἐπεσταλμένων διηγούμενος καὶ ὑπ' ὄψιν ἄγων τὴν καθημερινὴν ὑμῶν ἀθλησιν καὶ τὴν εὐτονον ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἔνστασιν, τοσοῦτον ἡμῖν ἐνεποίησε τὸ θαῦμα καὶ τοσοῦτον ἤγειρε τὸν πόθον τῆς ἀπολαύσεως τῶν ἐν ὑμῖν καλῶν, ὥστε προσεύχεσθαι ἡμᾶς τῷ Κυρίῳ γενέσθαι ποτὲ καιρὸν καὶ διὰ τῆς οἰκειᾶς πείρας γνωρίσαι τὰ καθ' ὑμᾶς. Καὶ γὰρ ἀπήγγειλεν ἡμῖν οὐ μόνον ὑμῶν τῶν τὴν λειτουργίαν τοῦ θυσιαστηρίου πεπιστευμένων τὴν ἀκρίβειαν,

Ἐπιστολὴ 220. Ἐγράφη τὸ 375 πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς συριακῆς Βεροίας, τῆς ὀνομαζομένης σήμερα Χαλέπιον. Ὁ Βασίλειος κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος ἔγραψεν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Βεροίας Θεόδοτον (ὑπ' ἀριθμὸν 185), τῶρα δὲ μὴ γράφει πρὸς τὸ ποιμνιον αὐτοῦ ἐξ ἀφορμῆς θλίψεως. Πρόκειται περὶ διωγμοῦ ὃ ὁποῖος προφανῶς πρῶτον ἔβηξε τὸν ἐπίσκοπον Βεροίας. Οἱ Βεροιεῖς ἐπληροφόρησαν περὶ τούτου τὸν Βασίλειον δι' ἐπιστολῆς καὶ διὰ προφορικῆς ἐκθέσεως τῶν ἀπεσταλμένων των, τῶν ὁποίων ἠγεῖτο ὁ Ἀκάκιος.

58

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 220
ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΛΑΟΝ ΤΗΣ ΒΕΡΟΙΑΣ

Μεγάλην παρηγορίαν ἔδωσεν ὁ Κύριος εἰς τοὺς στερουμένους τῆς συναντήσεως πρόσωπον πρὸς πρόσωπον τὴν ἐπικοινωνίαν μὲ γράμματα, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν εἶναι δυνατὸν νὰ μάθη κανεὶς ὄχι τὴν σωματικὴν διάπλασιν ἀλλ' αὐτὴν ταύτην τὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς. Διὰ τοῦτο καὶ τώρα, δεχθέντες τὸ γράμμα τῆς εὐλαβείας σας, συγχρόνως καὶ σᾶς ἐγνωρίσαμεν καὶ ἀγάπην συνελάβαμεν διὰ σᾶς εἰς τὰς καρδίας μας, χωρὶς νὰ χρειασθῶμεν μακρὸν χρόνον νὰ μᾶς δημιουργήσῃ τὴν ἐξοικείωσιν. Διότι ἡ διάθεσις ἡ ὁποία ἦτο ἀποτυπωμένη εἰς τὸ γράμμα μᾶς ἦναψε συμπάθειαν πρὸς τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς σας.

Ἐξ ἄλλου ἐκτὸς τῶν γραφομένων, τὰ ὁποῖα ἦσαν ἐξαίρετα, καὶ ἡ ἐπιτηδειότης τῶν ἀδελφῶν, οἱ ὁποῖοι ἐνεργοῦσαν ὡς μεσίται τῆς ἐπικοινωνίας, μᾶς ἐδείκνυε καθαρῶτερα τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων εἰς τὴν περιοχὴν σας. Διότι ὁ εὐλαβέστατος συμπρεσβύτερος ἡμῶν Ἀκάκιος¹, διηγούμενος περισσότερα πράγματα ἀπὸ ὅσα ἐγράφησαν εἰς τὴν ἐπιστολήν σας καὶ θέτων ὑπ' ὄψιν μου τὴν καθημερινὴν σας ἀθλησιν καὶ τὴν ζωηρὰν ἀντίστασιν ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας, τόσον θαυμασμὸν μᾶς προεκάλεσε καὶ τόσον πόθον ἀπολαύσεως τῶν ἀγαθῶν σας προσόντων μᾶς ἠγείρειν, ὥστε νὰ προσευχώμεθα εἰς τὸν Κύριον νὰ ἔλθῃ κάποτε καιρὸς νὰ γνωρίσωμεν τὴν αὐτοῦ κατάστασιν πραγμάτων καὶ διὰ προσωπικῆς πείρας. Διότι μᾶς ἐγνωστοποίησεν ὄχι μόνον τὴν ἀκρίβειαν ὑμῶν εἰς τοὺς

1. Ὁ Ἀκάκιος αὐτὸς εἶναι προφανῶς ὁ ἀργότερα ἐπίσκοπος Βεροίας, πολὺ μορφωμένος καὶ ζηλωτής. Αὐτὸς μαζί μὲ κάποιον Παῦλον ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν Ἐπιφάνιον Κύπρου νὰ συντάξῃ ἔργον περὶ τῶν αἱρέσεων καὶ αὐτὸς τότε συνέγραψε τὸ Πανάριον. Ἀργότερα δυστυχῶς ὁ Ἀκάκιος ἀνεμίχθη εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ Ἰωάννου Χρυσοστόμου.

ἀλλὰ καὶ τοῦ δήμου παντὸς τὴν συμφωνίαν καὶ τῶν καθηγουμένων τῆς πόλεως καὶ προπολιτευομένων αὐτῆς τὸ μεγαλοφυῆς τῶν τρόπων καὶ τὸ γνήσιον τῆς περὶ Θεὸν διαθέσεως, ὥστε μακαρίσαι ἡμᾶς τὴν ἐκ τῶν τοιούτων συμπληρουμένην Ἐκκλησίαν καὶ εὐχεσθαι νῦν πλέον δοθῆναι ὑμῖν τὴν πνευματικὴν γαλήνην, ἵνα, ἃ νῦν ἐν τῷ καιρῷ τῆς ἀθλήσεως ἐπεδείξασθε, τούτων ἐν τῷ τῆς ἀνάσεως χρόνῳ κομίσησθε τὴν ἀπόλαυσιν. Πέφυκε γὰρ πως τὰ δυσχερῆ κατὰ τὴν πείραν ἡδονὴν φέρειν τοῖς ὑπομιμησκομένοις. Τὸ δὲ νῦν ἔχον παρακαλοῦμεν ὑμᾶς μὴ ἐκκακεῖν, μὴ ἀπαγορεύειν πρὸς τὴν συνέχειαν τῶν κακώσεων. Ἐγγὺς γὰρ οἱ στέφανοι καὶ ἐγγὺς ἡ ἀντίληψις τοῦ Κυρίου. Μὴ ἐκχέτε τὰ προπεπονημένα ὑμῖν, μὴ ἀχρειώσητε τὸν κόπον τὸν διὰ πάσης τῆς οἰκουμένης βεβοημένον. Ὀλιγοχρόνιοι τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων αἱ καταστάσεις· «Πᾶσα σὰρξ χόρτος καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου. Ἐξηράνθη ὁ χόρτος καὶ τὸ ἄνθος ἐξέπεσε, τὸ δὲ ῥῆμα Κυρίου μένει εἰς τὸν αἰῶνα». Τῆς διαμενουσῆς ἐντολῆς ἀντεχόμενοι, τῆς παρερχομένης φαντασίας καταφρονήσωμεν. Πολλὰς Ἐκκλησίας ἀνώρθωσε τὸ καθ' ὑμᾶς ὑπόδειγμα. Πολύν, κατὰ τὸ λαθάνον, ἑαυτοῖς σινηγάγετε τὸν μισθὸν δι' ὧν τοὺς ἀπειροτέρους εἰς τὸν ὅμοιον ζῆλον προσεκαλέσασθε. Πλούσιος ὁ μισθοποδότης, δυνάμενος ὑμῖν ἄξια χαρίσασθαι τῶν ἀγώνων τὰ ἑπαθλα.

ὁποίους ἔχει ἀνατεθῆ ἡ λειτουργία τοῦ θυσιαστηρίου, ἀλλὰ καὶ τὴν σύμπνοιαν ὀλοκλήρου τοῦ λαοῦ καὶ τὴν μεγαλοφροσύνην τῶν τρόπων καὶ τὴν γνησιότητα τῆς διαθέσεως πρὸς τὸν Θεὸν τῶν ἀρχόντων τῆς πόλεως καὶ τῶν πολιτευτῶν της, ὥστε νὰ μακαρίζωμεν τὴν Ἐκκλησίαν αὐτὴν ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ τοιαῦτα μέλη καὶ νὰ εὐχώμεθα περισσότερο τῶρα νὰ σᾶς δοθῆ ἡ γαλήνη, διὰ νὰ ἐπιτύχετε κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἀναπαύσεως τὴν ἀπόλαυσιν ἐκείνων τὰ ὁποῖα ἐπεδείξατε εἰς τὸν καιρὸν τοῦ ἀγῶνος. Διότι τὰ θλιβερά κατὰ τὸν χρόνον τῆς δοκιμασίας γεγονότα φέρουν ἐκ φύσεως ἡδονὴν εἰς ἐκείνους οἱ ὁποῖοι τὰ ἐνθυμοῦνται.

Ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲ σᾶς παρακαλοῦμεν νὰ μὴ ἀπελπίζεσθε καὶ νὰ μὴ ἀπογοητεύεσθε ἐνώπιον τῶν παρατεινομένων κακουχιῶν. Διότι οἱ στέφανοι εἶναι ἐγγὺς καὶ ἡ βοήθεια τοῦ Κυρίου εἶναι ἐγγύς. Μὴ πετᾶτε τοὺς πόνους ποὺ ὑπέστητε ἕως τῶρα· μὴ ἀχρηστεύετε τὸν κόπον ποὺ ἔχει γίνεαι ὀνομαστός εἰς ὅλην τὴν οἰκουμένην. Αἱ καταστάσεις τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων εἶναι ὀλιγοχρόνιοι· «πᾶσα σὰρξ εἶναι χόρτος καὶ πᾶσα δόξα ἀνθρώπου εἶναι ἄνθος χόρτου. Ἐξηράνθη ὁ χόρτος καὶ τὸ ἄνθος ἐξέπεσε· τὸ δὲ ρῆμα Κυρίου μένει εἰς τὸν αἰῶνα»².

Κρατοῦντες σφικτὰ τὴν παραμένουσαν ἐντολήν, ὡς καταφρονήσωμεν τὰ φαινομενικὰ πράγματα ποὺ παρέρχονται. Τὸ παράδειγμά σας ἀνῶρθωσε πολλὰς Ἐκκλησίας. Χωρὶς νὰ τὸ ἀντιληφθῆτε, συνελέξατε δι' ἑαυτοὺς πολὺν μισθόν, διότι προσεκαλέσατε τοὺς ἀδοκιμάστους εἰς παρόμοιον ζῆλον. Πλούσιος εἶναι ὁ μισθαποδότης, δυνάμενος νὰ χαρίσῃ εἰς σᾶς ἄξια ἔπαθλα διὰ τοὺς ἀγῶνας.

222. ΠΡΟΣ ΧΑΛΚΙΔΕΑΣ

Τὸ γράμμα τῆς εὐλαβείας ὑμῶν τοιοῦτον γέγονεν ἡμῖν ἐν καιρῷ θλίψεως ἐπιφανέν, ὁποῖον γίνεται πολλάκις ἀγωνισταῖς ἵπποις, ἐν μεσημβρίᾳ σταθερᾷ λάβρω τῷ ἄσθματι κόνιν σπωμένους ἐν μέσῳ τῷ σταδίῳ, ὕδωρ τοῖς στόμασι προσχυθέν. Ἀνεπνεύσαμεν γὰρ ἐκ τῆς συνεχείας τῶν πειρασμῶν, καὶ ὁμοῦ τε τοῖς ῥήμασιν ὑμῶν ἐπερρώσθημεν καὶ τῇ μνήμῃ τῶν καθ' ὑμᾶς ἀγωνισμάτων εὐτονώτεροι γεγόναμεν πρὸς τὸ ἀνεנדότως ὑπενεγκεῖν τὸν προκείμενον ἡμῖν ἀγῶνα. Ὁ γὰρ ἐμπρησμός ὁ τὰ πολλὰ τῆς Ἀνατολῆς ἐπινειμάμενος ὑφέρει ἤδη καὶ τὴν ἡμετέραν, καὶ τὰ κύκλῳ πάντα περιφλέξας ἀπτεσθαι φιλονεικεῖ καὶ τῶν ἐν Καππαδοκίᾳ Ἐκκλησιῶν ἄς τέως ἐκίνει πρὸς δάκρυον ὁ ἐκ γειτόνων καπνός. Ἄπτεσθαι δ' οὐδὲν λοιπὸν καὶ ἡμῶν ἐπιέγεται, ὃν ὁ Κύριος ἀποστρέφει τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ καὶ διακόφει τὴν φλόγα τοῦ πονηροῦ τούτου πυρός. Τίς γὰρ οὕτω δειλὸς καὶ ἄνανδρος ἢ πρὸς πόνους ἀθλητικὸς ἀμελέτητος, ὡς μὴ τοῖς ὑμετέροις ὑποφωνήμασιν ἐπιρρωσθῆναι πρὸς τὸν ἀγῶνα καὶ εὐχεσθαι μεθ' ὑμῶν στεφανίτης ἀναρρηθῆναι; Προλαβόντες γὰρ ἐναπεδύσασθε τῷ τῆς εὐσεβείας σταδίῳ καὶ πολλὰς μὲν ἀπεκρούσασθε πείρας αἰρετικῶν παλαισμάτων, πολλὴν δὲ τὸν καύσωνα τῶν πειρασμῶν ὑπηνέγκατε, οἳ τε κορυφαῖοι τῆς Ἐκκλησίας ὑμεῖς οἷς ἡ θεραπεία τοῦ θυσιαστηρίου πεπίστευται καὶ οἳ καθ' ἓνα τοῦ λαοῦ καὶ οἳ δυνατώτεροι. Τοῦτο γὰρ καὶ μάλιστα θαυμαστὸν ὑμῶν καὶ πάσης ἀποδοχῆς ἄξιον, ὅτι πάντες εἰς ἔστε ἐν Κυρίῳ, οἳ μὲν καθηγούμενοι πρὸς τὸ ἀγαθόν,

Ἐπιστολὴ 222. Ἐγρᾶφὴ τὸ 375 πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Χαλκίδος τῆς Συρίας. Φαίνεται ὅτι ἡ Ἐκκλησία αὕτη ἤρχισε νὰ ὑποφέρῃ ἐντονώτερα ἀπὸ τῶν φιλαρειανικῶν διωγμῶν. Ἄλλ' ἤδη ἐπλησίαζεν ὁ διωγμὸς καὶ πρὸς τὴν Καππαδοκίαν, τὴν ὁποίαν πρὸ τετραετίας εἶχεν ὑπερπηδήσει.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 222
ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΧΑΛΚΙΔΕΙΣ

Τὸ γράμμα τῆς εὐλαβείας σας, τὸ ὁποῖον ἦλθεν εἰς καιρὸν θλίψεως, μᾶς προεκάλεσεν ἀνακούφισιν, σὰν αὐτὴν ποὺ πολὺ συχνὰ προκαλεῖ ὀλίγον νερὸ ἂν χυθῆ ἑἰς τὰ στόματα ἀγωνιστῶν ἵππων, οἱ ὁποῖοι μὲ τὴν λάβραν ἀναπνοὴν των ξεσηκῶνουν σκόνην εἰς τὸ μέσον τοῦ ἵπποδρομίου τὸ καταμεσήμερον. Διότι ἀνεπνεύσαμεν ἀπὸ τοὺς συνεχεῖς πειρασμοὺς καὶ συγχρόνως ἐδυναμώθημεν μὲ τοὺς λόγους σας καὶ ἐγίναμεν ἰκανώτεροι εἰς τὸ νὰ ὑποφέρωμεν ἀνευδότης τὸν ἐνώπιόν μας εὕρισκόμενον ἀγῶνα μὲ τὴν μνεῖαν τῶν ἰδικῶν σας ἀγωνισμάτων.

Διότι ὁ ἐμπρησμός, ὁ ὁποῖος ἔχει καταφάγει τὰ περισσό-
τερα μέρη τῆς Ἀνατολῆς, σύρεται ἤδη καὶ πρὸς τὴν ἰδικὴν μας
περιοχὴν καί, ἀφοῦ κατέφλεξεν ὅλα τὰ γύρω, φιλοδοξεῖ νὰ
ἐγγίση τὰς Ἐκκλησίας τῆς Καππαδοκίας, τὰς ὁποίας ἕως τῶρα
ἐκινουῖσεν εἰς δάκρυα ὁ καπνὸς ἀπὸ τοὺς γείτονας μόνον. Βιά-
ζεται λοιπὸν νὰ ἐγγίση καὶ ἡμᾶς τῶρα, ἀλλ' εἴθε ὁ Κύριος νὰ
τὸν ἐκτρέψη ἀπὸ τὸν δρόμον του μὲ τὴν πνοὴν τοῦ στόματός
του καὶ νὰ διακόψη τὴν φλόγα αὐτῆς τῆς πονηρᾶς φωτιᾶς.
Πράγματι ποῖος εἶναι τόσον δειλὸς καὶ ἀνανδρος, ὥστε νὰ μὴ
ἐνδυναμωθῆ διὰ τὸν ἀγῶνα ἀπὸ τὰς ἰδικὰς σας προτροπὰς
καὶ νὰ μὴ εὔχεται νὰ ἀνακηρυχθῆ μαζί σας στεφανωμένος νι-
κητῆς; Διότι ἐσεῖς ἐπρολάβετε καὶ ἀπεδύθητε πρῶτοι εἰς τὸ
στάδιον τῆς εὐσεβείας καὶ πολλὰς μὲν ἐπιθέσεις τῶν αἰρετικῶν
εἰς τοὺς ἀγῶνας ἀπεκρούσατε, πολὺν δὲ καύσωνα τῶν πειρα-
σμῶν ὑπέφερατε, καὶ σεῖς οἱ κορυφαῖοι τῆς Ἐκκλησίας εἰς τοὺς
ὁποίους ἔχει ἀνατεθῆ ἡ θεραπεία τοῦ θυσιαστηρίου, καὶ ὅλοι
οἱ ἀνήκοντες εἰς τὸν λαὸν καὶ ἰδιαιτέρως οἱ δυνατώτεροι με-
ταξὺ αὐτῶν. Διότι τοῦτο εἶναι ἐξόχως θαυμαστόν καὶ ἄξιον
κάθε ἀποδοκιμασίας εἰς σᾶς, τὸ ὅτι ὅλοι εἴσθε εἰς ἓν Κυρίῳ,
οἱ μὲν πρῶτοι ὁδηγοὶ εἰς τὸ ἀγαθόν, οἱ δὲ ἄλλοι ἀκόλουθοι

οἱ δὲ ἐφεπόμενοι μετὰ συμπνοίας. Διὸ καὶ κρείττους ἐστὲ τῆς τῶν ἀντιπάλων ἐπιχειρήσεως οὐδεμίαν παρέχοντες ἀπ' οὐδενὸς μέλους λαβὴν τοῖς ἀνταγωνιζομένοις. Τούτου χάριν εὐχόμεθα νυκτὸς καὶ ἡμέρας τῷ Βασιλεῖ τῶν αἰώνων φυλάξαι μὲν τὸν λαὸν ἐν τῇ ὀλοκληρίᾳ τῆς πίστεως, φυλάξαι δὲ αὐτῷ τὸν κληρὸν, ὡσπερ κεφαλὴν ἀκέραιον ἐπὶ τοῦ ὕψους κειμένην καὶ τὴν ἀφ' ἑαυτῆς προμήθειαν τοῖς ὑποκειμένοις τοῦ σώματος μέλεσι παρεχομένην. Ὁφθαλμῶν γὰρ τὰ καθ' ἑαυτοὺς ἐνεργούντων, ἔντεχνοι μὲν τῶν χειρῶν αἱ ἐργασίαι, ἀπρόσκοποι δὲ τῶν ποδῶν αἱ κινήσεις, οὐδὲν δὲ μέρος τοῦ σώματος τῆς προσηκούσης προνοίας ἀποστερεῖται. Ὡστε παρακαλοῦμεν ὑμᾶς, ὃ ποιεῖτε καὶ ποιήσετε, ἀντέχεσθαι ἀλλήλων, καὶ ὑμᾶς μὲν τοὺς τὴν τῶν ψυχῶν ἐπιμέλειαν πεπιστευμένους συνέχειν τοὺς καθ' ἕκαστον καὶ θάλπειν ὡς τέκνα ἀγαπητά, τὸν δὲ λαὸν τὴν πατράσιν ὀφειλομένην αἰδῶ καὶ τιμὴν ὑμῖν ἀποσώζειν, ἵνα ἐν τῇ εὐσχημοσύνῃ τῆς Ἐκκλησίας σώζηται μὲν ὑμῶν ἡ ἰσχὺς καὶ τὸ στερέωμα τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, δοξάζεται δὲ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, πλεονάζῃ δὲ καὶ πληθύνῃ τὸ τῆς ἀγάπης καλὸν· ἀκούοντες δὲ ἡμεῖς εὐφραινώμεθα ἐπὶ τῇ προκοπῇ ὑμῶν τῇ κατὰ Θεόν, καὶ εἰ μὲν ἔτι διὰ σαρκὸς ἐπιδημεῖν τῷ κόσμῳ τούτῳ κελευόμεθα, καὶ ἰδοιμὲν ποτε ὑμᾶς ἐν τῇ εἰρήνῃ τοῦ Θεοῦ· ἐὰν δὲ κελευσθῶμεν λοιπὸν ἀπᾶραι τῆς ζωῆς ταύτης, ἴδωμεν ὑμᾶς ἐν τῇ λαμπρότητι τῶν ἀγίων, μετὰ τῶν δι' ὑπομονῆς καὶ πάσης ἐπιδείξεως ἀγαθῶν ἔργων εὐδοκιμούντων στεφανωθέντας.

μέ σύμπνοιαν. Διὰ τοῦτο καὶ εἴσθε ἰσχυρότεροι κατὰ τὰς ἐπιχειρήσεις ποὺ διεξάγουσιν ἐναντίον σας οἱ ἀντίπαλοι, ἀφοῦ δὲν δίδετε καμμίαν λαβὴν ἀπὸ κανένα μέρος εἰς τοὺς ἀνταγωνιστάς.

Χάριν τούτου λοιπὸν εὐχόμεθα νύκτα καὶ ἡμέραν εἰς τὸν βασιλέα τῶν αἰώνων νὰ φυλάξῃ μὲν τὸν λαὸν εἰς τὴν ἀκεραιότητα τῆς πίστεως, νὰ φυλάξῃ δὲ χάριν αὐτοῦ τὸν κληρὸν σὰν κεφαλὴν ἀκεραίαν τοποθετημένην εἰς τὴν κορυφὴν καὶ παρέχουσαν τὴν καθοδήγησιν τῆς εἰς τὰ ὑποκείμενα μέλη τοῦ σώματος. Διότι, ὅταν οἱ ὀφθαλμοὶ ἐπιτελοῦν τὸ ἔργον των, αἱ μὲν ἐργασίαι τῶν χειρῶν εἶναι τεχνικαί, αἱ δὲ κινήσεις τῶν ποδιῶν εἶναι ἀπρόσκοπτοι καὶ κανένα μέρος τοῦ σώματος δὲν στερεῖται τῆς προσηκούσης προνοίας.

Ἔστωτε σᾶς παρακαλοῦμεν, αὐτὸ ποὺ πράττετε τώρα, νὰ τὸ πράττετε καὶ εἰς τὸ μέλλον, νὰ εἴσθε δηλαδὴ στενὰ συνδεδεμένοι μεταξύ σας καὶ σεῖς μὲν οἱ ἔχοντες ἀναλάβει τὴν ἐπιμέλειαν τῶν ψυχῶν νὰ συγκρατῆτε τοὺς ἐπὶ μέρος καὶ νὰ τοὺς περιθάλλετε ὡς τέκνα ἀγαπητά, ὁ δὲ λαὸς νὰ διατηρῇ πρὸς σᾶς σεβασμὸν καὶ τιμὴν σὰν τὴν ὀφειλομένην εἰς τοὺς πατέρας· οὕτως ὥστε εἰς τὴν εὐπρέπειαν τῆς Ἐκκλησίας, ἀφ' ἑνὸς μὲν νὰ διατηρῆται ἡ ἰσχύς σας καὶ ἡ σταθερότης τῆς πίστεως εἰς τὸν Χριστόν, ἀφ' ἑτέρου δὲ νὰ δοξάζεται τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ, νὰ πλεονάζῃ δὲ καὶ νὰ πληθύνεται τὸ καλὸν τῆς ἀγάπης. Καὶ ἡμεῖς δὲ οἱ ἀκούοντες νὰ εὐφραινώμεθα διὰ τὴν προκοπὴν σας ἐν Θεῷ. Καί, ἂν διαταχθῶμεν νὰ παραμείνωμεν εἰς τὸν κόσμον τοῦτον κατὰ σάρκα, εἴθε κάποτε νὰ σᾶς ἴδωμεν εἰς τὴν εἰρήνην τοῦ Θεοῦ· ἐὰν δὲ διαταχθῶμεν νὰ φύγωμεν πλέον ἀπὸ τὴν ζωὴν ταύτην, εἴθε νὰ σᾶς ἴδωμεν εἰς τὴν λαμπρότητα τῶν ἀγίων, στεφανωμένους μαζὶ μὲ ἐκείνους ποὺ ἠὺδοκίμησαν διὰ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς ἐπιδείξεως κάθε ἀγαθοῦ ἔργου.

253. ΤΟΙΣ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΙΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ

Τὴν μέριμναν ἣν ἔχετε ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ ἐν μέρει μὲν διαναπαύσει ὁ ποθεινότατος καὶ εὐλαβέστατος ἡμῶν ἀδελφὸς Σαγκτίσσιμος ὁ συμπρεσβύτερος διηγησάμενος πάσης τῆς Δύσεως τὴν περὶ ἡμᾶς ἀγάτην τε καὶ διάθεσιν· ἐν μέρει δὲ καὶ διαναστήσει καὶ πλέον παροξυνεῖ, ὄσσην σπουδὴν ἐπιζητεῖ τὰ παρόντα πράγματα ἐναργῶς ὑμῖν δι' ἑαυτοῦ παραστήσας. Καὶ γὰρ τῶν μὲν ἄλλων ἕκαστος, ὡσπερ ἐξ ἡμισείας, ἡμῖν ἀπήγγειλε καὶ τὰς γνώμας τῶν ἐκεῖσε ἀνδρῶν καὶ τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων· αὐτὸς δέ, ἱκανὸς ὢν καὶ προαίρεσιν ἀνδρῶν καταμαθεῖν καὶ κατάστασιν πραγμάτων ἀκριβῶς διερευνήσασθαι, πάντα ὑμῖν ἐρεῖ καὶ πρὸς πάντα χειραγωγήσει τὴν ἀγαθὴν σπουδὴν ὑμῶν. Ὡστε ἔχετε ὕλην πρέπουσαν τῇ τελείᾳ ὑμῶν προαιρέσει ἣν αἰεὶ ἐν ταῖς ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ μερίμναις ἐδείξατε.

254. ΠΕΛΑΓΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΛΑΟΔΙΚΕΙΑΣ ΣΥΡΙΑΣ

Παράσχοι ὁ Κύριός ποτε καὶ αὐτῷ μοι εἰς ὄψιν ἐλθεῖν τῇ ἀληθινῇ σου θεοσεβείᾳ, καὶ ὅσα ἐνελίπομεν τῷ γράμματι, ταῦτα ἀναπληρῶσαι ἡμᾶς τῇ παρουσίᾳ. Ὅπὲ γὰρ τοῦ γράφειν ἠρξάμεθα καὶ πολλῆς ἡμῖν τῆς ἀπολογίας χρεῖα. Ἐπειδὴ δὲ πάρεστιν ὁ ποθεινότατος καὶ εὐλαβέστατος ἀδελφὸς Σαγκτίσσιμος ὁ συμ-

Ἐπιστολὴ 253. Ἐγράφη τὸ 376. Ὁ Σαγκτίσσιμος, ἐλθὼν ἐκ νέου ἀπὸ τὴν Ρώμην εἰς τὴν Ἀνατολήν, μαζὶ μὲ τὸν Δωρόθεον, ἔφερε μᾶλλον εὐχάριστα νέα. Τώρα μεταφέρει τὴν παροῦσαν ἐπιστολὴν τοῦ Βασιλείου εἰς τοὺς Ἀντιοχεῖς.

Ἐπιστολὴ 254. Ἐγράφη τὸ 376. Ὁ Πελάγιος ἐπίσκοπος Λαοδικείας τῆς Συρίας, ἦτο ἐκ τῶν διαπρεπῶν ὀρθοδόξων ἡγετῶν τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Καὶ αὐτὴν τὴν ἐπιστολὴν τοῦ Βασιλείου ἐπίσης μεταφέρει ὁ Σαγκτίσσιμος.

60

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 253

ΠΡΟΣ ΤΟΥΣ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥΣ ΤΗΣ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ

Ὁ ἀγαπητότατος καὶ εὐλαβέστατος ἀδελφὸς ἡμῶν Σαγκτίσσιμος, ὁ συμπρεσβύτερος, διηγούμενος τὴν ἀγάπην καὶ διάθεσιν πρὸς ἡμᾶς ὀλοκλήρου τῆς Δύσεως, ἀφ' ἑνὸς μὲν θὰ καθησυχάσῃ τὴν ἀγωνίαν ποῦ ἔχετε διὰ τὰς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ θὰ σᾶς διεγείρῃ καὶ θὰ σᾶς ἐρεθίσῃ, παριστῶν μὲ τοὺς λόγους τοῦ ζωηρῶς πόσον ζῆλον ἀπαιτοῦν αἱ παροῦσαι περιστάσεις.

Διότι ὁ καθένας ἀπὸ τοὺς ἄλλους μᾶς μετέφερε κατὰ τὸ ἥμισυ, θὰ ἐλέγαμεν, τὰς γνώμας τῶν ἐκεῖ ἀνδρῶν καὶ τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων· αὐτὸς δέ, ἰκανὸς καθὼς εἶναι νὰ κατανόησῃ τὴν προαίρεσιν τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ διερευνήσῃ μὲ ἀκρίβειαν τὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων, θὰ σᾶς εἶπη τὰ πάντα καὶ θὰ χειραγωγήσῃ εἰς ὄλα τὸν ἀγαθὸν ζῆλόν σας. Ὡστε ἔχετε ὑλικὸν ποῦ ταιριάζει εἰς τὴν τελείαν προαίρεσίν σας, τὴν ὅποιαν ἐπεδείξατε πάντοτε εἰς τὰς φροντίδας σας ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ.

61

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 254

ΠΡΟΣ ΠΕΛΑΓΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΛΑΟΔΙΚΕΙΑΣ ΣΥΡΙΑΣ

Εὐχομαι νὰ μοῦ δώσῃ κάποτε ὁ Κύριος τὴν εὐκαιρίαν νὰ συναντήσω προσωπικῶς τὴν ἀληθινὴν θεοσέβειάν σου καὶ ὅσα παρελείψαμεν εἰς τὸ γράμμα αὐτὸ νὰ ἀναπληρώσωμεν μὲ τὴν παρουσίαν μας. Διότι ἤρχισαμεν ἀργὰ νὰ σᾶς γράφωμεν καὶ πολὺ μᾶς χρειάζεται ν' ἀπολογηθῶμεν. Ἐπειδὴ δὲ εἶναι εἰς τὴν διάθεσίν μας ὁ ἀγαπητότατος καὶ εὐλαβέστατος ἀδελφὸς Σαγκτίσσιμος, ὁ συμπρεσβύτερος, αὐτὸς θὰ σοῦ διηγηθῇ τὰ

πρεσβύτερος, αὐτὸς πάντα διηγῆσεται σοι τὰ τε ἡμέτερα καὶ τὰ ἀπὸ τῆς Δύσεως. Καὶ ἐπ' ἐκείνους μὲν εὐφρανεῖ, τὰς δὲ ἡμᾶς κατασχούσας ταραχὰς εἰπὼν ἴσως προσθήσει τινὰ λύπην καὶ φροντίδα τοῖς ἤδη ἐναποκειμένοις τῇ ἀγαθῇ σου καρδίᾳ. Οὐ μὴν ἄχρηστον τὸ λυπεῖσθαι ὑμᾶς τοὺς δυναμένους δυσωπεῖν τὸν Κύριον. Εἰς δέον γὰρ ἡμῖν ἀποβήσεται ἡ ὑμετέρα μέριμνα, καὶ οἶδα ὅτι τευξόμεθα τῆς παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀντιλήψεως ἔχοντες τὴν παρὰ τῶν προσευχῶν ὑμῶν συνεργίαν. Ἐὰν δὲ συνεύξη ἡμῖν ἀπαλλαγὴν τῶν φροντίδων καὶ προσθήκην τινὰ τῇ δυνάμει τοῦ σώματος ἡμῶν αἰτήσῃ, κατευδώσει ἡμᾶς Κύριος πρὸς τὸ τὴν ἐπιθυμίαν ἡμῖν ἐκπληρωθῆναι καὶ εἰς ὄψιν ἐλθεῖν τῇ κοσμιότητί σου.

62

255. ΒΙΤΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΚΑΡΡΩΝ

Ἐῴθε ἦν μοι δυνατόν καὶ καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἐπιστέλλειν τῇ εὐλαβείᾳ σου. Ἄφ' οὗ γὰρ εἰς πείραν ἦλθον τῆς ἀγάπης σου, πολὺν ἔχω τὸν πόθον μάλιστα μὲν τοῦ συνδιάγειν σοι, εἰ δὲ μὴ, ἐπιστέλλειν γούν καὶ δέχεσθαι γράμματα, ἵνα ἔχω καὶ σημαίνειν τὰ κατ' ἐμαντὸν καὶ μανθάνειν τὰ περὶ τῆς διαθέσεώς σου. Ἐπειδὴ δὲ οὐχ ὅσα βουλόμεθα ὑπάρχει ἡμῖν, ἀλλ' ὅσα ὁ Κύριος δίδωσι, ταῦτα ὀφείλομεν δέχεσθαι μετ' εὐχαριστίας· ἠὲχαριστήσαμεν τῷ ἀγίῳ Θεῷ παρασχομένῳ ἡμῖν ὑπόθεσιν γραμμάτων πρὸς τὴν εὐλάβειάν σου τὴν ἄφιξιν τοῦ ποθεινοτάτου καὶ εὐλαβεστάτου ἀδελφοῦ ἡμῶν Σαγκτισσίμου τοῦ συμπρεσβυτέρου, ὃς πολὺν ὑποστάς ἐν τῇ ὁδοιοποιίᾳ τὸν κόπον πάντα διηγῆσεται σοι μετ' ἀκρι-

Ἐπιστολὴ 255. Ὁ ἐπίσκοπος Καρρῶν Βίτος ἦτο ἀπὸ τοῦ φίλου τοῦ Βασιλείου καὶ μετέσχεν εἰς τὴν Β' οἰκουμένην σύνοδον Κωνσταντινουπόλεως (381). Τὴν ἐπιστολὴν ταύτην μεταφέρει ὁ Σαγκτίσσιμος.

πάντα, καὶ τὰ ἰδικὰ μας καὶ τὰ τῆς Δύσεως. Καὶ διὰ μὲν τὰ ἀπὸ ἐκεῖ νέα ἀσφαλῶς θὰ εὐφρανθῆς, ὅταν ὁμως σοῦ ἐκθέσῃ τὰς συμφορὰς ποὺ ἐπληξάν ἡμᾶς, ἴσως θὰ προσθέσῃ καὶ ἄλλην λύπην καὶ ταραχὴν εἰς ὅσας ἔχεις ἤδη ἀποτεθειμέναι εἰς τὴν ἀγαθὴν καρδίαν σου.

Δὲν εἶναι ὁμως ἀχρηστον τὸ νὰ λυπηθῆτε σεῖς οἱ δυνάμενοι νὰ δυσωπήσετε τὸν Κύριον. Διότι ἡ μέριμνά σας θὰ ἀποβῆ χρήσιμος εἰς ἡμᾶς καὶ γνωρίζω ὅτι θὰ ἐπιτύχωμεν τὴν παρά τοῦ Θεοῦ ἐνίσχυσιν, ὅταν ἔχωμεν τὴν συνεργίαν τῶν προσευχῶν σας. Ἐὰν δὲ εὐχηθῆς μαζί με ἡμᾶς δι' ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τὰς ἀγωνίας καὶ ζητήσης κάποιαν προσθήκην εἰς τὴν δύναμιν τοῦ σώματος ἡμῶν, ὁ Κύριος θὰ μᾶς κατευοδώσῃ ἐπίσης εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἐπιθυμίας ἡμῶν, δηλαδὴ εἰς τὸ νὰ ἴδωμεν καὶ προσωπικῶς τὴν κοσμιότητά σου.

62

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 255
ΠΡΟΣ ΒΙΤΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΚΑΡΡΩΝ

Εἴθε νὰ μοῦ ᾔτο δυνατόν νὰ στέλλω κάθε ἡμέραν γράμμα εἰς τὴν εὐλάβειάν σου. Διότι, ἀφοῦ ἐγνώρισά τὴν ἀγάπην σου, ἔχω πολὺν πόθον νὰ ζῶ πλησίον σου, εἰ δυνατόν, εἰδεμή, τοῦλάχιστον νὰ σοῦ γράψω καὶ νὰ λαμβάνω γράμματα, διὰ νὰ δύναμαι καὶ νὰ σὲ πληροφορῶ περὶ τῶν ἰδικῶν μου καὶ νὰ μανθάνω τὰ περὶ τῆς καταστάσεώς σου. Ἐπειδὴ δὲ δὲν ἔχομεν ὅσα ἐπιθυμοῦμεν ἡμεῖς εἰς χεῖράς μας, ἀλλ' ὅσα δίδει ὁ Κύριος, ὀφείλομεν νὰ δεχόμεθα ταῦτα μ' εὐχαριστίαν. Ἡὐχαριστήσαμεν λοιπὸν τὸν ἅγιον Θεὸν ποὺ μᾶς προσέφερον ἀφορμὴν νὰ γράψωμεν εἰς τὴν εὐλάβειάν σου, διὰ τὴν ἀφιξίν τοῦ ἀγαπητοτάτου καὶ εὐλαβεστάτου ἀδελφοῦ ἡμῶν Σαγκτισσίμου, τοῦ συμπρεσβυτέρου, ὁ ὁποῖος ὑποστάς πολὺν κόπον εἰς τὸ ταξίδι του, θὰ σοῦ διηγηθῆ με ἀκρίβειαν ὅλα ὅσα ἔμαθεν εἰς τὴν Δύσιν.

βείας ὅσα κατέλαβεν ἐν τῇ Δύσει. Ὑπὲρ ὧν καὶ εὐχαριστεῖν οὐφείλομεν τῷ Κυρίῳ καὶ προσκυνεῖν αὐτόν, ἵνα δῶ καὶ ἡμῖν τὴν αὐτὴν εἰρήνην καὶ ἀπολάβωμεν ἀλλήλους μετ' ἐλευθερίας. Πᾶσαν τὴν ἐν Χριστῷ ἀδελφότητα ἄσπασαι παρ' ἡμῶν.

Δι' αὐτὰ ὀφείλομεν καὶ νὰ εὐχαριστοῦμεν τὸν Κύριον καὶ νὰ προσκυνοῦμεν αὐτόν, διὰ νὰ δώσῃ καὶ εἰς ἡμᾶς τὴν ἰδίαν εἰρήνην καὶ νὰ δεχώμεθα ἀλλήλους μ' ἐλευθερίαν. Νὰ χαιρετίσης ἐκ μέρους μας ὁλόκληρον τὴν ἐν Χριστῷ ἀδελφότητα.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ
ΠΡΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

Ἦτο δυστύχημα ὅτι ὁ μέγας ἀθλητὴς τῆς Ὁρθοδοξίας κατὰ τὰς προηγουμένας δεκαετίας Ἀθανάσιος ἀρχιεπίσκοπος Ἀλεξανδρείας δὲν υἰοθέτησε πλήρως ὀλόκληρον τὸ πρόγραμμά τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, μολοντί ἔτρεφεν ἐξαιρετικὴν ἐκτίμησιν πρὸς αὐτόν. Ὁ Ἀθανάσιος (296 — 373) ὑπῆρξεν ἀπὸ τοὺς κυριωτέρους ὑποστηρικτὰς τοῦ δόγματος τῆς Νικαίας (325) περὶ τῆς θεότητος τοῦ Χριστοῦ. Ὑπέστη διὰ τοῦτο πολλοὺς διωγμοὺς καὶ ἐξωρίσθη πέντε φορές, τὰς δύο μάλιστα εἰς τὴν Δύσιν. Τόση δὲ ἦτο ἡ λάμψις τῆς προσωπικότητός του, ὥστε παρ' ὅλον ὅτι δύο ἀπὸ τὰς ἐξορίας του διήρκεσαν δώδεκα ἔτη συνολικῶς ὁ λαὸς τῆς Αἰγύπτου ἔμεινε σταθερῶς προσηλωμένος εἰς αὐτόν καὶ δὲν ἤθελε ν' ἀκολουθήσῃ τοὺς ἐκεῖ στελλομένους ὡς ἀντικαταστάτας του ἀρειανούς ἐπισκόπους (Γρηγόριον, Γεώργιον).

Ἄν καὶ ἐπέρασεν εἰς τὴν ἐξορίαν τὰ 16 ἀπὸ τὰ 45 ἔτη τῆς ἀρχιερατείας του, τὰ δὲ ἐπόμενα ἐποίμαινε μὲ συνεχεῖς ὀχλήσεις, εὑρισκε καιρὸν νὰ προάγῃ τὸ ἐκκλησιαστικὸν ἔργον καὶ νὰ ὀργανώσῃ ἱεραποστολάς καὶ νὰ συγγράφῃ· νὰ συντάσῃ τὰ θαυμάσια θεολογικὰ καὶ οἰκοδομητικὰ συγγράμματά του, ὅπως εἶναι τὸ Περὶ ἐνανθρωπήσεως τοῦ Λόγου καὶ ὁ Βίος τοῦ ἀγίου Ἀντωνίου. Καθ' ὅλην τὴν σταδιοδρομίαν του ἦτο κατὰ γενικὴν ἐκτίμησιν ὁ ἡγέτης τῆς Ὁρθοδοξίας. Ὁ Γρηγόριος Θεολόγος τὸν εἰς μνήμην του ἀφιερωμένον λόγον ἀρχίζει μὲ τὴν ταιριαστὴν πρότασιν, «ὅταν ἐπαινῶ τὸν Ἀθανάσιον, ἐπαινῶ τὴν ἀρετὴν».

Αὐστηρῶς ὀρθόδοξος, ἐγνώριζε νὰ συμπεριφέρεται μὲ τὴν προσήκουσαν εἰς τὰς περιστάσεις σύνεσιν καὶ ἐπιείκειαν ἔναντι

τῶν πλανωμένων. Οὕτως εἰς τὴν σύνοδον ποῦ συνεκάλεσεν εἰς τὴν Ἀλεξανδρείαν τὸ 362 ἐπεκράτησε τὸ μετριοπαθές πνεῦμα, κατὰ τὸ ὁποῖον ἐγίνοντο δεκτοὶ οἱ ὀρθόδοξοι, ὅλοι ἐκεῖνοι οἱ ὁποῖοι ἐδέχοντο τὴν θεότητα τοῦ Χριστοῦ, ἂν καὶ δὲν ἐπέμεναν εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ «ὁμοουσίου».

Φαίνεται διὰ τοῦτο παράδοξον πῶς δὲν ἐδέχετο ν' ἀναγνωρίση τὴν κανονικότητα τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀντιοχείας Μελετίου, ὁ ὁποῖος εἶχε μὲν ὑπογράψει ἄλλοτε, κατὰ τὴν συγκεχυμένην ἐκείνην ἐποχὴν, ἓνα σύμβολον τῶν Ὁμοίων, τῶν κεντρῶων Ἀρειανῶν δηλαδή, ἀλλ' ἔπειτα σαφῶς ἐξεδηλώθη ὑπὲρ τοῦ ὁμοουσίου. Οἱ λόγοι εἶναι δύο. Πρῶτος δὲ τὸ ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ πολιτικὴ του ἐταυτίζετο μὲ τὴν τῶν Δυτικῶν καὶ ἐφ' ὅσον οἱ Δυτικοὶ εἶχαν χειροτονήσει ἄλλον ἀρχιεπίσκοπον Ἀντιοχείας, τὸν Παυλῖνον, αὐτὸν ἀνεγνώριζε καὶ ὁ ἴδιος. Βέβαια μὲ τὸ κῦρος του ἤμποροῦσεν εὐκολὰ νὰ μεταστρέψῃ τὰς γνώμας τῶν Δυτικῶν, ἀλλὰ δὲν τὸ ἔκαμε, διότι ἐμεσολάβησεν ἐπεισόδιον, τὸ ὁποῖον συνιστᾷ τὸν δεῦτερον λόγον τῆς μὴ ἀναγνώρισεως τοῦ Μελετίου. Τὸ 363 μετέβη εἰς τὴν Ἀντιόχειαν, διὰ νὰ ἐπιβάλη τὰς ἀπόψεις του βάσει τῶν ἀποφάσεων τῆς συνόδου Ἀλεξανδρείας (362), συνήνητσε τὸν Μελέτιον καὶ τοῦ ἐζήτησεν ἀναγνώρισιν καὶ κοινωνίαν, ἀλλ' αὐτὸς ἀφρόνως ἐνεργῶν, ἀνέβαλε τὴν ἀπάντησιν, προφανῶς διὰ νὰ σκεφθῆ καὶ συζητήσῃ μὲ τοὺς ὁπαδοὺς του. Τότε ὁ Ἀθανάσιος, δικαίως δυσареστηθείς, ἐστράφη πρὸς τὸν Παυλῖνον.

Εἰς τὰς ἐπιστολάς αὐτὰς ὁ Βασίλειος ἀγωνίζεται νὰ μεταπέισῃ τὸν Ἀθανάσιον. Ἡ πρώτη (ὑπ' ἀριθμὸν 61) εἶναι ἄσχετος πρὸς τὸ θέμα αὐτό· ἀποτελεῖ ἀπάντησιν εἰς ἐπιστολὴν τοῦ Ἀθανασίου ὁ ὁποῖος ἐξεδήλωσε τὴν ἐκτίμησίν του πρὸς τὸν Βασίλειον. Ἡ δευτέρα (ὑπ' ἀριθμὸν 80) προετοιμάζει ὁμαλῶς τὸ ἔδαφος διὰ τὴν χρησιμοποίησιν τοῦ κύρους τοῦ Ἀθανασίου εἰς τὴν συνένωσιν ὄλων τῶν ὀρθοδόξων δυνάμεων.

Εἰς τὴν ἐπιστολὴν 66 ὁ Βασίλειος ἀρχίζει τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ σχεδίου του. Τονίζει ὅτι ὁ μόνος ἱκανὸς νὰ θεραπεύσῃ τὰ δεινὰ εἶναι ὁ Ἀθανάσιος καὶ ὁ τρόπος θεραπείας εἶναι νὰ πείσῃ αὐτὸς μὲ τὴν ἀναμφισβήτητον αὐθεντίαν του τοὺς Δυτικούς νὰ παύσουν

ἀναγνωρίζοντες δύο ἀνθρώπους, οἱ ὅποιοι ἀπεδείχθησαν κακόδοξοι, ἐνοῶν προφανῶς τὸν Μάρκελλον Ἀγκύρας καὶ τὸν Παυλῖνον Ἀντιοχείας.

Ἄλλ' εἰς τὴν ἐπιστολὴν αὐτὴν δὲν προέτεινε συγκεκριμένα μέτρα. Ὁ Δωρόθεος, διάκονος τότε τοῦ Μελετίου, πὺ μετέφερε τὴν ἐπιστολὴν, ἦλθε πάλιν εἰς τὸν Βασίλειον καὶ τοῦ διεβίβασε τὴν ἀποφιν τοῦ Ἀθανασίου νὰ ἐκθέσῃ σαφέστερα τὰς προτάσεις του. Καὶ αὐτὸς τότε δηλώνει ὅτι ὡς λύσιν τοῦ ἀντιοχειανοῦ θέματος βλέπει μόνον τὴν συσπειρωσιν ὄλων τῶν Ὀρθοδόξων τῆς περιοχῆς ἐκείνης ὑπὸ τὸν Μελέτιον (ἐπιστολὴ 67). Εἰς ἄλλην ἐπιστολὴν (69) τὸν παρακαλεῖ νὰ προπέμψῃ τὸν Δωρόθεον εἰς τὸ ταξίδι του πρὸς τὴν Δύσιν, ἐφοδιάζων αὐτὸν μὲ τὰ ἀπαραίτητα συστατικά γράμματα. Ἐπειδὴ δέ, ὡς φαίνεται, ἐπληροφορήθη πάλιν περὶ δισταγμοῦ τοῦ Ἀθανασίου νὰ προτείνῃ ἀναγνώρισιν τοῦ Μελετίου, τοῦ ἔστειλε καὶ ἄλλην ἐκκλησίαν ἐπὶ τοῦ θέματος (ἐπιστολὴ 82). Ὅλοι αὐταὶ αἱ ἐπιστολαὶ ἐγράφησαν τὸ 371.

Ὡς λέγομεν ἄλλοῦ, ὁ Δωρόθεος μετέβη εἰς τὴν Δύσιν καὶ ἐπέστρεψε πάλιν δι' Ἀλεξάνδρειαν τὸ 372. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ Βασίλειος ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν Μελέτιον σαφῆ δήλωσιν ὅτι ἀποδέχεται τὴν κοινωνίαν τοῦ Ἀθανασίου, διὰ νὰ φύγῃ ἀπὸ αὐτὸν ἡ παλαιὰ πικρία. Ὁ Μελέτιος πιθανὸν τὸ ἔπραξεν, ἀλλ' ἦτο πλέον ἀργά, διότι ὁ Ἀθανάσιος ἀπέθανε τὸ 373.

Εἰς τὸ τέλος τῆς σειρᾶς αὐτῆς δημοσιεύονται δύο ἐπιστολαὶ πρὸς τὸν διάδοχον τοῦ Ἀθανασίου Πέτρον. Εἰς τὴν πρώτην (133) ὁ Βασίλειος τοῦ εὐχεται νὰ διαδεχθῇ ἐπίσης καὶ τὰ προσόντα τοῦ μεγάλου πατρός, ἐνῶ εἰς τὴν δευτέραν (266) ἀπαντᾷ εἰς γράμμα ἐκείνου, διὰ νὰ τὸν πληροφορήσῃ σχετικῶς μὲ τὴν στάσιν του ἐναντι τῆς ὑποδοχῆς ὀπαδῶν τοῦ Μαρκέλλου Ἀγκύρας εἰς τὴν Ὀρθοδοξίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ τοῦ παρατηρήσῃ μὲ λεπτότητα ὅτι κακῶς εἰς τὴν Ρώμην ἐχαρακτήρισεν ὡς ἀρειανούς τοὺς ὑπὸ τῶν Ἀρειανῶν διωκομένους Μελέτιον Ἀντιοχείας καὶ Εὐσέβιον Σαμοσάτων.

61. ΑΘΑΝΑΣΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

Ἐνέτυχον τοῖς γράμμασι τῆς ὀσιότητός σου, δι' ὧν τοῦ ἡγεμόνος τῆς Λιβύης, τοῦ δυσωνύμου ἀνδρός, κατεστέναξας. Καὶ ὠδυράμεθα μὲν τὴν ἑαυτῶν πατρίδα, ὅτι τοιούτων κακῶν μήτηρ ἐστὶ καὶ τροφός. ὠδυράμεθα δὲ καὶ τὴν γείτονα τῆς ὑμετέρας Λιβύην, τῶν ἡμετέρων κακῶν ἀπολαύουσαν καὶ θηριώδει ἤθει παραδοθεῖσαν ἀνδρός ὠμότητι τε ὁμοῦ καὶ ἀκολασίᾳ συζῶντος. Τοῦτο ἦν ἄρα τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ τὸ σοφόν· «Ὁδαί σοι πόλις ἣς ὁ βασιλεύς σου νεώτερος (ἐνταῦθα δὲ ἐστὶ τι καὶ χαλεπώτερον) καὶ οἱ ἄρχοντές σου οὐκ ἀπὸ νυκτός ἐσθίουσιν», ἀλλὰ μεσοῦσης τῆς ἡμέρας ἀκολασταίνουσι, βοσκημάτων ἀλογώτερον ἄλλοτρίοις γάμοις ἐπιμαινόμενοι. Ἐκεῖνον μὲν οὖν αἱ μᾶστιγες μένουσι παρὰ τοῦ δικαίου κριτοῦ, τῷ ἴσῳ μέτρῳ ἀντιμετρηθησόμενα ἕως αὐτὸς προλαβὼν ἐπέθηκε τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ. Ἐγνωρίσθη δὲ καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ ἡμῶν ἐκ τῶν γραμμάτων τῆς σῆς θεοσεβείας, καὶ ἀποτρόπαιον αὐτὸν πάντες ἠγγήσονται, μὴ πυρός, μὴ ὕδατος, μὴ σκέπης αὐτῷ κοινωνοῦντες, εἴπερ τι ὄφελος τοῖς σὺντω κεκρατημένοις κοινῆς καὶ ὁμοψήφου καταγνώσεως. Ἀρκοῦσα δὲ αὐτῷ στήλη καὶ αὐτὰ τὰ γράμματα ἀναγινωσκόμενα πανταχοῦ. Οὐ γὰρ διαλείψομεν πᾶσιν αὐτοῦ καὶ οἰκείοις καὶ φίλοις καὶ ξένοις ἐπιδεικνύντες. Πάντως δέ, κἂν μὴ ἄψωνται αὐτοῦ παραχρῆμα τὰ ἐπιτίμια, ὥσπερ τοῦ Φαραῶ, ἀλλ' εἰς ὕστερόν ποτε βαρεῖαν αὐτῷ καὶ ἀλγεινὴν τὴν ἀνάδοσιν οἴσει.

Ἐπιστολή 61. Ἐγράφη τὸ 371, πρώτη ἀπὸ τὰς σωζόμενας ἐπιστολάς τοῦ Βασιλείου πρὸς τὸν Ἀθανάσιον. Ὁ Ἀθανάσιος τοῦ ἐγνωστοποίησεν ἀπόφασιν του περὶ ἀφορισμοῦ διεστραμμένου κυβερνήτου τῆς Λιβύης, ὁ ὁποῖος κατήγετο ἐκ Καππαδοκίας. Πιθανῶς ὁ κυβερνήτης αὐτὸς ἦτο ἐπίσης ἀρειανός.

1. Ἐκκλησ. 10, 16.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 61

ΠΡΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

Ἐάνγνωσα τὰ γράμματα τῆς ὁσιότητός σου, εἰς τὰ ὁποῖα ἐκφράξεις στεναγμὸν διὰ τὴν διαγωγὴν τοῦ κυβερνήτου τῆς Λιβύης, τοῦ δυσωνύμου ἀνδρός. Καὶ ἐκλαύσαμεν μὲν τὴν ἰδιαιτέραν πατρίδα μας ποὺ εἶναι μήτηρ καὶ τροφὸς τοιούτων κακῶν, ἐκλαύσαμεν δὲ καὶ τὴν γειτονικὴν τῆς ἰδικῆς σας πατρίδος Λιβύην, ἡ ὁποία ἀπολαύει τῶν ἰδικῶν μας κακῶν καὶ παρεδόθη εἰς τὸν θηριώδη χαρακτῆρα ἀνδρός ποὺ συζῆ ὁμοῦ εἰς ὠμότητα καὶ ἀκολασίαν. Τοῦτο λοιπὸν ἦτο τὸ σοφὸν τοῦ Ἐκκλησιαστοῦ, «ἀλλοίμονόν σου, πόλις ποὺ ὁ βασιλεὺς σου εἶναι ἄπειρος» — ἐδῶ δὲ εἶναι κάτι χειρότερον — «καὶ οἱ ἄρχοντες σου τρώγουν ὄχι τὴν νύκτα»¹. ἀντιθέτως μάλιστα ἐπιδίδονται εἰς ἀκολασίας τὴν μεσημβρίαν, ἐπιτιθέμενοι μανιωδῶς εἰς τὰς συζύγους ἄλλων, βαναυσότερα ἀπὸ τὰ βοσκήματα. Σχετικῶς λοιπὸν μὲ αὐτὸν, τὸν περιμένουν αἱ μάστιγες ἀπὸ τὸν δίκαιον κριτὴν, διὰ νὰ τοῦ μετρηθοῦν κατὰ τὸ ἴσον μέτρον ποὺ αὐτὸς ἐνωρίτερα ἐπέβαλεν εἰς τοὺς ἀγίους αὐτοῦ.

Ἐχει δὲ γίνεαι γνωστὸς καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἡμῶν ἀπὸ τὰ γράμματα τῆς θεοσεβείας σου, καὶ ὅλοι θὰ τὸν θεωρήσουν ἀποτρόπαιον, καὶ δὲν θὰ μοιράζωνται μαζί του οὔτε πῦρ οὔτε ὕδωρ οὔτε σκέπην, ἐὰν κάτι ἀπὸ αὐτὰ ἡμπορῆ νὰ ὠφελήσῃ ἀνθρώπους καταδικασθέντας μὲ τοιαύτην κοινὴν καὶ ὁμόφωνον ἀπόφασιν. Ἀρκετὴ δὲ στηλίτευσις εἶναι καὶ ἡ εἰς ὅλα τὰ μέρη ἀνάγνωσις αὐτῶν τῶν γραμμάτων. Διότι δὲν θὰ παραλείψωμεν νὰ τὰ δεικνύωμεν εἰς ὅλους, καὶ εἰς συγγενεῖς καὶ εἰς ξένους. Πάντως δέ, ἂν τὰ ἐπιτίμια δὲν τὸν ἐγγίσουν ἀμέσως, ὡς τὸν Φαραῶ, κάποτε ἀργότερα θὰ τοῦ ἐπιφέρουν βαρεῖαν καὶ ἀλγεινὴν τιμωρίαν.

80. ΑΘΑΝΑΣΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

“Ὅσον τῶν Ἐκκλησιῶν τὰ ἀρρωστήματα ἐπὶ τὸ μείζον πρό-
 εῖσι, τοσοῦτον πάντες ἐπὶ τὴν σὴν ἐπιστροφόμεθα τελειότητα,
 μίαν ἑαυτοῖς ὑπολείπεσθαι τῶν δεινῶν παραμυθίαν τὴν σὴν προσ-
 τασίαν πεπιστευκότες, ὅς, καὶ τῇ δυνάμει τῶν προσευχῶν καὶ τῷ
 εἰδέναι τὰ βέλτιστα τοῖς πράγμασιν ὑποτίθεσθαι, διασώσασθαι
 ἡμᾶς ἐκ τοῦ φοβεροῦ τούτου χειμῶνος παρὰ πάντων ὁμοίως τῶν
 καὶ κατὰ μικρὸν ἢ ἀκοῇ ἢ πείρᾳ γνωριζόντων τὴν τελειότητά
 σου πιστεύη. Διὸ μὴ ἀνῆς καὶ προσευχόμενος ὑπὲρ τῶν ψυχῶν
 ἡμῶν καὶ διεγείρων τοῖς γραμμασιν ὧν εἰ ἤδεις ὅπόσον ἐστὶ τὸ
 ὠφέλιμον, οὐκ ἂν ποτε παραπεσοῦσάν σοι γραμμάτων ἀφορμὴν
 πρὸς ἡμᾶς ὑπερέβης. Εἰ δὲ καταξιωθείμεν, τῇ συνεργίᾳ τῶν προσ-
 ευχῶν σου, ἰδεῖν σε καὶ ἀπολαῦσαι τῶν ἐν σοὶ ἀγαθῶν καὶ προσ-
 θεῖναι τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ἡμετέρου βίου τὴν συντυχίαν τῆς μεγάλης
 σου ὄντως καὶ ἀποστολικῆς ψυχῆς, πάντως ἂν ἑαυτοῖς ἐλογισά-
 μεθα ὧν ἐθλίβημεν ἐν πάσῃ τῇ ζωῇ ἡμῶν ἀντίρροπον παρὰ τῆς
 τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας ἐσχηκέναι παραμυθίαν.

66. ΑΘΑΝΑΣΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

1. Οὐδένα τοσοῦτον ἠγοῦμαι λυπεῖν τὴν παροῦσαν τῶν Ἐκ-

Ἐπιστολὴ 80. Ἐγράφη τὸ 371. Ἴσως χρονολογικῶς δύναται νὰ τοπο-
 θετηθῇ δευτέρα ἀπὸ τὰς ἐξ σωζομένας ἐπιστολάς τοῦ Βασιλείου πρὸς τὸν
 Ἀθανάσιον.

Ἐπιστολὴ 66. Ἐγράφη τὸ 371. Ὁ Βασίλειος ἐγκαινιάζει μὲ αὐτὴν
 τώρα τὴν ἐπὶ σοβαρῶν προβλημάτων ἀλληλογραφίαν του μὲ τὸν Ἀθανά-
 σιον Ἀλεξανδρείας, τὸν ὁποῖον ἀναγνωρίζει ὡς τὸν ἡγέτην τῆς Ὀρθοδο-
 ξίας. Εἰς ἡλικίαν 76 ἐτῶν πλέον ὁ Ἀθανάσιος (295 – 373), ἦτο τώρα πού
 ἐγράφετο ἡ ἐπιστολὴ γνώστης ὅλης τῆς ἱστορίας τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τῆς
 ἡμέρας τῆς ἀναγνωρίσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ (313) καὶ ἐξῆς, ὥστε νὰ δύ-
 ναται νὰ συγκρίνῃ τὴν παλαιότεραν λαμπρότητα μὲ τὴν νεωτέραν θλιβεράν
 κατάστασιν. Γνώστης ἐπίσης τῶν πραγμάτων τῶν δυτικῶν ἐπαρχιῶν

64

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 80

ΠΡΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

Ὅσον τὰ ἀρρωστήματα τῶν Ἐκκλησιῶν γίνονται βαρύτερα, τόσοσιν περισσότεροσιν στρεφόμεθα ὅλοισιν πρὸς τὴν τελειότητά σου, διότι ἔχομεν πιστεῦσαι ὅτι μόνον μία παραμυθία διὰ τὰ δεινὰ μᾶς ἔχει μείνει, ἡ ἰδική σου προστασία. Πράγματι δὲ ὁμοφώνως ὅλοισιν ὅσοισιν γνωρίζουσιν τὴν τελειότητά σου, ἔστω καὶ ὀλίγον, εἴτε ἐξ ἀκοῆς εἴτε ἐκ προσωπικῆς συναντήσεως, πιστεύουσιν ὅτι σὺ ἡμπορεῖς νὰ μᾶς διασώσης ἀπὸ αὐτὴν τὴν τρικυμίαν, καὶ λόγῳ τῆς δυνάμεως τῶν προσευχῶν σου καὶ λόγῳ τῆς ἰκανότητος νὰ δεικνύης τὰ βέλτιστα εἰς τὰς δυσκόλους περιστάσεις. Διὰ τοῦτο, μὴ παύης νὰ προσεύχῃσαι ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν καὶ νὰ διεγείρης ἡμᾶς μετὰ τὰ γράμματα. Ἐὰν ἐγνώριζες πόση εἶναι ἡ ὠφέλεια αὐτῶν, δὲν θὰ παραμελοῦσες καμμίαν εὐκαιρίαν νὰ μᾶς γράψῃς. Ἐὰν δὲ καταξιωθῶμεν μετὰ τὴν συνεργίαν τῶν προσευχῶν σου νὰ σὲ ἴδωμεν καὶ ν' ἀπολαύσωμεν τῶν ἀγαθῶν σου καὶ νὰ προσθέσωμεν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ βίου μας τὴν συνάντησιν τῆς πραγματικῆς μεγάλης καὶ ἀποστολικῆς σου ψυχῆς, θὰ ἐκρίναμεν ὅτι ἐλάβαμεν παραμυθίαν ἀπὸ τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ Θεοῦ ἀντίρροπον δι' ὅλας τὰς θλίψεις ποῦ ἐδοκιμάσαμεν εἰς τὴν ζωὴν μας.

65

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 66

ΠΡΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

1. Δὲν πιστεύω ὅτι ἡ σημερινὴ κατάστασις, ἡ μᾶλλον διὰ ν' ἀκριβολογήσωμεν περισσότεροσιν, ἡ σύγχυσις τῶν Ἐκκλη-

τῆς Ἐκκλησίας, ὅπου εἶχεν ἐξορισθῆ δύο φορές, καὶ ἡγέτης ἀνεγνωρισμένος ἀπὸ τὴν συνείδησιν τῆς Ὁρθοδοξίας. Δύο δὲ εἶναι τὰ κύρια προβλήματα, τὰ ὅποια κατὰ τὴν ἀποψιν τοῦ ἀποστολέως μόνον τῇ ἐπεμβάσει τοῦ Ἀθανασίου ἠδύναντο νὰ διευθετηθοῦν.

κλησιῶν κατάστασιν, μᾶλλον δὲ σύγχυσιν, εἰπεῖν ἀληθέστερον, ὅσον τὴν σὴν τιμότητα συγκρίνοντα μὲν τοῖς ἀρχαίοις τανῦν καὶ παρὰ πόσον ταῦτα ἐκείνων ἐξήλλακται λογιζόμενον καὶ ὅτι, εἰ κατὰ τὴν αὐτὴν ὁρμὴν ἐπὶ τὸ χειρὸν ὑπορρέοι τὰ πράγματα, οὐδὲν ἔσται τὸ κωλύον εἴσω ὀλίγου χρόνου πρὸς ἄλλο τι σχῆμα παντελῶς μεθαρμοσθῆναι τὰς Ἐκκλησίας. Ταῦτα πολλάκις ἐπ' ἔμμαντοῦ γενόμενος διανοήθην, ὅτι, εἰ ἡμῖν οὕτως ἐλεεινὴ τῶν Ἐκκλησιῶν ἢ παρατροπὴ καταφαίνεται, ποῖαν τινὰ εἰκὸς ἔχειν ἐπὶ τούτοις ψυχὴν τὸν τῆς ἀρχαίας εὐσταθείας καὶ ὁμοιοῦς περὶ τὴν πίστιν τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ πεπειραμένον; Ἄλλ' ὥσπερ τὸ πολὺ τῆς λύπης τὴν σὴν τελειότητα περισταται, οὕτως ἡγοῦμεθα προσήκειν καὶ τῆς ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν μερίμνης τὸ πλεόν τῆ σῆ διαφέρειν φρονήσει. Πάλαι οἶδα καὶ αὐτός, κατὰ τὴν ἐνυπάρχουσαν μοι μετριῶς τῶν πραγμάτων κατάληψιν, μίαν ἐπιγνοῦς ὁδὸν βοηθείας ταῖς καθ' ἡμᾶς Ἐκκλησίαις, τὴν παρὰ τῶν δυτικῶν ἐπισκόπων σύμπνοιαν. Εἰ γὰρ βουλευθεῖεν ὃν ἀνέλαβον ὑπὲρ ἑνὸς ἢ δύο τῶν κατὰ τὴν Δύσιν ἐπὶ κακοδοξία φωραθέντων ζῆλον, τοῦτον καὶ ὑπὲρ τῆς παροικίας τῶν καθ' ἡμᾶς μερῶν ἐπιδείξασθαι, τάχα ἂν τι γένοιτο τοῖς κοινοῖς ὄφελος, τῶν τε κρατούντων τὸ ἀξιόπιστον τοῦ πλήθους δυσωπουμένων καὶ τῶν ἑκασταχοῦ λαῶν ἀκολουθούντων αὐτοῖς ἀναντιρρήτως. Τίς οὖν ταῦτα διαπράξασθαι

1. Τὸ πρῶτον πρόβλημα ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἢ ἐπίτευξις τῆς ἐσωτερικῆς εἰρήνης, ἢ ὅποια εἶχε χαθῆ λόγω τῆς διασπάσεως αὐτῆς καὶ τῆς πολεμικῆς κατ' αὐτῆς ἐκ μέρους τῶν Ἀρειανῶν, καὶ τῆς ὠμῆς ὑπὲρ τῶν τελευταίων παρεμβάσεως τῆς πολιτείας.

2. Βελτίωσις τῆς καταστάσεως δύναται νὰ ἐπέλθῃ, ἂν οἱ δυτικοὶ ἐπίσκοποι δείξουν ἐνδιαφέρον διὰ τὴν εἰρήνευσιν τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας· διότι οἱ ἐπίσκοποι αὐτοὶ εἶναι ἐν συνόλῳ προσδεδεμένοι εἰς τὴν ὀρθόδοξον πίστιν, ἐκράτησαν σταθερὰν στάσιν εἰς τὴν μοναδικὴν σχεδὸν περίστασιν παρεκλίσεως πού ἐνεφάνισεν ὁ ἐπίσκοπος Μεδιολάνων Αὐξέντιος καὶ ἀκολουθοῦνται πιστῶς ὑπὸ τοῦ λαοῦ.

σιῶν, λυπεῖ κανένα ἄλλον τόσον πολὺ ὅσον τὴν τιμιότητά σου· διότι ἐσύ, συγκρίνων τὰ σημερινὰ μὲ τὰ παλαιὰ καὶ συλλογίζομενος τὴν ἕκτασιν τῆς ἀλλαγῆς τούτων ἀπὸ ἐκεῖνα, ἠμπορεῖς νὰ φθάσης εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι, ἂν τὰ πράγματα συνεχίσουν νὰ χειροτερεύουν μὲ τὴν ἰδίαν ὁρμὴν, τίποτε δὲν θὰ ἐμποδίσῃ τὰς Ἐκκλησίας νὰ μετασχηματισθοῦν ἐντὸς ὀλίγου χρόνου εἰς ἄλλον ἐντελῶς θεσμόν¹. Πολλάκις διελογίσθην μόνος μου τὸ ἐξῆς : Ἐὰν εἰς ἡμᾶς ἡ περιπέτεια τῶν Ἐκκλησιῶν φαίνεται τόσον ἐλεεινὴ, ποῖα αἰσθήματα θὰ ἔχη εὐλόγως ἐκεῖνος ποὺ γνωρίζει ἐκ πείρας τὴν ἀρχαίαν εὐστάθειαν καὶ ὁμόνοιαν τῶν Ἐκκλησιῶν εἰς τὰ ζητήματα τῆς πίστεως; Ἄλλ' ἀκριβῶς ὅπως τὸ μεγαλύτερον μερίδιον τῆς λύπης ἔχει πέσει εἰς τὴν τελειότητά σου, οὕτω νομίζομεν ὅτι καὶ τὸ μεγαλύτερον μερίδιον τῆς μερίμνης ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν ἀρμόζει εἰς τὴν φρόνησίν σου.

Καὶ ἐγὼ ἐπίσης, ἀπὸ τὴν μετρίαν κατάληψιν τῶν πραγμάτων τὴν ὁποίαν κατέχω, ἔφθασα ἀπὸ πολὺν καιρὸν εἰς τὸ συμπέρασμα ν' ἀναγνωρίζω μόνον μίαν ὁδὸν βοηθείας πρὸς τὰς Ἐκκλησίας μας, τὴν ἐπίδειξιν συμπαθείας ἐκ μέρους τῶν δυτικῶν ἐπισκόπων. Διότι, ἐὰν θελήσουν νὰ ἐπιδείξουν ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας τῶν ἰδικῶν μας μερῶν τὸν ἴδιον ζῆλον ποὺ εἶχαν εἰς τὴν περίπτωσιν ἐνὸς ἢ δύο προσώπων εἰς τὴν Δύσειν, τὰ ὁποῖα ἀπεκαλύφθησαν νὰ ἀκολουθοῦν τὴν κακοδοξίαν, ἴσως κάποιον κέρδος θὰ προέλθῃ εἰς τὰ κοινά², διότι καὶ οἱ ἄρχοντες ἐπηρεάζονται ἐνώπιον τῆς νομιμοφροσύνης τοῦ πλήθους καὶ οἱ ἐκεῖ λαοὶ ἀκολουθοῦν πάντοτε τοὺς ἐπισκόπους χωρὶς ἀντίρρησης³.

Ποῖος λοιπὸν εἶναι ἱκανώτερος ἀπὸ τὴν σύνεσίν σου νὰ

3. Οἱ πολιτικοὶ ἄρχοντες, ὡς ἦτο ὁ τότε φιλαρειανὸς αὐτοκράτωρ Οὐάλης, ἐπηρεάζονται ἀπὸ τὸ φρόνημα τοῦ λαοῦ· ἂν σύσσωμος ἡ ἱεραρχία τῆς Δύσεως μὲ τὸν λαὸν εἰς τὸ πλευρόν της ἀπαιτήσῃ τερματισμὸν τῆς πολιτικῆς παρεμβάσεως εἰς τὰς Ἐκκλησίας τῆς Ἀνατολῆς, ἡ φωνὴ της θὰ ἀκουσθῇ ὑπ' αὐτῶν.

τῆς σῆς συνέσεως δυνατώτερος; Τίς συνιδεῖν τὸ δέον ὀξύτερος; Τίς ἐνεργῆσαι τὰ χρήσιμα πρακτικώτερος; Τίς πρὸς τὴν καταπόνησιν τῶν ἀδελφῶν συμπαθέστερος; Τίς τῆς σεμνοτάτης σου πολιᾶς πάσῃ τῇ Δύσει αἰδεσιμώτερος; Κατάλιπέ τι μνημόσνον τῷ βίῳ τῆς σῆς ἐπάξιον πολιτείας, τιμώτατε πάτερ. Τοὺς μυρίους ἐκείνους ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἄθλους ἐνὶ τούτῳ κατακόσμησον ἔργῳ. Ἐκπεμπόν τινας ἐκ τῆς ἀγίας ὑπὸ σέ Ἐκκλησίας ἀνδρας δυνατοὺς ἐν τῇ ὑγιαינוύσῃ διδασκαλίᾳ πρὸς τοὺς κατὰ τὴν Δύσιν ἐπισκόπους, διήγησαι αὐτοῖς τὰς κατασχούσας ἡμᾶς συμφορὰς, ὑπόθου τρόπον ἀντιλήψεως, γενοῦ Σαμουήλ ταῖς Ἐκκλησίαις, πολεμουμένοις τοῖς λαοῖς συγκακοπάθησον, ἀνένεγκε εἰρηνικὰς προσευχάς, αἴτησον χάριν παρὰ τοῦ Κυρίου εἰρήνης τι μνημόσνον ἐναφεῖναι ταῖς Ἐκκλησίαις. Οἶδα ὅτι ἀσθενεῖς αἱ ἐπιστολαὶ πρὸς συμβουλήν τοσοῦτου πράγματος. Ἄλλ' οὔτε αὐτὸς τῆς παρ' ἐτέρων παρακλήσεως χρήζεις, οὐ μᾶλλον γε ἢ τῶν ἀγωνιστῶν οἱ γενναιότατοι τῆς παρὰ τῶν παίδων ὑποφωνήσεως, οὔτε ἡμεῖς ἀγροοῦντα διδάσκομεν, ἀλλ' ἐσπουδακὸτι τὴν δρμὴν ἐπιτελομεν.

2. Πρὸς μὲν οὖν τὰ λοιπὰ τῆς Ἀνατολῆς ἴσως σοι καὶ πλειόνων συνεργίας προσδεῖ καὶ ἀνάγκη ἀναμένειν τοὺς ἐκ τῆς Δύσεως. Ἡ μέντοι τῆς κατὰ τὴν Ἀντιόχειαν Ἐκκλησίας εὐταξία προδήλως τῆς σῆς ἤρτηται θεοσεβείας, ὥστε τοὺς μὲν οἰκονομῆσαι, τοὺς δὲ καθησυχάσαι, ἀποδοῦναι δὲ τὴν ἰσχὺν τῇ Ἐκκλησίᾳ διὰ

4. Τὸ δεύτερον σπουδαῖον ζήτημα ἦτο τὸ τῆς Ἀντιοχειανῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἐκκλησία αὕτη ἀπὸ τὸ 330, ὁπότε ἐξωρίσθη ὁ ὀρθόδοξος ἐπίσκοπός της Εὐστάθιος, ἕως τὸ 360 ἐκυβερνᾶτο ἀπὸ ἀρειανούς ἐπισκόπους. Τὸ 360 ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ὁ δυνατὸς μὲν εἰς τὴν θεολογίαν καὶ τὴν διοίκησιν Μελέτιος, ἕως τότε ἐπίσκοπος Μελιτηνῆς, μετριοπαθῆς δὲ εἰς τὸ δογματικὸν θέμα καὶ μέχρι πρὸ ὀλίγου ἀρειανός. Εἶδαμεν εἰσαγωγικῶς τὰς συνθήκας ὑπὸ τὰς ὁποίας ἐχειροτονήθη καὶ δεύτερος ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας, ὁ Παυλῖνος, ὁ ὁποῖος ἀνεγνωρίσθη ἀπὸ τοὺς Δυτικούς. Οὕτως ἔχομεν πλέον καὶ

πραγματοποίησῃ τοῦτο; Ποῖος εἶναι ὀξυνούστερος διὰ ν' ἀντιληφθῆ τί χρειάζεται; Ποῖος εἶναι πρακτικώτερος διὰ νὰ ἐνεργήσῃ τὰ χρήσιμα; Ποῖος ἔχει περισσοτέραν συμπάθειαν πρὸς τὰς θλίψεις τῶν ἀδελφῶν; Ποῖος εἶναι εἰς ὅλην τὴν Δύσιν σεβαστότερος ἀπὸ τὴν λευκὴν κόμην σου; Τιμιώτατε πᾶτερ, ἄφησε ἓνα μνημόσυνον τοῦ βίου σου ἄξιον τῆς πολιτείας σου. Καταστόλισε ἐκείνους τοὺς μυρίους ἄθλους σου ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας μ' ἓνα παρόμοιον ἔργον. Στείλε μερικοὺς ἄνδρας τῆς ὑπὸ τὴν φροντίδα σου Ἐκκλησίας, δυνατοὺς εἰς τὴν γνησίαν διδασκαλίαν, πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς Δύσεως.

Διηγῆσου εἰς αὐτοὺς τὰς συμφορὰς πού μᾶς ἐπληξαν, ὑπόδειξε τρόπον ἐνισχύσεως, γίνε Σαμουὴλ διὰ τὰς Ἐκκλησίας. Μοιρᾶσου τὰς κακουχίας τῶν πολεμουμένων λαῶν, πρόσφερε προσευχὰς ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, ζήτησε χάριν ἀπὸ τὸν Κύριον νὰ θεμελιώσῃ εἰς τὰς Ἐκκλησίας ἓνα μνημεῖον εἰρήνης. Γνωρίζω ὅτι αἱ ἐπιστολαὶ εἶναι ἀσθενεῖς διὰ νὰ δώσουν συμβουλὰς διὰ τόσον σπουδαῖον ζήτημα. Ἄλλ' οὔτε ἐσύ χρειάζεσαι ἀπὸ ἄλλους παράκλησιν περισσότερο ἀπὸ ὅσον χρειάζονται οἱ γενναιότατοι τῶν ἀθλητῶν τὰς ἐνθαρρύνσεις τῶν παιδιῶν, οὔτε ἡμεῖς διδάσκομεν ἄνθρωπον ἀγνοοῦντα, ἀλλ' ἀπλῶς ἐπιτείνομεν τὸν ζῆλον ἀνθρώπου πού ἔβαλεν ἤδη εἰς κίνησιν τὸ ἔργον.

2. Σχετικῶς δὲ μὲ τὰς ἄλλας ὑποθέσεις τῆς Ἀνατολῆς ἴσως σοῦ χρειάζεται ἡ συνεργασία πολλῶν ἀνθρώπων καὶ ἐξ ἄλλου πρέπει νὰ περιμένῃς τοὺς ἐκ τῆς Δύσεως. Ἀλλὰ βεβαίως ἡ εὐταξία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀντιοχείας⁴ προφανῶς ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν θεοσεβειάν σου, ὥστε νὰ δύνασαι μερικοὺς μὲν ἐκεῖ νὰ συγκρατήσῃς, ἄλλους δὲ νὰ καθησυχάσῃς καὶ τέλος νὰ ξαναδώσῃς τὴν ἰσχὺν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν διὰ τῆς ὁμοιοῦσας.

ἐντὸς τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τῆς Ἀντιοχείας σχίσμα. Ἡ Ἐκκλησία Ἀλεξανδρείας, ἔχουσα αὐτὴν τὴν ἐποχὴν στενοῦς δεσμοῦς μὲ τὴν Δύσιν, ἀνεγνωρίζε μᾶλλον τὸν Παυλῖνον, ὃ δὲ Βασίλειος ζητεῖ τὴν παρέμβασιν τοῦ Ἀθανασίου, διὰ νὰ παύσῃ τὸ σχίσμα.

τῆς συμφωνίας. Καὶ γὰρ ὅτι ὀφείλεις, κατὰ τοὺς σοφωτάτους τῶν ἱατρῶν, τῆς ἐπιμελείας ἐκ τῶν καιριωτάτων ἀρχεσθαι, παντὸς ἀκριβέστερον αὐτὸς ἐπίστασαι. Τί δ' ἂν γένοιτο ταῖς κατὰ τὴν οἰκουμένην Ἐκκλησίαις τῆς Ἀντιοχείας ἐπικαιριώτερον; Ἡ εἰ συνέβη πρὸς ὁμόνοιαν ἐπανελθεῖν, οὐδὲν ἐκώλυεν, ὡσπερ κεφαλὴν ἐρρωμένην, παντὶ τῷ σώματι ἐπιχορηγεῖν τὴν υγείαν. Τῷ ὄντι δὲ τῆς σῆς δεῖται σοφίας καὶ εὐαγγελικῆς συμπαθείας τὰ ἐκείνης τῆς πόλεως ἀρρωστήματα· ἢ γε οὐχ ὑπὸ τῶν αἰρετικῶν διατέτμηται μόνον, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῶν τὰ αὐτὰ φρονεῖν ἀλλήλοις λεγόντων διασπᾶται. Ταῦτα δὲ ἐνώσαι καὶ εἰς μίαν σώματος συναγαγεῖν ἁρμονίαν ἐκείνου μόνου ἐστὶ τοῦ καὶ τοῖς ξηροῖς ὀστέοις τὴν εἰς νεῦρα καὶ σάρκα πάλιν ἐπάνοδον τῇ ἀφάτῳ αὐτοῦ δυνάμει χαριζομένου. Πάντως δὲ τὰ μεγάλα ὁ Κύριος διὰ τῶν ἀξίων ἑαυτοῦ ἐνεργεῖ. Πάλιν οὖν καὶ ἐνταῦθα τῇ σῇ μεγαλοφυΐᾳ πρέπει τὴν τῶν τηλικούτων διακονίαν ἐλπίζομεν, ὥστε καταστορέσαι μὲν τοῦ λαοῦ τὸν τάραχον, παῦσαι δὲ τὰς μερικὰς προστασίας, ὑποτάξαι δὲ πάντας ἀλλήλοις ἐν ἀγάπῃ καὶ τὴν ἀρχαίαν ἰσχὺν ἀποδοῦναι τῇ Ἐκκλησίᾳ.

66

67. ΑΘΑΝΑΣΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

Ἐμοὶ μὲν ἐξαρκοῦν ἐφάνη ἐν τοῖς προτέροις γράμμασι πρὸς τὴν σὴν τιμιότητα τοσοῦτον ἐνδείξασθαι ὅτι πᾶν τὸ κατὰ τὴν πίστιν ἐρρωμένον τοῦ κατὰ τὴν ἀγίαν Ἐκκλησίαν Ἀντιοχείας λαοῦ, εἰς μίαν συμφωνίαν χρῆ καὶ ἔνωσιν ἐναχθῆναι, πρὸς τὸ δηλῶσαι

Ἐπιστολὴ 67. Ἐγράφη τὸ 371 ὡς συνέχεια τῆς προηγουμένης ἐπιστολῆς 66. Ὁ Δωρόθεος μετέφερεν εἰς τὸν Ἀθανάσιον τὴν ἐπιστολὴν 66, οὗτος δὲ προβάλλει ὠρισμένα ἐρωτήματα καὶ ζητεῖ διασάφησιν τῶν ἀπόψεων τοῦ Βασιλείου διὰ τὸ θέμα τῆς εἰρηνεύσεως εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀντιοχείας. Ὁ τελευταῖος ἐκθέτει αὐτὰς περισσότερον συγκεκριμένως.

Διότι, τὸ ὅτι ὀφείλεις, κατὰ τὸ πρότυπον τῶν σοφωτάτων ἱατρῶν, ν' ἀρχίσης τὴν φροντίδα ἀπὸ τὰ ζωτικώτερα σημεῖα, ἐσὺ γνωρίζεις ἀκριβέστερα ἀπὸ κάθε ἄλλον. Τί δὲ ἠμπορεῖ νὰ θεωρηθῆ ζωτικώτερον διὰ τὰς Ἐκκλησίας τῆς οἰκουμένης ἀπὸ τὴν τῆς Ἀντιοχείας; Ἄν συμβῆ νὰ ἐπανέλθῃ αὐτὴ εἰς τὴν ὁμόνοιαν, τίποτε δὲν θὰ ἐμποδίζῃ νὰ χορηγηθῇ αὐτῇ, σὰν ὑγιῆς κεφαλὴ, τὴν ὑγείαν εἰς ὁλόκληρον τὸ σῶμα.

Πράγματι δὲ τὰ ἀρρωστήματα τῆς πόλεως ἐκείνης χρειάζονται τὴν ἰδικὴν σου σοφίαν καὶ εὐαγγελικὴν συμπάθειαν, διότι αὐτὴ δὲν ἔχει μόνον ὑπὸ τῶν αἰρετικῶν κομματιασθῆ, ἀλλὰ διασπᾶται καὶ ἀπὸ ἐκείνους ποὺ βεβαιώνουν ὅτι εἶναι ὁμόφρονες. Τὸ νὰ ἐνώσῃ δὲ αὐτὰ τὰ μέρη καὶ νὰ συναγάγῃ πάλιν εἰς ἁρμονίαν ἐνὸς σώματος ἀνήκει εἰς ἐκεῖνον μόνον ποὺ μὲ τὴν ἀνέκφραστον δύναμιν του χαρίζει πάλιν καὶ εἰς τὰ ξηρὰ ὅστ' ἀκόμη νεῦρα καὶ σάρκα. Βεβαίως δὲ τὰ μεγάλα ἔργα του ὁ Κύριος ἐνεργεῖ διὰ τῶν ἀξίων ὀργάνων του. Πάλιν λοιπὸν καὶ ἐδῶ ἐλπίζομεν ὅτι ἡ διευθέτησις τῶν σπουδαίων ζητημάτων ἀπόκειται εἰς τὴν μεγαλοφυΐαν σου, ὥστε νὰ καθησυχάσῃς μὲν τοῦ λαοῦ τὴν ταραχὴν, νὰ καταργήσῃς δὲ τὰς κομματικὰς ἡγεσίας, νὰ ὑποτάξῃς ὅλους εἰς ἀλλήλους ἐν ἀγάπῃ, καὶ ν' ἀποδώσῃς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὴν ἀρχαίαν δύναμιν της.

66

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 67

ΠΡΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

Μοῦ ἐφάνη ἀρκετὸν μὲ τὸ προηγούμενον γράμμα μου νὰ ὑποδείξω εἰς τὴν τιμιότητά σου τόσον μόνον, ὅτι ὅλον τὸ τμήμα τοῦ λαοῦ τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας τῆς Ἀντιοχείας, τὸ σταθερὸν εἰς τὴν πίστιν, ἔπρεπε νὰ ὀδηγηθῆ εἰς μίαν ὁμόνοιαν καὶ ἔνωσιν, ἐννοῶν ὅτι τὰ διεσπασμένα τῶρα διάφορα κόμματα νὰ

ὅτι τῷ θεοφιλεστάτῳ ἐπισκόπῳ Μελετίῳ δέοι τὰ εἰς μέρη πλείονα νῦν διηρημένα συνάψαι. Ἐπεὶ δὲ ὁ αὐτὸς οὗτος ὁ ἀγαπητὸς συνδιάκονος ἡμῶν Δωρόθεος ἐναργεστέρῳ τὴν περὶ τούτων ἐπεζήτησε μνήμην, ἀναγκαίως ἐπισημαίνομεθα ὅτι καὶ πάσῃ τῇ Ἀνατολῇ δι' εὐχῆς καὶ ἡμῖν τοῖς παντοίως αὐτῷ σνημμένοις ἐπιθυμητὸν αὐτὸν ἰδεῖν τὴν Ἐκκλησίαν διέποντα τοῦ Κυρίου, τῇ τε πίστει ἀνεπίληπτον ὄντα καὶ τῷ βίῳ οὐδεμίαν πρὸς τοὺς ἄλλους ἐπιδεχόμενον σύγκρισιν καὶ τῷ τοῦ παντός, ὡς εἶπεῖν, σώματος τῆς Ἐκκλησίας αὐτὸν προεστάναι, τὰ δὲ λοιπὰ ὡς μερῶν ἀποτμήματα εἶναι. Ὡστε πανταχόθεν ἀναγκαῖόν τε ὁμοῦ καὶ συμφέρον τῷ ἀνδρὶ τούτῳ συναφθῆναι τοὺς ἄλλους, ὥσπερ τοῖς μεγάλοις τῶν ποταμῶν τοὺς ἐλάττους, περὶ δὲ τοὺς ἄλλους γενέσθαι τινὰ οἰκονομίαν τὴν κἀκείνοις πρέπουσαν καὶ τὸν λαὸν εἰρηνεύουσαν καὶ τῇ σῇ συνέσει καὶ περιβοήτῳ ἐντρεχείᾳ καὶ σπουδῇ ἐπιβάλλουσαν. Πάντως δὲ οὐκ ἔλαθέ σου τὴν ἀνυπέρβλητον φρόνησιν ὅτι ἤδη καὶ τοῖς ὁμοφύχοις σου τοῖς κατὰ τὴν Δύσιν τὰ αὐτὰ ταῦτα συνήρῃσεν, ὡς δηλοῖ τὰ γράμματα τὰ διὰ τοῦ μακαρίου Σιλουανοῦ κομισθέντα ἡμῖν.

1. Ὁ Βασίλειος εἶχεν ἀποφύγει ν' ἀναφερθῆ συγκεκριμένως εἰς τὸν Μελετίου, γράφων τὴν προηγουμένην του ἐπιστολήν, διότι ἤθελε νὰ προλειάνη τὸ ἔδαφος, διὰ νὰ προετοιμάσῃ καὶ ἑλκύσῃ ὁμαλῶς τὸν Ἀθανάσιον εἰς ὑποστήριξιν τούτου.

2. Ὁ Δωρόθεος, διάκονος τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀντιοχείας, ἦτο σύνδεσμος μεταξὺ Μελετίου καὶ Βασιλείου, ἐχρησιμοποιεῖτο δὲ ὑπὸ τοῦ δευτέρου ἐπίσης ὡς σύνδεσμος πρὸς τὸν Ἀθανάσιον καὶ τοὺς δυτικούς ἐπισκόπους.

ἐνωθοῦν μέ τόν θεοφιλέστατον ἐπίσκοπον Μελέτιον¹. Ἐπειδή ὁ ἴδιος ἀγαπητός συνδιάκονος ἡμῶν Δωρόθεος² ἐζήτησε νά καταστήσωμεν σαφεστέραν τήν περί τούτου ἀποψίν μας, θεωροῦμεν ἀναγκαῖον νά ἐπισημάνωμεν ὅτι καί εἰς ὀλόκληρον τήν Ἄνατολήν³ εἶναι εὐκταῖον καί εἰς ἡμᾶς πού συνδεόμεθα μέ αὐτόν παντοιοτρόπως εἶναι ἐπιθυμητόν νά ἴδωμεν αὐτόν νά κυβερνᾷ τήν Ἐκκλησίαν τοῦ Κυρίου, διότι καί κατὰ τήν πίστιν εἶναι ἀνεπίληπτος⁴ καί κατὰ τόν βίον του δέν δέχεται σύγκρισιν μέ κανένα ἄλλον καί οὕτως εἰπεῖν προΐσταται τοῦ ὄλου σώματος τῆς Ἐκκλησίας, ἐνῶ τὰ ἄλλα εἶναι κατὰ κάποιον τρόπον τεμάχια τῶν μελῶν αὐτοῦ.

Ὡστε ἀπό πάσης πλευρᾶς εἶναι ἀναγκαῖον ἀλλά καί συμφέρον ἐπίσης ὅλοι οἱ ἄλλοι νά ἐνωθοῦν μέ τόν ἄνδρα τοῦτον, ὅπως οἱ μικροὶ μέ τοὺς μεγάλους ποταμούς· διὰ δέ τοὺς ἄλλους νά γίνῃ τοιαύτη τακτοποίησις, ὥστε καί εἰς αὐτούς νά ἀρμόζη καί τόν λαόν νά συμφιλώσῃ καί μέ τήν ἰδικήν σου σύνεσιν καί περιβόητον δραστηριότητα καί φροντίδα νά εἶναι σύμφωνος. Ἀσφαλῶς δέν διαφεύγει τήν ἀνυπέρβλητον φρόνησίν σου τό γεγονός ὅτι ἤδη ἡ πρότασις αὐτή ἤρεσε καί εἰς τοὺς ἐν τῇ Δύσει ὁμοψύχους σου ἀδελφούς, ὅπως ἀποδεικνύει τό γράμμα πού ἔφερεν εἰς ἡμᾶς ὁ μακάριος Σίλουανός⁵.

3. Ὡς Ἄνατολήν ἐννοεῖ τὰς Ἐκκλησίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, τῆς Συρίας καί τῆς Παλαιστίνης.

4. Οἱ ἀντίπαλοι κατηγοροῦσαν ἀκόμη τόν Μελέτιον ὡς κρυπτοαρειανόν.

5. Δυστυχῶς ἡ μετριοπαθής αὐτή λύσις δέν εὐρέθη τρόπος νά τεθῇ εἰς ἐφαρμογήν, ἀναγνωριζομένου τοῦ Μελετίου ὡς ἐπισκόπου Ἀντιοχείας καί τακτοποιουμένης τῆς θέσεως τοῦ Παυλίνου κατὰ τρόπον τιμητικόν.

69. ΑΘΑΝΑΣΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

1. Ἦν ἔκπαλαι περὶ τῆς σῆς τιμότητος ὑπόληψιν ἔσχομεν, ταύτην ὁ χρόνος προϊὼν ἀεὶ βεβαιοῖ, μᾶλλον δὲ καὶ συναύξει ταῖς προσθήκαις τῶν κατὰ μέρος ἐπιγινομένων. Ὅτι τῶν μὲν ἄλλων τοῖς πλείστοις ἔξαρκεὶ τὸ καθ' ἑαυτὸν ἕκαστον περισκοπεῖν, σοὶ δὲ οὐχ ἰκανὸν τοῦτο, ἀλλ' ἡ μέριμνά σοι πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν τοσαύτη ὄση καὶ τῆς ἰδίως παρὰ τοῦ κοινοῦ Δεσπότητος ἡμῶν ἐμπιστευθείσης ἐπίκειται, ὅς γε οὐδένα χρόνον διαλείψεις διαλεγόμενος, νοουθετῶν, ἐπιστέλλων, ἐκπέμπων τινὰς ἐκάστοτε τοὺς ὑποτιθεμένους τὰ βέλτιστα. Καὶ νῦν δὲ ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ πληρώματος τοῦ ὑπὸ σὲ κλήρου τὸν αἰδεσιμώτατον ἀδελφὸν Πέτρον ἐκπεμφθέντα μετὰ πολλῆς χαρᾶς ἐδεξάμεθα καὶ τὸν ἀγαθὸν αὐτοῦ τῆς ἀποδημίας σκοπὸν ἀπεδεξάμεθα, ὃν ἐπιδείκνυται, κατ' ἐντολὰς τῆς σῆς τιμότητος, τὰ ἀντιτείνοντα προσαγόμενος καὶ τὰ διεσπασμένα συνάπτων. Ὅθεν τι καὶ ἡμεῖς συμβαλέσθαι τῇ περὶ τοῦτο σπουδῇ βουλευθέντες ἐνομίσαμεν ἐπιτηδειοτάτην ἀρχὴν τοῖς πράγμασι δώσειν, εἰ, ὥσπερ ἐπὶ κορυφῇ τῶν ὄλων, τὴν σὴν ἀναδράμοιμεν τελειότητα καὶ σοὶ συμβούλῳ τε χρῆσαίμεθα καὶ ἡγεμόνι τῶν πράξεων. Ὅθεν καὶ τὸν ἀδελφὸν Δωρόθεον τὸν διάκονον τῆς ὑπὸ τὸν τιμώτατον ἐπίσκοπον Μελέτιον Ἐκκλησίας, ἀγαθῶ κεχηρμένον περὶ τὴν τῆς πίστεως ὀρθότητα ζήλῳ καὶ ἐπιθυμοῦντα καὶ αὐτὸν τὴν εἰρήνην τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπιθεῖν, πρὸς τὴν σὴν θεοσέβειαν ἀναπέμψαι, ὥστε ταῖς σαῖς ὑποθήκαις ἀκολουθοῦντα (ἄς

Ἐπιστολὴ 69. Ἐγρᾶφῃ ἄργά τὸ φθινόπωρον τοῦ 371 ἐν συνεχείᾳ πρὸς τὰς προηγούμενας. Ὁ Βασίλειος στέλλει διὰ τρίτην φοράν τὸν διάκονον Δωρόθεον, ζητῶν ἀπὸ τὸν Ἀθανάσιον νὰ διαβιβάσῃ ἐπιστολὴν του πρὸς τοὺς δυτικούς ἐπισκόπους, ἐνῶ καὶ ὁ ἴδιος εἶχε ἐφοδιάσει τὸν διάκονον μ' ἐπιστολὴν πρὸς αὐτούς. Σκοπὸς τῆς ἐνεργείας εἶναι ν' ἀποστείλῃ ὁ ἐπίσκοπος Ρώμης Δάμασος ἐπιτροπὴν, διὰ νὰ φροντίσῃ ὑπὲρ ἄρσεως τοῦ σχίσματος τῆς Ἀντιοχείας, τὸ ὁποῖον ἡ ἀνόητος ἐνέργεια τῶν Δυτικῶν εἶχε προκαλέσει πρὸ δεκαετίας. Προτείνει δὲ νὰ ζητηθῇ ἀπὸ τοὺς Δυτικούς νὰ καταδικάσουν τὴν σαβελλιανίζουσαν διδασκαλίαν τοῦ Μαρκέλλου Ἀγκύρας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 69
ΠΡΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

1. Τὴν ὑπόληψιν ποὺ εἶχαμεν ἀπὸ παλαιὰ διὰ τὴν τιμιότητά σου ἐπιβεβαιώνει πάντοτε ὁ χρόνος, καθὼς προχωρεῖ, μᾶλλον δὲ καὶ τὴν αὐξάνει μὲ τὰς νέας μαρτυρίας τῶν ἐπὶ μέρους γεγονότων. Εἰς μὲν τοὺς περισσοτέρους ἀπὸ τοὺς ἄλλους εἶναι ἄρκετόν νὰ φροντίζῃ ὁ καθένας τὸ ἰδιαίτερον ἔργον του, δι' ἐσέ δὲ τοῦτο δὲν εἶναι ἱκανόν, ἀλλ' ἡ μέριμνά σου δι' ὅλας τὰς Ἐκκλησίας εἶναι τόσον μεγάλη, ὅση εἶναι καὶ δι' ἐκείνην τὴν ὁποίαν ὁ κοινὸς Δεσπότης ἡμῶν σοῦ ἐνεπιστεύθη ἰδιαιτέρως. Διότι δὲν παύεις οὔτε στιγμὴν νὰ διαλέγεσαι, νὰ νουθετῆς, νὰ στέλλῃς γράμματα, ν' ἀποστέλλῃς εἰς κάθε εὐκαιρίαν ἀνθρώπους ποὺ δίδουν τὴν ἀρίστην συμβουλὴν. Καὶ τώρα δὲ τὸν αἰδεσιμώτατον ἀδελφὸν Πέτρον, σταλέντα ἀπὸ τὸ ἱερόν πλήρωμα τοῦ ὑπὸ τὴν ἐπιστασίαν σου κλήρου, ἐδέχθημεν μὲ πολλὴν χαρὰν καὶ ἐξετιμήσαμεν τὸν ἀγαθὸν σκοπὸν τοῦ ταξιδίου του, τὸν ὁποῖον ἐκθέτει κατ' ἐντολὴν τῆς τιμιότητός σου, προσπαθῶν νὰ ἐπιτύχῃ συμφιλίωσιν τῶν ἀντιτιθεμένων καὶ συνάφειαν τῶν διεσπασμένων.

Θελήσαντες λοιπὸν καὶ ἡμεῖς νὰ συμβάλωμεν εἰς τὴν σχετικὴν προσπάθειαν, ἐνομίσαμεν ὅτι θὰ ἐκάμαμεν καταλληλοτάτην ἔναρξιν τοῦ πράγματος, ἐὰν ἀναφερθῶμεν πάλιν εἰς τὴν τελειότητά σου, ὡς τὴν κορυφὴν τῶν ὄλων, καὶ χρησιμοποιήσωμεν ἐσέ ὡς σύμβουλον καὶ ὁδηγὸν τῶν πράξεων. Διὰ τοῦτο καὶ τὸν ἀδελφὸν Δωρόθεον, τὸν διάκονον τῆς ὑπὸ τὸν τιμιώτατον ἐπίσκοπον Μελέτιον Ἐκκλησίας, ἐπιδεικνύοντα θερμὸν ζῆλον διὰ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν καὶ ἐπιθυμοῦντα νὰ ἴδῃ καὶ αὐτὸς τὴν εἰρήνην τῶν Ἐκκλησιῶν, ἐστείλαμεν πάλιν πρὸς τὴν θεοσέβειάν σου, ὥστε ἀκολουθῶν τὰς συμβουλὰς σου (τὰς ὁποίας εἶσαι εἰς θέσιν νὰ ἔχῃς ἀσφαλεστέρας καὶ λόγῳ τῆς ἡλικίας καὶ λόγῳ τῆς μεγάλης πείρας τῶν πραγμάτων

καὶ τῷ χρόνῳ καὶ τῇ τῶν πραγμάτων πείρᾳ καὶ τῷ ὑπὲρ τοὺς ἄλλους ἔχειν τὴν ἐκ τοῦ Πνεύματος συμβουλίαν ἀσφαλεστέρας ποιεῖσθαι δύνασαι), οὕτως ἐγχειρεῖν τοῖς σπουδαζομένοις. Ὅν καὶ ὑποδέξη δηλονότι καὶ προσβλέψεις εἰρηνικοῖς ὀφθαλμοῖς, στηρίξας τε αὐτὸν τῇ διὰ τῶν προσευχῶν βοήθειᾳ καὶ ἐφοδιάσας γραμμασι, μᾶλλον δὲ καὶ παραζεύξας τινὰς τῶν αὐτόθεν σπουδαίων ἐπὶ τὰ προκείμενα ὁδηγήσεις. Ἐφάνη δὲ ἡμῖν ἀκόλουθον ἐπιστεῖλαι τῷ ἐπισκόπῳ Ῥώμης ἐπισκέψασθαι τὰ ἐνταῦθα καὶ δοῦναι γνώμην, ἵνα, ἐπειδὴ ἀπὸ κοινοῦ καὶ συνοδικοῦ δόγματος ἀποσταλῆναι τινὰς δύσκολον τῶν ἐκεῖθεν, αὐτὸν αὐθεντῆσαι περὶ τὸ πρᾶγμα, ἐκλεξάμενον ἄνδρας ἱκανοὺς μὲν ὁδοιπορίας πόνους διενεγκεῖν, ἱκανοὺς δὲ πραότητι καὶ εὐτονίᾳ ἤθους τοὺς ἐνδιαστρόφους τῶν παρ' ἡμῖν νοθετῆσαι, ἐπιτηδείως δὲ καὶ οἰκονομικῶς κεχημένους τῷ λόγῳ καὶ πάντα ἔχοντας μεθ' ἑαυτῶν τὰ μετὰ Ἀριμῖνον πεπραγμένα, ἐπὶ λύσει τῶν κατ' ἀνάγκην ἐκεῖ γενομένων, καί, τοῦτο μηδενὸς εἰδότος, ἀφορητὶ διὰ θαλάσσης ἐπιστῆναι τοῖς ὧδε, ὑπὲρ τοῦ φθάσαι τὴν αἴσθησιν τῶν ἐχθρῶν τῆς εἰρήνης.

2. Ἐπιζητεῖται δὲ κάκεινο παρὰ τινῶν τῶν ἐντεῦθεν, ἀναγκαίως, ὡς καὶ αὐτοῖς ἡμῖν καταφαίνεται, τὸ τὴν Μαρκελλοῦ αἵρεσιν αὐτοὺς ὡς χαλεπὴν καὶ βλαβερὰν καὶ τῆς ὑγαινούσης πίστεως ἄλλοτρίως ἔχουσιν ἐξορίσαι. Ἐπεὶ, μέχρι τοῦ νῦν, ἐν πᾶσιν

1. Ἡ σύνοδος τοῦ Ἀριμίνου (Ρίμιני) τῆς Ἰταλίας, συγκροτηθεῖσα τὸ 359, ἀποτελεῖτο κυρίως ἀπὸ δυτικούς ἐπισκόπους. Ἐνῶ δὲ ἡ μεγίστη πλειονότης των ἦτο ὀρθόδοξος, ἔστερεῖτο ἡγεσίας, διότι αἱ μεγάλαί προσωπικότητες ἦσαν εἰς τὴν ἐξορίαν κατ' ἀπόφασιν τοῦ αὐτοκράτορος Κωνσταντίου. Οἱ ὄλιγοι Ἀρειανοὶ συνεδρίασαν χωριστά, ἀλλ' ὅταν ἀντιπρόσωποι τῶν δύο μερίδων ἐστάλησαν μὲ τὰς ἀποφάσεις των εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, οἱ τῆς ὀρθοδόξου ἐπέισθησαν νὰ ὑπογράψουν τὸ ἡμιαρειανικὸν σύμβολον εἰς τὴν Νίκην τῆς Θράκης. Τελικῶς τοῦτο ὑπέγραψαν καὶ τὰ ἄλλα μέλη τῆς συνόδου τοῦ Ἀριμίνου, πάντοτε ὑπὸ πολιτικὴν πίεσιν.

2. Ὁ Μάρκελλος Ἀγκύρας, ζηλωτὴς ὁπαδὸς τῆς Νικαίας, συνεξό-

καὶ λόγῳ τοῦ ὅτι ἀπολαύεις πλουσιώτερον ἀπὸ τοὺς ἄλλους τῆς καθοδηγήσεως τοῦ Πνεύματος), νὰ ἐπιχειρήσης αὐτὰ ποὺ προγραμματίζομεν.

Εἶναι φανερόν ὅτι θὰ τὸν ὑποδεχθῆς καὶ θὰ τὸν κυττάξης μὲ εἰρηνικοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἀφοῦ τὸν στηρίξης μὲ τὴν βοήθειαν τῶν προσευχῶν καὶ τὸν ἐφοδιάσης μὲ γράμματα, ἢ μᾶλλον τοῦ δώσης ὡς συνοδοὺς μερικοὺς τῶν αὐτοῦ δοκίμων ἀνδρῶν, θὰ τὸν ὀδηγήσης εἰς τὸν προορισμόν του. Ἐθεωρήσαμεν δὲ ἐπιβεβλημένον νὰ γράψωμεν εἰς τὸν ἐπίσκοπον Ρώμης νὰ δείξῃ ἐνδιαφέρον διὰ τὰς ὑποθέσεις μας καὶ νὰ τοῦ ὑποδείξωμεν, ἐπειδὴ εἶναι δύσκολον ν' ἀποστείλῃ ἀπὸ ἐκεῖ ἀνθρώπους κατὰ κοινὴν καὶ συνοδικὴν ἀπόφασιν, νὰ ρυθμίσῃ τὸ πρᾶγμα αὐτὸς προσωπικῶς· νὰ ἐκλέξῃ δηλαδὴ ἀνδρας ἱκανοὺς νὰ ὑποφέρουν τοὺς κόπους τῆς ὁδοιπορίας, ἱκανοὺς δὲ ἐπίσης διὰ τῆς πραότητος καὶ τῆς θερμότητος τοῦ χαρακτῆρος νὰ νουθετήσουν τοὺς διεστραμμένους μεταξὺ ἡμῶν, ἔχοντας δὲ τὴν δύναμιν ἐπιτηδείου καὶ πειστικοῦ λόγου καὶ φέροντας μαζί των ἔκθεσιν περὶ τῶν γενομένων μετὰ τὴν σύνοδον τοῦ Ἀριμίνου¹, μὲ σκοπὸν τὴν κατάργησιν τῶν μέτρων τὰ ὅποια ἐλήφθησαν ἐκεῖ ὑπὸ πίεσιν. Καὶ ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ νὰ γίνῃ χωρὶς νὰ τὸ γνωρίζῃ κανεὶς, οὕτως ὥστε νὰ φθάσουν ἐδῶ ἀθορύβως διὰ θαλάσσης, χωρὶς νὰ τοὺς ἀντιληφθοῦν οἱ ἐχθροὶ τῆς εἰρήνης.

2. Ἐχουν δὲ μερικοὶ τῶν ἐδῶ ἡγετῶν τὴν ἀξίωσιν, πρᾶγμα ἀναγκαῖον ὅπως πιστεύομεν καὶ ἡμεῖς οἱ ἴδιοι, νὰ καταδικάσουν οἱ Δυτικοὶ τὴν αἴρεσιν τοῦ Μαρκελλοῦ² εἰς ἐπικίνδυνον καὶ ἐπιβλαβὴ καὶ ξένην πρὸς τὴν ὑγιῆ πίστιν. Ἐχουν δὲ τὴν ἀξίωσιν ταύτην, ἐπειδὴ ἕως τῶρα εἰς ὅσα γράμματα στέλ-

ριστος δὲ μὲ τὸν Ἀθανάσιον εἰς τὴν Δύσιν κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς βασιλείας τοῦ Κωνσταντίου, ἀνέπτυξε διδασκαλίαν σαβελλιανικὴν, περὶ τοῦ ὅτι ὁ Λόγος δὲν ἀποτελεῖ ἰδιαιτέραν ὑπόστασιν ἀλλ' ἐξῆλθεν ἀπὸ τὸν Πατέρα δι' ἓνα μόνον διάστημα. Ἐπομένως δὲν ἐδέχετο τὴν Τριάδα. Ἐνῶ δὲ οἱ Ὁρθόδοξοι τῆς Ἀνατολῆς κατεδίκασαν τὴν διδασκαλίαν αὐτὴν, οἱ τῆς Δύσεως λόγῳ συμπαθείας πρὸς τὸν Μάρκελλον ἐσιωποῦσαν. Ὁ Ἀθανάσιος εὗρισκετο εἰς τὸ μέσον.

οἷς ἐπιστέλλουσι γράμμασι, τὸν μὲν δυσώνυμον Ἄρειον ἄνω καὶ κάτω ἀναθεματίζοντες καὶ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐξορίζοντες οὐ διαλείπουσι, Μαρκέλλω δέ, τῷ κατὰ διάμετρον ἐκείνῳ τὴν ἀσέβειαν ἐπιδειξαμένῳ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ὑπαρξιν τῆς τοῦ Μονογενοῦς θεότητος ἀσεβήσαντι καὶ κακῶς τὴν τοῦ Λόγου προσηγορίαν ἐκδεξαμένῳ, οὐδεμίαν μέμψιν ἐπενεγκόντες φαίνονται. Ὅς Λόγον μὲν εἰρησθαι τὸν Μονογενῆ δίδωσι, κατὰ χρεῖαν καὶ ἐπὶ καιροῦ προελθόντα, πάλιν δὲ εἰς τὸν ὅθεν ἐξῆλθεν ἐπαναστρέφοντα, οὐτε πρὸ τῆς ἐξόδου εἶναι οὐτε μετὰ τὴν ἐπάνοδον ὑφεστάναι. Καὶ τούτου ἀποδείξεις αἱ παρ' ἡμῖν ἀποκείμεναι βίβλοι τῆς ἀδίκου ἐκείνης συγγραφῆς ὑπάρχουσιν. Ἄλλ' ὁμως τοῦτον οὐδαμοῦ διαβάλλοντες ἐφάνησαν, καὶ ταῦτα αἰτίαν ἔχοντες ὡς τὸ ἐξ ἀρχῆς, κατ' ἄγνοιαν τῆς ἀληθείας, καὶ εἰς κοινωνίαν αὐτὸν ἐκκλησιαστικὴν παραδεξάμενοι. Ἐκείνου τε οὐδὲν μνησθῆναι πρεπόντως ἀπαιτεῖ τὰ παρόντα, ὥστε μὴ ἔχειν ἀφορμὴν τοὺς θέλοντας ἀφορμὴν, ἐκ τοῦ τῆ σῆ ὁσιότητι συνάπτειν τοὺς ὑγιαίνοντας καὶ τοὺς πρὸς τὴν ἀληθῆ πίστιν ὀκλάζοντας φανεροῦς πᾶσι ποιῆσαι ὥστε τοῦ λοιποῦ γνωρίζειν ἡμᾶς τοὺς ὁμόφρονας καὶ μὴ, ὡς ἐν νυκτομαχίᾳ, μηδεμίαν φίλων καὶ πολεμιῶν ἔχειν διάκρισιν. Μόνον παρακαλοῦμεν εὐθὺς ὑπὸ τὸν πρῶτον πλοῦν ἐκπεμφθῆναι τὸν προειρημένον διάκονον, ἵνα δυνηθῆ κατὰ γούν τὸ ἐφεξῆς ἔτος γενέσθαι τι ὧν προσευχόμεθα. Ἐκεῖνο δὲ καὶ πρὸ τῶν ἡμετέρων λόγων συνήσεις τε αὐτὸς καὶ φροντιεῖς δηλονότι, ὅπως ἐπιστάντες, εἰάν Θεὸς θέλῃ, μὴ ἐναφῶσι ταῖς Ἐκκλησίαις τὰ σχίσματα, ἀλλὰ τοὺς τὰ αὐτὰ φρονοῦντας παντὶ τρόπῳ εἰς ἔνωσιν συναλάσσωσι, κἂν τινὰς ἰδίας τῶν πρὸς ἀλλήλους διαφορῶν ἀφορμὰς εὐρωσιν ἔχοντας, ὑπὲρ τοῦ μὴ τὸν ὀρθοδοξοῦντα λαὸν εἰς πολλὰ κατατέμνεσθαι μέρη τοῖς προεστῶσι συναφιστάμενον. Πάντα γὰρ δεῖ σπουδᾶσαι

3. Ἐννοεῖ νὰ μὴ εὐρίσκουν ἀφορμὴν πρῶτον μὲν οἱ ὄπαδοι τοῦ Μαρκέλλου, λέγοντες ὅτι ἀκολουθοῦν τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ρώμης ποῦ θεωρεῖ ὀρθόδοξον τὸν Μάρκελλον, δεῦτερον δὲ οἱ Ὀρθόδοξοι τῆς Ἀνατολῆς, οἱ μετριοπαθεῖς, οἱ ὅποιοι δὲν ἤθελαν κοινωνίαν μὲ τὸν Ἀθανάσιον καὶ τοὺς Δυτικούς, λόγῳ τῆς ὑπ' αὐτῶν ἀνοχῆς τοῦ Μαρκέλλου.

λουν ἐκεῖνοι δὲν παύουν ν' ἀναθεματίζουν τὸν Ἄρειον μὲ κάθε τρόπον καὶ νὰ τὸν ἐξορίζουν ἀπὸ τὰς Ἐκκλησίας, ἐνῶ τὸν Μάρκελλον, ὁ ὁποῖος ἐπέδειξε τὴν ἐκ διαμέτρου ἀντίθετον πρὸς ἐκεῖνον ἀσέβειαν καὶ ἠσέβησεν εἰς αὐτὴν ταύτην τὴν ὑπαρξιν τῆς θεότητος τοῦ Μονογενοῦς καὶ ἐδέχθη ἐσφαλμένην ἐρμηνείαν τοῦ ὄρου «Λόγος», δὲν φαίνονται νὰ τὸν κατηγοροῦν διὰ τίποτε.

Καὶ ὁμως αὐτὸς φρονεῖ ὅτι ὁ Μονογενὴς ἔχει ὀνομασθῆ Λόγος ὡς προελθὼν ἐξ ἀνάγκης καὶ ἐπιστρέψας πάλιν εἰς ἐκεῖνον ἀπὸ τὸν ὁποῖον ἐξῆλθε, καὶ ὅτι οὔτε πρὸ τῆς ἐξόδου του ὑπῆρχεν οὔτε μετὰ τὴν ἐπάνοδον ὑπάρχει. Ἀπόδειξις δὲ περὶ τῆς δοξασίας του αὐτῆς εἶναι τὰ ἀντίτυπα τῆς ἀσεβοῦς ἐκείνης συγγραφῆς του ποῦ εἶναι κατατεθειμένα εἰς ἡμᾶς. Ἄλλ' ὁμως δὲν ἐφάνησαν καθόλου νὰ καταδικάζουν αὐτὸν τὸν ἄνθρωπον, καὶ μάλιστα μολονότι ὑπόκεινται εἰς τὴν κατηγορίαν ὅτι τὸν εἶχαν δεχθῆ εἰς ἐκκλησιαστικὴν κοινωνίαν, ἀρχικῶς ἀπὸ ἄγνοϊαν τῆς ἀληθείας πράγματι. Αἱ παροῦσαι λοιπὸν περιστάσεις ἀπαιτοῦν νὰ γίνῃ ἡ πρέπουσα μεία αὐτοῦ, ὥστε νὰ μὴ εὐρίσκουν ἀφορμὴν οἱ ἐπιζητοῦντες ἀφορμὴν³, ἐφ' ὅσον τοὺς μὲν ὑγιεῖς εἰς τὴν πίστιν θὰ ἐνώσης μὲ τὴν ὁσιότητά σου, τοὺς δὲ παρεκκλίνοντας ἀπὸ τὴν πίστιν θὰ φανερώσης εἰς ὄλους. Ὡστε τοῦ λοιποῦ νὰ γνωρίζωμεν τοὺς ὁμόφρονας καὶ νὰ μὴ συγχέωμεν φίλους καὶ ἐχθρούς, ὅπως συμβαίνει εἰς νυκτερινὴν μάχην. Μόνον παρακαλοῦμεν νὰ προπεμφθῆ ὁ προειρημένος διάκονος εὐθύς μὲ τὸ πρῶτον πλοῖον, διὰ νὰ καταστῆ δυνατὸν νὰ γίνῃ τὸ προσεχὲς ἔτος κάτι ἀπὸ ὅσα εὐχόμεθα.

Τὸ πρᾶγμα δέ, τὸ ὁποῖον γνωρίζεις πρὶν σοῦ τὸ εἶπωμεν ἡμεῖς καὶ ἀσφαλῶς θὰ τὸ φροντίσης, εἶναι τὸ ἐξῆς. Ὅταν, ἂν θέλῃ ὁ Θεός, ἔλθουν ἐδῶ, νὰ μὴ ἀφήσουν σχίσματα εἰς τὰς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ νὰ συγκεντρώσουν μὲ κάθε τρόπον εἰς ἐνιαῖον σῶμα ὄλους τοὺς ὁμόφρονας, οὕτως ὥστε ὁ ὀρθόδοξος λαὸς νὰ μὴ διασπᾶται εἰς πολλὰ κόμματα ἀκολουθῶν τοὺς προισταμένους του εἰς τὴν διάστασιν. Διότι πρέπει νὰ θεωρήσουν χωρὶς δισταγμὸν ὅλα τὰ πράγματα ὡς ἐρχόμενα εἰς δευτέραν

δεύτερα ἠγήσασθαι τῆς εἰρήνης καὶ πρὸ πάντων τῆς κατὰ Ἀντιόχειαν Ἐκκλησίας ἐπιμεληθῆναι, ὡς μὴ ἄσθενεῖν ἐν αὐτῇ τὴν ὀρθὴν μερίδα περὶ τὰ πρόσωπα σχιζομένην. Μᾶλλον δὲ τούτων ἀπάντων καὶ αὐτὸς εἰς ὕστερον ἐπιμελήσῃ, ἐπειδὴν, ὅπερ εὐχόμεθα, Θεοῦ συνεργοῦντος, πάντας λάβῃς τὰ τῆς καταστάσεως τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπιτρέποντας.

68

82. ΑΘΑΝΑΣΙΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

Ὅταν μὲν πρὸς τὰ πράγματα βλέψωμεν καὶ τὰς δυσκολίας κατίδωμεν ὑφ' ὧν πᾶσα ἀγαθοῦ ἐνέργεια οἷον ὑπὸ τινος δεσμοῦ ἐμποδιζομένη κατέχεται, εἰς ἀπόγνωσιν ἑαυτῶν ἐρχόμεθα παντελῆ· ὅταν δὲ πάλιν πρὸς τὴν σὴν ἀπίδωμεν σεμνοπρέπειαν καὶ λογισώμεθα ὅτι σὲ ἰατρὸν τῶν ἐν ταῖς Ἐκκλησίαις ἀρρωστημάτων ὁ Κύριος ἡμῶν ἐταμιεύσατο, ἀναλαμβάνομεν ἑαυτῶν τοὺς λογισμοὺς καὶ ἐκ τοῦ κατὰ τὴν ἀπόγνωσιν πτώματος τῇ ἐλπίδι τῶν χρηστοτέρων διανιστάμεθα. Λέλυται πᾶσα Ἐκκλησία, ὡς οὐδὲ ἡ σὴ φρόνησις ἀγνοεῖ. Καὶ ὁρᾷς πάντως τὰ ἐκασταχοῦ, οἷον ἀφ' ὑψηλῆς τινος σκοπιᾶς τῆς τοῦ νοῦ θεωρίας, ὅπως, καθάπερ ἐν πελάγει πολλῶν ὁμοῦ συμπλεόντων, ὑπὸ τῆς βίας τοῦ κλύδωνος πάντες ἀλλήλοις προσρηγνυνοῦνται καὶ γίνεται τὸ νανάγιον, πῆ μὲν ἐκ τῆς ἔξωθεν αἰτίας βιαίως κινούσης τὴν θάλατταν, πῆ δὲ ἐκ

Ἐπιστολὴ 82. Ἐγρᾶφη εἴτε εἰς τὸ τέλος τοῦ 371 εἴτε ὀλίγον πρὸ τοῦ Πάσχα τοῦ 372. Εἰς ἀμφοτέρας τὰς περιπτώσεις αὐτάς ὁ διάκονος Δωρόθεος ἦτο εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν κατὰ τὴν πρώτην ἀναμένων εὐκαιρίαν νὰ μεταβῆ εἰς τὴν Ρώμην, κατὰ τὴν δευτέραν ἐπιστρέφων ἐκ τῆς Ρώμης. Ὁ διάκονος εἰδοποίησε τὸν Βασίλειον περὶ τῶν δισταγμῶν τοῦ Ἀθανασίου

μετὰ τὴν εἰρήνην μοῖραν καὶ πρὸ πάντων νὰ φροντίσουν διὰ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ἀντιοχείας, ὥστε νὰ μὴ ἐξασθενῇ ἡ ἐν αὐτῇ ὀρθόδοξος μερίς, σχιζομένη διὰ προσωπικούς λόγους. Μᾶλλον δὲ δι' ὅλα αὐτὰ θὰ φροντίσης ἐσὺ ὁ ἴδιος ἔπειτα, ὅταν, ὅπως εὐχόμεθα, μὲ τὴν συνεργίαν τοῦ Θεοῦ ἴδῃς ὅλους νὰ ἀναθέτουν εἰς σὲ τὸ ἔργον τῆς ρυθμίσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων.

68

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 82
ΠΡΟΣ ΑΘΑΝΑΣΙΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

Ὅταν στρέψωμεν τὴν προσοχὴν μας πρὸς τὴν κατάστασιν καὶ ἴδωμεν τὰς δυσκολίας ἀπὸ τὰς ὁποίας συγκρατεῖται κάθε ἐνέργεια, σὰν νὰ ἐμποδίζεται ἀπὸ δεσμὰ, φθάνομεν εἰς τελείαν ἀπόγνωσιν διὰ τὸ μέλλον μας· ὅταν δὲ πάλιν κυττάξωμεν πρὸς τὴν σεμνοπρέπειάν σου καὶ συλλογισθῶμεν ὅτι ὁ Κύριος ἡμῶν ὤρισεν ἐσὲ ὡς ἰατρὸν τῶν εἰς τὰς Ἐκκλησίας ἀρρωστημάτων, ἀναλαμβάνομεν πάλιν τὰς σκέψεις μας καὶ σηκωνόμεθα ἀπὸ τὴν εἰς τὴν ἀπόγνωσιν πτώσιν πρὸς τὴν ἐλπίδα καλυτέρων περιστάσεων. Ἔχει διαλυθῆ ὀλόκληρος ἡ Ἐκκλησία, ὅπως δὲν ἄγνοεῖ οὔτε ἡ φρόνησίς σου. Καὶ ἀσφαλῶς βλέπεις τὰ συμβαίνοντα παντοῦ μὲ τὴν θεωρίαν τοῦ νοῦ σὰν ἀπὸ κάποιαν ὑψηλὴν σκοπιάν. Βλέπεις νὰ γίνεται ὅ,τι συμβαίνει εἰς τὸ πέλαγος. Ἐκεῖ, ὅταν συμπλέουν πολλοὶ μαζί, προσκρούουν ὅλοι ὁ ἓνας εἰς τὸν ἄλλον, λόγῳ τῆς βιαιότητος τῆς τρικυμίας, καὶ συμβαίνει τὸ ναγάγιον, ἐν μέρει μὲν ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴν αἰτίαν ποῦ κινεῖ τὴν θάλασσαν, ἐν μέρει δὲ ἀπὸ τὴν ταραχὴν τῶν ἐπιβατῶν, καθὼς ἀλληλοεμποδίζονται καὶ

ν' ἀναγνωρίση τὸν Μελέτιον Ἀντιοχείας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον θὰ ἐσήμαιεν οὐσιωδῶς ἐγκατάλειψιν τοῦ Παυλίνου, τὸν ὁποῖον ὑπεστήριξεν ἕως τότε. Εἶχε δὲ ὁ Ἀθανάσιος παράπονα διὰ τὸν Μελέτιον, τὰ ὁποῖα ὁ Βασίλειος ὑπαινίσσεται εἰς ἐπιστολὴν του πρὸς τὸν Μελέτιον.

τῆς τῶν ἐμπλεόντων ταραχῆς ἀντιβαιόντων ἀλλήλοις καὶ διω-
 μένων . . . Ἄρκει ἐπὶ τῆς εἰκόνας εἶσαι τὸν λόγον, οὔτε τῆς εἰ-
 σοφίας ἐπιζητούσης τι πλεόν οὔτε τῆς καταστάσεως ἐπιτρεπού-
 σης ἡμῖν τὴν παροησίαν. Καὶ πρὸς ταῦτα τίς ἱκανὸς κυβερνήτης;
 Τίς ἀξιόπιστος διαναστῆσαι τὸν Κύριον ἐπιτιμῆσαι τῷ ἀνέμῳ
 καὶ τῇ θαλάσῃ; Τίς ἕτερος ἢ ὁ ἐκ παιδὸς τοῖς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας
 ἐναθλήσας ἀγῶσιν; Ἐπεὶ οὖν ὥρμηται νῦν γνησίως πᾶν τὸ περὶ
 ἡμᾶς ὑγιαῖνον κατὰ τὴν πίστιν εἰς τὴν πρὸς τοὺς ὁμοδόξους κοι-
 νωνίαν καὶ ἔνωσιν, θαρροῦντες ἤλθομεν εἰς τὴν παράκλησίν σου
 τῆς ἀνεξικακίας ἐπιστεῖλαι πᾶσιν ἡμῖν ἐπιστολὴν μίαν παραίνεσιν
 ἔχουσαν τῶν πρακτέων. Οὕτω γὰρ βούλονται παρὰ σοῦ τὴν ἀρ-
 χὴν ὑπάρξαι αὐτοῖς τῶν κοινωνικῶν διαλέξεων. Ἐπειδὴ δὲ ἴσως
 ὑποπτοὶ καταφαίνονται σοὶ τῇ μνήμῃ τῶν παρελθόντων, ἐκεῖνο
 ποιήσον, θεοφιλέστατε πάτερ· ἐμοὶ τὰς πρὸς τοὺς ἐπισκόπους
 ἐπιστολὰς διάπεμψαι, ἢ διὰ τινος τῶν αὐτόθεν πιστῶν ἢ καὶ διὰ
 τοῦ ἀδελφοῦ Δωροθέου τοῦ συνδιακόνου ἡμῶν, ἃς ὑποδεξάμενος
 οὐ πρότερον δῶσω μὴ λαβὼν τὰς παρ' αὐτῶν ἀποκρίσεις· ἐὰν
 δὲ μή, («Ἡμαρτηκῶς ἔσομαι εἰς σὲ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς
 μου»). Πάντως δὲ οὐ πλείονος ἀξιὸν φόβου τοῦτο τῷ ἐξ ἀρχῆς
 εἰπόντι πρὸς τὸν πατέρα ἢ ἐμοὶ νῦν πρὸς σὲ τὸν πνευματικὸν πα-
 τέρα λέγοντι. Εἰ δὲ τοῦτο παντὶ τρόπῳ ἀπηγόρευται παρὰ σοί,
 ἀλλ' ἡμᾶς γε τῆς ἐπὶ τῇ διακονίᾳ αἰτίας ἄφες, ἀδόλως καὶ ἀκα-
 τασκεύως, ἐπιθυμίᾳ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς πρὸς ἀλλήλους ἡμῶν
 συναφείας τῶν ὁμοουσύντων εἰς τὰ πρὸς Κύριον, ἐπὶ τὴν πρεσβείαν
 ταύτην καὶ μεσιτείαν ἀφικομένους.

1. Λουκ. 8, 24.

2. Γεν. 43, 8.

3. Τοὺς λόγους ἀνέφερον ὁ Ἰούδας πρὸς τὸν πατέρα του, τὸν Ἰακώβ.

ἀλληλωθοῦνται . . . Ἄρκει ν' ἀφήσωμεν τὴν διήγησιν μόνον εἰς τὴν παρομοίωσιν, ἀφοῦ οὔτε ἡ ἰδική σου σοφία ἀπαιτεῖ τίποτε περισσότερον οὔτε ἡ κατάστασις ἐπιτρέπει εἰς ἡμᾶς ἐλευθερίαν λόγου.

Καὶ ποῖος κυβερνήτης εἶναι ἱκανὸς ν' ἀντιμετωπίσῃ τοιαύτην κατάστασιν; Ποῖος ἔχει τόσην οἰκειότητα ὥστε νὰ ξυπνήσῃ τὸν Κύριον, διὰ νὰ ἐπιτιμήσῃ τὸν ἄνεμον καὶ τὴν θάλασσαν; ¹ Ποῖος ἄλλος παρὰ ἐκεῖνος ποῦ ἀπὸ τὴν παιδικὴν του ἡλικίαν ἠθλήσεν εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀγῶνας;

Ἐπειδὴ λοιπὸν τῶρα ὅλοι οἱ γύρω ἀπὸ ἡμᾶς ὑγιεῖς εἰς τὴν πίστιν ἔχουν κινήσῃ μὲ εἰλικρίνειαν πρὸς τὴν κοινωνίαν καὶ ἔνωσιν μὲ τοὺς ὁμοδόξους, προήλθαμεν μὲ θάρρος νὰ παρακαλέσωμεν τὴν ἀνεξικακίαν σου ν' ἀποστείλῃ εἰς ὅλους ἡμᾶς μίαν ἐγκύκλιον ἐπιστολὴν περιέχουσαν παραίνεσιν περὶ τῶν πρακτέων. Διότι οἱ συνεπίσκοποι θέλουν μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον νὰ δοθῇ ἀπὸ ἐσέ ἡ ἔναρξις τῶν περὶ κοινωνίας συζητήσεων αὐτῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἴσως σοῦ φέρονται ὑποπιπτοὶ λόγῳ ἀναμνήσεως τῶν παρελθόντων, κάμε καὶ ἐξῆς, θεοφιλέστατε πάτερ. Στείλε εἰς ἐμέ τὰς ἐπιστολάς ποῦ θὰ προορίζωνται διὰ τοὺς ἐπισκόπους ἢ δι' ἑνὸς τῶν αὐτοῦ πιστῶν ἢ διὰ τοῦ ἀδελφοῦ Δωροθέου, τοῦ συνδιακόνου ἡμῶν, τὰς ὁποίας, ἀφοῦ δεχθῶ, δὲν θὰ παραδώσω, προτοῦ λάβω τὰς ἀποκρίσεις αὐτῶν. Ἐὰν δὲ δὲν ἐνεργήσω σύμφωνα μὲ αὐτὴν τὴν υπόσχεσιν, «θά εἶμαι ἀπέναντί σου ἀμαρτωλὸς ὅλας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου» ². Αὐτοὶ δὲ οἱ λόγοι ὅπωςδῆποτε δὲν ἐνέπνευαν περισσότερον φόβον εἰς ἐκεῖνον ποῦ τοὺς ἐπρόφερε πρῶτος πρὸς τὸν πατέρα του ³ ἀπὸ ὅσον ἐμπνέουν τῶρα εἰς ἐμέ, καθὼς τοὺς ἀπευθύνω πρὸς ἐσέ.

Ἐὰν δὲ ἡ πρότασις αὕτῃ ἀπορρίπτεται καθ' ὀλοκληρίαν ἀπὸ σέ, τότε τούλάχιστον ἀπάλλαξε ἡμᾶς ἀπὸ κάθε κατηγορίαν διὰ τὰς προσπαθείας μας, διότι ἀνελάβαμεν αὐτὴν τὴν ἀποστολὴν καὶ μεσίτευσιν ἀδόλως καὶ ἀνυστεροβούλως, ἀπὸ ἐπιθυμίαν τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀμοιβαίας κοινωνίας τῶν ὁμοφρόνων εἰς τὴν πρὸς τὸν Κύριον πίστιν.

133. ΠΕΤΡΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

Τῆς μὲν σωματικῆς φιλίας ὄφθαλμοὶ πρόξενοι γίνονται καὶ ἡ διὰ μακροῦ χρόνου ἐγγινομένη συνήθεια βεβαιοῖ. Τὴν δὲ ἀληθινὴν ἀγάπην ἡ τοῦ Πνεύματος δωρεὰ συνίστησι συνάπτουσα μὲν τὰ μακρῶ διεστῶτα τῷ τόπῳ, γνωρίζουσα δὲ ἀλλήλοις τοὺς ἀγαπητούς, οὐ διὰ σωματικῶν χαρακτήρων, ἀλλὰ διὰ τῶν τῆς ἀρετῆς ιδιωμάτων. Ὁ δὲ καὶ ἐφ' ἡμῶν ἡ τοῦ Κυρίου χάρις ἐποίησε παρασχομένη ἡμᾶς ἰδεῖν σε τοῖς τῆς ψυχῆς ὄφθαλμοῖς καὶ περιπτύξασθαι σε τῇ ἀγάπῃ τῇ ἀληθινῇ καὶ οἶονεὶ συμφυῆναί σοι καὶ πρὸς μίαν ἐλθεῖν ἔνωσιν ἐκ τῆς κατὰ τὴν πίστιν κοινωνίας. Πεπείσμεθα γάρ σε ἄνδρὸς τοσοῦτου θρέμμα ὑπάρχοντα καὶ τὴν ἐκ παλαιοῦ διατριβὴν μετ' αὐτοῦ λαχόντα τῷ αὐτῷ πορεύεσθαι πνεύματι καὶ τοῖς αὐτοῖς στοιχεῖν τῆς εὐσεβείας δόγμασι. Διὸ καὶ προσφθεγγόμεθά σοι τὴν τιμιότητα καὶ παρακαλοῦμεν μετὰ τῶν ἄλλων καὶ τὴν περὶ ἡμᾶς διάθεσιν τοῦ μεγάλου ἀνδρὸς διαδέξασθαι, ἐπιστέλλειν τε ἡμῖν συνήθως τὰ κατὰ στυγὸν καὶ ἐπιμελεῖσθαι τῆς πανταχοῦ ἀδελφότητος τοῖς αὐτοῖς σπλάγχνοις καὶ τῇ ἀδελφῇ προμηθείᾳ ἣ καὶ ὁ μακαριώτατος ἐκεῖνος περὶ πάντας ἐχρητο τοὺς ἀγαπῶντας τὸν Θεὸν ἐν ἀληθείᾳ.

266. ΠΕΤΡΩ ΕΠΙΣΚΟΠΩ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

1. Καλῶς μου καθήψω καὶ πρεπόντως πνευματικῶ ἀδελφῶ ἀληθινὴν ἀγάπην παρὰ τοῦ Κυρίου δεδιδαγμένω, ὅτι σοι μὴ πάν-

Ἐπιστολὴ 133. Ἐγράφη τὸ 373 ὀλίγον μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου. Τὸν Ἀθανάσιον διεδέχθη εἰς τὴν ἀρχιεπισκοπικὴν ἔδραν Ἀλεξανδρείας ὁ Πέτρος, ἐκλεγείς καθ' ὑπόδειξιν αὐτοῦ ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ θανάτου του. Ὁ Βασίλειος τοῦ ζητεῖ νὰ διαδεχθῇ τὸν μέγαν προκάτοχόν του εἰς ὅλα.

1. Τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου.

Ἐπιστολὴ 266. Ἐγράφη εἰς τὸ τέλος τοῦ 377 καὶ δίδει ἀξιόλογον μαρτυρίαν περὶ τοῦ διεκκλησιαστικοῦ κύρους τοῦ Μεγάλου Βασιλείου. Παρ'

69

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 133

ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

Τῆς μὲν σωματικῆς φιλίας πρόξενοι γίνονται οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ τὴν ἐνισχύει ἡ οἰκείωσις, ἡ ὅποια δημιουργεῖται διὰ μακρᾶς συναναστροφῆς· τὴν δὲ ἀληθινὴν ἀγάπην γεννᾷ ἡ δωρεὰ τοῦ Πνεύματος, συνάπτουσα τὰ πολὺ ἀπέχοντα κατὰ τὸν τόπον καὶ φέρουσα τοὺς ἀγαπητοὺς εἰς γνωριμίαν μεταξύ των, ὅχι διὰ τῶν σωματικῶν γνωρισμάτων ἀλλὰ διὰ τῶν ἰδιωμάτων τῆς ψυχῆς. Τοῦτο λοιπὸν ἔκαμε καὶ εἰς ἡμᾶς ἡ χάρις τοῦ Κυρίου, ἐπιτρέψασα εἰς ἡμᾶς νὰ σὲ ἴδωμεν μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς, καὶ νὰ σὲ περιπτυχθῶμεν μὲ τὴν ἀληθινὴν ἀγάπην καὶ νὰ συγκρασθῶμεν οὕτως εἰπεῖν καὶ νὰ φθάσωμεν εἰς μίαν ἐνότητα διὰ τῆς κατὰ τὴν πίστιν κοινωνίας. Διότι εἴμεθα πεπεισμένοι ὅτι, ὡς θρέμμα ἐνὸς τόσοῦ μεγάλου ἀνδρός¹ καὶ ὡς ἄνθρωπος ποὺ εἶχες τὴν τύχην νὰ διαγῆς μαζί του ἀπὸ παλαιά, πορεύεσαι μὲ τὸ ἴδιον πνεῦμα καὶ βαδίζεις ἐν συμφωνίᾳ μὲ τὰ ἴδια δόγματα τῆς εὐσεβείας.

Διὰ τοῦτο χαιρετίζομεν τὴν τιμιότητά σου καὶ σὲ παρακαλοῦμεν νὰ διαδεχθῆς μαζί μὲ τὰ ἄλλα καὶ τὴν πρὸς ἡμᾶς εὐνοίαν τοῦ ἀνδρός, νὰ μᾶς στέλλης συχνὰ πληροφορίας περὶ τῶν ὑποθέσεών σου καὶ νὰ ἐπιμελῆσαι τῆς πανταχοῦ ἀδελφότητος μὲ τὴν ἰδίαν εὐσπλαγχνίαν καὶ τὴν ἰδίαν προθυμίαν ποὺ ἐδείκνυε καὶ ὁ μακαριώτατος πρὸς ὅλους τοὺς ἀγαπῶντας ἐν ἀληθείᾳ τὸν Θεόν.

70

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 266

ΠΡΟΣ ΠΕΤΡΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟΝ ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΙΑΣ

1. Καλῶς καὶ πρεπόντως εἰς πνευματικὸν ἀδελφόν, ποὺ ἔχει διδασχθῆ ἀπὸ τὸν Κύριον ἀληθινὴν ἀγάπην, μᾶς ἐπετί-
 ὄλας τὰς διαφορὰς ἀπόψεων εἰς ὠρισμένα κεφαλαίωδη ζητήματα, ὁ Πέτρος Ἀλεξανδρείας, διάδοχος τοῦ Μεγάλου Ἀθανασίου (373), τὸν θεωρεῖ πρα-

τα καὶ μικρὰ καὶ μείζω φανερὰ ποιουῦμεν τῶν τῆδε. Καὶ γὰρ ἐπιβάλλει καὶ σοὶ φροντίζειν τῶν καθ' ἡμᾶς καὶ ἡμῖν τῆ σῆ ἀγάπη ἀναφέρειν τὰ ἡμέτερα. Ἄλλὰ γίνωσκε, τιμιώτατε ἡμῖν καὶ ποθεινότατε ἀδελφέ, ὅτι τὸ συνεχές τῶν θλίψεων καὶ ὁ πολὺς οὗτος κλόνος ὁ νῦν σαλεύων τὰς Ἐκκλησίας πρὸς οὐδέν ἡμᾶς ξενίζεσθαι τῶν γινομένων ποιεῖ. Ὡς γὰρ οἱ ἐν τοῖς χαλκείοις τὰς ἀκοὰς κατακτυπούμενοι ἐν μελέτῃ εἰσὶ τῶν ψόφων, οὕτως ἡμεῖς τῆ πυκνότητι τῶν ἀτόπων ἀγγελιῶν εἰθίσθημεν λοιπὸν ἀτάραχον ἔχειν καὶ ἀπτόητον τὴν καρδίαν πρὸς τὰ παράλογα. Τὰ μὲν οὖν παρὰ τῶν Ἀρειανῶν ἔκπαιλαι κατὰ τῆς Ἐκκλησίας σκευωρούμενα, εἰ καὶ πολλὰ καὶ μεγάλα καὶ κατὰ πᾶσαν διαβεβημένα τὴν οἰκουμένην, ἀλλ' οὖν φορητὰ ἡμῖν ἐστὶ διὰ τὸ παρὰ φανερῶν ἐχθρῶν καὶ πολεμίων τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας γίνεσθαι· οὗς ὅταν μὴ ποιήσωσι τὰ συνήθη, θαυμάζομεν, οὐχ ὅταν μέγα τι καὶ νεανικὸν κατὰ τῆς εὐσεβείας τολμήσωσι. Λυπεῖ δὲ ἡμᾶς καὶ ταράσσει τὰ παρὰ τῶν ὁμοψύχων καὶ ὁμοδόξων γινόμενα. Ἄλλ' ὁμως καὶ ταῦτα, διὰ τὸ πολλὰ εἶναι καὶ συνεχῶς ἐμπίπτειν ἡμῶν ταῖς ἀκοαῖς, οὐδὲ ταῦτα παρὰδοξα καταφαίνεται. Ὅθεν οὐτε ἐκινήθημεν ἐπὶ τοῖς πρώην γενομένοις ἀτάκτως οὐτε τὰς σὰς διωχλήσαμεν ἀκοὰς, τοῦτο μὲν εἰδότες ὅτι αὐτομάτως φήμη διακομίσει τὰ πεπραγμένα, τοῦτο δὲ ἀναμένοντες ἑτέρους ἀγγέλους τῶν λυπηρῶν γενέσθαι, ἔπειτα οὐτε κρίναντες εὐλογον εἶναι ἡμᾶς ἀγανακτεῖν ἐπὶ τοῖς τοιούτοις ὥσπερ δυσχεραίνοντες διὰ τί παρώφθημεν. Αὐτοῖς μέντοι τοῖς ταῦτα ποιήσασιν ἐπεστείλαμεν τὰ πρόποντα παρακαλοῦντες αὐτούς, ἐπειδὴ τινα διχόνοιαν ἔπαθον οἱ ἐκεῖ ἀδελφοί, τῆς μὲν ἀγάπης μὴ ἀποστῆναι, τὴν δὲ διόρθωσιν ἀναμένειν παρὰ τῶν δυναμένων ἐκκλησιαστικῶς ἰατρεύειν τὰ πταίσματα.

γματικὸν ἠγέτην τῆς Ἐκκλησίας ὄλων τῶν ἀσιατικῶν περιοχῶν. Διὰ τοῦτο παραπονεῖται ὅτι δὲν τοῦ ἀνεκοίνωσεν ὠρισμένας δυσχερείας ποῦ ἐδημιουργήθησαν πάλιν εἰς τὴν Γαλατίαν καὶ ἄλλας περιφερείας.

1. Ἐννοεῖ τὰς ἀταξίας τῆς ὑποδοχῆς ὁπαδῶν τοῦ Μαρκέλλου Ἀγκύρας ἀπὸ μεμονωμένα ἄτομα.

μησες, διότι δὲν σοῦ γνωστοποιουῦμεν ὅλα ὅσα πράττομεν ἔδῳ, μικρὰ καὶ μεγάλα. Διότι ἐπιβάλλεται καὶ σὺ νὰ φροντίζης διὰ τὰς ὑποθέσεις μας καὶ ἡμεῖς ν' ἀναφέρωμεν εἰς τὴν ἀγάπην σου τὰ προβλήματα μας. Ἄλλὰ γνώριζε, τιμιώτατε καὶ ἀγαπητότατε εἰς ἡμᾶς ἀδελφέ, ὅτι αἱ συνεχεῖς θλίψεις καὶ αὐτὸς ὁ ἰσχυρὸς κλονισμὸς ποὺ σαλεύει τὰς Ἐκκλησίας συντελοῦν, ὥστε νὰ μὴ παραξενευώμεθα μὲ τίποτα ἀπὸ τὰ συμβαίνοντα. Διότι, ὅπως οἱ ἐργαζόμενοι εἰς τὰ χαλκουργεῖα μὲ τὸ νὰ κατακυπῶνται εἰς τ' αὐτιά των ἔχουν συνηθίσει εἰς τοὺς κρότους, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἀπὸ τὴν συχνότητα τῶν παραδόξων εἰδήσεων συνηθίσασαμεν πλέον νὰ ἔχωμεν ἀτάραχον καὶ ἀπτῶτητον τὴν καρδίαν εἰς τὰ παράλογα συμβάντα.

Ἐπομένως αἱ ἀπὸ ἀνέκαθεν σκευωρίαὶ τῶν Ἀρειανῶν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἂν καὶ εἶναι πολλαὶ καὶ μεγάλαὶ καὶ πασίγνωστοι εἰς ὀλόκληρον τὴν οἰκουμένην, πάντως εἶναι ὑποφερταί, διότι προέρχονται ἀπὸ φανεροὺς ἐχθροὺς καὶ ἀντιπάλους τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας. Αὐτοὺς, τοὺς θαυμάζομεν ὅταν δὲν πράττουν τὰ συνήθη των ἔργα, ὅχι ὅταν τολμοῦν κάποιαν σπουδαίαν προσβολὴν κατὰ τῆς εὐσεβείας. Ἀντιθέτως μᾶς λυποῦν καὶ μᾶς ταρασσούν τὰ γινόμενα ἀπὸ τοὺς ὁμοψύχους καὶ ὁμοδόξους. Ἄλλ' ὅμως καὶ αὐτά, ἐπειδὴ εἶναι πολλὰ καὶ ἔρχονται συνεχῶς εἰς τ' αὐτιά μας, δὲν μᾶς φαίνονται παράδοξα. Διὰ τοῦτο οὔτε συνεκινήθημεν ἀπὸ τὰς τελευταίας παρατηρηθείσας ἀταξίας¹ οὔτε τὰ ἰδικά σου αὐτιά ἠνωχλήσαμεν, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι ἐγνωρίζαμεν ὅτι αὐτομάτως θὰ μεταφέρῃ τὰ πραχθέντα ἢ φήμη, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι ἀνεμέναμεν ἄλλους νὰ γίνουν ἀγγελιαφόροι τῶν κακῶν· καὶ τέλος διότι δὲν ἐκρίναμεν εὐλογον ὅτι θ' ἀγανακτούσατε καὶ σεῖς διὰ τέτοια πράγματα, ὅπως ἐπίσης ὅτι θὰ ἐστενοχωρεῖσθε διὰ τὸ ὅτι σᾶς παρεβλέψαμεν.

Εἰς αὐτοὺς βεβαίως οἱ ὅποιοι διέπραξαν ταῦτα ἐγράψαμεν τὰ πρέποντα, παρακαλοῦντες αὐτοὺς, ἐπειδὴ οἱ ἐκεῖ ἀδελφοὶ περιῆλθαν εἰς κάποιαν διχόνοιαν, ἀπὸ μὲν τὴν ἀγάπην νὰ μὴ ἀπομακρυνθοῦν, τὴν δὲ διόρθωσιν νὰ περιμένουν ἀπὸ τοὺς

Ὅπερ ἐπειδὴ ἐποίησας καλῶς καὶ προσηκόντως κινηθεῖς, ἐπηνέ-
 σαμέν σε καὶ εὐχαριστήσαμεν τῷ Κυρίῳ ὅτι ἔστι τι λείψανον τῆς
 παλαιᾶς εὐταξίας σωζόμενον παρὰ σοὶ καὶ ἡ Ἐκκλησία τὴν ἐαν-
 τῆς ἰσχὺν οὐκ ἀπώλεσεν ἐν τῷ ἡμετέρῳ διωγμῷ. Οὐ γὰρ μεθ' ἡμῶν
 ἐδιώχθησαν καὶ οἱ κανόνες. Πολλάκις οὖν ὄχληθείς παρὰ τῶν Γα-
 λατῶν οὐδέποτε ἠδυνήθην αὐτοῖς ἀποκρίνασθαι ἀναμένων τὰς
 ὑμετέρας ἐπικρίσεις. Καὶ νῦν, ἐὰν ὁ Κύριος δῶ καὶ θελήσωσιν
 ἀνασχέσθαι ἡμῶν, ἐλπίζομεν τὸν λαὸν προσάξειν τῇ Ἐκκλησίᾳ,
 ὡς μὴ αὐτοὺς ἡμᾶς ὀνειδίζεσθαι Μαρκελλιανοῖς προσκεχωρηκέναι,
 ἀλλ' ἐκείνους μέλη γενέσθαι τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ
 Χριστοῦ, ὥστε τὸν πονηρὸν φόγον τὸν κατασκεδασθέντα ἐκ τῆς αἰ-
 ρέσεως ἐναφανισθῆναι τῇ ἡμετέρᾳ προσλήψει καὶ μὴ ἡμᾶς κατα-
 σχυνηθῆναι ὡς προσθεμένους αὐτοῖς.

2. Ἐλύπησε δὲ ἡμᾶς ὁ ἀδελφὸς Δωρόθεος, ὡς αὐτὸς ἐπέ-
 στειλας, μὴ πάντα προσηνῶς μηδὲ πρᾶως διαλεχθεῖς τῇ κοσμιό-
 τητί σου. Καὶ τοῦτο τῇ τῶν καιρῶν λογίζομαι δυσκολία. Ἐοίκαμεν
 γὰρ εἰς μηδὲν εὐοδοῦσθαι ὑπὸ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν, εἴπερ οἱ σπου-
 δαιότατοι τῶν ἀδελφῶν οὐχ ἐβρίσκονται προσηνεῖς οὐδὲ εὐθετοι-
 ταῖς διακονίαις τῷ μὴ πάντα κατὰ γνώμην ἡμετέραν ἐπιτελεῖν.
 Ὅς ἐπανελθὼν διηγῆσατο ἡμῖν τὰς ἐπὶ τοῦ σεμνοτάτου ἐπισκόπου
 Δαμάσου πρὸς τὴν σὴν τιμότητα γενομένας αὐτῷ διαλέξεις καὶ
 ἐλύπει ἡμᾶς λέγων τοῖς Ἀρειομανίταις συγκαταριθμεῖσθαι τοὺς
 θεοφιλεστάτους ἀδελφοὺς ἡμῶν, τοὺς συλλειτουργοὺς Μελέτιον

2. Ὡς διαπράξαντες ταῦτα θεωροῦνται οἱ ἐξόριστοι ἐπίσκοποι Αἰγύ-
 πτου Εὐλόγιος, Ἀλέξανδρος, Ἀρποκρατίων καὶ ἄλλοι. Ἡ ἐνέργειά των
 ἐτάραξε τοὺς Ὀρθοδόξους τῆς Γαλατίας.

3. Οἱ ἐπίσκοποι τῆς Γαλατίας ὄχλησαν τὸν Βασίλειον ἐπανειλημμένως
 ἐπὶ τοῦ θέματος τῆς ὑποδοχῆς τῶν Μαρκελλιανιστῶν. Ἡ θέσις τοῦ Βασι-

δυναμένους νὰ ἰατρεύσουν ἐκκλησιαστικῶς τὰ πταίσματα². Ἐπειδὴ δὲ ἐσὺ ἔπραξες τοῦτο μὲ κίνητρα ἀγαθὰ καὶ προσήκοντα, σὲ ἐπηνέσαμεν καὶ ἠύχαριστήσαμεν τὸν Κύριον, διότι εἰς σὲ σώζονται ὑπολείμματα τῆς παλαιᾶς εὐταξίας καὶ ἡ Ἐκκλησία δὲν ἔχασε τὴν ἰσχύνην της κατὰ τὸν διωγμὸν ποῦ ὑφίστάμεθα. Διότι μαζὶ μὲ ἡμᾶς δὲν ἐδιώχθησαν καὶ οἱ κανόνες. Πολλάκις λοιπὸν ἐνοχληθεὶς ἀπὸ τοὺς Γαλάτας³, δὲν ἠδυνήθη ποτὲ νὰ τοὺς ἀπαντήσω, διότι ἀνέμενα τὰς ἰδικὰς σας ἀποφάσεις. Καὶ τώρα, ἐὰν ὁ Κύριος δώσῃ καὶ θελήσῃ νὰ μᾶς ἀνεχθοῦν, ἐλπίζομεν νὰ φέρωμεν τό ποιμνιον εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, διὰ νὰ μὴ κατηγοροῦμεθα ἡμεῖς οἱ ἴδιοι ὡς ἔχοντες προσχωρήσει εἰς τοὺς Μαρκελλιανούς, ἀλλ' ἀντιθέτως νὰ γίνουιν ἐκεῖνοι μέλη τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ, ὥστε ὁ πονηρὸς ψόγος ποῦ ἔχει ριφθῆ εἰς αὐτοὺς ἀπὸ τὴν αἵρεσιν νὰ ἐξαφανισθῆ διὰ τῆς προσλήψεως των ἀπὸ ἡμᾶς καὶ νὰ μὴ κατασχυνθῶμεν ἡμεῖς ὡς προσχωρήσαντες εἰς αὐτοὺς.

2. Ἐλύπησε δὲ ἡμᾶς ὁ ἀδελφὸς Δωρόθεος διότι, ὅπως μᾶς ἔγραψες, δὲν συνζήτησε μὲ προσήνειαν καὶ πραότητα μὲ τὴν κοσμιότητά σου⁴. Ἀποδίδω καὶ τοῦτο εἰς τὴν δυσκολίαν τῶν καιρῶν. Διότι φαίνεται ὅτι λόγῳ τῶν ἁμαρτιῶν μας εἰς τίποτε δὲν εὐημεροῦμεν, ἀφοῦ ἀκόμη καὶ οἱ σπουδαιότατοι ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς μας, δὲν εὐρίσκονται εὐγενεῖς οὔτε κατάλληλοι διὰ τὰς ἀποστολάς των, διὰ τὸ ὅτι δὲν ἐπιτελοῦν τὰ πάντα κατὰ τὰς ἰδικὰς μας ἐπιθυμίας. Οὗτος, ἐπανελθὼν, διηγῆθη εἰς ἡμᾶς τὰς συζητήσεις του μὲ τὴν τιμιότητά σου ἐνώπιον τοῦ σεβασμιωτάτου ἐπισκόπου Δαμάσου καὶ μᾶς ἐλύπησε μὲ τὴν πληροφορίαν του ὅτι οἱ θεοφιλέστατοι ἀδελφοὶ ἡμῶν καὶ συλλειτουργ-

λείου εἶναι νὰ φέρῃ αὐτοὺς εἰς τὴν Ἐκκλησίαν κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ μὴ κατηγορηθῆ αὐτὸς ὅτι προσχωρεῖ εἰς τὸν μαρκελλιανισμόν.

4. Κατὰ τὴν συζήτησιν εἰς τὴν Ρώμην ὁ Πέτρος Ἀλεξανδρείας ἐχαρακτήρισε τοὺς ἐξορίστους ὑπὸ τῶν φιλαρειανῶν ἀρχόντων Μελέτιον Ἀντιοχείας καὶ Εὐσέβιον Σαμοσάτων ὡς φιλαρειανούς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐξηγῆρωσεν τὸν Δωρόθεον, ὅχι δὲ ἀδικαιολογητῶς. Προφανῶς τότε οὗτος ὠμίλησε σκληρῶς πρὸς τὸν Πέτρον.

καὶ Ἐδσέβιον. Ὡν εἰ καὶ μηδὲν ἄλλο συνίστη τὴν ὀρθοδοξίαν, ὁ γοῦν παρὰ τῶν Ἀρειανῶν πόλεμος ἀπόδειξιν ἔχει ὀρθότητος οὐκ ὀλίγην τοῖς εὐγγυμῶνως λογιζομένοις. Τὴν δὲ σὴν ἐδλάβειαν ὑπέ-
 ἀπτειν αὐτοῖς εἰς ἀγάπην ὀφείλει καὶ ἡ κοινωνία τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ
 παθημάτων. Ἐκεῖνο δὲ πέπεισο, ὡς ἀληθῶς τιμῶτατε, ὅτι οὐκ
 ἔστι τι ὄῃμα ὀρθοδοξίας δὲ μὴ μετὰ πάσης παρησίας παρὰ τῶν
 ἀνδρῶν τούτων ἐκηρύχθη ὑπὸ Θεῶ μάρτυρι καὶ ἄχροαταῖς ἡμῖν.
 Οἱ οὐδ' ἂν πρὸς ὥραν αὐτῶν ἐπεδεξάμεθα τὴν συνάφειαν, εἰ σκά-
 ζοντας αὐτοὺς περὶ τὴν πίστιν εὖρομεν. Ἀλλά, εἰ δοκεῖ, τὰ παρελ-
 θόντα ἐάσωμεν, τοῖς δὲ ἐφεξῆς ἀρχὴν τινα δῶμεν εἰρηνικὴν. Χρη-
 ζομεν γὰρ ἀλλήλων πάντες κατὰ τὴν τῶν μελῶν κοινωνίαν, καὶ
 μάλιστα νῦν ὅτε αἱ τῆς Ἀνατολῆς Ἐκκλησίαι πρὸς ὑμᾶς ἀποβλέ-
 πουσι, καὶ τὴν μὲν ὑμετέραν ὁμόνοιαν ἀφορμὴν εἰς στηριγμὸν
 καὶ βεβαιότητα λήφονται· ἐὰν δὲ αἰσθωνται ὑμᾶς ἐν ὑποψίᾳ τινὶ
 πρὸς ἀλλήλους εἶναι, ἐκλυθήσονται καὶ παρήσουσιν ἑαυτῶν τὰς
 χεῖρας πρὸς τὸ μὴ ἀντερεῖν τοῖς πολεμίοις τῆς πίστεως.

5. Τὸν χαρακτηρισμὸν αὐτὸν ἔκαμεν ὁ ἴδιος ὁ Πέτρος, ἀλλ' ὁ Βασίλειος ἀπὸ λεπτότητα δὲν τὸ λέγει. Εἶναι λυπηρὸν ὅτι ὁ Πέτρος, παρασυρόμενος ἀπὸ προσωπικᾶς φιλίας, ἔκρινε τὰ πράγματα τόσον ἐπιπολαίως καὶ ἐθε-
 ωροῦσεν ὡς Ἀρειανούς τὰ θύματα τῶν Ἀρειανῶν.

γοὶ Μελέτιος καὶ Εὐσέβιος ἔχουν συγκαταριθμηθῆ με τοὺς Ἀρειομανίτας ⁵. Καὶ τίποτε ἄλλο νὰ μὴ συνιστᾶ τὴν Ὀρθοδοξίαν τοῦ φρονήματός των, τοῦλάχιστον ἢ ἐναντίον των πολεμικῆ τῶν Ἀρειανῶν ἀποτελεῖ ὄχι μικρὰν ἀπόδειξιν ὀρθοφροσύνης δι' ὅσους σκέπτονται λογικῶς. Τὴν δὲ εὐλάβειάν σου πρέπει νὰ συνάπτῃ με αὐτοὺς ἢ κοινότης τῶν παθημάτων σας ὑπὲρ τοῦ Χριστοῦ. Πάντως δὲ νὰ εἶσαι πεπεισμένος, τιμιώτατε ἀληθῶς, δι' ἐκεῖνο, ὅτι δὲν ὑπάρχει πρότασις ὀρθόδοξος, ἢ ὁποία νὰ μὴ διεκηρύχθῃ με ὄλην τὴν παρρησίαν ἀπὸ τοὺς ἄνδρας τούτους, με μάρτυρα τὸν Θεὸν καὶ ἀκροατὰς ἡμᾶς. Ἡμεῖς ἄλλωστε οὔτε ὦραν δὲν θὰ ἐδεχόμεθα τὴν ἐπικοινωνίαν με αὐτοὺς, ἐὰν τοὺς εὐρίσκωμεν νὰ χωλαίνουν εἰς ζητήματα πίστεως.

Ἄλλὰ, ἐὰν τὸ θεωρῆς καλόν, ὡς ἀφήσωμεν τὰ περασμένα καὶ ὡς δώσωμεν ἓνα εἰρηνικὸν ξεκίνημα εἰς τὰ μελλοντικά. Διότι ὅλοι χρειαζόμεθα ἀλλήλους κατὰ τὴν κοινωνίαν τῶν μελῶν, καὶ μάλιστα τώρα, ὅποτε αἱ Ἐκκλησίαι τῆς Ἀνατολῆς ἀποβλέπουν πρὸς ἡμᾶς καὶ τὴν ὁμοφροσύνην σου με ἡμᾶς θὰ θεωρήσουν ὡς ἀφετηρίαν πρὸς στηριγμὸν καὶ στερέωσιν. Ἄλλ' ἂν ἀντιληφθῶν ὅτι σεῖς εἶσθε καχύποπτοι πρὸς ἀλλήλους, θὰ παραλύσουν καὶ θὰ χαλαρώσουν τὰς χεῖράς των, ὥστε νὰ μὴ ἠμποροῦν νὰ τὰς σηκώσουν ἐναντίον τῶν πολεμίων τῆς πίστεως.

ΠΙΝΑΚΕΣ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΙΑΣ ΕΠΙΣΤΡΩΣΩΝ

κατά τὰς ἐκδόσεις Υ. Courtonne καὶ παρῶσαν.

Α' Κατὰ τὴν παρῶσαν ἐκδοσιν

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24
Ἀριθμησις κατὰ παρῶσαν ἐκδοσιν																							
Ἀντιστοιχία εἰς ἐκδοσιν Courtonne																							
Σελίς																							
Ἀριθμησις κατὰ παρῶσαν ἐκδοσιν																							
Ἀντιστοιχία εἰς ἐκδοσιν Courtonne																							
Σελίς																							
Ἀριθμησις κατὰ παρῶσαν ἐκδοσιν																							
Ἀντιστοιχία εἰς ἐκδοσιν Courtonne																							
Σελίς																							

B' Κατά τὴν ἔκδοσιν τοῦ V. Courtonne

Ἀριθμησις κατὰ ἔκδοσιν Courtonne	Ἀντιστοιχία εἰς παρῶσαν ἔκδοσιν	Σελίς	Ἀριθμησις κατὰ ἔκδοσιν Courtonne	Ἀντιστοιχία εἰς παρῶσαν ἔκδοσιν	Σελίς	Ἀριθμησις κατὰ ἔκδοσιν Courtonne	Ἀντιστοιχία εἰς παρῶσαν ἔκδοσιν	Σελίς
2	2	58	127	35	264	202	16	136
14	1	54	128	37	270	214	54	324
19	3	74	133	69	382	215	55	332
26	5	80	138	36	266	216	53	322
27	28	244	140	56	334	217	27	224
30	29	246	141	38	276	218	17	136
34	30	248	145	39	280	220	58	342
48	31	250	150	10	110	222	59	346
57	50	314	157	41	284	225	9	100
58	6	88	161	11	118	231	18	140
59	7	92	162	40	282	232	19	144
60	8	98	168	42	284	233	20	146
61	63	360	176	12	124	234	21	150
66	65	362	181	43	286	235	22	156
67	66	368	182	44	288	236	23	164
68	51	316	183	45	288	237	47	294
69	67	372	185	57	340	239	48	300
71	4	76	188	25	182	248	24	178
80	64	362	190	13	132	253	60	350
82	68	378	198	46	290	254	61	350
89	52	318	199	26	204	255	62	352
95	32	254	200	14	132	266	70	382
98	33	256	201	15	134	268	49	306
100	34	260						

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

[Εἰς τὰ παρόντα εὐρετήρια λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν ἡ ἀρίθμησις τῶν ἐπιστολῶν κατὰ τὴν παροῦσαν ἐκδοσιν, δηλαδὴ ἐκεῖνη ἡ ὁποία σημειώνεται ὑπεράνω τῆς ἐπιγραφῆς ἐκάστης ἐπιστολῆς (καὶ ὄχι παραπλευρῶς)].

1. Εὐρετήριον χωρίων τῆς Γραφῆς

	Γένεσις		Παραλειπομένων		B'
1	20 ἐ.	25, 15	36 κεφ.		23, 3
4	1	22, 3			
19	17	27, 84		Ἔσδρας Α'	
	26	10, 1			
22	18	23, 3	5	47	23, 3
24	16	22, 3			
43	8	68, 1		Ψαλμοὶ	
49	10	23, 3			
			8	7 - 9	25, 15
			33	16	10, 2
	Ἔξοδος		54	7	56, 1
			54	23	11, 2
21	12 - 14	25, 11	78	6	22, 3
	18	25, 11	88	30	23, 3
	19	25, 11	118	106	26, 29
25	21 ἐ.	22, 3	138	7	11, 1
	Βασιλειῶν Α'			Παροιμίαι	
9	3	11, 1	17	17	6, 1
				28	25, 1
	Βασιλειῶν Δ'		18	22 α	25, 9· 26, 21
23 κεφ.		23, 3		Ἐκκλησιαστής	
24 κεφ.		23, 3			
25 κεφ.		23, 3	10	16	63, 1

Ἰωνᾶς

2 1 - 11 49, 1

Ναοὺμ

1 9 25, 3· 26, 32

Ἡσαίας

1 3 22, 3
 11 10 23, 3
 28 10 56, 1
 40 6 - 8 58, 1
 42 6 23, 3
 14 7, 1
 65 2 27, 84

Ἱερεμίας

3 1 25, 9· 26, 21
 22 28 - 30 23, 3

Δανιήλ

3 20 ἐ. 49, 1

Ματθαῖος

5 32 26, 48
 9 28 21, 3
 38 13, 1
 10 9 ἐ. 10, 3
 11 27 23, 1
 12 32 ἐ. 25, 1
 13 45 - 46 10, 3
 14 9 ἐ. 26, 29
 16 24 2, 1
 18 10 7, 3
 19 9 25, 9
 21 10, 3
 24 6 23, 1
 36 23, 1· 23, 2
 26 52 27, 55

Μάρκος

3 29 25, 1
 6 22 - 28 26, 29
 10 18 23, 1
 13 32 23, 1· 23, 2

Λουκᾶς

1 34 22, 3
 3 11 10, 3
 6 38 63, 1
 8 24 68, 1
 12 10 25, 1
 42 11, 2

Ἰωάννης

1 18 21, 3
 4 7 23, 1
 18 25, 4
 9 35 22, 1
 38 22, 1
 10 15 23, 2
 13 35 8, 1
 14 27 37, 1
 16 15 23, 2

Πράξεις

4 32 37, 3
 34 ἐ. 10, 3
 9 1 47, 2

Ρωμαίους

1 21 22, 3
 3 19 26, 20
 6 13 5, 1
 10 21 27, 84

Κορινθίους Α'			Κολασσαεῖς		
1	24	23, 1	2	5	56, 1· 59, 1
5	5	25, 7	Θεσσαλονικεῖς Α'		
6	16	25, 9	2	16	13, 1
7	13	25, 9	Θεσσαλονικεῖς Β'		
	16	25, 9	3	2	48, 1
	39	26, 41	Τιμόθεον Α'		
10	13	56, 1	5	9	26, 24
13	9	22, 3		11 ἐ.	26, 18
	10	20, 2· 22, 3	Τιμόθεον Β'		
Κορινθίους Β'			2	15	13, 1
11	12	67, 2		19	22, 3
12	7	24, 1		26	11, 1
Γαλάτας			Ἑβραίους		
3	28	59, 1	5	10	23, 3
4	9	22, 3	11	6	21, 2
5	19 - 20	20, 1	12	1	59, 1
6	10	54, 2	Πέτρου Α'		
Φιλιππησίους			5	7	13, 2
2	1	7, 2			
	4	13, 1			

2. Εὑρετήριον ὀνομάτων καὶ πραγμάτων

[Τὰ ἐντὸς παρενθέσεων, ὀνόματα καὶ ἀριθμοί, ἀνήκουν εἰς τὰς εἰσαγωγὰς καὶ τὰ σχόλια, παραπέμπουν δὲ εἰς σελίδας. Τὰ ὑπόλοιπα ἀνήκουν εἰς τὸ κείμενον καὶ παραπέμπουν εἰς τὰς παραγράφους αὐτοῦ].

A

(Ἄβουργιος 53).

Ἄβραάμ 21,3· 23,7.

ἀγαθότης 21,1· 54,4.

ἀγαμία 26,18· 26,19· (206).

ἄγγελος, -οι 2,2· 23,2· 24,1.

ἀγεννησία 21,3· (27· 155).

(ἀγέννητον 35).

ἄγια 27,57.

- ἀγιάσματα 27,56· 27,57· 27,58·
 27,59· 27,70· 27,73.
 ἀγιασμός 23,6.
 ἅγιος 27,50 - 51· 56,1.
 (ἀγιδότης 37).
 Ἄγκυρα 29,1· 34,1· (84· 296).
 ἄγνοια 25,7.
 ἀγνωσία Υἱοῦ 23,2.
 Ἄδαμάντιος 6,1.
 ἄδεκτοι 27,81.
 ἀδελφή, —αι 26,23· 27,75· 27,78·
 27,79.
 ἀδελφομιξία 27,67.
 ἀδελφότης ἐν Χριστῷ 62,1· (μο-
 ναστική ἀδελφότης 14· 225).
 Ἄθανάσιος 52,2· 54,2· (15· 20·
 21· 35· 36· 262 311 312·
 357· 358· 359· 360· 362·
 363· 367· 368· 370· 372·
 375· 378· 379· 382· 383).
 (Ἄθῆναι 12· 13· 14· 42· 47· 49·
 51).
 Αἴγυπτος 23,3· (15· 311· 357·
 386).
 Αἰλιανός 17,1. (25).
 (αἰρεσιάρχης γνωστικὸς δυαρχικὸς
 222).
 αἵρεσις, —εις 24,1· 25,1· 26,20·
 26,47· 48,2· 54,3· 67,2·
 (174· 242· 343· αἵρεσις
 ἄσιανή 136· αἵρεσις γνω-
 στική δυαρχική 184· αἵ-
 ρεσις γνωστική πολυαρχική
 184· αἵρεσις ἐσχατολογική
 183).
 αἰρετικὸς, —οὶ 17,1· 19,1· 25,1·
 25,5· 47,2· 59,1· 65,2·
 (44· 183· 186· 211· 222·
 258).
 αἰχμάλωτος 27,84· (240).
 Ἄκακιος 55,1· 58,1· (311· 343).
 (ἀκατάληπτος 154).
 ἀκαταληψία 21,3.
 ἀκοινωνήτος 27,56· 27,57· 27,58
 27,59· 27,64· 27,66.
 ἀκροᾶσθαι 27,81· ἀκροώμενοι 27,
 56· 27,57· 27,58· 27,59·
 27,64· 27,66· 27,82· 27,
 83.
 ἀκρόασις 26,22· 27,75.
 ἀκτημοσύνη 10,3.
 (Ἄλεξάνδρεια 36· 49· 242· 310·
 359· 367· 378· 382).
 Ἄλέξανδρος 17,1· (386).
 (Ἄλος 297).
 Ἄλκμαίων 1,2· (58).
 ἄλλοτρία 26,37.
 ἄλογα 27,63.
 ἄλωσις Ἰουδαϊκῆ 48,1· (300).
 ἄμαρτία — ἀμάρτημα, —ατα 4,1·
 7,1· 25,3· 26,18· 26,21· 26,
 29· 26,32· 27,52· 27,60· 27,
 65· 27,68· 27,71· 27,74·
 27,75· 27,80· 27,84· 29,1·
 33,1· 48,2· 56,1· 70,2.
 (Ἄμᾶσεια 322).
 (Ἄμβρόσιος 26).
 (Ἄμμώνιος 40).
 (Ἄμφιάρως 58).
 Ἄμφιλόχιος 14,1· 24,1· (28· 34·
 106· 107· 108· 109· 110·
 114· 118· 120· 121· 124·
 126· 128· 130· 134· 136·
 138· 140· 144· 146· 151·
 156· 164· 180· 182· 194·
 202· 205· 226· 238· 270·
 322).
 Ἄμφίπολις 1,2.
 ἀναβαπτισμὸς 26,47· (223).
 ἀναγνώστης 27,69.

- (ἀνάδυσις 164).
 (ἀναθεματισμοὶ 341).
 Ἀνατολή 46,2· 48,2· 52,2· 53,
 1· 59,1· 65,2· 66,1· 70,2·
 (23· 24· 55· 300· 311·
 318· 350· 371· 375).
 ἀναχώρησις 2,2· 27,50 - 51.
 Ἀνθιμος 6,1 (19· 278).
 ἀνθρωπος τοῦ Θεοῦ 54,2· (ἀν-
 θρώπου κατασκευὴ 25).
 (* Ἀνησος, —οὶ 14· 52).
 ἀνόμημα ἀγνοίας 26,27.
 ἀνόμοιοι 23,1· (27· 29· 108·
 146· 147· 148· 151· 154·
 155· 158).
 ἀνταποδοτικὸν 21,1.
 (ἀντιλήψεις ἀσκητικαὶ 59).
 Ἀντιχόεια 26,17· 31,1· 54,2· 65,
 2· 66,1· 67,2· (21· 36· 39·
 44· 243· 268· 269· 310·
 311· 312· 316· 318· 323·
 324· 325· 330· 332· 334·
 338· 358· 366· 370· 371·
 372).
 (* Ἀντιχοεῖς 313· 350).
 Ἀντίοχος (ἀνεψιὸς Εὐσ. Σαμοσ.)
 48,1· (243· 284).
 Ἀντίπατρος (πατὴρ Ἡρώδου) 23,
 3.
 (ἀντιτριαδικὸς 304).
 (* Ἀντώνιος (ἄγιος) 40· 357).
 ἀνυπόστατος 54,4.
 Ἀνύσιος 48,1.
 ἀξίνη 25,8.
 (* Ἀπολινάριος, —οὶ (υἱὸς καὶ πα-
 τὴρ) 20· 23· 33· 35).
 (ἀπολιναρισμὸς 20).
 ἀπόστολος, —οὶ 10,3· 20,2· 25,9·
 26,24· 26,41· (278).
 ἀποτακτῆται 26,47.
 (ἀποφάσεις ἐκκλησιαστικαὶ 278).
 ἀπρόκοπος 27,69.
 (ἀρειανικὴ ἡγεσία 105).
 ἀρειανός, —οὶ 70,1· 70,2· (15· 17·
 20· 34· 37· 44· 45· 49· 50·
 86· 105· 107· 128· 136·
 137· 147· 178· 206· 242·
 248· 253· 263· 276· 296·
 306· 310· 311· 318· 322·
 331· 358· 359· 360· 364·
 366· 374· 388· ἀρειανί-
 ζοντες 130· 274· ἀρειανική,
 —αὶ 45· 310· 313· ἀρειανι-
 σμὸς 43· 44· 45· 81· ἀρει-
 ανόφιλος 142· 257)· ἀρει-
 ομανίται 70,2.
 Ἄρειος 67,2· (29· 340).
 (* Ἀριανζὸς 12· 49).
 Ἀρίμινον 67,1.
 (* Ἀριστοτέλης 111).
 Ἄρμενία 48,1· 51,1· (46· 75· 243·
 261· 262· 270· 272· 301·
 310· Ἄρμενία Μικρὰ 105·
 256· 286).
 Ἄρμένιοι 33,2.
 ἄρνησις Χριστοῦ 27,73· 27,81.
 ἄρπαγὴ 26,22· 27,53.
 ἀρπάζοντες 26,30.
 ἀρχὴ ρωμαϊκὴ 23,3
 ἄρχοντες 26,29.
 (* Ἀρποκρατίων 386).
 ἀρρενοφθόροι 25,7.
 (ἀρχιεπισκοπὴ 269· 382).
 (ἀρχιεπίσκοπος 50· 54· 76· 106·
 250· 252· 310· 311· 322·
 331· 357· 358).
 (ἀρχιερατικὸν 42).
 ἀρχιερεὺς 23,3.
 ἀσέβεια 27,63.
 Ἄσια Μικρὰ 25,1· (15· 17· 44·

106· 127· 136· 137· 243·
 333· 371· Δυτική Μικρα-
 σία 136).
 ('Ασιανή 136).
 άσιανόν φρόνημα 17,1·
 'Ασκαλωνίτης 23,3.
 (άσκησις 52· 54· 60· 110).
 (άσκηται 40).
 (άσκητικαί διατάξεις 32).
 (άσκητικός βίος 106).
 'Ασκληπιός 24,1.
 'Αστέριος 6,1.
 άσχημοσύνη (έν άρσεσιν) 27,62.
 ('Ατάρβιος Νεοκαισαρείας 225·
 323).
 άφανής, —είς 26,31· 26,36.
 άφορισμός 25,4· (360).
 (Αϋξέντιος Μεδιολάνων 364).
 (Αύρηλιανός 268).

B

(βαβυλώνιος αιχμαλωσία 300).
 βάπτισμα 23,5· 25,1· 26,20· 26,
 47· (164).
 βάραθρον τῆς οικουμένης 1,2·
 (51).
 Βάραχος 40,1.
 (Βαρλαάμ 29).
 (Βασιλείας 22· 40· 115).
 (Βασίλειος (πατήρ τοῦ Μ. Β.) 11).
 (Βασίλειος 'Αγκύρας 27· 33· 35·
 137).
 βασιλεύς 23,3·
 Βασιλεύς τῶν αἰώνων 59,1.
 (Βενέδικτος 40).
 (Βέροια Συρίας 310· 313· 342·
 343).
 (Βεροιεῖς 342).
 Βιάνωρ 26,17.

(Βιβλιοθήκη 32).
 (Βίτος Καρρῶν 352).
 βλασφημία 25,1.
 Βοσπόριος 38,2.
 Βουλή 47,2.

Γ

Γαλάται 22,3· 47,2· 70,1.
 Γαλατία 47,2· (45· 104· 296· 384).
 Γαλλία 52,1.
 γάμος, —οι 25,4· 25,5· 25,9· 26,
 18· 26,21· 26,26· 26,40·
 26,42· 26,46· 26,47· 26,50·
 27,68· 27,69· 63,1· (236)·
 γάμος άθεσμος 26,27· γά-
 μος δεύτερος 27,53· (γάμος
 παράνομος 214)· γαμοῦν-
 τες 26,23· γημαμένη κατ'
 άγνοιαν 26,46· βλ. καί δι-
 γαμος, τριγαμία, κλειψιγα-
 μήσας κλπ.
 Γεώργιος (τις) 13,2.
 (Γεώργιος άρειαν. έπίσκ. 'Αλεξ.
 310· 357).
 Γεώργιος (δοῦλος όρφανός) 48,1.
 (Γήτασα 242· 311).
 γνῶσις 21,3· 22,1· 22,3· 23,1· 23,
 2· (108· 168)· γνῶσις τοῦ
 Θεοῦ 23,2· (34· 35· 155·
 156)· γνῶσις τῆς ἡμέρας
 καί ὥρας 23,2.
 (γνωστικισμός 184).
 γνωστόν τοῦ Θεοῦ 22,2.
 γοητεία 27,65.
 (Γόρδιος 29).
 (Γότθοι 46· 240· 333).
 (Γρατιανός 44).
 Γραφαί θεόπνευστοι 2,3· 13,3·
 21,3· 22,3· 23,1· 25,15· 25,

16· 26,18· 27,74· 27,75·
54,3· (23· 24· 31· 85)· Ψα-
λμοὶ 10,2· Ἐκκλησιαστής
63,1· (Κ. Διαθήκη 31· 40)·
Εὐάγγελιον 10,3· 11,1· 25,
10· (192)· Πράξεις 10,3.

Γρηγόριος Θεολόγος 1,1· 27,
50 - 51· (11· 12· 13· 14·
15· 16· 17· 18· 19· 20·
21· 22· 23· 29· 30· 32· 33·
35· 37· 41· 49· 51· 52· 58·
60· 74· 76· 77· 79· 81·
106· 110· 118· 260· 357).

Γρηγόριος Νύσσης 9,1· 33,2·
34,1· 55,1· (11· 12· 14·
19· 25· 28· 34· 35· 52·
84· 85· 86· 87· 88· 91· 99,
105· 107· 130· 140· 141·
142· 145· 263· 297· 298·
313· 332).

(Γρηγόριος (πατὴρ Γρηγ. Θεολ.)
19· 118· 226).

Γρηγόριος (ἄδελφος Ἐμμελίας) 6,
1· (11· 85· 86· 88· 92· 98·
99).

(Γρηγόριος Θαυματουργὸς 11).

(Γρηγόριος ἄρειαν. ἐπ. Ἀλεξ. 357).

γυνή, —κες 26, 22· 26,25· 26,33·
26,46· 27,77.

Δ

Δαβὶδ 2,3· 11,1· 23,3.

δαίμονες 20,1· 20,2.

Δάμασος 70,2· (21· 304· 312· 318·
325· 326· 328· 372).

Δαμιζῶν 53,1.

Δεσπότης 11,1· 22,1· 26,18· 26,
20· 50,1· 57,1· 67,1.

(δευτέρα Ἐλευσις 169).

(δημιουργία (κόσμου) 25).

δημιουργικὸν 21,1.

δημιουργὸς 22,1· (29).

(Δημοσθένης 18· 85· 87· 100·
101· 104· 105· 107· 140·
141· 142· 145· 296).

Δημόφιλος 31,1.

διάβολος 38,2.

διακονία 25,3.

διάκονος 25,3· 26,44· 27,70· 32,
1· 52,1· (15· 27· 54· 259·
262· 311· 312· 319· 332·
359· 370· 372· 378).

(Διάνιος Καισαρείας 15· 16· 54·
338).

διασπορά 27,84· (240).

Διάτιμος 17,1.

διγαμία 25,4· 27,53.

δίγαμοι 25,4· 25,12· 26,18· 26, 24.

διδάσκαλος 10,1· 24,1· 25,1· (84·
106· 119· 206· Doctor Ec-
clesiae 23· οἰκουμενικὸς
διδάσκαλος 22· 23· διδά-
σκαλοι ἔθνηκοι 24).

δίκαιον 21,1· (δίκαιον κανονικὸν
108· δίκαιον ρωμαϊκὸν 220).

διδάγματα 10,4.

(Δίδυμος Τυφλὸς 28).

διεφθαρμένη 26,25.

(Διοκλητιανὸς 52).

Διομήδης 48,2.

Διονύσιος 25,1.

Δόρα 18,1· 48,1· (143).

δόγμα, —ατα 2,2· 54,3· 67,1· 69,
1· (δόγμα Νικαίας 28· 357).

(δογματικὴ ἀκριβεία 20).

(δοξολογικὸς τύπος 28).

δούλη 26,49.

δύναμις 21,1· 21,3· δύναμις ἀγια-
στικὴ 54,4.

Δύσις 36,2· 48,2· 52,1· 53,1· 54,
4· 60,1· 61,1· 65,1· 65,2·
66,1· (24· 259· 311· 312·
313· 332· 357· 359· 367·
375).

Δυτικοί 54,2· (21· 268· 300·
312· 319· 322· 358· 366·
372· 376).

Ε

έβραϊκή φωνή 25,15.

έγκαταλειφθεῖσα 26,48.

έγκατάληψις 26,35.

Έγκρατῖται 23,4· 25,1· 26,47·
(164).

εἶδωλα 27,81

(εἰδωλόθυτα 237).

εἰδωλολάτραι 22,3· 25,7.

εἰκῶν 23,1.

εἰμαρμένη 23,5· (164).

έκδίδουσα 26,40.

Έκδίκιος 47,2· 48,1.

έκκλησία, —αι 4,2· 7,3· 11,1· 11,
2· 13,1· 14,1· 17,1· 18,1·
19,1· 24,1· 25,1· 25,4· 25,
5· 25,10· 26,18· 26,20·
26,22· 26,24· 26,35· 26,47·
26,50· 29,1· 30,1· 31,1· 33,
1· 33,2· 34,1· 36,1· 36,2·
37,1· 38,2· 39,1· 42,1· 44,1·
45,1· 47,2· 48,1· 49,1· 51,
1· 53,1· 54,1· 54,2· 54,3·
54,4· 55,1· 56,2· 58,1· 59,
1· 63,1· 64,1· 65,1· 65,2·
66,1· 67,1· 67,2· 68,1· 70,
1· (11· 24· 37· 39· 41· 42·
44· 46· 47· 49· 84· 86· 183·
187· 223· 234· 242· 254·
280· 281· 313· 314· 318·

340· 342· 363· 366· 371·
387)· Έκκλησία Θεοῦ 12,1·
13,1· 13,3· 14,1· 16,1· 18,
1· 38,1· 39,1· 45,1· 54,2·
60,1· 65,1· Έκκλησίαι τοῦ
Χριστοῦ 70,1· Καθολική
Έκκλησία 25,1· (Όρθό-
δοξος Έκκλησία 367· Άνα-
τολική Έκκλησία 40· 364·
365· Δυτική Έκκλησία 45).

έκκλησιαστικά 33,1· 48,2· (17· 51·
108· 224).

(έκκλησιαστικά κέντρα 55).

έκπίπτοντες 27,60.

έκπτωσις 27,51.

(έκπτωτος 145).

Έλλάς 54,4.

Έλλην 26,44· (86).

Έλλήνιος 4,1· 33,1.

Έλπίδιος 18,1· 36,1.

(Έμμελία 11· 12· 14· 52· 84·
85· 246).

(ένανθρώπησις τοῦ Λόγου 357).

ένέργειαι 21,1· 21,3· (108· 154·
330· ένέργεια άγιαστική τοῦ
Πνεύματος 28· ένέργεια τε-
λειωτική τοῦ Πνεύματος 28)
οικονομικαί ένέργειαι 54, 3.

έννοια Θεοῦ 21,1.

ένότης θεότητος 54,4.

ένύπνια 1,1.

ένωσις 54,2.

έξαγόρευσις 25,7.

έξαγορευών 27,56.

(Έξάήμερος 24· 26· 150).

έξομολογεῖσθαι 27,73.

έξομολόγησις 25,2· 27,74.

έξομολογούμενος 27,73.

(έξουσία άρειανική 242· 246).

έπαγγελιάμενος 27,60.

- ἐπαγγελία 26,28· 27,60.
 ἐπακροᾶσθαι 27,77.
 (ἐπίθεσις ἀρειανικῆ 78).
 ἐπιμαϊνόμενοι 27,79.
 ἐπίνοια 25,2.
 ἐπιτοκία 25,10 .
 ἐπιτοκος, —οι 27,64· (238).
 ἐπιτοκοῦντες 27,82.
 (ἐπισκοπεῖον 266).
 ἐπισκοπή, —αί 48,1· 54,2· (44·
 86· 184· 194· 206· 226).
 (ἐπισκοπικαὶ ἔδραι 136).
 ἐπίσκοποι 6,1· 9,1· 10,3· 10,4· 13,
 1· 17,1· 25,1· 26,47· 27,
 50 - 51· 31,1· 32,1· 33,2·
 34,1· 35,1· 36,2· 38,2· 43,
 1· 47,2· 52,2· 53,1· 54,2·
 55,1· 65,1· 67,1· 68,1· 70,1·
 (11· 15· 16· 17· 19· 20· 39·
 44· 45· 47· 49· 52· 75· 76·
 84· 86· 87· 94· 101· 106·
 107· 119· 124· 141· 145·
 146· 225· 234· 242· 244·
 248· 259· 274· 276· 288·
 297· 299· 304· 306· 307·
 310· 318· 325· 329· 338·
 342· 343· 350· 352· 364·
 366· ὀρθόδοξοὶ ἐπίσκοποι
 105· 248· 311· 312· 316·
 366)· δυτικοὶ ἐπίσκοποι 65,
 1· (304· 370· 372· 374· ἀ-
 ρειανὸς ἐπίσκοπος 105· 357·
 366).
 (ἐπιστολαὶ δογματικαὶ 34).
 (ἐπιστολογραφία 40· 51).
 (ἐπιστολογράφος 41).
 ἐπιτίμησις 26,22.
 ἐπιτίμιον, —α 25,19· 25,24· 26,
 21· 26,35· 27,53· 27,54·
 27,68· 27,71· 27,74· 27,
 82· (32· 109· 234)· ἐπιτί-
 μιον πορνείας 26,26· ἐπιτί-
 μιον ἐπὶ φθορᾷ 26,25.
 (Ἐπιφάνιος Κύπρου 343).
 (ἐρημιῖται 40· 50).
 (ἐρημιτισμὸς 40).
 (Ἐρινύες 58).
 (Ἐριφύλη 58).
 (Ἐρμιογένης 338).
 ἐργάτης κακῶν 27,71.
 Εὐάγριος υἱὸς Πομπηιανοῦ 36,2·
 (269· 312).
 (Εὐάγριος Ποντικὸς 34).
 Εὐδημος 17,1.
 (Εὐδῶξιος Κων)πόλεως 252).
 Εὐόππιος 37,2· 48,1· 51,1· (318).
 εὐκτήριος οἶκος 27,56· 27,75·
 οἶκος προσευχῆς 27,75.
 (Εὐλόγιος 386).
 (Εὐνόμιος 27· 28· 34· 35· 147·
 306·).
 (Εὐξεινος 45).
 (Εὐσέβιος Βερκέλλης 269· 312).
 (Εὐσέβιος Καισαρείας 16· 17·
 26· 27).
 Εὐσέβιος Σαμοσάτων 36,2· 43,1·
 46,1· 70,2· (47· 82· 242·
 243· 244· 250· 260· 261·
 262· 263· 264· 266· 270·
 271· 276· 280· 284· 288·
 290· 294· 296· 300· 304·
 306· 307· 311· 359· 381).
 (Εὐσέβιος Σεβαστείας 248).
 (Εὐσταθιανοὶ 268).
 Εὐστάθιος Σεβαστείας 32,1· 33,
 2· 36,2· 47,2· 53,1· (15·
 20· 32· 33· 34· 105· 257·
 259· 270· 271· 272· 274·
 299· 302· 310).
 (Εὐστάθιος Ἀντιοχείας 310· 366).

(Εὐστάθιος τις εἰς Ρώμην 26).
 Εὐφημίας 27,50 - 51.
 (Εὐφρόνιος 299).
 εὐχή, —αι 2,6· 7,2· 19,1· 26,28·
 27,56· 27,75· 52,1.
 (Εὐχαριστία θεία 186).
 εὐχεσθαι 26,28.
 Εὐψύχιος (ἄγιος) 14,1· 34,1· (107·
 124· 125· 280).
 Ἐχινάδες 1,2.

Z

(Ζήλα 322).
 (Ζηνοβία 268).
 ζητήματα ἐκκλησιαστικά 25,1· (124·
 256· ζητήματα δογματικά
 35· 248· 366· ζητήματα
 θεολογικά 84· 108· ζητή-
 ματα κανονικά 205).
 Ζοροβάβελ 23,3.
 ζωὴ Εὐαγγελίου 27,84.
 ζωοφθόροι 25,7.

H

(Ἡλίας 260).
 ἡμέρα 23,1· 27,84· (168· 169).
 (ἡμικαρειανισμὸς 108).
 (ἡμικαρειανοὶ 137).
 (Ἡρακλείδης 106· 107· 110· 114·
 118).
 Ἡρώδης Α' ὁ μέγας 23,3· 26,29.
 (Ἡσαίας 93).
 (Ἡσυχασταὶ 154).

Θ

θανάτου αἰτία 26,34· θανάτου
 πληγὴ 26,43.
 (Θεοδόσιος Α' 106).

(Θεόδοτος Ἀγκύρας 256).
 (Θεόδοτος Βεροίας 313· 341· 342).
 Θεόδοτος Νικοπόλεως 32,1· 47,2·
 (105· 257· 258· 259· 262·
 264· 265· 270).
 (Θεόδωρος Στουδίτης 40).
 (θεολογία 16· 19· 24· 41· 366· θε-
 ολογία χριστιανικὴ 51· 60).
 (θεολόγος, —οὶ 11· 17· 20· 51·
 84· 332).
 Θεὸς 1,1· 2,3· 2,4· 2,6· 4,1· 4,2·
 5,1· 6,1· 8,1· 9,1· 10,1· 10,
 2· 11,1· 11,2· 12,1· 13,2·
 16,1· 17,1· 19,1· 20,1· 20,2·
 21,1· 21,3· 22,1· 22,3· 23,1·
 25,1· 26,16 - 17· 26,47· 27,
 73· 29,1· 30,1· 31,1· 32,1·
 33,2· 34,1· 35,1· 37,2· 38,
 2· 45,1· 46,1· 48,1· 48,2·
 49,1· 50,1· 52,1· 54,3· 56,1·
 58,1· 61,1· 62,1· 64,1· 67,
 2· 69,1· 70,2· (17· 28· 29·
 35· 38· 39· 108· 109· 148·
 156· 176· 330).

(Θεοσεβία 84).
 θεότης 21,3· 23,1· 23,2· 23,6· 54,
 4· (36· 37).
 Θεόφραστος 32,1· 50,1· (259).
 θεωρία 22,3.
 Θράκη 43,1· 47,1· (242· 280, 284·
 288· 290· 294· 300· 306·
 310· 374).
 θυμὸς 25,8.

I

Ἰακώβ 23,3· (380).
 Ἰδιος 54,4.
 (ἰδιότητες ὑποστασιακαὶ 37).
 ἰδιώματα 22,2· 23,6· 54,3· 54,4.

Ἰδουμαία 23,3.
 (ἰδρύματα φιλανθρωπικά 21).
 Ἱεραρχία 39· 86· Ἱεραρχία ὀρθό-
 δοξος 87· Ἱεραρχία Δύσε-
 ως 331· 365· Ἱεραρχία ἀ-
 ρειανική 246).

Ἱερατεῖον 46,1.

Ἱερεμίας 23,3· 25,9· (164).

Ἱερεὺς 23,3· (214· 234).

Ἱεροσυλία 26,44.

Ἱερουσαλήμ 23,3.

(Ἱερώνυμος 268).

Ἱερωσὴν 23,3· 25,14· 26,17.

Ἱεχονίας 23,3· (164).

Ἱζὼς 25,1.

Ἰκόνιον 17,1· 26,17· 36,2· (106·
 107· 119· 127· 276).

Ἰλάριος 17,1.

(Ἰλιάς 304).

(Ἰλνριχὸν 311).

Ἰλνρισοὶ 52,1.

(Ἰμέτριος 13).

(Ἰννοκέντιος Ρώμης 34).

Ἰσβιανὸς 54,2· (16).

Ἰουβῆνος 35,1.

Ἰουδαία 22,3· 23,3.

Ἰουδαϊκὴ βασιλεία 23,3.

(Ἰούδας 380).

(Ἰουλιανὸς 12· 14· 16· 24· 33· 43·
 107· 124· 206· 311),

(Ἰουλίττα 29).

(Ἰρίς 12· 52· 225· 323).

Ἰσαυρία 53,1· (108· 127· 128).

Ἰσαυροὶ 30,1.

Ἰσαυρος 13,1.

Ἰσραήλ 11,1· 22,3.

Ἰσραηλίτης 11,1· (180).

Ἰταλία 51,1· 52,1.

Ἰωάννης Βαπτιστῆς 10,3· (216).

(Ἰωάννης Χρυσόστομος 22· 29·

34· 35· 148· 312· 343).

(Ἰωάννης Α' 120).

(Ἰωάννης ἀρειανὸς τις ἐπίσκ. 276).

Ἰῶβ 2,3· 23,7.

(Ἰωνᾶς 306).

Ἰωσήφ 2,3.

Κ

καθαίρεσις 25,3.

καθαίρουμένοις 27,55.

Καθαροὶ 25,1· (183· 187· 188).

Καισάρεια Καππαδοκίας 10,3·

47,2· (11· 12· 14· 15· 16·

17· 18· 19· 22· 23· 25· 39·

41· 42· 46· 47· 49· 50

51· 54· 75· 76· 84· 106·

107· 186· 242· 245· 253·

268· 281· 287· 314· 318·

338).

(Καισάρειος 52· 81).

Καλυψὼ 1,2.

κανών, — ὄνες 25,1· 25,3· 25,4· 25,

10· 25,12· 26,30· 27,51·

27,79· 27,80· 27,81· 27,

83· 35,1· 38,2· 70,1 (109·

205· κανονισμοὶ μοναχικοὶ

60)· βλ. καὶ μοναχισμὸς.

Καππαδόκαι 30,1· 31,1· (26· 33·

49· 106· 148· 251).

Καππαδοκία 33,2· 59,1· (11· 12·

17· 19· 29· 34· 42· 46·

49· 51· 81· 84· 86· 87· 88·

94· 101· 104· 121· 140·

144· 245· 251· 261· 268·

276· 278· 301· 333· 360).

Καππαδοκία δευτέρα 33,2· (19·

278).

(Καρχηδὼν 186).

(καταληπτὸν 27).

κατάληψις 21,3· 22,1· 22,2.
καταλιμπάνων 27,77.
καταμαντευόμενοι 27,83.
(κατανόησις Θεοῦ 146).
(κατηχούμενοι 211).
Κίλικες 30,1· (251).
Κιλικία 51,1.
κλέψας 27,61.
κλεψιγαμήσας 27,69.
κληρικοί 26,17· 26,32· 27,51· 27,
55· (187· 248· 291· 292·
307· 312).
κλῆρος 26,17.
(Codex Theodosianus 23).
(κοινόβιον 40· 59· 60).
κοινός 54,4.
(κοινοῦτης μοναχική 323).
κοινωνία θεία 25,4· 25,13· 26,18·
26,22· 26,24· 26, 34· 26,
38· 27,55· 27,58· 27,59 27,
61· 27,64· 27,75· 27,81·
27,82· (192· 237).
κοινωνία ἐκκλησιαστική 10,2· 24,
1· 27,82· 37,2· 52,2· (190·
270· 274· 248· 306· 311·
312· 318· 324· 358· 359·
376)· κοινωνία πρὸς ἔχ-
θρούς τῆς πίστεως 37,2·
(κοινωνία μὲ φιλαρειανούς
104· κοινωνία πρὸς σαβελ-
λιανιστάς 323).
κοινωνία τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ πα-
θημάτων 70,2.
κοινωνία πνευματικῶν χαρισμά-
των 12,1.
κοινωνία τῶν μελῶν 70,2.
κοινωνία λαϊκῶν 25,3· 26,32· 26,
44.
(κοινωνία τῶν τριῶν ὑποστάσεων
28).

κοινωνία (πρὸς τὸν ἕτερον) 26,48.
Κολώνεια 37,1· (270· 278· 299).
κόραι 26,38.
Κορύδαλοι 17,1.
(Courtonne Yves 48).
(Κρήτες 251).
κρῖμα 26,18.
(κρυπτοαιρετικὸς 371).
(κρυπτοπνευματομάχος 37).
κτίσις 26,47.
κτίσμα 37,2· (311· 340).
κτιστὸν 56,2.
κῦημα 57,52.
κυήσασα ἐν ὄδῳ 26,33.
Κυριακός 25,10.
Κύριος 10,2· 10,3· 11,1· 12,1
13,2· 13,3· 14,1· 18,1· 19,
1· 23,2· 23,3· 24,1· 25,4·
25,9· 25,10· 25,16· 26,18·
26,27· 27,50-51· 27,75·
27,77· 27,84· 30,1· 36,2·
37,1· 38,2· 39,1· 41,1· 42,
1· 44,1· 45,1· 48,2· 49,1·
52,1· 54,1· 57,1· 58,1· 59,
1· 61,1· 62,1· 65,2· 68,1·
69,1· 70,1.
Κυπριανός 25,1.
(Κωνσταντῖνος Μέγας 43· 310·
374).
Κωνσταντινούπολις 31,1· 55, 1·
(12· 22· 30· 47· 50· 52·
106· 136· 374).
(Κωνσταντῖος 310· 375).

Α

λαύρα 40.
λειτουργία 27,70· (30· λειτουρ-
γία πιστῶν 192· λειτουργία
κατηχομένων 192).

Λεόντιος 46,1.
 (Λεόντιος Καισαρείας 338).
 λησταί 27,55.
 Λιβάνιος 49,1· (12· 33· 307).
 Λιβύη 63,1.
 Λιμύρα 17,1.
 Λογγίνος 25,10.
 Λόγος 67,2· (375).
 (λόγοι θεολογικοί 51).
 Λολλιανός 17,1.
 (Λούκιος 306).
 (Λούκιφερ Καλάρεως 21· 311·
 326).
 Λυκαονία 14,1.
 Λυκία 17,1· (108· 136).
 (Λώτ 112).

M

μαγικά 27,81.
 Μακάριος 17,1· (40).
 Μακεδόνιος 27,50 - 51.
 (Μακρίνα (μάμμη) 11· 12· 14· 35·
 52).
 (Μακρίνα (άδελφή) 11· 12· 52·
 225).
 (Μάμας 29).
 Μανιχαῖοι 25,1.
 (Μάνης 184).
 (Mansi 30).
 μάντις 27,72.
 (Μαξιμῖνος 11).
 Μάξιμος 33,2.
 Μαρία 22,3.
 (μαρκελλιανισμός 387).
 (μαρκελλιανισταί 386).
 μαρκελλιανοί 70,1.
 Μάρκελλος Ἀγκύρας 48,2· 67, 2·
 (44· 359· 372· 374· 375·
 384).

Μαρκίων 26,47· (184).
 Μαρκιωνισταί 25,1· 26,47.
 Μάρκος 23,2.
 (μάρτυρες τεσσαράκοντα 29).
 Ματθαῖος 23,2.
 μεγαλειόν 21,1.
 μεγαλειότης 21,1.
 (Μελετιανοί 332).
 Μελέτιος Ἀντιοχείας 14,1· 32,1·
 33,1· 54,2· 66,1· 67, 1·
 70,2· (21· 85· 225· 242·
 262· 269· 310· 311· 312·
 314· 316· 319· 320· 322·
 325· 332· 334· 358· 359·
 366· 371· 379· 387).
 (Μελιτηνή 286· 287· 310· 366).
 Μελίτιος 14,1.
 (Μεσόγειος 45).
 (Μεσοποταμία 15· 45· 242).
 μετάνοια 25,1· 25,2· 25,4· 25,5·
 26,22· 26,29· 26,34· 27,75·
 27,82· 27,84· (109).
 μετανοοῦντες ἐπὶ ἐξόδῳ 25,5.
 Μηστία 25,10.
 (μητροπολίτης 86· 130).
 μητρυαί 27,79.
 Μινδάνοι 25,10.
 μνηστεία 27,69.
 μνηστή 27,69.
 (Μόδεστος 17· 18).
 μοιχεία 26,21· 26,37· 26,48· 27,
 60· 27,62· 27,77· (198).
 μοιχεύσας 27,58· μοιχαλῆς 25,9·
 26,18· 26,21· 26,39· 26,48.
 μοιχοί 25,7· 26,39· 27,68· (236).
 μονάζοντες 27,60· μοναζόντων
 τάγμα 26,19.
 (μοναρχία 44).
 (μοναρχιανίζοντες 17· μοναρχιακῶς
 36).

(μοναρχιανισμός 20).
 (μοναρχιανός 304· 330).
 (μοναρχικός βίος 14· 16· 31· 39·
 52· 107· μοναρχικός κοι-
 νοβιακός βίος 118. μο-
 ναχισμός έρημητικός 118).

(μοναχός 11· 40· 242).
 Μονογενής 23,1.
 (μοντανιστάι 183).
 Μοντανός 25,1· (183).
 Μύρα 17,1.
 (μυστήριοι τής θεότητος 51· 85)·
 μυστήριοι σωτηρίας 27,73.
 Μωαβίτις 23,3.
 Μωσής 2,3· 25,11.

N

Ναβουχοδονόσορ 23,3.
 Νεεμάν 25,16.
 Ναζιανζός 27,50 - 51· 33,1· (16·
 17· 49· 77· 118).
 (ναός 'Αναστασίας 50).
 Ναυατιανοί 26,47.
 (Ναυκράτιος 11· 14· 58· 84).
 Νεοκαισάρεια 29,1· 53,1· (11·
 12· 225).
 (Νεοκαισαρείς 14).
 (νεοσαβελλιανιστής 304).
 νεοφώτιστοι 27,50 - 51.
 Νίκαια 46,1· 56,2· (36· 311·
 374).
 (Νίκη 374).
 (Νικόβουλος 33· 41).
 Νικόπολις 33,1· 35,1· (105· 257·
 262· 299).
 Νικοπολίται 47,2· 48,1.
 (Νοβατιανός 183).
 (Νόννα 49).
 νόμφη, —αι 26,18· 27,76.
 Νύσσα 13,2· 47,2· 48,1· (19· 84·
 85· 102· 105· 107).

Ξ

(Ξενοκράτης 111).

O

οικονομία 11,1· 19,1· 23,7· 25,1·
 26,47· 27,60· 39,1.
 οίνος 26,47.
 "Ομηρος 1,2.
 ομνύοντες 25,10.
 ("Ομοιοι 27· 310).
 όμοιότης 23,1· (147).
 (όμοιουσιανοί 37· 310).
 όμοίωσις 20,1.
 όμολογίαι 26,18· (271)· όμολο-
 γία θεότητος 23,6· (όμολο-
 γία όρθόδοξος 270)· όμο-
 λογία άνδρών 26,19.
 (όμότιμον 28· 37).
 όμοούσιος 23,2· 54,3· 54,4· (36·
 37· 358).
 (όμοουσιότης 147).
 όνομα 26,45· 27,84· 59,1.
 'Ορθοδοξία 70,2· (15· 17· 20· 21·
 36· 37· 43· 50· 86· 106·
 108· 136· 142· 211· 269·
 300· 304· 357· 359· 362
 363)
 (όρθόδοξος, —οι 16· 17· 19· 20·
 22· 36· 37· 43· 44· 45· 50·
 77· 78· 86· 87· 105· 137·
 142· 151· 158· 164· 178·
 183· 241· 242· 248· 252·
 259· 260· 268· 269· 276·
 279· 286· 296· 299· 310·
 311· 314· 322· 324· 326·
 330· 331· 350· 357· 358·
 359· 374· 375· 376· όρθό-
 δοξοι 'Ανατολής 376· όρθό-
 δοξοι Γαλατίας 386).

δρκος, — οι 25,10· 26,17· 26,29·
27,82· δρκοι ἔθνηκοι 27,
81· δρκοι ἔλληνηκοι 27,81
(δρκοισι 206).

(ὀρολογία 37).

δρος 26,17· (δρος τῆς Νικαίας
36· δρος ὀμουσιου 37· 44).

(Ὀτρῆιος Μελιτηνῆς 243· 286).

(Οὐαλεντινιανοὶ 184).

(Οὐαλεντινιανὸς Β' 44).

Οὐαλεντῖνοι 25,1.

(Οὐαλεντῖνος 184).

(Οὐαλεριανὸς 46· 47).

Οὐαλέριος 13,2.

(Οὐάλης 17· 43· 44· 49· 80· 85·
86· 100· 128· 206· 241·
242· 280· 311· 316· 324·
326· 365).

Οὐασόδοι 25,10.

οὐσία 21,1· 21,2· 21,3· 22,2·
22,3· 23,1· 23,6· 54,4·
(27· 35· 36· 37· 108· 153·
155· 165· οὐσία ἔνυπό-
στατος 38· οὐσία ἀκατάλη-
πτος 28· οὐσία τοῦ γεννη-
τοῦ 27).

Ὀφικιᾶλοι 46,1· (291).

Π

(Παλαιστίνη 15· 371).

Παλμάτιος 33,2.

(Πανάριον 343).

(παράδεισος 25).

(παράδοσις 109· παράδοσις ὀρ-
θόδοξος 20)· παράδοσις τις
Ιουδαϊκή 13,3.

Παράκλητος 25,1.

παρανομία 27,56.

παράπτωμα ἄγνοιας 26,27.

παρασυναγωγή 25,1.

παρθενία 26,18· 26,20· 27,60·
(206).

παρθένος, — οι 26,18· παρθένοι
ἐκπεσοῦσαι 26,18· παρθέ-
νων τάγμα 26,18.

(Παρίσιοι 48).

Παρνασσηνὸς 48,1· (297).

παρουσία Χριστοῦ 23,3· (164).

Πάσχα 40,1· 46,1· 52,2· (378).

Πάταρα 17,1.

Πατῆρ 10,2· 21,3· 23,1· 23,2· 23,
6· 25,1· 54,3· 54,4· (27·
37· 44· 147· 375).

πατέρες 25,1· 25,13· 27,77· 27, 80·
27,81· 54,3· 56,2· (84· πα-
τέρες Καππαδόκαι 106).

πατρότης 23,6· 54,4· (37).

Παυλῖνος 53,1· 54,2· (21· 289·
311· 312· 324· 325· 328·
330· 358· 359· 366· 367·
371· 379).

Παῦλος ἀπ. 20,1· 22,3· 26,18·
49,1· (206· 307).

(Παῦλος (τις) 343).

(Παχώμιος 40).

(Πελάγιος Λαοδικεῖας 350).

(Πέπουζα 183).

Πεπουζηνοὶ 25,1· (183).

(πεπτωκότες 186).

(Πέρρη 264).

(Πέρσαι 46).

(Πέτρος Ἀλεξ. 312· 359· 382·
383· 387· 388).

Πέτρος Σεβαστείας 3,1· 67,1·
(11· 74· 225).

Πιλᾶτος 23,3.

Πισιδία 11,1· 36,2· 53,1· (108·
121· 269).

πίστις 17,1· 21,2· 21,3· 22,1·

- 23,1· 25,1· 26,18· 26, 20·
26,44· 27,73· 27,81· 27,82·
37,2· 37,3· 48,1· 53,1· 54,
2· 54,3· 56,2· 59,1· 65,
1· 66,1· 67,1· 67,2· 70,2·
(35· 53· 76· 108· 155· 156·
183· 320· 364).
- πιστοὶ 27,56· 27,75· 27,77· 27,
81· 27,83.
- (Πλάτων 111).
- (Πλίνιος 25).
- Πνεῦμα ἅγιον 11,2· 14,1· 18,1·
20,1· 20,2· 23,1· 23,6· 25,
1· 37,2· 54,3· 54,4· 56,1·
56,2· 67,1· 69,1· (27· 28·
37· 39· 107· 140· 180·
270· 340)· πνεύματα αἰ-
ρετικὰ 11,2.
- Πνεύματος θεότης 20,1· (137).
- (πνευματομαχία 136).
- πνευματομάχος, —οὶ 56,2· (37).
- (Ποδανδὸς 19· 258).
- ποιητῆς 23,1.
- (Ποιμένιος Σατάλων 299).
- Πολέμων 17,1.
- πολυγαμία 25,4· 27,80· πολύ-
γαμοὶ 25,4.
- Πομπηανδὸς Ἀντιοχείας 36,2.
- πονηρὸς 10,1· 27,84· 37,1.
- Ποντικοὶ 47,2.
- Πόντος 1,1· 17,1· 27,50· 53,1·
(11· 12· 14· 15· 16· 17· 18·
32· 40· 42· 46· 52· 59·
60· 85· 87· 100· 107·
141· 145· 296· 322).
- πορνεία, —αὶ 25,4· 25,5· 25,9·
26,21· 26,26· 26,40· 26,
42· 26,50· 27,80· πορνεῖαι
κανονικῶν 25,6.
- πόρνος 26,21· 27,59.
- πρεσβύτερος, —οὶ 24,1· 25,1· 25,
10· 26,17· 26,27· 27,70·
36,2· (16· 23· 26· 42· 49·
183· 242· 244· 307· 311·
312· 332).
- Πρίσκιλλα 25,1.
- (Προαιρέσιος 13).
- πρόγνωσις μελλόντων 23,2.
- προγνωστικὸν 21,1.
- προδίδοντες 27,82.
- πρόθεσις 25,8· πρόθεσις ἀκούσια
25,11.
- (Πρόκλος 30).
- προνοητικὸν 21,1.
- πρόνοια 21,1· 23,7.
- προσευχαὶ 17,1· 27,75· 28,1· 34,
1· 50,1· 67,1· προσευχαὶ
ἀπαιδευτοὶ 26,28· προσευ-
χαὶ εἰρηνικαὶ 65,1.
- προσκλαίειν 26,22· 26,27· 27,56·
27,57· 27,73· 27,75· 27,77.
- προσκλαίων 27,57· 27,66· 27,58·
27,59· 27,64· 27,80· 27,82·
27,83.
- (πρόσκλησις 236).
- προσκύνησις 21,3· 22,1· (156).
- προσφορά 26,22· 26,44· 27,56·
27,75· 27,77· 27,82.
- (προσωπεῖα 330).
- πρόσωπα 23,6· 54,3· 54,4.
- προφήτης 26,29.

P

- Ρεβέκκα 22,3.
- ρήσεις εὐαγγελικαὶ 23,2.
- (Ρουφῖνος 14· 32).
- Ρωμαῖοι 26,47.
- Ρώμη 36,2· 51,1· 54,2· 55,1·

67,1· (26· 39· 183· 242·
302· 312· 318· 330· 331·
350· 359· 376· 378· 387).

Σ

(σαβελλιανίζων 37· 225· σαβελ-
λιανική διδασκαλία 330· 372·
375· σαβελλιανικῶς 36).

(σαβελλιανισμὸς 44· 313· 323).
(σαβελλιανισταί 331).

Σαβέλλιος 23,6· 54,3· (29· 330).

Σαβίνος 52,1· (312· 319).

Σακκοφόροι 26,47.

Σαλαθιήλ 23,3.

Σαμαρεῖτις 25,4.

Σαμουήλ 65,1.

Σαμόσατα 33,1· 43,1· 46,1· 52,2·
(242· 243· 276· 280· 282·
287· 288· 306· 307).

Σαγκτίσσιμος 48,2· 60,1· 61,1·
62,1· (312· 313).

(Σαούλ 180).

(Σαρδηνία 311· 326).

(Σάσιμα 19· 49· 260).

(Σάταλα 261· 264).

Σατορνῖνος 25,1.

Σεβάστεια 36,2· 47,2· (75· 323).

Σεβήρος 25,10.

Σεβαστηνοί 36,2.

(Σελεύκεια 130).

(Σέλευκος 106).

Σιλουανός 66,1· (248).

σκεύη ἐκλογῆς 11,1· σκεῦος ἱερὸν
26,18.

σοφία 21,1· σοφία Θεοῦ 23,1·
σοφία ἀνθρώπων 23,1.

Στρυμῶν 1,2.

συγγένεια ἀπειρημένη 27,68.

συγγνώμη 25,7· 25,10· 25,13·
26,27· 26,35· 25,36.

συγγνωστή 27,52.

(συγγράμματα ἀσκητικά 30· 34).
(συλλογεὺς 41).

(συλλογὴ 32· 33· 41· 54· συλλογὴ
πρώτη 51· συλλογὴ ἐπι-
στολῶν 33· 242· συλλογὴ
ἀσκητικῶν ἔργων 30).

σύλλογος, —οι 26,17· (14).

(σύμβολον 20· 37· 270· 304· 338·
340· 341· σύμβολον ὁμοί-
ων 310· 358· σύμβολον ἀρει-
ανικῶν 338· σύμβολον ἡμι-
αρειανῶν 374· σύμβολον φι-
λαρειανικῶν 54).

συμμειανθεῖς 27,75.

Σύμπιος 13,3.

συμπρεσβύτερος 49,1· 58,1· 60,1·
61,1· 62,1.

συνάξεις 25,1.

συνδιάκονος 34,1· 36,1· 49,1· 51,1·
52,1· 68,1.

συνεγνωκῶς 27,71.

συνεργία 34,1· 65,2· συνεργία Θε-
οῦ 2,6· συνεργία προσευχῶν
13,2· 61,1· 64,1.

(Συνέσιος 13).

συνεστώς 27,64· 27,66· 27,58·
27,59.

συνήθεια ἐκκλησιαστικὴ 25,9·
συνήθεια ἔθνῶν 27,83.

συνίστασθαι 27,56· 27,57· 27,77.

σύνοδος 12,1· 32,1· 34,1· 38,1·
47,2· (45· 46· 87· 278· Α'
Οἰκουμενικὴ σύνοδος (325)
44· 223· 310· 338· Β'
Οἰκουμενικὴ σύνοδος (381)
21· 50· 85· 312· 341· 352·
Πενθέκτη σύνοδος 30· σύν-
οδος Ἀλεξανδρείας (362)
311· 358· σύνοδος Γάγγρας

(343) 15· σύνοδος Κων
 πόλεως (360) 15· 27· σύν-
 οδος ἀρειανῶν ἐπισκόπων
 (376) 85· σύνοδος ἀρειανῶν
 ἐπισκόπων εἰς Ἄγκυραν 101·
 104· 141· 145· 310)· σύν-
 οδος Ἀρμιίνου Ἰταλίας (359·
 374).

συνοικέσιον 26,22· 26,26· 26,41·
 27,78.

συνόκησις 26,21· 26,42.

συνοικῶν 26,21· συνοικήσασα
 26,31.

Συρία 23,1· 39,1· 45,1· 48,1·
 (15· 346· 350· 371).

Σύροι 25,16· 30,1· 36,1.

συστάς, — ντες 27,75· 27,81·
 27,83.

σύστασις 26,22· 27,61.

στρατιώτιδες 26,36.

σχίσμα, — ατα 25,1· 31,1· 54,3·
 67,2· (21· 44· 187· 310·
 311· 367· 372· σχισματι-
 κοὶ 183· 188).

(substantia 36).

(Σωζομενὸς 17· 32).

(Σωκράτης 29· 38).

σῶμα Χριστοῦ 26,27· σῶμα Ἐκ-
 κλησίας 66,1.

Σωφρόνιος 46,1· (53).

T

Ταρσὸς 30,1.

Τατιανὸς 17,1.

Τελμεσὸς 17,1.

Τερέντιος 53,1· 55,1· (312).

Τετράπολις 51,1.

Τιβερῖνη 1,2· (15· 51).

Τιβέριος 23,3.

Τιμόθεος 22,2· 26,18.

τόκοι 25,14.

τράπεζα δαιμονίων 27,81.

(τριαδικὸν πρόβλημα 36).

Τριάς 56,2· (375).

τριγάμια 26,50.

τριγάμοι 25,4.

(Τύανα 19· 258).

τυμβωρύχος 27,66.

Y

Ἵδροπαραστάται 25,1.

Ἰῶς 21,3· 23,1· 23,2· 23,6·

25,1· 54,3· 54,4· (27· 28·

36· 37· 43· 44· 147· 148·

311· 340).

υἰότης 23,6· 54,4· (37).

ὕπαρξις 22,2· (154· 157).

(ὕπερεπίσκοπος 18).

ὕπηρετης 27,69.

ὕποπίπτειν 27,77.

ὕποπίπτων 27,57· 27,58· 27,59·

27,64· 27,66· 27,80· 27,

81· 27,83.

ὕπόπτωσις 27,56· 27,61· 27,75·

27,81· 27,82.

ὕπόστασις 23,6· 54,3· 54,5· (28·

36· 165).

Ἵψις 47,2.

Ἵψιστος 11,2.

Φ

φαραὼ 13,3· 63,1.

Φαργαμοῦς 32,1· (258).

φαρμακεία 27,65· 27,83.

φαρμακοὶ 25,7.

Φαυστῖνος 36,2· (120).

(Φαῦστος 264).

Φέλος 17,1.
 φθοραὶ 26,49· φθορὰ ἐμβρύου
 25,2.
 φιλόανθρωπον 21,1.
 (φιλαρειανοὶ 17· 19· 44· 85· 121·
 241· 259· 276· 292· 302·
 304· 322· 365· 387).
 (φιλία 19· 76).
 Φιλιππούπολις 47,1.
 (Φιλοκαλία 16).
 φίλος, —οι 13· 15· 17· 19· 20·
 22· 28· 37· 41· 42· 46· 47·
 49· 50· 51· 52· 61· 77· 110·
 260).
 (φιλόσοφοι κυνικοὶ γυρολόγοι 116).
 Φιλοχάρης 9,1.
 Φίλων 13,3.
 Φιρμιλιανὸς 25,1.
 (Φλαβιανὸς 312).
 φονεύς, —εῖς 25,7· 25,8· 25, 11·
 26,29· 26,43· 27, 65· 27,
 67· 27,72· φονεύων ἐκου-
 σίως 27,56· 27,57.
 φόνος 25,2· 26,33· 27,52· φό-
 νος ἀκούσιος 25,11· 27,54·
 φόνοι ἐν πολέμῳ 25,13.
 Φρόντων 48,1· (299).
 (Φρυγία 183).
 φυλὴ Ἰούδα 23,3· φυλὴ ἱερατικὴ
 23,3.
 φύσις 23,1.
 (Φῶτιος 32).

X

(Χαλέπιον 342).
 (Χαλκιδεῖς 313).

(Χαλκίς 346).
 χαρακτήρ 22,2.
 χάρισμα πνευματικὸν 25,1.
 χειροτονία 13,1· 25,1· 25,10· 36,
 2· (76· 264).
 χήρα, —αι 26,18· 26,24· 26,30·
 27,53· (206).
 χηρεία 26,18· 26,41.
 Χριστιανισμὸς 26,45· (15· 43·
 206· 362).
 Χριστιανός, —οὶ 4,1· 6,1· 9,1· 10,4·
 (11· 23· 24· 29· 31· 39·
 44· 241· 306· 328· 334·
 338).
 χριστομάχος 23,1.
 Χριστὸς 4,2· 11,1· 11,2· 23,1·
 23,3· 26,18· 26,20· 26, 45·
 44,1.
 Χριστοῦ θεότης 67,2· (357· 358).

Ψ

ψυχὴ 2,1· 2,2· 2,3· 2,4· 2,6· 7,2·
 7,3· 8,1· 10,1· 13,1· 20,1·
 25,1· 25,10· 27,50· 27,
 50-51· 27,84· 29,1· 30,1.
 40,1· 47,2· 54,1· 56,1· 57,
 1· 58,1· 59,1· 69,1· (ψυχὴ
 ἀθάνατος 37)· ψυχὴ ἀπο-
 στολικὴ 64,1.

Ω

ώρα 23,1· 23,2· (168).
 (ὼριγένης 16· 26· 60).
 (ὠριγενιστικὴ ὁρολογία 36).

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Πρόλογος.	σελ. 9
	Είσαγωγή.	» 11
	Αἱ ἐπιστολαὶ τοῦ Μ. Βασιλείου	» 40
Α΄	Ἐπιστολαὶ πρὸς τὸν Γρηγόριον Θεολόγον	» 49
	1. Ἐπιστολὴ 14 πρὸς τὸν φίλον Γρηγόριον.	» 54
	2. Ἐπιστολὴ 2 πρὸς τὸν φίλον Γρηγόριον.	» 58
	3. Ἐπιστολὴ 19 πρὸς τὸν φίλον Γρηγόριον.	» 74
	4. Ἐπιστολὴ 71 πρὸς τὸν Γρηγόριον Ναζιανζηνόν	» 76
	5. Ἐπιστολὴ 26 πρὸς τὸν ἀδελφόν τοῦ Γρηγορίου Καισάριον	» 80
Β΄	Ἐπιστολαὶ πρὸς τὸν ἀδελφόν Γρηγόριον καὶ τὸν θεῖον Γρηγόριον	» 84
	6. Ἐπιστολὴ 58 πρὸς τὸν ἀδελφόν Γρηγόριον	» 88
	7. Ἐπιστολὴ 59 πρὸς τὸν θεῖον Γρηγόριον	» 92
	8. Ἐπιστολὴ 60 πρὸς τὸν θεῖον Γρηγόριον	» 98
	9. Ἐπιστολὴ 225 πρὸς τὸν Δημόσθενην κατόπιν κοινῆς ἀποφάσεως	» 100
Γ΄	Ἐπιστολαὶ πρὸς τὸν Ἀμφιλόχιον Ἰκονίου	» 106
	10. Ἐπιστολὴ 150 πρὸς Ἀμφιλόχιον ἐξ ὀνόματος τοῦ Ἡρακλείδου	» 110
	11. Ἐπιστολὴ 161 πρὸς Ἀμφιλόχιον ἐπὶ τῇ χειροτονίᾳ τοῦ εἰς ἐπίσκοπον	» 118
	12. Ἐπιστολὴ 176 πρὸς Ἀμφιλόχιον ἐπίσκοπον Ἰκονίου	» 124
	13. Ἐπιστολὴ 190 πρὸς Ἀμφιλόχιον ἐπίσκοπον Ἰκονίου	» 132
	14. Ἐπιστολὴ 200 πρὸς Ἀμφιλόχιον ἐπίσκοπον Ἰκονίου	» 132
	15. Ἐπιστολὴ 201 πρὸς Ἀμφιλόχιον ἐπίσκοπον Ἰκονίου	» 134
	16. Ἐπιστολὴ 202 πρὸς Ἀμφιλόχιον ἐπίσκοπον Ἰκονίου	» 136
	17. Ἐπιστολὴ 218 πρὸς Ἀμφιλόχιον ἐπίσκοπον Ἰκονίου	» 136
	18. Ἐπιστολὴ 231 πρὸς Ἀμφιλόχιον ἐπίσκοπον Ἰκονίου	» 140
	19. Ἐπιστολὴ 232 πρὸς Ἀμφιλόχιον ἐπίσκοπον Ἰκονίου	» 144
	20. Ἐπιστολὴ 233 πρὸς τὸ ἐρώτημα τοῦ Ἀμφιλοχίου	» 146
	21. Ἐπιστολὴ 234 πρὸς ἄλλο ἐρώτημα τοῦ Ἀμφιλοχίου	» 150
	22. Ἐπιστολὴ 235 πρὸς ἄλλο ἐρώτημα τοῦ Ἀμφιλοχίου	» 156
	23. Ἐπιστολὴ 236 πρὸς Ἀμφιλόχιον ἐπίσκοπον Ἰκονίου	» 164
	24. Ἐπιστολὴ 248 πρὸς Ἀμφιλόχιον ἐπίσκοπον Ἰκονίου	» 178

	25. Ἐπιστολὴ 188 πρὸς Ἀμφιλόχιον, περὶ κανόνων »	182
	26. Ἐπιστολὴ 199 πρὸς Ἀμφιλόχιον, περὶ κανόνων »	204
	27. Ἐπιστολὴ 217 πρὸς Ἀμφιλόχιον, περὶ κανόνων »	224
Δ'	Ἐπιστολαὶ πρὸς τὸν Εὐσέβιον Σαμοσάτων »	242
	28. Ἐπιστολὴ 27 πρὸς Εὐσέβιον ἐπίσκοπον Σαμοσάτων »	244
	29. Ἐπιστολὴ 30 πρὸς Εὐσέβιον ἐπίσκοπον Σαμοσάτων »	246
	30. Ἐπιστολὴ 34 πρὸς Εὐσέβιον ἐπίσκοπον Σαμοσάτων »	248
	31. Ἐπιστολὴ 48 πρὸς Εὐσέβιον ἐπίσκοπον Σαμοσάτων »	250
	32. Ἐπιστολὴ 95 πρὸς Εὐσέβιον ἐπίσκοπον Σαμοσάτων »	254
	33. Ἐπιστολὴ 98 πρὸς Εὐσέβιον ἐπίσκοπον Σαμοσάτων »	256
	34. Ἐπιστολὴ 100 πρὸς Εὐσέβιον ἐπίσκοπον Σαμοσάτων »	260
	35. Ἐπιστολὴ 127 πρὸς Εὐσέβιον ἐπίσκοπον Σαμοσάτων »	264
	36. Ἐπιστολὴ 138 πρὸς Εὐσέβιον ἐπίσκοπον Σαμοσάτων »	266
	37. Ἐπιστολὴ 128 πρὸς Εὐσέβιον ἐπίσκοπον Σαμοσάτων »	270
	38. Ἐπιστολὴ 141 πρὸς Εὐσέβιον ἐπίσκοπον Σαμοσάτων »	276
	39. Ἐπιστολὴ 145 πρὸς Εὐσέβιον ἐπίσκοπον Σαμοσάτων »	280
	40. Ἐπιστολὴ 162 πρὸς Εὐσέβιον ἐπίσκοπον Σαμοσάτων »	282
	41. Ἐπιστολὴ 157 πρὸς Ἀντίοχον »	284
	42. Ἐπιστολὴ 168 πρὸς Ἀντίοχον πρεσβύτερον »	284
	43. Ἐπιστολὴ 181 πρὸς Ὀτρήιον ἐπίσκοπον Μελιτηνῆς »	286
	44. Ἐπιστολὴ 182 πρὸς τὸν πρεσβύτερον Παυλῖνον »	288
	45. Ἐπιστολὴ 183 πρὸς τοὺς πολιτευτὰς τῶν Σαμοσάτων »	288
	46. Ἐπιστολὴ 198 πρὸς Εὐσέβιον ἐπίσκοπον Σαμοσάτων »	290
	47. Ἐπιστολὴ 237 πρὸς Εὐσέβιον ἐπίσκοπον Σαμοσάτων »	294
	48. Ἐπιστολὴ 239 πρὸς Εὐσέβιον ἐπίσκοπον Σαμοσάτων »	300
	49. Ἐπιστολὴ 268 πρὸς τὸν ἐξόριστον Εὐσέβιον »	306
Ε'	Ἐπιστολαὶ πρὸς τὸν Μελέτιον Ἀντιοχείας »	310
	50. Ἐπιστολὴ 57 πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Μελέτιον »	314
	51. Ἐπιστολὴ 68 πρὸς Μελέτιον ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας »	316
	52. Ἐπιστολὴ 89 πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Μελέτιον »	318
	53. Ἐπιστολὴ 216 πρὸς Μελέτιον ἐπίσκοπον Ἀντιοχείας »	322
	54. Ἐπιστολὴ 214 πρὸς τὸν κόμητα Τερέντιον »	324
	55. Ἐπιστολὴ 215 πρὸς τὸν πρεσβύτερον Δωρόθεον »	332
	56. Ἐπιστολὴ 140 πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν Ἀντιοχείων »	334
	57. Ἐπιστολὴ 185 πρὸς Θεόδοτον ἐπίσκοπον Βεροίας »	340
	58. Ἐπιστολὴ 220 πρὸς τὸν λαὸν τῆς Βεροίας »	342
	59. Ἐπιστολὴ 222 πρὸς τοὺς Χαλκιδεῖς »	346
	60. Ἐπιστολὴ 253 πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἀντιοχείας »	350
	61. Ἐπιστολὴ 254 πρὸς Πελάγιον ἐπίσκοπον Λαοδικείας »	350
	62. Ἐπιστολὴ 255 πρὸς Βίτον ἐπίσκοπον Καρρῶν »	352

ΣΤ' Ἐπιστολαὶ πρὸς τὸν Ἀθανάσιον Ἀλεξανδρείας	»	357
63. Ἐπιστολὴ 61 πρὸς Ἀθανάσιον ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας	»	360
64. Ἐπιστολὴ 80 πρὸς Ἀθανάσιον ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας	»	362
65. Ἐπιστολὴ 66 πρὸς Ἀθανάσιον ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας	»	362
66. Ἐπιστολὴ 67 πρὸς Ἀθανάσιον ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας	»	368
67. Ἐπιστολὴ 69 πρὸς Ἀθανάσιον ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας	»	372
68. Ἐπιστολὴ 82 πρὸς Ἀθανάσιον ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας	»	378
69. Ἐπιστολὴ 133 πρὸς Πέτρον ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας .	»	382
70. Ἐπιστολὴ 266 πρὸς Πέτρον ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας .	»	382
Πίνακες ἀντιστοιχίας ἐπιστολῶν	»	390
Εὐρετήρια	»	392
1. Εὐρετήριον χωρίων Γραφῆς	»	392
2. Εὐρετήριον ἐνοιῶν καὶ πραγμάτων.	»	394
Πίναξ περιεχομένων.	»	411